MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESSIS
IX

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2000

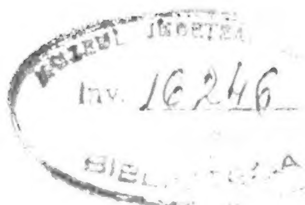
MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESSIS

Studii și comunicări

Seria Istorie

IX

PITEȘTI

2000

ARGESSIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESSIS
History series
Annals of the District Argeș Museum
Pitești

EDITORI: MINISTERUL CULTURII, CONSILIUL JUDEȚEAN ARGEȘ ȘI MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu nr. 44,
telefon 048/633543; fax 048/632751; e-mail: Museuarg @ tag.starnets.ro

---

EDITORIAL STAFF: MINISTRY OF CULTURE, THE DISTRICT ARGEȘ COUNCIL AND THE DISTRICT ARGEȘ MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, No. 44; phone 048/633543; fax 048/632751;
e-mail: Museuarg @ tag.starnets.ro
PITEȘTI - ROMÂNIA

Culegere și tehnoredactare computerizată:
Gabriel DUMITRU

I.S.S.N. 1453 - 2182

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE MEDIE

ISTORIE MODERNĂ, ISTORIE CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

ARHEOLOGIE, ISTORIE MEDIE

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE SALVARE DE LA ȘERBĂNEȘTI, JUDEȚUL ARGEȘ

TEODOR CIOFLAN
ROMEO MASCHIO

În anul 1986, în satul Șerbănești, comuna Rociu, județul Argeș, s-au făcut săpături arheologice descoperindu-se o nouă așezare din perioada timpurie a epocii bronzului 1900-1700 î.e.n. Stațiunea a fost semnalată colectivului Muzeului Județean Argeș de către învățătorul pensionar Mocanu Gheorghe, care a pus la dispoziție pentru cercetare o cantitate de fragmente ceramice adunate din terenul așezării. Săpăturile s-au efectuat în perioada 10-22 noiembrie 1986 și au avut un caracter de salvare.

Așezarea se află la 1 km este de drumul județean Pitești-Ștefan cel Mare, la circa 2 Km de satul Rociu, în vecinătatea fermei zootehnice, la 100 m est, la 90 m vest de casa locuitorului Stănică Ion și la circa 250m sud-vest de casa locuitorului Mocanu Gheorghe.

În această zonă fostul I.E.E.L.I.F. Argeș a executat lucrări de amenajare a râului Dâmbovnic.

Locuirea așezării, după cum rezultă din stratul de cultură și din descoperirile ceramice care au apărut în anumite porțiuni ale secțiunilor, a fost intensă. Prezența fragmentelor ceramice în fiecare secțiune arată o relativ egală repartizare a urmelor de locuire pe întreaga suprafață a așezării la care a contribuit de altfel și faptul că din vasele mari ale acestei perioade rezultă o cantitate considerabilă de fragmente ceramice. Adâncimea stratului arheologic variază între 0,20 m - 1,30 m, fără ca aceste cifre să indice grosimea stratului, deoarece fragmentele ceramice se înșiră la adâncimile amintite, adâncimea variabilă datorându-se înclinației pantei și grosimii stratului de pământ depus deasupra resturilor culturale în timpul arăturilor și prin aluviuni. Prezența urmelor de chirpic în partea de nord a secțiunii 2 indică existența unor construcții de suprafață.

Pentru stabilirea tipurilor și a tehnicii de construcție a locuințelor, date prețioase ne-au furnizat săpăturile efectuate la Șerbănești. Mai întâi se impune

o primă constatare, aceea că purtătorii culturii Glina în tot timpul existenţei lor au folosit în primul rând locuinţe construite la suprafaţă. Atât colibele cât şi locuinţele propriu-zise au în general o formă dreptunghiulară şi erau construite în sistemul paiantei. Pereţii caselor au fost ridicaţi din pari cu împletitură de nuiele şi lipiţi pe ambele feţe cu lut, având în compoziţie o cantitate mare de pleavă. Acoperişul simplu în două ape, probabil a fost realizat prin sistemul căprior susţinut de două sau trei rânduri de stâlpi şi acoperit cu stuf. Locuinţele dezvelite deşi necercetate total au mai multe încăperi cu mai multe vetre de foc.

Vatra de foc nr. 1 situată în partea de nord a secţiunii la o adâncime de 0,70 m, de dimensiunile L = 2,10 m, l = 0,80 m, în secţiune se continuă în canalul executat de I. E. E. L. I. F. Argeş, distrugându-se din păcate jumătate din locuinţă prin această lucrare.

Platforma de chirpici are o formă aproape dreptunghiulară, iar deasupra sunt fragmente de pietriş de origine fluvială. Grosimea dărâmăturilor locuinţei atinge în unele locuri 15-20 cm, sub acestea sau între dărâmături au fost descoperite multe fragmente de vase exclusiv de tip Glina, iar în partea sud-estică a locuinţei s-au găsit un vas de cult întreg, un pandantiv din piatră întreg, un fragment de capac de vas, multe fragmente de unelte din silex. Chirpiciul avea urme de pari şi nuiele, iar alte fragmente de chirpic aveau şi urme de tencuială.

Locuinţa nr. 2 descoperită în secţiunea a doua situată la 12 m distanţă de locuinţa nr. 1 şi la o adâncime de 0,25 m apare o îngrămădire de chirpici, având o platformă cu grosimea de 0,10 m şi o suprafaţă de 2,10 x 2 m. Între chirpici s-au găsit fragmente ceramice de tip Glina, epoca bronzului, un pandantiv din os, fragmente de silexuri, unelte din os. Lângă fragmentele ceramice la 0,23 m adâncime s-a descoperit o vatră de foc, cu suprafaţa puternic arsă, pietrificată, având dimensiunile de 2,60 x 2 m.

Între dărâmăturile locuinţelor 1 şi 2 a fost găsită o mare cantitate de fragmente ceramice – o parte arsă secundar – unelte din os şi piatră. Probabil locuinţele au fost plasate cu laturile lungi pe direcţia nord-sud, astfel că dispunerea lor a fost armonioasă şi echilibrată.

În concluzie se poate susţine că aşezarea fortificată de la Şerbăneşti a fost locuită pe o mare întindere, dar cu o intensitate mai redusă indicată de îngustimea stratului cultural. În schimb durata folosirii ei a fost îndelungată pentru că altfel nu s-ar fi ridicat o construcţie care presupune un efort considerabil din partea locuitorilor acestei aşezări.

Unul dintre obiectivele principale ale săpăturilor a fost cercetarea valului de apărare şi a elementelor sale de construcţie. Întăritura are o formă încovoiată şi înconjoară aproximativ o treime din suprafaţa platoului. Ea taie platoul în direcţie transversală şi are o lungime totală de 240 m. Fortificaţia a fost cercetată în două locuri prin secţiunile 1 şi 2, prima fiind situată pe măgură, iar

cea de a doua pe latura nord-sud.

Secțiunea 1 s-a trasat pe mijlocul măgurii, pe direcția nord-est, sud-vest având dimensiunile: L = 50 m, l = 2 m. Datorită fortificării așezării, suprafața interioară locuibilă a fost mai redusă. În aceste condiții depunerile arheologice au atins o grosime variind între 0,15 m – 1,20 m, corespunzând mai multor niveluri de locuire. Ele au fost grupate în trei niveluri principale: nivelul I (de sus) de culoare brun-roşcat – 0,25 m - 0,45 m – conține o ceramică mai evoluată ca formă și decor; nivelul II de culoare spre cenușiu – 0,50 m - 1,20 m conține ceramică în special striată. Urmează un strat de argilă subțire de culoare galbenă. În acest strat negăsindu-se obiecte

Fig. 1. Secțiunea 1.

considerăm regretabilă intervenția fără o informare prealabilă a I. E. E. L. I. F. Argeş deoarece în timpul lucrărilor efectuate au fost distruse cel puțin două nivele de locuire (Fig. 1).

Dar cea mai interesantă și cu mult material arheologic este secțiunea a doua cu dimensiunile: L = 16 m, l = 2 m care a demonstrat că, canalul de o lățime de 10,50 m săpat de I. E. E. L. I. F. Argeş a distrus jumătate din locuința nr. 2.

În secțiunea 2 care taie așezarea în lățime, judecând după culoarea și granulația pământului și a urmelor de viață: locuințe, cărbuni și după materialul arheologic, s-a putut stabili următoarea succesiune a straturilor: până la 0,13 m pământ arabil, sol negru cu urme de cultură materială. Acest strat înainte de a fi deranjat de arătură făcea parte din stratul următor de cultură. Imediat sub solul vegetal, între 0,13 m - 0,30 m apare primul strat de cultură de culoare gri închisă, spre galben, cu nisip și pietriș, foarte bogat în material arheologic, în special vase de cult, ceşti, unelte de piatră, os, greutăți de lut, două vetre de foc importante pentru datarea straturilor. Între 0,30 m - 0,80 m apare un alt strat de cultură neuniform la culoare, locuințele prinse și secționate au o culoare

portocalie sau în unele locuri galbenă, iar stratul în general brun sau gri închis. Sub acesta între 0,80 m - 1,30 m găsim un strat aproape complet steril, apărând argila aproape nederanjată. Dintre cele patru straturi trei reprezintă

niveluri de locuire din epoca bronzului cultura Glina (Fig. 2).

Fig. 2. Secțiunea 2, profil perete nordic.

Sintetizând datele stratigrafice obținute cu ocazia cercetărilor efectuate în așezările culturii Glina, cu ajutorul metodei comparative, sincronizând straturile de cultură, nivelurile de locuire se pot trage mai multe concluzii.

Aşezarea cercetată la Şerbăneşti are mai multe niveluri de cultură. Aşezarea își începe existența încă la începutul evoluției culturii Glina din epoca bronzului 1900-1700 a. Chr. Stratigrafierea depunerilor arheologice aparţinând fazei a II-a a culturii Glina III este mai complicată, în ceea ce priveşte subdiviziunea; culoarea nu este uniformă, de obicei cenuşie, dar pigmentată cu cărbuni şi urme de locuințe.

Locuințele dezvelite au în general o singură încăpere cu mai multe vetre de foc. Predomină forma dreptunghiulară, cu dimensiuni ce variază între 3-4 şi 5-6 m. Probabil, aşa cum s-a constatat în cazul aşezării de la Şerbăneşti, locuințele erau dispuse în şiruri. S-ar putea ca locuințele construite la suprafață să se găsească şi în afara aşezării fortificate şi par a fi construite mai ales din material lemnos, din împletituri de nuiele pomostite cu puțin chirpic, făcând impresia că au avut caracter sezonier.

Aşezarea de la Şerbăneşti este amplasată izolat între dealurile fostului râu Strâmbu care se vărsa în Dâmbovnic, fiind astfel uşor de apărat, pe o veche aşezare neolitică, oferind astfel puncte apărate în chip natural.

În ceea ce priveşte construcția valului de apărare în timpul săpăturilor s-a constatat că suprafața sa interioară a fost întărită cu un pavaj din piatră de râu, iar cea exterioară cu bolovani mari. În miezul valului s-a găsit o masă de pământ ars la roşu, un fel de sâmbure de val, roşu amestecat cu cărbuni. Valul a fost ridicat într-o singură fază de construcție. Aşezarea a fost cercetată pe o lungime de 67 m şi o lăţime de 33 m, descoperindu-se două straturi de cultură care atinge lângă val o grosime între 0,20-0,80 m, subțiindu-se treptat spre capătul nord-estic al aşezării.

Materialul arheologic descoperit în aşezarea de la Şerbăneşti este tipic, aşa cum am mai spus, epocii bronzului, fazei I, cultura Glina III - Schneckenberg specifică Munteniei. Pentru încadrarea cronologică a aşezării

singurele indicii, în afară de mărimea şi de caracterul fortificaţiei, le oferă ceramica descoperită în timpul săpăturilor. Aceasta este lucrată exclusiv cu mâna şi cuprinde trei categorii distincte: – prima categorie – ceramică neagră în interior având un înveliş roşu, lucios, specific în exterior pastă mai fină; – a doua categorie – ceramică de culoare roşie, în diferite nuanţe, lucrată din pastă grosolană având ca degresant mult nisip şi pietricele; – a treia categorie – ceramică de culoare neagră în diverse nuanţe din pastă brună, grosolană.

Ceramica culturii Glina III descoperită la Şerbăneşti este bogată în forme, dar ceva mai săracă în ornamentaţie faţă de alte culturi contemporane, din epoca bronzului. Putem deosebi obişnuitele categorii mari de ceramică: a) ceramica fină lucrată cu grijă, cu pereţii subţiri (ceşti, străchini); b) ceramică de uz comun, cu pereţi groşi, din pastă amestecată cu pietricele sau fragmente de scoici (vase mari şi mijlocii în diferite forme). Principalele forme de vase sunt:

Ceşti – în general scunde cu corpul de formă emisferică, gâtul scurt, buza uşor evazată, toarta supraînălţată, fundul slab marcat. Culoarea gri-închisă sau brun roşcată. Unele ceşti sunt nedecorate, altele sunt decorate pe corp cu o spirală înlănţuită, realizată din linii incizate.

Căniţe – Din această categorie de ceramică avem puţine descoperiri, exemplarele întregi fiind rare ceea ce indică că nu era o formă larg răspândită în cadrul aşezărilor culturii Glina III de la Şerbăneşti. Tipologic ele se apropie de unele forme de ceşti, dar ele se deosebesc prin forma lor sveltă şi înaltă, corpul lor de obicei are o formă aproape sferică, gâtul înalt, cilindric, buza evazată, toarta uneori supraînălţată. Din punct de vedere al decorului putem deosebi exemplare neornamentate.

Străchini - castroane (Fig. 3) – Deosebim un prototip principal de formă tronconică întoarsă, cu buza evazată şi fundul plat. Culoarea brună, roşcată sau neagră. Pastă grosolană; neornamentate;

Vase de diferite forme – Vasele de provizie sau de bucătărie, cu pastă poroasă arsă slab, bine cunoscute şi în cadrul altor culturi ale bronzului (Witemberg, Otomani, Monteoru, Tei) sunt reprezentate prin următoarele forme:

Fig. 3. Strachină.

– Vas cu gât înalt, cu pereţii arcuiţi, corpul de formă bitronconică, buza evazată, fundul plat. Sunt prevăzute sub buză cu torţi sau cu mici butoane şi ornamentate cu un decor format în primul

rând din motive spiralice simple, însoţite de butoane, liniuţe.

– Vas de tip borcan, cu buza evazată, pereţii arcuiţi, fund plat.

– Vase de formă cilindrică, ornamentate sub buză cu brâuri alveolate.

– Oale de dimensiuni mari şi mijlocii cu buze profilate, evazate spre exterior, suprafeţe ornamentate cu caneluri late, fundul plat.

– Vase în miniatură, în diferite forme.

– Strecurători – După formă deosebim: tipul borcan; cu corpul înalt în formă de cupă, cu fundul gol în interior.

– Capace de formă discoidală, cu buton la mijloc.

O formă mai rară şi poate mai puţin cunoscută este un vas de cult în miniatură, din pastă fină de culoare roşie brună, nedecorat.

Decorul ceramicii – Ornamentarea ceramicii purtătorilor culturii Glina este aşa de caracteristică încât separarea ei de alte culturi nu prezintă greutăţi deosebite. Ornamentaţia ceramicii Glina din descoperirile de la Şerbăneşti este compusă din: – Decor plastic care se poate împărţi în două grupe: a) brâuri alveolate, aplicate în special pe vase mari sau mijlocii, cu pastă poroasă, de obicei sub buză; b) proeminenţe conice folosite pentru decorarea corpului.

– Decor adâncit, care predomină în ornamentarea vaselor de la Şerbăneşti. După tehnica de realizare deosebim: a) striul folosit pentru ornamentarea vaselor cu pastă poroasă; b) excizia, caracteristică ceramicii de Şerbăneşti, din care rezultă apariţia diferitelor motive excizate ca spiralele simple; c) incizia – prin această tehnică obţinându-se motive ca linii incizate sau mici şănţuleţe, succesiuni de linii verticale, linii în unghi, sub formă de brăduţ; d) canelurile folosite la împodobirea unor categorii de vase mari şi mijlocii. Ele apar pe umărul vaselor în poziţia oblică, late sau pe corp dispuse vertical, subţiri, uneori late şi oblice.

Obiecte de piatră, de lut, de os – În aşezările culturii Glina în zona de care ne ocupăm au fost descoperite următoarele piese de cremene: lame, răzuitoare, cuţite; de piatră: dălţi, pietre de netezit, râşniţe de piatră; de os: mărgele; de lut: greutăţi, fusaiole, roţi de la care de cult.

Unelte – În cadrul culturii Glina de la Şerbăneşti uneltele au fost confecţionate din silex, gresie, os. Uneltele de silex se pot împărţi în următoarele tipuri: a) lame retuşate; b) lame mărunte şi late de tip ferăstrău; c) lame neretuşate; d) cuţite curbe de silex lucrate în tehnica bifacială; e) aşchii neregulate.

În cursul săpăturilor efectuate au fost găsite şi tipuri de unelte confecţionate din gresie: a) dălţile mici trapezoidale; b) râşniţe de mână; c) frecătoare rotunde.

Uneltele de os sunt reprezentate prin: a) săpăligă din corn de cerb; b) sule lucrate din case lungi, cubitus de cerb sau din tibie de mistreţ, vârful prin şlefuire fină este extrem de ascuţit. Din lut au fost confecţionate obiecte de

uz casnic: a) greutăţi de lut de formă conică sau piramidală de dimensiuni mari, în general găurite în partea superioară, apar lângă vertrele de foc.

Podoabe – Pentru confecţionarea podoabelor s-a folosit ca materie primă osul, piatra. Ele pot fi grupate în următoarele categorii: a) ace; b) mărgele confecţionate din colţ de mistreţ, urs; c) pandantive, lucrate din piatră obişnuită.

Obiecte de cult – În această categorie de piese se încadrează cele legate de o anumită manifestare rituală: figurine antropomorfe, care de cult în miniatură. Până în prezent a fost descoperit un fragment de figurină, cu şoldurile redate stilizat cu câte două proeminenţe conice. A aparţinut cu siguranţă sexului feminin. Interesant de subliniat că în afara aşezărilor din epoca bronzului, cultura Glina III, s-au găsit în unele zone ale teritoriului cercetat şi elemente care semnalează prelungiri neolitice. Statuetele feminine de lut ars din aria Gumelniţa, îngăduie presupunerea unor supravieţuiri matriliniare.

Prelucrarea analitică a monumentelor epocii bronzului, cultura Glina de la Şerbăneşti, ne oferă posibilitatea unei încercări de reconstituire, cel puţin ipotetică a vieţii cotidiene, a tabloului istoric, a evenimentelor care au avut loc în această parte a ţării.

Comunităţile culturii Glina de la Şerbăneşti trec odată cu folosirea plugului primitiv, inventat la începutul epocii bronzului, de la cultivarea simplă a plantelor la o agricultură primitivă propriu-zisă. Dezvoltarea agriculturii a avut repercusiuni şi asupra intensificării creşterii animalelor; supravieţuiesc culesul, vânătoarea, se diferenţiază meşteşugurile. Pe lângă ramurile importante ale economiei s-au dezvoltat în continuare meşteşugurile casnice: olăria, torsul, ţesutul, împletitul.

Schimbări radicale faţă de perioada anterioară au fost realizate şi în domeniul tipurilor aşezării şi în cel edilitar. Toate aşezările din epoca bronzului din bazinul carpato-danubian, ca de altfel şi cea de la Şerbăneşti au în general un caracter rural. Casele au o singură sau mai multe încăperi, au fost construite numai din lemn său argilă, fiind dispuse în şiruri. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că societatea primitivă de aici ajunge la un grad de dezvoltare relativ ridicat. Conflictele armate între triburi diferite au necesitat din punct de vedere strategic fortificarea aşezării, întărite cu valuri şi şanţuri pe promontoriu, locuite de pătura întărită, dar în timpul atacurilor aici s-a retras şi populaţia de rând. Pe lângă fortificaţie, în continuare sunt folosite şi aşezările deschise.

În zona de care ne-am ocupat este cunoscută atât casa mare, pentru familia patriarhală, cât şi casa mică pentru o pereche, accentuând tendinţa generală din epoca bronzului când se reduc dimensiunile locuinţelor, datorită modificărilor intervenite în forma organizatorică a familiei, prin accentuarea căsătoriei - pereche şi trecerea lentă la familia monogamică.

Interesant de amintit că în nivelul I al aşezării în afară de ceramica tipică culturii Glina ornamentată cu butoni „au repousse" au apărut şi unele forme tipice aspectului cultural Brăteşti, întâlnite de altfel şi în aşezarea de la Valea Calului, com. Şuici. Dintre acestea menţionăm prezenţa marginii de castron înclinată spre interiorul vasului şi prevăzută pe diametrul maxim cu proeminenţă perforată verticală, precum şi toartă scurtă „de corp", unghiulară la partea superioară.

Datorită prezenţei ceramicii de tip Brăteşti în nivelul I, precum şi a ceramicii incizate „în reţea" în nivelurile II şi III aşezarea de la Şerbăneşti se deosebeşte faţă de alte aşezări ale culturii Glina. În ce priveşte atribuirea culturală a locuirii din nivelul I al aşezării, în stadiul actual al cercetărilor, nu se poate afirma cu certitudine dacă ea aparţine aspectului cultural Brăteşti sau a unei faze vechi a culturii Glina. Aceasta deoarece în primul caz ar trebui să admitem că la Şerbăneşti apar elemente pe care nu le-am întâlnit până acum în alte aşezări de tip Brăteşti şi anume decorul alcătuit din butoni „au repousse". În cel de al doilea caz este dificil de explicat apariţia elementelor de tip Brăteşti – sub formă de tradiţii – în cadrul culturii Glina, dat fiind faptul că între aspectul Brăteşti şi cultura Glina se plasează cronologic cel puţin descoperirile Coţofeni din zonă. În afară de cele două tipuri de ceramică menţionate – ceramica Brăteşti şi ceramica Glina „au repousse", restul materialelor ceramice din nivelul I (ceramica cu nisip şi pietriş în pastă, marginile de vase arcuite spre interior sau evazate, decorul cu crestături pe buză, brâul în relief alveolar) sunt comune atât culturii Glina cât şi aşezării Brăteşti de la Tigveni „Pietroasa", judeţul Argeş.

Pentru restul locuirii de la Şerbăneşti aparţinând culturii Glina considerăm că o importanţă deosebită are apariţia ceramicii cu decor incizat „în reţea". Ca analogie pentru acest fel de decor menţionăm decorul de pe un fragment ceramic descoperit în nivelul II al aşezării de la Cuciulata din sud-estul Transilvaniei care poate servi şi la un indiciu de sincronizare a descoperirilor de la Şerbăneşti cu faza Schneckenberg B. De asemenea întâlnim analogii şi în arii culturale mai îndepărtate cum ar fi culturile Vucedol şi Kostolac din Banat şi din Iugoslavia.

Decorul incizat „în reţea" însoţit de alte elemente decorative apare şi în perioada mijlocie a epocii bronzului în culturi ca: Witemberg şi Tei. Deoarece ceramica cu decor „în reţea" se deosebeşte în majoritate şi ca factură de ceramica culturii Glina, o considerăm ca fiind pătrunsă în această arie culturală.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PRIMA UNEALTĂ POMIVITICOLĂ FOLOSITĂ ÎN ȚARA NOASTRĂ*

ION NANIA

Cercetările efectuate în a doua parte a secolului al XX-lea au dovedit că viticultura este o ocupație străveche a locuitorilor din spațiul carpato-dunărean. Cucutenienii cultivau sp. *Vinifera sativa* D.C. pe care au luat-o din vița sălbatică ce abundă în zonă,[1] iar gumelnițenii de la Teiu, județul Argeş, îi foloseau coardele la fixarea snopilor de stuf cu care îşi înveleau locuințele[2].

Despre pomicultură, deşi dovezile arheologice referitoare la această perioadă îndepărtată lipsesc până în prezent, este de presupus că s-a practicat în neolitic, având în vedere că fructele sălbatice erau căutate cu predilecție încă de acum 1500000 de ani, din perioada culegătorilor culturii de prund[3]. Încercarea de a argumenta existența pomiculturii cu numeroasele săpăligi din corn de cerb, ce se dovedesc în mai toate aşezările neolitice din țara noastră, nu poate fi luată în considerare, întrucât aceste unelte sunt folosite cu predilecție în agricultură şi grădinărit. S-ar putea susține practicarea pomiculturii cu ajutorul numeroaselor topoare de piatră cu gaură pentru introducerea cozii, dar şi acestea erau folosite în primul rând în lucrările gospodăreşti, în special pentru tăiatul lemnului, chiar dacă se întrebuințau şi la tăiatul pomilor uscați, a crengilor uscate etc. Iată de ce găsim necesară prezentarea unei unelte deosebite, poate unica în spațiul

---

* Comunicare susținută în ziua de sâmbătă, 15 noiembrie 1980, în cadrul sesiunii de comunicări ştiințifice a Complexului Muzeal Goleşti. Piesa a fost donată de noi Complexului Muzeal Goleşti în ziua respectivă, chiar după susținerea comunicării.

[1] M.A. Peliakh, *L'Histoire de la viticulture en U.R.S.S.*, Congres International de la vigne et du vin, Tbilisi, 1962, Raports, Sections de viticulture, t. I, p. 650; I.C. Teodorescu, *Pe urmele unor vechi podgorii ale geto-dacilor*, comunicare susținută în cadrul sesiunii ştiințifice organizată de Complexul Muzeal Goleşti în ziua de 3 decembrie 1977.

[2] Ion Nania, *Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, „Studii şi articole de istorie", IX, Bucureşti, 1967, p. 13.

[3] Descoperirile uneltelor culturii de prund au dus „la concluzia că acestea formează din județele Olt, Argeş şi Dâmbovița, cel mai puternic centru al activității umane din paleoliticul inferior din Europa şi principala verigă de legătură între Africa şi Asia de sud-est, care erau, până nu demult, singurele zone în care se cunoştea cultura de prund": Ion Nania, *Noi descoperiri din paleoliticul inferior în județul Dâmbovița*, „Studia valachica", Muzeul Județean Dâmbovița, Târgovişte, 1970, p. 73.

carpato-balcanic până la data descoperirii, pe care o socotim a fi prima unealtă pomiviticolă din țara noastră. Este vorba de o unealtă cu funcție dublă – săpăligă și topor –, lucrată dintr-o rocă dură, folosită de locuitorii gumelnițeni de la Teiu, din sudul județului Argeș[4]. Piesa, „topor în cruce“, are lungimea de 13,8 cm, cu lățimea maximă în dreptul găurii pentru introducerea cozii de 5,7 cm; măsurată din centrul găurii, săpăliga are circa 6,2 cm, iar toporul 7,6 cm; lățimea tăișului săpăligii este de aproximativ 4,2 cm, iar leafa toporului de 3,7 cm. Gaura pentru introducerea cozii are un diametru de 1,8-2 cm. Datată sigur în cultura Gumelnița B, după așezarea respectivă,[5] unealta a avut un dublu scop: de a săpa și de a tăia.

Nu încape îndoială că este vorba de o inovație ingenioasă, a gumelnițenilor care căutau să aibă la îndemână o unealtă cu randament în pomicultură și viticultură, cu ajutorul căreia să sape pământul în jurul pomilor și în același timp să taie lăstarii crescuți în jurul tulpinii și ramurile crescute în dezordine pe partea inferioară a tulpinilor.

Nu este lipsit de importanță faptul că în tellul aflat la circa 80 m Vest de locuința în care s-a descoperit unealta de mai sus, s-a descoperit un topor de cupru de tip Vidra,[6] ceea ce dovedește, după părerea noastră, că topoarele cu brațe în cruce apar în Gumelnița B ca o necesitate impusă de lucrările pomiviticole și nu ca „un tip de armă – semn distinctiv“ cum crede Al. Vulpe,[7] perfecționându-se în cultura Coțofeni, cum ne-o dovedește o altă descoperire tot de pe Valea Mozacului.

În aceeași primăvară, a anului 1962, pe terasa din dreptul râului Mozacu, de pe teritoriul comunei Mozăceni, la sud de Eleșteul Mare, în apropiere de Drumul Cureștilor, cu ocazia plantării viței de vie, într-o așezare Coțofeni, împreună cu multă ceramică, pe care am adunat-o personal din locul respectiv, s-a descoperit un topor de aramă cu brațele în cruce[8] asemănător tipurilor Ariușd-Jászladány. Piesa are lungimea de 20,5 cm; gaura pentru introducerea cozii are diametrul de circa 3,5 cm, lungimea brațului-săpăligă, măsurată din marginea găurii, este de 8,6 cm iar cea a brațului-topor, tot din marginea găurii, de 8,4 cm. Lățimea maximă a piesei, în dreptul găurii pentru introducerea cozii, este de 5,5 cm, iar lățimea tăișurilor de aproximativ 3,7 cm fiecare.

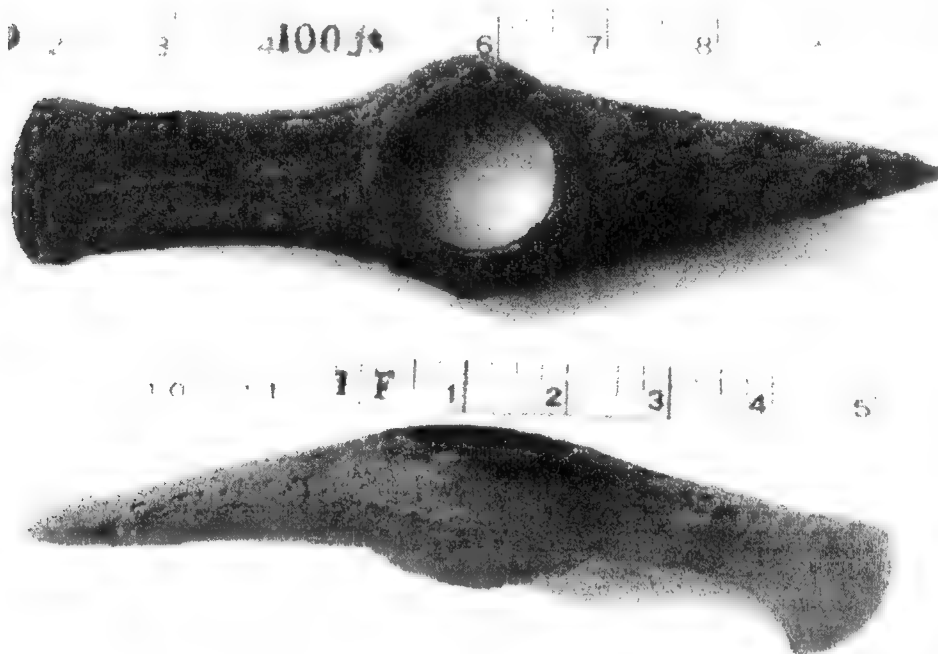
[4] Unealta a fost descoperită întâmplător în aprilie 1962 cu ocazia lucrărilor pentru terasare în vederea plantării viței de vie, pe terasa de la est de tell-ul neolitic gumelnițean de pe Valea Mozacului, din sudul satului Teiu din Vale, într-una din locuințele de suprafață ale așezării și ne-a fost donată împreună cu multe cioburi găsite la un loc cu piesa în discuție, de către Neață N. Dumitru din satul Leșile.

[5] Ion Nania, *op. cit.*, în „Studii și articole de istorie“, IX, 1967, pp. 22-23.

[6] Al. Vulpe, *Cu privire la cronologia topoarelor de aramă cu brațele „în cruce“*, „SCIV“, 15, 4, 1964, pp. 458-463.

[7] *Ibidem*, p. 463.

[8] Materialele au intrat în colecțiile Muzeului Județean Argeș. Fragmentele ceramice nu se mai păstrează, iar toporul se află înregistrat sub nr. I.V. 747 cu următoarea explicație: „Topor de bronz cu tăișul în cruce. Lucrat prin turnare. Săpături arheologice Retevoiești“.

Topor de aramă cu brațele în cruce descoperit la Mozăceni.
Colecția Muzeului Județean Argeș, inv. I.V. 747

Faptul că pe aceeași vale, în cultura Gumelnița, apare toporul de tip Vidra foarte evoluat, alături de toporul de piatră cu brațele în cruce, dar și tipul evoluat al acestuia, lucrat din aramă, într-o așezare Coțofeni și anume în așezarea cea mai estică a acestei culturi – pe care o cunoaștem deocamdată[9] -, ne determină să socotim aceste unelte ca o invenție a locuitorilor neoliticului târziu din sud-estul României, impusă de necesitățile practice ale vieții și nu de ritualurile cultice.

---

[9] Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni*, Biblioteca de arheologie XXVI, Editura Academiei, București, 1976, p. 13.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

NOI ASPECTE ALE ENEOLITICULUI TÂRZIU ÎN ZONA ARGEŞULUI

DRAGOŞ MĂNDESCU
TEODOR CIOFLAN
ROMEO MASCHIO

O piesă extrem de interesantă, un ciocan din rocă dură cu gaură de înmânuşare, a fost achiziţionată de Muzeul Judeţean Argeş în decembrie 1995. Piesa a fost descoperită întâmplător, pe teritoriul satului Cornăţel, comuna Buzoieşti, în sudul judeţului Argeş. Recunoaşterea de teren efectuată în octombrie 1999 de autorii acestui articol nu a dus la nici un rezultat privind locul exact al descoperirii.

Ciocanul [1] (Fig. 1) are următoarele dimensiuni: lungime = 9, 2 cm, lăţime maximă (în zona mediană) = 4, 7 cm, înălţime = 3, 3 cm. Diametrul perforaţiei pentru înmânuşare = 2 cm. Piatra din care este realizat, cu o culoare brun-gălbuie, foarte dură, este bine şlefuită. Nu prezintă urme evidente de utilizare.

La una dintre margini s-a încercat redarea capului unui animal. Duritatea rocii şi spaţiul limitat au condiţionat în bună măsură execuţia, care este totuşi remarcabilă. La extremitatea piesei, o proeminenţă rotunjită sugerează botul animalului. Deasupra acesteia sunt trei mici umflături (Ø=0, 5 cm), cele două din extreme, bine plasate, marcând ochii. În jurul acestei reprezentări zoomorfe, delimitând-o de restul piesei, este incizat un grup de trei linii paralele, sugerând convenţional, probabil, harnaşamentul. Aceeaşi reprezentare a harnaşamentului se află dispusă în jurul orificiului de înmânuşare, pe faţa superioară, precum şi în jurul capătului opus reprezentării zoomorfe.

Piesei acesteia i se poate stabili, fără îndoială, o relaţie de filiaţie faţă de sceptrele zoomorfe reprezentând capete de cai de la începutul perioadei de tranziţie la epoca bronzului, cu o arie de răspândire bine conturată: din regiunea Volgăi, la nord de stepa caucaziană şi nord-estul Daghestanului, până

[1] Este păstrat în colectia Muzeului Judetean Arges Pitesti, Inv.Nr. I.V. 3481.

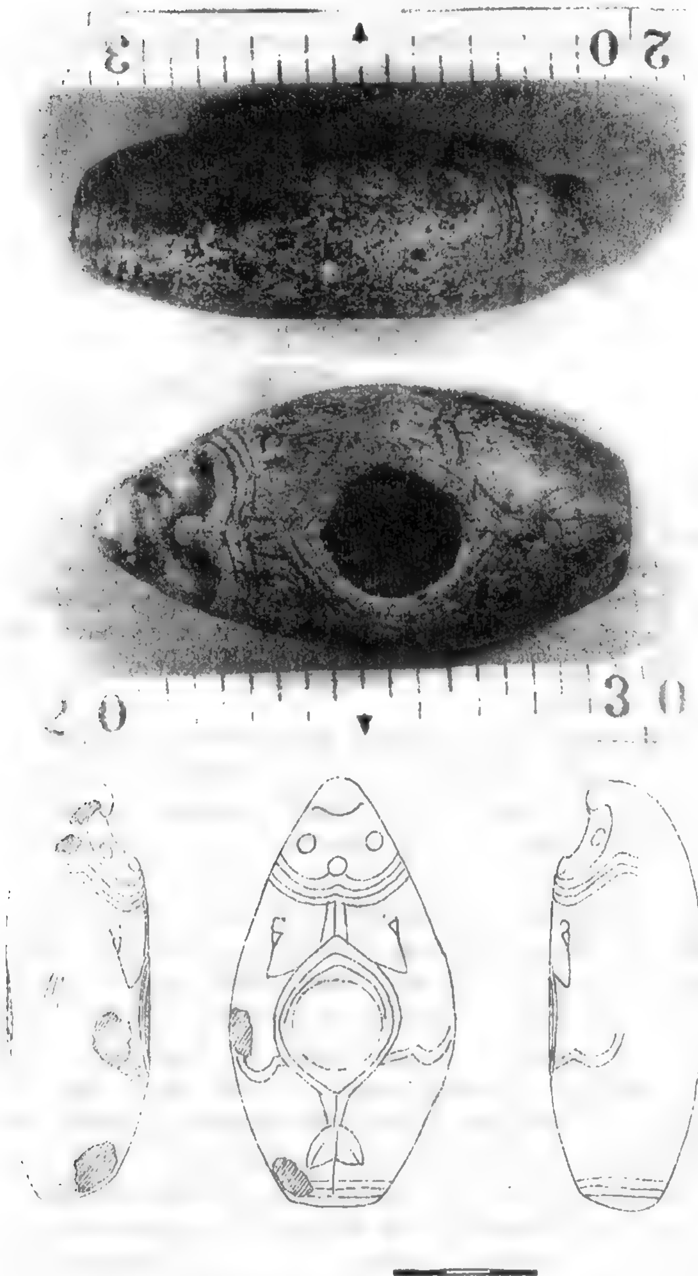

Fig. 1. Ciocanul-sceptru de la Cornăţel, Buzoieşti.
(The hammer-sceptre at Cornăţel, Buzoieşti)

în vestul Balcanilor [2] (Fig. 2). Aspectul general al ciocanului prezentat aici, cât şi unele elemente de detaliu ne îndeamnă să-l considerăm o creaţie sub influenţa reprezentărilor artistice figurate caracteristice sceptrelor mai sus amintite. Diferenţe există totuşi. Dimensiunile sceptrelor sunt mai mari: Casimcea-lungimea =17 cm [3], Fedeleşeni - 12, 3 cm, Sălcuţa - 13 cm, Terekli Mekteb - 13, 8 cm [4], Rhezevo - 15 cm [5], Vaja - 12,7 cm [6], de exemplu. Nici unul dintre sceptrele cunoscute nu prezintă gaură de înmănuşare. Însă există si elemente ce le apropie de piesa noastră - roca foarte dură din care sunt făcute, în general granit (o excepţie, la Casimcea - sceptrul descoperit aici este lucrat într-o rocă locală alb-gălbuie, sfărâmicioasă [7]), cu suprafaţa bine lustruită. Acele linii paralele incizate pe ciocanul de la Cornăţel, sugerând probabil harnaşamentul sunt întâlnite pe sceptrele mai evoluate din punct de vedere al realizării artistice (o datare ceva mai târzie, cum vom vedea - de exemplu Casimcea sau Suvorovo).

Sceptrele cu reprezentări de capete de cai sunt puse în legătură cu înaintarea spre vest a elementelor răsăritene [8], originare din stepele nord-pontice si regiunile de silvostepă ale Ucrainei, cunoscute drept primul val < *kurgan* > în Europa central - răsăriteană [9]. Acest prim val de *„indoeuropeni”* pătrund în plin mediu Cucuteni A4, respectiv, la sud de Carpati, Gumelniţa B1 [10]. Înmormântările cu ocru roşu de la începutul perioadei de trecere la epoca bronzului, prin care se evidenţiază arheologic acest prim val < *kurgan* > au fost de curând unificate sub denumirea generică *„monumente de tip Suvorovo”* [11] (de la descoperirea din Ucraina - mormânt tumular cu ocru roşu, conţinând ca inventar inclusiv un sceptru în formă de cap de cal [12]), cu un areal ce cuprinde nord - vestul litoralului pontic, Dunărea de Jos, inclusiv Dobrogea şi nord - estul Bulgariei. Semnificaţia acestor piese a fost unanim interpretată drept atribut al rangului social, cu implicaţii cultice. Nuanţările însă există: *„armă simbolică sau sceptru”* [13], *„semne de distincţie socială si obiecte de cult, în legătură cu credinţele totemice”* [14], *„însemn al puterii la sceptrul unui şef de*

---

[2] V. A. Dergacev, în „Stratum Plus“, 2, 1999, p.193-200, Ris.19.
[3] D. Popescu, în „Dacia“, VII-VIII, 1939 -1940, p.87.
[4] D. Berciu, în „SCIV“, V, 1954, p.539-545.
[5] Idem, în „Dacia, N.S“., VI, 1962, p.397.
[6] Vl. Dumitrescu, în „Istros“, I, II, 1934, p. 139, Fig.5.
[7] D. Popescu, *op. cit.*, p. 87, Fig. 3-5.
[8] Vl. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, Bucureşti, 1968, p. 83-84.
[9] M. Gimbutas, *Civilizaţia Marii Zeiţe şi sosirea cavalerilor războinici*, Bucureşti, 1997, p. 72-73.
[10] E. Comşa, în *Actes du II -e Congrès International de Thtacologie*, Bucureşti, 1980, p.30.
[11] I. Manzura, în „Thraco-Dacica“, XV, 1-2, 1994, p.94.
[12] V. N. Danilenko, *Eneolit Ukralny*, Kiiv, 1974, p. 93-99.
[13] D. Popescu, *op. cit.*, p. 87.
[14] D. Berciu, în „SCIV“, V, 1954, p. 546.

trib" [15], *„un aspect al ideologiei indo-europene: venerarea calului ca animal divin"* [16]. Considerăm că este bine-cunoscut rolul enorm pe care l-a avut calul încă din primele etape ale aşa-numitului fenomen <*kurgan*>, de indoeuropenizare, fără a mai insista aici asupra sa [17].

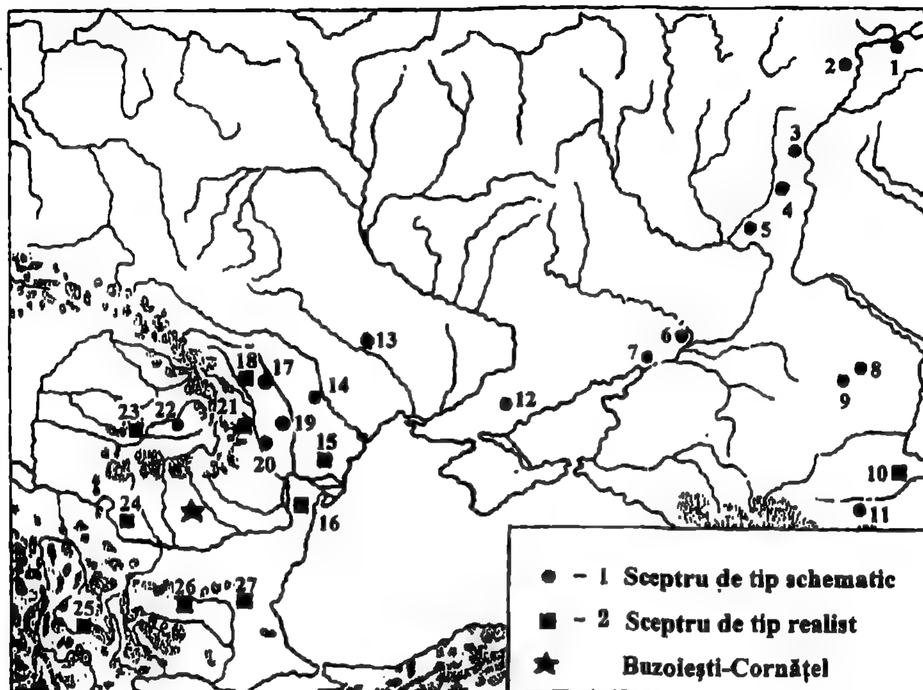

Fig. 2. Răspândirea sceptrelor cu reprezentări de capete de cai (The diffusion-area of horsehead sceptres)

1. Kubîşev; 2. Hvalînsk; 3. Hlopkovo; 4. Danilovka; 5. Şliahovskoe; 6. Konstantinovka; 7. Rostov pe Don; 8. Djagra; 9. Arhara; 10. Terekli Mekteb; 11. Ordjonikidze; 12. Molocinaia; 13. Berezovskoe; 14. Verhnia Jura; 15. Suvorovo; 16. Casimcea; 17. Mogoşeşti; 18. Fedeleşeni; 19. Bârlăleşti; 20. Obârşeni; 21. Fitioneşti; 22. Vaja; 23. Vinţu de Jos; 24. Sălcuţa; 25. Suvodol; 26. Rîjevo; 27. Drama.

[15] Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, Foto 113.
[16] M. Gimbutas, *op. cit.*, p. 72.
[17] A se vedea, de exemplu, M. Gimbutas, în „The Journal of Indo-European Studies", 1973, 1, p. 1-17, pentru modificările ideologice şi diferenţele esenţiale dintre "Vechea Europă " şi noile populaţii < kurgan >.

Deşi apanaj al şefilor de triburi < *kurgan* > (după cum par a indica mormintele de la Suvorovo - tumul cu diametrul de 13 m - şi Casimcea), multe dintre aceste sceptre sunt descoperiri izolate, iar o altă parte au fost descoperite în mediul eneolitic local. Astfel, la Fedeleşeni sceptrul a fost descoperit într-un nivel Cucuteni A, la Sălcuţa acesta provine dintr-o aglomerare Sălcuţa D (Sălcuţa 4) [18], iar piesa de la Suvodol pare să provină dintr-o aşezare a grupei neolitice târzii (eneolitice) Crnobuki [19]. Prezenta acestora în siturile eneolitice locale a fost explicată fie prin posibilitatea „*imitaţiilor*”[20] (să recunoaştem, mai puţin plauzibilă), fie prin schimburile intertribale[21]. Nu trebuie însă eliminată nici ipoteza că acestea provin din capturi de genul „pradă de război”.

Cât priveşte încadrarea cronologică a piesei noastre, nu vom insista foarte mult, nefiind aici locul propice unei elucidări a problemei datării sfârşitului eneoliticului / începutului perioadei de trecere la epoca bronzului. Diversitatea opiniilor cercetătorilor ce s-au ocupat îndeaproape cu studiul acestor aspecte este debordantă, diferenţele evoluând între aproximativ 200 si 1500 ani în termeni cronologici absoluţi [22]. Cu siguranţă însă, a fost surprinsă o evoluţie de la sceptrele schematice la cele realiste, caracterizate de o realizare artistică mai fină, mai elaborată [23]. Posterioritatea sceptrelor realiste o deducem şi din eşalonarea chorologică a celor două grupe mari: cele schematice domină zona de origine, cea estică, în timp ce sceptrele realiste apar cu predilecţie în zona vestică (Fig. 2). Se observă că piesa de la Cornăţel este localizată într-o arie dominată categoric de sceptrele realiste, deci sensibil mai recente.

În domeniul cronologiei absolute, din ce în ce mai mult teren şi credibilitate au câştigat rezultatele ^{14}C, coroborate cu informaţiile stratigrafice şi cu procedeul clasic al tipologiei comparate pentru datarea sfârşitului eneoliticului, propunându-se data de aproximativ 4000 - 3700 pentru sfârşitul culturii Gumelnita, respectiv Cucuteni [24] . Astfel, în a doua jumătate / mijlocul mileniului IV [25] poate fi plasată cezura (neo -) eneolitic - trecerea la epoca bronzului, ilustrată pe cale arheologică şi de piesele discutate aici.

Alte piese de aceeaşi factură cu ciocanul de la Cornăţel au fost descoperite în Transilvania. La Hărman, lângă Braşov, dintr-un complex pe

[18] D. Berciu, *op. cit.*, p. 543-544; *Idem, Contribuţii la problemele neoliticului în România*, Bucureşti, 1961,p. 350.
[19] Vl. Dumitrescu, în „SCIVA“, 13, 1962, 2, p. 95-97.
[20] Idem, *Hăbăşeşti*, Bucureşti, 1954, p. 542.
[21] Vl. Dumitrescu, în „SCIVA“, 13, 1962, 2, p. 95.
[22] A. Vulpe, în *Timpul istoriei*, I, *Memorie şi patrimoniu*, Bucureşti, 1997, p. 38.
[23] I. Manzura, *op. cit.*, p. 94; V. A. Dergacev, *op. cit.*, p. 198, Ris.19.
[24] Vl. Dumitrescu, în „Dacia, N. S.“, XXXII, 1988, p. 142, nota 6; A. Vulpe, *op. cit.*, p. 40.
[25] M. Gimbutas, *op. cit.*, p. 4, *Chronological Table of the Old European Civilization*; I. Manzura, *op. cit.* p. 95.

care nu-l considerăm drept sigur („*printre cioburi, ceramică pictată Cucuteni-Ariuşd, pintadere*") făcea parte şi un sceptru-cap de animal [26], ochii acestuia fiind redaţi într-o manieră identică cu reprezentarea de la Cornăţel. Dimensiunile sunt şi ele apropiate: lungime = 8, 1 cm, lăţime = 3, 3 cm, înălţime = 3, 5 cm. Două ciocane-sceptru se apropie extrem de mult de tehnica si reprezentarea celui de la Cornăţel, acestea fiind prevăzute inclusiv cu gaură de înmănuşare: unul descoperit la Alba Iulia [27] (siluetă identică, dispunerea ochilor asemănătoare, sunt prezente şi inciziile paralele ce delimitează reprezentarea zoomorfă de restul piesei), iar al doilea în Muzeul Marjupol (Ucraina sudică) [28].

Din aceeaşi zonă a judeţului Argeş provin numeroase materiale încadrabile în neoliticul târziu. În anii 1970-1980, în colecţia arheologică a şcolii generale din Recea, conform inventarului şi a verificărilor pe teren, erau păstrate două ciocane din piatră, fragmente de silexuri, un vârf de săgeată din piatră, etc. descoperite toate pe teritoriul comunei.

Descoperirea de la Cornăţel-Buzoieşti reflectă un aspect mai puţin cunoscut pentru zona Argeşului, acela al interferenţelor dintre populaţiile locale eneolitice târzii de tradiţie gumelniţeană şi noii veniţi din stepele nord-pontice. Nota de faţă s-a mărginit doar la semnalarea acestei piese deosebite. Clarificarea sau cel puţin conturarea mai fermă a aspectului mai sus amintit, important şi în aceeaşi măsură controversat, revin cercetărilor viitoare.

NEW ASPECTS OF LATE ENEOLITHIC IN THE ARGEŞ DISTRICT

Abstract

In the village Cornăţel, dep. Buzoieşti, Argeş county, was discovered in fortuity mode an hammer - sceptre from late Eneolithic / pass to Bronze Age. The data of hammer is: length = 9,2 cm, high = 3,3 cm. The artefact was made in a hard rock, brown-yellow nuance, and is decorated with incissions in a horse (maybe) form into an stylisate way.

The hammer is placed into a filliate relationship with the sceptres - "horseheads" from beginning of Bronze Age - transition (middle of IV millennium B.C.), with diffusion area from north-east Daghestan to western Balkans.

---

[26] Vl. Dumitrescu, în „Istros", I, II, 1934, p. 139, Fig. 2.

[27] V. N. Danilenko, *op. cit.*, Ris. 69, Fig. 2. Nu indică sursa bibliografică. Probabil din asezarea Petreşti de la Alba Iulia „Lumea Nouă " (vezi *Repertoriul arheologic al Judeţului Alba* , Alba Iulia, 1995, p. 29); Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, I, Bucureşti, 1974, p. 260, Fig. 272. 4.

[28] V. N. Danilenko, *op. cit.*, Ris. 69, Fig. 1.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

DESPRE „METEREAQUE TURBA GETAQUE"

ION NANIA

În cei nouă ani de exil pe care poetul Ovidiu i-a petrecut la Tomis (8-17 d.Caracteristice.), scriindu-și ultimele sale opere: *Tristia, Pontica* și *Ibis*, ne-a lăsat numeroase știri valoroase despre Dobrogea și locuitorii ei[1]. În cele ce urmează vom vorbi despre una singură, puțin discutată până în prezent și, după părerea noastră, eronat interpretată: „Iazyges et Colchi, Metereaque turba Getaque Danubii mediis vix prohibentur aquis",[2] pe care noi o traducem astfel: „Iazigii și colhii, gloata meteră și geții/ Cu greu sunt opriți de apele Dunării".

Dacă iazigii, colhii și geții ne sunt popoare bine cunoscute din operele multor scriitori antici, în schimb „Metereaque turba" este o știre unică, pe care o considerăm greșit interpretată de cei care au luat-o în discuție. Majoritatea istoricilor și chiar unii lingviști îi consideră pe meteri un neam scitic,[3] iar Pârvan, combătând falsele interpretări ale lui Müllenhoff, pare să-i dea dreptate acestuia când le atribuie o origine caucaziană[4].

Este indiscutabil faptul că Ovidiu a cunoscut bine populațiile care locuiau în vremea aceea în Dobrogea și în ținuturile învecinate și credem că nu întâmplător separă net „Iazyges et Colchi" și asociază „Metereaque turba Getaeque". Această izolare a iazigilor și colhilor de gloata meteră și geți, lasă să se înțeleagă că gloata meteră era de origine getică, poate chiar un trib getic din apropierea Dunării, a Dobrogei. Poziția intermediară a substantivului „turba" (mulțime agitată, zgomotoasă; gloată) este un indiciu de asociere între cele două popoare. Un alt indiciu este identitatea conjuncției „que" care în

---

[1] R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Académie Roumaine. Connaissance de la terre et de la pensée roumaines. IV, 1938, pp. 35-454; Constantin Scorpan, *Ovidiu avea dreptate*, „Magazin istoric", nr.8(41), august 1970, pp. 65-69; Eugen Panighianț, *Poetul la asediul cetății Aegyssus?*, „Magazin istoric", nr. 4(85), aprilie 1974, pp. 66-67.
[2] *Tristele*, II, 191-192. Varianta „Iazyges" se găsește în manuscrisele din secolul al XIII-lea; alte mansucrise mai vechi vorbesc despre „cizigi", dar nu aceste aspecte ne interesează în discuția de față.
[3] Vezi și: Ioan Nădejde, Amelia Nădejde-Gesticone, *Dicționar latin-român*, ediția a VI-a, Editura „Viața Românească", Iași, 1928, p. 407: „meterea turba, f. Ov. Un popor scit de pe marginile Dunărei".
[4] Vasile Pârvan, *Getica – O protoistorie a Daciei*, Cultura Națională, București, 1926, pp. 98-99.

limba latină asociază două entități,[5] creează o identitate și nicidecum nu izolează total așa cum se întâmplă în cazul „Iazyges et Colchi". Poetul nu spune „Metereaque turba et Getae" și nici „et turba Meterea et Getae", întrucât conjuncția „et" are în vers înțelesul de „și încă", „pe lângă", diferențiind mai mult, ceea ce se întâmplă la iazigi și colhi, dar nu și între meteri și geți.

Asocierea dintre gloata meteră și geți făcută de Ovidiu și ipoteza noastră, că meterii erau geți din nordul Dunării, este întărită și de câteva observații de ordin lingvistic și toponimic.

Nici un dicționar al limbii române nu citează substantivul, ieșit azi din grai, „metereu", folosit până pe la jumătatea secolului al XX-lea în zona istorică Vlașca, întrebuințat uneori și ca adjectiv, însemnând „om fără căpătâi, mărginit la minte, care umblă de colo-colo fără rost": „Metereu fudul, n-are glojdar în pătul" (Mozăceni, Negrași - județul Argeș),[6] sau: „Umblă metereu și n-are mălai în hambar" (Bârlogu, Teiu - județul Argeș)[7]. Nu greșim, credem, dacă atribuim cuvântului metereu o origine străveche, băștinașă. În cazul acesta „Metereaque turba" ar putea fi o gloată getică, care trecea Dunărea pe vremea lui Ovidiu, ajungând până la Tomis.

Un alt argument în susținerea noastră ar fi cel de ordin toponimic. Din nefericire, toponimia noastră a fost și rămâne insuficient cercetată, cu tot imperativul ce se impune în acest domeniu; secolul al XX-lea a adus o dispariție masivă a toponimelor, mai ales în zonele de câmpie ale țării[8]. Dicționarele nu citează în problema abordată decât „Metericul, fost pichet de graniță în plaiul Cloșani",[9] fără a aminti și culmea cu același nume ce se găsește în nord-vestul județului Gorj, de la care și-a luat numele pichetul respectiv; am mai aminti apoi Metești, sat în județul Buzău și Meteul, toponim în Oltenia,[10] care par să prezinte aceeași rădăcină cu toponimul Metericul și cu subst. metereu. Foarte important este faptul că și alte toponime necunoscute specialiștilor și dispărute după 1962, amintesc de vechii locuitori meteri. La nord de comuna Albota, județul Argeș, de-a lungul vâlcelei Bucurelul, se găsește dealul Bucurelul Meterilor[11]. Dacă Bucur este neîndoielnic de origine

---

[5] Ex.: „hominesque deosque" = și pe oameni și pe zei.

[6] Cercetări efectuate în perioada 1956-1962.

[7] Proverbul ne este cunsocut din copilărie de la bunica, mama tatei. La 7 februarie 1976 prof. Irina Onașcu ne-a informat că acest cuvânt era folosit și în nordul județului Argeș, în comuna Vulturești, sub forma „meteleu", cu „l" în loc de „r".

[8] O amplă dispariție a acestor toponime a avut loc ca urmare a reformei agrare din 1921, pentru ca după colectivizarea comunistă din 1962 să dispară din conștiința țăranilor, să cadă cu totul în uitare.

[9] George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României,* vol. IV, București, 1901, p. 320.

[10] N.A Constantinescu. *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București, 1963, p. 45.

[11] Date culese de la Ion Necula (n. 1897), 3 ianuarie 1964. Țăranul albotean, neștiutor de carte, dar un bun cunoscător al toponimiei locale, ne-a mărturisit că foarte puțini locuitori, și aceștia numai dintre bătrânii satului, mai cunosc toponimul și că majoritatea îi spun simplu, Bucurelul; denumirea simplificată s-a impus încet-încet după primul război mondial.

autohtonă[12] iar în toponimul compus, de mai sus, arată că aparţine Meterilor, este indiscutabil faptul că meterii au fost nişte locuitori, sau proprietari ai dealului respectiv,[13] ceea ce nu exclude nişte localnici de obârşie dacică prin numele lor. Afirmaţia poate fi consolidată prin prezenţa urmelor de locuire – cenuşă, fragmente de chirpici şi de ceramică atipică, din pastă cenuşie sau cărămizie, ce ar putea fi atribuite culturii materiale getice.

Un alt toponim asemănător se afla la nord-vest de satul Teiu din Deal, judeţul Argeş, pe Valea Mozacului, spre pădurea Roceanca. Din 100 de locuitori în vârstă de peste 40 de ani,[14] 89 foloseau denumirile „La Măguri" şi „Balta lui Şucheală", 9 le numeau „Măgurile de la Balta Meterilor" şi 2 „Măgurile de la Balta Meterului"; 97% dintre aceştia ştiau că „legenda spune că acolo a fost un sat de ciobani", iar 6 cunoşteau că, „ciobanii care locuiau acolo, în satul acela, veche vatră a Teiului din Deal, se numeau Meteri, după strămoşul lor Meteru, din care se trag şapte din familiile actuale ale satului: Diaconeştii, Minculeştii, Nedelcu, Niţuleştii, Stăneştii, Cană şi Ivaşcu".

Mergând pe urmele tradiţiei orale şi cercetând Valea Mozacului pentru a descoperi vatra legendară a satului, am rămas impresionaţi de descoperirile efectuate. Cele trei măguri aflate la vest de drumul ce duce de la marginea nordică a satului spre pădurea Roceanca sunt tumuli funerari, probabil dacici. Pe terasa puţin înclinată dinspre malul stâng al râului, începând de la circa 250 de metri sud de movile, mergând spre nord până aproape de pădurea Roceanca, se găsesc numeroase resturi ale unei culturi geto-dace din secolele III-I î.Cr. Am putut culege suficient material ceramic fragmentar, dar destul de tipic perioadei susamintite. Din cele patru categorii caracteristice ceramicii din a doua epocă a fierului din ţara noastră – primitivă lustruită, primitivă poroasă, cenuşie de tehnică superioară şi grecească de import – care s-au găsit din abundenţă în presupusa Argedavă de la Popeşti pe Argeş,[15] din aşezarea noastră lipseşte doar cea grecească de import. Ceramica acestei aşezări este formată din fragmente de vase lucrate cu mâna şi lucrate la roată. Din ceramica lucrată cu mâna se remarcă în special cănile şi ceştile cilindrice, uneori tronconice, lucrate destul de grosolan, din pastă roşie de diferite nuanţe, conţinând firişoare de nisip şi uneori chiar pietricele. Sunt prezente şi vasele mari cu pereţi groşi, strachina cu marginea evazată, vasele cu picior, foarte multe funduri de vase mici sau chiar foarte mari, mărginite cu un inel puternic reliefat. Nu lipsesc nici

---

[12] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. I, partea I-a *Strămoşii înainte de romani*, Bucureşti, 1936, p. 104; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ediţia a V-a, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1946, p. 320: „numiri de origine românească: Bucur, munte lângă Orhania, Bucurovo, lângă Sevlievo, districtul Târnovo"; I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 139, bucurie; idem, *Ilirii*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 90, nota 11, Bucur.
[13] Tradiţia orală atestă faptul că „Meteru a fost un neam de Alboteni, care şi-au schimbat numele cam pe vremea lui Cuza" (Ion Necula, 3 ianuarie 1964).
[14] Cercetările au fost efectuate în toamna anului 1956.
[15] Radu Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti*, „Materiale şi cercetări arheologice", III, 1957, p. 231.

ornamentele specifice acestei epoci: brâul alveolar, liniile incizate, mănuşa în formă de nuiele. Descoperirile, deşi numai prin cercetări de suprafaţă, în urma arăturilor de primăvară, ne dovedesc cu certitudine şi ocupaţiile locuitorilor geţi din acest sat atribuit de tradiţia orală „neamului Meterilor". Câteva coarne fragmentare de *Cervus elaphus* şi colţii unui mistreţ (2 hangere şi 2 tocitori), care pot constitui veritabile trofee, ne indică nu numai practicarea vânătorii, dar şi bogăţia în vânat a pădurilor din zonă, atât cerbul cât şi mistreţul dispărând de mult din zona respectivă, mistreţul reapărând în pădurea Roceanca în anul 1964. Mai putem aminti un fragment de coastă de mamifer mare, un colţ de *Sus scrofa ferus* prelucrat (străpungător) şi un străpungător de os folosit, probabil, la confecţionarea cojoacelor, opincilor etc. Fusaiolele, două găsite în aşezare, la nord de „Măguri" şi una între acestea, precum şi fragmentele de strecurători, confirmă tradiţia că „Meteru, strămoşul celor şapte familii" şi descendenţii au fost ciobani vestiţi. Mai multe râşniţe plate, cioplite din piatră obişnuită, dovedesc cultivarea cerealelor. Descoperirea unui mic cosor pentru viţă, o lamă de sapă şi un topor, confirmă practicarea viticulturii[16]. Câteva bucăţi de zgură metalică de fier, îngrămădite într-un morman de cenuşă, dovedesc un atelier de fierărie, a obţinerii metalului din minereu adus de la distanţă. Nu ne surprinde că în această mare aşezare getică s-au găsit mai multe piese de fier: un ciocan, două nicovale, un sfredel (?), o vergă (bară de legătură), o balama, două scoabe, un cui pentru cârlig de uşă, un piron, un cui-piron, un fragment de bară dreptunghiulară, un vârf de seceră (?), două mânere prelungiri ale unor cuţitaşe, un alt mâner pentru o unealtă neidentificată şi o altă piesă mică neidentificată ca funcţie. Mai amintim trei gresii cu gaură pentru agăţat şi purtat, două din aşezare, una dintre „Măguri", iar din piesele ceramice se remarcă un fragment de vas mare cu o superbă figurină umană şi două roţi pentru car votiv, descoperite cam la 150 m nord de punctul „La Măguri".

Pe malul drept al Mozacului, la nord de Vălceaua Adâncă, care se varsă în Mozac la sud de Balta lui Şucheală, numită până la 1921 Balta Materului, se întinde pe o lungime de circa 800 de metri o altă aşezare, ce pare a fi contemporană cu cea amintită mai sus, din estul râului. Aici remarcăm şi prezenţa fragmentelor ceramice de tim Chilia, descoperite pe Valea Ciorâca, judeţul Olt, de Sebastian Morintz[17].

Noi insistăm asupra descrierii materialelor,[18] ele fiind cunoscute din

---

[16] Ion Nania, *Contribuţii cu privire la viticultura geto-dacilor*, „Museum", Studii şi comunicări de istorie şi etnografie, Goleşti-Argeş, 1980, pp. 210-211.

[17] Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, „Materiale şi cercetări arheologice", VII, 1961, pp. 441-447; *ibidem*, „Materiale şi cercetări arheologice", VIII, 1962, pp. 513-518.

[18] Toate materialele de mai sus se află, începând cu data de 27 decembrie 1995, în colecţia Muzeului Judeţean Argeş. Aşezarea de pe stânga râului Mozacu este notată: V.M. 12, iar punctul „Măgurile Meterilor" cu V.M.13, aceste inscripţii aflându-se şi pe materialele respective. Aşezarea de pe terasa din dreapta Mozacului, începând de la nord de Vâlceaua Adâncă, este notată cu: V.M.11. Ultima cercetare efectuată în ziua de marţi 11 aprilie 2000, împreună cu tânărul arheolog Dragoş Măndescu ne-a întristat; datorită

toate aşezările geto-dace din ţara noastră.

De o reală valoare pentru datarea aşezării din nordul satului Teiu din Deal sunt cele câteva monete descoperite „La Măguri" sau în imediata lor apropiere. Înainte de al doilea război mondial s-a găsit pe unul din tumuli o tetradrahmă macedoneană[19] din vremea lui Filip al II-lea (359-336 î.Cr.) a cărei descriere o facem din memorie:

Av. – Capul cu cunună de lauri al lui Zeus, spre dreapta; în jur un cerc perlat.

Rv. – Cavaler cu o ramură în mâna dreaptă, în galop spre dreapta. Sub cal o făclie şi o literă (?); în faţă o literă (?), un delfin (?). În jur un cerc perlat. Argint[20].

În mai 1958 ni s-a semnalat descoperirea a trei denari republicani romani[21]. Mergând la faţa locului, am constatat că descoperirea a avut loc la circa 100 de metri spre vest de „Măguri", într-un mic şanţ săpat de apele ploilor printr-o locuinţă getică, unde am mai descoperit încă o piesă[22]. Cele patru monete[23] se prezintă astfel:

1. Marcus Sergius Silus

Av. – Roma. Ex S.C. (Roma. Ex senatus consulto). Capul zeiţei Roma cu casca înaripată, spre dreapta; înapoia capului, x tăiat.

Rv. – M. Sergi. Silvs (Marcus Sergius Silus). În câmp, Q (quaestor). Călăreţ roman cu cască şi cuirasă, în galop spre stânga; în mâna stângă ridicată în sus ţine de păr capul unui gal şi o sabie. Pe avers o contramarcă. Ag. Diam. 18,1 x 17 mm. Denar, Babelon,[24] II, p. 442, n.1; Grueber,[25] Italia, 512. Anul 99-94 î.Cr.

2. C. Vibius Pansa

Av. – Pansa. Capul lui Apollo cu bucle bogate şi cu cunună de lauri, spre dreapta; în faţă, un simbol monetar.

Rv. – C. Vibivs c.f. (Caius Vibius Caii filius). Pallas Athena, ţinând în mâna dreaptă un sceptru, iar în mâna stângă un trofeu, în picioare într-o quadriga în galop spre dreapta.

Ag. Diam. 19,7 x 18,7 mm.

---

lucrărilor agricole mecanizate timp de 40 de ani au fost fărâmiţate materialele arheologice, iar Măgurile Meterilor au dispărut, pământul fiind total nivelat.

[19] Moneta a fost descoperită de înv. Gheorghe Mincă; ne-a dăruit-o în octombrie 1956, iar noi am donat-o Muzeului Judeţean Argeş în 1962.

[20] Astfel de tetradrahme sunt bine cunoscute în ţara noastră, vezi: Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, Ed. Academiei, Bucureşti 1973, pl. I-III, p. 485-487.

[21] Monetele au fost descoperite de elevul Bumbac Florea.

[22] Credem că monetele provin dintr-un tezaur mai mare, rupt de apele de ploaie, dar nu s-a efectuat un sondaj în locul respectiv.

[23] Monetele se păstrează în colecţia Muzeului Judeţean Argeş, înregistrate în ianuarie 1967 la nr. 1925-1928. Nu am avut posibilitatea cântăririi lor.

[24] E. Babelon, *Description historique et chronologique des monnaies de République Romaine*, Paris, 1885.

[25] H.A. Grueber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, Londra, 1910.

Denar, Babelon, II, p. 539, n. 2; Grueber, Roma, 2307.

Anul 87 î.Cr.

3. C. Naevius Balbus

Av. – S.C. (Senatus consulto). Capul zeiţei Venus cu diademă, spre dreapta.

Rv. – C. Nae. (Balb) (Caius Naevius Balbus). Victoria într-o triga în galop spre dreapta; în câmp, sus, V.

Ag. Diam. 18,1 x 17,8 mm.

Denar dantelat, Babelon, II, p. 248, n. 6; Grueber, Roma, 2926.

Anul 81 î.Cr.

4. P. Clodius Turrinus

Av. – Capul laureat al lui Apollo, spre dreapta; înapoia capului o liră.

Rv. – P. Clodivs M.F. (Publius Clodius Marci filius). Diana Lucifera în picioare, văzută din faţă, priveşte spre dreapta şi ţie în fiecare mână câte o torţă înaltă.

Pe avers contramarcă.

Ag. Diam. 18,5 x 18 mm.

Denar, Babelon, I, p. 356, n. 15; Grueber, Roma, 4290.

Anul 38 î.Cr.[26]

Am prezentat succint aceste descoperiri întrucât ele arată vechimea geto-dacică a aşezării, considerată de tradiţia orală ca vatră legendară a satului actual. În cazul acesta nu este exclus ca onomasticul legendar Meteru să fie şi el tot atât de vechi, cum tot antice le considerăm şi onomasticele actuale româneşti Meta, Metea, Meteş, Metu şi Metulescu,[27] a căror rădăcină este comună cu cea a numelor traco-illire Metlensi(um),[28] Metubarbis[29] şi Metulum[30].

Având în vedere cele prezentate mai sus nu greşim, credem, dacă atribuim gloatei metere, pomenită de Ovidiu la Tomis, o origine getică, nord-dunăreană. Rămâne ca viitorul, prin cercetări mai ample, să hotărască adevărul şi asupra acestei enigme a istoriei geto-dacilor.

Avem convingerea că un rol hotărâtor în dezlegarea multor necunoscute ale istoriei strămoşilor noştri şi ale limbii române îl are, fără discuţie, toponomastica. Amintim că râul Mozacu, pe care se află peste 100 de aşezări

---

[26] În registrul Muzeului Judeţean Argeş moneta este trecută cu diametrul de 17,6 x 18,5, iar anul emisiei 46 î.Cr., ceea ce ne determină să credem că a fost înregistrată altă monetă, şi este regretabil. Menţionăm faptul că deşi data înregistrării apare în ianuarie 1967 în registrul respectiv, nu cunoaştem din ce motive a fost distrus şi monetele au fost reînregistrate după luna august 1967.

[27] N.A. Constantinescu, *op. cit.*, loc. cit.

[28] CIL, III, 10060: IOM et Genio loci m(unicipi) Met(lensium) Aur. Maximus (centurio) leg. II, Adriaticis. Vezi: Géza Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapesta, 1965, p. 160

[29] I.I. Russu, *Ilirii*, p. 226.

[30] Strabon, *Geografia*, IV, 207, 10 (Traducere Felicia Vant-Ştef, vol. I, f.d., f. 1).

străvechi, își găsește asemănare în numele anticului Mazaca, capitala Capadociei,[31] iar tradiția atribuie lui Alexandru Macedon înfrângerea unui trib Mosach,[32] ceea ce ne duce cu gândul la un toponim minor de pe Ialomița. Pe stânga Drâmbovnicului, în punctul cel mai sud-vestic al fostului teritoriu al satului Leșile – acum sat al comunei Teiu – se află, înconjurată de numeroase așezări străvechi, fântâna Burina, devenită după 1921 Fântâna Ilinii, după numele celei ce a primit terenul ca lot de împroprietărire, așa cum s-a întâmplat și cu Balta Meterilor denumită, tot după 1921, Balta lui Șuchială. Numele Burina ne amintește de o fântână din antichitate, din insula Koa, numită Burinna sau Burrina[33].

Ne oprim doar la aceste exemple din apropierea Bălții Materilor; am putea aduce ca exemplu câteva sute de toponime de pe teritoriul României, a căror origine nu poate fi decât geto-dacă. A fi socotite toate „coincidențe", este o gândire infantilă. Cum ar proceda oare maghiarii, dacă pe teritoriul Ungariei ar găsi măcar câteva astfel de „coincidențe"?.

---

[31] Georgie Ioanidŭ, *Dicționaru de nume proprii istorice, mitologie și geografice, ce se întâmpină în autorii Eleni*, Imprimeria Statului, Bucuresci, 1867, p. 226.
[32] Nicolae Densuseanu, *Dacia preistorică*, București, 1913, p. 724.
[33] Georgie Ioanidŭ, *op. cit.*, p. 80.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

DOUĂ ATAȘE DIN BRONZ AFLATE ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN ARGEȘ

DRAGOȘ MĂNDESCU

Printre bronzurile figurate din colecția Muzeului Județean Argeș se numără și două piese deosebite atât în ceea ce privește valoarea lor artistică, dar și științifică. Deși se remarcau prin aspectul lor, piesele nu au făcut obiectul vreunei discuții speciale[1]. Inițial am crezut că provin din săpăturile mai vechi din situl de epocă Latène de la Cetățeni (importuri din lumea greacă), însă această prezumție s-a dovedit a fi neîntemeiată[2].

Este vorba de două atașe care au constituit suporții de prindere a toartei duble de la un vas de tip situlă ce nu s-a mai păstrat, probabil tot din bronz. Piesele, deopotrivă cu rol funcțional și decorativ erau dispuse (așa cum reiese din analogiile existente) diametral opus pe buza exterioară a situlei. De ele era prinsă toarta dublă a recipientului. Ambele sunt executate din bronz într-o tehnică superioară, foarte probabil prin metoda cerii pierdute. Detaliile sunt remarcabile. Starea de conservare este, din fericire, foarte bună, la acesta contribuind și patina nobilă. Prima (Inv. I.V. 1213) (Fig. 1. 1 și Fig. 2. 1), cu o înălțime de 6 cm redă capul unui silen. Gura deschisă și alungită a acestuia servea la turnarea lichidului din situlă. Două volute dispuse în partea superioară constituie suportul propriu-zis de prindere a toartei duble. Cea de-a doua (Inv. I.V. 1212) (Fig. 2. 1 și 2. 2) reprezintă capul unui personaj feminin. Are o înălțime de 6, 7 cm. Aceeași modalitate de redare și dispunere a volutelor – suport.

Finețea și măiestria realizării indică, fără îndoială, un atelier din afara *barbaricum*-ului, stilul și simbolistica utilizată pledând pentru zona greacă. Într-adevăr, pe baza descoperirilor de la sud de Dunăre în principal, unde astfel de atașe descoperite separat sau chiar împreună cu situlele din bronz pe care

---

[1] Mulțumesc d-lui prof. dr. Mircea Babeș care mi-a atras atenția asupra acestora, în octombrie 1999.

[2] Dl. Ion Nania m-a asigurat că exemplarele au fost achiziționate de către Muzeul din Pitești de la un colecționar bucureștean în anii '60, când dumnealui era angajat al acestei instituții. Deci nu provin de pe teritoriul județului Argeș. În arhiva muzeului nu se păstrează actul de procurare care ne-ar fi servit la aflarea mai multor amănunte.

Fig. 1. Ataşele din bronz - vedere frontală

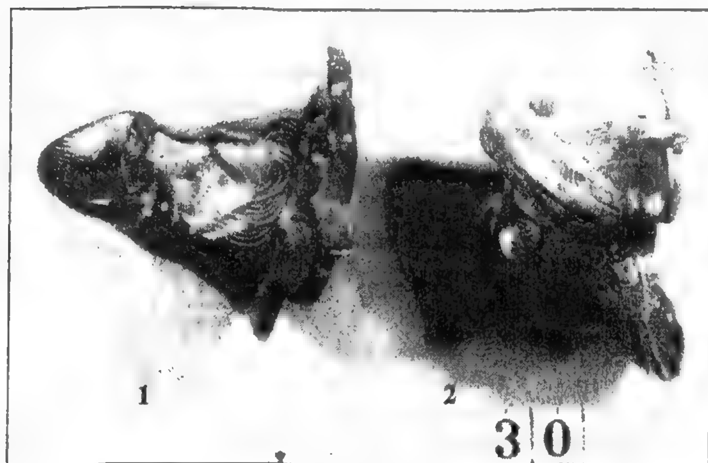

Fig. 2. Ataşele din bronz - vedere din profil

erau prinse făceau parte din inventarul unor complexe închise[3], piesele ca cele prezentate aici sunt datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. şi sunt considerate produsele unor ateliere greceşti. O combinaţie imagistică asemănătoare (silen – personaj feminin) se întâlneşte şi în cazul unor vase tot din bronz (căni) şi produse tot în lumea greacă a celei de-a doua jumătăţi a secolului al IV-lea. Toarta unei asemenea căni de bronz descoperită la Fântânele (jud. Teleorman)[4], fixată vertical pe peretele vasului se termină în partea de sus printr-un cap de femeie iar în partea de jos printr-un cap de silen.

În România ataşele de situlă de genul celor prezentate aici sunt foarte rare, unele piese fiind inedite[5], cum a fost şi cazul celor din muzeul nostru. Un exemplar mai bine cunoscut este cel descoperit la Chirnogi[6], în formă de amforă în miniatură, din bronz aurit, care se mai păstra încă prins pe marginea situlei fragmentare. Aceste piese contribuie la reflectarea influenţelor culturale reciproce şi a comerţului între teritoriul tracic şi lumea grecească în al patrulea secol al erei vechi.

TWO BRONZE ATTACHES FROM THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM'S COLLECTION

Abstract

The author present two bronze situla attaches discovered in unknown circumstances maybe in northern of the Danube. These artifacts have been made in a Greek workshop, in the second half of the 4th century BC. In Bulgaria attaches such as is more frequent, but in Romania their number is very small. Them reflected cultural influences and trade between the Thracian land and the Greek world.

---

[3] I. Velkov, *Moghila groba nahodka ot Zlokučene*, în „ Izvestija Sofia" VI, 1930-1931, p. 254 şi fig. 183-184

[4] C. N. Mateescu şi M. Babeş, *Cercetări arheologice şi săpături de salvare la Fântânele*, în „ SCIV" 19, 1968, 2, p. 288 şi fig. 4.

[5] Un material în legătură cu aceste piese este pregătit de prof. dr. Mircea Babeş. Îl aşteptăm cu un interes sporit.

[6] M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979, p. 177 şi fig. 31. 5-6 şi pl. XLII.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

AȘEZAREA GETO-DACICĂ FORTIFICATĂ ȘI VESTIGIILE ROMANE DE LA BUDEASA MICĂ. CASTRUL ROMAN DE LA PITEȘTI TRASEUL *LIMES TRANSALUTANUS* ÎN SECTORUL PITEȘTI

PAUL I. DICU

I. **Așezarea geto-dacică întărită și vestigiile romane de la Budeasa Mică, județul Argeș.**

La circa 10 km NNE de municipiul Pitești, pe teritoriul satului Budeasa Mică, comuna Budeasa, județul Argeș, pe Dealul Văcăreasca, deal care face parte din Gruiurile Argeșului, subunitate a Piemontului Getic, în pădurea statului am descoperit elemente ale unei așezări întărite geto-dacice, folosită, probabil, ca loc de refugiu, în punctul numit „La Cetate“, „Cetatea lui Mircea“, „Cula lui Mircea“, „Cetatea Jidovilor“[1].

Așezarea a fost amplasată pe un mamelon central, flancat de alte două mameloane: un mamelon-promontoriu, mai înalt, spre S, SE și al treilea mamelon, spre NNE. Mameloanele marginale ar putea fi considerate veritabile bastioane ale așezării. Așezarea ocupă o parte din culmea (șaua) Dealului Văcăreasca, cu panta abruptă spre ENE și VSV, între pâraiele Budeasa Mică (V, NV) și Cristeasca (E, NE). Terenul fiind accidentat, accesul la așezare a fost și este dificil, mai ales pe timp nefavorabil. Mamelonul central era

---

[1] În legătură cu toponimia punctului geografic unde au fost amplasate așezarea geto-dacică întărită și fortificația romană suprapusă peste așezarea geto-dacică de pe Dealul Văcăreasca, satul Budeasa Mică, comuna Budeasa, județul Argeș, v.: C. Alessandrescu, *Dicționarul geografic al județului Muscel*, București, 1893, p. 206 (autorul a scris: „D'asupra dealurilor dela Micesci, în partea de Sud-Vest a comunei, se văd ruine dintr'o veche cetate a lui Mircea Basarab“); C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*..., Câmpulung, 1922, p. LXXX (autorul a notat: „Micești. Urmele unui castru roman într-o lucrare a răposatului Tocilescu, ca aparținând de Purcăreni, care mai înainte aveau înglobați la ei și Miceștii“, iar la pagina următoare, LXXXI, citim: „Purcăreni. Ruinele castrului roman ce era socotit în Purcăreni, par a fi cele din Micești la cetatea lui Mircea“; idem, *Câmpulungul Muscelului. Istoric și legendar*, Câmpulung, 1925, p. 275 (autorul afirmă: „Din gara Ciumești, putem la 2 klm, vedea satul Micești..., aici găsindu-se ruinele unui castru roman, cunoscut sub numele de Cetatea Jidovilor“. La p. 28 și 30 explică semnificația populară a cuvântului „jidovi“: animale mari și puternice existente în perioada preistorică. Asemenea informații contradictorii din cele trei volume au generat confuzii în rândul specialiștilor. Conținutul articolului nostru face precizările de rigoare, contribuind la înlăturarea acestor confuzii.

înconjurat cu șanțuri adânci (1-3 m). Unele porțiuni din șanț mai puteau fi văzute în anii 1955-1978. În jurul fortificației centrale au fost depistate vetre de locuire, cu pământul ars, roșietic, unele fiind dispersate pe panta sudică, în direcția drumului îngust, degradat de torenți (v. foto).

În cursul repetatelor cercetări de suprafață, efectuate în perioada anilor 1955-1978, am descoperit fragmente de vase ceramice geto-dacice de tip La Tène, resturi de cărămizi și cioburi de vase de factură romană și daco-romană (secolele II a.H. - IV d.H.). Din informațiile unor săteni și cadre didactice a reieșit că înainte de primul război mondial și în perioada interbelică aici au apărut monede antice (greco-macedonene, geto-dacice și romane). Câteva monede se păstrau până în anul 1959, în colecțiile Școlii generale din Budeasa Mare, inclusiv monede geto-dacice imitații de tip Filip II.

Interesantă este și descoperirea unor fragmente ceramice din neoliticul final, de tip Gumelnița, pe culme și pe pantele sudice. S-a constatat că peste așezarea antică geto-dacică au fost ridicate construcții romane și construcții medievale, tradiția atribuindu-le armatei romane și domnitorului Mircea cel Bătrân (1396-1418). Multă vreme sătenii au luat de aici cărămizi romane și medievale pentru construcțiile lor gospodărești. În timpul stăpânirii romane, așezarea geto-dacică fortificată a fost transformată într-un castellum sau pe locul respectiv romanii au construit fie un turn de supraveghere și pază, fie un castellum.

Pe Dealul Văcăreasca, în locul unde apar resturi de fortificații și vetre de locuire nu au fost executate, până la această dată, săpături arheologice. Lucrările vor fi relativ dificile, deoarece așezarea este situată în pădure, pe un teren accidentat, supus eroziunii. Umiditatea îndelungată a contribuit la degradarea, la sfărâmarea cărămizilor și a fragmentelor ceramice.

Așezarea geto-dacică fortificată de la Budeasa Mică utilizată, probabil, ca loc de refugiu, este singura așezare geto-dacică întărită, care a fost descoperită, până la această dată, în zona colinară a Munteniei, între râurile Dâmbovița (Est) și Olt (Vest)[2]. Importantele descoperiri arheologice de la Budeasa Mică se adaugă la numeroasele descoperiri precedente din perioada geto-dacică, semnalate în diferite tipărituri, care confirmă intensa și permanenta

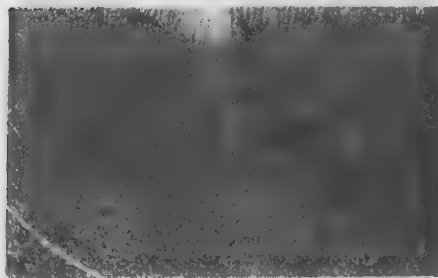
---

[2] a) Paul I. Dicu, *Autohtonii în documente arheologice și numismatice*, în „Argeș", XII, nr. 4(110), Pitești, 1977, p. 4; b) idem, *O așezare dacică necunoscută*, „Argeș", XIV, nr. 2(117), Pitești, 1979, p. 5; c) idem, *Traco-geto-dacii din spațiul argeșean în izvoare arheologice și numismatice*, în rev. „Junimea", nr. 24-25 partea a II-a, Liceul „N. Bălcescu", Pitești, 1979, p. 172-173, 175, nota 44; d) idem, *Noi dovezi ale continuității*, „Argeș", XV, nr. 1(120), Pitești, 1980, p. 6; e) idem, *Note numismatice. Monede grecești antice*, „Argeș", XVI, nr. 2(125), Pitești, 1981, p. 12; f) Constantin Preda și Paul I. Dicu, *Monede geto-dacice descoperite pe teritoriul județului Argeș*, în Bulet. Soc. Numismatice Române (BSNR), nr. 129-130, București, 1983, p. 90, 99, nota 6; g) Paul I. Dicu, *Vestigii din epocile străveche și veche. Perioada geto-dacă*, în *Istoria municipiului Pitești*, autori Petre Popa, Paul I. Dicu, Silvestru Voinescu, Edit. Academiei, București, 1988, p. 41; h) Paul I. Dicu, *Din istoria municipiului Pitești. Scurtă privire asupra epocilor străveche, veche și medievală*, în Rev. Muz. Și Mon.-Mon. Ist. și de Artă, XIX, nr. 2, București, 1988, p. 3-6.

Pl. I - *Imagini de la cetatea geto-dacică întărită de pe Dealul Văcăreasca din satul Budeasa Mică, jud. Argeş, utilizată ca refugiu; peste această fortificaţie romanii au construit un castellum sau un turn de observaţie.*

locuire a strămoşilor noştri pe actualul teritoriu al judeţului Argeş.

II. **Castrul roman de la Piteşti.**

Aşezarea geografică şi importanţa strategică a actualului teritoriu al municipiului Piteşti, situat la confluenţa Argeşului cu Râul Doamnei şi la intersecţia unor importante căi rutiere, m-au determinat să admit posibilitatea existenţei unui castru roman pe acest teritoriu.

Pentru a localiza obiectivul urmărit, începând cu anul 1945, am întreprins cercetări îndelungate pe teren, luând în consideraţie o mulţime de factori. Investigaţiile s-au extins pe toate terasele Piteştilor, inclusiv pe terasa de luncă şi în albia minoră a Argeşului; de asemenea, pe teritoriul localităţilor din împrejurimile municipiului Piteşti. Am urmărit cu atenţie traseul Limes Transalutanus între castrul de la Albota (c. 15 km VSV de Piteşti) şi castrul de la Purcăreni (c. 16 km NNE de Piteşti), acordând prioritate sectorului piteştean. Au fost luate în calcul toate descoperirile arheologice din perioada daco-romană realizate în această zonă.

Castrul roman de la Piteşti a putut fi descoperit de către autorul articolului de faţă numai după defrişarea zăvoaielor de pe valea Argeşului, începând cu anul 1960, în vederea executării construcţiilor hidrotehnice (lacuri de acumulare, hidrocentrale, canale de irigaţiei etc.) şi după săparea unui canal de deviere a cursului râului Argeş, în anul 1968, la c. 250 m N de podul rutier, unde se afla un meandru spre V, în dreptul Atelierelor TCH. Canalul a preluat o mare cantitate de apă din amonte, evitând astfel inundarea balastierei şi a fabricii de prefabricate din beton, amplasate în sectorul meandrat. Din cauza puternicei eroziuni laterale şi verticale, în doi ani canalul s-a transformat în a doua albie minoră a Argeşului, cu o lăţime de 10-15 m, iar terenul dintre meandru şi canal a devenit o insulă.

Terenul respectiv (insula apărută după construirea canalului de deviere) era o prelungire (un pinten) din Piemontul Cotmeana, mai înalt decât nivelul albiei majore (nivelul luncii Argeşului), adică un rest de platformă care se scufundase lent în marea arie de subsidenţă de la Piteşti. Pe această formaţiune geologică armata romană a construit castrul de campanie (aestiva?), probabil în timpul războaielor daco-romane din anii 101-102 şi 105-106. Aşa cum am arătat mai sus, până în anul 1960, locul respectiv, ca şi traseul limesului, erau acoperite cu arbori, arbuşti şi alte plante. Densitatea vegetaţiei fiind foarte mare, zăvoiul avea aspectul unei jungle. În această situaţie, se pare că, Pamfil Polonic, Grigore Tocilescu, Dumitru Tudor, Radu Vulpe şi alţi cercetători n-au reuşit să observe vestigiile romane. În plus, subliniem că fără săparea canalului de deviere a cursului Argeşului, în anul 1968, elementele castrului nu ar fi ieşit la lumină.

Pe măsură ce eroziunea avansa spre vest s-a constatat că obiectivul militar a fost construit din pământ, după ce s-a efectuat nivelarea platformei.

Iniţial castrul a avut, probabil, forma unui dreptunghi, cu orientarea NV spre SE. La data cercetărilor se prezenta ca un trapez neregulat, cu dimensiuni maxime de 280 m x 50 m. Laturile din partea de V, NV şi SSE erau flancate de malurile abrupte ale albiei minore. Partea de N şi NE a fost consolidată cu bolovani mari de piatră de râu şi cu bolovani aduşi de la carierele situate în nordul judeţului Argeş. Pe unii bolovani se păstrau orificiile în care se introduseseră drugii de fier în timpul dislocării din stâncă (rocă). În contact cu aerul umed şi apa de ploaie, pietrele având în compoziţie calcar, bolovanii au început să se sfărâme. Pe latura nordică şi estică au ieşit la suprafaţă pari mari de lemn, ascuţiţi la capete, aflaţi în bună stare (nu putreziseră).

În partea estică a castrului au fost depistate urme ale şanţului de apărare (fossa), porţiuni din bernă (terasă) şi din valul (vallum-agger, construit din pământul scos din şanţul de apărare). La cca 100-150 spre E de castru trecea drumul strategic din piatră (via militaris). În imediata apropiere la E se afla limesul. Castrul roman de campanie de la Piteşti a fost afectat de eroziunea foarte rapidă provocată de scurgerea apei prin canalul de deviere, iar în anii 1976-1984, în urma escavărilor efectuate în cadrul lucrărilor hidrotehnice, acesta a fost distrus pe întreaga suprafaţă. Cu pământul escavat s-a umplut albia minoră a vechiului curs meandrat.

La cele 18 castre de pe Limes Transalutanus: Flămânda-Moşteni, Putineiu, Băneasa (dublu), Roşiori de Vede, Gresia, Ghioca, Urluieni (dublu), Fâlfani-Izbăşeşti, Săpata de Jos (dublu), Albota, Purcăreni, Jidava (dublu), Voineşti, Râşnov (Cumidava) adăugăm castrul de la Piteşti, care nu ştim dacă va fi ultimul de pe acest traseu. Trebuie să reţinem, totodată, şi castellum-ul de la Rucăr şi, de asemenea, turnul de pază sau castellum-ul de pe Dealul Văcăreasca din Budeasa Mică, cel din urmă fiind ridicat peste o aşezare geto-dacică fortificată, despre care am relatat în primele pagini.

Pe teren am constatat că romanii au organizat între Limes Alutanus şi Limes Transalutanus puncte fortificate (turnuri de supraveghere şi pază, castellum-uri, palisade etc.; în locurile respective şi în jurul lor aflându-se cărămizi întregi şi fragmentate, cioburi de vase, monede, alte materiale) pe văile unor afluenţi ai Oltului (Topolg, Cungrea Mare, Cungrea Mică); pe valea râului Vedea şi a afluenţilor săi (Plapcea Mare, Plapcea Mică, Vediţa, Cotmeana), pe valea superioară şi medie a Argeşului şi a afluenţilor săi direcţi şi indirecţi (Bascov, Vâlsan, Râul Doamnei, Bratia, Râul Târgului, Argeşel). Militarii romani au realizat, în acest fel, un sistem de apărare eficient, cu linii de apărare succesive, intermediare, între Limes Alutanus şi Limes Transalutanus, la frontiera de ENE a imperiului, pentru a face faţă invaziilor barbare şi eventualelor răscoale ale populaţiei autohtone geto-dacice supusă romanizării.

Între cele două limesuri romanii au construit drumuri pentru circulaţia

unităţilor militare, negustorilor, populaţiei autohtone şi coloniştilor. Un astfel de drum avea, probabil, următorul traseu: Piteşti-Smeura-Moşoaia-Dealul Oraşului (Sămara)(judeţul Argeş)-Izvoru-Fata-Chilia-Făgeţel-Lereşti-Topana-Păroşi-Leleasca-Sâmbureşti-Dejeşti (judeţul Olt)-Ioneştii Govorii (Pons Aluti)(judeţul Vâlcea). O ramificaţie din acest drum pornea de la Sâmbureşti şi prin Verguleasa, Dumitreşti, ajungea peste râul Olt, la Drăgăşani (Rusidava). Pe traseul drumului amintit şi în localităţile apropiate au fost identificate numeroase vestigii romane (urme ale unor turnuri de pază şi observaţie, resturi de cărămizi şi de vase ceramice, monede, unelte, obiecte gospodăreşti, fragmente de arme etc.). Până în 1955 porţiuni din acest drum mai puteau fi văzute în unele localităţi. Populaţia din satele Lereşti, Topana, Chilia, Făgeţel, Păroşi, Leleasca etc. numeau această arteră „Drumul roman“, „Drumul lui Traian“, „Drumul lui Ler împărat“, îndeosebi aceste denumiri erau atribuite traseului dintre Topana-Sâmbureşti-Ioneştii Govorii (Pons Aluti) şi ramificaţiei Sâmbureşti-Vultureşti-Dumitreşti-Drăgăşani (Rusidava)[3].

III. **Traseul Limes Transalutanus în sectorul Piteşti.**

Cel mai reprezentativ monument roman de pe teritoriul municipiului Piteşti şi al localităţilor apropiate, prin care s-a materializat cucerirea romană şi stăpânirea Imperiului roman în zona Argeşului, având semnificaţia puterii romane este Limes Transalutanus, sistem militar de apărare şi de dominaţie a părţii de vest a Munteniei, considerat o dublură de protecţie a Limes Alutanus. Municipiul Piteşti este situat în sectorul mediu al Limes Transalutanus sau Valahicus, numit de Vasile Pârvan „valul de la Piteşti“[4].

Acest limes forma hotarul de sud-est al provinciei romane Dacia şi se întindea între E Turnu Măgurele (Poiana-Flămânda)-V Roşiori de Vede-Piteşti E-Câmpulung-Muscel (Apa Sărată - Jidova) - Voineşti-Rucăr-Bran-Râşnov (Cumidava). Pe teritoriul municipiului Piteşti, limesul pătrundea pe la V de

---

[3] Paul I. Dicu, *La Piteşti - Un castru roman necunoscut*, în „Argeş“, XIV, nr. 4(119), Piteşti, 1979, p. 6; supra, nota nr. 2, pct. g, p. 47-51; Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1984, harta de la p. 122; idem, *în Enciclopedia geografică a României*, Edit. Şt. şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 90, Harta Dacia. Secolele II-III; Gh. Bichir a trecut castrul de la Piteşti, fără a face trimiteri la articolele autorului descoperirii obiectivului roman. Pentru castrele şi alte construcţii de pe limes, v.: D. Tudor, *Oltenia romană* (OR4), ed. IV, Edit. Academiei, Bucureşti, 1978, p. 257-325, inclusiv bibliografia din note; Ioana Bogdan Cătăniciu, lucrările cuprinse în Bibliografia Istorică a României (BIR); pentru castrul şi termele romane de la Voineşti, comuna Lereşti, judeţul Argeş, v. C. Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului...*, 1925, p. 251 („Satul Lereşti are... ruinele unei cetăţui...“; nu ştim dacă se referă la vestigiile romane de la Voineşti); Marin I. Bădescu, *Ştampilele tegulare de la Voineşti-Muscel (comuna Lereşti, jud. Argeş)*, în Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie (SCIVA), 32, nr. 2, 1981, p. 291-295. În timpul cercetărilor, în perioada 1969-1979, autorul descoperirilor a invitat la Piteşti pe prof. D. Tudor, de trei ori împreună am cercetat amplasarea castrului inedit şi traseul real al limesului în sectorul Piteşti. D. Tudor a propus să introducă în ed. a V-a a vol. *Oltenia Romană*, în lb. franceză, a descoperirilor de la Piteşti, însă decesul său neaşteptat a anulat acest proiect. Prof. D. Tudor a anunţat Muzeul din Piteşti şi a solicitat participarea la cercetări a prof. Eugenia Popescu, care nu s-a prezentat în zilele stabilite

[4] V. Pârvan, *Începutul vieţii romane la gurile Dunării*, ed. a II-a, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p 47, 141-142, nota 26

Geamăna (comuna suburbană Bradu), traversa islazul Piteştilor, pe lângă actualul târg săptămânal prin partea estică unde se aflau urmele unui turn de pază, apoi traversa vechiul traseu al căii ferate Piteşti-Bucureşti, în dreptul fostei bariere Prundu N şi ajungea pe malul drept al Argeşului la E de gara Piteşti-S[5].

Cercetările minuţioase efectuate pe teren de autorul acestui articol între anii 1945-1978 au dovedit că limesul nu se oprea în malul drept al Argeşului, la E de gara Piteşti-S, şi nici nu urma cursul Râului Doamnei pe la confluenţa cu Argeşul, aşa cum au susţinut unii autori. Din punctul respectiv limesul înainta, cu unele mici întreruperi, pe malul drept al Argeşului, prin parcul Argeş, de unde continua spre N până la castrul roman de campanie de la Piteşti amplasat pe platforma-promontoriu, la N de colonia şi birourile TCH Argeş şi la E de Atelierele de Reparaţii Utilaje Hidrotehnice. De aici, peste Argeş, înainta pe malul stâng, trecând prin partea de SSE a lacului de acumulare Piteşti N-Bascov-Budeasa S, pe la V de Uzina de apă Budeasa, pe lângă fabrica de cărămizi Budeasa şi ajungea pe Dealul Văcăreasca din Budeasa Mică, la castellum-ul roman sau turnul de pază construit peste aşezarea geto-dacică întărită. De aici continua pe culmea dealului, spre NNE, iar apoi peste câteva obstacole naturale, cobora în valea Râului Doamnei, până la castrul roman de la Purcăreni-Miceşti[6].

Pe mari distanţe limesul a fost folosit ca drum militar, eventual şi comercial, de la Dunăre până în Transilvania. Nu este exclus ca armatele romane să fi construit şi utilizat drumul situat pe traseul Limes Transalutanus şi cele patru castre de pământ din localităţile enumerate mai sus, posibil şi castrul de la Voineşti-Muscel, în timpul marilor războaie daco-romane din anii 101-102 şi 105-106. Supoziţiile şi interpretările arheologilor şi istoricilor se bazează pe dovezi arheologice şi numismatice, pe cunoaşterea situaţiei militare de la sudul Dunării. Se ştie că teritoriul actual al Munteniei era supravegheat şi controlat de armatele romane din Moesia Inferior, înainte de declanşarea primului război daco-roman (101-102)[7].

În limes, la Piteşti, am descoperit două monede romane imperiale: a) un denar emis de împăratul Hadrian (117-138), succesorul lui Traian, datat în anul 118 (BMC, III, p. 249, nr. 77, a 108), la S de Parcul Argeş, la cca 40 cm adâncime, în timp ce se ara un teren cultivat cu lucernă; b) un denar emis de

---

[5] OR4, p. 253-257 (*Urmele unui turn de pază în islazul Piteştilor, indicat de o movilă*, la p. 255).
[6] Supra, nota nr. 2, pct. g, p. 47-48.
[7] Supra, nota nr. 2, pct. g, p. 48; Radu Florescu, *Câteva observaţii cu privire la Limesul transalutan*, în „Drobeta", Drobeta-Turnu Severin, 1978, p. 55-61; idem, 6, 1985, p. 51-58. Începând cu anul 1949 prof. Paul I. Dicu a informat pe prof. D. Tudor, Radu Vulpe, Gr. Florescu, Ioana Bogdan Cătăniciu, C. Petolescu ş.a. despre posibilitatea utilizării limesului de către armatele romane în primul război daco-roman din 101-102; pentru datarea limesului v. Ioana Bogdan Cătăniciu, în *Actes du IXe Congres international d'etudes sur les frontieres romains*, Bucureşti, Köln-Viena, 1974, p. 285; de asemenea, lucrările autoarei publicate ulterior, unele fiind trecute şi în BIR (1975-1999).

împăratul Commodus (180-192), datat în anii 186-187 (RIC, III, p. 143, nr. 382, a 186-187), la 1,50 m adâncime, în timp ce se săpa un canal între noul bazin de înot şi lacul de agrement din parcul Argeş. În jurul celor două monede se aflau fragmente de cărămizi şi de vase ceramice de factură romană. Monedele au o mare valoare arheologică, istorică şi numismatică, deoarece contribuie la datara limesului şi a castrului din sectorul municipiului Piteşti (sec. I-II d.H.). Din aceste considerente monedele au fost menţionate în diferite tipărituri de specialitate din ţară şi de peste hotare. Astfel, în revista „Numismatic Literature" № 104/1980 din New York, care publică rezumatele articolelor şi studiilor cu descoperiri numismatice antice valoroase din toate ţările, a apărut şi rezumatul articolului nostru, fiind evidenţiate cele două monede romane descoperite în limes, inclusiv castrul de la Piteşti[8].

Numeroase monede imperiale romane emise înainte, în timpul şi după împăraţii Traian (98-117) şi Aurelian (270-275), decoperite în Piteşti şi în alte localităţi din judeţele Argeş, Olt, Teleorman, precum şi diferite materiale arheologice, inclusiv cărămizi cu amprente de sigilii şi inscripţii romane, demonstrează că spaţiul dintre Limes Alutanus şi Limes Transalutanus (între râurile Olt-Argeş-Dâmboviţa) a fost locuit fără întrerupere de geto-daci şi daco-romani, procesul romanizării fiind tot atât de intens ca şi cel de la vest de râul Olt (Oltenia de astăzi)[9]. Subliniem descoperirile unor cărămizi romane cu sigiliile marii unităţi militare LEGIO XIII GEMINA: două în Piteşti (strada I.C. Brătianu şi pe terenul Şcolii normale); una în castrul de la Jidava-Câmpulung (descoperită de prof. Al. Bărcăcilă) şi una în castrul de la Săpata de Jos[10].

Dintre localităţile în care au fost descoperite o mulţime de monede imperiale romane timpurii şi târzii, izolate sau în tezaure, situate între Limes Alutanus şi Limes Transalutanus, menţionăm următoarele: Piteşti, Jidava, Câmpulung, Vâlcele, Săpata de Jos, Cremenari-Flămânda, Slatina-Olt (peste 2250 denari), Sâmbureşti (peste 4000 denari şi mai puţini antoninieni; două

[8] Paul I. Dicu, *Note numismatice* [II], în „Argeş", XVII, nr. 2(129), Piteşti, 1982, p. 9; idem, *Un castru roman necunoscut* [*An unknown Roman castrum*]. Arges. Vol. 14. No. 4(Piteşti), p. 6, illius. A denarius of Hadrian (ca 118) and another of Commodus (ca 186-187) were discovered in the city of Piteşti, „Numismatic Literature". No 104, New York, September 1980, p. 56(nr. 273).

[9] OR4, p. 119, 121-122; 228, 230-231; Gh. Poenaru Bordea şi Paul I. Dicu, *Monede romane târzii şi bizantine (sec. IV-XI) descoperite pe teritoriul judeţului Argeş*, în „Studii şi cercetări de numismatică" (SCN), vol. IX, Edit. Academiei, Bucureşti, 1989, p. 75-80, 81-86; Octavian Iliescu, Gh. Poenaru Bordea şi Paul I. Dicu, *Un denar emis pentru Annia Faustina*, „SCN", VIII, 1984, p. 117-118 (a treia soţie a lui Elagabal); este o piesă rarissimă, a doua cunoscută până acum; v. şi cronicile numismatice semnate de Bucur Mitrea în „Dacia", SCIV, BSNR etc. precum şi articolele sale publicate (v. BIR). De asemenea, lucrările prof. C. Preda şi prof. D. Protase, inclusiv lucrările lui Vasile Christescu, doctor în istorie, fost profesor la Şcoala Normală din Piteşti.

[10] Supra, nota 2, pct. g, p. 49; C. Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului...*, 1925, p. 34, nota nr. 1(cărămizi descoperite de prof. Al. Bărcăcilă în castrul de la Jidava). Cărămida din castrul de la Săpata de Jos a fost depistată de prof. Cătălin Bădescu, care a prezentat-o într-o şedinţă a cercului pedagogic al profesorilor de istorie din zona Costeşti Argeş.

monede au fost emise de împăratul Gordian II în anul 238, an în care a domnit numai câteva luni)[11].

O descoperire excepţională, cu o valoare ştiinţifică inestimabilă, o constituie tezaurul alcătuit din monede de aur (22 piese) emise de împăratul Gordian III (238-244), ieşit la lumină în timpul săpării şanţului pentru fundaţia blocului A1 din str. Războieni, municipiul Piteşti, judeţul Argeş. **Este cel mai mare tezaur monetar cu piese de aur emise de Gordian III descoperit în Imperiul roman.** Tezaurul se păstrează la Banca Naţională a României din Bucureşti. Acest tezaur confirmă existenţa, în timpul domniei împăratului Gordian III, a unui important comandament al armatelor romane pe teritoriul actual al Piteştilor şi importanţa strategică a teritoriului, a limesului şi a castrului de la Piteşti[12].

Descoperirea pe teritoriul Piteştilor şi la Săpata de Jos (în castru şi în aşezarea civilă) precum şi în alte localităţi situate pe linia limesului sau în apropiere a monedelor emise de împăraţii Filip Arabul (244-249), Decius (249-251), Gallienus (253-268), Claudius II Goticul (268-270), Aurelian (270-275), la care se adaugă alte materiale arheologice, pune sub semnul întrebării afirmaţia din unele tipărituri referitoare la distrugerea pe întreaga lungime de către carpi şi abandonarea definitivă a Limes Transalutanus, în anul 245. Trebuie să avem în vedere că Filip Arabul a învins pe carpi[13].

În finalul articolului subliniem însemnătatea descoperirii urmelor unui atelier roman pentru producerea cărămizilor şi a altui atelier roman pentru confecţionarea vaselor ceramice, ambele situate pe malul drept al Argeşului, pe acelaşi teren, între limes şi albia minoră, în SE Parcului Argeş (la sud de fostul punct zoologic), unde au funcţionat o balastieră şi o fabrică de betoane. Aici s-au găsit vase întregi şi fragmente ceramice, cărămizi şi resturi de cărămizi, statuete de lut ars. Lucrările hidrotehnice au distrus complet terenul pe care se aflau aceste vestigii. De asemenea, materiale arheologice importante au fost descoperite, înainte de primul război mondial, la Stârci, oraşul Costeşti, judeţul Argeş, la E de limes, în apropierea acestuia: un urcioraş de factură romană ornamentat cu dungi verticale roşii (două) şi albe (patru), cele albe suprapun şiruri de buline roşii; două ace de os specifice pentru Imperiul roman (un ac de cusut şi, al doilea, ac de vesmânt)[14](v. foto).

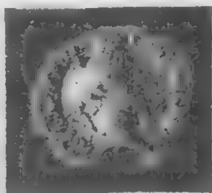
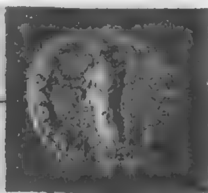
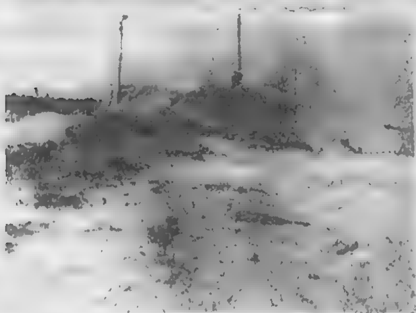
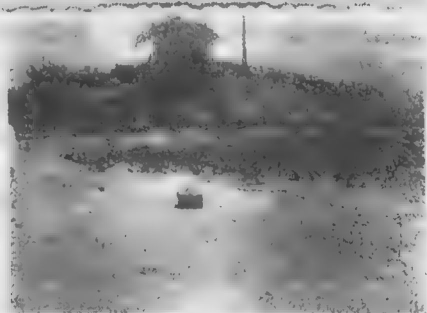

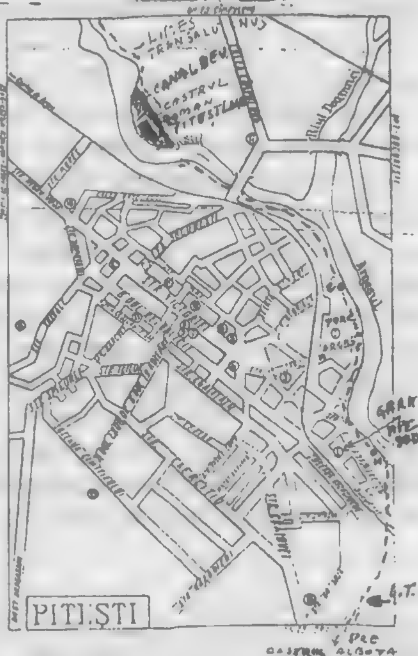
[11] Maria Chiţescu şi Eugenia Popescu, „SCN", VI, 1975, p. 223-227; OR4, p. 119, 121-122; B. Mitrea, „BSNR", nr. 124-128, 1981, p. 215-220; Supra, nota nr. 2, pct. g, p. 49-50; Gh. Poenaru Bordea şi Paul I. Dicu, „SCN", IX, 1989, p. 75-80, 81-86.

[12] Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Date preliminarii privind tezaurul de aurei de la Gordian al III-lea, descoperit la Piteşti*, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului Judeţean Argeş, la 27 octombrie 1994.

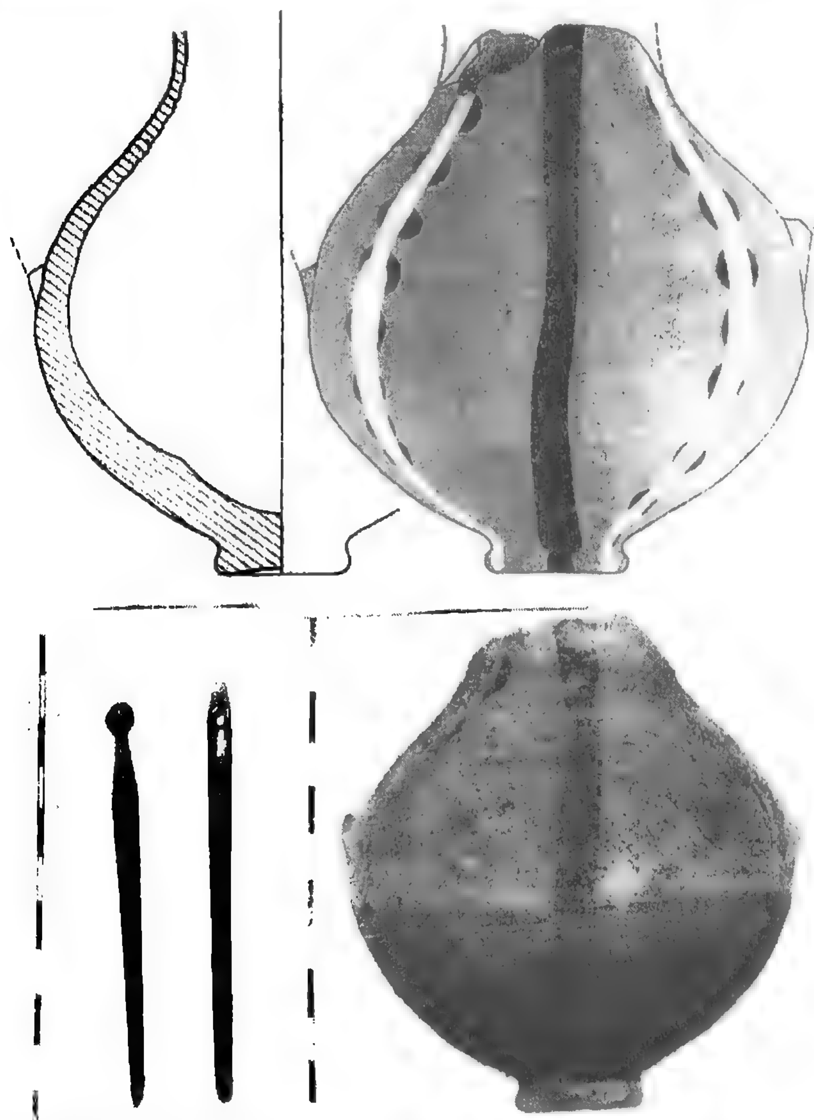
[13] Paul I. Dicu, în *Istoria municipiului Piteşti*, Edit. Academiei, 1988, p. 49-50; idem, în „RMM-MIA", XIX, nr. 2, Bucureşti, 1988, p. 3-6 (pt. materialele de la Stârci, v. Gh. Bichir, „Thraco-Dacia", 2, 1981, p. 80).

[14] Paul I. Dicu, supra nota nr. 2, pct. d; Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia...*, p. 44 şi nota nr. 24, pl XLVIII/20, p. 153, pl. XXXIV/3; idem, în „Thraco-Dacica", II, 1981, p. 80, fig. 2/4-5.

Pl. II - Sus: *Monede romane de argint emise de împăraţii Hadrian şi Commodus, descoperite în Limes Transalutanus, la Piteşti.* Mijloc: *Imagini ale terenului pe care a fost construit castrul de la Piteşti; fortificaţii distruse de eroziune şi de construcţiile hidrotehnice.* Jos: *Harta Limes Transalutanus şi schiţa cu localizarea castrului la Piteşti.*

Pl. III - *Obiecte romane descoperite în satul Stârci, oraşul Costeşti, jud. Argeş, în apropierea Limes Transalutanus.*
Sus şi dreapta jos: *Desenul şi foto unui urcior de factură romană, decorat.*
Jos, stânga: *Ace de os romane (unul de vesmânt şi altul de cusut).*
(Colecţia, prof. Paul I. Dicu, Piteşti)

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

TEZAURUL MONETAR (MACEDONIA PRIMA - THASOS) DESCOPERIT LA BOGAŢI, JUDEŢUL ARGEŞ

ROMEO MASCHIO

În luna martie 1986, în satul Suseni, comuna Bogaţi, s-a descoperit întâmplător, în punctul numit „Deleni", un tezaur format din 45 monede, Macedonia Prima şi Thasos.

Tezaurul a ajuns la suprafaţă în urma ploilor care au spălat malul râului Budişteanca. Din vasul în care au fost aşezate monedele nu s-au mai păstrat decât fundul şi un mic fragment din pântec, acesta, probabil, fiind o cană de dimensiuni mijlocii, cu fundul inelar, lucrată la roată, din pastă fină brun-roşcată [*)].

Comuna Bogaţi este situată în partea de est a judeţului Argeş, la o distanţă de 40 Km de municipiul Piteşti, la 22 Km de oraşul Topoloveni[1] şi la circa 26 Km vest - sud-vest de municipiul Târgovişte. Satul Suseni se află în partea de nord a comunei Bogaţi, străbătut de râul Budişteanca, afluent al Argeşului pe partea stângă.

Tezaurul cuprinde tetradrahme din argint[**)] ale provinciei Macedonia Prima (patru exemplare) şi ale cetăţii Thasos (41 exemplare).

După ocuparea Macedoniei, romanii au împărţit teritoriul acesteia în patru regiuni, care au primit, printre altele, şi dreptul de a bate monedă proprie (dreptul cerentin).

Dintre cele patru regiuni, cea mai importantă din punct de vedere economic, al emiterii şi circulaţiei monetare, a fost Macedonia Prima, regiunea din jurul oraşului Amphipolis. Aici au fost emise în perioada 158-150 a. Chr. o serie de monede (tetradrahme) care au avut o largă circulaţie pe teritoriul

---

*) Conţinutul tezaurului a fost ridicat de câţiva copii care l-au înmânat profesoarei Maria Diaconu de la şcoala din localitate, iar prin intermediul dumneaei monedele au ajuns în posesia Muzeului Judeţean Argeş.

1 *Localităţile judeţului Argeş*, Piteşti, 1971, p. 112.

**) Monedele au titlul de 950 ‰. Analiza a fost efectuată la Filiala Argeş a BNR - Serviciul metale preţioase.

Daciei. Acestea au circulat la nord de Dunăre aproape exclusiv în forma originală, imitațiile fiind mai rare[2].

Tetradrahmele Macedonia Prima, bătute la Amphipolis, descoperite la Bogați, au următoarea descriere:

1. Av. Scut macedonean având pe margini grupuri de câte două semicercuri ovale, conținând în mijloc o stea. Între acestea două sfere mici care se succed de șapte ori. În mijloc, într-un medalion, mărginit de două cercuri concentrice, unul liniar și altul punctiform, bustul zeiței Artemis Tauropolos, spre dreapta, cu diademă, iar pe umăr tolba cu săgeți.

Rv. ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΟΤΗΣ, pe două rânduri. Între cele două rânduri ale legendei, măciuca lui Heracles așezată orizontal. În câmp sus sigla . Totul într-o cunună de frunze de stejar. În stânga, pe margine, un fulger. Deasupra bâtei incizie[3].

D. 3, 1 cm; G. 16, 50 g.

2. Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. În câmp sigla.

Incizie deasupra bâtei. D. 3 cm; G. 16, 85 g.

3. Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. În câmp sus sigla N, iar jos sigla.

Incizie deasupra bâtei. D. 3, 2 cm; G. 16, 55 g.

4. Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. În câmp sus sigla.

Incizie sub bâtă. D. 2, 9 cm; G. 16, 43 g.

Din seria acestor monede au fost emise două variante ale aceluiași tip: unele având pe revers o stea, probabil fiind executate în prima fază a existenței atelierului de la Amphipolis, iar altele un fulger, în stânga, în afara cununei de frunze de stejar. Tetradrahmele din a doua categorie s-au bătut în număr mai mare decât cele cu stea, din aceste motive fiind și mai răspândite, dar din punct de vedere stilistic sunt inferioare celor cu stea pe revers.

Cele patru monede Macedonia Prima din tezaurul de la Bogați fac parte din categoria cu fulger, care deși îngrijit executate, sunt realizate de gravori mediocri. Valoarea ponderală a acestor monede se menține cu diferențe mici aproape de greutatea normală a tetradrahmei. Modulul are aproape aceleași dimensiuni la toate piesele, rondelele sunt late, trăsătură caracteristică pentru emisiunile secolului II a. Chr. Cele patru piese au diferite sigle pe revers, formate din litere grupate în monograme. Datorită acestui criteriu, dar și a unor

[2] Octavian Floca, *Tezaurul monetar de la Cugir (reg. Hunedoara)*, în „SCN", II, 1958, p. 103.

[3] Pentru toate piesele vezi Hugo Gaebler, *Die Antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1906.

deosebiri de execuţie tehnică, considerăm că tetradrahmele Macedonia Prima din tezaurul de la Bogaţi fac parte din patru emisiuni diferite.

Deşi aversul şi reversul acestor monede prezintă urme de tocire, acest lucru se pare că ar avea ca motiv uzura diferită a matriţelor folosite la batere. Legenda în general este clară, literele au capete globulare, dar nu sunt egal distanţate şi de aceleaşi dimensiuni[4].

Cele 41 de tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi sunt imitaţii de tipul Dionysos - Heracles, siglele care apar fiind M şi M̶ (M barat). Dăm mai jos descrierea:

1. Av. Capul zeului Dionysos tânăr, spre dreapta, cu cunună de iederă, formată din două rozete, trei frunze sus şi două jos.

Rv. ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ în câmpul drept; ΣΩΤΗΡΟΣ în câmpul stâng; ΘΑΣΙΩΝ în exergă. Herakles nud, în picioare spre stânga, se sprijină pe măciucă şi ţine în mâna stângă pielea leului din Nemeea. În câmpul stâng sigla M̶[5].

D. 3, 4 cm; G. 16, 75 g.
2. D. 3, 2 cm; G. 16, 86 g. M̶.
3. D. 3, 1 cm; G. 16, 82 g. M̶
4. D. 3, 3 cm; G. 16, 02 g. M̶
5. D. 3, 2 cm; G. 16, 84 g. M̶
6. D. 3, 1 cm; G. 16, 96 g. M̶
7. D. 3, 1 cm; G. 16, 74 g. M̶
8. D. 3, 0 cm; G. 16, 70 g. M̶
9. D. 3, 1 cm; G. 16, 86 g. M̶
10. D. 3, 1 cm; G. 16, 85 g. M̶
11. D. 3, 2 cm; G. 16, 80 g. M̶
12. D. 3, 3 cm; G. 16, 75 g. M̶
13. D. 3, 1 cm; G. 16, 70 g. M̶
14. D. 3, 0 cm; G. 16, 81 g. M̶
15. D. 3, 1 cm; G. 16, 55 g. M̶
16. D. 3, 0 cm; G. 16, 57 g. M
17. D. 3, 5 cm; G. 16, 85 g. M
18. D. 3, 1 cm; G. 16, 77 g. M̶
19. D. 3, 2 cm; G. 16, 70 g. M̶
20. D. 3, 1 cm; G. 16, 73 g. M̶
21. D. 3, 0 cm; G. 16, 76 g. M̶
22. D. 3, 1 cm; G. 16, 49 g. M̶
23. D. 3, 2 cm; G. 16, 70 g. M̶
24. D. 3, 2 cm; G. 16, 86 g. M̶

---

[4] Constantin Moisil, „CNA", 17, 1943, 127-128, p. 153.

[5] B. Head, *Historia Numorum*, Oxford, 1911, p. 225-226.

25. D. 3, 0 cm; G. 16, 90 g. M
26. D. 3, 1 cm; G. 16, 90 g. M
27. D. 2, 9 cm; G. 16, 88 g. M
28. D. 3, 4 cm; G. 16, 85 g. M
29. D. 3, 2 cm; G. 16, 80 g. M
30. D. 3, 2 cm; G. 16, 82 g. M
31. D. 3, 1 cm; G. 16, 78 g. M
32. D. 3, 2 cm; G. 16, 90 g. M
33. D. 3, 0 cm; G. 16, 85 g. M
34. D. 3, 0 cm; G. 16, 88 g. M
35. D. 3, 1 cm; G. 16, 71 g. M
36. D. 3, 3 cm; G. 16, 86 g. M
37. D. 3, 1 cm; G. 16, 75 g. M
38. D. 3, 3 cm; G. 16, 84 g. M
39. D. 3, 1 cm; G. 16, 89 g. M
40. D. 3, 3 cm; G. 16, 85 g. M
41. D. 3, 4 cm; G. 16, 83 g. M

Tetradrahmele originale ale oraşului Thasos, ca şi imitaţiile după aceste monede au început să circule în regiunile traco-getice, de pe la mijlocul sec. II a. Chr., concomitent cu monedele macedonene, circulaţia lor prelungindu-se în secolul I a. Chr. [6]. Faţă de tetradrahmele macedonene, monedele thasiene au fost emise într-o cantitate mai însemnată datorită şi imitaţiilor, având o răspândire teritorială şi o durată de circulaţie mai mare şi după anul 150 a. Chr. Ele au luat locul tetradrahmelor Macedonia Prima după încetarea monetăriei de la Amphipolis.

La tetradrahmele Thasos din acest tezaur se constată inegalitatea sub raportul execuţiei tehnice şi artistice. Se disting mai multe variante prin mici deosebiri de stil în cadrul aceluiaşi tip. Explicaţia ar fi că au fost bătute în ateliere diferite, prin copierea matriţelor iniţiale de meşteşugari cu mai multă sau mai puţină pricepere. Monedele au formă scyphată ca urmare a procedeelor tehnice de ştanţare. În general au o stare fizică bună, gradul de tocire inegal avers - revers putându-se datora uzurii inegale a matriţelor folosite.

Legenda la toate monedele este compusă din litere scrise punctiform, fără ca sensul să fie modificat, grafia fiind corectă.

Toate aceste elemente: flanul aplatizat inegal şi tocit, aspectul scyphat al pastilei, literele legendei punctiforme sau având capete globulate ne-a determinat să considerăm aceste monede imitaţii ale populaţiilor din preajma Dunării [7].

---

[6] Bucur Mitrea, *Descopereirea monetară de la Tămădău Mare (Reg. Bucureşti) şi problema monedelor celţilorboi în Dacia*, în *SCN*, I, 1957, p. 22.

[7] Constantin Preda, *Asupra descoperirii monetare de la Stăncuţa*, în SCN, II, 1958, p. 246.

De asemenea, cele patru monede Macedonia Prima şi 21 din cele 41 de monede Thasos au pe revers aplicate incizii în scopul de a controla puritatea metalului [8]. Întrucât începuseră să-şi facă apariţia monede de metal comun cu înveliş de metal preţios, atât pe imitaţii cât şi pe originalele greco-macedonene se aplicau aceste tăieturi pentru verificarea autenticităţii monedei. Procedeul nu ducea la pierderea de metal, valoarea intrinsecă menţinându-se. Asemenea incizii sunt semnalate şi în alte tezaure descoperite în diverse zone ale României [9]. În privinţa siglelor, monedele thasiene din tezaurul de la Bogaţi au patru monograma M şi 37 monograma M. Aceste sigle monograme, potrivit ultimelor cercetări, reprezintă şi un element de datare pentru piesele de „stil nou" Dionysos - Heracles. Acestea ar fi fost bătute în primele două decenii ale secolului I a. Chr. [10]. Cel de-al doilea tezaur descoperit la Bogaţi[11] se adaugă bogatei serii de descoperiri numismatice, tezaure sau monede izolate Macedonia Prima şi Thasos făcute la nordul Dunării. Descoperirile numeroase ale acestor monede în Câmpia Munteniei sugerează căile de pătrundere ale negustorilor eleni pe văile râurilor Argeş, Dâmboviţa, Vedea, iar prin pasul Bran, în sud-estul şi podişul Transilvaniei[12].

Observând harta descoperirilor acestor monede[13], Ioana Bogdan-Cătăniciu formulează ipoteza existenţei a două zone cu mare pondere în comerţul cu regiunile greceşti - centrul Munteniei şi sudul Transilvaniei [14].

De asemenea, pornind de la descoperirile de tetradrahme Macedonia Prima şi Thasos care se încadrează în spaţiul în care circulă monedele dacice de tip Adâncata şi Vârteju, Constantin Preda emite ideea că în această parte a Munteniei, cuprinsă între Dunăre, Carpaţi, vest râul Vedea, est râul Ialomiţa

---

[8] Idem, *Monedele geto-dacilor*, Academia R.S.R., Bucureşti, 1973, p. 393.

[9] Constanţa Ştirbu, Carmen Petolescu, *Un tezaur de monede Thasiene descoperit la Belciugatele (jud. Ilfov)*, în „SCN", VI, 1975, p. 192.

[10] Ioana Bogdan-Cătăniciu, *Tezaurul monetar de la Poiana (jud. Teleoran). Unele aspecte ale circulaţiei tetradrahmelor Maceonia Prima şi ale oraşului Thasos în lumea traco-getică*, în „SCN", VI, 1975, p. 186; Constanţa Ştirbu, Carmen Petolescu, op. cit., p. 192; Eugen Chirilă, Gabriel Mihăescu, *Tezaurul monetar de la Căprioru. Contribuţii la studiul cronologic şi circulaţiei tetradrahmelor Macedonia Prima şi insulei Thasos*, Muzeul Judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1969.

[11] Înainte de anul 1926 în această localitate s-a descoperit un prim tezaur de monede Macedonia Prima şi Thasos, vezi Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizaţiile antice din Ţările Carpato-Danubiene*, ed. a V-a, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 95.

[12] *Ibidem*, p. 95; Bucur Mitrea, ED, 10, 1945, p. 149.

[13] Ioana Bogdan-Cătăniciu, *op. cit.*, p. 84-85; E. Chirilă, G. Mihăescu, *op. cit.*; Paul I. Dicu, *Traco-geto-dacii din spaţiul argeşean în izvoare arheologice şi numismatice*, în „Junimea", nr. 24-25, Piteşti, 1979, p. 173; Idem, *Noi dovezi ale continuităţii*, în „Argeş", XV, nr. 1 (120), Piteşti, 1980, p. 6; Idem, *Monede greceşti antice*, în „Argeş", XVI, nr. 2 (125), Piteşti, 1981; Constantin Preda, Paul I. Dicu, *Monede geto-dacice descoperite pe teritoriul judeţului Argeş*, în „BSNR", LXXV - LXXVI, (1981 - 1982), nr. 129-130, Bucureşti, 1983, p. 95.

[14] Ioana Bogdan-Cătăniciu, *op. cit.*, p. 186.

şi-a avut centrul o puternică uniune de triburi [15] cu însemnate legături cu lumea grecească.

Cât priveşte problema momentului îngropării tezaurului de la Bogaţi format doar din tetradrahme Macedonia Prima şi Thasos, considerăm că s-a produs la sfârşitul celei de-a doua decade a secolului I a. Chr. Monedele Macedoniei Prima, deşi emise o perioadă scurtă de timp, 158-150 a. Chr., au circulat vreme mai îndelungată după încetarea activităţii monetăriei. În general, cercetătorii [16] admit ipoteza numismatei Gina Katzarova din Bulgaria care consideră tetradrahmele thasiene originale cu sigla M şi M (M barat) emise între anii 88-80 a. Chr., când monetăria de aici bate cantităţi masive de astfel de monede necesare romanilor pentru plata soldaţilor, ca urmare a războaielor cu Mithridates. Aceasta devine una din principalele monede ale comerţului la sud şi nord de Dunăre, trecându-se în scurt timp la imitarea ei[17], rămânând în circulaţie şi în secolul I a. Chr.[18].

Pe de altă parte, lipsa din tezaur a monedei locale, atelierele din Dacia încetând să mai emită monedă după primele decenii ale secolului I a.Chr.[19], şi a denarului republican roman, monedă unică adoptată de noua formaţiune statală după a doua decadă a secolului I a.Chr.[20], au reprezentat altă serie de fapte care ne-a determinat să alegem perioada enunţată mai sus pentru ascunderea tezaurului de la Bogaţi.

---

[15] Constantin Preda, Monede getice de tip Vârteju-Bucureşti, în „SCN", V, 1971, p. 72. Idee susţinută şi de Gh. Poenaru-Bordea, în „SCN", V, 1971, p. 432.

[16] Constantin Preda, „SCN", V, 1971, p. 75; Ioana Bogdan-Cătăniciu, „SCN", VI, 1975, p. 186; Constanţa Ştirbu, Carmen Petolescu, *op. cit.*, p. 192; Maria Cojocărescu, „SCN", VI, 1975, p. 198.

[17] Constanţa Ştirbu, Carmen Petolescu, *op. cit.*, p. 192.

[18] Constantin Preda, „SCN", II, 1958, p. 246.

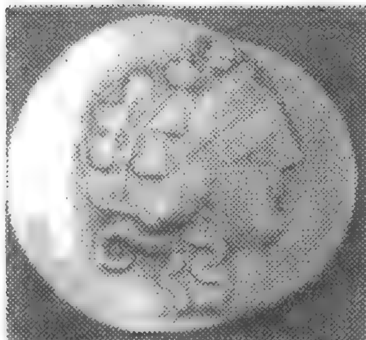
[19] Idem, „SCN", III, 1960, p. 70.

[20] *Ibidem*, p. 71.

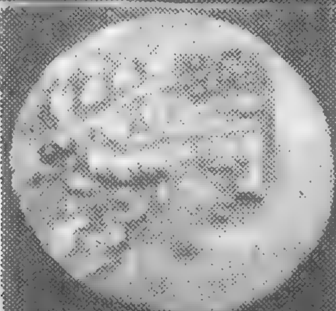

Planşa I. Tetradrahmele Macedonia Prima din tezaurul de la Bogaţi

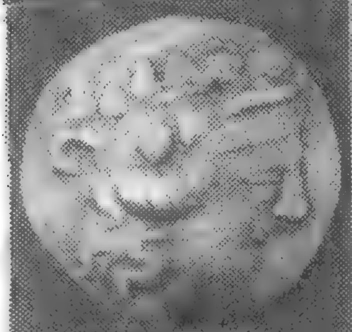
1

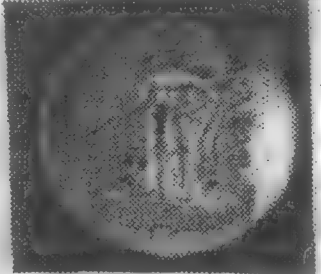

2

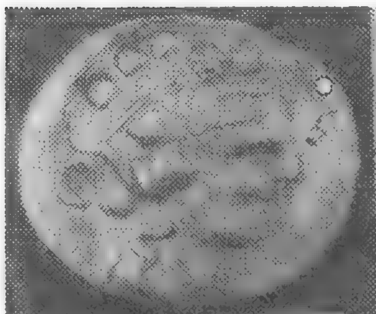
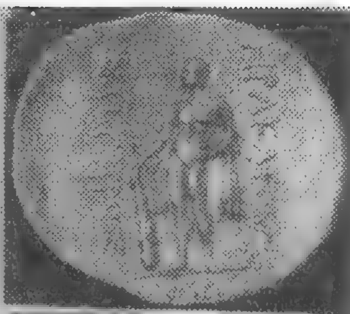

3

4

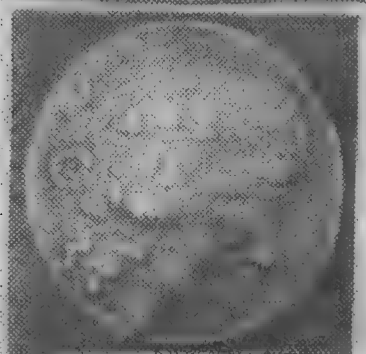

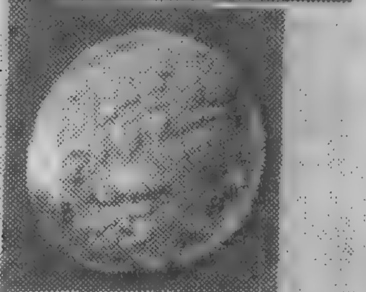
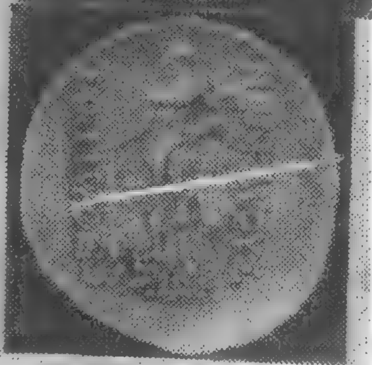
Planşa II Tetradrahme Thasos **din tezaurul de la Bogaţi**

5

6

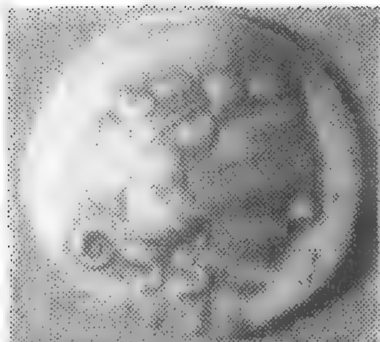
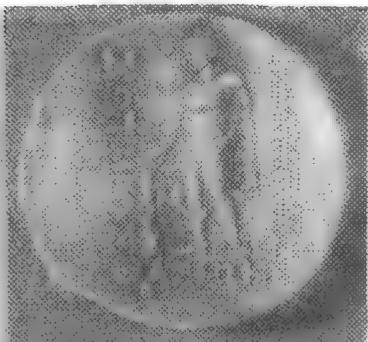

7

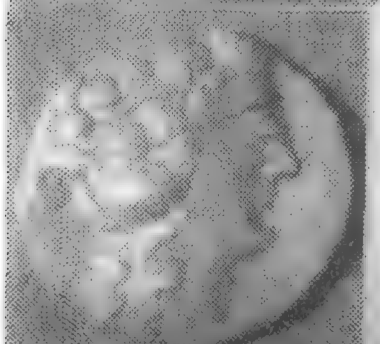

8

Planșa III. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogați

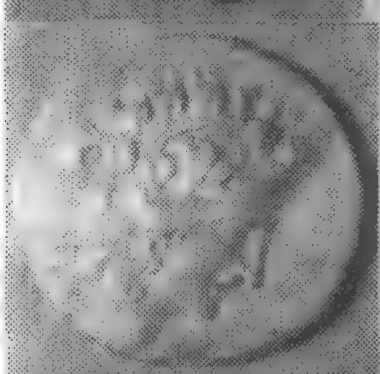
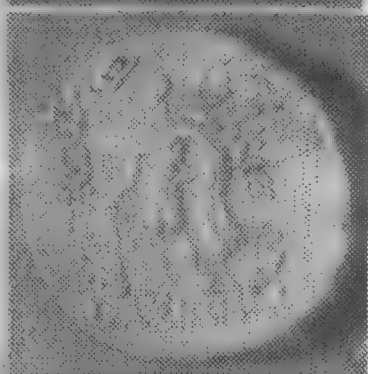
9

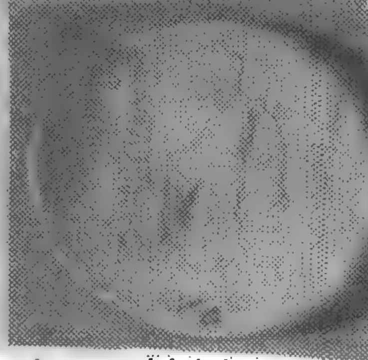
10

11

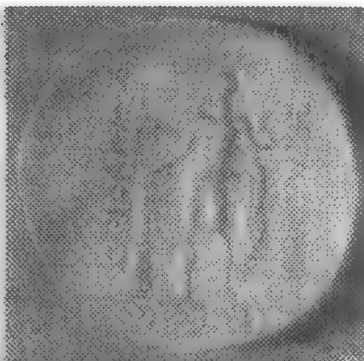

12

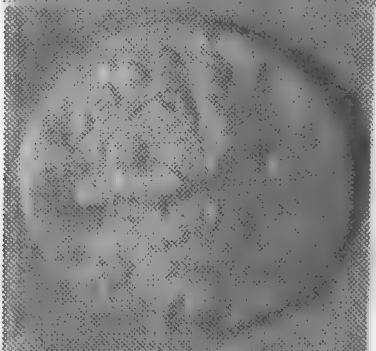
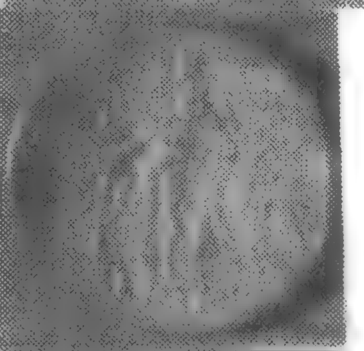

Planşa IV. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

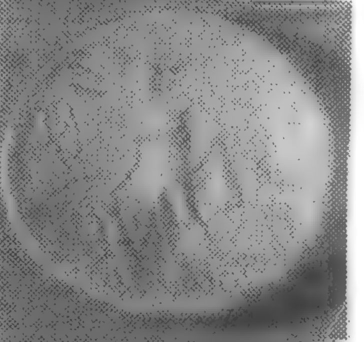
13

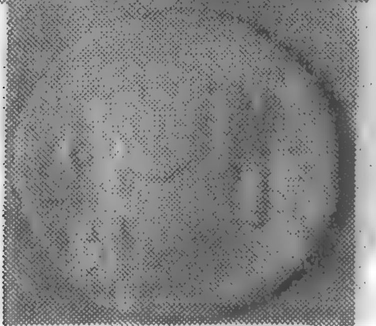
14

15

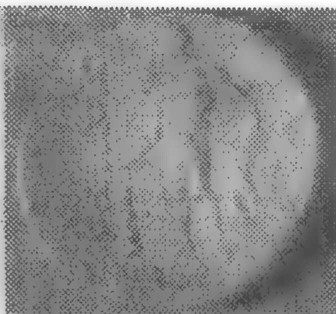

16

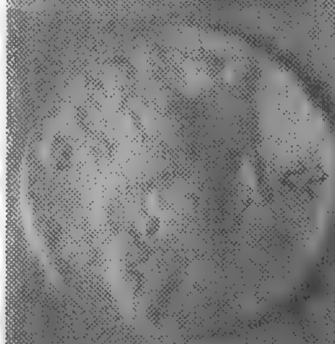
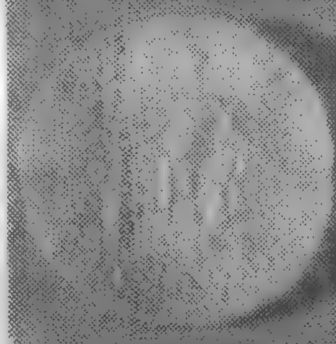

Planşa V. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

17

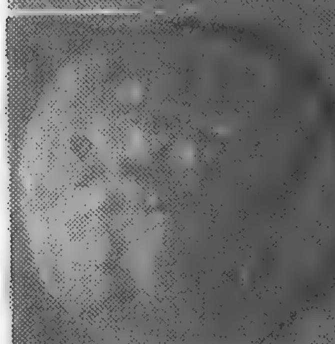
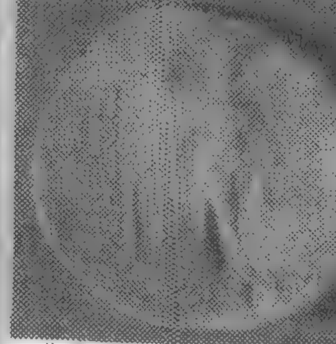
18

19

20

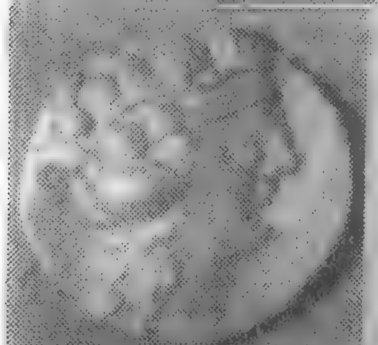
Planşa VI. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

21

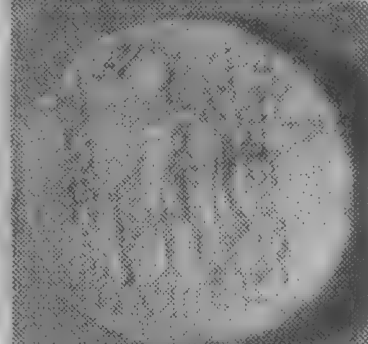
22

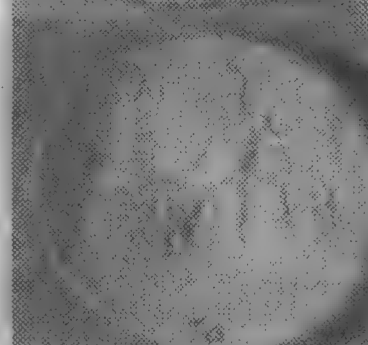
23

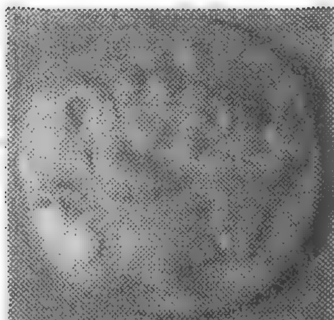
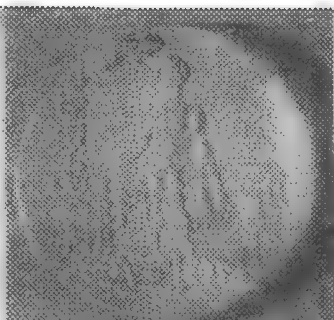

24

Planşa VII. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

25

26

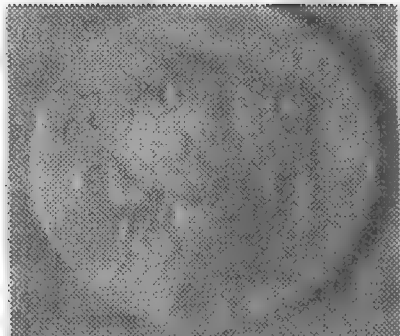
27

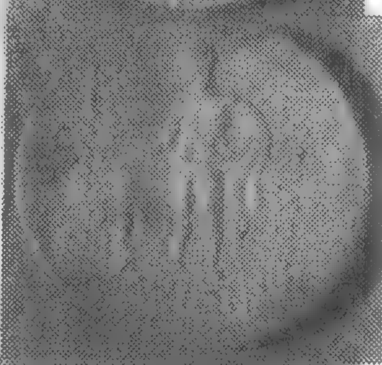
28

Planşa VIII. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

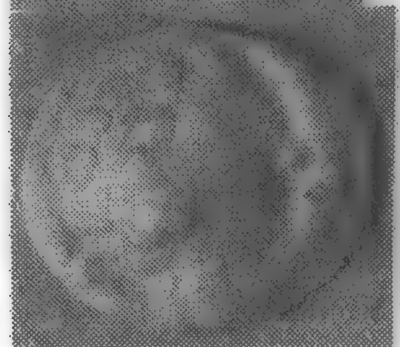
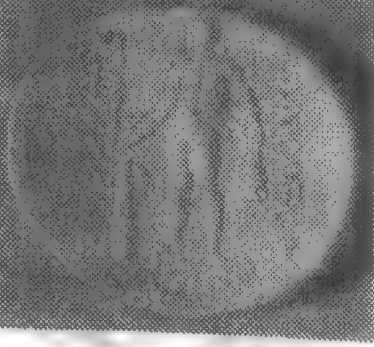

29

30

31

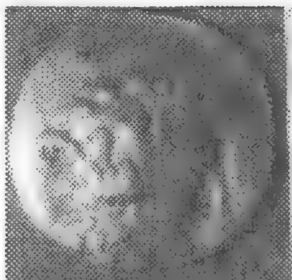

32

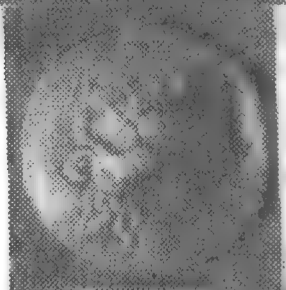
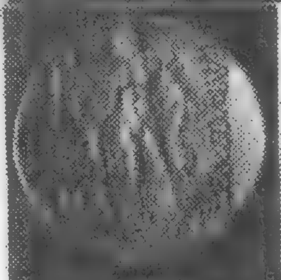
Planșa IX. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogați

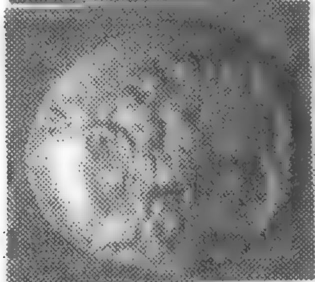
Planşa X. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogaţi

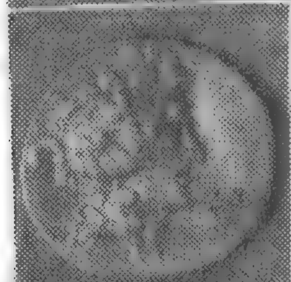

37

38

39

40

41

Planșa XI. Tetradrahme Thasos din tezaurul de la Bogați

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

ŞTAMPILE AMFORICE DE LA CETĂŢENI PĂSTRATE ÎN COLECŢIA MUZEULUI JUDEŢEAN ARGEŞ - PITEŞTI

DRAGOŞ MĂNDESCU

Aşezarea getică de la Cetăţeni (Jud. Argeş) este cunoscută ca unul dintre cele mai bogate situri ale culturii geto-dacice clasice în privinţa ştampilelor amforice. După provenienţă, materialul amforic ştampilat poate fi împărţit în ***importuri*** (majoritatea provenind din Rhodos, dar şi din Cnidos) şi în piese de ***producţie locală, autohtonă***.

Regretabil rămâne faptul că în ciuda abundenţei, valoarea acestui material în precizarea cronologică a contextelor de care aparţinea este scăzută. Cea mai mare parte a exemplarelor sunt rezultate în urma unor săpături lipsite de caracter ştiinţific, făcute cu pasiune de diletant, între 1920 şi 1940, de D. I. Băjan[1] care nu aminteşte nimic de contexte, menţionând doar punctul descoperirii: "*Stoeneşti - Cetatea Negrului Vodă* ". Săpăturile sistematice realizate aici de D. V. Rosetti au rămas, din păcate, în cvasitotalitatea lor, nepublicate. Cunoaştem doar două ştampile publicate în urma acestor săpături [2], şi acestea rupte de context.

O primă semnalare a unei ştampile descoperită la Cetăţeni îi aparţine lui Gr. Tocilescu, în 1903 (ΙΕΡΩΝΟΣ) [3], alte trei fiind publicate de Gh. Cantacuzino în 1933, acestea din urmă (ca şi prima, probabil) descoperite de către D. Butculescu în timpul săpăturilor sale la "*Cetatea Dâmboviţei*" din 1876 (ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ ΑΙΧΙΝΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΣ, ...ΩΝΟς şi cea de-a treia ştearsă) [4]. Dintre piesele descoperite în cadrul săpăturilor sistematice efectuate de D. V. Rosetti nu au fost publicate decât două: una rodiană (ΕΠΙ

---

[1] Vezi nota 8.

[2] Vezi notele 5 şi 6.

[3] Gr.Tocilescu, *Câteva monumente epigrafice din Muzeul naţional de antichităţi*, Bucureşti, 1903, p.8, apud D. Tudor, *Răspândirea amforelor greceşti ştampilate în Moldova, Muntenia şi Oltenia*, în „Arheologia Moldovei", V, 1967, p.40, nota 18.

[4] Gr. Cantacuzino, *Timbres amphoriques inédites trouvés en Roumanie*, în „Dacia", III-IV, 1927-1932, pp.612-617, Nr. catalog 1-3.

ΝΙΚΑΣΑΓΟΡΑ) [5] şi cealaltă locală [6]. Tot Rosetti prezintă alte nouă ştampile de producţie autohtonă, ce se aflau în Muzeul Câmpulung-Muscel [7]. Un nou set de trei ştampile de producţie autohtonă, din colecţia veche a Muzeului Câmpulung Muscel (din săpăturile diletantului D. Băjan probabil), cu o discuţie detaliată, a fost publicat de V. Eftimie-Andronescu, în 1967 [8]. Unele dintre ştampilele publicate de Rosetti aveau să fie incluse de D.Tudor în cel mai cuprinzător catalog, deocamdată, al ştampilelor amforice de la Cetăţeni [9]. Astfel, D.Tudor prezenta în catalogul său 116 ştampile amforice descoperite la Cetăţeni ("*Stoieneşti*"): 89 rodiene, 5 cnidiene, 3 neidentificabile ca loc de producţie şi 29 "*imitaţii locale*", toate provenind din colecţia Băjan, Muzeul Câmpulung-Muscel, dar şi câteva din Muzeul Piteşti.

În cele ce urmează vom prezenta lotul de ştampile amforice descoperite la Cetăţeni şi păstrate în prezent la Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, totalizând 20 exemplare: 18 de producţie rodiană şi două locale. În afara celor trei dintre acestea (Nr.catalog 4, 6 şi 10) provenind din colecţia Băjan, piesele au fost descoperite în urma săpăturilor realizate de D. V. Rosetti între 1958 şi 1969. Acolo unde datele privitoare la localizarea în săpătură a piesei s-au păstrat, acestea vor fi menţionate în cuprinsul catalogului. Din lotul prezentat acum, 4 piese sunt deja publicate: una (Nr. catalog 16) de către D. V. Rosetti [10] si trei (cele din colecţia Băjan, Nr. catalog 4, 6 si 10) de către D. Tudor[11]. Celelalte sunt ***inedite***.

CATALOG

RODOS. EPONIMI

1. I.V. 2533. Dreptunghiulară, cu legenda pe două rânduri. 5.2 × 1.7 cm. Campania 1960. Ştearsă. O ştampilă asemănătoare (aceeaşi ?) publicată de D.Tudor, 1967, Nr. catalog 55. (Fig.1).

ΕΠΙΑΡΙΣ.........	επι Αρισ[τ]ε[ιδαζ]
ΑΓΡΙΑΝ..ΟΥ	Αγριαν[ι]ου

[5] D. V. Rosetti, *Şantierul arheologic Cetăţeni*, în „Materiale", VIII, 1962, p.81, Fig. 7.2.
[6] *Ibidem*, Fig. 7.3, reluată în Idem, *Un depozit de unelte*, în „SCIV", 11, 1960, 2, p.396, Fig.4.
[7] *Ibidem*, Fig.7.
[8] V. Eftimie-Andronescu, *Ştampilă pe o amforă de producţie locală, cu imitarea literelor greceşti*, în „SCIV", 18, 1967, 3, pp. 401-421, Fig. 1.3 si Fig. 2. 3, 4.
[9] D. Tudor, *Răspândirea amforelor greceşti ştampilate în Moldova, Muntenia şi Oltenia*, în „Arheologia Moldovei", V, 1967, pp.53-67 si pp.76-78, Fig.1.10-23, Fig.2-4, Fig.5.87-103, Fig.6, Fig.8.159, Fig.9.174-199
[10] Vezi nota 6.
[11] D. Tudor, *Op. cit.*, Nr. catalog 35, 48, 83, Fig.2.34, 3.47 si 4.78.

2. I.V. 1 frg. Dreptunghiulară, legenda pe trei rânduri. 4.5 × 1.7 cm. Campania 1969. Inedită. (Fig.2).

ΕΠΙΑΣΤΥ	επι Αστιμηδ[ε]υζ
ΜΗΔ...ΥΣ	Δ[αλι]ου
Δ.........ΟΥ	

3. I.V. 1146. Dreptunghiulară, legenda pe trei rânduri. 4 × 1.7 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Inedită. (Fig.3).

Ε..ΙΔΑΜΑΙ	ε[π]ι Δαμαι[.......]του
..........ΤΟΥ	Υακ[ι]ηθιου
ΥΑΚ...ΝΘΙΟΥ	

4. I.V. 1140. Dreptunghiulară, cu legenda pe două rânduri (primul rând "în oglindă" şi inversat vertical). 5 × 1.7 cm. Colecţia Băjan. Mult ştearsă. Publicată de D. Tudor, 1967, Nr. catalog 35, Fig. 2. 34. (Fig.4).

ΕΠΙΜ.....Τ...	επι Μ[.......]τ[...]
CΜΙΝΘΙΟΥ	Σμινθιου

5. I.V. 1142. Dreptunghiulară, legenda pe două rânduri. 4.3 × 1.4 cm. Campania 1960. Ştearsă în bună măsură, însă mai sunt vizibile urmele literelor. Inedită. (Fig.5).

ΕΠΙΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ	επι Πεισιστρατου
ΣΜΙΝ.....ΟΥ	Σμιν[θι]ου

6. I.V. 1704 frg. Dreptunghiulară, cu legenda pe două rânduri. 5 × 1.8 cm. Colecţia Băjan (?). Destul de ştearsă. Publicată de D. Tudor, 1967, Nr. catalog 48, Fig. 3. 47. (Fig. 6).

...ΠΙΤΕΙΣΑΜΕ.....	[ε]πι Τεισαμε[νου]
ΑΓΡΙΑΝ..............	Αγριαν[ιου]

7. I.V. 1143. Circulară. Diametrul 3.5 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Legenda ştearsă, cu multe lacune pentru a putea asigura o lectură sigură. Inedită. (Fig.7).

...ΠΙ........ΝΟCΘ...CΜΟΦ........	[ε]πι [............]νοσ
●	Θ[ε]σμοφ[οριου]
	floare de rodie

8. I.V. 1703 frg. Dreptunghiulară, legenda pe trei rânduri. 3.6 × 1.5 cm. Campania 1960. Foarte ştearsă, se întrevăd pe alocuri urmele literelor. Inedită. (Fig.8).

ΕΠΙ...........	επι [......]δαμ[.......]
ΔΑΜ.........	Πα[να]μου
ΠΑ.....ΜΟΥ	

9. I. V. 1148. Dreptunghiulară. 3.8 × 1.2 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Extremitatea dreaptă lipseşte, toarta fiind ruptă. Legenda pe trei rânduri, dar

datorită faptului că a fost aplicată pe muchia mănuşii, nu sunt vizibile decât ultimele două. Ştearsă în mare parte. Inedită. (Fig.9).

....	[επι] [......]δαμ[.....]νε[.....]
ΔΑΜ.....ΝΕ....	Παναμου
ΠΑΝΑΜΟΥ	

RODOS. PRODUCĂTORI

10. I.V. 1145. Dreptunghiulară. 4.4 × 1.5 cm . Colecţia Băjan (“*Cetatea Negrului Vodă. Stoeneşti-Muscel. 1923. Nr.XXXXIV* ”). Ştearsă. Publicată de D. Tudor, 1967, Nr. Catalog 83, Fig. 4. 78. (Fig. 10).

..........ΟΥ ♥ [Λιν]ου ciorchine de strugure (?)

11. I.V. 1136. Dreptunghiulară. 3.9 × 1.6 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Inedită. (Fig. 11).

ΜΕΝΟΚΡΑΤΕΥΣ Μενοκρατευζ

 floare de rodie

12. I.V. 1138. Dreptunghiulară. 3.4 × 1.2 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Legenda inversată, “în oglindă”. Inedită. (Fig. 12)

ΣΑΤΕΡΟΥ Σατερου

13. I.V. 1141. Dreptunghiulară. 3.8 × 1.6 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Inedită. (Fig. 13).

ΤΙΜΟΥΣ Τιμουζ

14. I.V. 1135. Dreptunghiulară. 4 × 1.4 cm. Campania 1960, □ 4-8, -1.60 m. Inedită. (Fig. 14).

ΤΙΜΟΥΣ Τιμουζ

15. I.V. 4 frg. Dreptunghiulară. 4.3 × 1.6 cm. Campania 1969. Inedită. (Fig. 15). M (incizat după ardere)

PRODUCŢII LOCALE

16. I.V. 1144. Dreptunghiulară. 3,5 × 1,4 cm. Campania 1958. Două zig-zaguri separate de o linie şi punctate în spaţiul unghiular. Publicată de D. V. Rosetti în SCIV 11, 1960, 2 , p. 396, Fig. 4 şi în Materiale, 1962, p. 81, Fig. 7.3; (Fig.16).

17. I.V. 1154. Ovoidală. 3 × 1,7 cm. Bine păstrată. Linii paralele orizontale (5) şi verticale (9). Inedită. (Fig.17).

18, 19, 20. La piesele de mai sus se adaugă încă trei, dreptunghiulare, ce nu mai păstrează nici o legendă, şterse complet (probabil rodiene). I.V. 1137, 2534, 2535.

Cronologia ştampilelor rodiene (preoţi eponimi şi producători) este destul de bine stabilită, în general fiind acceptate rezultatele studiilor Virginiei Grace [12], sintetizate astfel:

Grupa I: sfârşitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr.;
Grupa II: 280 - 220 a. Chr.;
Grupa III: 220 - 180 a. Chr.;
Grupa IV: 180 - 150 a. Chr.;
Grupa V: a doua jumătate a sec. II a. Chr.;
Grupa VI: sfârşitul sec. II - prima jumătate a sec. I a. Chr.

Din grupa III fac parte eponimul Aristeidas şi producătorul Linos, din a IV-a grupă - eponimii Peisistratos şi Astimidis [13], precum şi producătorul Timo, iar din grupa a V-a eponimul Teisamenis. Producătorul Menekratis este inclus şi el în grupa a V-a, datat la Tanais în al treilea sfert al sec. III a. Chr.[14]. Pentru reconstituirea legendei ştampilei circulare (Nr. catalog7, Fig.7), ne stă la dispoziţie un exemplar de la Capul Dolojman, rectangular însă: επι Κλεωνυμου Θεσμοφοριου. Eponimul este inclus în grupa a III -a, cu ultima datare 198 a.Chr.[15].

Pentru ştampilele autohtone, analogiile nu sunt foarte numeroase. Ştampile aproape identice cu cea de la Nr. catalog 16 au mai fost descoperite una tot la Cetăţeni [16] şi alta la Zimnicea [17]. Eventuale analogii pentru ştampila de la Nr. catalog17 pot fi considerate două piese de la Popeşti [18].

Alături de acest lot de ştampile amforice prezentăm un fragment ceramic descoperit tot la Cetăţeni (Fig.18), foarte probabil provenind tot de la o amforă, realizată la roată, din pastă superioară calitativ, bine arsă, cenuşiu la exterior, brun la interior. Nu prezintă urme de ardere secundară. Dimensiunile maxime ale fragmentului sunt: L = 8 cm, l = 5,2 cm, g = 1 cm. Este păstrat în colecţia Muzeului Judeţean Argeş - Piteşti, I.V. 25 frg. Inedit. Ceea ce ne-a determinat să-l includem aici sunt o serie de incizii zgâriate pe faţa exterioară,

---

[12] A se vedea, în special, V. Grace, *The Stamped Amphora Handles. Excavations at Gözulu Kule, Tarsus*. I, Princeton, 1950, pp.135-148; V. Grace, M. Savvatianou - Petrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, 27, L'Îlot de la Maison des Comediens*, Paris, 1970, pp.277-382.

[13] V. Grace, *The Middle Stoa dated by Amphora Stamps*, în „Hesperia", XXII, 1953, 2, p. 12 („preot după 154 a. Chr.").

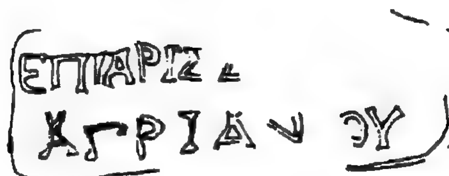
[14] D. B. Şelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III - I vekov do n. e.*, Moskva, 1975, p. 110.

[15] V. Lungu, *Circulaţia amforelor ştampilate în zona Capul Dolojman*, în „Pontica", XXV, 1992, p.93, nr. catalog 69.

[16] D. Tudor, *Op. cit.*, p. 77, Nr. catalog 178, Fig.9. 182.

[17] *Ibidem*, p.74, Nr. catalog 149, Fig.8. 158.

[18] D. V. Rosetti, *Un depozit de unelte...*, în „SCIV", 11, 1960, 2, Fig. 5. 3-4.

1

2

3

4

5

6

7

8

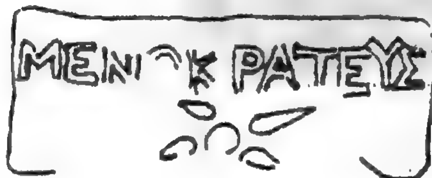
Fig. 1-8. Ştampile amforice de la Cetăţeni.

9

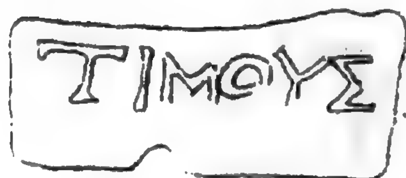
10

11

12

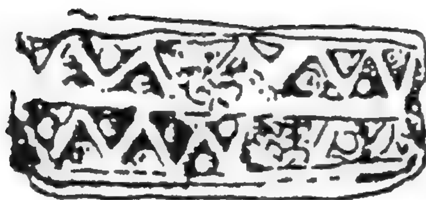
13

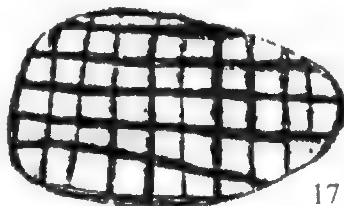
14

15

16

17

Fig. 9-17. Ştampile amforice de la Cetăţeni.

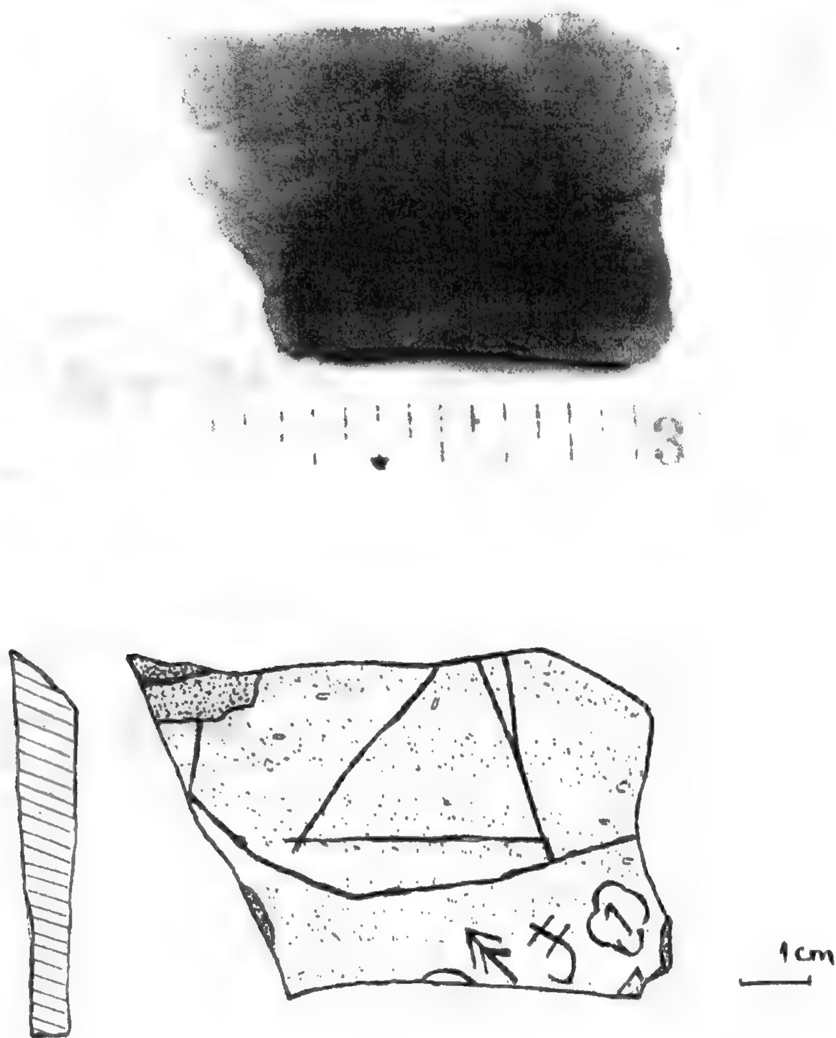

Fig. 18. Fragment ceramic de la Cetăţeni,
«Mormântul 2 dintre stânci».

după ardere. Un grup de linii drepte şi una curbă dispuse în partea superioară ar putea sugera o barcă, iar cele trei figuri din zona inferioară pot fi considerate, desigur, cu rezervele necesare în astfel de situaţii, nu atât semne protoliterate, cât mai degrabă o intenţie de comunicare simbolică al cărei conţinut va rămâne probabil necunoscut. Incizii de acest gen (nu însă identice) au mai fost întâlnite în lumea geto-dacică: Ocniţa, Deva, Dumbrava, Bucureşti-Tei, Stenca Liubcovei [19].

Caracterul deosebit al acestui fragment este sporit şi de contextul din care provine. Pe faţa sa interioară este menţionat: «*CETĂŢENI 1964. Mormântul 2 dintre stânci*», ceea ce demonstrează că a fost descoperit în campania 1964, în complexul care, în opinia lui D. V. Rosetti (autorul săpăturii), este unul de cult, denumit "*sanctuarul dintre stânci*", aflat în centrul aşezării şi în care, alături de trei schelete de copii ciopârţite, se aflau şi oase de animale, vetre de foc, grâu carbonizat şi ceramică întreagă sau fragmentară [20].

ESTAMPILLES AMPHORIQUES DE CETATENI GARDES DANS LA COLLECTION DU MUSEE DEPARTAMENTAL ARGES - PITESTI

Résumé

Dans la collection du Musée Départamental Argeş on garde 20 estampilles amphoriques provenant de la *dava* getique de Cetăţeni, découverts à la suite des fouilles de D. Băjan (la période d' entre deux-guerres mondiales) et D. V. Rosetti (1958-1969). Parmi les 20 pièces, la plus grande partie d'entre eux étant inédite, il y en a 18 qui sont rhodiennes, et deux qui sont des productions locales. L'estampilles rhodiens sont inclus dans les groupes III-IV (220-110 a. Chr.) V. Grace, y étant représentés autant des éponimes: Aristeidas, Astimidis, Peisistratos, Teisamenis, que des producteurs: Linos, Menekratis, Soteros, Timo. Ce lot s'ajoute aux estampilles amphoriques de Cetăţeni publiés au fil du temps par Gr. Tocilescu, Gh. Cantacuyino, D.V.Rosetti, V. Eftimie-Andronescu et surtout D. Tudor.

À la fin on présente un fragment céramiques, toujours de Cetăţeni, ayant une série d'incisions qui peuvent suggérer (sous les réserves nécessaires) un système d'écriture symbolique.

---

[19] S. Sanie, *Din istoria culturii şi religiei geto-dacice*, Iaşi, 1995, pp. 87-89, Pl. XXVIII şi LXXVI.
[20] D. V. Rosetti, *Au fost amazoane în Dacia ?*, în „Magazin Istoric", III, 11 (32), 1968, p.92.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM IX, 2000**

OSEMINTE UMANE DESCOPERITE ÎN CONTEXT NEFUNERAR (SEC. II A. CHR. - I P. CHR.). ANALIZĂ ANTROPOLOGICĂ

LAURENȚIA GEORGESCU
EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU

Problemele sociale ale culturii ca și diversele aspecte care se implică, fac obiectul multor controverse până la elucidarea lor.

Arta, religia, filozofia și științele sunt strâns legate de evoluția spirituală a omului, de dezvoltarea societății. Fără a sesiza interdependențele și a înțelege complexitatea lor, nu vom putea realiza progresele în „evoluție“ așteptate de cunoașterea științifică.

Fiecare cercetător are o optică prin care privește anumite considerente ale autorilor, și rareori alegerea opticii îl reprezintă, analizele, ideile și concluziile sale sunt situate „deasupra“, „dincolo“, sau se aliniază unui curent legat de raporturi sociale. Există și judecăți, reflecții, afirmații care pot fi acceptate integral, altele doar parțial, cu anumite amendamente, iar unele respinse.

Avem simțământul că aceste încercări pot să ne ajute să avansăm în procesul cunoașterii numai atunci când sunt negate în întregime. Uneori este mai important să sesizezi o problemă, să pui corect o întrebare decât să atașezi soluții pripite sau sentențioase. Cercetările operaționale au fost dezavuate pentru că nu au reușit în mod corespunzător problemelor abordate în unele cazuri, poate și neînțelegerii acestor operații și, trebuie să avem curajul abordării unor probleme noi, în spirit creativ, bazat mai ales pe fapte, pe realități, pe ample investigații.

Alături de satisfacțiile pe care ți le pot provoca opțiunile de investigații, observațiile, obiectivitatea și spiritul ascuțit – flerul anumitor autori, poți culege tot așa de bine idei sau puncte de vedere, lucruri neînțelese, puțin acceptabile, satisfacții și insatisfacții.

Concentrarea, maximizarea și centralizarea excesivă pot duce nu o dată la impactul interpretării aspectelor sociale sau la formulări care sunt

inadecvate, care duc la o interpretare nu tocmai corectă a problemelor în cauză. Diversitatea problemelor sesizate şi avansate ca teme de reflecţie au o valoare mult mai mare.

Există şi o altă categorie de cercetători, care prin cultura şi şlefuirea deosebită a spiritului, intuiesc chiar gândirea celor care îi citesc şi „învăluiesc întrebarea-răspuns" nepusă într-o frază în care doar „psihanaliza istorică" scoate în relief calitatea de intelectual rafinat al cercetătorului respectiv.

Antropologia, arheologia şi etnografia cercetează valorile în funcţie de societatea care le realizează, pentru că nu putem să izolăm culturile de societatea în care s-au născut, ele au fost create pentru a răspunde unor nevoi etice, adică sentimentelor care cuprind conflictele economice şi sociale, dar şi nevoia de exprimare, de înţelegere, de admiraţie, subliniind aspiraţiile şi necesităţile etice ale unei societăţi indiferent de gradul ei de dezvoltare.

Tipul cultural pronunţat trăia în zona interioară spirituală, raporturile poate aveau şi o condiţionare socială de necesitate economică şi spirituală, uneori de necesitate magică.

Atât în fenomenul istoric cât şi în cel cultural există trăsături generalizante, aceasta dovedind fascinaţia continuă pe care o exercită asupra tuturor celor care au filozofat asupra istoriei şi culturii indiferent de erorile sau realul soluţiilor obţinute.

Totuşi, „analogiile" arbitrare care au fost aflate (de Spengler) între caracterele culturilor – deşi considerate ca „organisme" unice – trădează intuiţia existenţei unor trăsături comune tuturor culturilor. Atât timp cât degajăm analogii şi corespondenţe între culturi prin descriere, le avem la nivelul de suprafaţă a formelor.

Analiza morfologică, atunci când se bizuie pe metoda comparativă stringent aplicată, este o primă fază de netăgăduită valoare a ştiinţei culturii. Dar, lipsa de adâncime a analizei morfologice, nelegată de condiţionarea sociologică fără explicaţii cauzale, ci doar fiind rodul perfectei fantezii şi al arbritului, ne pot duce la un „vârtej speculativ" de care nu avem nevoie de fapt.

În istoria oricărei culturi asupra căreia avem suficiente informaţii (detaliate) putem urmări stiluri care nu numai că se succed, dar se şi opun unele altora. Este vizibil că optica formală, morfologică, nu poate stăpâni problema „stilului culturilor", pentru că orice „stil" este expresia unui conţinut.

Lucian Blaga menţiona: „fenomenul stil conţine şi implică unii factori, care depăşesc capacitatea şi posibilităţile de sesizare ale morfologiei,... deoarece fenomenul stil constă nu numai în „forme", ci şi din alte elemente, precum orizonturi, accente şi atitudini" – stilurile implică valorificări în faţa vieţii, a realităţii".

Dar, orice om care gândeşte nuanţat şi cu şlefuire istorică în principal, opune, pe bună dreptate rezistenţă, îndemnul dogmatic de a sări de la faptul

economic la fenomenul stilistic, de exemplu.

Când spunem că orice plăsmuire culturală ascunde o semnificaţie etică, aceasta nu înseamnă că reprezentările dacice de la Cârlomăneşti nu constituie o cristalizare a unor percepte morale, a unor valori etice ca bucuria de a trăi, rafinamentul estetic sau întruchiparea în piatră sau ceramică a credinţei religioase, exaltarea virtuţilor individuale sau de grup etc. (Mircea Babeş).

Dar noi ne vom apleca asupra unor lucruri de mare gingăşie.

DE LA NEMURIREA SUFLETULUI LA CULTUL MORŢILOR – GETO-DACII

„Era un popor brav acela, care-a impus tribut superbei împărătese de marmură a lumii: ROMA. Era un popor nobil acela a cărui cădere te umple de lacrimi, iar nu de dispreţ, şi a fi descendentul unui popor de eroi, plin de nobleţe, de amor de patrie şi de libertate, a fi descendentul unui asemenea popor n-a fost şi nu va fi ruşine niciodate".

Mihail Eminescu

Viaţa spirituală a lumii geto-dace, problemele pe care le ridică ritualurile funerare, riturile, sacrificiile umane şi animale, fac obiectul preocupărilor arheologilor şi antropologilor în prima lor fază de colaborare. Ne exprimăm speranţa că datele pe care noi le aducem sunt o completare modestă la strădania generaţiilor de cercetători care au căutat „cheia" unui ritual, unui simbol, unui mit, sau mai precis a unei gândiri despre credinţele şi reprezentările religioase geto-dace.

Trebuie să recunoaştem acest mare şi unic adevăr, că nici o generaţie nu se va lăuda vreodată că a îmbrăţişat în totalitate fenomenele.

Sufletul conţine adevărul despre lucrurile care există, care au existat, virtutea, dreptatea - nedreptatea, formalismele. Sufletul omenesc este nemuritor, moare şi renaşte din timp în timp şi nu poate fi distrus niciodată.

Rădulescu Motru, în lucrarea sa „Puterea sufletească" spune: „deşi corpul omenesc este atât de unic şi fragil faţă de corpul multor animale, el este atât de gingaş şi slab ca o trestie din natură – totuşi el trece, întrece lumea din afară, prin statura sa dreaptă care priveşte către cer, prin simetria corpului său, prin fineţea organelor lui, prin abilitatea mişcărilor lui şi mai ales prin natura sa spirituală, impunându-se ca rege al universului".

Nu s-a cunoscut încă o problemă mai tulburătoare ca aceea care priveşte omul şi sufletul său după moarte, după ultimul său licăr de viaţă înainte de a se întoarce în pământul care i-a fost prieten. Moartea atinge numai pământul nu şi sufletul care rămâne întreg deasupra celor cu care a vieţuit atâta amar de vreme,

la bine şi la rău, la dragostea de oameni, de pământ.

Filozofii, indiferent de modalitatea lor de gândire, se întâlnesc inevitabil cu fiinţa umană evoluată, atât în ceea ce priveşte manifestările ei biologice cât şi cele din relaţiile lor sociale. Fiecare şcoală filozofico-istorică are coloratura faptului ştiinţific a legilor cărora ei se supun, în plus bineînţeles imaginea şi pasiunea proprie a cercetătorului respectiv, cu sau fără deformaţii pasionale, care reflectă alt mod de gândire, alt ideal – de ce nu, poate o vanitate.

Antropologia caută să înlăture toate neajunsurile privind omul în totalitatea sa biologică şi socială – este ştiinţa care se ocupă cu studiul fiinţei umane şi a tuturor raporturilor ei cu mediul cosmic şi social, cu funcţiile ei şi cu manifestările acestei fiinţe OMUL.

După antropologul german Rudolf Martin, antropologia este ştiinţa care se ocupă cu istoria naturală a omului în toată întinderea sa spaţială şi istorică.

Ceea ce vom căuta în rândurile care urmează, este cum se poate stabili prin experienţa antropologică, date referitoare la natura umană, la comportamentul lor social-religios în cadrul societăţii dat fiind şi exemplele pe care le vom derula spre o mai clară înţelegere a factorului individual, a variabilităţii individuale, notele caracteristice, sau, de ce nu în goana cercetătorilor după variaţii, sau după acelaş caracter grupal-comune anumitor etnii.

În sânul fiecărei etnii, găsim predominarea unuia din tipurile constituţionale, independent de caracterele rasiale, căci constituţia este aceea care determină din punct de vedere somatic, specificul naţional sau etnic cu toate variaţiile sale (Dr. V. Preda).

Omul este dependent în formarea sa fizică şi intelectuală de strămoşii săi (de ereditate) şi de mediul în care se află în strânsă colaborare influenţându-se reciproc. Ereditatea corespunde totalităţii realizărilor morfologice pe care descendentul le moşteneşte de la părinţii săi dar, trebuie să subliniem şi excepţiile, când părinţii nu transmit descendenţilor caracterele lor.

Similitudinea copiilor cu părinţii nemergând uneori până la identitate sau invers.

Avem cazuri de transmitere ereditare cu caracter special – (vezi cazurile pe care le vom studia mai jos).

Caracterele individuale se împart în două mari categorii:

– unele de origine germinală care au fost cândva mutaţii şi care se transmit din generaţie în generaţie (este vorba de trăsăturile generale ale individualităţii);

– altele câştigate de somă în timpul vieţii, produse de către influenţe diverse care au acţionat pozitiv asupra individului în decursul evoluţiei (creşterii) sale şi care dispar o dată cu moartea sa.

Nu vom insista prea mult asupa eredităţii (cele trei exemple finale însă o

cer), deşi încrucişarea între indivizi de rase diferite duce la întreruperea continuităţii ereditare a două rase pure (sunt unii antropologi care se cam feresc de cuvântul şi terminologia rase).

Pe un anumit fond ereditar, se pot produce multiple variaţii fenotipice – dar limitat de un anumit cadru – factorul cel mai important în evoluţia individuală şi socială rămâne ereditatea, pentru că mediul fizic şi social neputând pune în evidenţă decât calităţi individuale înăscute (Dr. I. Balaban şi L. Georgescu – manuscris). Pe lângă manifestări generale uneori mai găsim şi manifestări umane diferite de la un grup etnic la alt grup etnic, manifestări care privesc viaţa materială, viaţa psihică – viaţa socială din momentul noii apartenenţe a grupului sau a vechii apartenenţe a grupului etnic. Ele vor forma substratul noii activităţi cu complexităţi crescânde, pentru că este vorba de supravieţuire directă sau indirectă.

Să nu uităm că o viaţă materială nouă sau veche priveşte locuinţa, ornamentele, veşmintele, prepararea şi conservarea alimentelor, procurarea mijloacelor de existenţă în vechile şi noile condiţii – munca la câmp, la pădure, vânătoarea de la caz la caz, munca de apărare a grupului uman, de supravieţuire, de prevedere, de domesticire a animalelor pentru muncă şi de la caz la caz, de apărare. Toate acestea în funcţie şi de mediul geografic în care trăieşte grupul uman şi de conjuncturile economice şi politice. Fiecare individ ocupă un anumit loc şi rol în societate – e un factor important al grupului din care face parte.

Anumite industrii primitive ca împletirea coşurilor, prelucrarea lemnului, prepararea pânzeturilor şi ţesutul lor, olăritul şi metalurgia, creerea podoabelor de lemn, lut, metale ca şi a figurinelor antropomorfe au fost punctul de plecare a unor manifestări umane specializate care au adus un aport substanţial dezvoltării civilizaţiei şi organizarea ei pe specialităţi primitive iniţial. Multe arte au fost legate de meşteşuguri, astfel că artistul introducea în opera sa valori, pe care natura nu le cunoaşte şi care sunt strict creaţia personală a artistului, imaginaţia sa este liberă, este o imagine a mentalităţii şi gustului său[1].

Dansul are cauze magico-religioase, la primitivi considerat o „preparare a războiului", sau o probă de solidaritate. Muzica îşi are originea atât în manifestările magico-religioase, cât şi în muncă şi dans sau chiar în război, prin transmiterea ceremoniilor. Credinţa în supravieţuitori-supravieţuire condiţionează dorinţa de supravieţuire, de învingere în situaţii de război.

Cercetarea pe arealul spiritual al Daciei, a tuturor formelor religioase, din cele mai vechi timpuri şi până în epoca modernă, ne conduc la sursele cele mai

[1] Bernoire Nicol: are valoare de unicat, este o personalitate distinsă, un fizionomist perfect ce poartă cu sine amprenta universului mitic (rural). Specialiştii din Ouroux en Morvan din Franţa şi Hessen park Neu Anspach din Germania sunt adepţii acestui reprezentant al artei milenare, al acestui ingenios reprezentant şi continuator al miticului.

bogate și stabile privind continuitatea populației autohtone carpato-danubiene, adică „a acelei populații sincretice, cu o bază de absorbție asigurându-i stabilitatea, într-o durată istorică certă .... ceea ce numim astăzi poporul român" (V.K.)[2].

Trebuie făcut cultural un grupaj nou: mitologic, religios, filozofic popular cu substrat lingvistic, pe etape, cronologic sensibil foarte diferit în urma ultimelor descoperiri – pe substrate daco-getice cu determinările influențelor străine sau chiar a transformărilor lor și determinările elementelor traco-dace de influență sau de puritate.

Nevoia de corelare și integrare a datelor tuturor disciplinelor și domeniilor particulare ale științelor „care studiază omul și manifestările lui, a condus la apariția unor noi concepte, cu discutarea raporturilor și posibilităților de integrare a datelor antropologice privind antropologia fizică, cu cele ale antropologiei culturale, sociale și structurale, pe de-o parte, și cu cele ale istoriei, arheologiei și etnografiei, de cealaltă parte" (Dardu Nicolaescu Plopșor).

În lumina considerațiilor de mai sus vom încerca să abordăm probleme de ritual funerar și de rit, cu implicațiile respective pe linia permanențelor istorice, și bineînțeles cu controversele de rigoare. Fără să ne permitem că am descoperit un criteriu de atribuire etnică, ne vom limita decent la semnalarea unor constatări, care până la studierea a mai multor cazuri identice îi vom da un caracter preliminar – deși este un unicat la această dată ca descoperire și practică funerară de detaliu.

Obiectul studiului[3] nostru îl constituie descoperirea[4] într-un context nefunerar în așezarea de la Șura Mică, în două gropi circulare a trei schelete cu inventar ce permit încadrarea acestora în perioada sec. I î. Ch. – sec. I d. Ch. Descoperirea aparține Prof. Dr. Ioan Glodariu[4] de la Universitatea din Cluj-Napoca, care permite comunicarea datelor sale preliminare în melanj cu ale noastre.

O să ne permitem să dăm câteva date din publicația Prof. Dr. Ioan Glodariu pentru a fi mai clară situația: „... Aici, ca și în alte așezări dacice contemporane, epoca dacică a fost ca de obicei, bine reprezentată ... extrem de numeroase, se dovedesc a fi gropile, majoritatea din ele în formă de pâlnie așezată cu gura în jos cu pereții mai mult sau mai puțin înclinați. Inițial gropi de provizii amenajate după sistemul de acum cunoscut, ele au sfârșit prin a deveni gropi menajere, ceea ce explică atât varietatea și bogăția excepțională a

---

[2] Kernbach Victor, *Universul mitic al românilor*, Ed. Științifică, 1994.

[3] Georgescu Laurenția și Georgescu Emma Mădălina, *Human sacrifice*, Comunicare la al VII-lea Congr. Internațional de Tracologie, 20-26.V.1996, – România – Sub tipar; Alexandru Oancea și Georgescu Laurenția, *The bronze age cemettery from Pietroasa Mică* – Comunicare și publicare la al III-lea Congres Internațional de Tracologie, Viena – Austria, 1980.

[4] Glodariu Ioan, informații personale transmise din manuscrisul lucrării de la Sura Mică – nepublicat.

materialului arheologic existent în unele dintre ele. Între gropile amintite au atras atenţia altele care aveau aspectul unora astupate scurt timp după săparea lor în antichitate, anume nu umplutura firească de pământ negru, ci amestecul constant al acestuia cu pământul steril (Gr. 107, 108, 116, 118). Unele dintre ele nu conţineau decât câteva fragmente ceramice şi resturi de cărbune. Altele în schimb, aveau în ele schelete de animale (în una un mânz, în alta doi câini şi capul celui de al treilea), iar trei schelete umane: prima (Gr. 108) un schelet în poziţia chircită, cu o garnitură de fier placat cu argint a unei centuri şi fragmente ceramice; în cea de a doua groapă (Gr. 119), erau două schelete umane, cărbune şi vase sparte ritual. Inventarul acestor gropi este de epocă dacică, la cele cu schelete umane, databil în a doua jumătate a sec. I î.e.n. – prima jumătate a veacului următor. Semnificaţia unor astfel de înmormântări (nici unul dintre scheletele umane nu aveau toate segmentele osoase), abia urmează a fi precizată[5].

Aria de răspândire a gropilor cu oseminte umane înhumate în contexte nefunerare, marchează zona sudică şi estică a Transilvaniei şi cea extracarpatică. Gropile cu oseminte au o formă, în majoritatea cazurilor, circulară, în conţinutul cărora s-au descoperit unul sau mai multe schelete la nivele diferite de depunere în aceeaşi groapă. Poziţia scheletelor diferă de la caz la caz, fie în conexiune anatomică sau nu în decubit dorsal sau lateral, chircite şi în foarte puţine cazuri în poziţie verticală (trei cazuri la Orlea, Cândeşti – A. Florescu – 1983[6], la Dulceanca – S. Dolinescu – Ferche în 1974).

Poziţia lor este în funcţie de momentul înhumării, dacă personajul a fost înhumat încă fiind în viaţă, după încetarea rigidităţii cadaverice, sau dacă a fost înhumat fiind încă în viaţă. Tot aşa de bine se putea ca decedatul să fie expus pe suprafaţa solului o perioadă îndelungată şi apoi în totalitate sau parţial (numai unele părţi din el) să fie depus într-o groapă, sau depuşi la alt nivel mai sus după o înhumare mai recentă a altor indivizi de la care nu excludem gradul de rudenie sau apartenenţa etnică de grup.

Frecvent întâlnim înhumări de schelete umane cu o depunere ce atestă grija familiei[7], dar şi cu lipsa anumitor segmente din schelet, cu sau fără urme de intervenţie brutală sau a unei persoane specializate. Mijloacele de suprimare a indivizilor erau foarte diferite şi în cazul sacrificării unui individ preoţii erau singurii care puteau interveni cu experienţa lor, iar mijloacele de suprimare sunt în majoritate greu de identificat dat fiind subtilităţile la care apelau.

---

[5] Glodariu Ioan, Nagler Thomas, Martin Rill şi Eugen Iaroslavschi, *Cercetări arheologice la Sura Mică*, în „Materiale şi cercetări arheologice", XV, Bucureşti, 1983.

[6] Florescu Adrian şi Florescu Marilena, *Aspecte ale civilizaţiei traco-getice în zona de curbură a Carpaţilor Răsăriteni*, în „Studia Antiqua et Archaelogica", Iaşi, 1983.

[7] Conovici Nicolae şi Georgescu Laurenţia, *Date noi privind mormântul de la Dorobanţu (Jud. Călăraşi)* – în „Pontica", 11, 1978.

Două divinități, aparent antagonice, sunt compensatorii prin calitățile lor: Gebeleizis ca zeu al cerului, al soarelui și al intemperiilor și Zalmoxis, zeu al pământului, al morții și al nemuririi. Din cultul lui Gebeleizis a rămas doar tragerea cu săgeți în norii care acopereau strălucirea soarelui. Tot din cultul lui au rămas sacrificiile umane, inițial pe ruguri, aduse concomitent cu practica incinerărilor funerare.

În ceea ce privește sacrificiile tânărului ales ca meșager al lui Zalmoxis, sacrificiul periodic, o dată la patru ani, se desfășura în incinta sacră circulară din hieropola dacă Sarmisegetuza în fața marelui pontif și rege, cu o suită specială alcătuită din prelați și militari. Mesajul către Zalmoxis era transmis în mare taină de către marele preot. Patru oșteni speciali aleși trebuiau să-l zvârle puternic în sus, ca solul să cadă fix pe sulițe fără să atingă pământul. Acest rit barbar a dăinuit și în timpul războaielor dintre Decebal și Traian.

Bineînțeles obiceiurile erau foarte multe și erau rezultatul religiozității dace și a respectului către ei înșiși, către viața lor de zi cu zi. La geți era obiceiul ca femeia să fie ucisă pe mormântul bărbatului, ca semn de mare cinste (exemplu avem la Orlea, Căscioarele, Sighișoara-Wietenberg)[10]. Lui Marte, zeul războiului îi erau aduse sacrificii mari, crude, prin sacrificarea nu o dată a prizonierilor de război, ca de exemplu la Berea[11], unde sacrificarea a fost în masă, scheletele fiind găsite foarte chircite și puternic torsionate, un individ având fața strivită de o strachină.

După punerea temeliei unei locuințe, ca în materialul pe care l-am primit de la George Trohani, de la Chirnogi, a fost sacrificat un copil, peste care au fost puse bucăți din animale sacrificate cu acest prilej. În scrierile lui Herodot, Pomponius Mela, Eustathius etc., le găsim detaliat expuse. Sacrificarea copiilor este frecventă, exemple multiple avem la Celei, Poiana, Orlea, Grădiștea, Sfântul Gheorghe-Covasna despre care regretatul Prof. Dr. Kurt Toredt ne-a spus că „aveau urme de lovituri pe craniu cu corpuri dure și secționări de membre"[14].

Cultul craniului a fost obiectul multor controverse. Se găsesc separat depuse în gropi, cranii care puteau fi ale unor personalități luate prizonieri, sau poate ale unor străbuni, ca de exemplu la Brad, Piscul Crăsanilor, Poiana, Popești[16-17-18-19].

---

[10] Horedt Kurt și Seraphim C., *Die prahistorische Ausiedlung auf Wietemberg, bei Sighișoara – Schassburg*, Bon, 1971; Nicolaescu Dardu Plopșor și Wanda Wolsky, *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România*, București, 1975.

[11] Zirra Vlad, *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României. Așezarea contemporană Cimitirul Latene de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare*, în „Studii și comunicări" Satu Mare, 4, 1980.

[14] Horedt Kurt, *Așezarea de la Sfântul Gheorghe-Bedezaza*, în „Materiale", 2, 1956.

[16-17-18-19] Ursachi Vasile, *Riturile de înmormântare la populația dacică din cetatea de la Brad, com. Negri, Bacău*, în „Memoria Antiquitatis", 1980-1982.

Sârbu Valeriu, *Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Ed. Porto-Franco, 1993; Conovici N. și M. St. Udrescu, informații date lui V. Sârbu.

Sacrificiile unor cupluri, puteau fi rezultatul încălcării regulelor nescrise a unui grup uman de conviețuire, sau un ritual benefic fertilității întregii colectivități în sânul cărora trăiau (exemplu Căscioarele)[7-8-9].

Nu discutăm acum raporturile şi intercondiționările dintre sacrificiile de oameni şi animale. Este o problemă prea vastă care trebuie tratată separat.

În ceea ce priveşte expunerea cadavrelor pe sol, poate fi o practică rituală a comunității respective şi nu o sacrificare. Este o mentalitate religioasă bine conturată în viața respectivă. Acest lucru nu trebuie generalizat – adică această practică nu o vom comenta până nu vom avea noi date plauzibile.

Deci:

Materialul pe care l-am primit spre studiu, se încadrează în categoria înhumărilor în context nefunerar, la Sura Mică – Județul Sibiu. Atenționăm că subiecții au fiecare un nume, nu numere aşa cum ați fost obişnuiți, aceasta fiind dorința celor care au participat la cercetările pe teren, şi sunt perfect de acord, dat fiind corectitudinea şi eleganța ştiințifică cu care au lucrat acest caz destul de dificil, ce a solicitat o atenție deosebită.

S-au folosit pentru studiu metodele internaționale ale şcolii româneşti de antropologie, dar în plus metoda modernă a lui Robert P. Charles, sistematica tipurilor de populații, prototipurile creeate de domnia sa, rezultatele variațiilor indicilor şi segregarea tipurilor cu fixarea pe grup.

Primul caz – AMADEO (Fig. 1)

Fig. 1 - AMADEO

În secțiunea unsprezece (XI-a), în groapa 108 cu un diametru de 0,98 m pe 0,93 m, la o adâncime de 0,25 m, pe fundul gropii, pe un pat de pământ ce avea 0,25 m înălțime, a fost depus un bărbat de aproximativ 35-40 de ani, în decubit lateral drept, chircit, pentru a încăpea mai bine în dimensiunile gropii, cu membrul inferior stâng îndoit peste abdomen şi torace. Membrul superior drept este aşezat în afara liniei de înhumare a scheletului în unghi drept.

Vulpe Radu, *Şantierul Poiana*, 1951 – / 52, în „SCIV", 3; Vulpe Radu şi Vulpe Ecaterina, *Les fouilles de Poiana*, în „Dacia", 3-4, 1923 – 1927) – 1933.

Vulpe Alexandru şi M. Gherghetu, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti jud. Ilfov, 1979, Raport preliminar pentru campaniile 1976-1977*, în „Crecetări arhelogice", 3.

[7-8-9] Conovici Nicolae şi Georgescu Laurenția, *op.cit*, Nicolaescu Plopşor Dardu şi Riscutia Cantemir: *Caracterizarea antropologică şi morfologică a scheletelor din complexul funerar de la Orlea*, în „Revista Muzeelor", 1, 1969. Sârbu Valeriu, Damian Paul şi Safta Elvira, *Căscioarele*. Cercetări, 1989, informații primite de la autor (V. Sârbu).

Clavicula stângă era fracturată, cu o „sudare" în aşchie, iar membrul superior stâng lipseşte în totalitate fără nici o urmă de secţionare, sau a unei intervenţii brutale care să poată fi observată pe os.

În ceea ce priveşte craniul, facialul este slab conservat, unele segmente au fost complet distruse. Orbitele mari, ronde au încadrat probabil un nas cu oasele nasale scurte şi late (estimare). Maxilarul superior are un palat paraboloid cu dentiţia prezentă $I^1 - M^2$. Mandibula are o bărbie lată, cu mentonul proeminent – rotunjit. Gonionul reliefat, uşor în afara ramurei verticale. Uşor prognatism alveolar. Dentiţia prezentă $I_1 - M_2$. Nu are nici un fel de carii, ci doar o uzură dentară de gradul IV, în unele cazuri până la colet.

Calota craniană este îngustă spre mijlociu ca lăţime şi lungime, cu un indice cranian mezocran – 78,14 –, deci un mezocran la limita superioară cu brahicran (79,9). Reliefurile sunt de gradul 3-4. O notă aparte face treimea inferioară a suturii sagitale, tangentă cu lambda unde avem o retracţie puternică a ţesutului osos în urma unei foarte şi puternice lovituri care a dus la deformarea occipitalului (a nu se interpreta greşit această deformare – nu se încadrează în alt grup etnic.

Scheletul postcranian. Prima impresie este aceea a unor schelete prea scunde ca dimensiune, dar armonios constituite, datele metrice confirmând o talie de 1,597 m după E. Breitinger. Menţionăm că la nivelul inserţiilor musculare pe membrul superior drept, reliefurile sunt foarte puternice în urma suprasolicitării. Membrul superior stâng lipseşte în totalitate fiind eliminat prin dislocare şi secţionare postmortem. (Confirmare de diagnostic – Prof. Dr. I. Balaban). Coxalul, din cauza faptului că individul a practicat intens călăria, are o formă deformată specifică.

Prof. Dr. Ioan Glodariu menţionează că inventarul lui Amadeo era o plăcuţă de argint de la o garnitură de curea, iar în spatele craniului a fost aşezată o pafta din fier, placat cu bronz. Peste Amadeo a fost pus puţin pământ ars în altă parte, câteva fragmente ceramice din pământul de umplutură.

Fig. 2 - GIPSY şi MARCO DATAREA: Sec. I. î. de Ch.

Al doilea caz – GIPSY şi MARCO. (Fig. 2)

În secţiunea a doisprezecea (XII), în groapa 119 care s-a conturat la 0,80

m adâncime, cu un diametru de 1,40 m pe 1,25 m, al cărui fund se găsesc la 1,37 m – 1,40 m, adâncime în raport cu solul actual, s-au găsit depuşi doi bărbaţi la nivele şi zone diferite în aceeaşi groapă. În partea stângă a gropii la vest, a fost depus MARCO în vârstă de aproximativ 25-30 de ani, iar în partea dreaptă – est, sub nivelul de depunere a lui MARCO, cu 0,25 m mai jos, pe fundul gropii într-un spaţiu mai mare a fost depus GIPSY în vârstă de aproximativ 15-17 ani.

GIPSY

A fost depus pe fundul gropii, în zona dreaptă este, deci în zona opusă înhumării lui MARCO. Poziţia lui era în decubit dorsal, cu craniul culcat pe dreapta, mâinile căzute depărtat de corp în formă de V, datorită momentului depunerii lui pe fundul gropii. Membrele inferioare au fost aşezate în formă de romb, extremităţile inferioare a tibiilor şi personajelor, fiind uşor unite în unghi.

Lipsesc palma mâinii drepte şi laba piciorului stâng. Nu confirmăm prezenţa unor urme de secţionare pe oase sau de lovituri, indiferent de originea obiectului.

Craniul are facialul slab conservat. Orbitele sunt rotunde mari. Zona nazală este distrusă. Malarele sunt uşor late reliefate, fronto-temporalizate. Maxilarul superior este parţial distrus. Spina subnasală se profilează a fi de gradul 2. Marginea aperturii piriforme = antropină. Mandibula are mentonul uşor proeminent cu eşancrură uşor schiţată. Gonioanele reliefate în afara ramurii verticale a mandibulei. Uşor prognatism alveolar. Dentiţia prezentă $I_1^1 - M_2^2$, cu o uzură dentară de gradul II fără carii.

Calota craniană este de lungime mijlocie (g-op = 181) şi foarte îngustă ca lăţime (eu-eu = 134). Indicele cranian este dolicocran (73,2), uşor mezocran (74,9). Reliefurile sunt de gradul 2-3. Arcuirea parietalelor este moderată. Criptozygie. Frontalul este îngust spre mijlociu la cele două extreme, cu reliefurile glabelei şi supraciliare profilate de gradul 2. Occipitalul prezintă o reliefare mai pronunţată în zona iniopistină. Mastoidele sunt scurte, late puternic reliefate.

Scheletul postcranian. Este un individ gracil cu decalotare epifizară, segmentele de dimensiuni mai mici, dau impresia unui subiect cu talie mică. Datele metrice ne-au dat o statură de 1,558 m (după E. Breitinger). Este un individ extrem de armonios constituit, are un echilibru al formelor deosebit împreună cu craniu. La ceilalţi indivizi distonează forma şi mărimea craniului cu dimensiunile scheletului post cranian care este la fel de dimensiuni mici şi gracil.

Prin dislocare şi secţionare post-mortem au fost detaşate palmele mâinii drepte şi laba piciorului stâng (Confirmare de diagnostic Prof. dr. I. Balaban). Peste GIPSY s-a pus pământ şi apoi pământ amestecat cu cărbune.

MARCO

Peste el se află un strat de 1-8 cm de pământ amestecat cu cărbune. La nivelul lui s-au găsit oale sparte ritual în altă parte. Defunctul a fost „înşirat" pe o zonă foarte îngustă, pe conturul de vest al gropii şi fiind în stare de rigiditate cadaverică nu a putut fi pus în semicerc. Atunci s-a recurs la secţionarea în zona gâtului, la nivelul toracelui şi a bazinului, la nivelul extremităţii inferioare a femurelor.

Lipsesc: laba mâinii drepte şi în totalitate mâna stângă. Nu atestăm prezenţa unor urme de secţionare pe oase sau a unei intervenţii brutale pe os.

Craniul are facialul slab conservat, cu orbite mari, de formă pătrată cu unghiurile rotunjite. Nasul a avut oase late şi lungi, spina nasală proemină destul de puternic (3). Malarele sunt uşor late, reliefate, fronto-temporalizate. Fosa canină este adâncă (4), în comparaţie cu a lui GIPSY care are o gradaţie de 3-4. Maxilarul superior are palatul paraboloid ca şi în celelalte două cazuri şi un prognatism alveolar de gradul 3. Multiplele granuloase au dus la eliminarea unor dinţi, în rest avem o formulă dentară completă cu o uzură dentară gradul III. Mandibula este uşor dreaptă (bărbia are acest aspect) cu tuberculii bazali bine individualizaţi. Corpul mandibulei este uşor masiv, cu o reliefare de gradul 3. Uzura dentară este de gradul III. Calota este lungă (g-op = 187), dar lăţimea este îngustă (eu-eu = 140). Indicele cranian este mezocran (76,47). Arcuirea parietalelor este moderată cu frontalul uşor fugind spre bregma ca şi la AMADEO. Reliefurile sunt de gradul 3 spre 4. Crptozigyie.

Scheletul postcranian. Avem aceeaşi impresie ca şi la AMADEO şi GIPSY, adică a segmentelor membrelor superioare şi inferioare sunt prea scurte. MARCO este ceva mai robust, cu solicitări la nivelul inserţiilor musculare ne face să ne gândim la anumite întrebuinţări ocupaţionale. Datele metrice ne dau o talie de 1,5967 m (după E. Breinger). Laba mâinii drepte şi în totalitate mâna stângă lipsesc, prin dislocare şi secţionare post-mortem (confirmare de diagnostic – prof. dr. I. Balaban).

În ceea ce privesc înhumaţii MARCO şi GIPSY

– Primul înhumat a fost GIPSY, apoi la un nivel mai înalt cu 0,25m dar în poziţie stânga-vest, deci opus lui GIPSY, a fost adus din altă groapă sau de pe solul pe care a fost depus o vreme foarte îndelungată MARCO. A fost adus şi depus cu foarte mare grijă, deoarece coastele au fost „înşirate" – depuse peste el, deci în semicerc pe o lungime de 60 cm. Este extrem de slab conservat şi corodat în timp, în teren.

Datarea: ceramica se datează la sfârşitul sec. I. î.Ch. şi prima jumătate a secolului I. d. Ch.

Indivizii menţionaţi fac parte din acelaş grup etnic, destul de omogen ca trăsături, de talie foarte apropiată. Noi încercăm în colaborarea cu prof. dr. I. Balaban o proiectare pe calculator special pentru fixarea tipului, pentru a face o

încadrare mai corectă şi, separat un studiu de paleontologie pe zona care impresionează la prima vedere la AMADEO.

Cercetările arheologice arată că în această perioadă (cea menţionată mai sus) noi nu avem atestate necropole, nu s-au găsit spaţii rezervate special, delimitate înmormântărilor. Spaţiul funerar în mod special este separat de spaţiul de locuit din raţiuni psiho-religioase. Sacrificiile aveau un raţionament bine determinat, este o manifestare religioasă a instituţiilor superioare a lumii antice cu scopuri foarte precise. Bineînţeles că ne putem pune foarte multe întrebări în limitele decenţei şi a informaţiilor actuale.

Deci: (întrebările noastre):

– segmentele detaşate atât de perfect unde erau depuse ? erau relicve sfinte duse pe pământul strămoşesc al familiei ?

– dat fiind perfecţiunea detaşării segmentelor, aceste segmente deveneau mesageri pe lângă zei ? Era o veneraţie şi o recunoştinţă a familiei dat fiind că toţi trei erau bărbaţi?

– dat fiind că aceste trei schelete făceau parte din acelaş grup etnic, poate fi interpretat ca apartenenţa la un anumit rang social ?

Nu credem că este vorba de un sacrificiu uman, ci de un mod de înhumare caracteristic unei perioade unde nu avem necropole, deşi din punct de vedere demografic datele ne acoperă perfect. Situaţii asemănătoare au menţionat şi publicat antropologii români: O. Necrasov, D. Botezatu şi G. Miu, L. Georgescu şi E.M. Georgescu prin trei noi cazuri de solicitare de studiu, D. Nicolaescu Plopşor şi C. Rişcuţia etc.[8]. În stadiul actual al cercetărilor sunt încă multe probleme de clarificat, lucrându-se cinstit pe fiecare situaţie fără fantasmagorii.

În lucrarea sa „Descoperiri funerare şi semnificaţia lor în contextul culturii geto-dace clasice“, dr. Mircea Babeş, face o trecere în revistă extrem de corectă a cercetărilor apărute până la data respectivă şi caută să dea o interpretare echilibrată a descoperirilor publicate până la data respectivă (SCIVA, Tom 39, Nr.1, Buc. Ian-martie 1988). Domnia sa menţionează şi idea lui A. Vulpe şi E. Popescu, că în perioada în care a avut loc şi înhumarea celor menţionaţi mai sus, este posibilă şi „o modificare substanţială începând cu sec. II î.e.n., prin adoptarea şi adaptarea unui nou cult“ (A. Vulpe, Eug. Popescu, Dacia, N.S., 16, 1972). Informaţiile literare ne oferă temeiuri destule pentru a putea vorbi de o „reformă sacerdotală – religioasă a lui Deceneu“ (V. Lica, Istros, 1, 1980).

În lucrarea sa „Credinţa şi practici funerare religioase şi magice în lumea geto-dacilor“ – 1993, (şi nu numai în această lucrare a sa), cercetătorul Valeriu Sârbu a făcut o sinteză a descoperirilor. Se menţionează între altele, că „numărul indivizilor descoperiţi în contexte nefunerare este de câteva ori mai

[8] Nicolaescu Plopşor Dardu şi Riscutia Cantemir, *op. cit.*

mare decât cele din toate timpurile de morminte geto-dacice – raportul este de 200 la 40. Practicarea sacrificiilor şi a acestor gen de înhumări este atestată de către descoperirile arheologice şi de izvoarele antice"[22]. Odată cu formarea Provinciei Dacia, vom vedea că sacrificiile[21] umane dispar, inclusiv în zonele dacilor liberi. După distrugerea statului dac, puterea clerului, ce fusese bine organizată – autoritară, încetase. Din primele decenii ale secolului al II-lea d. Ch., se poate vorbi de practici funerare normale. Dar, asupra acestor situaţii se vor înclina în primul rând arheologii şi paleoetnografii.

Viaţa spirituală a lumii tracice este fantastică şi plină de surprize. Sacrificiile umane, mesagerii cerului[21-22-24] au căpătat un mesaj metafizic în legătură cu aşa zisa doctrină a nemuririi sufletului, sacralizarea fericirii egalitară, în împărăţia cerului[21-23]. Marii pontifi, căpeteniile de prestanţă militară, anual la solstiţii şi echinoxuri făceau perelinaje pe culmile munţilor între răsăritul şi apusul soarelui, pentru rugăciuni cât mai aproape de cer, pentru reculegeri magico-religioase.

Ştiri, literare bogate dar contradictorii, spune dr. Ligia Bârzu[25] ne dau detalii de inestimabilă importanţă de natura credinţelor dacilor. Dar asupra acestor probleme ne vom înclina cu ocazia studiului celor trei cazuri care sperăm să aducă noi date, pe probleme diferite.

Actul religios este de fapt o determinare formală a gradului de religiozitate a funcţiunii sufleteşti. Strălucirea şi puterea vieţii dace ar putea fi cunoscută.

---

[22] Vulcănescu R., *Mitologia Română*, Ed. Acad. 1985 şi bibliografia; Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gingis-Han*, Buc. 1980; Pârvan Vasile, *Getica*, Buc. 1982.

[21] Babeş Mircea, *Descoperiri funerare şi semnificaţia lor în contextul culturii geto-dacice clasice*, în „SCIVA", 39, 1988, 1; A. Vulpe şi Eug. Popescu, în „Dacia", N.S. 16, 1972; V. Lica, în „Istros", 1, 1980.

[21-22-24] Ibidem;Vulcănescu R., *op. cit.* şi bibliografia; Mircea Eliade, *op. cit.*; Pârvan Vasile, *op.* cit.; Georgescu Laurenţia şi Georgescu Emma Mădălina, *Cultul soarelui – cultul strămoşilor*, vol. I, sub tipar.

[21-23] Georgescu Laurenţia şi Georgescu Emma Mădălina, *Simbolul solar în ritualul creştin al botezului*, Comunicare la Simpozionul *Branul în cultura românească* 8-10.08.1995, sub tipar; Eliade Mircea, *Traite d'une histoire des religions*, Paris, 1970.

[25] Bârzu Ligia, *Continuitatea creaţiei materiale şi spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, Bucureşti, 1979; G.B. Taylor, *Primitive culture*, vol. I-II, London, 1871, 1985, 1995.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

VILLA RUSTICA ÎN CADRUL STRUCTURILOR SOCIO-ECONOMICE DIN DACIA

ILIE ȘANDRU

Am încercat în capitolele anterioare o scurtă prezentare a vilelor din Dacia și din Imperiul Roman din punct de vedere tipologic și arhitectonic. Cucerirea Daciei de către Imperiul Roman a dus la formarea unui cadru economic și administrativ nou în care **villa rustica** a trebuit să se acomodeze în noul teritoriu cucerit. Ferma romană și-a găsit un cadru favorabil, ținând cont de relieful Daciei romane, de posibilitățile agricole specifice lumii romane, de facilitățile juridice și economice pe care statul roman le oferea coloniștilor, veniți în Dacia din tot imperiul, și numărului mare de veterani care vor primi în Dacia terenurile cele mai bune. Din informațiile epigrafice rezultă că un număr masiv de veterani au deținut proprietăți funciare în regimul juridic discutat în capitolul despre proprietate.

Datorită faptului că Dacia a fost o provincie puternic militarizată putem trage concluzia că majoritatea veteranilor (proveniți atât din legiuni cât și din trupe auxiliare) vor fi fost proprietarii fermelor romane din Dacia. Coloniștii și veteranii au adus în Dacia o nouă tehnică, noi metode de exploatare și organizare a agriculturii[1].

Există o hartă elaborată de către I. Glodariu în care ne sunt trasate zonele cele mai fertile din Dacia. Privind lista vilelor rustice din Dacia, atât cele săpate cât și cele sondate sau semnalate, observăm că acestea se află tocmai în aceste zone: Valea Mureșului, Bazinul Someșului Mic, sudul Olteniei. Din teritoriile fertile se acoperea necesarul de produse agricole pentru consumul din mediul rural, dar și pentru piețele din orașe.

Întrucât nu cunoaștem regimul deținerii de terenuri de către autohtonii daco-geți nu putem face aprecieri despre o eventuală contribuție a acestora la producția agricolă a provinciei. Oricum autohtonii au fost folosiți ca mână de lucru sezonieră, dar probabil plătită în majoritatea fermelor romane. Din descoperirile arheologice catalogate în rapoartele de săpături din vile, reiese că

---

[1] I Glodariu, *Die Landwirtschaft im römischen dakien,* în „ANRW", II, VI, p. 953.

geto-dacii se aflau permanent în contact cu noua structură economică importată în Dacia: **villa rustica**. Un alt argument este acela că pornind de la dimensiunile fermelor, trebuie să ţinem cont că proprietarii nu puteau să execute toate lucrările agricole fără să fi angajat lucrători. Excludem posibilitatea folosirii pe scară largă a muncii sclavilor, eventual implicarea unui **servus villicus** (administrator, vechil de moşie) în supravegherea lucrătorilor şi a operaţiilor specifice fermelor respective.

O altă problemă importantă care n-a fost încă soluţionată este aceea a suprafeţelor fermelor din Dacia. În bibliografia de specialitate s-a menţionat de cele mai multe ori că proprietăţile din Dacia erau mici sau mijlocii, făcându-se comparaţie cu marile proprietaţi (**latifundia**) din Italia, nordul Africii, Gallia, Hispania.

În ultimul timp se încearcă elaborarea unui nou conţinut pentru noţiunea de **latifundium**, în sensul că oricare mare proprietate provincială poate fi considerată **latifundium** dacă reuşea să se impună în marea producţie agricolă din provincia respectivă. În acelaşi timp marea proprietate era o condiţie de ascensiune socială, trecerea într-un nou statut social „plus élevé“[2]. Pentru a explica prezenţa marii proprietăţi funciare în Dacia, nu ne putem prevala de informaţiile autorilor antici deoarece aceştia fac referiri la provinciile latifundiare menţionate anterior. Astfel Plinius cel Bătrân ne spune că o mare proprietate este aceea care are cel puţin 250 hectare. Nu credem că au existat astfel de suprafeţe aflate în proprietate provincială în Dacia. Chestiunea ar putea intra în contradicţie cu faptul că în Dacia a existat o aristocraţie sau elite provinciale. Dar criteriul suprafeţei deţinute nu este o condiţie pentru o ascensiune socială, ci doar calitatea de proprietar de fond funciar[3].

Ascensiunea socială şi economică a unor colonişti şi veterani din Dacia ne determină să credem că totuşi proprietatea funciară nu depăşea o proprietate mijlocie din provinciile occidentale (Gallia, Britannia, Pannonia). Printre aceştia îi menţionăm pe: T. Flavius Longinus, C. Iulius Metrobianus, C. Iulius Diocletianus, L. Iulius Bassinus, P. Aelius Fabianus, T. Varenius Pudens, P. Aelius Strenuus şi binecunoscutul proprietar de la Napoca P.Aelius Maximus. Aceşti proprietari au deţinut funcţii administrative şi religioase în oraşele şi colegiile din Dacia. Urmărindu-le carierele deţinute în mai multe oraşe din Dacia putem afirma, păstrând proporţiile cu celelalte provincii că în Dacia a existat marea proprietate[4].

Problema marilor proprietăţi din provincii periferice a iscat multe controverse: astfel K.D.White considera că o proprietate de 100 de jugera poate fi încadrată într-o „large scale industrial establishement“, în schimb alţi autori

[2] I. Piso, *L'aristrocratie municipale de Dacie et la grande propriété foncière*, în „Latifundium," p. 437.
[3] Radu Ardevan, *Viaţa municipală în Dacia Romană*, Ed. Mirton, Timişoara, 1998, p. 110.
[4] I. Piso, *op.cit.*, p. 444.

consideră acea suprafață fie mijlocie, fie „small farm". Problema a fost definită tranșant: poate fi considerată suprafață latifundiară aproximativ tot ceea ce depășește limitele unei proprietăți familiale ca mijloc de subzistență. Formularea nu corespunde recomandărilor făcute de către Cato conform căruia o suprafață de 50 de hectare poate fi exploatată de o familie de țărani[5]. La Plinius cel Bătrân termenul **latifundium** are un sens peiorativ mai cu seamă că nu ne oferă nici un fel de reper cronologic. Termenul mult disputat își are originea într-un text al lui Varro: „Quam patrem lati fundi (I, 16,4)" și se referă la cei bogați care au „pierdut" Italia.

Valerius Maximus din vremea lui Tiberius amintește într-un text despre **„magna latifundia"** de **„septem jugera** (!)".

Filozoful Seneca într-o scrisoare către Lucillus folosește ironic la adresa aristocrației romane termenul de latifundia, în sensul că această categorie socială este preocupată mai mult de măsura proprietaților lor decât de măsura lucrurilor[6].

Louis Harmand, referindu-se la proprietățile din Gallia ne spune că suprafața de 2000 hectare pare pe deplin justificată pentru a cataloga proprietatea respectivă drept latifundium[7].

În vremea lui Nero, romanii considerau că o mare proprietate de aproximativ 300 de hectare reprezintă un latifundium, dar că depășește posibilitățile de exploatare de către o familie din mediul rural[8].

Foarte interesant este faptul că acest termen nu se găsește nici în textele juridice și nici în cele tehnice (agronomi și **agrimensores**), deci folosirea lui are o conotație fie literară, fie familiară[9].

Din cele menționate anterior reținem că nu suprafața în sine definește un latifundium, ci probabil producția locală, provincială. Revenind la testamentul de la Sucidava deducem că producția de vin de pe cele două **jugera** era suficientă pentru îndeplinirea obligațiilor din testament.

Viticultura nu constituie o regulă generală pentru constituirea domeniilor latifundiare, dar Cato consideră că o vie de 100 de **jugera** ar fi foarte eficientă pentru un proprietar care dorește să-și eficientizeze ferma, fiind bine știut că producția de vin a permis în permanență o rapidă reacumulare de capital în condițiile concurenței cu produse cerealiere de pe marile domenii sau din importuri africane (Cato, I,11). Unii autori moderni, pornind de la randamentul unei suprafețe viticole în comparație cu producția de cereale arată că 30 **jugera** (K.D.White) sau 32,7 **jugera** (A.Carandini) ar fi suprafețe minime pentru o

---

[5] R. Étienne, M. Corbier, M. Aymard în Latifundium, p. 1-4.
[6] René Martin în Latifundium, p. 98 sqq.
[7] Louis Harmand, *L'Occident romain*, Payot, 1960, p. 364.
[8] René Martin, *Les grands domaines de l'Afrique Mineure d'apres les inscriptions*, p.101.
[9] *Ibidem*, p.102.

eficientă fermă viticolă[10]. Făcând un calcul aproximativ al producţiei de vin (28,1 hl/jugerum sau 112,4hl/hectar), observăm că o vie era totuşi eficientă în toate provinciile. În aceeaşi notă literară, Plinius cel Bătrân arăta că o vie de 60 jugera este „non amplius" (Plinius, XIV, 48).

Făcând o comparaţie între producţia antică şi cea modernă se poate observa că o vie eficientă ar obţine o producţie aflată între 35 hl/ha – 60 hl/ha. (André Tchernia ne oferă comparativ producţia de vin din 1950 în Languedoc de 60 hl/ha şi cea de la Palermo din secolul al XVII –lea, aflată între 15-30 hl/ha).

Săpăturile de la Villa Regina – Boscoreale au scos la iveală 18 dolia care indicau o capacitate de depozitare de 100 hl, de unde şi concluzia că via proprietarului poate fi estimată la o suprafaţă cuprinsă între 1,6-2,8 ha. În schimb în Gallia la vila de la Pardigon existau posibilităţi de depozitare pentru 1700 hl, deci via avea o suprafaţă cuprinsă între 28,3-48,5 ha.

Din nefericire, nu putem face astfel de calcule sau estimări pentru fermele axate pe producţia de cereale[11]. Această imposibilitate ne este impusă de faptul că situaţia din Italia nu poate fi comparată cu cea din provincii şi nici luată drept punct de plecare pentru o analiză a regimului proprietăţii, a suprafeţelor deţinute sau a acumulării fondului funciar[12].

Revenind în Dacia, ştim din informaţii epigrafice despre preţurile unor produse alimentare sau a vinului. Vinul din Dacia care nu era de o calitate foarte bună putea fi cumpărat cu 0,3-8 aşi/1 sextarius. Deci un miner din Dacia putea cumpăra din salariul său între 2,5-4 l vin/zi. Cantitatea era mică, ţinând cont că vinul era importat în cea mai mare parte din Thracia şi Asia Mică[1313)]. Luând în considerare aceste preţuri, proprietarul celor două jugera de la Sucidava obţinea de pe via lui, prin vânzarea vinului, 4800 sesterţi. Această sumă ne îndreptăţeşte din nou să considerăm că moştenitorul îşi putea duce la bun sfârşit obligaţiile succesorale.

---

[10] André Tchernia, *Les dimensions des quelques vignobles romains*, în „Latifundium", p.383.

[11] Philippe Leveau, *De la céréaliculture et de l'élevage a la production de grain et de viande (l'apport de l'archeologie)* în „Latifundium", p.357.

[12] Daniele Manacorda, *Sulla proprietà della terra nella Calabria Romana tra repubblica e impero*, în „Latifundium", p. 170; V.I.Kuziscin, *La grande proprietà agraria nell' Italia romana*, Roma, 1984.

[13] Stanislaw Mrozek, *Les prix dans le mines d'or de Dacie*, în „Apulum", IX, 1971, p. 447.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

PROPUNERE PENTRU RECONSTITUIREA MICULUI EDIFICIU CU HIPOCAUST DIN CASTRUL ROMAN DE PĂMÂNT DE LA CÂMPULUNG-MUSCEL

DONIA POȘTOACĂ

Castrul cu val de pământ este situat la circa 300 m sud de castrul mare de piatră („Jidava"), la distanță aproape egală între șoseaua națională și Râul Târgului. Spre Est platoul se înalță deasupra văii râului cu circa 20-25 m; râpa continuă în jurul platoului spre nord și parțial spre vest. Primele cercetări la acest castru au fost întreprinse în 1901 de Pamfil Polonic. Iată cum sunt prezentate pe scurt rezultatele în raportul înaintat lui Gr. Tocilescu:

„La 300 m spre sud de această cetate de piatră, pe malul înalt al Râului Târgului, se găsesc pe un colț de teren urmele cetății mici de pământ ale cărei valuri înconjurătoare de-abia se recunosc.

Prin săpături am constatat că valul este numai de pământ construit, iar prin interiorul cetății am găsit cioburi de oale și cărămidă romană. Această cetate măsoară de la sud spre nord 80 m, cealaltă latură 66 m; valul care se recunoaște bine în partea de nord, vest și est are o lățime de circa 0,5-1 m și este lat de 10 m; în partea dinspre sud valul este stricat cu desăvârșire – în partea de nord și est se recunoaște urma șanțului înconjurător care arată numai o lățime de 5-7 m și o adâncime de 1-2 m. Pe lângă latura de vest a cetății duce un drum șoseluit, poate că este șoseaua antică ce comunica pe aici; acest drum servește astăzi locuitorilor ca drum de câmp. Această cetate se denumește de locuitori Biserica Jidovilor sau Caraula Jidovilor"[1].

Amplasarea topografică a celor două castre (de piatră și de pământ) este cunoscută mai întâi prin planul publicat în 1903 de Gr. Tocilescu,[2] care reproduce și un plan sumar al castrului de pământ (dar la acest autor dimensiunile apar: 80 x 80 m). O prezentare a castrului mic, după datele inedite și propriile observații în teren, a dat în 1936 D. Tudor[3]. Câteva mici sondaje a

[1] Biblioteca Academiei Române, mss., vol. 5139, f. 214, 231-232.
[2] Gr. Tocilescu, *Fouilles*, p. 134 și fig. 77.
[3] D. Tudor, în „București", II, 1936, p. 7-8 (extras).

efectuat, de asemenea, Emilian Popescu,[4] care îşi prezintă observaţiile în raportul preliminar privind săpăturile efectuate în castrul de la Jidava între anii 1962-1967.

Alte cercetări în castrul cu val de pământ s-au efectuat între anii 1987-1989,[5] principalul obiectiv a fost delimitarea laturilor fortificaţiei. O cercetare a terenului înainte de săpătură a arătat că valul se păstrează mai bine pe laturile de est şi nord şi abia se mai distinge pe laturile de vest şi sud. Acum traseul şanţului nu se mai observă la suprafaţă.

În anul 1987, s-a efectuat o singură secţiune (S1), lungă de 82 m şi lată de 2 m, orientat aproximativ SE - NV (pentru a surprinde toate elementele posibile, a fost prelungită cu 12 m spre est, în pantă spre vest, secţiunea a ajuns până la gardul locuitorului V. Chiru); s-a săpat pe adâncimi variabile, între 0,5 şi 1,5 m. Aşa cum a rezultat din analiza profilului (în partea de est a secţiunii), valul se prezintă lat la bază de circa 7 m: nucleul este reprezentat de un „zid de glii" (murus cespiticius), care s-a năruit spre râpă; spre interior (spre vest), porţiunea marcând şirul de glii se lipeşte de agger, construit dintr-un lut argilos (lat la bază de cca 1,30 m). După o mică rigolă, urmează via sagularis, lată de cca 4 m. Profilul capătului de sud al secţiunii nu este semnificativ.

După via sagularis, s-a dat de urmele unei construcţii interioare; în vederea cercetării acesteia, s-au efectuat în 1987-1988 trei casete parelele cu secţiunea menţionată. Această construcţie s-a identificat la adâncime mică (0,4-0,5 m), de aceea se păstra doar baza ei. Conturul încăperii era marcat de ţigle romane aşezate (cu câteva excepţii) pe lung, cu partea concavă în sus; ele erau fixate direct pe stratul vegetal (nivelul de călcare) antic, la nivelul drumului circumvalar (via sagularis). Se păstra întreaga latură de est şi cea mai mare parte din latura de nord; latura de vest a dispărut. Un canal îngust, acoperit cu cărămizi (late de 34 x 24 cm), traversează oblic această cameră (acest canal continuă şi în următoarele două casete trasate şi săpate spre est). Podeaua camerei era pavată cu pietre de râu, iar deasupra cu fragmente de olane de acoperiş, care formează o adevărată podea (cu excepţia unor porţiuni unde a fost scoasă cu ocazia arăturilor).

În cea de-a treia casetă s-a constatat existenţa unui sistem de încălzire (praefurnium). Astfel, s-au identificat urmele unui cuptor cu boltă, realizat din cărămizi (pe o latură s-au descoperit în situ două cărămizi, pe alta trei). Acest cuptor prezintă ramificaţii spre dreapta şi stânga. Acest interesant sistem de încălzire lămureşte rolul canalului din prima cameră (cercetată în anul 1987): aerul cald pătrunde prin canalul amintit de sub podeaua locuinţei. S-a mai constatat că sub stratul de ţigle, ce mărgineşte camera pe trei laturi, se afla alt

[4] Em. Popescu, Eugenia Popescu, în „Materiale", IX, 1970, p. 261-262.
[5] C.C. Petolescu, T. Cioflan, în „Materiale" (s.n.), I (sub tipar).

canal realizat îndeosebi din resturi de ţigle. Din canalul principal, căldura era distribuită şi prin acest canal marginal pe cele trei laturi ale locuinţei.

În anul 1988 s-a trasat şi săpat o nouă secţiune (S2), direcţia aproximativ N-S, perpendiculară pe S1; lungimea 90 m lăţimea 2 m. În porţiunea de sud, prelungirea secţiunii a fost împiedicată de existenţa culturii de sfeclă a fostului CAP Câmpulung-Muscel. Cel mai semnificativ s-a dovedit a fi profilul de pe latura de nord; valul de pe latura de sud a fost secţionat de traseul unei conducte de canalizare venind din colonia Pescăreasa. Din cercetarea profilului secţiunii, rezultă că laturile orientate N-S ale acestei fortificaţii măsoară cca 60 m (măsuraţi pe creasta valului, unde se presupune că începea murus cespiticius). Pe latura de nord, fossa avea deschidere de cca 2,30 m şi adâncimea de 0,80 m.

În 1989 s-a urmărit identificarea sistemului de fortificare de pe latura de vest, printr-o nouă secţiune (S3) lungă de 20 m şi lată de 2 m, aproximativ paralelă cu S1 şi perpendiculară cu S2. S-a constatat că valul a fost realizat după acelaşi sistem ca pe laturile de est şi nord; din păcate, nu s-a putut prelungi secţiunea de vest a castrului (porţiunea de teren aflându-se în proprietate particulară). Totuşi, cercetarea din 1989 a stabilit că latura de sud (şi implicit cea de nord) măsoară 65 m, dând dreptate lui P. Polonic (care, observând forma terenului, constata că acestea măsoară câte 66 m).

Săpăturile din anii 1987-1989 au adus o serie de cunoştinţe suplimentare despre castrul cu val de pământ de la Câmpulung Pescăreasa. S-a stabilit definitiv caracterul roman al acestui sit arheologic. Este vorba de o mică fortificaţie, de forma aproximativ pătrată (65x60m); incinta a fost realizată din glii, fiind protejată de fossa în formă de unghi ascuţit (cu deschiderea de 2,20-2,30 m şi adâncimea de 0,70-0,8 m). Deoarece resturile materiale descoperite au fost foarte sărace (chiar şi fragmentele ceramice), autorii săpăturilor au tras concluzia că acest castellum a avut o existenţă scurtă, datând probabil din perioada războaielor de cucerire a Daciei.

Materialele descoperite la cuptorul cu boltă, respectiv pe o latură au fost găsite două cărămizi, iar pe cealaltă trei, demonstrează că acest cuptor prezenta ramificaţii pe dreapta şi pe stânga; ţiglele, resturile de ţigle, conductele ceramice şi fragmentele ceramice dovedesc existenţa acestor canale care porneau de la cuptor.

Ceramica proaspăt scoasă din pământ a fost umedă, fapt pentru care a trebuit să fie lăsată să se usuce liber înainte de a proceda la curăţirea ei. După aceea s-au marcat piesele cu tuş pe partea interioară (tuş rezistent la apă) în scopul de a releva toate elementele care le aparţin şi care ar servi la interpretare. Murdăria care era pe suprafaţa materialelor ceramice am îndepărtat-o printr-o spălare uşoară într-o soluţie de Romopal 2% (detergent care nu modifică starea obiectelor). Sărurile din cărămizi le-am eliminat printr-

o serie de băi succesive, prin imersarea lor în apă distilată, iar după o uscare sub curent de aer cald, le-am aplicat un strat de nailon solubil în alcool etilic. Spălările repetate au durat 10 zile, schimbând apa de două ori pe zi. Materialul ceramic nu a fost aşa de fragil încât să impună mari probleme.

Când am considerat că materialele ceramice sunt destul de curate şi bine uscate, am început reîntregirea lor. Fragmentele de ţigle şi cărămizi au fost întregite după ce s-au pensulat bine părţile care trebuiau îmbinate cu acetonă. După aceea s-a procedat la lipirea lor cu o răşină resorcinel – formaldehidă, cunoscută sub numele de „Aerodux 185" răşină care se întăreşte la rece şi merge foarte bine şi la umplerea micilor lipsuri; este rezistentă atât la apă rece cât şi la apă caldă, fiind un ciment pentru umplerea golurilor.

Finisarea am făcut-o atât la cărămizi cât şi la ţigle prin şlefuirea cu hârtie abrazivă de granulaţie potrivită. Completările mai mari le-am făcut cu ipsos + 25% ciment alb pentru o mai mare rezistenţă a adaosului. A urmat din nou ultima şlefuire, după care s-a impregnat întreg obiectul cu o soluţie de nailon solubil.

După întregirea tuturor fragmenteor descoperite am recurs, împreună cu domnul profesor C. Petolescu de la Institutul de Arheologie şi cu domnul muzeograf T. Cioflan de la Muzeul Judeţean Argeş, la întregirea cuptorului şi a sistemului de încălzire (praefurnium).

Acest sistem de încălzire vrem să-l prezentăm în expoziţia muzeului Jidava, în incinta centrului roman din piatră care este înălţat până la cota drumului de rond şi se va reconstitui integral un turn de curtină, de asemenea, agger-ul a fost reconstituit pe lăţimea sa şi la cote sugerate de cercetările arheologice[6].

[6] Cf. Al. Diaconescu, *Propuneri pentru reconstituirea unor elemente de fortificaţie ale castrului de la Gilău*, în „Acta Musei Napocensis", 21, 1984, p. 145-167.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

CONTRACTE VASALICE DE MODEL OCCIDENTAL EUROPEAN ÎN ISTORIA ROMÂNILOR DIN SECOLUL AL XIII-LEA

CONSTANTIN ŞERBAN

În perioada evului mediu timpuriu în Europa apuseană, odată cu cristalizarea relaţiilor feudale[1] s-au stabilit şi elementele esenţiale care defineau raporturile vasalice dintre seniori şi vasalii lor, prin intermediul **beneficiului,** acea proprietate funciară condiţionată de îndeplinirea serviciului militar, acordat de senior vasalului său. Transmiterea beneficiului s-a înfăptuit încă din secolul al VIII-lea sub forma unei înţelegeri **verbale** între cele două părţi implicate care cuprindea drepturile şi îndatoririle atât ale seniorului cât şi ale vasalului său cu caracter de contract vasalic.

În contractul vasalic obligaţiile seniorului erau enumerate astfel: acordarea unei posesiuni funciare (beneficiul) având hotare precise, cu descrierea veniturilor ce rezultau din exploatarea ei, care reveneau vasalului parţial sau total, cu precizarea naturii forţei de muncă, menită să pună în valoare resursele naturale ale beneficiului. Totodată se mai indica durata valabilităţii contractului vasalic. În privinţa obligaţiilor vasalului faţă de senior ele erau: respectarea jurământului de credinţă prestat seniorului, acordarea de ajutor militar la nevoie cu precizarea efectivelor participante stabilite în prealabil, acordarea de ajutor material seniorului din veniturile dobândite de pe beneficiu, respectarea întocmai a prevederilor contractului vasalic, prezentarea la scaunul de judecată al seniorului în cazul în care vasalul nu respecta prevederile contractului vasalic. De reţinut că acest contract vasalic putea fi denunţat în două cazuri şi anume: când una din părţi înceta din viaţă şi când una din părţi nu respecta întocmai prevederile acestuia.

Din secolul al XII-lea contractul vasalic a luat şi o formă **scrisă** cunoscută sub numele de **mărturie** (aveu) dar şi **diplomă** întărită cu pecetea seniorului[2]. Încheierea acestui contract vasalic era întărită printr-un **jurământ**

---

[1] Radu Manolescu, *Societatea feudală în Europa apuseană*, Bucureşti, 1974, p. 25-67.
[2] *Ibidem*, p. 239.

de credinţă cu caracter laic precum şi cu unul având un caracter religios depus pe o carte sfântă – pe Biblie – sau pe un relicvar şi însoţit de un ceremonial într-un cadru festiv sub numele de **omagiu** care de fapt era elementul esenţial al contractului vasalic[3].

Deşi feudalismul românesc din spaţiul carpato-dunărean-pontic posedă propriile sale particularităţi în concordanţă cu condiţiile istorice locale din această parte a continentului european[4], totuşi din secolul al XIII-lea s-au păstrat unele contracte vasalice de tip occidental european în care sunt implicate regiuni din acel areal geografic precum şi instituţii din perioada cristalizării primelor forme de stat românesc medieval. Unul din aceste contracte vasalice este numit în literatura de specialitate **Diploma Cavalerilor Teutoni** acordată acestora de Andrei al II-lea, regele Ungariei, în anul 1211. Prin această diplomă monarhul maghiar acorda magistrului Herman, conducătorul acestui ordin de călugări cavaleri un teritoriu în sudul Transilvaniei, numit Ţara Bârsei, din imediata vecinătate a Cumaniei aflată în acea vreme la cotul Carpaţilor răsăriteni, în zona Vrancei pentru a o stăpâni în mod liber. Totodată în diplomă sunt prevăzute drepturile şi îndatoririle Cavalerilor Teutoni faţă de monarhul Ungariei.

DREPTURI	ÎNDATORIRI
1. Să ia în folosinţă Ţara Bârsei cu precizarea hotarelor acestui teritoriu.	1. Să dea 1/2 din cantitatea de aur şi argint ce ar scoate din Ţara Bârsei.
2. Să ia 1/2 din cantitatea de aur şi argint ce ar scoate din Ţara Bârsei.	2. Să apere Ţara Bârsei de atacurile cumanilor.
3. Să organizeze târguri libere ca loc de schimb şi să încaseze taxele vamale de acolo.	3. Să se prezinte la judecata regelui.
4. Să construiască cetăţi şi oraşe din piatră.	
5. Sunt iertaţi de plata de dinari şi de ponduri.	
6. Sunt scutiţi de orice dare faţă de visteria regală.	
7. Să stăpânească cetatea Cruceburg ridicată de ei.	
8. Să ţină pe apa Oltului şase corăbii şi alte şase pe apa Mureşului pentru	

[3] *Ibidem*, p. 240.

[4] Fl. Constantiniu, *Geneza feudalismului românesc încadrare tipologică*, în „Revista de istorie", 7 / 1978, p. 1215-1225; Idem, *Geneza feudalismului în Europa răsăriteană*, în „Studii şi articole de istorie", 1983, p. 110

transportul de sare și alte lucruri.
9. Să exploateze ocnele de sare din zonă.
10. Sunt scutiți de plata vamală.
11. Se bucură de protecție regală.

Diploma Cavalerilor Teutoni – deci acest contract vasalic, mai cuprindea și unele interdicții de care trebuiau să țină seama aceștia și anume: 1. Să nu adăpostească în Țara Bârsei nici un voevod și 2. Să nu bată monedă proprie fără aprobarea regelui[5].

Acest contract vasalic avea o durată nelimitată, în diplomă se spune „pe vecie". Totuși în anul 1223 el a fost denunțat de către regele Ungariei, în calitate de senior, care un an mai târziu i-a izgonit din Țara Bârsei cu forța armată, în acest scop folosindu-se trupe de cavalerie și infanterie. Cu acest prilej vasalii – Cavalerii Teutoni, au fost alungați și din Cruceburg și din alte cinci cetăți construite de ei. În luptă, Cavalerii Teutoni au suferit pierderi umane, unii din ei fiind uciși, alții răniți, în fine o parte din ei au fost arestați și întemnițați. În aceste împrejurări Cavalerii Teutoni, ca vasali, au suferit și mari pagube materiale estimate în diplomă la o mie de mărci, o sumă de bani destul de mare în acea vreme.

Motivele denunțării contractului vasalic de către regele Ungariei încheiat cu Cavalerii Teutoni erau următoarele: 1. Cavalerii Teutoni depășiseră cu mult teritoriul ce le fusese concesionat ei cotropind chiar unele domenii regale. 2. Au efectuat colonizări în teritoriul acordat în folosință cu populație adusă din Ungaria, cu sași, și nu de aiurea cum se angajaseră față de monarhul maghiar.

Cu toate protestele Înaltului pontif de la Roma din acea vreme materializate prin scrisori adresate regelui Ungariei, de-a lungul câtorva ani, Cavalerii Teutoni au părăsit definitiv Țara Bârsei[6] stabilindu-se în Imperiul german pe frontiera răsăriteană a acestuia vecină cu regiunea populată de triburile polabilor.

Un alt contract vasalic de tip european în care sunt implicate regiuni românești din spațiul carpato-dunărean pontic dar și primele cnezate și voevodate românești din această zonă geografică, mai precis zona dintre Carpații sudici și Dunăre poartă titlul în literatura de specialitate de **Diploma Cavalerilor Ioaniți din 1247**, acordată acestora de Bela al IV-lea, regele Ungariei. Se cunosc împrejurările istorice care l-au determinat pe monarhul maghiar să angajeze acest ordin de călugări cavaleri experimentați ca și

[5] *Documenta Romaniae Historica, seria D. Relațiile între Țările Române*, vol. I, București, 1977, p. 1-7; vezi și Șerban Papacostea, *Înfruntări politice și spirituale în sud-estul Europei, 1204-1241 (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol", XXVI, 1990, p. 23-26.
[6] ***Documenta Romaniae Historica, seria D. Relațiile între Țările Române***, vol. I, București, 1977, p. 7-14, 18-19.

Cavalerii Teutoni în luptele purtate de cruciaţii, proveniţi din diferite state europene, contra turcilor selgiucizi în secolele XI-XIII pentru izgonirea acestora din locurile sfinte lumii creştine. Era vorba de apărarea frontierei sudice a Transilvaniei şi totodată a Ungariei în spaţiul Carpaţilor sudici şi la sud de aceştia până la Dunăre contra tătarilor, care la mijlocul secolului al XIII-lea, mai precis în 1247 năvăliseră şi în părţile răsăritene ale Europei, pătrunzând către centrul continentului pustiind în calea lor Ungaria, teritoriul locuit de români intra şi extracarpatic, Polonia, Moravia, după care îşi creaseră un stat propriu în nordul mării Negre sub numele de Hoarda de Aur.

După cum se ştie acest preţios document a intrat în istoriografia românească abia spre sfârşitul secolului trecut, în anul 1887, odată cu apariţia primului volum de documente externe din colecţia de documente Eudoxiu de Hurmuzachi[7], iar cei care l-au studiat de atunci până azi l-au analizat scoţând în evidenţă în special acele elemente, care reflectă situaţia teritoriilor locuite de români în prima jumătate a secolului al XIII-lea între Carpaţi şi Dunăre, după încetarea năvălirii tătarilor, din punct de vedere politic, economic, social, militar[8].

Astfel erau studiate instituţiile de bază ale societăţii româneşti din acea vreme, cu formele de stat specifice (cnezatele, voevodatele) conduse de cnezi şi voevozi, ca de exemplu Ioan şi Farcaş, Litvoi şi Seneslau. Totodată erau surprinse formele care le luase atunci stratificarea socială, posesorii funciari numiţi **majores terrae**, ţăranii numiţi **rustici**, forţa militară a acestor state numită **apparatu bellico** apoi aparatul fiscal organizat pentru strângerea dărilor de la contribuabili, de asemenea sunt date despre organizarea ecleziastică[9].

O analiză mai amănunţită a întregului conţinut al acestei diplome care are caracter de contract vasalic de model european ne duce la concluzia că ea cuprinde numeroasei referiri întâlnite în documentele medievale din diferitele ţări europene care se referă la relaţiile vasalice dintre seniori şi vasalii lor.

În cele ce urmează se pot recunoaşte pe două coloane drepturile cu caracter juridic, economic şi militar ca şi îndatoririle celor două părţi contractante cuprinse în Diploma cavalerilor Ioaniţi din 1247.

DREPTURI	ÎNDATORIRI
1. Luarea în folosinţă a unui teritoriu care cuprindea cnezatele conduse de Ioan şi Farcaş dintre Carpaţi şi	1. Mobilizarea unui contingent militar în număr de 1/5 din totalul armatei ungare, care să colaboreze

[7] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, partea I, vol. I, Bucureşti, 1887, p. 249-253.

[8] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 215.

[9] Fl. Stănculescu, *Diploma cavalerilor Ioaniţi din 1247*, în „Studii şi articole de istorie", XXXV-XXXVI, 1977, p. 140-143.

Dunăre pe malul drept al Oltului.
2. Stăpânirea asupra bisericilor, morilor, clădirilor, semănăturilor, fânețelor, pășunilor.
3. Stăpânirea asupra Cumaniei fără voevodatul lui Seneslau.
4. Stăpânirea cetății port Scardom de la marea Adriatică.
5. Acordarea de pământ de cultură, putând fi arat cu 400 pluguri în Țara Bârsei.
6. Acordarea de pământ de cultură la Dunăre lângă Semlin.
7. Încasarea unei 1/2 din veniturile, foloasele și slujbele din Țara Severinului.
8. Încasarea unei 1/2 din veniturile obținute de la vite, oi și pescării.
9. Încasarea unei 1/3 din veniturile Țării Litus, fără cele din Țara Hațegului.
10. Încasarea unei 1/2 din cantitatea de sare care se expedia în Ungaria.
11. Plata obligațiilor militare de la visteria regală.
12. Primirea de ajutor militar din partea localnicilor în lupta contra dușmanilor Ungariei.

cu aceasta.
2. Participarea cu un contingent de 1/3 din totalul armatei ungare în luptă contra bulgarilor, Imperiului Bizantin și Cumaniei. După terminarea campaniei Cavalerii Ioaniți primeau 1/3 din prada de război.
3. Participarea cu un contingent de 100 cavaleri bine înarmați în lupta contra bulgarilor și schizmaticilor.
4. Participarea cu un contingent de 50 cavaleri bine înarmați pentru paza cetăților din regatul Ungariei.
5. Participarea cu un contingent de 60 cavaleri bine înarmați contra tătarilor.
6. Asigurarea pazei cetăților și întăriturilor din teritoriul obținut în folosință.
7. Colonizarea teritoriului primit în folosință cu oameni de orice stare și neam fără ca ei să provină din regatul Ungariei.
8. Plata la tezaurul regal a unei 1/2 din foloasele și slujbele din Țara Severinului.
9. Plata la tezaurul regal a unei 1/2 din veniturile obținute de la vite, oi și pescării.
10. Plata la visteria regală a unei 1/2 din veniturile Țării Litua.
11. Predarea la visteria regală a unei 1/2 din cantitatea de sare dobândită din teritoriul avut în folosință.
12. Predarea la visteria regală a unei 1/2 din veniturile și foloasele dobândite de la localnici.

În diplomă se mai precizează că valabilitatea acestui contract vasalic era pe o durată de 25 de ani. Totodată a mai fost inclusă o clauză potrivit căreia marele preceptor al Casei Ospitalierilor din Ierusalim al cărui nume era

Rambold (viro fratre Ramboldo) se obliga să presteze credinţă regelui Ungariei. El era obligat apoi să remedieze eventualele greşeli săvârşite în răgaz de un an. În caz contrar el era trimis în faţa tribunalului regal pentru a răspunde pentru faptele sale, urmând să plătească despăgubiri părţii vătămate.

De-a lungul vremii mulţi istorici şi-au pus întrebarea în ce măsură acest contract vasalic a fost pus în aplicare şi când a încetat valabilitatea sa. În secolul trecut istoricul A.D. Xenopol a intuit în sinteza sa **Istoria românilor din Dacia traiană** că în 1247 „ţărişoarele româneşti erau unele supuse Ungariei şi altele numai **vasale** (sublinierea noastră) şi tributare"[10]. În privinţa aplicării dispoziţiilor cuprinse în acest contract vasalic, istoricii Nicolae Iorga în perioada interbelică[11] şi C.C. Giurescu în perioada postbelică[12] au afirmat că contractul vasalic din 1247 a rămas un simplu proiect Cavalerii Ioaniţi neprezentându-se niciodată în părţile Transilvaniei de sud pentru a lua în folosinţă teritoriul dintre Carpaţii sudici şi Dunăre, în acea vreme aflat sub dominaţia regatului Ungariei, micile cnezate şi voevodate fiind vasale acestui regat. De altfel până în prezent nu există nici un alt document sau vreo mărturie arheologică menită să confirme prezenţa Cavalerilor Ioaniţi în spaţiul carpato-dunărean. În schimb regele Bela al IV-lea ca şi monarhii care l-au urmat la tronul Ungariei în evul mediu până în secolul al XVI-lea s-au considerat tot timpul suzerani ai conducătorilor politici români (cnezi, voevozi şi domni) din teritoriul cuprins între Carpaţii sudici şi Dunăre până la desfiinţarea Ungariei ca entitate statală după bătălia de la Mohaci (1526).

Sigur este că acest ordin de călugări cavaleri ospitalieri şi-a desfăşurat activitatea militară în regatul Ierisalimului contribuind la cucerirea cetăţii Saint Jean d'Acre şi a rămas în Ţara Sfântă până la anul 1291, de unde apoi s-a retras o vreme în insula Cipru sub conducerea marelui maestru Jean de Villiers. După ce au devenit stăpâni pe insulă înlăturând administraţia bizantină şi-au stabilit centrul politic în cetatea Limasol. La începutul secolului al XIV-lea Cavalerii Ioaniţi au părăsit insula Cipru pentru a se stabili în insula Rhodos, luând locul administraţiei bizantine incapabile să mai poată păstra această poziţie strategică în sudul mării Egee. Stăpânirea acestei insule de către Cavalerii Ioaniţi a durat până la începutul secolului al XVI-lea în dese rânduri ei respingând expediţiile otomane care intenţionau să cucerească insula. Dar în anul 1522 ca urmare a unei acţiuni militare de mari proporţii, condusă de însuşi sultanul Soliman cel Mare, insula a fost supusă unui asediu îndelungat la capătul căruia apărătorii acesteia în frunte cu Cavalerii Ioaniţi au capitulat. Sultanul otoman a apreciat rezistenţa dârză a ordinului cavaleresc al Ioaniţilor şi le-a permis să părăsească

---

[10] A.D. Xenopol, ***Istoria românilor din Dacia traiană***, vol. 2, Bucureşti, 1927, Editura I. Vlădescu, p. 209.

[11] N. Iorga, *Rhodos sou les Hospitalieres*, Paris, Bucarest, 1931, p. 17; vezi şi Ch. Diehl, *En Mediteranee*, Paris, 1921, p. 251-254.

[12] C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 219.

insula împreună cu armele lor pentru a se stabili în insula Malta, noua lor patrie.

În concluzie considerăm că atât diploma Cavalerilor Teutoni cât şi aceea a Cavalerilor Ioaniţi din prima jumătate a secolului al XIII-lea se încadrează în formularul contractului vasalic întâlnit în ţările europene occidentale în evul mediu. Astfel societatea românească din secolul al XIII-lea din arealul geografic situat între Carpaţii sudici şi Dunăre s-a aflat sub incidenţa extinderii regimului feudal clasic din Europa occidentală spre regiunile central-răsăritene ale continentului, mai precis în spaţiul carpato-dunărean dar aceasta pentru scurtă vreme.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PROBLEME ALE CERCETĂRII VECHII REȘEDINȚE DOMNEȘTI DIN CÂMPULUNG

GH. I.CANTACUZINO

Existența unei reședințe domnești la Câmpulung în timpul primilor doi domni ai Țării Românești este dovedită de faptul că Basarab I a murit în 1352 la Câmpulung și că tot aici se păstrează piatra funerară din 16 noiembrie 1364 a urmașului său Nicolae Alexandru. Dacă lipsesc documente interne emise de domni din Câmpulung – fapt explicabil când cele mai vechi acte păstrate sunt abia cele de la Vladislav I – nu trebuie uitat că Mircea cel Bătrân a întărit în acest oraș privilegiile negustorilor brașoveni, la 6 și 25 august 1413[1]. Amintirea de scaun domnesc a Câmpulungului se mai păstra la începutul secolului al XVI-lea[2]. Vechea cronică a Țării Românești scria, relatând despre „descălecatul" legendarului Negru Vodă: „Întâi au făcut orașul ce-i zice Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălecat la Argeș, și iar au făcut oraș mare și ș-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piiatră, și case domnești și o biserică mare și frumoasă"[3]. Faptul că, spre deosebire de Argeș, nu este menționată o curte sau casă domnească și la Câmpulung, se poate explica prin aceea că, la data când a fost redactată partea respectivă a cronicii, din vechile clădiri de acolo nu se mai păstra decât biserica[4].

Cercetarea ansamblului vechii reședințe domnești ridică destule

---

[1] *DRH*, D, vol. I, nr. 120, 121.

[2] În actul prin care în 1517 Neagoe Basarab îngăduia brașovenilor „să târguiască numai unde este scaunul domniei mele, la Târgoviște și la Câmpulung și la Târgșor, în aceste mai sus zise scaune să târguiască brașovenii și bătrânii bârseni" (I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în veacurile XV-XVI*, București, 1902, p. 152).

[3] *Istoria Țării Românești. 1290-1690 (Letopisețul cantacuzinesc)*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 1.

[4] Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, capitolul *Curtea domnească din Câmpulung-Muscel*, p. 233, observa că autorul „Cronicii despre Radu de la Afumați", inclusă ulterior în cronica țării, nu amintea nimic despre casa domnească, semn că aceasta nu mai exista în acea vreme; Șt. Andreescu, *Considèrations sur la date de la première chronique de Valachie*, *Revue Roumaine d'Histoire*, XII, 2, 1973, p. 372-373, a argumentat părerea că textul introductiv al cronicii, privind perioada 1290-1508, a fost redactat în a doua jumătate a sec. XVI, între 1568-1577.

probleme, privind atât biserica, asupra căreia s-a oprit mai mult atenția specialiștilor,[5] cât și casa domnească sau celelalte elemente componente. Problemele sunt dificile, ținând seama de faptul că nici una dintre construcțiile din secolul al XIV-lea nu se mai păstrează, în locul lor fiind ridicate clădirile mănăstirii ctitorite de Matei Basarab, care au suferit la rândul lor numeroase transformări.

Identificarea vechii case domnești este una dintre problemele de cel mai mare interes în cercetarea curții de la Câmpulung. Cu mai bine de trei decenii în urmă s-a căutat să se atribuie unei faze de construcție din secolul al XIV-lea pivnița clădirii aflate la SV de biserică, numită în catagrafiile din prima parte a veacului al XIX-lea, „casa egumenească". Ca argument au fost aduse resturi de construcție, mai exact ale unui pavaj de cărămidă descoperit la adâncimea de 2,20 m, la sud de această clădire, în sondajul efectuat aici în 1963[6]. Dată fiind adâncimea – apropiată de cea a primei faze a bisericii – la care fuseseră găsite aceste urme, chiar dacă nu exista o legătură între ele și pivnița apropiată, Flaminiu Mârtzu a presupus în 1965 că pivnița clădirii ar reprezenta o etapă de construcție din secolele XIV-XV, considerând că numai aici a putut fi vechea casă domnească[7]. Această presupunere susținută cu convingere a ajuns să fie considerată drept o certitudine, dăinuind asemenea unui mit[8]. În favoarea sa nu puteau fi însă aduse ca argument nici măcar descoperirile din 1963: nu exista nici o dovadă că pavimentul de cărămidă ar fi fost în vreun fel în legătură cu funcționarea pivniței apropiate. Cercetătorul care a analizat cu o deosebită acribie evoluția ansamblului vechii curți domnești din Câmpulung, Pavel Chihaia, a argumentat mai de mult că pivnițele casei de la SV de biserică sunt

[5] N. Ghika Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia,* I, „BCMI", XX, 1927, f. 53-54, p. 122; V. Drăghiceanu, *Despre mănăstirea Câmpulung,* în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXII, 1964, nr. 3-4, p. 284-335; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române,* vol. I, București, 1959, p. 131; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România,* vol. I, București, 1963; V. Drăguț, *Biserica domnească din Câmpulung: o nouă ipoteză,* în „RMMMIA", XLVI, nr., 1977, p. 45-50; Cristian Moisescu, *Noi puncte de vedere asupra ipostazelor dispărutei biserici domnești „Negru Vodă" din Câmpulung Muscel,* „RMI", an LXVII, nr. 1-2, 1998, p. 49-61.

[6] Săpături efectuate de D.V. Rosetti și Fl. Mârțu. În succinta lor prezentare se arăta: „S-a confirmat că această construcție a fost ridicată în vremea lui Matei Basarab (fundațiile taie morminte dintr-un vast cimitir laic datat prin monede ungare și turcești la mijlocul secolului al XVI-lea). S-au găsit și vestigiile altei construcții mai vechi, cu paviment de cărămizi, databilă în secolele XIV-XV" („SCIV", t. XV, 1964, nr. 4, p. 566; vezi și „Dacia, NS", VIII, 1964, p. 402).

[7] Fl. Mârțu, *Știri noi asupra complexului istoric al mănăstirii și al curții domnești din Câmpulung,* BOR, an LXXXIII, nr. 11-12, 1965, p. 1036-1037. Presupunerea era formulată chiar fără a avea „proba definitivă că resturile de construcții descoperite se țes intim cu partea clădirii ridicată în același loc de Matei Basarab", un alt argument fiind forma bolții semicilindrice sprijinită pe arcuri dublou care nu ajung până la nivelul de călcare al pivniței. Referindu-se la asemănările constatate în privința cărămizilor folosite la zidirea pivniței și a turnului-clopotniță, același autor considera că acesta ar fi un argument discutabil în favoarea unei datări mai târzii a pivniței, acceptând (în pofida lipsei la acea dată a unor cercetări arheologice) ipoteza lui Virgil Drăghiceanu că turnul ar fi fost un vechi donjon transformat în clopotniță, amândouă fiind atribuite secolului al XIV-lea.

[8] Părerea că pivnița casei de la SV de biserică ar data din sec. XIV a fost preluată de Emilian Stănescu, *Ansamblul istorico-cultural-artistic Negru Vodă din Câmpulung Muscel,* București, 1988, p. 4, 6, 38.

ulterioare secolului al XVI-lea, încheind: „Desigur, continuarea investigaţiilor arheologice, care se impune, va aduce lumină în această interesantă problemă a localizării casei domneşti. O analogie cu incinta domnească din Argeş ne-ar lăsa să credem mai degrabă că la est de biserică, pe terenul actualei bolniţe, s-a ridicat curtea voievodală a lui Nicolae Alexandru"[9].

Cercetările arheologice începute în 1975 şi plănuite a se continua pe parcursul mai multor campanii, acoperind printr-o reţea de secţiuni întreaga suprafaţă accesibilă cercetării, a adus numeroase informaţii privind vestigiile din sec. XIV din cuprinsul ansamblului[10]. Din păcate, desfiinţarea la sfârşitul anului 1977 a instituţiei care se ocupa cu restaurarea monumentelor istorice a dus la întreruperea cercetărilor după trei campanii. Ele au fost reluate prin meritoriile eforturi ale Muzeului Câmpulung Muscel în anii 1981, 1982 şi 1984, fără a putea fi însă încheiate, astfel încât multe probleme rămân încă de rezolvat. Asupra datelor obţinute şi a celor care încă lipsesc în ce priveşte identificarea reşedinţei, a casei domneşti din secolul al XIV-lea, este util să stăruim.

Săpăturile au adus date concludente asupra bisericii domneşti din sec. XIV, putând fi cunoscut modul în care Matei Basarab a refăcut-o „pe acelaşi temei şi cu aceleaşi pietre", păstrând prima asiză din elevaţie şi mărind edificiul spre vest, şi cum cel de al doilea edificiu a fost înlocuit de biserica din veacul al XIX-lea. S-au descoperit, pe laturile de S, V şi N, resturile unui zid de piatră gros de circa 0,70 m, care înconjura biserica în secolul al XIV-lea la o distanţă de 12-14 m, precum şi, pe latura de S, urmele unui val de pământ şi bolovani întărit cu pari de lemn, cu şanţ la exterior, care apăra întreg ansamblul, mărginit spre V de o adâncitură naturală a terenului. Zidul din jurul bisericii a fost demolat în secolul al XV-lea. Urmele unui zid cu fundaţia puţin adâncă (0,30 m), orientat E-V, având alături un pavaj de bolovani şi puţin mai departe resturi de pavaj de cărămidă, ulterioare acestei demolări, au fost descoperite la N de casa din partea de S-V a incintei. Se poate presupune o legătură a acestor resturi cu urmele asemănătoare descoperite în 1963 la S de aceiaşi clădire. În acest caz vestigiile datorită cărora s-a postulat o vechime iniţială în secolul al XIV-lea a pivniţei casei de la S-V de biserică ar fi ulterioare lăcaşului, dintr-o perioadă marcată de primele transformări ale ansamblului. Săpăturile din 1975 şi 1976 au dovedit cu certitudine că pivniţa respectivă este ulterioară mijlocului secolului al XVI-lea, întrucât prin construirea ei s-au distrus atât resturile construcţiilor din secolele XIV şi XV care se aflaseră pe acel loc cât şi morminte din secolul al XVI-lea. Ea poate fi atribuită primei etape de lucrări

[9] Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 231.

[10] Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristocea, T. Mavrodin, Şt. Trâmbaciu, ***Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta curte domnească din Câmpulung din anii 1975-1977***, „Studii şi comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel", 1, Câmpulung, 1981, p. 23-29; Gh. I. Cantacuzino, ***Probleme ale secolelor XIII şi XIV la Câmpulung şi cercetările arheologice la fosta curte domnească***, „SCIVA", 22, 1981, 1, p. 131-139.

din timpul lui Matei Basarab, din 1636-1638, iar partea superioară a casei celei imediat următoare, din 1646-1648[11]. Turnul clopotniță s-a dovedit la rândul său a fi construit din temelie în timpul lui Matei Basarab. Cum în partea de V a ansamblului nu s-au găsit alte resturi de construcții care să poată fi datate în secolul al XIV-lea în afara celor mai înainte menționate, locul casei domnești trebuie căutat în altă parte.

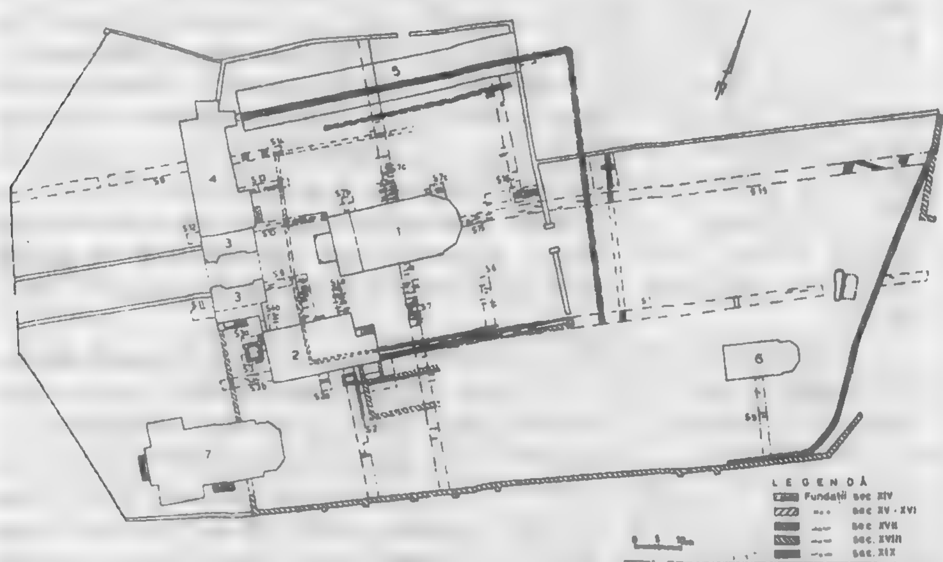

Fig. 1. Planul de ansamblu al cercetărilor arheologice din zona fostei reședințe domnești din Câmpulung (1975-1977, 1981-1982, 1984). 1-biserica domnească „Negru Vodă"; 2-casa de la sud-vest de biserică („egumenească"); 3-turnul clopotniței; 4-casa de la nord de turn („domnească" sau „arhierească"); 5-corp de chilii; 6-biserica bolniței; 7-clădire modernă.

Cercetările din 1981-1984 au scos la lumină destul de consistente urme din secolul al XIV-lea la E de biserica domnească. În această zonă sunt destul de numeroase materialele arheologice care pot fi datate în perioada amintită[12].

În apropierea marginii terasei a fost descoperită, pe o lățime de 8,10 m, o

[11] Gh. I. Cantacuzino, Victor Popa, *Cercetarea și restaurarea unei case din ansamblul fostei curți domnești din Câmpulung*, „RMM MIA", XLVII, 1, 1978, p. 71-75.

[12] Gh. I. Cantacuzino, Spiridon Cristocea, Ștefan Trâmbaciu, *Cercetări arheologice în zona fostei Curți domnești din Câmpulung Muscel*, Materiale și cercetări arheologice. A XV-a sesiune anuală de rapoarte, Vaslui 1982, București, 1986, p. 287-290; idem, *Cercetări arheologice din zona fostei Curți domnești din Câmpulung, jud. Argeș*, Materiale și cercetări arheologice. A XVII-a sesiune anuală de rapoarte, Ploiești, 1983, Partea a II-a, București, 1993, p. 517-524; idem, *Cercetări arheologice în zona fostei curți domnești de la Câmpulung, jud. Argeș*, raport la a XIX-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1984, Târgoviște, 22-23 martie 1985; Gh. I. Cantacuzino, *Unele probleme privind cercetările arheologice de la Câmpulung*, „Cercetări arheologice", MNIR, VII, 1984, p. 199-206.

lentilă de bolovani cu grosimea de 0,50 m asemănătoare ca aspect cu urmele valului descoperit în 1975 pe latura de S a ansamblului, de lăţime apropiată şi într-o situaţie stratigrafică similară. Ele ar putea fi interpretate ca un început al lucrărilor în vederea amenajării şi în acest loc al valului, la care se va fi renunţat datorită pantei abrupte din apropiere.

Descoperirea la E de biserică a unor ziduri ce se pot data în secolul al XIV-lea trebuie să ne reţină atenţia, chiar dacă în stadiul actual al cercetărilor mai sunt probleme în ce priveşte deplina înţelegere a semnificaţiei lor. Datarea este asigurată de poziţia nivelului lor de construcţie. Asemenea fundaţiilor primei faze a bisericii şi a zidului care o înconjura, acest nivel este situat la partea superioară a unor depuneri cuprinzând materiale de la începutul secolului al XIV-lea.

Un zid, orientat aproximativ de la N spre S, a fost descoperit la circa 30 m E de biserică. Din piatră legată cu mortar, cu grosimea de 1 m, el se ridică pe fundaţii adânci de 0,70 m. Un zid cu acelaşi aspect şi cu orientarea asemănătoare a fost descoperit şi cu 20 m mai la S. Dispunerea celor două tronsoane de zid, faptul că ele nu pot fi legate de alte ziduri la E sau la V, îngăduie în actualul stadiu al cercetărilor presupunerea că ele reprezentau părţi dintr-un zid mai lung, care putea împărţi suprafaţa ansamblului. În capătul său de N, zidul amintit se adosează colţului unei construcţii a cărei descoperire prezintă un interes aparte, chiar dacă ea nu a putut fi cercetată decât pe o suprafaţă mică (trei metri din latura de vest şi aproape un metru din cea de S). Partea de N a clădirii se află din păcate dedesubtul construcţiilor moderne ale Liceului Dinicu Golescu; ea va putea fi urmărită spre E, putându-se obţine mai multe date privind planul şi dimensiunile sale şi verificându-se dacă nu va fi avut pe o anumită suprafaţă şi o pivniţă. Zidurile, groase de 1m, din piatră de Albeşti, îngrijit lucrate pe fundaţii din piatră spartă şi mortar, păstrează în interior urme de tencuială. Spre V, în continuarea laturii sale sudice, a fost adosat un zid de piatră gros de 0,62 m, păstrat pe o lungime de circa 1 m, cu partea de V demantelată. La N de acest zid se afla un pavaj din cărămizi aşezate pe un strat de mortar. Este vorba poate de o încăpere sau o anexă alăturată clădirii. Construcţia al cărei colţ a fost descoperit poate fi datată la mijlocul secolului al XIV-lea, nivelul de construcţie situându-se deasupra unor depuneri cu materiale din prima parte a secolului XIV suprapuse humusului de peste solul steril. O situaţie stratigrafică apropiată a fost constatată şi în privinţa zidului de mai mare întindere alipit spre S, cât şi a fragmentului de zid adosat spre V. Ele au fost ridicate într-un interval scurt de timp. Alte urme de construcţie, de proporţii mai mici, ale căror rosturi nu sunt încă lămurite, au fost descoperite puţin mai spre E: un şir de pietre legate cu mortar, un strat de mortar sau alte pietre legate cu mortar, la care se adaugă la o distanţă puţin mai mare temelii din bolovani şi mortar cu lăţimea de 0, 40-0, 50 m.

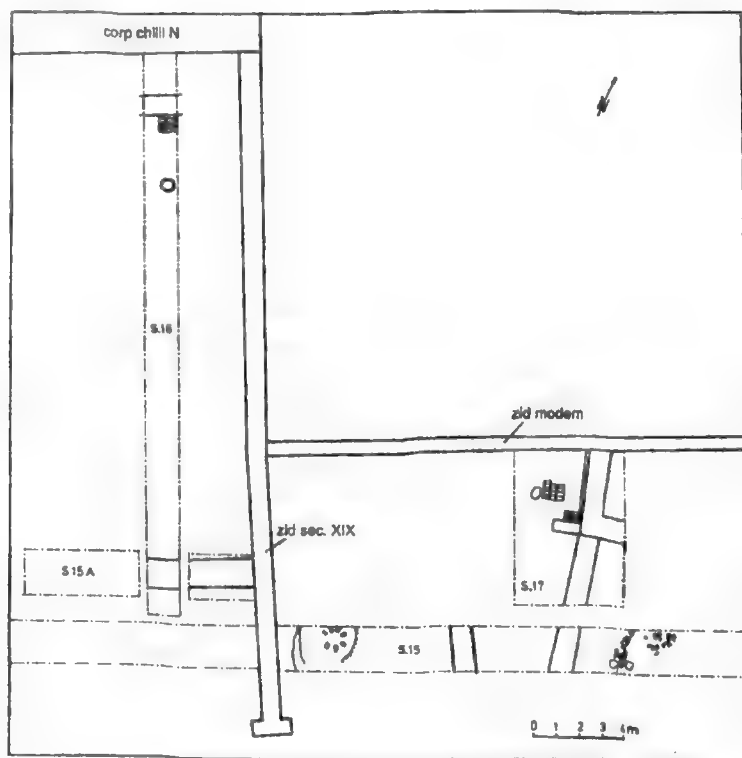
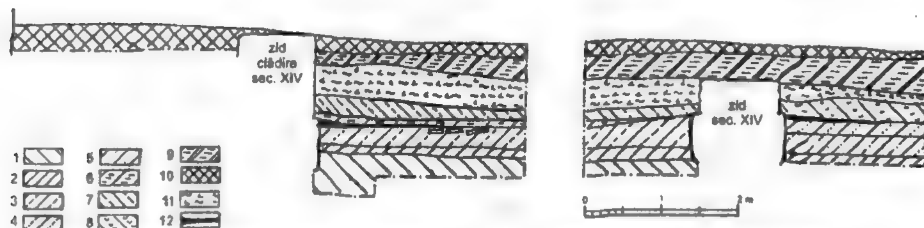

Fig. 2. Planul cercetărilor arheologice din partea de nord-est a ansamblului fostei reşedinţe domneşti din Câmpulung.

1 - sol steril galben cu pietriş; 2 - humus castaniu gălbui; 3 - pământ cenuşiu, rar pietriş; 4 - pământ cenuşiu, bolovani; 5 - pământ cenuşiu; 6 - pământ cenuşiu, urme cărbune granule moloz, 7 - pământ cenuşiu, pigmenţi moloz; 8 - pământ cenuşiu, urme moloz, cărămidă; 9 - pământ cenuşiu închis, urme moloz, cărămidă spartă; 10 - pământ cenuşiu cu resturi de moloz; 11 - moloz; 12 - mortar.

Fig. 3. Câmpulung, ansamblul fostei reşedinţe domneşti. Profilurile de est şi de sud ale secţiunii 17/1984.

După cum rezultă din datele săpăturilor arheologice, în secolul al XIV-lea ansamblul curţii domneşti din Câmpulung, ridicat în vecinătatea marginii terasei înalte a Râului Târgului şi mărginit pe alte laturi de adâncituri naturale ale terenului, cuprindea la V biserica înconjurată de un zid de împrejmuire iar la E o serie de construcţii de zid care, în măsura în care au putut fi cunoscute, ne apar ca având proporţii importante. Se poate presupune cu destulă îndreptăţire că în această parte, spre E, se afla casa domnească, întrucât în partea de V, în afara bisericii şi a incintei sale, nu au fost descoperite alte construcţii însemnate din acea vreme.

Ansamblul avea să sufere importante transformări, în mai multe etape. Primele importante modificări s-au petrecut în secolul al XV-lea, la o dată care nu este cunoscută cu certitudine. S-a presupus o distrugere a unor clădiri, între care şi vechea casă domnească, în timpul atacurilor otomane din 1427[13]. Este posibil ca unele distrugeri să fi fost provocate de cutremure sau alte calamităţi naturale. Transformările aduse ansamblului au fost impuse de modificările privind destinaţia părţilor sale componente. Zidul care înconjura biserica, devenită biserică orăşenească, a fost demolat, în jurul lăcaşului, inclusiv deasupra resturilor zidului şi în afara suprafeţei delimitată de acesta, fiind efectuate înmormântări[14]. Adâncitura naturală aflată la V de zidul din jurul bisericii a fost nivelată, facilitând legătura între biserică şi oraş. Se poate presupune că resturile de construcţie ce pot fi datate în secolul al XV-lea, descoperite în zona de la SV de biserică, erau legate de noile necesităţi ale lăcaşului. Nu se ştie exact până când au durat construcţiile ale căror urme s-au descoperit în partea de E a incintei. Probabil că unele dintre ele nu mai existau sau nu mai erau folosite încă înaintea amplelor lucrări care s-au efectuat în secolul al XVII-lea, după ctitorirea mănăstirii în timpul lui Matei Basarab.

Această nouă funcţiune avea să ducă la o totală schimbare a înfăţişării ansamblului. Biserica afectată de cutremur avea să fie demolată şi rezidită folosindu-se vechile pietre făţuite din parament, iar principalele clădiri ale ansamblului monastic aveau să fie grupate în jurul bisericii. La E de aceasta aveau să fie ridicate spre SE mica biserică a bolniţei iar în partea de E şi NE clădirile hanului şi prăvăliilor mănăstirii. Urme ale acestora au fost descoperite în 1981 aproape de extremitatea de E a incintei[15]. Alte resturi de ziduri fuseseră observate în 1960, cu ocazia lucrărilor de construcţie a clădirii laboratorului

---

[13] P. Chihaia, *op. cit.*, p. 233. În timpul acţiunilor militare din cursul luptelor pentru domnie între Radu Prasnaglava, susţinut de turci, şi Dan al II-lea, în sprijinul acestuia a venit regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, aflat la Câmpulung în aprilie 1427 (*DRH*, D, vol. I, nr. 155, 156, 157).

[14] Gh. I. Cantacuzino, *Consideraţii privind necropola din jurul bisericii vechii Curţi domneşti din Câmpulung*, „SCIVA", tom. 49, nr. 2, 1998, p. 181-193.

[15] Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristocea, Şt. Trâmbaciu, *O mărturie arheologică privind viaţa economică a Câmpulungului medieval*, Studii şi comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel, 1982, p. 51-54.

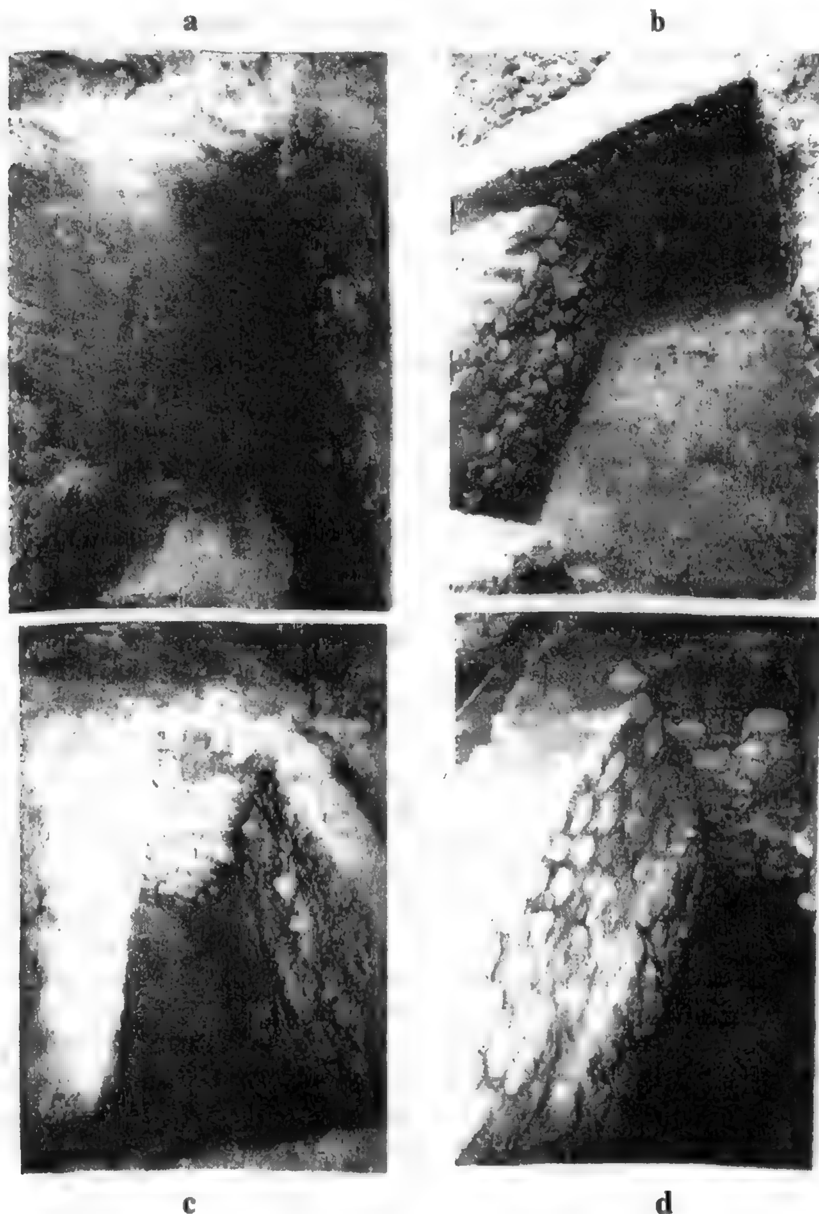

Fig. 4. Ansamblul fostei reşedinţe domneşti. a-porţiune din zidul sudic al construcţiei de piatră din sec. XIV şi peretele de est al secţiunii 17/1984; b- colţul de sud-vest al clădirii de piatră şi zidul adosat spre sud; c-resturi de pavaj de cărămidă la vest de zidul construcţiei de piatră; d-zidul de bolovani de lângă peretele de sud al secţiunii 17/1984.

Liceului Dinicu Golescu[16]. Ridicarea construcţiilor mănăstirii din timpul lui Matei Basarab s-a făcut după ce clădirile anterioare, care nu mai erau folosite, au fost demolate. Din timpul acestor lucrări datează şi groapa de mari dimensiuni ale cărei urme au fost observate la E de biserică şi în care s-au găsit numeroase pietre făţuite, multe dintre ele cu profilatură gotică. S-a presupus că acestea au fost aduse de la fosta mănăstire dominicană, „Cloaşterul" demolat în 1640,[17] dar nu trebuie exclusă posibilitatea ca ele să provină şi din clădiri ale curţii din secolul al XIV-lea[18].

Cercetările arheologice au dus aşadar la descoperirea unor semnificative vestigii care pot fi datate la mijlocul secolului al XIV-lea în zona situată la E de biserica în care se află piatra funerară a lui Nicolae Alexandru. Chiar dacă săpăturile nu s-au putut extinde pentru a dezveli întreaga latură de S a clădirii al cărei colţ a fost scos la lumină, dimensiunile şi calitatea zidăriei îndreptăţesc presupunerea că ea poate aparţine vechii case domneşti. Vestigiile din secolul al XIV-lea vădesc analogii cu modul de dispunere a clădirilor ansamblului Curţii domneşti din Argeş, sugerate cu aproape trei decenii în urmă de Pavel Chihaia: biserica înconjurată la o distanţă nu prea mare de o incintă proprie, lângă aceasta, în apropierea terasei râului, aflându-se construcţiile caselor domneşti. Faptul că o importantă partea a suprafeţei ansamblului vechii curţi de la Câmpulung este acoperită de construcţii moderne, ceea ce exclude aici posibilitatea unor cercetări viitoare, face ca într-o măsură însemnată presupunerile privind vechea casă domnească să rămână numai ipoteze. Extinderea săpăturilor în spaţiul de la est de biserică, în zona în care au fost descoperite zidurile din secolul al XIV-lea, este însă posibilă şi necesară. Ea poate aduce date preţioase care să contribuie la lămurirea semnificaţiei acestor vestigii aparţinând vechii reşedinţe voievodale de la Câmpulung.

---

[16] Fl. Mârţu, *op. cit.*, p. 1041, aminteşte că au fost observate urmele fundaţiilor unor încăperi mici, compartimentate, atribuite prăvăliilor de la primul nivel al hanului, găsindu-se numeroase pietre făţuite şi un abundent material ceramic din secolele XVII şi XVIII. Încercarea de a folosi existenţa acestor urme ca argument împotriva existenţei casei domneşti la E sau NE de biserică nu este concludentă; vestigii din secolul al XIV-lea s-a dovedit a fi existat într-un spaţiu învecinat celui ocupat de clădirile hanului şi se poate presupune că unele au fost şi distruse de acestea din urmă; ele puteau să scape observaţiilor la urmărirea unei săpături a constructorilor, ca în 1960.

[17] P. Chihaia, *op. cit.*, p. 314-317.

[18] Trebuie amintit că V. Drăghiceanu semnala ancadramente cu profilatură gotică considerate a proveni de la casa domnească „găsite lângă biserica din curtea monastirii Câmpulungului cu prilejul unor recente săpături" (*Curtea Domnească din Argeş*, „BCMI", X-XVI, 1917-1923, p. 58).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

CLOAȘTERUL CÂMPULUNGEAN

MARIA MULȚESCU
ALEXANDRU MULȚESCU

Un studiu anterior, referitor la primele construcții medievale cunoscute în zona Argeșului și Muscelului, ne atrăgea atenția asupra marelui ansamblu care a dăinuit cândva în Câmpulung, Mănăstirea Catolică - Cloașterul[1].

Ea a fost clădită pentru ordinul de călugări dominican, apărut la 1215 și a fost preluată la un moment dat de ordinul franciscan fondat la 1206.

Hramul mănăstirii era Sf. Elisabeta.

Jurnalul săpăturilor efectuate de Virgil Drăghiceanu în 1924[2] la acest obiectiv nu cuprinde planul fundațiilor descoperite ca la Biserica Mănăstirii Negru Vodă,[3] dar permite realizarea unei scheme care cuprinde câteva elemente certe ale planimetriei bisericii mănăstirii catolice, singurul element al ansamblului care l-a interesat pe arheolog la acea dată.

Consemnăm că în planul alcătuit de noi (fig.1) după elementele date ca certe în capitolul intitulat „Săpăturile de la Cloașter" ale jurnalului amintit am preluat următoarele date: grosimea zidăriilor este de cca 1,10 m, biserica are trei nave (deși nu au fost surprinse temelii ale stâlpilor dintre nave), nava principală terminată cu absida altarului are 38,40 m iar colateralele terminate cu absidele - altar au 37,00 m. Lățimea bisericii este de 15,00 m, iar fiecare navă laterală are 3,00 m.

Zidul sudic, deși ruinat, păstrează urme ale „dosseret"-ilor (pile angajate) și colțul de sud - est al absidei altarului (colateralului ?).

Zidul nordic se mai păstrează prin câteva urme ale fundației.

Zidul altarului e ruinat dar lasă să se distingă (deși cu greutate) curburile absidiolelor ce-l flanchează. El are la mijloc spre exterior un „puternic

---

[1] Maria și Alexandru Mulțescu, *Peisaj arhitectural în Argeș și Muscel în secolele al XIII-lea și al XIV-lea*, comunicare nepublicată.

[2] Virgil Drăghiceanu, *Despre Mănăstirea Câmpulung* (cap. Săpăturile de la „Cloașter") în „B.O.R"., LXXXII (1964), nr. 3 - 4, p. 328 - 329.

[3] Virgil Drăghiceanu susține că planul Bisericii ce datează de la Basarab I, de la Mănăstirea Câmpulung, a fost întocmit de Serviciul tehnic al Comisiei Monumentelor Istorice.

contrafort".

În altar s-a găsit un postament pentru un jilţ (probabil în mijlocul absidei altarului), iar în faţa lui la 1,40 m un alt postament, pentru sanctuar, de 2,00 x 1,30 m.

Tot aici s-au decoperit urme de fresce, fragmente de ancadramente gotice şi alte elemente profilate din piatră.

În mijlocul bisericii, spre vest, către uşă, a fost descoperită o altă lespede întreagă, bine tăiată, lată de 1,00 m şi lungă de cca 1,50 m (în alt loc dimensionată 1,20 x 0,80 m) şi considerată postamentul sanctuarului mobil. În

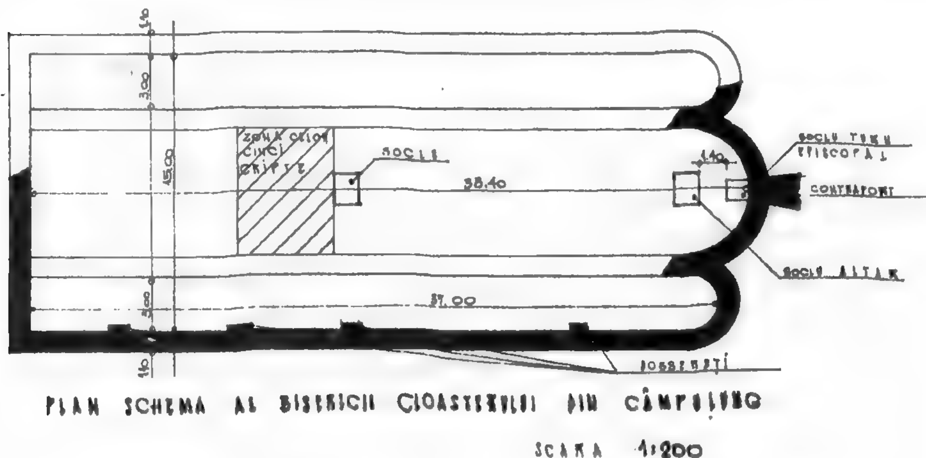

Fig. 1.

faţa ei s-au găsit cinci morminte zidite îngrijit dar profanate.

Interpretarea planului - schemă rezultat pune o serie întreagă de probleme.

Prima dintre acestea este aceea că acest plan este tipic pentru o biserică romanică de tip bazilical şi nu poate fi alăturată în nici un fel descrierii făcute în 1640 de către Petru Bogdan Baksic.

Se ştie că acest tip de plan şi-a avut perioada de naştere şi dezvoltare în această parte a Europei în secolele al XII-lea şi al XIII-lea.

Un termen sigur pentru Câmpulung, al schimbării acestui gen de planimetrie cu o planimetrie gotică este ultimul sfert al secolului al XIII-lea când în acest oraş se construieşte biserica Sf. Iacob cel Mare a Bărăţiei[4].

Această biserică, conform săpăturilor arheologice şi planimetriei publicate are un naos fără colaterali închis de zidării de cca 95 cm grosime prevăzute cu contraforţi ce închid un spaţiu de 22,50 m lungime şi 9,00 m

[4] Barnea Ion şi Emil Lăzărescu, *Sondajul de la Câmpulung punctul Cloaşter*, în „Materiale", 1962, p. 65 - 72.

lărgime (fig.2).

Naosul comunică cu primul cor printr-un arc triumfal lat de cca 6,00 m, egal cu lăţimea corului. Primul cor era pentagonal, adânc de cca 6,80 m şi avea la colţuri spre exterior, contraforţi.

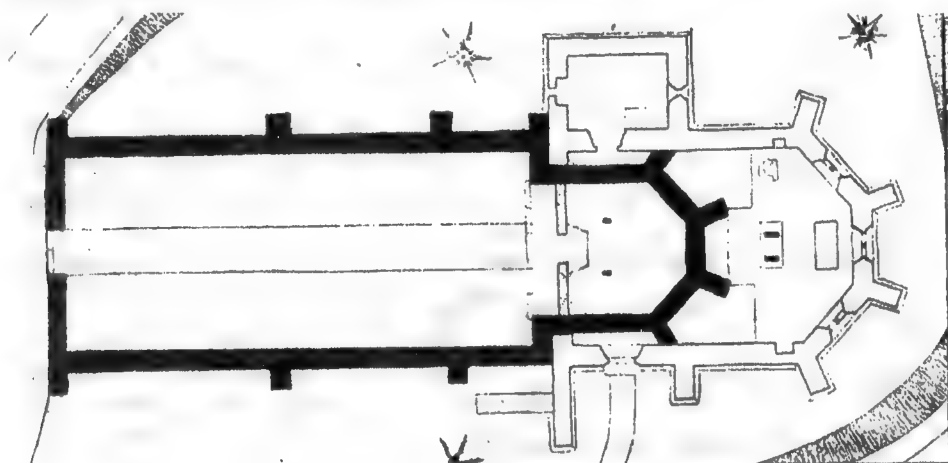

Fig. 2. Bărăţia din Câmpulung. Etapele I şi II.

Este de observat că la planimetriile gotice peretele din fund al corului este drept pe direcţia nord - sud şi e flancat de doi contraforţi. El nu are contrafort pe mijloc.

Singurul contrafort de care vorbeşte V. Drăghiceanu în săpăturile de la Cloaşter e unul aşezat nefiresc. El era adosat unei abside.

Cercetarea noastră nu a ajuns prea departe în ceea ce priveşte comparaţia planului Bărăţiei din Câmpulung cu alte biserici contemporane, dar e sigur că monumentul este opera unei echipe formate pe un şantier, echipă care venea din Ardeal şi construia pentru comunitatea săsească coborâtă în Câmpulung, această biserică parohială.

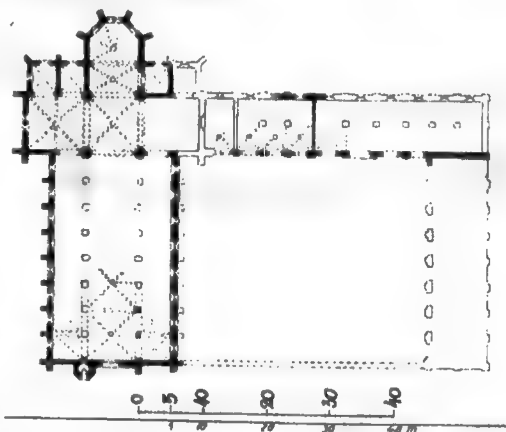

Fig. 3. Cârţa, mănăstirea cisterciană.

Prima construcţie gotică timpurie din Transilvania este cea ridicată de cistercieni pentru Mănăstirea din Cârţa (fig.3), mănăstire ce fusese distrusă de

marea invazie mongolă la 1241 şi e refăcută puţin după această dată, în noul stil.

Până la invazia mongolă, în spaţiul romanicului din România se pot distinge bisericile parohiale de bisericile mănăstireşti după faptul că cele parohiale au, poate chiar de la început, un cor pătrat care premerge absida altarului în legătura către naos.

Bisericile romanice de mănăstire au o evoluţie mai specială şi alcătuiesc cicluri ce se dezvoltă în paralel cu cele ale bisericilor parohiale.

Ele nu au de la început cor, naosul şi colateralele se termină fiecare cu o absidă, absida din capătul naosului fiind bineînţeles mai amplă decât celelalte. Cu timpul între ea şi naos se dezvoltă corul, la început un spaţiu dreptunghiular (ca la Acâş şi Căpleni, fig.4 şi 5) şi apoi pătrat.

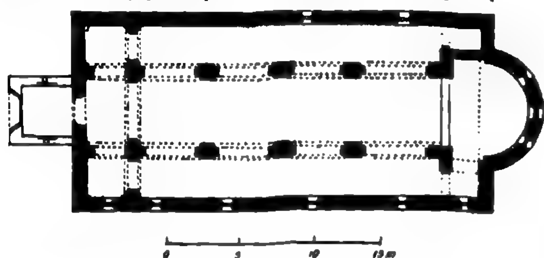

Fig. 4. Acâş, biserica reformată, plan.

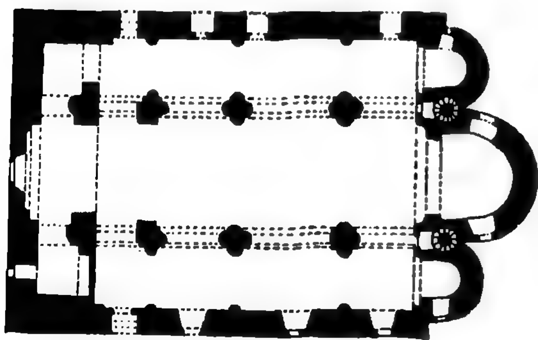

Fig. 5. Căpleni, planul bisericii demolate.

Absidele colateralelor pot fi înlocuite şi de nişe în peretele estic al acestora.

Deosebirile sunt bineînţeles mai numeroase dar nu e cazul să le subliniem pe toate.

Este sigur că şantierele mănăstireşti erau mai conservatoare şi produsele lor mult mai apropiate artistic decât cele comandate de comunităţile ce alcătuiau aşezările săteşti sau orăşeneşti.

În cazul Cloaşterului Câmpulungean, dacă interpretarea datelor arheologice a fost corectă se poate concluziona că prima etapă de construcţie se situează puţin înainte de 1241, anul marii invazii mongole. El ar fi putut aparţine episcopiei cumanilor şi brodnicilor.

El este rodul activităţii unui şantier dominican dar în strânsă legătură cu alte şantiere din Ardeal care sub influenţa puternică a unor realizări din vestul Ungariei construiesc aici bisericile sau mănăstirile din Pâncota, Tămaşda, Ineu, Glogovăţ, Sânnicolaul de Beiuş, Acâş, Căpleni, Herina, Sebeş şi poate prima bazilică de la Sibiu de sub actuala biserică evanghelică (Sf. Maria).

Ideea construcţiei Cloaşterului în secolul al XIV-lea, ba chiar ca o ctitorie domnească, nu este de neglijat dar ea trebuie privită ca o reconstrucţie.

Comunitatea câmpulungeană înglobată în Ţara Românească după 1330 avea în afara bisericii Bărăţiei, o mănăstire în legătură strânsă cu sistemul de mănăstiri catolice şi bineînţeles o suită de biserici de zid sau de lemn ale „schismaticilor".

O altă problemă ce se pune este aceea dacă nu cumva mănăstirea, fiind distrusă în a doua parte a secolului al XIII-lea să nu fi fost refăcută chiar din această perioadă în noul stil gotic. Sunt de menţionat strânsele legături cu Mănăstirea Cârţa descoperite şi semnalate de cercetători ca P. Chihaia[5].

Refacerea în stil gotic a Cloaşterului e posibilă, după datele pe care le cunoaştem, şi pe la 1345 într-un gotic matur şi pe la 1427 în stil flamboyant sau doar cu adăugirea unor elemente de acest fel.

Oricum, biserica descrisă de Baksic la 1640 este ruina unei biserici de alt fel decât cea evidenţiată în descrierea lui Virgil Drăghiceanu.

Baksic ne spune în descrierea sa că biserica Cloaşterului are „acoperişul şi cupola corului ... căzute, numai zidurile stau întregi". Ea „a fost o biserică foarte frumoasă".

În ceea ce priveşte dimensiunile el o estimează la lungimea de 40 de paşi şi la lăţimea de 12 paşi ceea ce s-ar considera cca 33,00 m lungime şi cca 10,00 m lăţime (după P. Chihaia).

Comparând dimensiunile consemnate de Baksic cu cele ale bisericii săpate de V. Drăghiceanu constatăm o diferenţă între lungimea naosului în zona altarului principal măsurată la 38,40 m faţă de cei 33,00 m ai lui Baksic de cca 5,40 m minim (nu s-au adăugat zidurile).

În ceea ce priveşte lăţimea, biserica Cloaşterului a scăzut de la cca 17,50 m (cu ziduri) la 10,00 m, deci aproape cu 7,50 m în vremea lui Baksic.

Fireşte, pornind de la considerentul că măsurătorile au fost cât de cât exacte, concluzia ce se impune este aceea că la un moment dat, biserica Cloaşterului a fost refăcută. Este sigur că acest lucru s-a întâmplat pentru ruina „foarte frumoasă" descrisă de Baksic în perioada de după începutul ultimului sfert al secolului al XIII-lea, fără să putem să specificăm când, până la începutul secolului al XVI-lea când se poate considera părăsită.

Cum se refăceau bisericile, avem o mulţime de exemple. Apelând doar la exemplele cunoscute, se poate considera că bisericii mănăstirii catolice câmpulungene i s-au desfăcut colateralele iar interspaţiile dintre pilele naosului au fost umplute cu zidărie în care s-au plasat ferestrele gotice.

Naosul simplu, astfel obţinut, a fost reacoperit cu un plafon de grinzi şi scânduri, cum a fost de altfel acoperit şi cel romanic.

Reducerea lungimii s-a produs probabil prin demolarea vechiului altar şi

---

[5] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974.

a unei părţi din naos şi ridicarea pe fundaţiile acestora dar numai în zona naosului principal a corului gotic cu bolţi, iar reducerea lungimii naosului, prin renunţarea la eventuala parte de vest cu tribună şi turnuri. Reducerea s-ar fi putut face şi prin renunţarea la o porţiune din estul bisericii dar presupunem că intervenţia ar fi fost mai uşor sesizată, fiind vorba de contururi speciale.

Bisercia cloaşterului ar fi putut avea şi o sacristie la un moment dat, căreia să-i fi aparţinut ancadramentul aflat azi în Biserica Sf. Gheorghe - Olari din Câmpulung. Nu este însă obligatoriu ca acest ancadrament să fie al sacristiei. El putea aparţine unei clădiri anexe din cadrul ansamblului (trapeză, intrare la chilii, etc.) dar oricum perioadei flamboyante.

Ajungem astfel la o altă mare problemă legată de Cloaşter şi anume pietraria prelucrată, vizibilă azi în primul rând în aria Mănăstirii Câmpulungului, ridicată de Matei Basarab şi refăcută după incendiul din 1647 de stareţul Melchisedec.

Se ştie că acest stareţ a dărâmat pur şi simplu ceea ce se mai păstra din biserica cloaşterului şi a zidit cu materialele recuperate turnul de intrare în mănăstire după incendiul care a distrus-o la 1647, dar a reparat şi celelalte clădiri amplificându-le sau dându-le o nouă faţă.

E de consemnat că în timpul săpăturilor de pe latura de sud a incintei bisericii Mănăstirii Negru Vodă au fost descoperite fundaţiile chiliilor ce au existat pe această parte, care înglobează fragmente mari din pietrăria profilată a cloaşterului. În elevaţia casei cu pivniţă de la Matei Basarab s-au găsit din nou fragmente importante de piatră profilată ba chiar şi o cheie de boltă ce lega nervuri gotice.

În general, până azi toată această pietrărie era considerată gotică şi asta pentru că o parte a acesteia cum ar fi fragmentele de nervuri, cheile de bolţi, alte elemente, au sigur o provenienţă din această perioadă de existenţă a Cloaşterului.

La o privire mai atentă pot apărea şi noi ipoteze.

Asfel, fragmentele de pietrărie cu chenare cu profile care erau în operă orizontale, pot fi şi romanice.

Nu numai construcţiile gotice aveau socluri profilate ca cele aparţinând Cloaşterului. Toate construcţiile romanice din piatră profilată au astfel de profile.

Să privim de exemplu elementele reproduse în cartea lui Pavel Chihaia în fotografiile 136 şi 137[6].

Ele pot fi socluri ale unui portal romanic (pentru fotografia 136) şi fragmente din arcele succesive ale unui portal romanic foarte amplu care alcătuiesc impresia de perspectivă.

Între elementele romanice de piatră şi-ar relua astfel locul firesc şi

---

[6] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974.

căprioara încastrată în peretele vestic al incintei Mănăstirii Negru Vodă, lângă turn[7].

Este posibil ca aşa zisul capac de sarcofag roman (se presupune a proveni de lângă Castrul de la Jidava unde nu a fost însă descoperită nici o necropolă) vizibil în partea de jos, sud- estică a turnului mănăstirii să fie un capac de sarcofag romanic ce ar fi putut fi plasat cândva în naosul sau chiostroul mănăstirii catolice Sf. Elisabeta. Un alt element ce ar putea fi romanic este cel relevat de V. Drăghiceanu şi prezentat în jurnalul de săpături drept „bază şi capiteliu de coloană“ la pag. 329 (este de remarcat înrâurirea unui astfel de element asupra bazelor capitelurilor prebrâncoveneşti şi chiar brâncoveneşti).

Nu putem vorbi de elemente sculpturale romanice sau gotice fie datorită faptului că acestea erau deteriorate fie că nu corespundeau cu vederile comanditarilor ortodocşi care le preluau.

Este totuşi valabil un fapt şi anume acela că manierismul epocii lui Matei Basarab promovează din diverse surse nu numai elemente ale goticului cum subliniază majoritatea cercetătorilor ci şi unele elemente ale romanicului cum ar fi „entrelacs“-urile romanice ale unora din chenarele intrărilor în biserici, combinaţiile de palmete pe ancadramentele unora din portalele aceloraşi uşi, profile asemănătoare cu benzile lombarde pe faţade de biserici, lezene, etc.

Alături de sursa sârbească a acestora în vechea arhitectură românească, putem presupune că folosirea unor astfel de elemente de decor dintre care unele se şi păstrează la Mănăstirea Câmpulungului (provenind de la Cloaşter), prima ctitorie dintre numeroasele ctitorii ale lui Matei Basarab după instalarea lui în domnie a dus la difuzarea lor şi îmbogăţirea vocabularului decorului arhitectural din epocă.

Pietrăria gotică provenită de la Cloaşter are ea însăşi mai multe caracteristici corespunzând epocilor în care a fost pusă în operă.

Goticul primitiv nu este sesizabil dar cel matur se exprimă în câteva fragmente de ancadramente de ferestre (între care cel rătăcit în mahalaua Mărcuş - Drăceşti lângă o fântână sau cel fotografiat în ilustratele cărţii lui P. Chihaia la nr. 130) dar şi în cheile de boltă păstrate.

E de presupus că aceste elemente de construcţie ale goticului matur au fost introduse în operă cam pe la 1345, perioadă care este considerată îndeobşte ca aceea de rectitorire a Cloaşterului.

Este adevărat că într-o perioadă de cca cincizeci de ani începând de acum apar mănăstiri şi biserici la Târgovişte şi la Curtea de Argeş.

Este posibil ca la ridicarea acestora să fi avut o contribuţie unele persoane influente din familia domnitoare dar este imposibil de conceput că un domnitor care ridică pentru curtea sa o capelă ortodoxă de cca 18,00 m lungime

7 V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, vol.I, Ed. Academiei R.P.R , 1959.

şi 9.25 m lăţime care va deveni necropola dinastică (pentru un timp şi care este una din cele mai mari biserici ortodoxe din epocă) să fie ctitorul unui ansamblu din care numai biserica are 33,00 m lungime şi 10,00 m lăţime şi care are o mare întindere şi numeroase alte construcţii[8].

Nu trebuie să uităm că în evul mediu exista o întreagă legislaţie care fixa anumite ierarhii în ceea ce priveşte dimensiunile şi înălţimile construcţiilor funcţie de privilegiile ctitorilor sau unei etnii (vezi exemplul bisericii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului cu care Câmpulungul e vecin şi strâns legat). În baza acestor legi care nu au fost identificate la noi, dar asta nu înseamnă că nu au existat, fie şi sub forma unor tradiţii - porunci, este greu de crezut că domnia a contribuit oficial la ridicarea mănăstirii câmpulungene catolice.

Marele ansamblu a preexistat domniei din Câmpulung şi a fost doar reînnoit în epoca goticului matur. Nu putem scăpa aici ocazia de a aminti că în zestrea acestei mănăstiri intrau cărţi importante[9], iar aici era locul unde se puteau consacra călugări din întreaga ţară[10].

El a fost îmbogăţit permanent şi o etapă importantă de reînnoiri este aceea a goticului târziu (poate 1427, poate mai târziu) etapă din care datează portalul amintit, chenarul de la altarul bisericii Sf. Gheorghe Olari, evental o parte din cheile de boltă (în special una de pe turnul mănăstirii cu un decor floral uşor deteriorat dar foarte bogat), etc.

Iată deci că până către 1525 când se presupune că a fost părăsită mănăstirea catolică câmpulungeană a avut numeroase epoci de înflorire sau cel puţin de rezonare la ecourile artistice contemporane.

În existenţa sa de aproape trei sute de ani până la părăsire se produce schimbarea între ordinul dominican şi cel franciscan în viaţa mănăstirii.

Toate ipotezele şi afirmaţiile din acest articol aruncă o lumină deosebită asupra unor momente din viaţa politică, culturală şi artistică a zonei Câmpulungului.

Pentru secolul al XIII-lea atmosfera de Cruciadă este mai mult decât evidentă.

Într-o zonă dominantă de cumani zona Câmpulungului este un pinten avansat al propagandei culturale şi religioase catolice.

Mănăstirea câmpulungeană aparţine probabil episcopiei cumanilor (bineînţeles dacă datează dinainte de invazia tătarilor şi are planimetria romanică descrisă de V. Drăghiceanu) a cărei înfiinţare are loc între 1227 şi

---

[8] Tabel comparativ - *ANEXA 1* - cuprinzând dimensiunile Cloaşterului Câmpulungean, Bărăţiei din Câmpulung, Bisericii lui Basarab I de la Mănăstirea Câmpulung, Bisericii catolice din Târgovişte şi a Bisericii Mănăstirii din Acâş - Satu Mare.

[9] PSALTERIUM-ul de la Cârţa, provenind de la Mănăstirea din Câmpulung în care este notat anul morţii lui Nicolae Alexandru Voievod - 1364.

[10] Document de la 1382 publicat în *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung Muscel*, I. de Gheorghe Pârnuţă şi Ştefan Trâmbaciu, Ed. Semne, Bucureşti, 1999, dar şi ANEXA 2, Cronologia existenţei Cloaşterului (după bisericile de zid sau de lemn ale „schismaticilor").

1228 în prezenţa arhiepiscopului de Strigoniu şi a viitorului rege Bela al IV-lea al Ungariei la Odobeşti (Civitas Milcoviae).

Ea este ridicată de dominicani, ordin înfiinţat abia la1215, cam cu douăzeci de ani după înfiinţarea acestui ordin care avea un rol important în desfiinţarea ereziilor.

Putem spune că rolul unei astfel de mănăstiri între „schismaticii" romani era clar[11].

Invazia tătarilor la 1241 distruge acest eşafodaj instituţional, cultural şi religios sau cel puţin îi reduce din eficienţă.

Ridicarea statului Ţara Românească şi înglobarea Câmpulungului după 1330 va face ca instituţiile catolice ale oraşului să funcţioneze sub tutela domniei româneşti şi să amplifice şi să diversifice viaţa culturală a acestuia.

De la această mănăstire dar şi de la altele ia avânt în a doua jumătate a secolului al XIV-lea viaţa monahală catolică din Ţara Românească aşa cum de la organizarea orăşenească a Câmpulungului e de presupus că se inspiră domnia în organizarea tuturor oraşelor româneşti (cu jude şi burgeri - pârgari).

Prin etapele de dezvoltare artistică oglindite în realizări - adaosuri la mănăstire, publicul românesc rămâne în contact, la el acasă cu evoluţia romanicului şi goticului european. Elemente flamboyate iau drumul altor clădiri.

Fatală îi este Cloaşterului epoca Reformei ce urmează după o perioadă de părăsire pe la 1525 .

Nu în ultimul rând, prin dispariţia sa în 1647 şi înglobarea prin elemente de construcţie în diversele construcţii ale Mănăstirii Câmpulung, aşa cum am mai subliniat, prima ctitorie a lui Matei Basarab, în plină epocă manieristă, Cloaşterul exercită o mare influenţă în difuzarea unor elemente din vocabularul romanic şi gotic în arhitectura românească a epocii şi de mai târziu (până la stilul neoromânesc al secolului al XX-lea).

---

[11] Eugenia Greceanu, Alexandru Mulţescu, Maria Mulţescu, *Legături între Transilvania şi Ţara Românească oglindite în arhitectura Bisericii Sf. Marina din Câmpulung Muscel*, „Studii şi comunicări", Muzeul Câmpulung Muscel.

Anexa 1

Obiectiv	Sursă	Lungime	Lățime	Gros. zid	Observații
Bărăția	*Baksic	35 pași	9 pași		3 altare din care 2 distruse singurul altar păstrat are o icoană dată de un preot - altar - sacristie boltită în stânga - naos cu plafon cu pereți stricați
	*Releveu Bărăție realizat de Ștefan Balș	~ 30,70m (22,50 naosul)	9m (interior)	~ 0,95m	
Biserica lui Basarab I din Câmpulung	*Drăghiceanu (săpăturile din 1924)	18m	9,25m		- pronaos cu scară rotundă pentru etaj - naos cu două șiruri de stâlpi - altar cu proscomidie și diaconicon
Biserica Cloașterului	*Baksic 29-30 aug. 1640	40 pași	12 pași		- naosul nu are învelitoare - cupola corului e prăbușită dar zidurile sunt întregi - din mănăstire nu mai e nimic
	*Interpretare P. Chihaia	33m	10m		
	*Drăghiceanu 4-10 nov. 1924	38,40m (interior?) 37m colateral	15m (int.?) 3m colateral	1,10m	- ultima distrugere cu ocazia zidirii penitenciarului din apropiere - naosul avea trei nave - pereții aveau „dosereți" (pile) - altar semicircular și două altare mici, absidiole, în capătul colateralilor
Biserica și mănăstirea din Târgoviște	*Baksic 1640	20 pași	10 pași		- altarul are un jet, un postament pentru altar și o piatră în mijlocul naosului în fața căreia sunt cinci cripte.
Biserica mănăstirii benedictine din Acâș	*Releveu Mulțescu 1999	32,45m (30,34m naos și alter, 27,00m colateral cu 0,66 adâncime nișă	14,35m 2,60m-1,05m colateral	~ 1,01	- turle și tribună în fațada de vest - trei nave separate de pile profilate și arce - rudiment de cor cca 1,88+0,34m adâncime - banchetă în altarul semicircular central - altare secundare în capul colateralelor sub formă de nișă și rudiment de turn în capătul colateralelor.

Anexa 2

CRONOLOGIE - SCURT ISTORIC ÎN DATE

529	Fundarea de către Benedict de Nursia (480 - 547) a Mănăstirii Monte Cassino şi a celui mai vechi ordin catolic, format mai apoi din mai multe congregaţii (cistercieni, camalduli, celestini, etc.)
sec. X	Reforma generală benefică a Ordinului Benedictin prin fondarea Mănăstirii Cluny
sec. X - XI	Frontiera între zonele ocupate şi organizate de maghiari în Ardeal şi cele neocupate este alcătuită din porţiuni făcute impracticabile (plantaţii de tufiş - prisăci şi palisade ori fâşii de pădure tăiată) şi câteva drumuri lăsate pentru acces şi controlate prin posturi de pază (de lemn şi pământ)
sec. XI - XII	Un Omiliar (carte de învăţătură) din această perioadă aflat în Muzeul Bisericii din Schei - Braşov, confirmă posibilitatea existenţei unui lăcaş de învăţătură în zonă încă de acum.
1081 - 1151	Intervalul vieţii lui Suger stareţul Mănăstirii Sf. Dionisie (Saint Denis) şi regentul regatului Franţei în timpul celei de a II-a Cruciade. El reînnoieşte ideile legate de Casa domnului şi prin aceasta promovarea stilului gotic.
1096 - 1099	Prima cruciadă
1115	Înfiinţarea la Clairvaux de către Sf. Bernard (1090 - 1153) a Ordinului Cistercian. Sf. Bernard din Clairvaux a propovăduit Cruciada a II-a.
1135	Anul în care Bela al II-lea, regele Ungariei, reinstalează la Kalocsa un episcop şi în care se reconstruieşte vechiul sediu părăsit la 1094 al episcopiei. Biserica se reface din zid pe un plan romanic. Anterior e demarat şantierul de la Pecs (toate în Ungaria).

1141 - 1162	Domnia regelui maghiar Geza al II-lea care iniţiază colonizarea primului grup de populaţie germană (saşi) în Transilvania (zona Alba, Sibiu şi Bistriţa).
1147 - 1149	A doua Cruciadă
cca 1179	Un grup de călugări cistercieni de la mănăstirea burgundă Pontigny întemeiază la Igriş (jud. Timiş) o abaţie filială.
1189 - 1192	A treia Cruciadă
~ 1200	Frontiera cuceririlor maghiare atinge linia Carpaţilor de Sud şi a Oltului
sf. sec. al XII-lea începutul sec. al XIII-lea	Construirea Mănăstirii Benedictine de la Acâş (Satu Mare) V. Vătăşianu datează construcţia spre mijlocul secolului al XIII-lea şi o leagă de o înrâurire susţinută a şantierelor din vestul Ungariei, ale cărei etape le surprindem la Pâncota, Tămaşda, Ineu, Glogovăţ, Sânnicolaul de Beiuş, Acâş, Căpleni, Herina, Sebeş şi poate, în Sibiu.
1202 sau 1207	Călugării Mănăstirii Igriş întemeiază prima abaţie filială la Cârţa. Ea este înzestrată cu Cisnădioara şi cu „ţinutul luat de la valahi". (1223, după 30 noiembrie).
1202 - 1204	A patra Cruciadă şi cucerirea Constantinopolului de către cruciaţi.
1205 - 1235	Domnia regelui Ungariei, Andrei al II-lea.
1206	Momentul în care Sf. Francisc din Assisi (1182 - 1226) înfiinţează Ordinul Franciscanilor şi înconjurat de discipoli începe să propovăduiască sărăcia evanghelică.
1207 - 1231	Intervalul vieţii Sf. Elisabeta, fiica lui Andrei al II-lea, regele Ungariei. Sf. Elisabeta (19 noiembrie) este hramul Cloaşterului câmpulungean. Fiica regelui Ungariei a fost canonizată în 1235 şi deoarece făcea parte din Ordinul Franciscan, cultul ei a fost propagat mai cu seamă de franciscani dar şi de alte ordine (în speţă dominicanii).
1211 - 1225	Colonizarea Cavalerilor Teutoni în Ţara Bârsei (după 7 mai) unde primesc largi privilegii.

1213	Prima menţiune documentară a prezenţei secuilor pe teritoriile unde trăiesc şi azi.
1215	Înfiinţarea la Toulouse de către Dominic Guzman (1170 - 1221) a Ordinului Dominican. Călugării ce-i aparţin mai sunt denumiţi Fraţi predicatori. La 1216 Ordinul e confirmat de papa Honorius al III-lea. Inocenţiu al III-lea îl trimite să stârpească erezia albigensă în Provenţa. Tot ei sunt semnalaţi la Câmpulung probabil ca întemeietori ai Cloaşterului.
1217 - 1221	A cincea Cruciadă (cu participarea regelui Andrei al II-lea al Ungariei).
1223	După 30 noiembrie este consemnată înzestrarea mănăstirii cisterciene din Cârţa cu „ţinutul luat de la valahi". Este consemnată pentru prima oară şi Biserica Sf. Mihail din Cisnădioara.
11 iulie 1227 - 21 martie 1228	Are loc creştinarea cumanilor şi brodnicilor în prezenţa arhiepiscopului de Strigoniu şi a viitorului rege Bela al IV-lea. Episcopia cumanilor avea sediul la Civitas Milcoviae (Odobeşti - Focşani).
1228 - 1229	A şasea Cruciadă
1235 - 1270	Domnia regelui Bela IV al Ungariei care participase la Civitas Milcoviae la întemeierea episcopiei cumanilor distrusă definitiv la 1241 de invazia mongolă.
1241	Marea invazie mongolă în Europa
1242	Reconstrucţia Mănăstirii Cârţa, distrusă de mongoli. Ea prilejuieşte o pătrundere puternică a formelor goticului timpuriu în Transilvania.
23 aug. 1244	Căderea definitivă a Ierusalimului în mâinile musulmanilor
1248 - 1254	A şaptea Cruciadă
1260	Începerea lucrărilor la corul Bisericii Sf. Bartolomeu din Braşov sub influenţa Şantierului de la Cârţa.

1270	A opta Cruciadă
1271	Prima menţiune documentară a Braşovului. Oraşul are însă o existenţă anterioară.
sf. sec. al XIII-lea	Datarea fundaţiilor bisericii ce se afla sub actuala Biserică Neagră
1292	După tradiţie, pe locul Bisericii al cărei hram iniţial este Adormirea Micii Domnului din Schei- Braşovului, se ridică la această dată o troiţă acoperită cu şindrilă.
ante 1300 (ultimul sfert al secolului al XIII-lea)	Este construită "Bărăţia", cu hramul Sf. Iacob cel Mare căruia i -sa adăugat mai târziu cel al Sfintei Anna. Planul iniţial evidenţiat de arheologi este cu un cor pentagonal mic şi o navă simplă.
1300	Datarea pietrei de mormânt a comitetului Laurenţiu a cărei inscripţie este: "Hic sepultus est comes Laurencius de Longo Campo, pie me(m)oriet Anno. D(omi)ni M°CCC°t". Piatra în greutate de peste 2000 kg avea ca element central figura lui Laurenţiu, azi cioplită şi un chenar perimetral cu inscripţia. Ea a fost aşezată de la început în Bărăţia câmpulungeană.
~ 1345	Anul presupus al construcţiei Cloaşterului din Câmpulung, ctitorie a lui Nicolae Alexandru, voievod asociat al lui Basarab I şi a doamnei Clara doamnă catolică.
1364	În "Psalteriumul" găsit la Mănăstirea dominicană din Sf. Maria (Cârţa) e consemnat anul morţii lui Nicolae Alexandru (1352 - 1364). Se presupune că acesta provine de la mănăstirea dominicană din Câmpulung.
1373	O inscripţie de mormânt remarcată de Andrea Maria del Chiaro, secretarul italian al voievodului Constantin Brâncoveanu şi publicată la 1718, are următorul conţinut: "Hic requiescit in pace, generosus dominus Iohannes P ... huius saxonicalis ecclesiae custos, qui obiit MCCCLXXIII (1373)". Inscripţia era plasată la intrarea în biserică, în stânga.
1379	La Braşov există în clădirea parohiei evanghelice ce-şi păstrează pivniţele iniţiale şi azi o sală a capitlului

	bisericesc.
c. 1380 - 1390	Itinerariul din Bruges. El e redactat după venirea turcilor în Europa (1353) şi se potriveşte realităţilor dintre anii menţionaţi. El menţionează: .... Pesta - Dunărea - Buda - Transilvania este a regelui Ungariei - câteva sate în Ungaria pe Tisa şi Berettyoa - Oradea - Ter horgerstede (posibil Baia Mare ?) - Huedin - Cluj - Turda - Mănăcade sau Teiuş (?) - Bulgaria (?) - Sibiu - Perişani (?) - Curtea de Argeş - Piteşti - Ciupa - Velea pe Neajlov - Rusciuc sau Giurgiu - Târnovo. Dat fiind faptul că aceasta este o rută de pelerinaje spre Constantinopol este curioasă absenţa Câmpulungului măcar ca variantă.
9 mai 1381	Întemeierea diocezei catolice de Argeş şi construirea bisericii episcopale cu Hramul Sf. Maria la Argeş. Episcop, sufragant al arhiepiscopului de Kalocsa e numit dominicanul Nicolaus Antonius.
1 martie 1382	Cea mai veche menţiune despre o mănăstire catolică la Câmpulung într-un act emis de Grigore, episcop de Severin. Acesta ridică pe Ioan, fiul lui Valentin din Valea Crişului, de la tagma fraţilor ajutători la rangul de subdiacon în mănăstirea din Câmpulung cu Hramul Sfintei Fecioare. Emil Lăzărescu considera acest act un fals între altele şi din cauza hramului Cloaşterului care era Sf. Elisabeta (tot o sfântă fecioară).
1385	Relaţia călătoriei prin Ţara Românească şi Transilvania, către Ungaria a lui Peter Sparnau şi Ulrich van Tennstadt venind de la Ierusalim. Traseul călătoriei este următorul prin ţara noastră (cu vecinătăţi): - Târnovo - Şiştov - trecerea Dunării în Ţara Românească - Şiştovul românesc, Zimnicea de azi - Ruşii de Vede - Nuwestad (Piteşti) - Curtea de Argeş - Câmpulung - Braşov în Ţara Bârsei - drumul pe Olt la Sibiu - Cluj - prin pădure şi peste Criş la Oradea - prin pustiu la Buda. La Câmpulung se menţionează că "Acolo este piciorul Sf. Andrei însuşi" probabil adăpostit de Cloaşter.
1385 - 1476	Construcţia Bisericii Negre
spre sf. sec.	Construcţia unei biserici de lemn pe locul actualei biserici

al XIV-lea	din Scheii Braşovului (Biserica I conform denumirii propuse de autoarele cercetării arheologice care au scos-o la lumină, Luminița Munteanu şi Mariana Beldie - Dumitrache). Această biserică avea o navă unică aproape pătrată (5 x 4 m) şi absida poligonală de mică adâncime (2 m) cu muchie în ax.
15 dec. 1399	Bula papală emisă de Bonifaciu al IX-lea (Pietro Tomacelli papa de la 1389 la 1404) care face aluzie la existența unei biserici ortodoxe în Scheii Braşovului.
sec. XIV sau XV descoperit de ei	Autorii săpăturilor arheologice de la Câmpulung, I. Barnea şi E. Lăzărescu presupun că cimitirul din zona, Cloaşterului ar aparține acestei perioade şi reprezintă prima etapă de construcție în zonă. Datarea este făcută "lipsind elementele care să permită o datare certă".
înainte de 1404	Ioan arhiepiscop de Sultanieh, călugăr dominican scrie un mic tratat de geografie. Între cunoştințele pe care ni le comunică constatăm: "Îndeobşte ei (românii) urmează pe greci în credința lor, măcar că şi noi avem mai multe lăcaşuri ale ordinului Predicatorilor (Dominicanii) şi ale Minoriților (Franciscanii) şi avem mulți germani ce locuiesc în aceste părți". El este semnalat la Braşov la 1409 deci după scrierea de mai sus.
1420	Turnul de supraveghere a intrării în oraş şi a târgului de la Braşov şi "bolțile" blănarilor din vecinătate sunt înglobate într-o clădire care devine Casa Sfatului. La etaj se construieşte sala de întruniri a sfatului.
1427 (sau prima jumătate a sec. al XV-lea)	Data probabilă a refacerii corului Bărăției ("actuala biserică"). Se presupune că în urma atacului turcesc de la această dată Bărăția ar fi fost refăcută începând cu corul care s-a adăugat la nava originară. Ar fi urmat în condiții de prosperitate a comunității înlocuirea naosului cu o construcție mai amplă. Acest lucru nu s-a podus însă.
27 aprilie 1427	O scrisoare a împăratului Sigismund cerea legatului papal acordarea de noi indulgențe în favoarea călugărilor unei mănăstiri din Câmpulung a predicatorilor (dominicani). Invazia otomană ce dusese la pierderea indulgențelor mai vechi afectase şi unele edificii monastice dar nu biserica.

sec. XV	A doua fază descoperită arheologic în zona acareturilor Cloaşterului. E o fază în care se ridică construcţii. Datarea este şi aceasta incertă.
a doua jumătate a sec. al XV-lea	Momentul amenajării portalului sudic al Bărăţiei prin spargerea soclului existent. Tot în această perioadă este posibilă preluarea de către franciscani a mănăstirii dominicane Sf. Elisabeta (Cloaşterul).
1440 - 1444	Desfacerea intenţionată a bisericii de lemn din Scheii Braşovului (Biserica I).
după 1440 - 1444	Zidirea pe locul bisericii de lemn a unei biserici de zid, cu nava unică (7,50 x 5,40 m) şi altar cu patru laturi (4,00 m x 3,00 m) având o muchie în ax. Se pare că avea un iconostas zidit. Curând după zidire, acestei biserici i se adaugă un pridvor asimetric, cu contraforturi orientate est - vest (ca la Biserica Sân Nicoară din Curtea de Argeş) adânc de 2,30 m şi lat de 5,00 m. Această biserică denumită de arheologi Biserica II va fi dărâmată ca "termenus ante quem" anul 1542.
1476	Terminarea lucrărilor la Biserica Neagră din Braşov.
1477	Popa Costea din Scheii Braşovului scrie aici un voluminos Minei de sărbători.
1477	În scrisoarea trimisă braşovenilor de Laiota Basarab acesta roagă să-i fie trimis la curtea sa preotul Costea ce slujea la altarul Bisericii II din zid, din Schei şi pe care domnitorul dorea să-l răsplătească pentru credinţă. Există şi a doua scrisoare în acest sens.
2 oct. 1477	Pe o lespede de mormând descoperită cu ocazia renovărilor din 1941 din Biserică s-a decoperit inscripţia: „Anul 1477, luna octombrie, 2 zile s-a pristăvir robul lui Dumnezeu popa Costea din Braşov. Veşnica pomenire". Se pare că Popa Costea s-a stins înainte de a simţi binefacerile recunoştinţei domneşti.
1481 şi 1482 - 1495	Domnia lui Vlad Călugărul în Ţara Românească.

1495	Anul pe care tradiţia îl consacră pentru zidirea Bisericii din Scheii Braşovului şi Şcolii prin grija Voievodului Vlad Călugărul (ctitor la Glavacioc, Râncăciov, etc.). El e un sprijinitor al relaţiilor cu negustorii saşi şi al vieţii culturale din Scheii Braşovului.
3 nov. 1495	Popa Bratu din Schei trimite la Sibiu prima scrisoare în limba română.
1495 - 1508	Domnia lui Radu cel Mare, în Ţara Românească, în timpul căreia negustorii din Schei primesc un nou hrisov ce le consfinţea libertatea comercială în Muntenia.
sec.XV - începutul sec. XVI	A treia fază reprezentând reconstrucţia acareturilor Cloaşterului după o fază de abandon. „Construcţiile din faza a doua erau dărâmate încă înainte de începerea celor din faza a treia".
prima jum. a sec. al XVI-lea	Registrele Braşovului consemnează o serie de negustori scheieni, ca Bratul, Radu, Stanciu, Dumitru al Micăi, Pătru al Latului, Radu al lui Roma, Stan al lui Pătru, Mihnea Grasul, Vatu ficiorul lui Coman, Sava ficiorul lui Mane, etc.
1512 - 1521	Domnia lui Neagoe Basarab pe care tradiţia îl consacra ca pe unul din ctitorii Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului.
1512	Termenul „post quem" al construirii Bisericii III din Scheii Braşovului. Aceasta este o biserică de zid, cu nava unică sensibil mărită către vest şi altar cu muchia în ax. Biserica are contraforturi la colţurile poligonului altarului, dar şi la colţurile de vest ale navei. În interiorul navei au apărut fundaţiile a doi stâlpi care dau naştere ipotezei existenţei unui turn - clopotniţă înglobat în navă. Planul şi descoperirea unor nervuri din cărămidă (fragmente) pictate ne duc la presupunerea că cel puţin absida dacă nu şi toată biserica a avut o boltire gotică. Ea a vieţuit până la 1740. Atunci s-a desfăcut altarul şi s-a adăugat turla naosului cu absidele nord- sud şi noua absidă a altarului. Partea nouă s-a racordat la zidurile vechi (?). Altarul Bisericilor I, II şi III se află pe acelaşi loc.

Se pare că la zidirea Bisericii III, la vechiul Hram, Adormirea Maicii Domnului s-a adăugat şi cel mai nou, Sf. Nicolae. Cele mai vechi ziduri ale Bisericii Sf. Nicolae din Schei sunt deci porţiuni din elevaţia Bisericii III databilă de la începutul secolului al XVI-lea.

31 oct. 1517

Începutul Reformei. Martin Luther (1483 - 1546) afişează la Wittenberg cele 95 de teze. În refugiul de la Wartburg traduce Biblia în germană. La 1530 şi 1537 sunt elaborate două acte care rezumă confesiunea de credinţă luterană.

1521

Scrisoarea judelui Neacşu Lupa din Câmpulung către jupânul Hanas Begner din Braşov - judele oraşului.

1525

Bărăţia primeşte un clopot a cărui inscripţie este: "S (anct) e Iacobe et Anna sint nobis grata hac munera. Franc (isci) O(b) s(e) r(vantia) A(nno) D(omini) 1525". Aceasta probează faptul că acum, franciscanii observanţi slujeau la Bărăţie ceea ce nu s-ar fi putut îtâmpla dacă Mănăstirea Sf. Elisabeta (Cloaşterul) ar fi fost în funcţie la această dată.

1542

Ioan Honterus (1498 - 1549) reformează biserica săsească din Braşov fiind adept al luteranismului.

1543

Volumul mărfurilor vândute de braşoveni în Ţara Românească este de 549.265 aspri.

1544 - 1552

Numeroase ediţii ale „Cronografiei sau descrierea lumii" a lui Sebastian Munster (1489 - 1552) unde este consemnat şi Câmpulungul astfel: „Între Târgovişte (capitala ţării în text) şi Braşov este Târgul Câmpulung (Langenau) locuit de creştini şi acolo este locul de desfacere al mărfurilor pe care le transporta de la Târgovişte în Transilvania". „Cronografia ..." are anexă şi o hartă.

mijlocul secolului al XVI-lea

Preoţii luterani preiau bisericile catolicilor din Transilvania şi desfiinţează mănăstirile, lucru petrecut curând şi la Câmpulung.

1552

Raport din lunile martie - aprilie 1552 referitor la veniturile regeşti din Transilvania în care se specifică:

	„... În abația din Cluj Mănăstur este un singur monah ...“ „Orășenii din Sibiu stăpânesc o abație numită Kertz sau *de Candelis* împreună și cu alte bunuri bisericești pe care prealuminatul răposat împărat Sigismund se zice că le-a dat bisericii parohiale din acel loc după întemeierea ei pentru întreținerea a doisprezece preoți, dintre care acum nu se mai ține niciunul. Iar care este numărul și venitul acestor bunuri nu s-a putut afla bine până acum“. Aceasta era situația câtorva mănăstiri din Transilvania din anii Reformei.
1556 - 1588	Diaconul Coresi și alți colaboratori tipăresc cele dintâi cărți de circulație în limba română, oficializând definitiv biruința scrisului românesc.
1559	Autoritatea locală acceptă folosirea ca prim manual românesc a Catehismului coresian la școala din Schei.
1571	Anul în care ultimul călugăr minorit părăsește mănăstirea franciscană din Târgoviște. Aceasta începe să se ruineze.
1581	Hieronimus Arsegno menționează pe scurt Mănăstirea Catolică (Cloateșul) și că Bărăția se afla în bună stare și faptul că în ea oficia preotul luteran. Hieronimus Arsegno deține informațiile de la fratele Celestin Venețianul care știa românește și a fost instalat preot la Târgoviște în locul preotului luteran. Informația completă despre Câmpulung este: „În această țară, la o zi depărtare de Târgoviște (care avea o biserică și o mănăstire catolice), este un oraș numit Câmpulung; are 900 de cămine (fuochi), toate de români, sunt case de sași catolici (latini, sassoni) 400 de suflete, cu totul 250; are o mănăstire franciscană, care însă e dărăpănată și o altă biserică, în care locuiește capelanul care este luteran, vorbește nemțește, ungurește și românește; totuși oamenii spun că sunt catolici romani și că țin un luteran, neavând altul și fiind oameni simpli“.
26 iunie 1585	În relatarea călătoriei prin Transilvania și Țara Românească, Jacques Bongars (1554 - 1612) pomenește că la Târgoviște a fost găzduit la călugării franciscani.

august 1595	Este semnalat de către Giuseppe Pisculo (? - după ~ nov.1596) faptul că un călugăr franciscan de la Târgovişte, Francesco Pastis din Candia (? - după nov.1596) este duhovnicul principelui Transilvaniei Sigismund Bathory.
C.1595 - 1596	Călugărul Pastis din Candia informează pe Papa Clement al VIII-lea de situaţia catolicilor din Ţara Românească şi Moldova. El alungă pe luterani de la Târgovişte unde e şi o mănăstire catolică.
secolul al XVII-lea	Deteriorarea navei Bărăţiei începe din această perioadă. Ea va duce la demolarea acesteia la 1788.
începutul secolului al XVII-lea	Relatarea lui Giovanni Botero (1533 sau 1540 - 1617), iezuit, care spune: „În Ţara Românească, la Târgovişte, oraş de scaun se numără 1000 de case de români de rit ortodox, 22 de saşi catolici de limbă germană şi maghiară. Au două biserici, una a Sf. Francisc măcar că ruinată, alta a Sf. Maria; dar din lipsă de preoţi catolici se slujesc de un luteran. Aşa se purcede şi la Câmpulung, oraş cu 900 de case dintre care 40 sunt ale saşilor catolici şi tot aşa la Râmnic unde se numără 20 de case de saşi catolici".
29 - 30 aug. 1640	Vizita la Câmpulung a episcopului de Sofia, Petrus Deodatus Baksic. Acesta, vorbind despre cloaşter, ne informează acum că biserica fusese închinată Sf. Elisabeta a Ungariei şi aparţinuse franciscanilor. Lăcaşul este descris ca având "acoperişul şi cupola corului ... căzute, numai zidurile stau întregi". El măsura în lungime 40 de paşi (33 m) şi în lăţime 12 paşi (10 m) şi „a fost o biserică foarte frumoasă". Avea reputaţia de a face minuni deci poseda moaşte foarte rare. Călugării amenajaseră în jurul mănăstirii o grădină „care intrase în patrimoniul voievodului prin dispariţia mănăstirii" dar care putea fi totuşi recuperată împreună cu restul terenului.
1647	Anul dărâmării în întregime a bisericii Cloaşterului pentru recuperarea de materiale de construcţie necesare la construcţia turnului Mănăstirii Câmpulung. Demolarea

	este ordonată de stareţul Melchisedec. Folosirea materialelor de construcţie provenite de la Cloaşter pare însă a fi început înainte de această dată. Ele s-au folosit şi la casele domneşti şi la chiliile mănăstirii.
1648	O repetare a vizitei lui Baksic la Câmpulung. O nouă descriere a Bărăţiei. „Biserica este mare şi nu are cor; este în întregime din zid şi deasupra altarului celui mare până la poarta de miazăzi este boltită ... Clopotniţa din faţa bisericii este făcută din lemn, înaltă .... Sacristia se află în partea dinspre Evanghelie; se intră prin biserică şi nu are altă uşă; este clădită cu boltă ... Biserica ... deasupra nu are tavan decât partea unde este boltită ...". Cloaşterul fusese dărâmat „până în temelii" cu un an în urmă pentru zidirea turnului Mănăstirii Câmpulung.
3 sept. 1650	Completarea la Raportul trimis prin minoritul Venanzio de către Bonaventura din Campofranco (? - după 1653). Acesta conţine: „Câmpulung, oraş; acolo este o biserică (catolică). Sunt vreo 40 de familii de saşi. Acestea sunt acum păstorite de părinţi franciscani reformaţi".
7 februarie 1652	Într-o scrisoare către Congregaţie, trimisă din Chiprovăţ, Francisc Şoimirovici (1614 - înainte de dec.1675) pomeneşte despre faptul că la Câmpulung, biserica Sf. Iacob stă închisă de patru luni şi că „acei bieţi creştini" ameninţă „să se facă eretici".
1652	„În Câmpulung sunt 259 suflete de catolici, toţi readuşi de noi misionarii franciscani ...".
24 - 25 feb. 1653	O ultimă vizită a lui Bacsic la Câmpulung. Din descrieri se trage concluzia că Bărăţia câmpulungeană închinată Sf. Iacob cel Mare era un lăcaş sărac; în cele trei altare erau câteva icoane. Biserica e mare şi încăpătoare, „are corul în faţa altarului celui mare, iar bolta deasupra corului ...".
1656	Documente din 20 şi 28 mai ale acestui an date lui Grigore egumenul barat din care se înţelege că biserica Cloaşterului nu mai exista. E pomenit „un loc în Câmpulung" ce se cheamă Cloaşter (deci loc nu biserică) şi cu alte locuri" ...

7 feb. 1660	Relatarea lui Gabriel Mancic în care se reproduce tradiţia despre înălţarea Cloaşterului din Câmpulung ca şi a celui din Târgovişte de către fericitul Capistrano în timpul „principesei Ecaterina, soţia lui Negru Vodă care era catolică". El intenţiona să ridice pe locul Cloaşterului o mică capelă care ar fi primit credincioşii catolici şi ortodocşi veniţi să aprindă lumânări pe temeliile fostei mânăstiri care era socotită un loc făcător de minuni.
23 mai 1670	Relatarea lui Francesco - Maria Spera (? - după 1670) care fusese misionar la Câmpulung cu 20 de ani în urmă, vorbeşte despre o biserică catolică care are două vii şi câteva fâneţe. Pe vremea când era misionar, în Câmpulung erau 70 de case de catolici cu peste 600 de suflete.
12 iunie 1672	La Câmpulung sunt semnalate 40 de case de catolici.
1688	Într-o relatare de la această dată, la Câmpulung sunt semnalate Biserica Sf. Maria (?) şi 60 de familii de catolici.
Înainte de august 1688	Raportul anonim latin despre Ţara Românească pomeneşte de cca 10 familii catolice în Câmpulung păstorite de fratele Martin Tobia, franciscan, născut aici.
1730	Construcţia actualului turn clopotniţă al Bărăţiei peste temeliile unui turn mai vechi de lemn.
1781	Fr. I. Sulzer vizitează locul Cloaşterului unde remarcă „un mare loc acoperit de iarbă" unde se distingeau „temeliile vechilor ziduri ale mănăstirii şi bisericii".
1788	Anul dărâmării naosului Bărăţiei şi reducerii bisericii numai la cor (ca azi). Nava Bărăţiei este totuşi deteriorată din secolul al XVII-lea.
a doua jum. a sec. XIX	Din rămăşiţele Cloaşterului se adună materiale de construcţie pentru puşcăria oraşului (azi probabil secţia de contagioase a Spitalului Municipal).

1924	Săpături arheologice efectuate de Virgil Drăghiceanu la Mănăstirea Câmpulung şi la Cloaşterul Câmpulungean (la acesta între 4 - 10 noiembrie 1924). Jurnalul acestor săpături e publicat de abia în 1964 deşi planul săpăturilor de la Biserica Mănăstirii este cunoscut în prima sinteză despre arhitectura Țării Româneşti a arhitectului Ghica - Budeşti.
1957	Apariția în revista S.C.I.A. IV (1957), nr. 1 - 2, a studiului lui Emil Lăzărescu „Despre piatra de mormând a comitelui Laurențiu şi câteva date arheologice şi istorice în legătură cu ea".
1958 - 1960	Campanie de săpături arheologice în zona Cloaşterului efectuată de I. Barnea şi E. Lăzărescu.
1962	Apariția în „Materiale şi cercetări arheologice", VIII (1962) a articolului redactat de I. Barnea şi E. Lăzărescu, „Sondajul de la Câmpulung punctul Cloaşter".
1964	În B.O.R. anul LXXXII, nr. 3 - 4 (martie - aprilie 1964) apare articolul „Despre Mănăstirea Câmpulung" scris de Virgil Drăghiceanu cu specificația: „Un document inedit: Jurnalul săpăturilor făcute de Comisia Monumentelor Istorice în 1924" cu un capitol special despre Cloaşter.
1964 - 1965	Săpături arheologice la Bărăția din Câmpulung.
1965	Apariția în „Revue Roumaine d'histoire de l'art", tom II (1965) a articolului lui Pavel Chihaia „Monuments gothiques dans les anciennes residences de Valachie" urmat de alte articole despre monumente catolice în 1967.
1967	Monumente istorice, Studii şi lucrări de restaurare, 1967, nr. 1, publică articolul lui Şt. Balş şi Dinu Rosetti „Restaurarea bisericii Bărăția din Câmpulung Muscel".
1974	Apariția volumului „Din cetățile de scaun ale Țării Româneşti" al lui Pavel Chihaia (Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

MĂRTURII ALE INFLUENȚEI CIVILIZAȚIEI BIZANTINE ÎN REGIUNEA ARGEȘ-MUSCEL (SECOLELE X-XIV)

ION BICA

Alungarea rușilor de la Dunărea de Jos, în vara anului 971, de trupele bizantine conduse de împăratul Ioan Tzimiskes (969-976), a avut drept consecință reintrarea acestei regiuni în sfera de influență a administrației constantinopolitane. Ținuturile dunărene recucerite - din care făcea parte și teritoriul Dobrogei - au fost organizate într-o themă (unitate administrativ-militară condusă de un strateg) cu denumirea de Dristra - Dorostolon (Silistra de astăzi)[1].

Reinstalarea administrației bizantine la Dunărea de Jos către sfârșitul secolului al X-lea, a contribuit la apariția unor cetăți orașe, în perioada următoare (secolele XI-XII): Dristra (Dorostolon), Vicina (Noviodunum)[2], Dinogeția (Gărvanul de azi), precum și înfloritorul oraș din insula Păcuiul lui Soare[3]. Acestea vor deveni, cu timpul, adevărate centre de tranzit comercial, între teritorul Dobrogei și regiunile situate la nord de Dunăre[4]. Ca urmare a

---

[1] Nicolas Oikonomides, *Les listes de préséance byzantins des IX-e et XI-e siècles*, introduction, texte, traduction et commentaire, Paris, 1971, p. 269, 362; Petre Diaconu, *Despre organizarea administrativ-militară a regiunii de la Dunărea de Jos în vremea lui Ioan Tzimiskes* (Contribuții pe marginea articolului: *Sigiliile lui Leon Sarakinopoulos de la Preslavul* Mare), în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie", 37 (1986), 2, p. 167-177; Ion Barnea, în vol. *Din istoria Dobrogei*, III. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos, Edit. Academiei Române, București, 1971, p. 71-73.

[2] Pentru localizarea Vicinei la Noviodunum (Isaccea), vezi: Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1977, p. 1543-154, cu prezentarea problemei și o bogată bibliografie.

[3] P. Diaconu, *Despre localizarea Viciniei*, în „Pontica", 3 (1970), p. 275-294, unde pledează pentru localizarea Vicinei la Păcuiul lui Soare.

[4] Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, Edit. Meridiane, București, 1971, p. 30; Petre Diaconu, Dumitru Vâlceanu, *Păcuiul lui Soare*, I, *Cetatea bizantină*, Editura Academiei Române, București, 1972, p. 179.

acestui proces istoric, în secolele XI-XII, vom asista „la difuzarea culturii bizantine în noua sa formă pe tot teritoriul de la nordul Dunării"[5].

Consolidarea dominației bizantine în regiunea Dunării de Jos, după evenimentele din vara anului 971, a avut, așadar, un rol destul de important pentru întreg teritoriul extracarpatic[6]. Consecințele progresului politic și economic înregistrat în regiunea dunăreană se vor face simțite, de altfel, și în ținuturile argeșene. Populația autohtonă (protoromână = vlahă), care continua să locuiască în această regiune[7], a întreținut relații economice permanente cu Imperiul bizantin. Această realitate este confirmată de descoperirea unui însemnat număr de monede bizantine pe teritoriul județului Argeș, care datează din secolele X-XIV[8]. În același timp, pentru secolele X-XIII, aceste documente numismatice atestă existența unei populații locale, deoarece „inițierea și susținerea unui proces de circulație nu pot aparține decât unei populații locale, producătoare de bunuri folosite în procesul schimbului"[9]. Pe cale comercială vor fi pătruns în regiunea argeșeană, de asemenea, diferite obiecte de factură bizantină, în special ceramică smălțuită, descoperite la Cetățeni[10], Curtea de Argeș[11], Pitești[12], precum și o cruce pectorală găsită la Câmpulung[13].

Perioada de formare a statelor feudale în teritoriile nord-dunărene este caracterizată de „infuzia permanentă venită din aria de civilizație bizantină, direct sau prin intermediul altor centre sud-dunărene"[14]. În secolul al XIV-lea, influențele artei bizantine din timpul Paleologilor ajung pe teritoriul Țării Românești, prin intermediul statului sârb, care, în vremea lui Ștefan Uroș II

---

[5] Corina Nicolescu, *Lumea românească și Bizanțul în secolele XIII-XIV*, în vol. *Cultura Bizantină în România*, expoziție organizată cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, București, 1971, p. 55.

[6] Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-danubiană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Edit. Junimea, Iași, 1981, p. 53-54..

[7] Pentru această problemă, vezi: Ion Bica, *Romanitate și continuitate în zona Argeș-Muscel*, în „Păstorul Ortodox", revistă oficială a Sfintei episcopii a Argeșului și Muscelului, S. N., III, 1997, 1, p. 119-123.

[8] În acest sens, vezi tabelul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Argeș, de la pagina 12-14.

[9] Constantin Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în „SCIV", 23, 1972, 3, p. 391.

[10] Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în „Materiale și cercetări arheologice", VIII, 1962, p. 84; Lucian Chițescu, Spiridon Cristocea, Anișoara Sion, *Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetățeni*, în *Ibidem*, XVI, 1982, p. 281.

[11] Corina Nicolescu, *Lumea românească și Bizanțul...*, p. 158, 159, 166; Idem, *Ceramica smălțuită din secolele X-XV în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în „SCIA", I, 1959, 2, p. 83; Nicolae Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)*, Asupra începuturilor Țării Românești, Edit. Academiei Române, București, 1984, p. 139-140.

[12] Paul I. Dicu, *Din istoria municipiului Pitești. Scurtă privire asupra epocilor străveche, veche și medievală*, în „RMM", XIX, 1988, 2, p. 6; idem, *Pitești-important centru economic, politic și social al Țării Românești în epoca medievală*, în vol. *Istoria municipiului Pitești*, Edit. Academiei Române, București, 1988, p. 54.

[13] Octavian Mărculescu, *O cruce pectorală bizantină găsită la Câmpulung*, în „BOR", XCIII (1975), 3-4, p. 356-359.

[14] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeș, probleme de geneză și evoluție*, în „BMI", XL, 1971, 3, p. 23.

Miliutin (1282-1321) şi Ştefan Duşan (1331-1355), cunoaşte o epocă de mare înflorire[15].

Edificiile religioase, construite în regiunea Argeş-Muscel în secolele XIII-XIV, prezintă caracteristici arhitectonice, specifice artei bizantine. Biserica din secolul al XIII-lea, descoperită sub actuala biserică domnească, în timpul cercetărilor arheologice din anii 1969-1973[16], a fost construită după un plan şi o tehnică destul de răspândită în Balcani, care avea la origine elemente bizantine[17]. Tot secolului al XIII-lea îi aparţin şi resturile unei biserici treflate de la Cetăţeni, cu abside semicilindrice atât în interior, cât şi la exterior[18], ceea ce pentru teritoriul românesc reprezintă „cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculiţel"[19]. Însă, un loc important în cadrul acestei prezentări îl deţine Biserica domnească din Curtea de Argeş, monument „realizat în cel mai curat stil bizantin"[20]. Locaşul de rugăciune, cu hramul Sfântul Nicolae, ridicat după anii 50 ai secolului al XIV-lea[21], „reproduce, în totalitate, planul de cruce greacă înscrisă, caracteristic edificiilor religioase create la Constantinopol în perioada secolelor XI-XII"[22]. Planul, cunoscut sub denumirea de „cruce greacă înscrisă", a apărut în epoca împăraţilor din dinastia macedoneană (867-1025) şi este specific artei bizantine, reprezentând, în acest sens, o notă de originalitate. Din punct de vedere tehnic a cunoscut o continuă

---

[15] Ch. Delvoye, *Arta bizantină*, vol. II, traducere de Florica Eugenia Condurachi, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 196-197; Louis Bréhier, *Civilizaţia bizantină*, traducere de Nicolae Spincescu, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994, p. 426; Ion Bica, *Biserica domnească din Curtea de Argeş în opera bizantinologului Charles Diehl*, în „Buletin Ştiinţific" seria „Teologie Ortodoxă", Piteşti, II, 1997, 1, p. 68.

[16] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş...*, p. 22-23; idem, Curtea de Argeş (1200-1400)... p. 92.

[17] Maria Ana Musicescu, *Bizanţul şi arta ţărilor româneşti (sec. XIV-prima jumătate a sec. XV)*, în „BMI", XL, 1971, 3, p. 7.

[18] Lucia Chiţescu, Spiridon Cristocea, Anişoara Sion, *op. cit.*, p.277: „deşi mult distruse de o revărsare ulterioară a Dâmboviţei, resturile păstrate ale bisericii nr. 2 indică cu claritate un plan treflat".

[19] *Ibidem*, p. 277. Pentru bserica de la Niculiţel (sec. XI-XII), vezi: I. Barnea, *op. cit.*, p. 238-242; P. Diaconu, *Despre datarea „circumvalaţiei şi a bisericii treflate" de la Niculiţel*, în „SCIV", 23, 1972, 2, p. 307-319; Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Pentru o nouă datare a bisericuţei cu plan treflat de la Niculiţel*, în „Peuce", VIII, 1980, p. 451-456.

[20] Grigore Ionescu, *Curtea de Argeş. Istoria oraşului prin monumentele lui*, Bucureşti, 1940, p. 18.

[21] Discuţia referitoare la această problemă este destul de controversată. Astfel, pe baza unui grafit descoperit în tencuiala bisericii, în care se menţionează că Basarab I a murit în anul 1352, unii dintre istorici - N. Iorga, V. Vătăşianu, P. Chihaia - consideră că biserica a fost zidită în timpul lui Basarab I; o altă grupare - V. Drăghiceanu, D. Onciul, R. Theodorescu - este de părere că edificiul a fost început în vremea lui Basarab I şi terminat de fiul acestuia, N. Alexandru (1352-1364); N. Constantinescu, *Curtea de Argeş* (1200-1400)... p. 147, pe baza cercetărilor arheologice efectuate în complexul feudal de la Curtea domnească, între anii 1969-1973, trage însă concluzia că biserica a fost construită şi pictată în perioada cuprinsă între anii 1364-1369: „constructorul bisericii Argeş II nu poate fi, cum s-a afirmat şi cum se stăruie pe temeiul grafitiului conţinând data de 1351/1352, ci un voievod de după 1360". Pentru cele prezentate mai sus, vezi: N. Iorga, *Istoria românilor*, III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 184; V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş*. Note istorice şi arheologice, în „BCMI", X-XVI, 1917-1923, p. 32, 76; D. Onciul, *Anul morţii marelui Basarab*, în „BCMI", p. 104; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, I, *Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1959, p. 148.

[22] Gr. Ionescu, *Byzance et l'architecture religieuse en Roumanie*, în „Balcania", VI, 1943, p. 316; idem, *Arhitectura în România*, vol. I, *De la orânduirea comunei primitive până la sfârşitul secolului al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1963, p. 130; V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 148.

evoluţie mai târziu, în perioada Comnenilor (1081-1186) şi a Paleologilor (1261-1453), atingând perfecţiunea stilistică. Această nouă creaţie bizantină în domeniul artei religioase, se caracterizează, printre altele, prin preluarea greutăţii cupolei de zidurile laterale, cu sprijinul a patru bolţi semicilindrice[23]. Unii dintre istorici - V. Drăghiceanu[24], N. Ghika-Budeşti[25] - analizând monumentul din punct de vedere arhitectonic, au găsit analogii ale acestuia în Serbia din timpul ţarului Ştefan Duşan (1331-1355). În ultimele decenii însă, cercetătorii români din domeniul artei - Virgil Vătăşianu[26], Răzvan Theodorescu[27] - au semnalat existenţa unor similitudini arhitectonice - concretizate în plan, elevaţie, proporţii generale, în mod special, proporţii ale turlei - cu biserica SfinţilorApostoli din Salonic[28], cel de-al doilea mare centru cultural şi artistic al Bizanţului. Biserica Sânnicoară, aparţinând cel mai probabil primei jumătăţi a secolului al XIV-lea[29], de asemenea, este un monument bizantin[30]. Elementele influenţei bizantine sunt scoase în evidenţă atât de arhitectura generală a edificiului, cât şi de procedeele folosite în construcţie[31]. Sistemul de boltire prezintă caracteristici bizantine de netăgăduit, folosind semicalote executate în formă de spic[32].

Tot de provenienţă bizantină este şi tehnica construirii zidurilor în alternanţa cărămidă-piatră (zidire în asize, bicromie ce înlătură monotonia faţadelor), procedeu întâlnit atât la biserica domnească[33], cât şi la Sânnicoară[34]. Această îmbinare, a şirurilor de bolovani de râu, înecaţi cu mortar alb, cu câte 2-5 asize de cărămizi este specifică numai Ţării Româneşti[35], fiind întâlnită pe teritoriul ţării noastre, pentru prima dată, în construcţia bisericuţei de la Dinogeţia-Gărvan (secolele XI-XIII)[36].

---

[23] Ch. Delvoye, *op. cit.*, p.16-22; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 397-398.
[24] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p.75.
[25] N. Ghika-Budeşti, *Arhitectura bisericii domneşti*, în „BCMI", X-XVI, 1917-1923, p. 109.
[26] V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 145-146.
[27] Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturiimedievale româneşti (sec. X-XIV)*, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1974, p. 290; idem, *Un mileniu de artă creştină la Dunărea de Jos (400-1400)*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 180, 183.
[28] Biserica Sfinţii Apostoli din Constantinopol a fost zidită de patriarhul Nifon (1312-1315), originar din Verria (Macedonia), pentru a sluji ca biserică închinată Născătoarei.(Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 195).
[29] I. D. Ştefănescu, *Relations artistiques roumaino-byzantins, aperçus general*, în „Actes du XIV-e Congrès International des Etudes Byzantines (Bucarest, 6-12 septembre 1971)", publié par les soins de M. Berza et E. Stănescu, vol. IV, Bucarest, 1974, p. 97; R. Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident...*, p. 278.
[30] O. Tafrali, *Monuments byzantins de Curtea de Argeş*, Paris, 1931, p. 18; Gr. Ionescu, *Byzance et l'architecture religieuse...*, p. 313.
[31] Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş. Istoria oraşului...*, p. 109.
[32] V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 137; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 103.
[33] C. Nicolescu, *Moştenirea artei bizantine...*, p. 56.
[34] Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România...*, p. 70; idem, *Curtea de Argeş...*, p. 102.
[35] C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 56.
[36] Idem, *Începuturile artei feudale româneşti în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în „SCIA", I, 1959, 1, p. 51.

În ceea ce privește pictura, vestigiile din acest domeniu sunt la fel de numeroase și semnificative pentru subiectul pus în discuție. Astfel, în interiorul celor două biserici din secolul al XIII-lea de la Cetățeni[37], au fost găsite numeroase fragmente de frescă colorate negru, albastru, verde, brun-roșu și galben[38]. Mai mult, pe peretele exterior al bisericii treflate (nr. 2) se mai aflau încă resturi de tencuială alb-gălbuie în momentul efectuării cercetărilor[39], iar unele materiale arheologice par să ateste faptul că și biserica nr. 3 (de tip bazilical) a fost pictată pe dinafară[40]. Interiorul bisericii din secolul al XIII-lea de la Curtea de Argeș (Argeș I) era împodobit, de asemenea, cu „splendide picturi murale“[41], pe alocuri prezentând urme ale utilizării foiței de aur[42]. Conform mărturiilor arheologice, fațadele erau decorate cu piese ceramice, smălțuite[43].

Însă „prezența expresivă a trăsăturilor majore ale stilului paleolog“[44] pe teritoriul nord-dunărean este pus în evidență de picturile care decorează interiorul bisericii domnești[45]. Pictura de la Argeș prezintă unele analogii cu mozaicurile care împodobesc biserica mănăstirii Chora din Constantinopol (astăzi moscheea Kahrie-Djamie)[46], dificiu restaurat din îndemnul și cu cheltuiala umanistului bizantin Theodor Metochites, la începutul secolului al XIV-lea (1315-1320)[47]. Printre scenele caracteristice artei bizantine (de exemplu, „Adormirea Maicii Domnului“, care, de altfel, nu lipsește din decorul bisericilor)[48], în pictura de Argeș regăsim, la fel ca în mozaicurile de Chora, reprezentări iconografice destul de rar întâlnite chiar în arta Bizanțului:

---

[37] Pe lângă biserica cu plan treflat (nr. 2), a mai fost găsită încă o biserică, tot din secolul al XIII-lea, care prezintă un plan bazilical (nr. 3). L. Chițescu, Sp. Cristocea, A. Sion, *op. cit.*, p. 277-278.
[38] *Ibidem*, p. 277-278.
[39] *Ibidem*, p. 277.
[40] *Ibidem*, p. 278. În exterior, în colțul de sud-est, la o distanță de 2 m, au fost găsite mai multe fragmente de frescă, asemănătoare celor din interior, „ceea ce ne face să credem și mai mult că monumentul a fost pictat pe dinafară“ (*Ibidem*).
[41] N. Constantinescu, *Curtea domnească...*, p. 22.
[42] *Ibidem*, p. 22.
[43] *Ibidem*, p. 22.
[44] Ana-Maria Musicescu, *Biserica domnească de la Curtea de Argeș*, Edit. Meridiane, București, 1976, p. 21.
[45] Pentru perioada executării picturii, vezi prezentarea problemei la I. Bica, *Scene iconografice constantinopolitane în pictura bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș*, în „Argessis“, Studii și comunicări, seria „istorie“, Pitești, VIII, 1999, p. 398, nota 4. Cu acest prilej, celor menționate le adăugăm noi opinii: P. Chihaia, *Semnificația portretelor din biserica mănăstirii Argeș*, în „Glasul Bisericii“, XXVI, 1967, 7-8, p. 789, nota 4, împărtășește ideea că pictura a fost executată în timpul voievodului Vladislav I; aceeași părere și la E. Lăzăreanu, Maria-Ana Musicescu, T. Voinescu, *Arta în Țara Românească din secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XV-lea*, în vol. *Istoria artelor plastice în România*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 162-163; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)...*, p. 148, încadrează cronologic întreaga operă (construcție și pictură) cel mai probabil în perioada anilor 1365-1369.
[46] Vezi o prezentare la I. Bica, *op. cit.*, p. 398-399.
[47] A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, traduit du russe par P. Brodin et A. Bourguina, tome II (1081-1453), Paris, 1932, p. 409-411; Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 222-225; V. Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, traducere de Florin Chirițescu, vol. III, Edit. Meridiane, București, 1980, p. 10-22.
[48] V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 159.

„Călătoria Mariei şi a lui Iosif la Nazaret"[49], „Recensământul în faţa judecătorului Quirinus"[50], „Sfătuirea lui Irod cu fariseii"[51]. Unii dintre istorici - P.P. Panaitescu[52], V. Drăghiceanu[53], V. Vătăşianu[54] - găsesc analogii ale acestor picturi în Serbia, însă, în ultima vreme, o analiză mai atentă, făcută de cercetători în domeniul artei - Răzvan Theodorescu[55], Ana-Maria Musicescu[56] - apropie stilistic ansamblul argeşean, cel mai mult, de frescele din mica biserică Sfântul Nicolae Orphanos (1310-1315) din Salonic.

Regiunea argeşană, important centru politic, ecleziastic şi artistic al teritoriului românesc, a întreţinut legături permanente cu Imperiul bizantin. În acest proces, în secolele XI-XII, un rol important l-a avut teritoriul dobrogean, care a reprezentat o adevărată „punte de legătură"[57] în răspândirea culturii bizantine la nord de Dunăre. Mai târziu, în secolul al XIV-lea, valorile artistice produse de Renaşterea culturală din vremea Paleologilor au fost receptate prin intermediul statului sârb. În acest sens, destul de semnificativ este prezenţa Bisericii domneşti din Curtea de Argeş, monument care din punct de vedere al relaţiilor artistice reprezintă „o sinteză între iconografia constantinopolitană şi un stil practicat atât în capitală, cât şi al doilea oraş al Bizanţului, Thesalonicul"[58].

DESCOPERIRI MONETARE BIZANTINE DIN REGIUNEA ARGEŞ-MUSCEL (SEC. X-XIII)

ALBEŞTI - Cu prilejul lucrărilor agricole, după 1950, a fost găsită o monedă de bronz, surfrapată (cca. 1060-1065), emisă de Constantin al X-lea Ducas (1059-1067).

Bibliografie: Gh. Poenaru Bordea, P. I. Dicu, *Monede romane târzii şi bizantine (secolele IV-XI) descoperite pe teritoriul judeţului Argeş*, în „SCN" IX, 1989, p. 80.

---

[49] *Ibidem*, p. 373.
[50] I. Bica, *op. cit.*, p. 399-400.
[51] V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 374.
[52] P. Panaitescu, *Inscripţiunile religioase greceşti de la Biserica domnească*, în „BCMI", X-XVI, 1917-1923, p. 170.
[53] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 76.
[54] V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 388, consideră firesc să „atribuim aceste picturi unui atelier de pe la mijlocul veacului al XIV-lea, care a lucrat mai ales în Serbia". R. Theodorescu, *Un mileniu de artă...*, p. 186, este de părere că apropierile dintre frescele sârbeşti şi cele ale monumentului argeşean ar putea fi explicate prin „elementele stilistice şi iconografice proprii şcolii de pictură de la Salonic".
[55] R. Theogorescu, *op. cit.*, p. 186.
[56] Ana Maria Musicescu, *Bizanţul şi arta ţărilor româneşti...*, p. 7; idem, *Relations artistiques...*, p. 251.
[57] C. Nicolescu, *Moştenirea artei bizantine...*, p. 33.
[58] Ana Maria Musicescu, *op. cit.*, p. 7.

CETĂŢENI - Cercetările arheologice efectuate de D.V.Rosetti în anul 1962, au scos la iveală o moneă de aur (hyperper) din vremea lui Ioan III Duca Vatatzes (1222-1254), împărat de Niceea.

Bibliografie: C. Preda, *op. cit.*, p. 398: O. Iliescu, *Moneda romană bizantină pe teritoriul României (325-1327)*, în: *Cultura bizantină în România*, Bucureşti, 1971, p. 189; I. Catrinoiu, *Influenţa bizantină pe teritoriul Munteniei în secolele VII-XIII în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice*, în „BOR" CII, 1984, p. 8-10, p. 624.

CURTEA DE ARGEŞ - Cercetările arheologice întreprinse la începutul secolului XX de un colectiv de istorici şi în perioada anilor 1969-1973 de N. Constantinescu, au scos la iveală monede de la următorii împăraţi bizantini: monedă de bronz de la Ioan Tzimiskes (969 - 976); două de bronz de la Mihail IV (1034-1041); două de bronz,şterse, emise în timpul lui Alexios III Anghelos (1195-1203); una de bronz (skyphată), de la Theodor Anghelos Duca Comnenos (1222-1230), despot de Thessalonic; una de bronz, aparţinând împăraţilor Andronic II şi Mihail IX (1295-1320) din dinastia Paleologilor; una de bronz de la împăraţii Andronic II şi Andronic III (1325-1328).

Bibliografie: O. Iliescu, *op. cit.*, p. 89, 191; C. Preda, *op. cit.*, p. 400, cu bibliografia de la nota 40; I. Catrinoiu, *op. cit.*, p. 642; N. Constantinescu, *Curtea de Argeş (1200-1400)...*, p. 199; Gh. Poenaru Bordea, P. I. Dicu. *op. cit.*, p. 80.

GLAVACIOC - Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate la sud-est de biserică, în anul 1977, au fost găsite 11 monede bizantine - sferturi de hyperper - care fac parte din ultimile emisiuni ale Imperiului Bizantin. Dintre acestea, patru aparţin împăratului Ioan VIII Paleolog (1391-1423), iar restul succesorului acestuia, Manuel II Paleolog (1423-1448).

Bibliografie: R. Maschio, Sp. Cristocea, în „CN" V, 1983, p. 78.

PITEŞTI - Cu prilejul diferitelor lucrări agricole, au fost găsite două monede (nomisme) de bronz de la Vasile IIşi Constantin VIII (976-1028); monede din epoca Comnenilor (1081-1185) şi de la Alexios III Amghelos (1195-1203); trei monede de aur (hyperperi) din timpul lui Ioan III Ducas Vatatzes (1222-1254).

Bibliografie: P.I. Dicu, *Piteşti - important centru economic, politic...*, p. 154; idem, *Din istoria municipiului Piteşti...*, p. 6; I. Catrinoiu, *op. cit.*, p. 643, cu bibliografia la nota 68; Gh. Poenaru-Bordea, P. I. Dicu, *op. cit.*, p. 81.

STOLNICI - Cu ocazia unor lucrări agricole (după 1950), au fost găsite monede de la următorii împătaţi bizantini: una de bronz de la Vasile II şi Constantin VIII (976-1025); una de bronz de la Mihail IV (1034-1041).

Bibliografie: Gh. Poenaru-Bordea, P.I. Dicu, *op. cit.*, p. 81.

TURCEŞTI, com. Săpata - Înre anii 1931-1944, în timpul lucrărilor agricole, a fost găsit un tezaur care conţine monede bizantine din secolele VII-XII. Pentru perioada pusă în discuţie menţionăm: una de bronz de la Roman III Argyros (1028-1034); una de bronz de la Mihail IV (1034-1041); una de bronz de la Constantin IX (1042-1055); una (imitaţie) de la Alexios III Anghelos (1195-1203).

Bibliografie: Gh. Poenaru-Bordea, P.I. Dicu, *op. cit.*, p. 79.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

BOIERII ARGEŞENI ŞI CETATEA POIENARI ÎNTRE MIJLOCUL SECOLULUI AL XV-LEA ŞI PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XVI-LEA

RADU ŞTEFAN VERGATTI

S-ar putea ca unii specialişti să obiecteze că nu ar fi fost necesar ca în titlu să se precizeze durata secolelor XV-XVI pentru Cetatea Poienari. Reproşul lor ar putea fi îndreptăţit dacă s-ar ţinea seama de existenţa istorică, glorioasă a cetăţii care s-a înscris între primii ani ai celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462) şi domnia lui Neagoe Basarab (1512-1521)[1]. Observaţia ar fi numai formală, căci fortificaţiile de la Poienari, ca multe altele din anii vârstei de mijloc, deşi datează de la finele secolului al XIII-lea[2] şi au pierit către mijlocul secolului al XVI-lea[3], nu au prezentat importanţă istorică în afara perioadei amintite şi ca atare nu au fost menţionate de cronicarii şi barzii evului mediu.

Cine priveşte ruinele Cetăţii Poienari şi le raportează la mediu îşi pune imediat problema rostului acestei fortificaţii. Evident, cetatea nu trebuia să controleze un drum sau o vamă, căci nici unul, nici alta nu se aflau în preajma ei. Singura explicaţie a construirii ei în acel loc retras este aceea că cetatea a folosit ca refugiu pentru domn şi familia sa în vremuri de restrişte, pentru ţinerea unor sfaturi de taină, pentru ascunderea tezaurului ţării, pentru închiderea unor duşmani primejdioşi. Numai astfel se justifică poziţia cetăţii: în Cheile Argeşului, într-un punct de unde cu greu se puteau trece Munţii Făgăraş. Locul a fost ales cu chibzuinţă pentru amplasarea cetăţii. Din Curtea de Argeş, din turla bisericii Sân-Nicoară se putea semnaliza luminos către donjonul Cetăţii Poienari[4]. Astfel se putea preveni un atac prin surprindere împotriva

---

[1] Pentru istoricul cetăţii Poienari a se vedea Maria Ciobanu, Nicolae Moisescu, Radu Ştefan Ciobanu (Vergatti), *Cetatea Poienari*, Bucureşti, 1984; Nicolae Moisescu, *Cetatea Poienari (ghid monografic)*, Curtea de Argeş, 1996 (nu aduce nimic nou faţă de lucrarea din anul 1984).

[2] Cf. M. Ciobanu, N. Moisescu, R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 44 şi urm.

[3] Idem, p. 91-93.

[4] Idem, p. 11-15.

cetăţii, iar cei care se aflau în interiorul ei se puteau salva împreună cu bunurile lor.

Este posibil ca sistemul de semnalizare luminoasă să-i fi salvat viaţa lui Vlad Ţepeş, care în iunie 1462 a avut acolo unul din ultimele puncte de rezistenţă antiotomane. Se ştie pozitiv, din cronici, legende şi descoperiri arheologice, că turcii, dornici să-l prindă pe Ţepeş vodă, au asediat cetatea şi apoi au adus artilerie pe muntele vecin - Pietrăria - de unde au bombardat zidurile Poienarilor. Efortul le-a fost zadarnic. În cetate nu au mai găsit fiinţe vii[5].

Cine au fost cei care au asigurat paza cetăţii?

Desigur, Ţepeş şi cei din familia sa s-au adresat oamenilor care le erau credincioşi. Nu se puteau orienta spre Târgovişte şi boierii dâmboviţeni, deoarece aceştia îi trădaseră în mai multe rânduri. Este suficient să amintim că în decembrie 1447 târgoviştenii au sprijinit invadarea ţării de către trupele lui Iancu de Hunedoara, iar consecinţele au fost cumplite pentru Drăculeşti: fratele major al lui Vlad, Mircea, a fost ucis în marginea oraşului[6], iar tatăl lor, Vlad Dracul a pierit în satul Bălteni sub loviturile săbiilor cavalerilor voievodului Transilvaniei[7]. Cronicile au înregistrat să Ţepeş i-a pedepsit cumplit pe târgovişteni: i-a silit ca într-o singură săptămână să ridice zidurile Cetăţii Poienari[8].

Ca atare, Drăculeştii nu puteau spera în raporturi bune cu dâmboviţenii, de altfel fideli facţiunii duşmane - a Dăneştilor. În aceste condiţii, Drăculeştii au făcut apel la boierimea argeşeană, credincioasă lor, cu mai multă dorinţă de a apăra ţara împotriva invadatorilor străini.

În perioada de care ne ocupăm, Cetatea Poienari constituia, probabil, cea mai însemnată fortificaţie a zonei Argeşului şi poate a Ţării Româneşti[9]. Drăculeştii, după ce au refăcut Cetatea Poienari, singura fortificaţie rămasă de la Vlad Ţepeş, au numit în fruntea ei, în calitate de pârcălabi, boieri de seamă din Argeş. Cel dintâi pârcălab cunoscut al Cetăţii Poienari a fost un oarecare Ratea[10]. El se pare că a fost comandant al cetăţii în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481-1482; 1482-1495). Hrisoavele nu au păstrat multe informaţii despre el.

---

[5] Cf. R. Şt. Vergatti, *Vlad Ţepeş - viaţa, domnia*, Bucureşti, 1996, p. 130.

[6] Cf. *Istoria Ţării Rumâneşti (1290-1690), Letopiseţul Cantacuzinesc*, publicat de C. Grecescu, D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 85; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, publicată de C. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 242.

[7] *Ibidem*. Problema asasinării principelui Mircea şi al lui Vlad Dracul voievod este amintită târziu în sec. al XVI-lea, în documente interne ale Ţării Româneşti.

[8] *Ibidem*.

[9] Afirmaţia noastră se bazează pe compararea fortificaţiilor de la Poienari cu fortificaţiile de la Cetăţeni şi de la curţile domneşti din Curtea de Argeş, din Câmpulung-Muscel şi din Piteşti.

[10] Cf. M. Ciobanu, N. Moisescu, R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *op. cit.*, p. 79.

Însemnătatea dregătoriei de pârcălab al Cetăţii Poienari este arătată de ocuparea ei de către mari boieri înrudiţi cu domnul. Astfel, după acel misterios Ratea, dregătoria de pârcălab al Poienarilor a fost ocupată de Gherghina. Acesta a reţinut-o de la sfârşitul domniei lui Vlad Călugărul până în anul 1507.

Gherghina era cumnat cu Vlad Călugărul, fiind frate cu soţia acestuia, doamna Rada. Astfel el a fost şi unchiul domnului Radu cel Mare (1495-1508). Acest mare boier era însurat cu Neaga din Topoloveni[11]. Totodată, în calitate de pârcălab al cetăţii, Gherghina prelua şi beneficiile oferite de satele acesteia: Cheiani, Căpăţâneni şi Poienari. Gherghina se bucura de o trecere aşa de mare în faţa domnului, deoarece prin Poienari asigura în bună măsură liniştea domniei. O dovadă în acest sens a fost aceea că în cetatea Poienari a fost închis boierul Milea, fiul marelui boier Voico al Tatului[12], cu toate că acesta din urmă era cumnat cu Gherghina, soţiile lor fiind surori[13]. În aceste condiţii pentru Gherghina nu a fost uşor să îndeplinească porunca domnului. A trebuit să se supună deoarece Milea îndrăznise să fugă la sibieni şi acolo, cu ajutorul patriciatului oraşului uneltise să aducă un nou domn pe tronul Ţării Româneşti. Planul i-a fost dejucat, iar el s-a văzut prins şi aruncat în temniţă. Pentru a-şi salva feciorul, Voicu al Tatului a plătit enorma sumă de 15.000 aspri şi a donat mănăstirii Nucet partea sa din moşia Topoloveni[14].

Poziţia lui Gherghina între marii boieri a fost asigurată nu de rudenia sa cu domnii (cumnat cu Vlad Călugărul, unchi al lui Radu cel Mare), ci de dregătoria de pârcălab şi apoi de vel pârcălab al cetăţii Poienari[15]. În această calitate i s-a încredinţat în păstrare tezaurul Ţării Româneşti, a intrat în sfatul ţării şi a participat la semnarea tratatului cu domnul Moldovei (1507).

După ce Gherghina a fost obligat să abandoneze dregătoria de pârcălab, probabil în 1507, în calitate de comandant al cetăţii a fost numit un alt boier, devotat Craioveştilor. Împotriva lui a trebuit să întreprindă o campanie noul domn al Ţării Româneşti - Mihnea cel Rău (1508-1509). El a reuşit să recucerească cetatea, căreia i-a redat ponderea cuvenită în sistemul militar al Ţării Româneşti. Aceasta rezultă şi dintr-o scrisoare adresată braşovenilor, care

11 *Ibidem.*
12 Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 22-25, doc. nr. 9; documentul datează din anul 7010 (1501), a fost scris de grămăticul Stan şi tradus în 1692 în limba română.
13 *Ibidem.*
14 *Ibidem;* Mănăstirea Nucet era ctitorită de marele pârcălab Gherghina.
15 Cf. *Geographiae Sebastiani Compagni*, liber VIII, în Florio Banfi, *Imago Hungariae nella carografia italiana del Rinascimento, Appendice*, în „Ianus Pannonius", nr. 2-3, 1947, p. 416-417. S. Compagni aflase că în Cetatea Poienari se păstra, sub pază, tezaurul Valahiei. În actele latine, Gherghina era numit „Gyrgyna castellanus Castri Poynar" (cf. I. Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolele XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, p. 354).

au fost ameninţaţi cu represaliile puternicului castelan din Poienari dacă nu-şi achitau datoria către un turc, Mehmet[16], protejat al lui Mircea cel Rău.

Cine era puternicul castelan din Poienari? Un hrisov domnesc emis de Vlad-Vodă cel Tânăr (1510-1512) scris de diacul Oancea în cetatea de scaun Bucureşti la 27 mai 7018 (1510)[17], arată că la acea dată pârcălab al cetăţii Poienari era boierul Danciu. El va fi pârcălab şi în sfatul domnesc până la 8 ianuarie 1512, dată după care va păstra numai dregătoria de pârcălab de Poienari. Această ultimă dregătorie a deţinut-o până în anul 1519, fiindu-i încredinţată şi lui Neagoe Basarab. În vremurile înnegurate de noile lupte pentru tron, care au urmat morţii lui Neagoe Basarab, ginerele acestuia, Radu de la Afumaţi, a încheiat un acord cu regele Ungariei, Lajós al II-lea (Ludovic al II-lea)(1516-1526) şi cu voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, prin care a cedat cetatea Poienari în schimbul localităţilor transilvănene Vinţul de Jos şi Vurpăr[18]. Schimbul este explicabil dacă se ţine seama de cele ce se petreceau atunci în Ţara Românească: turcii făceau presiuni asupra domnilor şi boierilor pentru a accepta integrarea Ţării Româneşti, ca paşalâc, între graniţele Sublimei Porţi. Boierii români, în opoziţia lor, au căutat sprijin la cei mai apropiaţi vecini, interesaţi, ca şi ei, în bararea înaintării otomanilor: voievodul Transilvaniei şi regele Ungariei. În aceste condiţii s-a realizat schimbul dintre cetatea Poienari şi cele două localităţi transilvănene, toate stăpânite în *condominium* de domnii Ţării Româneşti şi voievozii Transilvaniei.

Despre acest schimb, care reliefa importanţa militară a Poienarilor şi legătura domnilor Ţării Româneşti cu Transilvania, unde-şi găseau refugiul, au scris mai mulţi contemporani. Între cei care l-au apreciat şi l-au comentat au fost şi Hans Dernschwam de „Hradeczin“ şi comitele (*praefectus*) comitatului Saros, Georg Werner. Primul, Dernschwam, aflat în 1528 în Transilvania, într-un raport amănunţit pentru vestiţii bancheri Függer preciza caracteristicile localităţilor Vinţu de Jos şi Vurpăr, opinând că schimbul lor cu cetatea Poienari fusese echitabil: ,,Se merge la Vinţul de Jos şi Vurpăr... acestea sunt două târguri germane situate faţă în faţă, ca Buda în faţa Pestei. Voievodul Ianus (Ioan Zápolya, n.a.), acum izgonit, le-a dat în schimb nu demult lui Radu Vodă (Radu de la Afumaţi, n.a.), din Ţara Românească, primind în schimb pentru aceasta un castel (cetatea Poienari, n.a.) în Ţara Românească“[19].

La rândul său, comitele Georg Werner înregistra în anul 1553 într-o formă mai precisă, condiţiile aceluiaşi schimb, notând expres că el reprezenta un *condominium*: „Pe râul Mureş sunt aşezate două oraşe care stau faţă în faţă

---

[16] N. Iorga, E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, Bucureşti, 1904, p. 183 („ ex voluntate Dei boyaronumque, huius regni, nostri gabernaculor suscepimus, omnesque boyarones nobiscum sunt, et omnia castra manibus nostri sunt) şi p. 190.

[17] *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. II, ed. cit., p. 156-162, doc. nr. 74.

[18] Astăzi localitatea nu mai există ca unitate administrativă; este un cartier al Vinţului de Jos.

[19] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 271.

pe amândouă malurile. Unul se numeşte Vinţul de Jos, celălalt Vurpăr. Acestea au aparţinut saşilor şi amândouă oraşele au avut aceeaşi rânduire sub regele Lajós (Ludovic al II-lea, n.a.), iar când Ioan, voievodul Transilvaniei, a fost rege al Ungariei, amândouă localităţile au fost date voievodului Ţării Româneşti, Radul, luându-se de la el cetatea din Ţara Românească, Poienari (*Ponayer*), ca acestea să fie ţinute de o parte şi de alta ca zălog de credinţă şi bună pace"[20].

Domnul Ţării Româneşti a dat cetatea Poienari în schimbul localităţilor Vinţul de Jos şi Vurpăr în anul 1522, aşa cum o dovedeşte şi un act înregistrat de capitlul mănăstirii din Alba Iulia[21]. Conţinutul acestui hrisov este confirmat de un raport din anul 1552 al slujbaşilor regelui Ungariei care controlau veniturile din Vinţul de Jos şi Vurpăr[22] şi de faptul că Radu de la Afumaţi s-a refugiat pentru întâia dată la Braşov în anul 1522, unde a trăit şi din veniturile plătite începând din august 1523 de feudele transilvănene[23], întărind afirmaţia că schimbul a avut loc în anul 1522[24]. Numai în această situaţie, voievodul Transilvaniei a putut prelua şi folosi cetatea Poienari în timpul campaniilor antiotomane din iulie-august şi octombrie-noiembrie 1522 când l-a sprijinit pe Radu de la Afumaţi în lupta pentru redobândirea tronului ocupat de Vladislav al II-lea (1522, 1523, 1525), protejat şi susţinut de Mehmet beg din Nicopol. Pe lespedea tombală a lui Radu de la Afumaţi, unde sunt enumerate cele 20 de lupte purtate de el între 1522-1524[25], se întâlneşte şi numele cetăţii Poienari: „În ştire să vă fie războaiele ce vă voi povesti vouă, pe care le-am purtat eu: cel dintâi război cu agarenii, al doilea la Glubavi, al treilea la satul Ştefeni pe Neajlov, al patrulea la Clejani, al cincilea la Ciocăneşti, al şaselea la cetatea Bucureşti, al şaptelea la cetatea Târgoviştei, al optulea la râul Argeşel, al nouălea la satul Plata, al zecelea la Alimăneşti pe Teleorman, al unsprezecelea, cel mai iute şi mai vârtos din toate războaiele la Grumazi, cu şapte sangeacuri, al doisprezecelea la Nicopol, al treisprezecelea la Siştov, al patruzecelea la *cetate, la Poienari cu horanii* (?), al cincisprezecelea la Gherghiţa, al şaisprezecelea iar la Bucureşti, al şaptesprezecelea la oraş, la Slatina, al optsprezecelea la cetatea Bucureşti cu Vladislav voievod, al nouăsprezecelea la satul Rucăr, al douăzecilea la Didrih (Dridu)".

Lupta de la cetatea Poienari este una dintre cele mai enigmatice din seria celor purtate de Radu de la Afumaţi. După cum remarca N. Iorga, enumerarea bătăliilor s-a făcut în ordine cronologică. Deoarece toate au fost de mici

---

[20] Idem, vol. II, *ed. cit.*, 1970, p. 33.
[21] Cf. E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/3, Bucureşti, 1892, p. 408.
[22] *Ibidem*, vol. II/4, Bucureşti, 1902, p. 721.
[23] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I, Braşov, 1886, p. 526.
[24] Pentru alte opinii asupra datării acestui schimb, a se vedea Nicolae Stoicescu, *Radu de la Afumaţi*, Bucureşti, 1984, p. 55-56, N. 4.
[25] Cf. T. Palade, *Radu de la Afumaţi*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1939, p. 65; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 38; 146-149

proporţii, având caracterul unor ciocniri, cu o durată de o zi, cel mult două, oferind răgaz pentru procurarea de arme, alimente, cai, s-au putut desfăşura în intervalul scurs între anii 1522-1524, când Radu de la Afumaţi a ocupat tronul circa 16 luni.

Ţinând seama de aceste considerente şi de plasarea luptei de la Poienari imediat după bătăliile de la Nicopol şi Şiştov, date în august 1522, înclinăm pentru datarea „războiului" de la cetate la sfârşitul lui august 1522. Fortificaţiile din Cheile Argeşului i-au servit atunci lui Radu Vodă de la Afumaţi, aşa cum îi slujiseră altă dată lui Vlad Ţepeş, ca ultim punct de rezistenţă pe pământul ţării, înainte de a se retrage în Transilvania. După ce a câştigat lupta de la cetatea Poienari, Radu Vodă şi-a luat credincioşii aflaţi între întărituri şi a plecat la Braşov, unde, în septembrie 1522, cu ajutorul voievodului Ioan Zápolya, a pregătit campania de revenire, ale cărei bătălii după Poienari, înscrise pe lespedea tombală, s-au dat în lunile octombrie, noiembrie 1522 şi în 1524. Cuvintele săpate în lespede, indicând încă o dată ponderea militară şi de loc de refugiu al cetăţii, ridică o nouă întrebare: cine erau acei „horani" care l-au înfruntat pe Radu Vodă? S-a propus de către T. Palade şi C.C. Giurescu identificarea lor cu locuitorii din mediul rural, iar de către N. Stoicescu – cu ţăranii răsculaţi. Termenul provenind din limba greacă, de la *hora*, îi desemnează evident pe locuitorii din mediul rural, dar este greu de presupus că ar fi simpli ţărani înarmaţi, ridicaţi la răzmeriţă contra domnului, deoarece acesta schimbase cetatea Poienari cu Vinţul de Jos şi Vurpărul, permiţând instalarea unei garnizoane transilvănene în Cheile Argeşului. Dacă s-ar fi răsculat ţăranii din satele cetăţii Poienari, atunci, la revenire, garnizoana transilvăneană sau Radu Vodă de la Afumaţi ar fi luat măsuri împotriva lor dar nici un act nu înregistrează acţiuni coercitive. Mult mai probabil este ca termenul de „horani" să-i indice pe micii boieri români proveniţi de la ţară, din facţiune potrivnică lui Radu dar favorabilă lui Vladislav al II-lea, deci tot Dăneştii.

În agitata perioadă a anilor 1522-1523 actele cunoscute nouă nu au înregistrat numele comandantului garnizoanei transilvănene. Abia pentru anul 1524 a fost înscris în acte numele primului comandant al garnizoanei transilvănene din cetatea Poienari: castelanul Nicolae Thomory[26]. Din acest moment se poate considera că a încetat rolul boierilor argeşeni de comandanţi şi apărători ai cetăţii Poienari. Mândra fortificaţie va fi de acum înainte un avanpost al trupelor voievodului Transilvaniei.

După anul 1532, un mic boier argeşean, Neagu sau Neagoe a încercat să revitalizeze cetatea cu bani obţinuţi de la braşoveni[27]. Cererea nu i-a fost

---

[26] Cf. E. de Hurmuzaki, *Documente*... vol. II/4, Bucureşti, 1902, p. 721.

[27] Cf *Quellen*... vol. II, Braşov, 1889, p. 227; *Ibidem*, vol. III, Braşov, 1892, p. 188, 242; *Documente privind istoria României. B. Ţara Românească*, vol. III, *ed. cit.*, p. 138.

satisfăcută, ca urmare cetatea a continuat să decadă. În acest context, în vremea domniei lui Radu Vodă Paisie (1535-1545), cunoscut pentru politica de obedienţă faţă de Sublima Poartă, cetăţii Poienari i s-au luat moşiile Căpăţâneni, Cheiani şi Poienari. Ele au fost dăruite boierului Radu Furcă (Furcovici) din Goleşti[28] ca răsplată pentru ajutorul dat domnului în anul 1538, în lupta de la Fântâna Ţiganului. Acolo Radu Paisie, sprijinit de otomani şi de credinciosul său Radu Furcă, paznicul şi salvatorul tezaurului domnesc, l-a biruit pe fostul mare paharnic Stroe, poreclit Pribeagul[29], care cu ajutorul „doamnei Băsărăboaia", probabil Despina, văduva lui Neagoe Basarab, căuta să uzurpe tronul. În timpul complotului şi al luptei, locuitorii din satele cetăţii s-au aliat, se pare, cu forţele uzurpatorului. Ca urmare, au fost pedepsiţi luându-li-se statutul de ţărani ai domniei şi impunându-li-se starea de rumâni ai boierului Radu Furcă. Este foarte posibil ca domnul să fi procedat astfel în urma unor „sfaturi" primite de la otomani, care tindeau să distrugă fortificaţiile ţării. Radu Vodă Paisie, recunoscut turcofil, cedase Brăila în 1538 lui Soliman al II-lea Kanunî, numit de europeni „Magnificul" (1521-1566), lipsindu-şi astfel ţara de cel mai însemnat port. La fel, dar mai abil, pentru a nu stârni opoziţia boierilor argeşeni a acţionat şi în cazul Poienarilor: luând veniturile cetăţii, împiedica să mai fie reparată, grăbindu-i ruinarea.

Succesorul lui Radu Paisie, Mircea Vodă Ciobanul, urmărind revitalizarea puterii Ţării Româneşti, pentru a se putea opune din nou cu vigoare otomanilor a încercat să redea Poienarilor forţa de altădată. Într-un document scris de grămăticul Neagoe la 8 aprilie 7054 (1546), în cancelaria domnească a lui „Mircea Voievod şi domn a toată Ţara Românească", „fiul marelui şi preabunului Radu Voievod", s-a declarat că s-a dat „hărăşanilor carte ca să le fie lor Hareşul tot... pe bătrânele hotare". Hrisovul domnesc emis în urma unui „sfat de judecată" a fost necesar ţăranilor din Aref deoarece „a lor este bătrâna şi dreapta ocină şi moşie ce au fost împresurată dă satele cetăţii Poienari, dă Căpăţâneni şi dă Cheiani, încă din vremea în care i-au prins Stroe spătar şi doamna Băsărăboaie, iar după aceea, oamenii ce zic mai sus arăşani au venit înaintea domniei mele dă mi s-au jăluit şi au scos cartea răposatului Laută Băsărab Vodă... Drept care am dat şi domniea mea areşanilor ca să le fie lor moşie ohabnică, lor şi feciorilor lor şi nepoţilor şi strănepoţilor şi între dânşii zarvă ca să nu mai fie, ci lăsare în pace..."[30].

---

[28] Probabil fiul marelui clucer Radu al lui Furcă. A fost însurat cu Caplea din Goleşti. A ocupat dregătoriile de mare comis, mare spătar, mare paharnic. În timpul domniei lui Mircea Ciobanul a fost pribeag. Face parte dintre fondatorii familiei Golescu.

[29] Fiul marelui vornic Drăghici din Floreşti. A ocupat dregătoriile de mare paharnic, mare ban. A fost pribeag între 1538-1542. În 1544 l-a ajutat pe Laiotă Basarab să-l înlăture, pentru scurt timp, pe Radu Vodă Paisie. A murit în anul 1544 în lupta de la Fântâna Ţiganului, unde Radu Paisie l-a biruit pe Laiotă Basarab.

[30] Originalul slavon al documentelor se află la Muzeul Orăşenesc Curtea de Argeş, a fost publicat în *Documente privind istoria României, B. Ţara Românească*, vol. II, veac XVI, p. 336, doc. nr. 348.

Conţinutul acestui document explică în oarecare măsură cele întâmplate în 1538 în timpul domniei lui Radu Paisie când Radu Furcă a primit satele cetăţii Poienari şi evenimentele care au urmat după aceea. Lacomul Radu Furcă nu s-a mulţumit cu moşiile satelor Cheiani, Căpăţâneni şi Poienari, ci a cotropit şi moşia satului Aref. Pentru a-şi apăra ogoarele, obştea liberă din Aref a recurs la un proces în faţa forului suprem din ţară, sfatul domnesc, prezidat de domn, care avea calitatea să judece un mare boier. Proba hotărâtoare, cu care a câştigat obştea din Aref, a fost un document emis în timpul lui „Lautâ Băsărab Vodă".

Identificarea domnului numit în hrisov „răposatul Lăută Băsărab" comportă o rediscutare. Aurelian Sacerdoţeanu a presupus că „Lautâ Băsărab Vodă" ar fi acelaşi cu Laiotă Basarab, care a întrerupt pentru două luni (aprilie-mai 1554) domnia lui Radu-Vodă Paisie[31]. Acest efemer domn, venit în ţară cu sprijinul lui Stroe Pribeagul şi al facţiunii potrivnice lui Radu Paisie, repede înfrânt tot la Fântâna Ţiganului (mai 1544), nu a lăsat nici o mărturie prin care să arate că s-a preocupat să facă dreptate ţăranilor. Apoi, domnia lui este la o dată posterioară actului emis de Radu Paisie în favoarea lui Radu Furcă, deci un hrisov din timpul său nu putea fi invocat ca argument al vechimii în procesul din anul 1546. În această situaţie, „Lautâ Basarab" din hrisov poate fi socotit identic numai cu Laiotă Basarab care a domnit în secolul al XV-lea. Deţinând tronul pe o perioadă mai îndelungată, s-a putut ocupa şi de judecarea pricinilor ţăranilor, căutând să-i atragă împotriva lui Vlad Ţepeş şi a Drăculeştilor, al căror duşman era. Domnia lui, în veacul al XV-lea, la o distanţă de circa şapte decenii faţă de procesul deschis şi câştigat de hărişani, conferea actului adus ca probă o valoare deosebită, prin anterioritatea indiscutabilă faţă de domnia lui Radu Paisie.

Mircea-Vodă Ciobanul, în finalul hrisovului emis din porunca sa, a mărturisit că a urmărit să oprească disputele, uneori violente, dintre sătenii din Cheiani, Căpăţâneni, Poienari şi Aref. Buna lui intenţie nu s-a materializat. Conflictul dintre obştea liberă din Aref şi ţăranii din satele redevenite ale cetăţii a continuat. Un hrisov emis tot din cancelaria domnească, la 3 octombrie 1546, răspunde la o plângere a cheianilor şi căpăţânenilor împotriva arefenilor, care le încălcaseră moşia. Mircea-Vodă Ciobanul l-a însărcinat pe „marele armaş jupan Vlaicu"[32], împreună cu „36 mari boieri din trei judeţe", să cerceteze vechile semne de hotar ale moşiei. Ancheta grupului de boieri a dat dreptate sătenilor din Aref[33], în pofida pretenţiilor ţăranilor din Cheiani şi Căpăţâneni şi

---

[31] A. Sacerdoţeanu, *Aref, un vechi sat argeşean*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Piteşti, II/1969.

[32] Fiul lui Vlaicu sau Ducu, mare armaş; unchiul marelui stolnic Dragomir şi al doamnei Stanca, soţia lui Mihai Viteazul. A ocupat dregătoria de mare armaş. Fiii săi, Pârvu şi Dragomir, nu au mai ajuns mari dregători.

[33] Originalul slavon se păstra la Biblioteca Academiei, doc. CVIII/48; a fost publicat în *Documente privind istoria României B. Ţara Românească*, vol. II, veacul XVI, p. 344, doc. nr. 359.

ale boierului Radu Furcă din Goleşti. Zece ani mai târziu, litigiul s-a redeschis. Printr-un hrisov domnesc emis la 4 mai 1556, Pătraşcu-Vodă, supranumit „cel Bun“ (1554-1558), fiul lui Radu-Vodă Paisie, a arătat că în urma unui sfat de judecată care a avut la bază un act de danie de la părintele său, a decis că satele Căpăţâneni, Cheiani şi Poienari erau „vechi şi drepte ocine de bine“ ale marelui boier Radu Furcă din Goleşti. Se dădea astfel dreptate boierului a cărui danie fusese practic anulată prin hrisoavele emise de Mircea-Vodă Ciobanul, duşman al lui Radu Paisie. Prin acelaşi document, Pătraşcu cel Bun a poruncit cercetarea moşiei arefenilor de către „Mihnea pârcălab“, însoţit de 24 mari boieri. Consecinţa a constat în emiterea unei hotărâri judecătoreşti prin care arefenii erau condamnaţi ca împresuraşi, adică uzurpatori ai hotarelor legale ale moşiei. Domnul a decis „globirea“ obştei moşnenilor hărişanilor prin luarea a „125 de vaci“. În final, pentru a pune cap lungului diferend, Pătraşcu cel Bun a poruncit să se stabilească un nou hotar al moşiei, evident avantajos pentru marele boier Radu Furcă din Goleşti[34].

Văzând situaţia grea în care se găsea Cetatea Poienari datorită neîntreruptelor conflicte ce nu permiteau constructorilor să-i facă reparaţiile necesare, Mircea-Vodă Ciobanul a intervenit din nou pentru liniştirea spiritelor înflăcărate ale ţăranilor din satele împricinate. Într-un hrisov scris de diacul Mihai, la 11 februarie 1558, în cancelaria domnească din Bucureşti „Mircea voievod“ a precizat că a dat această nouă „carte... hărişanilor...“ pentru a se reveni „pre bătrânile hotară“.

Mircea-Vodă Ciobanul precizează prin noul hrisov că încă de la finele secolului al XIV-lea, din timpul lui Dan I (1383-1386), fuseseră separate moşiile cetăţii şi ale obştei libere din Aref, iar apoi, la începutul celei de a doua jumătăţi a veacului al XV-lea, în timpul lui Vlad Ţepeş, se întărise situaţia existentă. Probele aduse acum în proces au fost extrem de puternice: „...cărţi bătrâne de la răposaţii“ Dan I şi Vlad Ţepeş, „citite“ de Mircea Ciobanul şi boierii din sfat. Este o accentuare documentară a vechimii moşiilor cetăţii, căutând să oprească astfel deschiderea oricărui nou diferend. Eforturile lui Mircea Ciobanul, şi el din familia Drăculeştilor, pentru a menţine în putere cetatea nu au obţinut rezultatele dorite, dovadă fiind mărturiile care încă din timpul său minimalizează importanţa Poienarilor.

În relaţia sa de călătorie asupra Ţărilor Române, episcopul catolic Antonio Verancsics afirma în 1549 că fortificaţiile cetăţii Poienari şi ale Bucureştilor, „cetăţuie lângă Dâmboviţa“, erau atât de neînsemnate încât, în comparaţie cu Târgovişte, ele nu meritau să fie amintite: „În Ţara Românească, Târgovişte este singurul oraş mai însemnat, destul de întins şi capitala ţării; mai

[34] Originalul slavon se păstra la Biblioteca Academiei, doc. XL/35; publicat în *Documente privind istoria României. B. Ţara Românească*, vol. III, *ed. cit.*, p. 43, doc. nr. 54.

sunt două cetăţi de piatră, dar nu aşa însemnate ca să fie vrednice a fi arătate pe nume“[35].

În dreptul ultimelor cuvinte, Verancsics a notat marginal numele celor două cetăţi din piatră: „Bucureşti... cetăţuie lângă Dâmbovița şi Poienari, aproape de Argeş“. Remarca lui era probabil îndreptăţită căci se referea numai la fortificaţii, nu şi la suprafaţa oraşului Bucureşti, care chiar şi atunci era mare, fiind în plină ascensiune. Cetatea Poienari a ajuns să decadă şi datorită ridicării unor noi oraşe, implicând alunecarea în uitare a bătrânelor localităţi apărute în zorii evului mediu, a schimbării modului de luptă (răspândirea artileriei), care făcea mai vulnerabile fortificaţiile, şi a modificării traseelor drumurilor medievale. La toate acestea trebuie adăugată şi noua situaţie juridică internaţională a Transilvaniei şi a Ţării Româneşti: aproximativ la sfârşitul primei părţi a secolului al XVI-lea, asupra Ţării Româneşti şi asupra Transilvaniei fusese impusă dominaţia otomană! Aşadar, cetatea Poienari nu mai era necesară, ci chiar incomodă prin menirea ei.

Boierii argeşeni, înţelegând imediat noua situaţie, şi-au orientat energia în alte direcţii, care puteau să ducă la propăşirea patriei şi poporului lor. Sunt multe exemple în această direcţie, dar de ele ne vom ocupa în alte ocazii.

[35] *Călători străini...*, vol. I, *ed. cit.*, p. 404.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

CONTRIBUŢII LA ISTORICUL BISERICII DOMNEŞTI DIN CÂMPULUNG MUSCEL, JUDEŢUL ARGEŞ

ŞTEFAN TRÂMBACIU

Cele două inscripţii din exteriorul actualei Biserici Domneşti[1] menţionează că biserica a fost zidită de Doamna Chiajna,[2] soţia voievodului Mircea Ciobanul şi de fiul său, Petru cel Tânăr,[3] în anul 1567, având hramul „Sfinţii voievozi Mihail şi Gavril". Inscripţiile au fost puse, însă, mult mai târziu.

Prima, în anul 1721, când biserica a fost rezidită din temelie de voievodul Nicolae Mavrocordat, sub directa supraveghere a celui care a fost ispravnic de Muscel şi Argeş, între 25 iulie 1720 şi 1721, vornicul Neacşu Piteşteanu[4].

De altfel, vornicul Neacşu Piteşteanu a suportat, din banii săi cheltuielile pentru zugrăvirea interiorului bisericii, a altarului şi a tindei. Şi tot acum s-a atribuit bisericii şi hramul „Sf. Nicolae", probabil de la numele celui de al doilea ctitor al ei, voievodul Nicolae Mavrocordat.

A doua inscripţie a fost pusă la 30 iulie 1889, după o perioadă cuprinsă între anii 1870-1889, când biserica a fost zidită din nou la iniţiativa şi cu sprijinul unor epitropi, dar şi cu ajutorul „altor buni creştini" din Câmpulung.

În toponimia locală, dar şi în documente[5] ea este menţionată sub numele de „Biserica Domnească" dar şi sub numele „Biserica grecilor"[6]. Prima

---

[1] Pisania din anul 1567 nu s-a păstrat.

[2] Doamna Chiajna a fost soţia voievodului Mircea Ciobanul, care a domnit în Ţara Românească (ian. 1545-28 februarie 1554 şi ian. 1558-21 sept. 1559). Era fiica lui Petru Rareş şi a Elenei Brancovici şi sora vitregă a voievodului Moldovei Iancu Sasul. A fost o fiinţă evlavioasă şi din această cauză a făcut mai multe danii la Muntele Athos. A rămas în istorie şi cu numele de „Mirceoaia".

[3] Voievodul Petru cel Tânăr a domnit în Ţara Românească între 21 septembrie 1559-iunie, după 8, 1568. Fiind minor el s-a aflat sub regenţa mamei sale, Doamna Chiajna.

[4] D. Băjan; *Documente de la Arhivele Statului*, p. 65-67; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, vol. I, p. 162.

[5] Arhivele Naţionale Bucureşti (în continuare A.N.B.) ms. 36, f. 56; Isprăvnicatul Muscel, ms. 1557, f. 33; ms. 43, f. 372-373; ms. 47, f. 126v; ms. 77, f. 124v-125; ms. 93, f. 138, Filiala Ilfov, Curtea de Apel, Secţia a II a, dos. 63/1938, f. 2.

denumire provine de la faptul că biserica a fost o ctitorie domnească zidită într-un oraş domnesc care s-a bucurat, încă de la întemeierea Ţării Româneşti de privilegii deosebite[7] şi care a fost reşedinţă voievodală între anii 1330-1369[8]. A doua denumire înclinăm să credem că provine de la faptul că primul ctitor s-a folosit la construcţia bisericii de unii slujbaşi de origine grecească aduşi de voievodul Mircea Ciobanul la urcare pe tron[9] sau de la numele voievodului Nicolae Mavrocordat, domnitor fanariot al Ţării Româneşti, care a domnit între anii 1716-1730 şi care a fost al doilea ziditor al bisericii. Din acest motiv biserica era frecventată de negustorii de origine grecească din oraş sau care tranzitau oraşul Câmpulung precum şi de unii dregători de aceeaşi origine[10].

Acest fapt îi conferea un statut deosebit, de biserică domnească, într-o aşezare domnească în care mai existau încă un număr de 12 biserici ortodoxe şi una catolică. În acelaşi timp biserica a devenit şi un centru de cultură fiind şi depozitară a unor cărţi rare cum au fost Cazania, tipărită în anul 1642, şi un Minei din anul 1698,[11] pe de o parte, iar pe de altă parte a luat sub îngrijirea sa şcoala domnească întemeiată de Antonie vodă din Ploieşti în anul 1669,[12] care funcţiona în apropierea bisericii[13].

Aceste atribuţii pe care şi le-a câştigat, încă de la zidirea sa, i-au adus numeroase avantaje, printre care şi acela că a fost înzestrată, din partea domniei, cu mai multe privilegii care prevedeau scutiri pentru preoţii care slujeau la biserică pentru plata unor dări către domnie.

În acelaşi timp a fost înzestrată cu unele „locuri" în oraş. Dar înzestrarea cu proprietăţi în Câmpulung era un proces foarte greu de realizat pentru că oraşul s-a format şi a evoluat pe moşia obştii în care moşnenii deţineau în proprietate individuală, casa cu grădina, locul de casă cu pivniţă şi curte, loc „slobod" sau locurile de prăvălie[14]. Ele formau obiectul vânzărilor şi cumpărărilor doar între moşneni până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea când procesul destrămării obştii se va accentua prin pătrunderea unor străini în obşte[15] sau prin vânzarea unor „locuri" mănăstirii Câmpulung[16]. Restul

[6] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 162 şi Ioan Răuţescu, Câmpulung-Muscel, Monografie istorică, Câmpuung Muscel, 1943, p. 273.
[7] Ştefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuţă, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel, 1215-1747*, Piteşti, Ed. Cultura, 1997.
[8] Istoria României, II, Buc., Ed. Acad. R.S.R., 1962, P. 166 şi p. 325. P.P. Panaitescu, *Introducere la Istoria Culturii Româneşti*, Buc., 1969, Ed. Ştiinţifică, p. 310; Constantin C. Giurăscu şi Dinu C. Giurăscu, *Istoria Românilor*, Buc., 1971, p. 213.
[9] N. Iorga, *Bizanţ după Bizanţ*, p. 131.
[10] Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 273.
[11] *Ibidem*, p. 274.
[12] Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *Mărturii şi documente şcolare muscelene (1215-1918)*, Ed. Semne, Buc., 1997,p. 44.
[13] Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 202.
[14] Pentru detalii vezi Ştefan Trâmbaciu *Istoricul obştii câmpulungenilor musceleni în evul mediu şi prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Buc., Ed. Semne, 1997.
[15] A.N.B., M-rea Câmpulung, LXIV / 5, original.

proprietăţilor, adică, islazul, pădurile, apele şi munţii erau în proprietate devălmaşă. Pentru locurile arendate de „străinii ungureni" dar şi pentru puţinele locuri domneşti existente în vatra oraşului, conducerea obştii încasa clacă şi dijmă.

Biserica Domnească a fost înzestrată cu puţine astfel de locuri domneşti, dar este de menţionat faptul că ele se aflau amplasate în jurul bisericii şi în apropierea pieţii[17], deci în zona comercială a oraşului, şi aveau menirea să aducă venituri Bisericii Domneşti pentru întreţinerea ei şi a preoţilor ei, contribuind la completarea veniturilor obţinute de la enoriaşi al căror număr, aşa cum rezultă din catagrafiile din anii 1810 şi 1840 era în jur de 100 familii[18].

Deţinerea acestor locuri, abuzurile făcute de conducerea oraşului dar şi de negustori care le închiriau, au declanşat mai multe procese între cele două părţi. Negustorii care au închiriat aceste locuri au construit pe ele cârciumi, prăvălii stabile dar şi sănii[19], pentru care plăteau „embatichiu" bisericii.

C.D. Aricescu, în „Istoria Câmpulungului" vol. II, afirmă că după 1750 aceste locuri aflate în proprietatea Bisericii Domneşti au fost însuşite de judeţii oraşului Câmpulung, prin pârgarii de cartiere, care le-au dat de zestre fetelor lor, ori le-au vândut, iar pentru cele închiriate ei şi-au însuşit chiria care trebuia să revină preoţilor[20].

Documentele studiate confirmă o parte din aceste afirmaţii în special cele referitoare la însuşirea chiriei de către judeţii oraşului. C.D. Aricescu menţionează printre aceştia pe Constantin judeţul[21], Ghinea judeţul[22], Nicolae grecul[23], Arsenie judeţul[24], Sefter[25] şi Manta judeţul[26]. Documentele îi confirmă pe toţi ca ocupând această funcţie, începând cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea şi până în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Este ştiut faptul că judeţii, ca persoane oficiale, luau parte ca boieri hotarnici la alegeri de moşii în afara oraşului. În această calitate ei erau numiţi prin răvaşe domneşti sau prin porunca ispravnicilor judeţului. În oraş toate actele încheiate între orăşeni (vânzare, arendă, schimb, danie, închirieri) erau adeverite prin semnătura judeţului ca fiind cu ştirea sa.

16 Ştefan Trâmbaciu, *Relaţiile dintre orăşeni şi Mănăstirea Câmpulung în a doua jumătate a sec. al XVII-lea*, „Studii şi articole de istorie".
17 Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 265.
18 *Ibidem*, p. 269.
19 Prăvălii mutabile.
20 C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului*", p. ..., vezi şi C.D. Aricescu, *Scrieri Alese - Restituto*, Ed. Minerva, Buc., 1982, p. 360, ediţie îngrijită de Dan Simionescu şi Petre Costinescu cu o prefaţă de Ştefan Cazimir.
21 Judeţ al oraşului Câmpulung d mai multe ori, ultima dată în 1797 cf. A.N.B., ms. 1238, f. 506.
22 Judeţ în anii 1754 şi 1759 (A.N.B., M-rea Câmpulung, ms. 204, f. 52 şi XXXI / 30, original).
23 Judeţ în anii 1820, 1824, 1825, 1826 şi 1831 (A.N.B., ms. 114, f. 201-201v; ms. 1315, f. 4, Curtea de Apel Secţia a II-a, dos. 100/1839).
24 Judeţ în anul 1819 (A.N.B., Mitropolia Ţării Româneşti, ms. 98, p. 43).
25 Sefter Nicolae postelnicerul - în 1824 (A.N.B., Isprăvnicatul Muscel, ms. 1395, f. 76v).
26 Judeţ în 1713 (A.N.B., ms. 478, f. 85 şi 86).

În anul 1800, preoţii bisericii se plâng voievodului Alexandru Constantin Moruzi „pentru locurile slobode domneşti de aici din oraşul Câmpulung... ca unele ce au fost hărăzite bisericii de răposaţii aceia domni ctitori ai acestei biserici“[27]. Se specifica că pentru aceste locuri preoţii au avut şi hrisoave dar ele au ars în timpul războaielor din anii 1774 şi 1788-1790.

Voievodul Alexandru Constantin Moruzi însărcinează pe căminarul Ioan Creţulescu şi pe medelnicerul Ioan Brezoianu[28], ispravnici în funcţiune, să cerceteze această plângere. Ei ajung la concluzia, după ce cercetează hrisoavele orăşenilor câmpulungeni şi ale preoţilor de la Biserica Domnească, că „numita biserică au avut în loc în oraşul Câmpulung ce şădea un Arsenie Mazăl“[29] iar „pentru locul lui Arsenie să aibă al stăpâni Biserica Domnească că iar unde s-au stăpânit şi mai nainte adecă pe a lui Arsenie Mazălul, iar nu la altă parte“[30].

Procesele au fost lungi şi anevoioase şi de cele mai multe ori orăşenii câmpulungeni au câştigat. Cel mai lung proces s-a finalizat în 1838, între Biserica Domnească şi Gheorghe Irimia Cojocarul, pe de o parte şi Toma Urianu pe de altă parte, pentru „un loc în uliţa Târgului luat cu embatic de la biserică de către numitul Irimia Cojocaru pentru a-şi face prăvălie pe el şi pentru care plătea 25 lei pe an“[31], plătind chiria pe un an înainte.

Cu această ocazie s-a hotărât să se „aleagă“ toate locurile domneşti din Câmpulung, care aparţin Bisericii Domneşti începând „cu capul uliţii din jos despre biserică unde au avut prăvălie răposatul Constantin judeţ“[32].

Se menţionează că cele mai multe locuri domneşti care fac obiectul acestei cercetări au fost cuprinse de orăşeni care şi-au construit pe ele case şi prăvălii „dând embatichiu la oraş“[33]. S-a hotărât ca, atât locul în cauză, cât şi alte două locuri care erau libere, precum şi cele pe care le-au ocupat orăşenii şi şi-au construit pe ele case sau prăvălii, conform cercetărilor efectuate în anul 1800 de către Isprăvnicatul de Muscel[34], erau ale Bisericii Domneşti, care le-a închiriat la diverşi negustori. S-a mai hotărât că negustorul Toma Urianu să plătească chiria pe ultimii opt ani, câte 25 lei pe an, în total 200 lei[35]. De asemenea, trei locuri „slobode“ pe care şi le-au însuşit unul Constantin judeţul şi două, Ghinea judeţul, să le stăpânească Biserica Domnească... nesupărată de către nimeni, închiriindu-le la cine va voi spre al ei folos“[36], precum şi alte locuri din Câmpulung pe care orăşenii au construit case şi „... de la care să ia pă

[27] A.N.B., Isprăvnicatul Muscel, ms. 1557, f. 33).
[28] *Ibidem.*
[29] A.N.B., ms. 43, f. 372-373.
[30] *Ibidem.*
[31] A.N.B., ms. 36, f. 56.
[32] *Ibidem.*
[33] Din vechime dijma şi claca pentru aceste locuri domneşti constituiau venituri la „casa obştii“.
[34] Acum desfiinţat.
[35] A.N.B., Filiala Ilfov, Curtea de Apel, Secţia a II-a, dos. 63/1938, f. 2.
[36] *Ibidem.*

tot anul embatichiul tocmit cu cel ce le stăpânesc iarăşi întru nesupărare de către nimeni“[37].

Două momente din istoria aşa de veche a Bisericii Domneşti ridică unele semne de întrebare. Primul şi poate cel mai important, anul exact al zidirii ei şi numele ctitorului. Cele două inscripţii, care au fost puse mult mai târziu, în anii 1721 şi 1889, cu ocazia rezidirii lăcaşului, amintesc aşa cum am văzut că ea a fost zidită în anul 1567 de către doamna Chiajna şi de fiul său Petru cel Tânăr.

Preotul Ioan Răuţescu, autorul monografiei Câmpulung Muscel în 1943, afirmă şi el că biserica a fost zidită în anul 1567 tot de către doamna Chiajna şi Petru cel Tânăr[38]. Ultima monografie a oraşului intitulată „Câmpulung Muscel ieri şi azi“ scrisă de un colectiv de istorici sub coordonarea lui Gheorghe Pârnuţă nu se ocupă în mod special de Biserica Domnească.

Istoricul Nicolae Stoicescu o atribuie şi el doamnei Chiajna dar afirmă că a fost zidită între anii 1565-1566 şi refăcută în 1721 de voievodul Nicolae Mavrocordat[39].

Dar, cum vechile documente s-au pierdut sau au fost distruse, cele scrise mai târziu, şi în special cele de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea îl menţionează ctitor pe voievodul Mircea Ciobanul „... care iaste făcută din temelia ei de răposatul Mircea Vodă“[40] sau „... este făcută din temelia ei de răposatul Mircea Vodă[41], la fel menţionându-l pe Mircea Ciobanul şi hrisoavele din 30 mai 1813[42], 15 septembrie 1819,[43] şi 24 august 1824[44], hrisoave care vor fi publicate în continuare.

Preotul Ioan Răuţescu vorbind de reînnoirea scutirilor bisericii de Alexandru Ipsilanti la 25 mai 1797[45], menţionează că documentele afirmă că biserica „... este făcută din temelie de răposatul Micea Vodă...“[46] şi tot el afirmă că pomelnicul bisericii scris în anul 1839 începe cu vechii ctitori „Mircea Ciobanul, Chiajna Doamna, Nicolae voievod, Smaranda Doamna şi Petru voievod“[47]. Referindu-se la pictura interioară Ioan Răuţescu spune că ea a fost executată la 1889 şi reprezintă pe ctitorii: Petru al II-lea voievod şi pe doamna Chiajna „prima fondatoare“[48].

Studiind toate aceste date apare firesc întrebarea cine este, de fapt, ctitorul bisericii şi când a fost zidită ea? Până la descoperirea unor documente

37 *Ibidem*.
38 Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 263.
39 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 162.
40 A N.B., ms. 36, f. 56.
41 A N.B., ms. 47, f. 12v.
42 A N.B., ms. 77, f. 124v-125.
43 A N.B., ms. 93, f. 138.
44 A N.B., ms. 103, f. 77v.
45 Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 265.
46 *Ibidem*.
47 Idem, p. 273.
48 Idem, p. 264.

mai vechi şi mai exacte ne permitem să avansăm ideea că biserica a început să fie construită de voievodul Mircea Ciobanul în a doua sa domnie (1558-1559) şi a fost terminată în anul 1567 de către Doamna Chiajna şi Petru cel Tânăr, sau poate în anii 1565-1566, cum afirmă istoricul Nicolae Stoicescu.

Al doilea moment se referă la cărţile domneşti de întărire a „milelor" acordate bisericii cuprinzând scutirile de care se bucurau preoţii care slujeau la Biserica Domnească din Câmpulung. Prevederile conţinutului acestor cărţi domneşti sunt menţionate de Ioan Răuţescu în Monografia „Câmpulung Muscel" dar ele nu au fost publicate până în prezent.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

INFLUENȚE HERALDICE PE CAHLE ARGEȘENE – „LEII RAMPANȚI - AFRONTAȚI“

MARIA VENERA RĂDULESCU

Reprezentarea „leului rampant“ în iconografia medievală este adesea întâlnită ca o emblemă a puterii suverane, a puterii nobile, a autorității, a dreptății și înțelepciunii, ea având de regulă conotații heraldice.

Sfragistica enumeră, pentru teritoriul românesc, nenumărate exemple în acest caz. Amintim stema „merer Walachia“[1], stema atribuită „Serenissimului principe duce despot al Valahiei mari“,[2] stema atribuită principelui Valahiei,[3] mari în cronica lui Richenthal tipărită de Anton Sorg la Augsburg în anul 1483 sigiliul mic heraldic al lui Mircea cel Bătrân aplicat pe tratatul de alianță din 1411 cu regele Vladislav al Poloniei,[4] stema atribuită ducelui Valahiei în armorialul lui Virgil Solis tipărit la Nürnberg, în anul 1555,[5] stema Valahiei din Cosmografia lui Sebastian Münster apărută la Basel în anul 1567[6] sau sigiliul heraldic atribuit lui Petru Vodă Cercel[7].

La sfârșitul secolului al XVI - lea și în secolul al XVII - lea , păstrând amprenta heraldică, în unele steme voievodale apare imaginea a doi lei rampanți, redați afrontat. Prima reprezentare pare a fi în stema lui Mihai Viteazul de pe pecetia sa aplicată pe hrisovul emis în Iași la 3 iulie 1600 pentru mânăstirea Neamț[8]. Ca tenanți ai scutului cu acvila conturnată, cruciată, scut surmontat de coroana princiară, leii rampanți sunt redați pe pecetea lui Mihnea Vodă Turcitu atârnată pe un hrisov domnesc din 1587,[9] pe stema din 1616 a lui

---

[1] Mss. heraldic anonim nr. 9227, Biblioteca Națională din Viena, Cf. Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 209 - Pl. I /fig.1.

[2] Codexul din Praga, manuscris din anul 1464 al Cronicii lui Richenthal, Cf. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 209 - Pl. I /fig. 5.

[3] *Ibidem*, p. 211 - Pl. II /fig. 1.

[4] *Ibidem*, p. 211 - Pl. II /fig. 4.

[5] *Ibidem*, p. 209 - Pl. II /fig. 2.

[6] *Ibidem*, p. 209 - Pl. I fig. 6.

[7] *Ibidem*, p. 211 - Pl. II /fig. 6 ; Vezi și M. Bunta, *Un tipar de sigiliu din secolul al XVI - lea*, AMN, 2, 1965, p. 679 - 683.

[8] Arhivele Statului, București, Fond M-rea Neamț, XXXVIII/56.

[9] D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 219 - Pl. VI /fig. 2. Originalul se află la Arh. Stat. Buc., Peceți, nr 17.

Nicolae Pătraşcu Voievod, în albumul lui Valentin Franck (1590 - 1648), primar al Sibiului între 1639 - 1645,[10] pe stema din 1616 a lui Radu Vodă Şerban aflată în lucrarea citată mai sus,[11] pe sigiliile lui Nicolae Pătraşcu din 1604,[12] 1606[13] şi sigiliul inelar aplicat pe o scrisoare a sa din mai 1617,[14] pe sigiliile octogonale ale lui Radu Vodă Şerban aplicate pe o scrisoare a sa din mai 1616[15] şi pe alta din octombrie 1616,[16] pe sigiliul octogonal al lui Mihai Pătraşcu, fiul lui Nicolae Pătraşcu, aplicat pe o scrisoare a sa din aprilie 1651,[17] pe stema sigilară a lui Mihail Radu Voievod aplicată pe un hrisov din iulie 1658[18] sau pecetia mare, în ceară, atârnată de un hrisov din aprilie 1695, emis de Constantin Brâncoveanu[19].

La începutul secolului al XVIII - lea, imaginea leilor rampanţi, redaţi afrontat, o găsim în asociere cu acvila bicefală şi cu iniţialele spătarului Mihai Cantacuzino pe Antologhionul tipărit la Râmnic în anul 1705,[20] ca şi pe un basorelief în piatră, la Biserica Colţea din Bucureşti, ctitorie din 1715 a aceluiaşi Cantacuzin. Toate aceste exemple certifică prezenţa leilor rampanţi în stema de stat a Valahiei dar şi în stemele personale ale unor mari familii boiereşti.

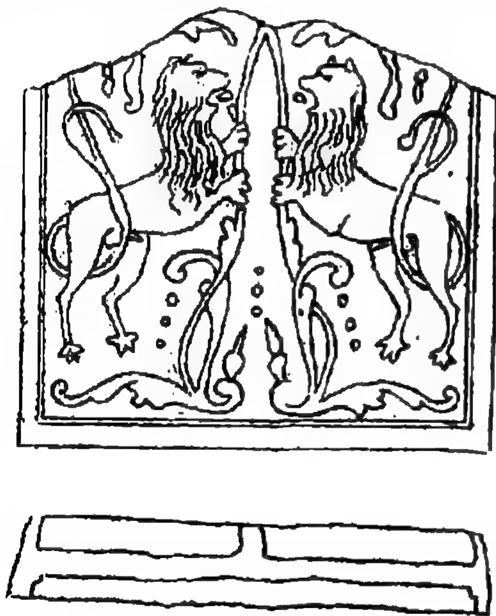

Fig. 1. Cahlă descoperită în timpul lucrărilor de restaurare de la biserica episcopală din Curtea de Argeş, sec XVII (după Gr. Tocilescu).

Imaginea leilor rampanţi, redaţi afrontat, apare şi pe câteva exemplare de cahle medievale descoperite la Curtea de Argeş. Analiza stilistică a imaginii ne va facilita încadrarea corectă, din punct de vedere cronologic, a

[10] D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 219 - Pl. VI /fig. 5.
[11] *Ibidem*, p. 219 - Pl. VI /fig. 6.
[12] Hofkammerarchiv, Viena, Hungarn, fasc. 14431, cf. D. Cernovodeanu, p. 211 - Pl. VII /fig. 5.
[13] D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 221 - Pl. VII /fig. 6.
[14] *Ibidem*, p. 221 - Pl. VII /fig. 4.
[15] *Ibidem*, p. 223 - Pl.VIII /fig. 1.
[16] *Ibidem*, p. 223 - Pl. VIII /fig. 2.
[17] Arh. Stat. Alba Iulia, Missiles, Autographum, Cf. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 223 - Pl. VIII /fig. 4.
[18] Arh. Stat. Buc., Mitropolia, netreb., 258/78-3, Cf. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 225 - Pl. IX/ 2.
[19] Arh. Stat. Buc., Suluri, nr. 9, Cf. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 225 - Pl. IX/ 3.
[20] Bibl. Acad. Române, CRV, nr. 147, Cf. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, Pl. XXII/ fig. 3.

acestor teracote, încadrare pe care o propunem a fi jumătatea secolului al XVII - lea.

Lucrările de restaurare executate la sfârşitul secolului al XIX - lea la Biserica episcopală de la Curtea de Argeş au scos la lumină, printre alte piese, o cahlă fragmentară, cu faţa plină şi rumpă pentru fixarea în corpul sobei[21] (fig. 1). Marginea este simplă, uşor profilată, neornată. În câmp, cele două animale sunt redate „rampant" şi „afrontat". Leii au coamele bogate şi corpurile suple. Cozile, bifurcate şi terminate cu câte un smoc, trec printre picioarele posterioare şi se ridică deasupra crupei, aduse spre corpul animalului. Labele

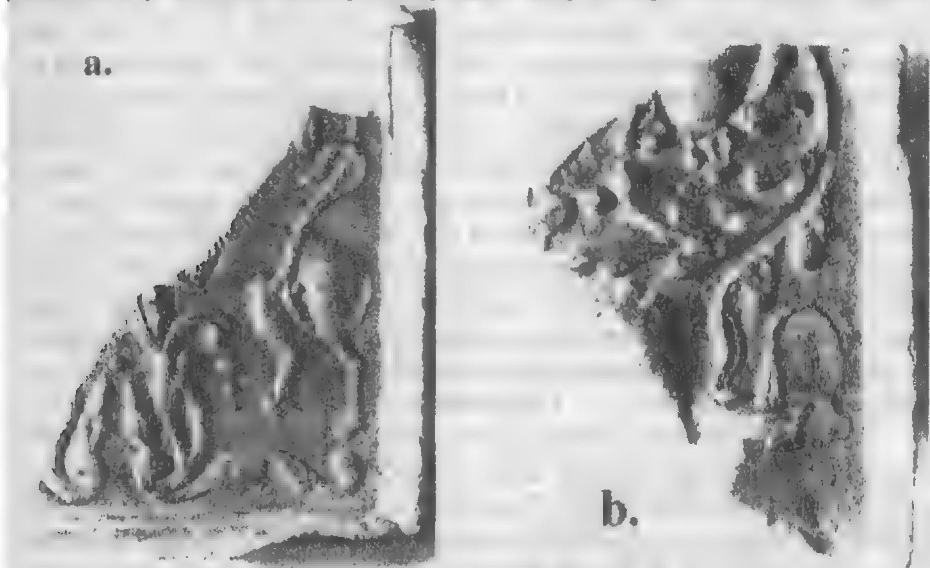

Fig. 2(a,b). Fragmente de cahle descoperite în perimetrul Curţii Domneşti de la Argeş, sec. XVII.

anterioare se sprijină pe lujere ce se dezvoltă central, de la semipalmete din registrul inferior, spre registrul superior, unde par a se uni. Compoziţia păstrează simetria faţă de axa verticală. Publicarea acestei piese, încadrată în seria „cărămizilor" cu „ornamente frumoase" nu a beneficiat de informaţii privind tipologia, execuţia tehnică, dimensiuni, cronologie. Exemplarul se insera în primele piese de teracotă din Valahia scoase la lumină şi publicate[22].

Săpăturile arheologice efectuate în anul 1920 la Curtea Domnească din acelaşi oraş au dus la descoperirea altor fragmente de cahle ce completează

---

[21] Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeş, restaurată în dzilele M.S. Regelui Carol I şi sfinţită din nou în dziua de 12 octombrie 1886*, Bucureşti, f. a., p. 36, fig. B.

[22] *Ibidem*, vezi şi B. P. Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, II, Bucureşti, 1890, col. 1586. Autorul consideră greşit aceste piese ca fiind „din timpul lui Neagoe sau şi mai dinainte".

imaginea descrisă mai sus[23]. Conducătorul cercetărilor, Virgil Drăghiceanu, în prezentarea imaginilor, nu încearcă o asociere cu piesele descoperite cu câteva decenii mai înainte, nu le încadrează cronologic, nu face precizări asupra dimensiunilor sau tehnicii de execuţie. Enunţând decorul unuia dintre fragmente: „în mlădioasele sale încolăcituri prezintă ornamente asemănătoare cu aplicele găsite în mormântul cavalerului“,[24] autorul creează confuzii în ceea ce priveşte datarea acestor teracote.

Observaţii directe asupra cahlelor ce se înscriu acestui motiv decorativ ne-au permis cercetarea materialului ceramic medieval din colecţiile Muzeul Naţional de Artă,[25] unde se află două fragmente provenite din săpătura arheologică executată la Curtea de Argeş în anul 1920 (fig. 2 a,b). Unul dintre fragmente (18 x 13,5 cm) păstrează o parte din rumpă, a cărei lăţime este de 4,7 cm. Piesa a fost dreptunghiulară, cu faţa plină. Bordura este în relief, rotunjită spre exterior şi dublu profilată. Pasta de lut, omogenă, are în compoziţie nisip semifin şi paiete de mică. Modelul a fost imprimat în tipar şi presat cu ajutorul unei pânze cu ţesătură deasă. Arderea este completă. Pe spatele piesei se observă urme de funingine. Se păstrează lipitură de lut de la prinderea în sobă. Faţa piesei este smălţuită. Smalţul este uniform şi bine aplicat. Culoarea este verde deschis. Cel de al doilea fragment (13 x 10 cm) prezintă aceleaşi caracteristici de execuţie tehnică, cu singura observaţie că smalţul are o nuanţă de verde crud. Compoziţia, atât cât se păstrează, este identică cu cea a pieselor reproduse de Gr. Tocilescu şi V. Drăghiceanu.

Ultimele fragmente ceramice pe care le aducem în discuţie provin din cercetările efectuate în anul 1968 de arheologul N. Constantinescu, în imediata apropiere a perimetrului Curţii Domneşti de la Argeş[26]. Ele reconstituie, împreună cu fragmentele descoperite anterior, imaginea iniţială a piesei[27] (fig. 3). Cahla, de formă dreptunghiulară, cu faţa plină, prevăzută cu rumpă pentru fixarea în sobă, a avut iniţial dimensiunile de 26 x 20,3 cm. S-a întrebuinţat o pastă de lut omogenă, în compoziţie cu nisip şi paiete de mică. Motivul decorativ a fost imprimat într-un tipar de lemn, lutul fiind presat cu ajutorul unei ţesături dese. Fragmentele sunt nesmălţuite. Pe spatele lor se păstrează urme de funingine provenite în etapa de funcţionare a sobei. Decorul deja descris se completează în registrul superior. Lujerele se unesc într-un inel ornat iar apoi se despart, formând în colţurile superioare volute simetrice faţă

---

[23] V Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeş. Note istorice şi arheologice*, BCMI, X - XVI (1917 - 1923), Bucureşti, 1923, fig. 78, 79, 80.

[24] *Ibidem*, p. 70.

[25] Piesele se păstrează în colecţia Muzeului Naţional de Artă al României şi au nr. inv. 4119 (C 44) şi 4130 (C81) Mulţumim şi pe această cale conducerii muzeului amintit şi doamnei Ana Dobjanschi pentru permisiunea de a cerceta materialul ceramic medieval.

[26] Cercetarea a fost executată de N. N. Constantinescu, căruia îi mulţumim pentru informaţii şi materialul pus la dispoziţie

[27] Reconstituirea imaginii a fost realizată de Daniel Spânu.

de axa longitudinală, decorate cu motive vegetale. Central, între cele două lujere, este dispusă o coroană deschisă, fapt ce certifică caracterul heraldic al întregii imagini.

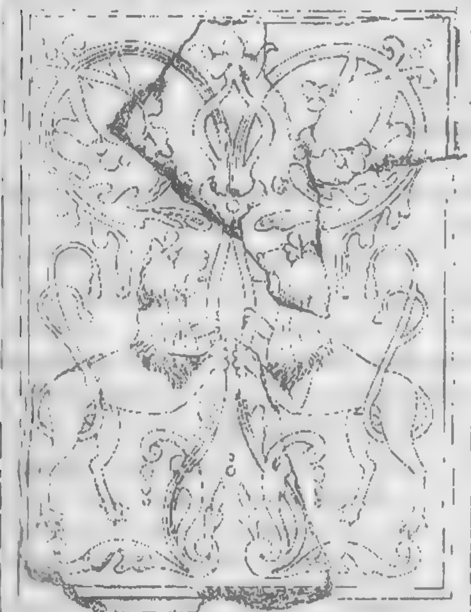

Fig. 3. Cahlă descoperită în vecinătatea Curţii Domneşti de la Argeş, sec. XVII (reconstituire).

Execuţia tuturor pieselor prezentate se remarcă prin calităţile artistice. Dispunerea armonioasă în pagină a compoziţiei, eleganţa liniilor ce redau florile şi frunzele de acant, supleţea felinelor, ne dezvăluie un creator de tipar, priceput cunoscător al desenului, dar şi interpret al modelului heraldic.

Studiile de specialitate consideră că semnificaţia acestor două animale, reprezentate rampant, afrontat, cu boturile deschise şi cozile trecute printre picioare, ar putea fi pusă în legătură cu „tradiţia, perpetuată de-a lungul veacurilor, a ipoteticei embleme a Daciei"[28]. Reprezentarea ce apare pe teracotele de la Curtea de Argeş îşi găseşte corespondent în stema Daciei reprodusă în cronica lui Nicolae Costin *Cartea pentru descălecatul d' întîi a Ţării Moldovei şi neamului moldovenesc*[29] (fig. 4). Considerăm însă că ea este tardivă, inspirându-se, foarte probabil, dintr-o stemă heraldică deja existentă. Cronicarul moldovean nota de altfel la sfârşitul capitolului VI din letopiseţul său:

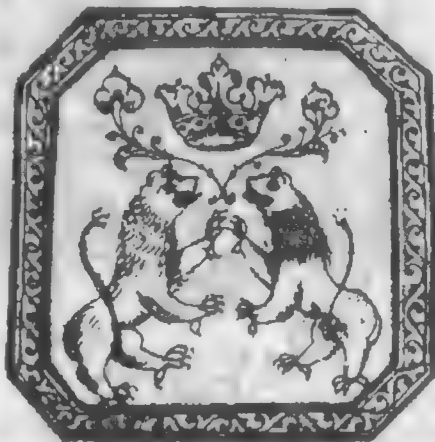

Fig. 4. Stemă atribuită Daciei, reprodusă în cronica lui Nicolae Costin, Cartea pentru descălecatul d ' întîi a Ţării Moldovei şi neamului moldovenesc.

---

[28] D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 72.
[29] Bibl. Acad. Rom., mss. 120, f. 20; D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 209 - Pl. I /fig. 3.

„Iară semnul sau pecetea Daţilor era doi lei împotrivă unul altuia cu gurile căscate şi deasupra leilor coroană, precum pentru deschisul minţii s-au zugrăvit stema Daţiei cum vezi aici“[30].

Contextul arheologic al descoperirii cahlelor argeşene, asocierea acestor teracote cu piese ce se înscriu stilistic secolului al XVII - lea, ne-au îndreptat atenţia asupra domniei lui Matei Basarab, căutând corespondentul viziunii compoziţionale a reprezentărilor amintite pe piese de epocă. În iconografia artei medievale munteneşti de la jumătatea secolului al XVII - lea amintim figurarea leilor rampanţi în tipărituri religioase cât şi în sculptura pietrelor tombale ale doamnei Elina şi a postelnicului Mateiaş de la biserica domnească din Târgovişte, în ambele cazuri legate de exprimarea unui însemn heraldic. Stema doamnei Elina, soţia voievodului, are în reprezentare scutul cu acvila conturnată, timbrată de coroană şi susţinut de doi lei rampanţi. Stema împodobeşte tipăritura *Imitatio Christi*, executată în tipografia domnească de la Mănăstirea Dealu în anul 1647, prin grija şi cheltuiala acesteia. Lucrarea era tradusă din limba latină în limba slavonă de către cărturarul Udrişte Năsturel[31]. Aceeaşi stemă va apare şi pe Penticostarul tipărit în tipografia domnească de la Târgovişte în anul 1649, prin grija şi cheltuiala aceleiaşi doamne Elina[32] (fig. 5). Istoricul de artă Pavel Chihaia observa asemănarea între cahlele descoperite la Curtea de Argeş şi pietrele de mormânt ale familiei lui Matei Basarab de la Târgovişte, considerându-le tipice pentru barocul transilvănean de la mijlocul secolului al XVII - lea. Găsirea cahlelor în zona mănăstirii argeşene era explicată prin restaurarea iniţiată de Matei Basarab, puţin

Fig. 5. Stema Doamnei Elina, soţia lui Matei Basarab, aflată pe un Penticostar slavon, Târgovişte, 1649.

---

[30] Bibl. Acad., mss. 120, f. 20, Cf. D. Cernovodeanu. *op. cit.*, p. 72.

[31] Bibl. Acad. Rom. , CRV, nr. 52; I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia Românească Veche*, I, Bucureşti, 1903, p. 158 - 159.

[32] Bibl. Acad. Rom., CRV, nr. 55; I. Bianu, N. Hodoş, *op. cit.*, p. 172; D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 249 - Pl. XXI/ fig. 5.

înainte de anul 1643[33]. Teracotele argeşene cu reprezentarea *leilor rampanţi - afrontaţi* anticipează celelalte obiecte cu acelaşi decor din timpul domniei lui Matei Basarab.

Constatările lui Pavel Chihaia, făcute fără observarea cahlelor originale, au dat naştere la unele erori de descriere, de altfel nesemnificative. Cahla nu este delimitată de un chenar format din mici fleuroni, ci de un chenar simplu, iar elementul central din registrul superior nu este un „fleuron gros trilobat“[34] ci o coroană deschisă. Pietrele de mormânt ale familiei lui Matei Basarab, executate de renumitul sculptor sibian Elias Nicolai, prezintă între ele nenumărate elemente comune în ceea ce priveşte realizarea artistică,[35] elemente surprinse şi la piesele de teracotă menţionate (frunzele de acant cu lobii mari, rotunjiţi, cărnoşi şi leii rampanţi cu cozile bigeminate şi coama bogată, acoperind jumătate de trup). Redarea leilor rampanţi pe pietre tombale, cea a doamnei Elina şi cea a postelnicului Mateiaş, ca element heraldic, o identificăm ca făcând parte din herbul familiei *Năsturel*. După cum s-a remarcat deja, inspiratorul acestor decoruri este considerat a fi cărturarul Udrişte Năsturel[36]. Teracotele prezentate, având în primul rând rol decorativ, redau elemente disparate din herbul familiei anunţate. În timpul lucrărilor de restaurare de la biserica episcopală de la Curtea de Argeş, teracotele cu „lei rampanţi“ au fost găsite împreună cu altele pe care sunt redaţi „grifoni“, un alt element, posibil din herbul familiei boiereşti de la Herăşti[37]. Aceste piese compuneau, probabil, decorul aceleiaşi sobe din arhondaricul mănăstirii, folosit, desigur, destul de des de cucernica doamnă Elina. Nu este exclus ca inspiratorul decorului sobei de acolo să fie acelaşi distins cărturar Udrişte Năsturel, logofăt al cancelariei domneşti, familiarizat şi receptiv la simbolurile heraldicii. Arhondaricul, corp de clădiri destinat oaspeţilor, prezenta la primul nivel „două odăi pentru musafiri (...) pardosite una cu scânduri şi alta cu cărămizi (având n.n.) o sobă la amândouă odăile (...)[38]. Construirea arhondaricului, a „casei egumeneşti“, fiecare cu câte două caturi, ca şi refacerea clopotniţei se înscriu activităţii edilitare a voievodului Matei Basarab la Curtea de Argeş[39]. Prezenţa cahlelor cu acelaşi decor în perimetrul Curţii Domneşti sau în imediata apropiere a

[33] P. Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 94 - 95.
[34] *Ibidem.*, p. 94.
[35] *Ibidem.*, p. 348 - 349.
[36] A. Sacerdoţeanu, Şt. Metzulescu, *Întâia piatră de mormânt a lui Matei Basarab*, SCIA, 3 - 4, 1955, p. 346, 349.
[37] Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 36, fig. A. Asupra acestui subiect ne propunem un alt studiu. Grifonii şi leii rampanţi sunt redaţi şi pe piatra de mormânt a doamnei Elina, în biserica domnească din Târgovişte.
[38] Cf. Catagrafia din 1850. (Bibl. Acad. Rom., mss. 717, f. 63 - 74).
[39] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie în: Călători străini despre Ţările române*, VI, 1976, p. 165, vezi şi nota nr. 28.

acesteia se explică, la rândul ei, prin fazele de construcţie şi reconstrucţie a unor aripi din palatele domneşti de acolo[40].

Cahlele medievale prezentate capătă o importanţă aparte, cu atât mai mult cu cât ele aduc un element nou în conturarea etapei de mare înflorire culturală de la jumătatea secolului al XVII-lea.

[40] N. Constantinescu, *Curtea de Argeş (1200 - 1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1984, Fig. 4

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

AŞEZĂRI MUSCELENE DISPĂRUTE SAU REAPĂRUTE SUB DENUMIRI NOI

FLORINA BUCUR-MOHANU, ION C. HERA-BUCUR,
GHEORGHE PÂRNUȚĂ

Autorii îşi propun să împărtăşească anumite dificultăți cu care s-au confruntat în procesul de elaborare a unei lucrări privind județul istoric Muscel şi localitățile sale, prevăzută a fi tipărită într-un prim volum în anul 2000. Ne vom referi la dilemele apărute atunci când trebuie identificate aşezări dispărute de mult din lucrările istorico-geografice şi din actele oficiale cu caracter administrativ, după ce ele au fost atestate documentar şi au figurat în documentele de arhivă de-a lungul unor perioade de timp mai lungi sau mai scurte.

În sensul celor prezentate, dorim să menționăm faptul că chiar şi identificările şi localizările din indicii onomastici ai colecțiilor de documente istorice DIR, DRH, CDTR, ş.a. necesită uneori anumite corecturi. Acestea pot fi făcute pe baza unui studiu aprofundat al geografiei locale în care se încadrează aşezarea cercetată, cu satele şi moşiile vecine, rețeaua hidrografică existentă, alte elemente de relief edificatoare.

În continuarea celor prezentate mai subliniem şi vastitatea toponimiei aşezărilor muscelene, generată de faptul că întocmai ca şi oamenii, cătunele, satele, comunele, iar în timpurile noastre chiar şi unele oraşe, mor după o anumită perioadă; evident longevitatea lor este incompatibil mai mare față de cea a noastră. În plus, ele pot să dispară la un moment dat, dar să şi renască, continuându-şi existența sub noua denumire.

O inventariere a denumirilor satelor şi cătunelor de pe teritoriul aparținând până în anii 50 județului Muscel ne conduce la cifra de 360, unele dintre denumiri fiind însă redundante adică două sau mai multe denumiri se raportează la aceeaşi localitate; şi totuşi chiar excluzând aceste cazuri, rămân aproape 300 de aşezări care trebuie menționate într-o lucrare dicționar de genul celei preconizate de noi, indiferent dacă vor fi sau nu adăugite şi anumite date biografice şi monografice specifice. Din această abordare detaliată cu excese,

poate, de meticulozitate au rezultat o multitudine de cazuri dintre care vă supunem atenției numai câteva, luate cumva la întâmplare.

1. Județul Pădureț sau Muscel ? O primă dilemă care apare e legată de numele județului, documentele de arhivă din sec. al XV-lea menționând denumirea de Pădureț, apoi de Pădureț i Muscel pentru ca în final, începând cu cea de a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, să rămână numai denumirea de Muscel. Unii istorici soluționează dilema afirmând că au existat concomitent și de la început ambele județe, cel cu numele de Pădureț aflându-se „între județul Argeș și Muscel" respectiv „între dealurile care despart râul Târgului de râul Doamnei"[1] Se subînțelege că în conformitate cu această supoziție, Muscelul se extindea în restul spațiului geografic limitat de hotarele sale cu Dâmbovița, Argeș și Transilvania.

Printre argumentele aduse în sprijinul acestei afirmații se află și acela că în zonă au existat până târziu, în prima jumătate a sec. al XX-lea, două sate cu numele de Pădureț, unul în Muscel și altul în Argeș; erau situate întru-câtva simetric față de hotarul convențional dintre aceste două județe, adică între râurile Doamnei și Vâlsanul.

Un document din anul 1498, reprezentând o întărire a lui Radu cel Mare, voievod (1495-1508) dată mănăstirii Râncăciov pare a contrazice afirmația de mai înainte întrucât precizează că mănăstirii i se dă „găleţile ohabnice din venitul domnesc din grâu și din orz, din județul Pădureților, satele anume Iacovești și Dobroești"[2].

Întrucât Dobroeștii se află în partea de sud a județului, identificați de anumiți autori cu Ciulnița[3] rezultă că denumirea de Pădureț se extindea și asupra acestei părți a Muscelului de mai târziu, respectiv până la granița cu Dâmbovița. Sub numele de Pădureț județul mai apare și într-un document din 1523 prin care Vladislav al III-lea întărește bolniței de la Simidreni „toată cășăria oricât se va alege din județul Pădureț",[4] un altul din 1613 prin care Radu Mihnea voievod întărește în timpul unora din perioadele când a domnit <1611-1616> stăpânirea peste ocina din Lăpușani[5] precum și în altele.

Întrucât denumirea de Muscel este identificată în documente abia în primul deceniu al sec. al XVII-lea putem conchide că județul de care ne ocupăm s-a numit inițial Pădureț, apoi a purtat numele compus de Pădureț și Muscel, pentru ca în final să se impună numai denumirea de Muscel.

2. Hârtești și Hârtiești. Hărțile geografice ale județului Muscel din anii 1915, 1926 și 1938 disting două localități cu denumirea de Hârtiești, una fiind

---

[1] Giurescu C.C., *Județe dispărute din Țara Românească.* În culegerea: *„Omagiu prof. Gusti"*, Arhiva pentru știință și Reformă Socială, anul XIV, 1936, II, p. 842.
[2] DRH BTR, vol. I (1247-1500), doc. nr. 285/19 iulie 1498 (7006), p. 465.
[3] Răuțescu I.*Câmpulung Muscel monografie istorică*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, 1943, p. 120.
[4] DRH BTR, vol. II (1501-1525), doc. nr. 285/24 iulie 1523, p. 418.
[5] DIR BTR vol. II (1611-1615), doc. 201/ ...

pe Argeşel şi alta în stânga, râul Târgului aparţinând de comuna Ţiţeşti. Dicţionarul judeţului din 1893 mai menţionează însă şi o a treia aşezare cu această denumire definită ca „sat al comunei rurale Livezeni“[6]. Este suficient să constatăm că în prezent nici unul din satele aparţinătoare comunei Ţiţeşti sau Livezeni, respectiv Stâlpeni, nu se mai numeşte Hârtieşti pentru ca, deja, să ne punem întrebarea ce s-a întâmplat cu satul / cătunul de pe râul Târgului care s-a numit Hârtieşti. O analiză a documentelor de arhivă vechi ne dezvăluie şi următorul aspect referitor la acest sat : el s-a numit mai degrabă Hârteşti şi nu Hârtieşti. Încercarea de a lămuri aceste dileme cu ajutorul profesorilor de istorie din comunele / satele respective n-a dat nici un rezultat pentru simplu fapt că nimeni nu răspunde la scrisori de acest gen, chiar dacă în plic introduci şi timbrele necesare. În final din aproape în aproape, am dedus că denumirea corectă a satului este Hârtieşti, fiind atestat documentar la începutul sec. al XVI-lea şi a aparţinut mănăstirii Valea, metoh al mănăstirii Pogoniani din Rumelia. Pe vatra acestui vechi sat, care se întindea probabil între Ţiţeşti şi Livezeni, s-au format două sate, unul cunoscut azi sub denumirea de Bucşeneşti-Lotaşi, altul alipit la satul Livezeni. Celălalt sat Hârtieşti de pe Argeşel este atestat documentar în secolul al XV-lea şi a aparţinut mănăstirii Cotlomuz de la muntele Athos.

3. Cătunul - este un vechi sat moşnenesc de lângă Călineşti, care în decursul secolelor şi-a schimbat denumirea în Turculeşti, fapt dedus cu ajutorul unei lucrări de grad didactic, elaborată de un învăţător din Călineşti, din seria de schiţe monografice săteşti aflate în manuscris la Arhivele Naţionale Bucureşti. Asemenea lucrări s-au elaborat începând cu anul 1941, din dispoziţia guvernului Antonescu şi sunt de un real folos pentru orice cercetător cu preocupări în acest. Încerci un mare regret la gândul că această acţiune a durat numai câţiva ani, mai ales ţinând seama că unele monografii sunt deosebit de complexe şi de un nivel ştiinţific ridicat.

4. Plăiaşu, Năpârteni şi Colcotiva. Sunt trei sate vechi din arealul Berevoieşti-Valea Bratiei, atestate documentar în sec. al XVI-lea-al XVII-lea despre care nimeni nu-ţi poate furniza azi fie şi cea mai mică informaţie. Locuitorii din satele născute pe aceste vetre vechi, e vorba de Berevoieşti Ungureni şi Gămăceşti regenerate prin venirea ungurenilor din Ţara Făgăraşului, manifestă o uimire profundă atunci când fac cunoştinţă cu trecutul tulburător al locurilor unde ei se află astăzi şi cu denumirile avute pe parcursul secolelor. Cât priveşte cea de a treia aşezare, aceasta a intrat în categoria „satelor moarte“. Prezentarea noastră s-ar putea continua cu multe alte aşezări muscelene ca spre exemplu Găureni, Lăngeşti, Găgueşti, Bircii, Grădiştea, Haiteşti, Nagomireşti, Tocsăbeşti, Mâzgani etc. care îşi vor găsi tratarea cuvenită în lucrarea sus-menţionată.

---

[6] *Op. cit.*, pag. 168.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PRIMA ETAPĂ A PARTICIPĂRII TRANSILVANIEI LA RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI ÎN LUMINA UNOR DOCUMENTE VENEŢIENE INEDITE

CRISTIAN LUCA

Implicarea Transilvaniei în conflictul ce a adus vreme de trei decenii în taberele combatante mare parte dintre statele europene definea adoptarea unei conduite politice fundamentată pe poziţia antihabsburgică ce caracterizează sistemul de alianţe la care s-a raliat principele Gabriel Bethlen (1613-1629). Evoluând pe fondul unor discrepanţe de natură economică şi socială ce motivau şi disensiunile de ordin politic, Războiul de treizeci de ani a depăşit cadrele confruntării în plan regional şi a căpătat progresiv anvergura ce avea să redefinească orizontul raporturilor de forţe în Europa.

Declanşarea ostilităţilor dintre Transilvania şi Casa de Austria venea la capătul unei perioade în care adversitatea principelui ardelean faţă de habsburgi nu a fost estompată de reglementările păcii fortuite încheiată la Trnava în iulie 1617[1]. Dificilele negocieri duse de trimişii transilvăneni la Constantinopol[2] spre a obţine acordul Porţii pentru angrenarea principatului în campania antihabsburgică alături de răsculaţii cehi ca şi strategia urmărită consecvent în timpul tratativelor dintre emisarul lui Gabriel Bethlen, Marcu vodă Cercel[3], şi Directorii Boemiei denotă tocmai pregătirea atentă la nivel politic şi militar a momentului implicării efective în acţiunile armate. Finalizate în cel mai desăvârşit secret, reglementările boemo-transilvane privitoare la angajarea Transilvaniei în războiul antihabsburgic ofereau cadrul alianţei ce venea în întâmpinarea planurilor de acţiune pe care Gabriel Bethlen le proiectase în cursul verii anului 1619[4]. Succesiunea victoriilor obţinute de principele ardelean în Ungaria superioară şi asedierea Vienei, în noiembrie 1619,

---

[1] Cristina Feneşan, *Transilvania şi Războiul de treizeci de ani*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca", XXVI, 1983-1984, p. 124.
[2] *Ibidem*, p. 125.
[3] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VIII, Bucureşti, 1894, doc. DLX, p. 380.
[4] *Ibidem*, doc. DLXI, p. 381-382.

reprezintă momentele de vârf ale primei etape a participării Transilvaniei la Războiul de treizeci de ani.

Evenimentele din zona operaţiunilor militare au găsit un larg ecou în numeroase surse documentare contemporane între care consemnările veneţiene se situează, fără îndoială, printre cele mai consistente ca bogăţie informaţională şi veridicitate a datelor înregistrate. Pe lângă jurnalele de epocă[5], ale căror relatări se întemeiază pe ştirile parvenite în cel mai scurt timp din taberele combatante, vehiculând astfel adeseori diverse inexactităţi drept certitudini asupra evenimentelor imediate, un segment important al izvoarelor documentare îl constituie corespondenţa expediată Serenissimei Republici de către trimişii săi aflaţi în contact direct cu realităţile de pe fronturile confruntărilor armate din Austria. Printre cei aflaţi în Boemia, în calitate de reprezentanţi oficiali ai Veneţiei sau în postura de simpli spioni, întâlnim în intervalul cronologic 1619-1620 două personaje mai puţin cunoscute dar a căror misiune viza, fără îndoială, şi recoltarea unor amănunte privind evoluţia situaţiei politico-militare din teren.

Cel dintâi, Alfonso Antonini, ar putea fi ruda apropiată a veneţianului Carlo Antonini[6], unul dintre cei mai cunoscuţi autori de *avvisi* relative la situaţia conflictului în deceniul trei al veacului al XVII-lea. Misiunea sa pare să fi urmărit iniţierea unor contacte diplomatice ale Veneţiei cu Boemia de vreme ce timp de aproape un an, din octombrie 1619 până în august 1620, s-a găsit fie în tabăra răsculaţilor cehi aflaţi în vecinătatea Vienei asediate fie la Praga de unde avea să ajungă în cele din urmă la Nürenberg, probabil după înlocuirea sa cu Geremia Ghisi. Acest din urmă veneţian a fost aşadar cel de-al doilea emisar al Serenissimei Republici a cărui însărcinare politică transpare din scrisorile adresate dogelui în a doua jumătate a anului 1620.

Epistolele rapoarte transmise dogelui de către Alfonso Antonini şi Geremia Ghisi privesc îndeosebi acţiunile principelui Gabriel Bethlen, dovedindu-se prin aportul informaţional ce-l înregistrează drept surse contemporane de majoră importanţă. Aflată în fondul *Avvisi* de la Arhiva de Stat din Veneţia, corespondenţa celor doi se conservă într-un volum cu circa 563 de file, legată alături de alte documente de diverse provenienţe: numeroase avize, unele adresate „Al Mag(nifi)co Bortolo della Nane, mercante di drogherie in Venetia à Rialto", „Al Scaramelli" sau scrisori oficiale adresate dogelui, originale cu sigiliu de închidere aplicat în ceară roşie, şi chiar varii informări provenind de la negustorii Republicii care străbăteau Europa în urmărirea propriilor interese comerciale.

---

[5] Ilie Grămadă, *Lucrări, documente şi puncte de vedere noi, cu privire la Războiul de 30 de ani*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii <<Al.I. Cuza>> din Iaşi. Istorie", XVII, fasc. 2, 1971, p. 205.

[6] Josef Polisensky, *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*, vol. I. *Der Krieg und die Gesellschaft in Europa 1618-1648*. Praga, 1971, p. 85.

Prima dintre cele trei scrisori expediate de Alfonso Antonini a fost redactată la sfârşitul lunii octombrie, în 1619, referindu-se la întrevederea lui Gabriel Bethlen cu aliaţii săi cehi şi la efectivele militare ce urmau să participe la campania antihabsburgică. Astfel, veneţianul consemna: „Sâmbătă a ajuns aici [la Praga n.n.] principele Transilvaniei cu doar 3 mii de călăreţi lăsând în urmă... restul, care se spune că se ridică la 30 de mii de persoane... în plus a spus că Paşa de Buda are instrucţiuni de la Poartă de a-i trimite la orice semnal 16 mii de combatanţi şi tătarii... cu 10 mii"[7].

Revenind în ianuarie cu un nou raport[8], Alfonso Antonini prezenta retragerea principelui ardelean din Austria ca o manevră tactică deşi amintea totodată episodul diversionist declanşat de atacul lui Georg Drugeth de Homonna[9] cu susţinerea habsburgilor şi acordul Poloniei, fapt ce a constituit, cu siguranţă, factorul determinant al renunţării la asedierea Vienei.

Rechemat la Veneţia, în urma unei decizii a Senatului ce-i era comunicată chiar prin intermediul unei epistole a dogelui, Alfonso Antonini transmitea din Nürenberg la 3 septembrie 1620: „La plecarea mea din tabăra Boemiei a sosit ştirea că Gabriel Bethlen a fost proclamat rege al Ungariei şi că a pornit deja la drum cu douăzeci de mii de soldaţi pentru a veni în Austria să se unească cu tabăra Boemiei"[10].

Continuând misiunea încredinţată de către Republica Sf. Marcu predecesorului său, Geremia Ghisi scria dogelui, încă de la 31 august 1620: „S-a confirmat alegerea lui Gabriel Bethlen în Regatul Ungariei... şi se fac în acest regat multe provizii pentru a-l ajuta pe acesta [al Boemiei n.n.] şi pentru a-i lovi pe austrieci"[11]. În aceeaşi corespondenţă adăuga şi câteva date inexacte privind obligaţiile fiscale impuse de către Dieta maghiară contribuabililor din regat pentru a acoperi cheltuielile de război şi relative la reţinerea solilor Casei de Austria de către principele ardelean[12]; cea din urmă ştire o dezminţea de altfel o săptămână mai târziu, la 7 septembrie 1620[13]. Dând curs însărcinărilor diplomatice primite, Geremia Ghisi se preocupa de iniţierea unor legături politice ale Veneţiei cu Boemia, după cum el însuşi preciza: „eu le-am promis

---

[7] Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod Brera 134, fila 23 r. (vezi Anexa) [în continuare se va cita *Avisi*...]; Poarta nu era însă dispusă să ofere aceste efective militare principelui ardelean întrucât dorea să conserve pacea habsburgo-otomană, după cum se reflectă şi într-un document francez provenind din Constantinopol, datat 11 noiembrie 1619, vezi Antal Gindely, *Acta et documenta historiam Gabrielis Bethlen Transsilvaniae principis illustrantia*, Budapesta, 1890, p. 47.

[8] Archivio di Stato di Venezia, *Avisi*..., fila 100 r. (vezi Anexa).

[9] I. Polisensky, *op.cit.*, p. 83; Ováry Lipot, *Oklevéltár Bethlen Gabor diplomácziai összeköttetései történetéhez a Velenczei állami levéltárban*, Budapesta, 1886, p. 500; A. Gindely, *op.cit.*, p. 80; Lajos Demény, *Bethlen Gabor és kora*, Bucureşti, 1982, p. 139.

[10] Archivio di Stato di Venezia, *Avisi*..., fila 51 r. (vezi Anexa).

[11] *Ibidem*, fila 532 r. (vezi Anexa).

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, fila 535 r. (vezi Anexa).

[cehilor n.n.] orice bune oficii şi de a scrie în Senat sau măcar senatorilor favorabili"[14].

În a doua jumătate a lunii septembrie sosea în oraşul din lagună un nou raport al trimisului veneţian aflat la Praga. Pe lângă diferite date vizând familia principelui ardelean acest document ilustrează şi ultimele evoluţii politico-militare înregistrate în tabăra alianţei antihabsburgice, subliniind îndeosebi tratativele ambasadorului Boemiei cu Gabriel Bethlen în vederea atragerii Veneţiei de partea coaliţiei[15]. Geremia Ghisi menţionează, de asemenea, printr-o interesantă formulare, dispariţia adversarului lui Bethlen: „La norocul lui Gabor însuşi se adaugă moartea lui Homonai, inamicul său perpetuu, întâmplată în Polonia, autentificată cu mai multe scrisori"[16]. Sfârşitul pretendentului Georg Drugeth de Homonna încheia o etapă a manevrelor politice prin care Casa de Austria dorea subminarea potenţialului militar al principelui ardelean, determinându-l să susţină războiul pe două fronturi.
Cu toate că Poarta a încercat să limiteze iniţiativele lui Gabriel Bethlen, dezavuând operaţiunile militare din Ungaria şi respingând pretenţiile principelui la coroana Sf. Ştefan[17], alianţa Boemiei cu Transilvania s-a dovedit funcţională. Veneţianul Geremia Ghisi înregistra în acest sens, tot la 14 septembrie 1620, iminenta întrunire a lui Bethlen cu regele Boemiei, Frederic V, principele elector al Palatinatului: „Acest rege [al Boemiei n.n.] a trimis curier pentru a se înţelege asupra zilei şi locului întâlnirii pe care trebuie să o aibă cu Gabor, [fapt] care se crede că va avea loc la cinci sau şase leghe distanţă de aici [din Praga n.n.]"[18].

Izvoarele veneţiene[19] relative la participarea Transilvaniei la Războiul de treizeci de ani furnizează importante informaţii utile în analizarea multiplelor aspecte ale întregului interval cronologic. Valorificarea surselor inedite amintite îmbogăţeşte cu noi amănunte registrul elementelor politico-militare privitoare la prima etapă a beligeranţei principatului în cadrul alianţei antihabsburgice.

---

[14] *Ibidem*, fila 537 r. (vezi Anexa).
[15] *Ibidem*, fila 546 r.-547 r. (vezi Anexa).
[16] *Ibidem*, fila 546 v. (vezi Anexa).
[17] Cristina Feneşan, *op.cit.*, p. 127-128.
[18] Archivio di Stato di Venezia, *Avisi*..., fila 546 v. - 547 r. (vezi Anexa).
[19] Hurmuzaki, *Documente*..., vol. VIII, doc. DLX-DLXI, p. 380-382, doc. DLXIII-DLXIV, p. 382-383, doc. DLXVI, p. 384, doc. DLXXIV, p. 389-393; *Ibidem*, vol. IV/1, Bucureşti, 1882, doc. DX, p. 587, doc. DXVI, p. 596-600, vezi şi O. Lipót, *op.cit.*, p. 501.

ANEXA

I

Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo Sig(no)re Patron mio Col[mo]

..Sabato giunse qui il Principe di Transilvania con 3 m(illa) cavalli soli havendo lasciato à dietro verso Possonia il resto, che si diceva ascendere a 30 m(illa) persone. Li S(erenissimi) S(igno)ri Gene(rali) andavano a incontrarlo e si trattenevo il giorno seguente con lui. L'abbocamento [è stato] lungo di molte hore, et intendo che' quello disse il Principe in sostanza è ques[ta]: ch' egli haveva buona inteligenza alla Porta, era amato, et honorato dal Rè di Polonia [et] godeva il suo stato in Pace et in quiete, con tutto ciò si è messo à travagliare et rischiare, per il puro zelo della Religione, vedendo la christianita cosi turba[tiva] che questo è stato il suo solo fine, mà che è ben vero che se piaceva a alcuni di volerlo per signore, egli non resistera; che per far conoscere ch' egli non oggetti ha lasciate à dietro le sue genti, et è venuto con queste poche f[orze], ha concluso che il tempo stringe e che bisogna operar presto perche aspett[ando] l'anno seguente si potrebbono incontrar maggiore dificolta, et a questo ha...* eficacemente questi S(erenissimi) S(igno)ri di più ha detto che il Bassa di Buda ha comissioni [dalla] Porta di mandarli ad ogni cenno 16 m(illa) combattenti, et il tartaro cas... * con 10 mi(lla).

Dal campo Bohem[o] [di] Danubio al Ponte di Viena l'ultimo d'ottobre 1619.

Notă tergală:1619, 29 Novembre. Avisi di Germania.

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 23 r., original)

II

Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo Sig(no)re et Patrone mio Col[mo]

..il Principe Gabriel Bethlen dovesse coronarsi Re d'Ungaria, il quale dopo la coronatione doveva andare verso Cassovia, ai confini di Polonia, et questa andata sara forse per regolar qualche cosa in quelle parti del Regno o per ingelosin' i Polacchi e divertirli dalla Transilvania dove, come V(ostra) E(ccellenza) havra saputo, faceva una scovervia li giorni passati sotto la condotta del Conte d'Humonai. Trattavasi della detta dieta di far Re designato

d'Hungaria il Re Federico di Bohemia, non havendo il Principe Gabriel figliuoli non sò ancora come sia riuscito questo punto.
Di Praga 4 genaro 1620.

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 100 r., original)

III

Avisi di Vienna di 8 Agosto 1620

Il Principe di Transilvania s'affatica in danno quanto al pensar di far progresso nell' incoronatione di Ongaria, stante che quelli di Austria superiore si sono totalm(en)te resi, et che il Ser(enissi)mo di Baviera è contrato in Linz, et preso il giuram(en)to à nome di Sua Maesta Ces(are)a et poi ha inviato il suo essercito verso Bohemia et senza l'agiunto del Turco non puo esso Transilvano imaginabilm(en)te far cosa alcuna di buono...

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 40 r., original)

* ilizibil datorită deteriorării documentului.

IV

Serenissimo Principe

... Si è confirmata la elettione di Betlem Gabor al Regno d'Ungheria et di già se ne veggiono monete d'oro et questo Re è dichiarato successore di quello il quale non stà con molta sanita; si fa in quel Regno molta provisioni p(er) soccorrer questo et p(er) travagliare gli Austriaci havendo fatto capo il Tursi che con 12 m(illa) ungari à cavallo doveva passare subbito alli danni della Stiria si p(er) divertire li forze, cosi p(er) proverare la sollevatione di quei popoli che già molto tempo pare che scaccilino et p(er) sostenere quelli soldati si è conchiuso in quella Dieta che li Baroni del loro Regno diano 12 m(illa) fiorini [!?] p(er) cias che d'uno, gli altri Sig(no)ri 3 milla et li popoli la rata, dicono anco che il Gabor habbia arrestato li ambasciatori di Cesare p(er) la scritta prigionia del Tiefempoch tra quali è il Conte di Collalto et esso Betlem ha scritto qui al fratello del ritenuto che egli non lasciera li ambasciadori se non intende la liberatione di quello.

Praga 31 Agosto 1620.
Della Ser(eni)ta V(ost)ra
Umili(ssi)mo et Devoti(ssi)mo Aff(ezionatissi)mo
Geremia Ghisi

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 532 r., original)

V

Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo Sig(no)r Patrone mio Col[mo]

Alla mia partenza dal Campo Bohemo, giunse aviso che Gabor Betlem era stato proclamato Rè di Ungaria e che si era gia messo in camino per venire in Austria à congiungersi col Campo Bohemo, con ventimila soldati.

Di Norimberga li 3 settembre 1620.

Notă tergală: 3 sett(embr)e 1620, Avisi del S(igno)r Alfonso Antonini.

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 51 r., original)

VI

Ser(enissi)mo Principe

Non riusci vero l'avviso scritto delli rattenuti Ambasciadori Cesarei in Ungaria, poiche quelli che me ne portò l'annuntio prese un grossiss(im)o granchio. Scriveva il Gabor che invigilarebbe se Cesare mandasse Amb(asciato)ri in alcun luogo et ne procurarebbe la cattura per poter con essi fare riscatto del Piefenpoch ma colui intese alla rovescia; ben è vero che essi ambasciadori, per quanto mi rifferiscono di corte, non peterono havere udienza dal Gabor doppo che fu dichiarato Re, che segui li 25 del passato onde se ne tornarono senza altra rissolutione.
Ser(eni)ta V(ost)ra humilm(en)te mi inclino.
Praga 7 settembre 1620.
Della Ser(eni)ta Vo(st)ra
Umili(ssi)mo et Devo(tissi)mo Aff(ezionatissi)mo
Geremia Ghisi

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1620 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 535 r., original)

VII

Serenissimo Principe

... Gabor, il che è molto riuscibile per essere questo Re capa della Unione et amato sinceram(en)te dal Boemo [?].
... Non meno mi è stato promesso di scrivere al Gabor et insinuarli la buona volontà della Ser(eni)ta V(ost)ra verso questi stati et pregarlo à volere anch' egli concorsere con loro à grata corispondenza; io le ho promesso ogni buon offitio et di scriverre in Senato, cosi ricercandomi essi, ò almeno a Senatori vali che siano per darlene parte.

Praga VII settembre 1620.
Della Ser(eni)ta V(ost)ra
Umili(ssi)mo et Devotissimo Aff(ezionatissi)mo
Geremia Ghisi

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 537 r. – 537 v., original)

VIII

Ser(enissi)mo Principe

...Tornò qui hier l' altro sera quel Barone, che è stato amb(asciato)re residente p(er) q(ues)to Re alla Dieta Ungara, et questa mattina havra audienza da S(ua) M(aesta) a cui farà relatione del suo negotiato et io tentarò d' haverne almeno un'estratto per poterlo mandare alla Ser(enita) V(ost)ra agli in particolare rapporta, che il Gabor ha due volte havuto con lui ragionam(en)to della Ser(enissi)ma Republica desiderando sapere come essa sia [?] d' affettione verso questa parte et l' ha pregato che subbito gionto ne prenda squisita informatione et gliene dia parte.
...Ha poi il Betleme, come dicono, lasciato molto ben provista l' Ungaria mandando il S(igno)r Giorgio Sedechi a confine del Turco, et il S(igno)re di Holeascagi a confine della Slesia, Polonia, et Moravia, et il Racotio verso Cassovia. Finalm(en)te racconta, che nel partirsi le disse il Gabor, dise al nostro Re, che quest' anno o io faro cosa degna di memoria o perdero la vita.

Quanto à costumi di lui lo dice amorevoliss(i)mo et tutto filante della gloria del suo Regno, et che quando fu publicato Re egli pianse et che si duole sovente di non haver fig(lio)li. Che la moglie di lui vive una vita ritiratiss(i)ma, vestendo sempre semplicemente, et senza alcuno ornamento ò di gioie ò d' oro, et che continono ella essorta il marito à non insup(er)bere nelli honori inspuratam(en)te havuti, ma che debba sempre raccordarsi di quall' humile fortuna nella quale essi viverano sbanditi in Costantinopli.
Alle fortune di esso Gabor si aggiunge la morte con più lettere authenticata dell' Homonai suo continuo nimico seguita in Polonia... Questo Re ha spidito Corriero per aggiustare il giorno et luogo dell' aboccamento che deve fare con il Gabor, il che si crede che seguira cinque o sei leghe di qui lontano.

Praga XIIII Settembre 1620.
Umili(ssi)mo et Devoti(ssi)mo Aff(ezionatissi)mo
Geremia Ghisi

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 546 r. – 547 v., original)

IX

Di Vienna adi 26 di X^mbre 1620

. D'Ungharia non è ancor venuto nova del Gabor, come intende di trattar l'ac[c]ordo allegando non haver ancor havutto risposta del Palatino et s'intende che prima s'habbi à far una dieta di quel Regno.

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 89 r., original)

X

Avvisi di Norimberg di 29 April 1621

. La trattatione di pace col Transilvano et con gli Ongari resta disciolta et li una parte et l'altra si prepara alla guerra, inviandogli gia Cesare le militie et l'artegliaria verso Possonia.

(Archivio di Stato di Venezia, *Avisi di Germania et Fiandra. 1619 fin 1621 (di Geremia Ghisi, 1620)*, ex cod. Brera 134, fila 189 r., original)

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PETRU MOVILĂ
(n. 1574 sau 1596 - m. 22 decembrie 1646/1 ianuarie 1647)

DRAGOŞ NICOLAE MIU

Secolul al XVII-lea are o deosebită importanţă pentru istoria Bisericii Ortodoxe, deoarece prin hotărârile unor sinoade ortodoxe din acest veac şi prin *Mărturisirile de credinţă* care s-au alcătuit, biserica răsăriteană a reuşit să-şi lămurească atitudinea şi poziţia ei, atât faţă de luteranism şi calvinism, cât şi faţă de romano-catolicism, care se afla atunci în dispută teologică aprinsă cu protestantismul[1]. S-au ţinut în acest veac, şapte sinoade generate de apariţia mărturisirii calvinizante la Geneva (1629), mai întâi în latină apoi în greacă, atribuită patriarhului ecumenic Kiril Lukaris al Constantinopolului (1620-1638, cu cinci întreruperi)[2]. La apariţia acestor frământări au contribuit luptele aprige dintre iezuiţi (catolici) şi calvinişti, din timpul Războiului de 30 de ani (1618-1648), care şi-au transferat acţiunile lor, din Apus în Răsărit, mai ales la Constantinopol, unde calvinii erau susţinuţi de ambasadele Angliei, Elveţiei, Olandei, Suediei, iar catolicii de cele ale Franţei şi Austriei.

Primul sinod de la Constantinopol (1638)[3] din acest veac este convocat de adversarul şi succesorul lui Lukaris, Kiril II Kontaris (cu întreruperi între 1633-1639), filocatolic, unde s-a condamnat prin 13 anatemisme *Mărturisirea calvinizantă*, cât şi persoana lui Kiril, fiind singurul sinod care a condamnat persoana, ulterior renunţându-se la acest lucru. Asupra paternităţii acestei scrieri s-au purtat discuţii numeroase, unii atribuind-o unui pastor calvin, Antonius Leger (originar din Geneva), ajuns pastor la Ambasada Olandei din Constantinopol, iar autorul ei moral este Cornelius Haga, ambasador olandez.

Trebuie menţionată încorporarea Ucrainei sau Rusiei mici în 1569 în regatul catolic al Poloniei şi unirea de la Brest-Litovsk (octombrie 1596), sub presiunea iezuiţilor, a unora dintre ucrainieni cu Roma, în timpul regelui Poloniei, Sigismund al III-lea Vasa (1587-1632); succesorul acestuia

[1] Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, Bucureşti, 1992, p. 454.
[2] *Ibidem*, p. 455.
[3] *Ibidem*.

Wladislaw IV (1632-1648) s-a arătat mai tolerant faţă de ortodoxia din Polonia. Un rol deosebit l-a avut în întărirea ortodoxiei Petru Movilă, ajuns mitropolit de Kiev (1633-m. 22 dec. 1646).

El se trăgea din familia Movileştilor,[4] născut la Suceava la 1574 sau mai probabil în 1596, ca fiu al lui Simion Movilă (mai târziu domn în Ţara Românească şi Moldova) şi al soţiei sale Marghita, călugărită ulterior. Un unchi al său era Ieremia Movilă, iar altul mitropolitul Gheorghe, cei trei fraţi movileni erau ctitorii Suceviţei. Tatăl celor trei fraţi, bunicul lui Petru Movilă era Ioan Movilă căsătorit cu Maria, fata lui Petru Rareş, deci Petru Movilă era strănepotul lui Petru Rareş şi al lui Ştefan cel Mare.

După o scurtă pribegie prin Ţara Românească se aşează definitiv în Polonia, unde învaţă la vestita şcoală a Frăţiei Ortodoxe din Lwow (Lemberg) apoi la Academia din Zamoiska, unde aprofundează limbile latină, greacă, slavonă, polonă; gramatica, poetica, retorica, dialectica, teologia şi chiar mânuirea armelor, potrivit obiceiurilor nobililor poloni. Sub înrâurirea unor personalităţi duhovniceşti de la Lavra Pecerska (Lavra Peşterilor) din Kiev, va fi călugărit în 1625, în 1627 e ales arhimandrit (egumen al mănăstirii), alegere întărită şi de Sigismund al III-lea. Nu putem înţelege şi încadra activitatea sa fără a trece puţin în atenţie, situaţia politică, culturală şi bisericească a Ucrainei din acel timp Am spus că în 1568, uniunea de la Lublin, prin care Polonia se unea cu Lituania şi în urma căreia ea se întărea cu noi teritorii de la Marea Baltică până la Marea Neagră – teritorii ocupate de ruşii albi (bieloruşi) şi ucrainienii ortodocşi, teritorii urmărite cu consecvenţă şi atent de prozelitismul catolic, mai ales Galiţia, unde în 1539 se înfiinţa o Episcopie ortodoxă la Lwow, ca o continuare a celei de la Halici, şi unde se formaseră nişte „frăţii" pentru apărarea dreptei credinţe. Dar Sigismund al III-lea încuraja propaganda catolică, mulţi ierarhi şi credincioşi ortodocşi au fost siliţi să se unească cu Roma, momentul culminant fiind uniunea realizată de Sinodul de la Brest-Litovsk (16-20 octombrie 1596), denunţată abia în 1946. Rezultatele ei: bisericile ortodoxe sunt închise în marea lor majoritate, unele averi confiscate, credincioşii fiind presaţi să adopte uniaţia; inclusiv Catedrala mitropolitană din Kiev e luată de iezuiţi, care vor înfiinţa colegii iezuite în Cameninţa, Vilnius, Bor, ce urmăreau catolicizarea şi polonizarea nobilimii lituaniene, bieloruse, ucrainene ce erau în mare parte ortodocşi, dar de multe ori cazacii zaporojeni şi-au apărat chiar cu sabia vechea credinţă a strămoşilor lor.

Abia prin 1620/1621, patriarhul Teofan al Iersualimului hirotonea şase episcopi ortodocşi şi un nou mitropolit de Kiev, în locul celor uniţi. În astfel de împrejurări vitrege, Petre Movilă ajunge la 31 de ani arhimandrit şi egumen la Lavra Peşterilor din Kiev, lavră care a rezistat încercărilor mitropolitului unit

[4] Cf. I. Rămureanu, *op. cit.*, pp. 455-463 şi Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Bucureşti, 1992, pp. 32-45.

Mihail Ragoza de a o confisca. Sub oblăduirea unor ierarhi cărturari de mare valoare, Movilă reuşeşte să facă din Pecerska o lavră cu un prestigiu necunoscut până acum, restaurând şi înfrumuseţând peşterile cu moaşte de sfinţi, mănăstirea, continuând activitatea tipografică şi înzestrând tiparniţa cu litere latine. **În 1631 fondează un colegiu la Lavra, mutat apoi la Bratska, din care s-a dezvoltat mai târziu, vestita academie duhovnicească de la Kiev.**

În 1632 cu ocazia alegerii noului rege al Poloniei, împreună cu alţi nobili din Dietă, reuşeşte să impună alegerea lui Wladislaw al IV-lea (1632-1648), care va da acele „articole de împăcare“ câştigându-se printre altele: libertatea de cult a ortodoxiei în Polonia; recunoaşterea legală a mitropoliei ortodoxe de Kiev, cu episcopiile sufragane; dreptul la biserici, tipografii, spitale; menţinerea „frăţiilor“ ortodoxe; restituirea tuturor bisericilor ortodoxe din Kiev şi accesul ortodocşilor la demnităţi în stat. Ulterior însă, luptele au continuat, uniatismul câştigând din nou poziţii avantajoase.

La 2 martie 1631, în scaunul de „arhiepiscop şi mitropolit al Kievului, Haliciului şi a toată Rusia“ (Rusia Mică), este ales arhimandrit Petru Movilă, alegere întărită de prestigiul lui cărturăresc, de descendenţa şi relaţiile sale, de activitatea dusă de el pentru întărirea bisericii ortodoxe, alegere întărită şi de Wladislaw al IV-lea şi recunoscută de patriarhul Kiril Lukaris. E hirotonisit arhiereu abia în 1633, continuând refacerea bibliotecii şi a mănăstirilor, a catedralei mitropolitane Sfânta Sofia; a fost restaurată biserica Spasa, ctitoria marelui Cneaz Vladimir; a ridicat spitale şi azile, instituind vicari pentru Ucraina şi Bielorusia, precum şi potropopi, cercetând adeseori pe episcopii sufragani, convocând anual „soboare“ pentru buna organizare a vieţii precum şi organizarea unui „consistoriu“ pentru cercetarea abuzurilor şi abaterilor clerului, luând măsuri pentru întărirea disciplinei monahale, contra recăsătoriei preoţilor etc.

Pe plan cultural, şcoala sa din Kiev avea o programă de studii identică cu cea a şcolilor din Occident, un personal didactic bine pregătit, bibliotecă bogată, punându-se accentul pe: gramatică, muzică, sintaxă, retorică, didactică, aritmetică, geometrie, astronomie, filozofie şi teologie. Colegiul movilean din Kiev e considerat cel mai vechi aşezământ de învăţământ superior la slavii ortodocşi, devenind după 1700, Academie. După modelul lui s-a organizat la mănăstirea „Trei Ierarhi“ din Iaşi de către Vasile Lupu, în 1645, o şcoală superioară, iar alta este la mănăstirea „Sfântul Andrei“ din Moscova, devenită ulterior Academie slavo-greco-latină, unde predau profesori kieveni. Prin această vastă activitate urmărea să formeze un cler cult şi disciplinat, care să facă faţă atacurilor uniate şi iezuite. El controla tipografiile din Kiev (Lavra Pecerska), Lwow, Vilnius, îngrijind circa 50 de tipărituri, singur sau în colaborare. A tipărit trei categorii de cărţi – de slujbă, de evlavie sau întâlnire

duhovnicească şi de apărare a ortodoxiei; exemple: *Liturghierul* (1629), *Evangheliarul* (1636, Pecerska), *Apostolul, Psaltirea, Octoihul, Triodul, Triodul înflorat, Penticostarul, Antologhionul,* dar cea mai însemnată carte de slujbă era *Evhologhionul* sau *Molitvelnicul* (Trebnicul) (1646, Pecerska), cu peste 1500 pagini şi 126 de slujbe. Pentru înlăturarea unor greşeli şi nuanţe catolice sau deformări, el va colaţiona diferite ediţii greceşti, paleoslave şi chiar catolice în vederea restabilirii textului original, dovedindu-se un precursor al reformei patriarhului Nicon al Moscovei (1652-1666).

Dintre cărţile de zidire sufletească, amintim: *Capitolele paneretice ale diaconului Agapet* (secolul VI), *Aşezămintele lui Dorotei* (secolul VI, 1628), *Omiliile Sfântului Macarie Egipteanul* (1632), *Patericul sfinţilor care au strălucit în Pecerska* (1634), *Istoria lui Varlaam şi Ioasaf* (1637), *Minunile peşterilor Kievului* (1638), *Evanghelia învăţătoare (Cazania)* - traducere din greceşte, *Nomocanonul* (1629) – o lucrare canonico-juridică.

Principala lucrare polemică este: „LITHOS" (sau Piatră din praştia adevărului al Sfintei Biserici ortodoxe ucrainene), Kiev, 1644; este un răspuns la atacurile uniţilor, dar combate şi „filioque" şi primatul papal. Lucrarea sintetiza un material imens: hotărâri sinodale, operele Sfinţilor Părinţi şi scriitori bisericeşti din Apus şi Răsărit, vieţile sfinţilor, operele istorice sau teologice contemporane etc. Se poate să fi fost ajutat la redactarea ei şi de alţi colaboratori.

Mărturisirea Ortodoxă.

Kiril Lukaris şi „Mărturisirea calvinizantă" a sa fiind anatemizată şi autorul şi scrierea în 1638, la Constantinopol, în septembrie 1640 se convoacă un alt sinod în Catedrala Sfânta Sofia din Kiev, în scopul cercetării unei „Mărturisiri de credinţă ortodoxă" (1639, 1640), întocmită de mitropolitul Petru Movilă, în limba latină, cu titlul: *Expositio fidei Ecclesiae Russiae Minoris.* Mărturisirea era împărţită în trei părţi, corespunzătoare celor trei virtuţi teologice creştine, *credinţa, nădejdea, dragostea,* având 261 de întrebări şi răspunsuri. Partea întâi tâlcuia Simbolul niceean al credinţei; a II-a parte *nădejdea* (explicându-se rugăciunea *Tatăl Nostru* şi fericirile); partea a III-a – învăţătura despre dragostea faţă de Dumnezeu şi de aproapele; întreaga lucrare era fundamentată teologic, dogmatic, mistic, liturgic, pe învăţăturile Sfintei Scripturi, ale Sfinţilor Părinţi (cheia descifrării Bibliei) şi pe canoanele Bisericii.

Sinodul local din 9-18 septembrie 1640 de la Kiev aproba *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, cu excepţia a două puncte de credinţă, vizibil influenţate de teologia apuseană:

1) Dacă există pentru suflete după moarte un loc curăţitor între Rai şi Iad, numit în Apus „purgatoriu";

2) Momentul prefacerii sau sfinţirii Darurilor la Sfânta Liturghie.

Hotărându-se să se ceară părerea patriarhului ecumenic Partenie I, se va convoca un nou **sinod la Constantinopol (mai 1642),** unde participă 45 de membri, ierarhi şi alţi clerici, sinod care condamna *Mărturisirea calvinizantă* a lui Lukaris sau a oricărui posibil autor al ei, dar de data aceasta nu şi persoana lui Lukaris, socotind că nu Lukaris este autorul ei.

Sinodul de la Iaşi (15 septembrie-27 octombrie 1642) – a fost ales Iaşiul din motive multiple, aici domnea Vasile Lupu, domn creştin de mare prestigiu, Kievul se afla sub controlul Poloniei catolice, iar Constantinopolul sub turci. Partenie I a trimis ca delegaţi pe: Porfirie, fostul mitropolit al Niceei şi pe ieromonahul Meletie Sirigul (1586-1664), profesor, predicator şi cel mai mare teolog grec al veacului al XVII-lea, şcolit la Veneţia şi Padova.

Din partea Mitropoliei din Kiev, Petru Movilă a trimis: pe egumenul mănăstirii Sfântul Nicolae, primul rector al Academiei Movilene din Kiev – Isaia Trofimovici Koslovski; Iosif Kononovici Gorbaţki (rectorul în funcţie) şi Ignatie Oxenovici (fost rector, predicator). Din partea bisericii moldovene: mitropolitul Varlaam (1638-1657) şi episcopul Sf. Trei Ierarhi din Iaşi şi în acelaşi timp rectorul Academiei înfiinţate de Vasile Lupu aici – Sofronie Pociaţki. Din Ţara Românească n-a participat nici un episcop, din cauza raporturilor încordate dintre cei doi domni. Trebuie reţinut faptul că acum s-au întâlnit într-un sinod, **pentru prima oară în istoria Bisericii,** reprezentanţii celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei: greacă, slavă şi romană. Unii istorici români şi străini contestă participarea ierarhilor moldoveni la sinodul de la Iaşi, idee falsă, deoarece, dacă ar fi aşa „sinodul" nu se putea întruni, n-avea canonicitate, legalitate. Domnul profesor Alexandru Elian susţine faptul că „nu a asistat la lucrări nici unul din ierarhii moldoveni, cum greşit mai cred unii cercetători, pentru că nu a fost vorba decât de ceea ce am numi azi o reuniune de experţi în probleme în care erau direct interesate numai cele două părţi: Kievul şi Constantinopolul. Izvoarele contemporane nu lasă nici un fel de îndoială în această privinţă"[5]. Cu toate acestea, domnul profesor Elian însuşi, într-un studiu anterior[6], a afirmat că „va numi această reuniune sinod, motivat de importanţa sa reală în istoria mai nouă a Bisericii Răsăritene".

Lucrările sinodului au durat 43 de zile şi s-au desfăşurat în trapeza mănăstirii Trei Ierarhi, ştiri avem de le Meletie Sirigul, care a şi tradus imediat scrierea lui Movilă în greacă[7], precum şi dintr-o scrisoare în limba italiană a medicului danez (sau olandez) Scocardi (Skovgard), aflat la curtea lui Vasile Lupu. Discuţiile s-ar fi purtat în latină şi slavă, Meletie Sirigul stăruind şi

---

[5] Apud Prof. Alexandru Elian, *Cuvânt înainte la «Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe (1642)»*, Bucureşti, 1981, p. 7, în Ion Rămureanu, *op. cit.*, p. 457.

[6] Vezi Alexandru Elian, *Contribuţia grecească la «Mărturisirea ortodoxă»*, Bucureşti, 1946, Balcania, V, 1, MCMXLII, p. 82.

[7] I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 457.

pentru anatemizarea în 18 puncte a „Mărturisirii" pusă sub numele lui Lukaris, hotărâre discutată în sinodul anterior din mai 1642. În acest sens, Meletie scrie o „Întâmpinare" la acea scriere, dar s-a opus atât Vasile Lupu, cât şi majoritatea membrilor ucraineni şi moldoveni, considerând că nu Kiril Lukaris este autorul ei.

S-a trecut apoi la cercetarea atentă a tuturor celor 261 de întrebări şi răspunsuri din „Mărturisirea ortodoxă" a lui Movilă, pe măsura discuţiilor, Meletie traducea din latină în greacă. Cum am zis, sinodul a respins teza purgatoriului şi ideea movileană, cum că prefacerea Darurilor ar avea loc la rostirea cuvintelor „Luaţi, mâncaţi... şi beţi dintru acesta toţi...", arătându-se de către toţi, pe temei scripturistico-patristic, că prefacerea Darurilor are loc în timpul epiclezei, adică a rugăciunii de chemare sau invocare a Sfântului Duh, rostită de preotul slujitor[8].

La 27 octombrie 1642 s-au terminat lucrările Sinodului de la Iaşi, „Mărturisirea ortodoxă" a lui Petru Movilă, tradusă în limba greacă populară de Meletie Sirigul şi însoţită de textul ei original în limba latină, e trimisă la 30 decembrie 1642 la Constantinopol[9]. Însă cu 10 zile înainte, delegaţii greci tipăreau la Iaşi o scrisoare de mulţumire pentru găzduirea acordată de Vasile Lupu, plus o hotărâre de anatemizare a „Mărturisirii pseudo-lukariene", luată de Sinodul Patriarhal, care n-a fost acceptată la Iaşi.

Sinodul patriarhal de la Constantinopol (martie 1643), prezidat de Partenie I a aprobat ca traducerea greacă a lucrării lui Movilă să devină „Mărturisirea ortodoxă a Bisericii soborniceşti şi apostoleşti a Răsăritului", hotărâre semnată în anii următori şi de cei trei patriarhi ai Răsăritului: Ioanichie al Alexandriei, Paisie al Ierusalimului, Macarie al Antiohiei,[10] devenind – după Simbolul niceean al credinţei (crezul) şi Dogmatica Sf. Ioan Damaschinul – a treia măsturisire de credinţă a Bisericii Ortodoxe[11]. Petru Movilă a publicat versiunea latină încă din timpul vieţii, la Amsterdam, în 1643, sub titlul „Confessio fidei ortodoxae"; alta la Leipzig în latină (1659) cu titlul „Confessio ortodoxae catholicae et apostolicae Ecclessiae orientalis". Pe baza acesteia, a apărut la Kiev în 1645, o formă prescurtată a Catehismului, în două versiuni: polonă şi slavo-ucraineană. Prima ediţie în limba greacă a apărut la Amsterdam (1667), cu o prefaţă a lui Nectarie de Ierusalim, prin grija lui Panaiot Nikussios, marele dragoman al Porţii otomane, care a trimis în 1672 regelui Ludovic al XIV-lea al Franţei, unul din manuscrisele originale ale „Mărturisirii" (grec-latin), păstrat până azi în Biblioteca Naţională din Paris (Parisinius Graecus 1265), textul grec fiind tipărit la noi pentru prima dată în 1943 de preotul profesor universitar şi academician Niculae M. Popescu.

---

[8] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 42.
[9] Cf. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 458 şi M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 42.
[10] *Ibidem.*
[11] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 42.

Circulaţia scrierii s-a accelerat după 1667, când se cunosc 15 ediţii greceşti de la Leipzig, Uppsala, Snagov – 1669 (sub îngrijirea lui Antim Ivireanul); apoi traducerile slavo-ruse, olandeză (1722), germană (1727), engleză (1762), slavo-sârbă (1764, 1777), maghiară (1791), bulgară (1888). În limba română s-a tradus şi tipărit pentru prima dată la Buzău (1691), prin osârdia logofătului Radu Greceanu. În secolele XVII-XVIII, ea ajunge la 19 ediţii româneşti. Ea a fost folosită aproape în toate ţările şi de către toate confesiunile, încât marele istoric şi dogmatist rus M. Bulgakov (sec. XIX) socotea pe Petru Movilă ca pe „părintele teologiei ortodoxe moderne“[12].

Scrierea lui Petru Movilă făcea parte din lungul şir de luări de poziţie ale Ortodoxiei faţă de abaterile de la canoane, dogme, tradiţie apostolică ale diferitelor erezii şi secte apărute de-a lungul istoriei. Trebuie precizat faptul că prima „Mărturisire de credinţă“, după Sinodul niceo-constantinopolitan (381), aparţine patriarhului ecumenic Ghenadie al II-lea Scholaris (cu trei întreruperi între 1454-1465), la cererea sultanului Mehmed II El Fatâh, ce dorea o expunere clară, în scris, a principalelor învăţături ale credinţei creştine, rezultând scrierea „Despre calea mântuirii oamenilor“ sau „Mărturisirea de credinţă a patriarhului Ghenadie“. În secolul al XVII-lea apar trei mari „Mărturisiri de credinţă“:

1. Mărturisirea lui Mitrofan Kritopoulos (1625), care rugat de teologii din oraşul german Helmstädt, în care descrie caracterul invizibil al Bisericii şi numărul Tainelor, dar era prea conciliant cu protestanţii, spunând (ca să nu se distanţeze prea mult de ei) că primele trei Taine – Botezul, Euharistia, Spovedania sunt indispensabile, restul sunt benevole. Ea nu a fost aprobată de patriarhii Bisericii Răsăritene, dar are o anume valoare încât se face o comparaţie între diversele confesiuni.

2. „Mărturisirea ortodoxă“ a Mitropolitului de Kiev, Petru Movilă (Iaşi 1642).

3. „Mărturisirea“ patriarhului Dositei al Ierusalimului – „Pavăza Ortodoxiei“ (Ierusalim, 1672), aprobată de Sinodul de la Ierusalim, convocat de Dositei al II-lea Nottara (1669-1707), care va compune pe baza învăţăturilor dreptei credinţe şi a hotărârilor sinodale din 1642-1643, „Pavăza Ortodoxiei“, având dublu caracter: antiprotestant (mai ales anticalvin), dar şi anticatolic. Sinodalii au ajuns la concluzia că „Mărturisirea calvinizantă“ intră în conflict chiar cu viaţa pur ortodoxă a lui Kiril Lukaris, iar el nu a mărturisit niciodată paternitatea ei. Sinodul aduce termenul latin ce a stârnit discuţii multe – „transsubstanţio“ (transsubstanţiere), pentru explicarea prefacerii Darurilor la Sf. Euharistie, contestat acest termen de Teofil Koridaleu şi Ioan Kariofil; termenul fusese introdus pentru prima oară de patriarhul Ghenadie II Scholaris.

Sinodul de la Constantinopol (1691), convocat de Calinic al II-lea,

12 *Ibidem*, p. 43.

ajunge la concluzia similitudinii termenilor latin şi grec: μεταβολή (metaboli) – transsubstantiatio = „prefacere".

Legăturile lui Petru Movilă cu Ţările Române

Încă din 1631, pe când era egumen la Pecerska, unul din fraţii săi, Moise, a ajuns domn în Moldova, arhimandritul dedicându-i o carte tipărită la Kiev, „Triodul ales" (sau înflorat). Sfaturile date fratelui său sunt asemănătoare cu cele din „Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie"[13], ele având în vedere nu numai răspândirea culturii şi sprijinirea bisericii, ci şi „fericirea celor supuşi", spiritul de dreptate al domnului pus în situaţii în care trebuie să-şi apere ţara: „Pentru libertatea patriei şi a supuşilor tăi trebuie să lupţi bărbăteşte". De altfel, Moise Vodă a domnit de două ori (1631 şi 1633-1634), fiind mazilit de către turci pentru simpatiile lui polone[14]. Chiar din titlul „Sfaturilor către Moise Movilă" (1631), dar şi din alte opere pe al căror frontispiciu punea formula „fiu al voievodului Moldovei", reproducând şi stema Movileştilor, cu emblema ambelor Ţări Române (tatăl său domnise în ambele ţări, 1600-1602), Petru Movilă şi-a expus concepţiile politico-culturale, având intenţia în tinereţe de a concura la tronul Moldovei[15]. În „sfaturile" sale date fratelui său îi spune că „eşti dator nu numai să ai grijă de tine, ci şi să aduci folos supuşilor, să te ocupi nu numai de cele politiceşti, ci şi să te deprinzi întru cele duhovniceşti, nu numai să stăpâneşti, ci şi să te supui"[16]. Şi îi enumeră zece virtuţi sau căi de urmat, făcând multe analogii (în stilul deja cunoscut bizantin), cu situaţii similare din Vechiul Testament:

1. „Să alegi şi să numeşti în slujbe bărbaţi buni, binecinstitori şi vrednici a conduce, tot aşa cum odinioară Moise a făcut..";
2. „La judecăţi, vina să fie mai întâi cercetată, şi abia apoi hotărârea să fie luată";
3. „Se cuvine să trăieşti în pace cu toţi dimprejur";
4. „Pentru libertatea patriei şi a supuşilor tăi să lupţi bărbăteşte";
5. „Să lupţi contra duşmanilor iar pe cei nevinovaţi să-i cruţi"; Dar mai înalte sunt virtuţile dumnezeieşti zece la număr pe care le enumeră: respectarea credinţei pravoslavnice şi răspândirea ei; stârpirea închinării la idoli şi a amăgirilor Satanei; respectarea învăţăturilor curate şi drepte a bisericii soborniceşti etc.

În încheiere, domnia este privită ca un control asupra celor lumeşti, dar şi asupra celor duhovniceşti. Personal cred că există o situaţie delicată, moştenită din Bizanţ şi perpetuată în tot spaţiul de cultură şi religie specifice Răsăritului,

---

[13] *Ibidem.*
[14] G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, *Literatura română veche (1402-1647)*, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 261.
[15] *Ibidem*, pp. 261-264.
[16] *Ibidem*, pp. 264-267.

şi anume că a existat mereu o tendinţă, o tentaţie a basileilor, despoţilor sau domnilor ortodocşi de a se amesteca în treburile clericale şi duhovniceşti, contrar unor prescripţii destul de clare ale unor Sfinţi Părinţi, cum ar fi de exemplu, Sf. Grigore de Nyssa: „Nimeni să nu aibă trufia şi îngâmfarea de a îndrăzni să înceapă a propovădui mulţimilor mai înainte de a avea el îndelungată cercare şi petrecere în viaţa cea duhovnicească!". Dar şi canoanele sfinte zic: „Nu se cuvine mireanului să predice sau să înveţe în public, însuşindu-şi prin aceasta dregătorie duhovnicească. Ci să urmeze aşezământului celui predanisit de Domnul şi să deschidă urechea sa la acela ce a luat darul cuvântului învăţătoresc, şi de la acela să înveţe cele duhovniceşti, căci în Biserica unică, Dumnezeu a făcut mădulare diferite, după cuvântul Apostolului" (I. Cor. 12, 27). Iar Sf. Grigorie Bogoslovul zice: „Să nu fiţi cu toţii limbă; şi nici să fiţi toţi Apostoli, nici toţi Prooroci, nici toţi tălmăcitori" şi „De ce te faci pe tine păstor, oaie fiind? De ce te faci cap, picior fiind? De ce te apuci a conduce oşti, fiind pus între soldaţi?" sau „Nici nu căuta să fii mai înţelept decât cel înţelept... iar de se va găsi cineva şi va călca acest canon, să se afurisească timp de 40 de zile"[17].

Au fost deci diferite şi numeroase cazuri când domnitori sau basilei şi-au arogat şi anume priceperi în latura dogmatică – duhovnicească – mistică, dar prin aceasta majoritatea nu ieşeau din făgaşul normal, înscriindu-se pe linia respectării poruncilor din Evanghelie, a Tradiţiei Bisericii Răsăritene şi a scrierilor patristice din Răsărit şi Apus.

Revenind la legăturile lui Movilă cu Ţările Române, el descrie în cartea sa „Lithos", unele obiceiuri şi datini din Moldova (tăiatul moţului la copii, hramurile de mănăstiri etc.). „Penticostarul" (în slavonă, Lwow - 1642), era dedicat domnului Matei Basarab, dar şi lui Vasile Lupu. Tipografiile de la Câmpulung (1635), Govora (1637), Dealu-Târgovişte (1644), sau a lui Vasile Lupu de la Iaşi (1640-1641), în care au apărut primele cărţi româneşti după cele din Transilvania secolului al XVI-lea, au fost cumpărate sau dăruite de la Petru Movilă, el trimiţând şi tipografi cunoscuţi şi iscusiţi. În 1640, Vasile Lupu a întemeiat un colegiu la Iaşi, asemănător celui kievean, unde predau patru profesori în frunte cu ieromonahul Sofronie.

În 1645, Movilă vizitând Moldova (pe care nu o mai văzuse din copilărie), va binecuvânta căsătoria fiicei domnului Moldovei, Maria, cu un nobil lituanian, mitropolitul din Kiev rostind un **cuvânt duhovnicesc** la Trei Ierarhi, un adevărat tratat teologic asupra tainei căsătoriei[18]. **Cuvântarea** a fost ţinută „parte în limbă polonă, parte în limba română". O variantă tipărită în limba polonă, cu stema unei familii poloneze împreună cu stema Moldovei, cuprindea o prefaţă dedicată lui Vasile Lupu, fiind descoperită de P.P.

---

[17] Arhimandrit Ilie Cleopa, *Despre vise şi vedenii*, Bacău, 1994, pp. 73-74.
[18] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 44.

Panaitescu într-o bibliotecă din Lwow (Wroclaw). Domnul era felicitat cu ocazia căsătoriei Mariei, îi dorea domnului a se bucura de nepoţi, Movilă asigurându-l de respectul său şi îi spunea că zicerile sale (cuvântarea) erau date spre tipărire în polonă pentru a arăta „cât de slăvită şi de însemnată este legătura încheiată de Măria-Ta cu casa Domniei Sale Cneazului..."[19].

Legături cu acest **focar** cultural religios din Ucraina avea şi Matei Basarab, prin intermediul lui Udrişte Năsturel, conducătorul Şcolii domneşti de la Târgovişte. Se presupune chiar că Năsturel ar fi dat versiunea sa după romanul popular şi religios „Viaţa Sf. Varlaam şi Ioasaf", folosindu-se de tipăritura lui Movilă din 1637[20].

În dezvoltarea meşteşugului imprimeriei, în Moldova şi în Ţara Românească, ajutorul său a fost însemnat; Varlaam însuşi în prefaţa de la „Cazanie" ne încredinţează că „preasvenţitul părinte Petru Moghilă fecior de domn de la Moldova, arhiepiscop şi mitropolit Kievului, Haliciului şi a toată Rusia, care pre pofta Măriei-Sale (= la invitaţia lui Vasile Lupu) au trimis tiparul cu toate meşteşugurile câte trebuie", pentru tipărirea cărţii lui de la 1643, în tipografia de la Trei Ierarhi[21]. Şi în Ţara Românească, prima carte tipărită în secolul al XVII-lea, „Molitvelnicul slavonesc" de la Câmpulung (1635), fusese lucrată de ieromonahul Meletie, meşter tipograf venit de la Kiev, care va aduce apoi teascuri complete şi litere chirilice[22].

După o păstorire de 13 ani împliniţi, el a trecut la viaţa veşnică la 22 decembrie 1646 (1 ianuarie 1647 – stil nou), fiind îngropat în biserica cea mare a mănăstirii Pecerska. Prin testamentul său, arăta că întreaga avere a folosit-o pentru promovarea ortodoxiei şi a culturii, pentru biserici şi spitale, şcoli, o bună parte din ea era donată Colegiului de la Kiev, alta Catedralei Sf. Sofia şi mănăstirii Pecerska pentru refacerea lor şi pentru azilul de bătrâni întemeiat de el,[23] înscriindu-se pe linia impusă de Sf. Vasile cel Mare şi de alţi Sfinţi Părinţi din Răsărit şi Apus, aceea a îmbinării contemplaţiei cu munca, cu activitatea socială, filantropică etc.

El a căutat să trezească dintr-o oarecare letargie forţele latente ale ortodoxiei, să le ordoneze şi să le apropie de modelele pe care i le propunea cultura europeană a timpului[24]: „V-am dat şi nu voi înceta până la moarte să vă dau cărţi şi profesori"[25] – spunea el în predoslovia „Antologhionului" (1636), rezumând într-o scurtă frază, o viaţă de om. Căutarea folosirii manuscriselor ce purtau girul teologilor de la Athos şi dorirea unui dialog confesional Apus-

[19] G. Mihăilă, Dan Zamfirescu, *op. cit.*, pp. 268-269.
[20] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*. vol. I, Galaţi, 1994, p. 137.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.
[23] M. Păcurariu, *op. cit.*, pp. 44-45.
[24] Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche (I)*, Editura Universităţii Bucureşti, p. 257.
[25] *Ibidem*

Răsărit erau alte coordonate ale gândirii ierarhului-cărturar. Udrişte Năsturel, Matei Basarab vor înclina spre procurarea tipografiilor din Ucraina,[26] deşi erau în tratative cu Roma.

Cititorul de azi poate fi mirat de frazele laudative, ornamentate fastuos, pline de reminiscenţe mitologice, din encomionurile închinate lui Petru Movilă, dar toate sunt texte venind de la nişte literaţi ai Barocului, prin urmare, podoaba şi ornamentul apar ca elemente obligatorii în descrierea subiectului: „Preastrălucite şi milostive doamne, părinte al nostru, păstor, patron şi fondator i se adresează Sofronie Pociaţki, ieromonahul de la Pecerska, profesor de retorică la Colegiul movilean, în prefaţa „Eucharisterionului" din 1632 – eşti la fel ca aurul printre metalele nobile, ca diamantele printre nestematele iubitorilor ştiinţei..."[27], care-şi sacrifică trupul pentru a aduce pe pământuri ucrainene pe „Minerva, regina ştiinţelor"[28].

---

26 *Ibidem*, p. 258.
27 *Ibidem*.
28 *Ibidem*.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

DESPRE UN SCHIT MUSCELEAN MAI PUŢIN CUNOSCUT, DOBREŞTI (SEC. XVII), ŞI DESPRE ALTE LOCAŞURI RELIGIOASE DE AICI

SPIRIDON CRISTOCEA

Veche şi frumoasă aşezare a actualului judeţ Argeş, satul Dobreşti s-a înscris în istorie şi prin schitul de călugăriţe despre care puţini locuitori ştiu că a existat cândva aici[1]. Aflat la poalele Dealului Cornet, în vechiul şi uitatul cătun Haiteşti[2], schitul a dispărut de mult timp, astăzi pe locul lui aflându-se o biserică ridicată între 1865 şi 1872, lăcaş de mir al locuitorilor din acest sat. Mic locaş monastic, schitul şi-a avut fireşte istoria sa pe care, din păcate, n-o putem reconstitui decât parţial. Pe lângă faptul că documentele existente sunt puţine la număr, unele dintre ele păstrează tăcerea sau sunt contradictorii în privinţa începuturilor schitului, a ctitorului şi a altor aspecte ale istoriei sale.

Cel mai vechi document păstrat ce consemnează acest locaş este hrisovul domnitorului Constantin Mavrocordat, din 25 mai 1737, prin care porunceşte marelui stolnic Barbu Văcărescu să cerceteze jalba maicilor de la schitul Dobreşti, judeţul Muscel. Având „o moşie la câmpu, în Vlaşca ... care sa chiamă Siliştea Neculeştii, pe apa Fântânilor“, călugăriţele se jeluiau că

---

[1] Privitor la istoria Dobreştiului, vezi: Spiridon Cristocea, *Un schit din judeţul Dâmboviţa mai puţin cunoscut: schitul călugărului Theodosie*, în „Biblioteca Valachica“, Studii şi Materiale de Istorie şi Istorie a Culturii, Târgovişte, 1975, p. 319-326; Idem, *Scurt istoric al corului Dobreşti*, în 80 de ani de activitate corală la Dobreşti, judeţul Argeş, 1902-1982, lucrare editată de Centrul de Îndrumare a Creaţiei Populare şi a Mişcării Artistice de Masă - Argeş, Piteşti, 1982, p. 4-9; Idem, *Satele Dobreşti şi Fureşti în catagrafia din 1838*, în „Studii şi Comunicări“, Muzeul Câmpulung Muscel, 1984, p. 94-114; Idem *Dobreşti (Muscel) - file de istorie medievală*, în „Museum“, Complexul Muzeal Goleşti, Goleşti, 1993, p. 7-12; Idem, *Câteva date despre şcoala din satul Dobreşti Muscel (judeţul Argeş) între anii 1839-1864*, în „Argessis“, Studii şi Comunicări, Seria Istorie, VII, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 1995, p. 233-239; *Popa Ionel din Dobreşti consătean cu Ion Mihalache. Istoriseşte un urmaş*,(Corneliu Popescu, fiul preotului Ionel Popescu), Tipărit la S.C. Infcon S.A. Constanţa, 1999, 74 p.; Vasile T. Ionescu, *Monografia comunei Dobreşti-Muscel*, jud. Argeş, 1958, manuscris dactilografiat.

[2] În anul 1893 Dobreştiul era compus din două cătune: Haiteşti şi Cercei, cu reşedinţa în Haiteşti (C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 127-128). Într-un document din 29 noiembrie 1844, aflat în posesia autorului, se consemnează: „Adică moşnenii Cârstoci, ce le zic şi Haiteşti“.

„doftorul Dumitru", ce avea o „moşie de zeastre acolo, le-au înecat moşiia şi le dă apa hotar şi le ia dijma de pe moşia lor, fără dreptate", de aceea domnitorul porunceşte cercetarea pricinii. Consemnând că moşia a fost „dată de răposatul Matei Vodă"[3], hrisovul indică existenţa schitului pe vremea lui Matei Basarab[4], domnul Ţării Româneşti (1632-1654). Tot despre existenţa schitului în vremea lui Matei Basarab aflăm dintr-o hotărnicie în care este consemnat un hrisov de la acest domnitor din leatul 7155 (1646 septembrie 1 - 1647 august 31) privind o delniţă dăruită locaşului de Vlad Coconul[5].

Informaţiile furnizate de aceste hrisoave intră în contradicţie cu catagrafia din 1840, unde se consemnează: „Satul Dobreştii de Sus, moştenesc. Biserica de lemn, temelie de zid, leat 1720 mai 20, şi s-au făcut acest schit de dumnealui Radu Golescu[6] şi s-au ocârmuit până la o vreme de dumnealui, cât au trăit, şi să prăznuieşte hramul Înălţării Domnului"[7]. Probabil că Radu Golescu a reconstruit biserica în 1720 şi a administrat schitul o perioadă, fapte care l-au impus în conştiinţa posterităţii drept ctitor.

După hrisovul din 1737, următorul document în care este consemnat schitul datează din 1 ianuarie 1746, fiind un zapis al lui Ion şi al fratelui său popa Costandin din Valea Mare[8] dat stareţei locaşului, Visarioana. Având nişte vii în Dealul Ţigăneştilor[9], lângă ale mănăstirii Cotroceni, Visarioana le-a vândut Mariei, soţia preotului Stoica din Rucăr[10], care la rândul ei le-a dat, pentru 60 de taleri, celor doi fraţi. După ce au cumpărat, stareţa „s-au sculat să întoarcă banii şi să-şi stăpânească sfinţia sa via", lucru pe care fraţii îl acceptă „auzind că iaste şi din porunca Mării Sale, lui Vodă, ca să să cumpere vii cu cheltuiala Mării Sale, lui Costandin Vodă, ca să fie Măriei Sale mare şi veacinică pomană şi maicilor de la sfântul schit de hrană ..."[11].

---

[3] Arh. Naţionale Bucureşti, fond Mănăstirea Nămăeşti, II /30.

[4] Tot Matei Basarab a dat mănăstirii de călugări Râncăciov, din judeţul Muşcel, cu hramul Înălţarea, la 13 mai 1633: „satu în Neculeştii toţi, din judeţul Vlaşca, ce-i pe apa Călniţei" (*Ibidem*, II/10).

[5] *Ibidem*, I / II.

[6] Radu Golescu, agă 1690 mai 28 - 1694 septembrie 25, mare comis 1697 ianuarie 4 - 1700 iulie 4, mare clucer 1707 mai 29 - 1709 decembrie 10, mare vornic 1710 ianuarie 17 - 1713 ianuarie 1, mare logofăt 1715 mai 5 - octombrie 9, mare spătar 1716 martie 3 - august 20 (Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 186-187

[7] Pr. Ion Răuţescu, *Catagrafia fostului judeţ Muşcel făcută la 1840 din porunca mitropolitului Neofit*, în „Glasul Bisericii", anul XXIV, nr. 9-10, septembrie - octombrie 1965, p. 875. În catagrafie sunt trecuţi nominal enoriaşii de frunte (10), de mijloc (18) şi văduvele (3).

[8] Valea Mare, sat, comuna Ştefăneşti, judeţul Argeş.

[9] Ţigăneşti, sat aparţinând oraşului Topoloveni, judeţul Argeş.

[10] Rucăr, sat, comună, judeţul Argeş.

[11] Arh. Naţionale Bucureşti, fond Mănăstirea Nămăeşti, I / 3.

În acelaşi timp cu schitul Dobreşti, la Râncăciov[12], localitate aflată la circa 15 km distanţă, peste dealuri, existau două locaşuri monastice: unul de călugări, cu hramul Intrarea, ce fiinţa pe vremea lui Vlad Călugărul, domnul Ţării Româneşti (1481 septembrie-noiembrie, 1482-1495), şi celălalt de călugăriţe, cu hramul Înălţarea, atestat la 20 ianuarie 1539. În vremea lui Matei Basarab călugării şi-au însuşit o parte din veniturile călugăriţelor, fapt care a determinat intervenţia energică a domnitorului care porunceşte: „Aşijdirea şi tu egumene şi cu alalţi călugări ..., iar voi să cătaţi, să le lăsaţi pomii şi viile în bună pace şi livezile şi ce le-aţi luat, poame şi altele, tot să le daţi înapoi, şi să le lăsaţi în bună pace, să poată lăcui cum au lăcuit şi cu alţi egumeni şi călugări". La 16 mai 1750, domnitorul Grigore al II-lea Ghica porunceşte ispravnicului judeţului Vlaşca să cerceteze jalba călugăriţelor de la Râncăciov a căror moşie de acolo a fost călcată de nişte călăraşi „într-o vreme de răzmeriţă, rămâind schitul pustiu ..."[13].

După această dată, nu ştim când, călugăriţele de la Râncăciov au fost mutate la Dobreşti, probabil din cauza neînţelegerii cu călugării, a sărăciei schitului ş.a. Primul document, care ne informează despre această mutare, este cartea voievodului Alexandru Ipsilanti, din 1 aprilie 1775, dată „Sfintei şi Dumnezeeştii mănăstiri Dobreştii, ot sud Muscel, unde lăcuesc călugăriţe, care mai nainte să afla lăcuitoare la Râncăciov". Dacă n-am fi ştiut că schitul Dobreşti fiinţa mai de mult timp, s-ar fi putut considera, după această formulare, că el acum şi-a început existenţa. Prin această carte domnitorul scutea un preot şi un diacon de birul preoţesc, da schitului 30 bolovani de sare de la Ocna Slănicului, 100 vedre vin din vinăriciul domnesc din Dealul Piteştilor, scutea 50 stupi de dijmărit şi 50 oi de oierit. De asemenea, scutea patru „posluşnici, însă nu oameni de prin satele ţării ci aduşi din străinătate". Prin acest hrisov domnitorul întărea danii pe care le-a văzut şi în cartea de scutiri a lui Scarlat Ghica, domnul Ţării Româneşti (1758-1761, 1765-1766)[14]. Probabil că în vremea lui Scarlat Ghica se produsese mutarea la Dobreşti, deoarece călugăriţele de la Râncăciov primiseră şi mai înainte danii şi scutiri, iar domnii de acum nu făceau decât să le întărească pe cele anterioare, chiar dacă ele nu se mai aflau la locul iniţial.

Un nou document, cu acelaşi conţinut ca al celui din 1 aprilie 1775, a fost dat locaşului de la Dobreşti, la 18 octombrie 1782, de către domnitorul Nicolae Caragea, în el existând aceeaşi menţiune: „Sfintei şi Dumnezeeştii

---

12 Mănăstirea Râncăciov se află pe valea pârâului cu acelaşi nume, în satul Cârstieni, comuna Călineşti, judeţul Argeş, la şapte km nord de şoseaua naţională Bucureşti - Piteşti.

13 Spiridon Cristocea, *Noi date despre mănăstirea Râncăciov*, în „Glasul Bisericii", anul XLI, nr. 1-3, ianuarie-martie 1982, p. 174-184.

14 Arh. Naţionale, Bucureşti, fond Mănăstirea Nămăeşti, II / 35.

mănăstiri Dobreştii, ot sud Muscel, unde lăcuescu călugăriţe, care mai nainte să afla lăcuitoare la Râncăciov“[15].

Ultima întărire a acestor venituri şi mile datează din 4 septembrie 1824 şi aparţine domnitorului Grigore al IV-lea Ghica care în hrisovul său menţionează că a văzut şi cartea de scutire a voievodului Alexandru Şuţu, din 15 septembrie 1819, şi că maicile călugăriţe de la acest schit se aflau „făr de nici un ajutor“[16].

*

* *

Ca orice locaş monastic, pentru a-şi duce existenţa, schitul Dobreşti şi-a format un mic domeniu din daniile primite şi din cumpărările făcute. Prezentându-le în ordine cronologică, în afară de cele menţionate mai înainte, începem cu zapisul din 21 mai 1795 prin care unchiaşul Crăciun şi fratele său Enache, feciorii lui Nistor Cârstocea din Dobreşti, vând stareţei Elisafta şi maicilor de la schit o moşie aici, pe lângă hotarul satului Greci, lată de 40 stânjeni şi lungă din apa Boţeasca până în apa Văii lui Ban, pentru 1 taler şi 30 bani stânjenul[17].

La 16 mai 1797, Licsandru şi Ion, fiii călugărului Ion de la Schitul Dobreşti, sânt de acord cu dania - moşia şi partea de moară - făcută locaşului de tatăl lor[18]. Din zapis, întocmit cu ocazia venirii lui Licsandru la tatăl său la schit, nu reiese de unde erau originari cei trei şi nici unde se afla moşia. Menţiunea că Ion era călugăr aici se referă, cu siguranţă, la faptul că acesta avea darul preoţiei, ştiut fiind că Dobreştiul era o comunitate de călugăriţe.

Pentru a fi pomeniţi în veci, la 26 noiembrie 1790, Cozma, feciorul unchiaşului Drăgoiu, împreună cu soţia sa Neaga, fac danie schitului 22 stânjeni în Dobreşti, din apa Boţeasca până în Muchia Dealului, mărginiţi la nord de Stoian, iar la sud de polcovnicul Enache Golescu[19].

Tot pentru a fi pomeniţi, la 29 iulie 1817, unchiaşul Stoian şi soţia sa Rada fac danie stareţei Casiena şi maicilor de la schit partea lor de moşie din Dobreşti cumpărată din moşu Pateală, situată la sud de Vâlceaua Dragna, lată de 40 stânjeni, şi lungă din apa Boţeasca până în apa Lenţea. Pentru dania primită, stareţa trebuia să le facă soroacele, iar preoţii de la schit, pentru osteneala de a-i trece în pomelnic, urmau să primească zece taleri pe an. În

[15] *Ibidem*, II / 38.
[16] *Ibidem*, II / 50.
[17] *Ibidem*, I / 8. Zapisul, scris de „popa Oprea ot schit“, este adeverit de popa Nicolae de la schit, Soare, văr, şi Stan, ginerele lui Crăciun, şi Badea, feciorul lui Enache.
[18] *Ibidem*, I / 9 Zapisul a fost scris de „popa Oprea ot schit“.
[19] *Ibidem*, I / 10. Zapisul a fost scris de Ilie logofăt, iar ca martori au semnat: Oprea, Dumitru Ungureanu, Radu şi unchiaşul Matei.

privinţa zapisului pierdut în vremea stareţei Pracsia, privind tot această danie, cei doi hotărăsc să nu mai fie luat în seamă[20].

Date preţioase privind domeniul schitului ne furnizează hotărnicia care s-a făcut din porunca lui Alexandru Ghica, domnul Ţării Româneşti (1834-1842), în urma jalbei lui Mihai Călinescu biv treti vistier de a i se alege moşia din Dobreşti. Cei 12 boieri hotarnici au ales şi moşia schitului care cuprindea un „codru de loc" ce mergea din apa Cârcinovului până în apa Glâmbocului, fără să se precizeze lăţimea, şi 21,5 pogoane, în jurul lăcaşului. Schitul mai stăpânea un loc cu pomi făcut danie de Neagoe din Dobreşti în anul 7222 (1713 septembrie 1 - 1714 august 31), şi o delniţă dăruită de Vlad Coconul ce este menţionată în hrisovul domnitorului Matei Basarab emis în 7155 (1646 septembrie 1-1647 august 31)[21].

Întrucât nu toate actele de proprietate s-au păstrat, documentul cel mai convingător pentru evaluarea averii unui lăcaş monastic îl constituie catagrafia, în cazul nostru păstrându-se două: una din 1839[22] şi alta din 1842[23].

Deşi vom transcrie integral catagrafia din 1839, prezentăm în continuare datele ce se referă la clădirile şi moşiile schitului. Potrivit acestui document, biserica schitului era un edificiu din lemn, pe temelie de zid, învelită cu şindrilă de stejar, pardosită cu cărămidă, tencuită înăuntru şi zugrăvită peste tot. În faţa bisericii se afla clopotniţa de lemn, în patru furci, acoperită cu şindrilă de stejar, care adăpostea un clopot de circa 120 ocale. Tot în partea de vest se aflau cinci chilii, cu pereţii din bârne, învelite cu şindrilă de stejar, dărăpănate şi stricate. Alte două chilii se aflau la răsărit şi una la apus de biserică, fiind făcute tot din bârne, învelite cu şindrilă de stejar, toate trei aflându-se într-o stare bună.

În catagrafie au fost trecute şi moşiile pe care le avea locaşul la această dată: Băbăiţa, judeţul Vlaşca, o livadă de pruni, de circa cinci buţi, şi opt pogoane arătură lângă schit, şase pogoane arătură mai departe de el, 70 stânjeni fâneţe şi pădure din apa Boţeasca până în apa Lenţea, 200 stânjeni fâneţe şi pădure din apa Cârcinovului până în Glâmboc, patru pogoane vie la Ţigăneşti şi patru pogoane vie la Cârstieni cu obraţiile lor de circa opt buţi. Singura moşie despre a cărei suprafaţă nu avem indicii este Băbăiţa, însă

---

[20] *Ibidem*, I / 14. Zapisul, scris de popa Nedelcu de la schit, a fost adeverit de: Dionisie ieromonah de la lăcaş, preoţii Ion şi Iancu de la biserica satului, diaconul Dumitraşcu, diaconul Gheorghe din Boţeşti şi Vlad Dulgherul.

[21] *Ibidem*, I / 11.

[22] Biblioteca Academiei Române, Ms. 724, f. 225 r-226 r.

[23] *Ibidem*, f. 228, 246 r-247 r. Catagrafia din iulie 1842 a fost semnată de Elisaveta, noua stareţă a schitului Nămăeşti, care lua în primire averea locaşului, de arhimandritul Dometie, preşedintele Consistoriului Mitropoliei, şi de Nicolae Sachelarie, protopopul judeţului Muşcel. Catagrafia are acelaşi conţinut ca cea din 1839, cu excepţia menţiunii că la întocmirea ei Elisaveta a primit 3195 lei şi 21 parale, reprezentând arenda moşiilor pe 1842.

ţinând cont că în anul 1833 arenda ei era de 800 lei, 2000 oca porumb şi 600 oca grâu ne îndreptăţeşte să afirmăm că nu era mică[24].

În afară de catagrafiile menţionate mai sus, date despre schitul Dobreşti găsim şi în cele întocmite la nivelul judeţului pe probleme bisericeşti. Astfel, în catagrafia din 1810 se consemnează: „Schitu Dobreşti. Biserica de lemn, bună, cu temelie de piatră, cu hramu Sfintei Înnălţări. Are trei rânduri de veşminte. Cărţile sunt deplin, făr a avia lipsă. Acest schit este supt epitropiia dumnealui dvornicului Radu Golescu ...

Acest schit nu are nici poporani, nici ţigani"[25].

Aceeaşi lipsă a documentelor nu ne permite cunoaşterea tuturor stareţelor schitului, a succesiunii şi perioadei cât s-au aflat la conducerea comunităţii de la Dobreşti. Documentele prezentate mai înainte nominalizează numai câteva dintre ele: Visarioana (1 ianuarie 1746), Elisafta (21 mai 1795), Magdalina (1810), Pracsia (ante 29 iulie 1817), Casiena (29 iulie 1817), Elisafta (1830) şi Ioanica (26 aprilie 1833).

Catagrafia din 1810 ne oferă numele călugăriţelor care trăiau aici la această dată: „Magdalina stariţa, Nichita monahiia, Samfira monahiia, Magdalina monahiia, Ilita monahiia, Mariia monahiia".

Tot din cauza lipsei documentelor nu cunoaştem nici toţi preoţii care au slujit de-a lungul secolelor la biserica schitului. Documentele păstrate atestă existenţa unor preoţi şi a unor monahi originari din Dobreşti încă din secolul al XVII-lea, dar nu se poate stabili succesiunea lor şi nici la care dintre cele două biserici au servit unii dintre ei.

Despre construirea unui schit în Piscul Banului sau Dealul Banului de către călugărul Theodosie, originar din acest sat, din neamul Cercel, ne informează mai multe documente, printre care şi hrisovul emis, la 11 august 1664, de către domnitorul Grigore Ghica[26].

Potrivit catagrafiei din 1840, biserica satului (Dobreştii de Jos) a fost construită în 1710 de către enoriaşi, preoţii Dumitraşcu şi Ion, şi diaconul Badea Vâlcu Cercel. Tot din neamul Cercel făcea parte şi preotul Radu care în 1750 scrie un zapis[27], fără să se menţioneze la care din cele două lăcaşuri a slujit, iar Badea, fiul preotului Badea Cercelescu, născut în 1722, a fost orânduit ca diacon al bisericii satului la 15 februarie 1773[25].

În afară de familia Cercel, mulţi preoţi din Dobreşti au aparţinut neamului Cârstocea. Într-o scrisoare datând din 1776-1777 Nechifor monah şi Micu, feciorii preotului Neagoe Cârstocea, consemnează pe înaintaşii lor,

[24] Arhivele Mitropoliei UngroVlahiei (Mânăstirea Antim din Bucureşti), dos. 4311 / 1833, f. 36.

[25] Biblioteca Academiei Române, Ms. 4036.

[26] Spiridon Cristocea, *Un schit din judeţul Dâmboviţa mai puţin cunoscut: schitul călugărului Theodosie*, în „Biblioteca Valachica", Muzeul Judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1975, p. 319-326.

[27] Vasile T. Ionescu, *Monografia comunei Dobreşti-Muşcel, jud. Argeş*, manuscris dactilografiat, p. 65.

începând cu primul moş Muşat Cărăorea[28]. Trei dintre aceştia - Dan, Voicu şi Neagoe - au fost preoţi, iar trei dintre fiii celor care au lăsat scrisoarea - Dumitraşcu, Necula, Dumitraşcu - au îmbrăţişat aceeaşi carieră, fără să ştim însă pe toţi la care biserică au slujit.

Catagrafia din 1810 consemnează atât preoţii din Dobreşti cât şi bisericile la care slujeau. Din cei 4 preoţi care erau menţionaţi, doi - Nicolae şi Dumitraşcu - slujeau la biserica schitului, iar ceilalţi doi - Iancu şi Nedelcu - la a satului. Nicolae (75 ani) fusese preoţit la 8 aprilie 1766, iar Dumitraşcu (65 ani) la 24 iunie 1785, ambii fiind orânduiţi la biserica schitului. Atât tatăl lui Nicolae cât şi al lui Dumitraşcu se numea Micu, însă nu ştim dacă erau fraţi. Fiu al preotului Dumitraşcu, Iancu (35 ani) a fost preoţit la 3 iunie 1801, iar Nedelcu (33 ani), fiu al preotului Nicolae, a fost preoţit la 21 februarie 1806, amândoi fiind orânduiţi la biserica satului. Nedelcu a murit în anul 1847 în vârstă de 70 ani. La biserica satului se mai aflau şi doi diaconi: Badea (78 ani) şi Dumitraşcu (28 ani). Primul, fiu al preotului Badea, diaconit la 15 februarie 1773, a fost orânduit la acest locaş, spre deosebire de Dumitraşcu, fiu al preotului Dumitraşcu, diaconit la 6 martie 1806, care a fost orânduit la schit şi mutat apoi la biserica satului. Cu siguranţă, preotul Nicolae de la biserica satului era fiul preotului Nicolae de la schit, iar preotul Iancu şi diaconul Dumitraşcu erau, probabil, fiii preotului Dumitraşcu de la schit.

Potrivit catagrafiei din 1832, la biserica schitului slujeau doi preoţi (Nedelcu şi Dimitrie), un diacon (Gheorghe) şi un ţârcovnic (Oprea, fiul preotesei Catrina), iar la a satului doi preoţi (Iancu, fiul preotului Dumitraşcu şi Ion, fiul lui Oprea)[29].

În anul 1840 la biserica schitului slujeau doi preoţi (Nedelcu şi Dumitraşcu) şi un diacon (Gheorghe), iar la a satului se afla un singur slujitor, preotul Iancu.

Peste trei ani, în 1843, la cele două locaşuri din Dobreşti se afla un singur preot - Nedelcu - care era „căzut dă tot dă multele bătrâneţe cu slăbiciune, care să vede prea cu puţină rămăşiţă dă viaţă“. Pentru a fi orânduit preot la biserica schitului enoriaşii au găsit pe grămăticul Nicolae, fiul preotului Nedelcu, despre care ştiau că are purtări bune încă din copilărie, că, înainte de a se însura, urmase la Mitropolie şcoala pentru preoţie şi, de aceea, i-au dat înscris pentru a fi hirotonisit la acest locaş[30]. La 19 noiembrie 1843 enoriaşii din Dobreşti dau un înscris candidatului Nicolae privind învoiala de a i da, pe lângă legiuitele kile de bucate de la magazia de rezervă, şi câte doi

[28] Original în posesia autorului.

[29] Spiridon Cristocea, O *catagrafie necunoscută a bisericilor şi slujitorilor lor din jud. Muşcel la 1832*, în „Glasul Bisericii“, anul XXXIII, nr. 7-8, iulie-august 1974, p. 723.

[30] Arh. Naţionale Filiala Argeş, fond Protoieria Muşcel, dos. 137, f. 39 r.

lei de fiecare familie[31]. Tot la 19 noiembrie 1843 Nicolae, fiul preotului Nedelcu, se obligă printr-un înscris, dat Protopopiatului Plăşilor de Sus, să nu se depărteze de la biserică fără aprobarea Mitropoliei, iar atunci când ar face-o să fie înlăturat din darul preoţiei şi trecut în rândul birnicilor[32]. La 25 noiembrie 1843 acelaşi Protopopiat înştiinţează Mitropolia despre alegerea lui Nicolae pentru a fi orânduit ca preot la biserica schitului[30]. Neavând casă, locuitorii cer Protopopiatului, la 12 octombrie 1844, să-i dea voie lui Nicolae, hirotonisit de curând, să aleagă din lemnele chiliei, ce se mai afla lângă biserică, pentru a-şi face locuinţă, deoarece stăruieşte continuu pentru nevoile lor, „căci cel bătrân e căzut de tot de bătrâneţe i slăbiciune".

Deoarece la biserica satului nu era preot (Iancu decedase în 1842), locuitorii au cerut Protopopiatului rezolvarea acestei probleme, astfel că, la 16 martie 1844, acesta porunceşte preoţilor Nedelcu şi Nicolae de la schit să slujească cu rândul la acest lăcaş. Fiind mai tânăr, Nicolae Costea (zis Ungureanu) a slujit la ambele biserici: la cea din Dobreştii de Jos până în 1874, iar la cea din Dobreştii de Sus până în 1882. După el la Dobreştii de Jos au slujit Ioan (Niţă) Cercel (Fig.1), între 1874 şi 1918,[33] Ioan N. Popescu[34] 1919-1973 (Fig.2, 2a) şi Mihai N. Heroiu, din 1973 şi în prezent (Fig.3).

Fig. 1. Pr. Niţă Cercel (1852-1918) şi soţia sa.

[31] *Ibidem*, f. 40.

[32] *Ibidem*, f. 41.

[33] Ioan (Niţă) Cercel (1852-1918), fiul lui Cârstea Cercel, este înmormântat împreună cu soţia sa în cimitirul bisericii parohiale din Dobreşti.

[34] Ioan N. Popescu s-a născut la 29 septembrie 1896 în satul Cândeşti-Deal, jud. Dâmboviţa, mama sa fiind Paraschiva, fiica lui Cârstea Cercel din Dobreşti. Între 1904 şi 1909 a urmat Şcoala primară din Dobreşti, iar între 1909 şi 1917 seminarul, luându-şi şi diploma de învăţător, în 1918, la Şcoala Normală „Elena Doamna" din Bucureşti. Între 1 sept. 1919 şi 1 dec. 1923 a funcţionat ca învăţător la Şcoala Dobreşti, după care demisionează, întrucât era şi preot al satului. A murit în 1987, fiind înmormântat în cimitirul bisericii parohiale din Dobreşti.

Fig. 2. Pr. Ioan N. Popescu şi soţia sa, Ivenţa (Vilica), (primii doi din stânga), şi alţi membri ai familiei lor, în tinereţe

Fig. 2a. Pr. Ioan N. Popescu, soţia sa, Vilica, înv. Gheorghe I. Marinescu, 16 mai 1976.

Fig. 3. Pr. Mihai N. Heroiu

La Dobreştii de Sus, între 1882 şi 1884, a suplinit Niţă Cercel de la biserica satului, urmat de Ioan Dumitrăchescu (Fig.4), între 1884 şi 1929,[35] Ioan N. Popescu, între 1929 şi 1970, şi de Mihai N. Heroiu, din 1970 şi în prezent[36].

În comparaţie cu alte lăcaşuri din ţară, averea schitului Dobreşti era destul de modestă însă suficientă pentru cele patru călugăriţe care în 1834 trăiau aici. Acesta a fost de fapt adevăratul motiv al mutării călugăriţelor de la Dobreşti la Nămăeşti şi nicidecum sărăcia lor, cum s-a invocat.

Fig. 4. Pr. Ioan Dumitrăchescu, cu soţia sa, Elena (Lina), şi fiica lor, Niculina, căsătorită cu Ion Mihalache.

La 30 mai 1833 Ocârmuirea Mitropoliei înainta Sfatului Administrativ al Ţării Româneşti un raport privind mutarea călugăriţelor de la schiturile Dobreşti şi Valea Mare la Nămăeşti, toate trei aflându-se în judeţul Muşcel. Bisericile celor două schituri urmau să rămână edificii de mir ale locuitorilor din aceste sate, iar la Valea Mare, într-un chelar, urmau să fie depozitate produsele ambelor lăcaşuri, înainte de a fi transportate la Nămăeşti.

---

[35] Ioan Dumitrăchescu, născut la 5 februarie 1857 în Dobreşti, unde a urmat şcoala primară. După absolvirea seminarului de la Curtea de Argeş, a funcţionat ca învăţător în 1878 / 1879 la Dragomireşti, judeţul Dâmboviţa, iar în noiembrie 1879 s-a transferat la Dobreşti A fost directorul şcolii până la 1 martie 1908, când a fost înlocuit cu Alexandru Dobrescu, şi învăţător până la 1 septembrie 1920, rămânând numai ca preot. În locul său a venit ca învăţător Ion Mihalache care era căsătorit cu fiica sa, Niculina. A murit la 5 aprilie 1928, iar la 14 noiembrie 1929 a fost dezvelit bustul de bronz ridicat în faţa şcolii de locuitorii din Dobreşti, drept recunoştinţă pentru activitatea de învăţător şi preot în Dobreşti.

[36] Mihai Heroiu, născut la 8 martie 1930 în Dobreşti. După cinci clase primare făcute în Dobreşti, între 1936 şi 1941, a făcut şapte clase (1941-1948) la Seminarul Nifon Mitropolitul din Bucureşti, iar clasa a opta a terminat-o la Liceul „I.C Brătianu" din Piteşti. Fiind exmatriculat, ca fiu de deţinut politic, după doi ani (1950-1952) făcuţi la Facultatea de Horticultură din Bucureşti, a urmat, între 1952 şi 1956, Institutul Teologic Universitar Bucureşti. În anul 1960 a fost contabil la Sanepidul Raionului Găeşti, în 1961-1962 bibliotecar la Dobreşti, iar între 1962 şi 1970 a funcţionat ca profesor de Limba română la Şcolile generale Moşteni-Greci şi Boţeşti, judeţul Argeş. Între 1962 şi 1964 a urmat şi cursurile Facultăţii de Filologie de la Institutul Pedagogic Bucureşti.

Propunând această mutare, se aduceau o serie de argumente dintre care prezentăm în continuare câteva. Deşi au fost zidite de ctitorii lor „din vechime în pustii", cele două locaşuri au ajuns, datorită înmulţirii locuitorilor, întocmai ca nişte biserici de mir, astfel că nu se mai putea păstra „podvigul cel pusnicesc". Alegându-se ca loc al mutării Nămăeştiul, s-a avut în vedere că acest schit, unde se afla icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni, era mai ferit şi mai cunoscut, că aici călugăriţele, conduse de o stareţă mai vrednică şi de un duhovnic mai destoinic puteau duce o viaţă cu adevărat monahală şi nu umblând prin sate după „cerşitul de milă pentru hrana lor şi cu petrecerea nepotrivită podvigului lor". În sprijinul acestei propuneri se invoca un precedent: mutarea călugăriţelor de la schiturile Hagi Dina din Bucureşti şi Turbaţi[37], la schitul Ţigăneşti[38], în timpul lui Constantin Ipsilanti, domnul Ţării Româneşti (1802-1806, 1806-1807). Ca o garanţie pentru reuşita acestei mutări, schitul Nămăeşti urma să se afle pentru „cele duhovniceşti povăţuiri" sub îngrijirea protopopului Elefterie, iar pentru cele „politiceşti trebuinţe" sub epitropia „dumnealui proin judeţ Nicolae şi dumnealui sărdarul Scarlat"[39].

În vederea rezolvării propunerii, Vornicia din Lăuntru roagă Ocârmuirea Mitropoliei, la 10 iulie 1833, să-i trimită copie după cartea domnitorului C. Ipsilanti prin care a întărit unirea schiturilor Hagi Dina şi Turbaţi cu schitul Ţigăneşti[40]. La 26 iulie 1833, Ocârmuirea Mitropoliei trimite Vorniciei hrisovul lui Constantin Ipsilanti, rugând-o ca odată cu înapoierea lui să alăture şi porunca Sfatului Administrativ pentru „alăturarea" celor 3 schituri[41]. Neprimind nici hrisovul trimis şi nici actul cerut, la 15 septembrie 1833, mitropolitul Grigore intervine din nou pe lângă Vornicie[42] care-i răspunde, la 16 septembrie 1833, că actele au fost înaintate Logofeţiei Trebilor Bisericeşti în a cărei atribuţie cade această problemă[43].

În ziua de 6 noiembrie 1833, la Mitropolie, s-a încheiat un jurnal între mitropolitul Grigore şi Barbu Ştirbei, marele logofăt al Trebilor Bisericeşti, prin care se prevedea: „alăturarea" schiturilor Dobreşti şi Valea Mare la schitul Nămăeşti; bisericile schiturilor Dobreşti şi Valea Mare deveneau locaşuri de mir ale locuitorilor din aceste sate; actul de „alăturare", întocmit de Marea Logofeţie a Trebilor Bisericeşti şi semnat de Sfatul Administrativ, trebuia păstrat la Mitropolie urmând a fi trecut şi în Condică; după întocmirea actului

---

37 Mănăstirea Turbaţi, atestată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, situată în satul Turbaţi, veche denumire a satului Siliştea Snagovului, comuna Gruiu, judeţul Ilfov.

38 Mănăstirea Ţigăneşti, situată pe malul lacului Bălteni, în comuna Ciolpani, judeţul Ilfov, atestată documentar la 5 iulie 1780.

39 Arhiva Mitropoliei UngroVlahiei, dos. 4311 / 1833, f. 1-2.

40 *Ibidem*, f. 5.

41 *Ibidem*, f. 6.

42 *Ibidem*, f. 7.

43 *Ibidem*, f. 9.

de „alăturare", Mitropolia urma să poruncească Protopopiatului Judeţului Muşcel mutarea călugăriţelor şi veniturilor celor două schituri la Nămăeşti[44].

Având în vedere jurnalul încheiat la 6 noiembrie 1833, Sfatul Administrativ al Ţării Româneşti a întocmit, la 6 aprilie 1834, actul prin care s-a hotărât „... numitele 2 schituri, Dobreşti şi Valea Mare, cu toate acareturile lor mişcătoare şi nemişcătoare şi cu orice alte lucruri vor fi având să rămâie supuse la schitul Nămăieşti, mutându-se acolo şi toate maicile câte vor fi..."[45]. Copii după actul de „alăturare" au fost trimise atât Ocârmuirii Judeţului Muşcel cât şi Protopopiatului, pentru a pune în aplicare dispoziţia acestei hotărâri[46].

Cum era de aşteptat, „alăturarea" celor două locaşuri la Nămăieşti a provocat nemulţumirea şi apoi împotrivirea lor, în special a schitului Dobreşti, mai ales că adevăratele motive ale acestei mutări erau altele şi nu cele prezentate Sfatului Administrativ al Ţării Româneşti, la 30 mai 1833, de către Ocârmuirea Mitropoliei[35]. Dacă în această cerere se arăta că maicile umblă prin sate „cu cerşitul de milă pentru hrana lor", în raportul pe care Barbu Ştirbei îl înaintează domnitorului, la 30 august 1834, se menţionează că în urma cercetării făcute s-a constatat „că la schitul Dobreşti să află patru maici şi la schitul Valea Mare numai 2 şi cu oarecare venituri, iar la schitul Nămăeşti lăcuitoare maici 19 şi fără nici un venit"[47]. Deci adevăratul mobil al acestei „alăturări" a fost averea celor două locaşuri.

Nici motivul că la Nămăeşti ar fi fost o stareţă mai vrednică nu corespunde realităţii pentru că în acel moment acest schit nici nu avea conducătoare. La 14 aprilie 1834, Manolache Faca, ocârmuitorul judeţului Muşcel, cerea protopopului Elefterie: „... să binevoieşti a aduce la schitul Nămăeşti pă stariţa ce au fost până acum ... dându-i-să totodată povăţuirile cuviincioase de a nu să mai arăta cu asemenea neuniri ca până acum"[48].

În vederea găsirii unei stareţe la Nămăieşti, protopopul Elefterie a cerut sprijinul Ocârmuirii Mitropoliei care, la 2 iulie 1835, scrie stareţului mănăstirii Cernica să găsească printre călugăriţele de la schitul Pasărea o maică destoinică căreia să i se încredinţeze conducerea schitului muşcelean[49]. Ca urmare, la 10 iulie 1835, Calinic, arhimandritul Cernicăi, răspunde Mitropoliei că a găsit pe maica Minodora de la schitul Pasărea, dar că aceasta vrea mai întâi să vadă schitul unde ar urma să fie stareţă. La 23 iulie 1835 Elefterie raportează Ocârmuirii Mitropoliei că maica Minodora, însoţită de alte două

[44] *Ibidem*, f. 20.
[45] *Ibidem*, f. 19.
[46] *Ibidem*, f. 21-22, 28, 34.
[47] *Ibidem*, f. 47.
[48] *Ibidem*, f. 29.
[49] *Ibidem*, f. 57.

călugăriţe de la acelaşi schit, a sosit la Câmpulung, la 18 iulie, de unde, cu o căruţă dată de el, a mers la Nămăeşti pentru a cerceta starea acelui schit şi pe maicile de acolo, iar după întoarcere l-a anunţat că acceptă să fie stareţă aici. Pentru a-i aduce „calabalâcurile" de la schitul Pasărea, Elefterie a făcut rost de o căruţă cu care s-au întors şi cele două maici care au însoţit-o pe Minodora, precum şi o călugăriţă de la Nămăeşti care a luat în primire bagajele viitoarei stareţe[50]. La 3 august 1835 Ocârmuirea Mitropoliei a numit ca stareţă a schitului Nămăeşti, în locul Pelaghiei care „s-au lepădat de-ngrijirea trebilor", pe Minodora care trebuia să îngrijească „de trebile schitului, cât şi de sufleteasca ocrotire a maicilor de acolo ca să petreacă într-o viiaţă plăcută, după cum să cere de la potvigul călugăresc"[51]. La 10 august 1835, protopopul Elefterie raporta Ocârmuirii Mitropoliei că, în urma poruncii primite, a mers la Nămăeşti unde, după orânduială, a instalat-o pe Minodora ca stareţă a schitului[52].

În perioada cât schitul Nămăeşti n-a avut stareţă a existat o locţiitoare, Ripsimia, însă cel care s-a îngrijit de treburile lăcaşului a fost protopopul Elefterie. La 28 iunie 1835, Ocârmuirea Mitropoliei, răspunzând la raportul său, îl însărcinează pe Elefterie ca, până la orânduirea unei stareţe la Nămăeşti, să se îngrijească de veniturile lui[53].

După numirea ca stareţă a schitului Nămăeşti, Minodora, lipsită desigur de experienţă, a făcut o serie de greşeli pe care protopopul Elefterie le arată în raportul înaintat Ocârmuirii Mitropoliei la 3 septembrie 1836. Astfel, în luna august 1835, în timp ce Elefterie era plecat din Câmpulung pentru inspectarea bisericilor din judeţ, Minodora a dat în arendă moşiile Valea Mare şi Băbăiţa. Moşia Băbăiţa, care aparţinuse schitului Dobreşti, a fost dată în arendă la trei persoane în acelaşi timp - doi negustori din Câmpulung şi unor clăcaşi - încât „făcuse o amestecătură ca să se deschiză cu acei cumpărători de arenzi prigoniri de judecăţi şi cheltuieli schitului". Numai intervenţia lui Elefterie a „liniştit pă toţi aceia şi am potolit toată strigarea lor". De asemenea, înainte de a merge la judecătoria judeţului Argeş, unde se judeca o pricină pentru arendarea moşiei Valea Mare şi pentru o moară, Minodora a trecut pe la Elefterie ca s-o povăţuiască, însă ea n-a ţinut seama de aceste sfaturi. Mustrată pentru greşeala făcută, Minodora nu numai că „nu au luat în băgare de seamă, dar ne-au răspuns şi alte vorbe cu totu împotrivă de nu pot îndrăzni a le arăta"[54]. De aceea, Elefterie cere Ocârmuirii Mitropoliei „să să orânduiască un obraz în chip de epitrop sau din partea vreunui boerenaş sau neguţător sau

---

50 *Ibidem*, f. 54, 60.
51 *Ibidem*, f. 61-62.
52 *Ibidem*, *f.* 64.
53 *Ibidem*, *f.* 57 v-58.
54 *Ibidem*, f. 67-70.

precum duhul sfânt vă va lumina". Ca urmare a raportului lui Elefterie, Ocârmuirea Mitropoliei poruncește, la 5 octombrie 1836, lui David Râncăcioveanul, egumenul mănăstirii Râncăciov, să cerceteze faptele relatate și să informeze cele constatate[55].

Actul de „alăturare" al celor două locașuri la Nămăești a declanșat atât nemulțumirea schitului cât și a locuitorilor din Dobrești care au înaintat jalbe împotriva acestei hotărâri până la domnitor. La 30 august 1834 Barbu Știrbei, marele logofăt al Trebilor Bisericești, înaintează domnitorului un raport privind această „alăturare". Prin rezoluția pusă – „Bună este urmarea și poruncim a nu să strămuta" – domnitorul a întărit „alăturarea" celor două schituri la Nămăești, astfel că împotrivirea călugărițelor de la Dobrești a rămas zadarnică[56].

La rămânerea în continuare a călugărițelor la schitul Dobrești a contribuit și neînțelegerile cu Ion, fiul preotului Stan din același sat, care, la 23 aprilie 1833, a încheiat cu stareța Ioanica un contract de arendare a moșiei Băbăița, județul Vlașca, pe 3 ani, valoarea lui fiind de 800 lei, 2000 oca porumb, 600 oca grâu pe fiecare an. La 2 august 1834, protopopul Elefterie raporta Ocârmuirii Mitropoliei că arendașul, pe care-l numește „Ioan Hoțu[57] sin popa Stan", n-a dat schitului din arenda pe anul trecut decât 100 lei, restul, ca și obligațiile pe anul în curs, spunând că-l folosește la repararea bisericii. Din cauză că n-a predat produsele, așa cum îi era obligația, „schitu și maicile 3-4 câte sunt acolo în schitu Dobrești, de nu le-am putut rădica ca să le adun în schitu Nămăești". Fiindcă și la Nămăești „să află maicile în lipsă dă bucate", protopopul a rugat Ocârmuirea Județului Muscel să-l silească pe arendaș să aducă produsele cuvenite la schit[58]. În urma raportului, Ocârmuirea Mitropoliei îi scrie protopopului, la 10 august 1834, că nu poate să-l oblige pe arendaș să-și respecte contractul deoarece moșia Băbăița se află în alt județ, dar poate să-i dea o scrisoare către Ocârmuirea Vlașca pentru a-l sili să-și respecte contractul[59].

Informând Ocârmuirea Mitropoliei, la 2 septembrie 1834, că va trimite la București pe Ripsimia, locțiitoarea de stareță de la Nămăești, împreună cu o altă maică, spre a primi scrisoarea pentru Ocârmuirea Județului Vlașca, Elefterie relatează și alte „viclenii" ale arendașului. Astfel, Ion sin popa Stan a dus-o pe fosta stareță a schitului Dobrești la București, pentru a confirma în

[55] *Ibidem*, f. 68

[56] *Ibidem*, f. 47

[57] Preotul Ionel Popescu în manuscrisul *Greșalele lui Vasile Ionescu la monografia comunei Dobrești*, aflat în posesia lui Spiridon Cristocea, afirmă că autorul n-a citat o jalbă a locuitorilor din Dobrești, din 1839, „pentru că acolo era vorba și de moșul său Ion Popa Stan care a furat clopotul de argint de la schitul Dobrești și l-a dus la Nămăești, de i-a rămas numele în sat de Ion Hoțu ..."

[58] Arhiva Mitropoliei UngroVlahiei, dos. 4311 / 1833, f. 36.

[59] *Ibidem*, f. 37.

scris că încă de anul trecut i-a dat zapis ca banii arenzii să-i folosească la repararea bisericii. Protopopul se îndoieşte de autenticitatea acestui zapis, mai ales că venind în 1833 şi 1834 de câteva ori la schit stareţa nu i-a spus nimic despre el. De asemenea, tot la „povaţa“ arendaşului a „sfetirisit“ peste 4000 oca porumb şi nişte grâu care se aflau la schit din anii trecuţi, iar din produsele pe care trebuia să le dea în cei doi ani n-a predat decât 600 oca porumb, „bez brânză, lână şi altele“. Din această cauză, „nici maicile care să află într-acel schit, vreo 3 până acum, nu s-au putut muta în schitul Nămăeşti, nădăjduindu-se ca şi maicile din schitul Nămăeşti să-şi aibă mângâierea lor dentr-acele bucate“[60].

La acest raport, Ocârmuirea Mitropoliei îi scrie lui Elefterie, la 17 septembrie 1834, ca arendaşul să fie dus la judecată de către subocârmuitorul plăşii pentru a-l obliga să-şi achite datoriile şi să nu se mai amestece în treburile schitului[61]. Scriind din nou Ocârmuirii Mitropoliei, la 21 septembrie 1834, protopopul menţionează că „nemutarea acelor 2-3 maici din pomenitul schit au fost tot din viclenile lui invitări“, şi că, după ştiinţa sa, moşia din jurul schitului i-a fost arendată în luna iulie „după tertipurile ce au întors cu fosta stariţă ... ca să cotropească banii acei arenzi cu numire de dregerea bisericii“[62].

Pentru neîndeplinirea obligaţiilor de arendaş, Ion, fiul lui popa Stan, a fost chemat în judecată de către schitul Nămăeşti la Câmpulung Muşcel. Prin cartea 111/16 noiembrie 1834, Judecătoria Judeţului Muşcel l-a obligat pe arendaş să dea schitului Dobreşti produsele nepredate pentru anii 1834 şi 1835, de aici urmând să fie ridicate de lăcaşul din Nămăeşti. Din suma de 2550 lei, cât era arenda pe 3 ani, arendaşul dăduse 1728 lei, de aceea a fost obligat să mai dea 821 lei şi 20 parale. Judecătoria nu i-a luat în considerare suma de 1450 lei, pe care Ion Popa Stan pretindea că a folosit-o la zugrăvirea bisericii din Dobreşti, pe motiv că pictarea s-a făcut în vara lui 1834, când schitul era „alăturat“ la Nămăeşti, fără ştirea stareţei de aici şi a stăpânirii.

Fiind nemulţumit de această hotărâre, Ion Popa Stan s-a judecat cu schitul Nămăeşti la Divanul Judecătoresc, ambele părţi fiind reprezentate prin vechil. La proces, vechilul arendaşului a arătat că Ioanica, fosta stareţă a schitului Dobreşti, fiind obligată de stăpânire „a meremetisi şi a zugrăvi biserica“, abia a găsit pe „Ioan ca să fie alergător la toate cele trebuincioase lucruri ale bisericii“. Înscrisul pe care Ioanica, „neputincioasă cu bătrâneţile“ i l-a dat, la 26 aprilie 1833, a fost iscălit şi de popa Nedelcu de la schit şi popa Dumitru. Vechilul stareţei a respins acest zapis, motivând că în contractul de arendare era obligatoriu să fie consemnată libertatea lui Ion Popa Stan de a

---

60 *Ibidem*, f. 42.
61 *Ibidem*, f. 43.
62 *Ibidem*, f. 52.

cheltui din banii arenzii pentru repararea bisericii. Având în vedere că zapisul din 26 aprilie 1833 a fost contestat de vechilul arendaşului şi că Ioanica murise între timp, Divanul Judecătoresc a hotărât, prin cartea din 10 martie 1838, să fie audiaţi la judecătoria din Câmpulung, în prezenţa protopopului şi a reprezentanţilor celor două părţi, martorii Nedelcu şi Dumitru asupra autenticităţii acestui act. În situaţia când cei doi martori mărturiseau că zapisul este autentic, urma să i se considere şi banii folosiţi la zugrăvirea bisericii, însă numai până la suma ce era obligat să dea pe trei ani pentru arenda moşiei[63]. Deoarece nu s-au mai păstrat documente referitoare la această pricină, nu ştim care a fost rezultatul judecăţii între cele două părţi.

De asemenea, nu ştim cu certitudine nici când au fost mutate călugăriţele de la Dobreşti la Nămăeşti. La 2 decembrie 1837 mai mulţi moşneni din satul Călugărul[64] au chemat în judecată, la Judecătoria Vlaşca, schitul Dobreşti care călcase o parte din proprietatea Birău aflată lângă moşia Băbăiţa[65]. Chemând în judecată schitul Dobreşti, moşnenii birieni, probabil, nu ştiau că acest lăcaş fusese alăturat la Nămăeşti sau că mutarea încă nu se produsese. Fiindcă Minodora, stareţa schitului Nămăeşti, nu şi-a trimis vechil la cele două înfăţişări, Judecătoria Vlaşca a hotărât, la 2 iulie 1838, ca moşnenii birieni să stăpânească pământul călcat – din Valea Maniţii până la Valea Vornicului – obligând totodată pe cotropitori să plătească venitul de când a fost făcută reclamaţia[66]. Fiind nemulţumită de hotărârea Judecătoriei Vlaşca, stareţa Minodora a făcut apel la Curtea Apelativă însă nu s-a prezentat la cele două înfăţişări fixate. Fiind prezent vechilul birienilor, Curtea Apelativă a judecat pricina, la 3 martie 1841, dând câştig de cauză reclamanţilor[67]. La 30 octombrie 1851 moşnenii birieni se învoiesc cu stareţa Elisaveta ca, din cei 8600 lei cât era dator schitul să le dea ca venit al locului cotropit pe 12 ani, să primească numai 3000 lei, rămânând pricina ştearsă pentru totdeauna[68].

Deşi la 6 aprilie 1834 se hotărâse mutarea călugăriţelor de la Dobreşti la Nămăeşti, ele nu au dat curs deciziei rămânând aici încă mult timp. Dintr-o jalbă trimisă Protopopiatului Judeţului Muşcel, la 1 ianuarie 1839, de către Neacşu Cercel şi Dinu Frâncu din Dobreşti aflăm că din vechime schitul din acest sat a avut o moară pe apa Cârcinovului. Întrucât iazul morii se afla pe moşia lor, schitul le-a dat câte 1,5 oca ceară pe an până acum doi ani „când s-au mutat... asupra sfântului schit Nămăeşti". Cerând călugăriţelor care se aflau la Dobreşti ceara, acestea i-au sfătuit să se adreseze stareţei de la

---

[63] Original în posesia autorului.
[64] Călugăriţa, veche denumire a satului Merişani, comuna Băbăiţa, judeţul Teleorman.
[65] Băbăiţa, sat, comună, judeţul Teleorman.
[66] Arh. Naţionale Bucureşti, fond Mănăstirea Nămăeşti, I / 22.
[67] *Ibidem*, f. 24.
[68] *Ibidem*, I / 35.

Nămăeşti deoarece ele nu au de unde să le dea. Ca urmare, jăluitorii cer protopopului să poruncească stareţei de la Nămăeşti să le dea cele trei oca ceară sau să se înfăţişeze cu ei la judecată, altfel „noi atunci suntem siliţi a tăia iazul şi nu vom fi în nici o răspundere“[69]. Deci, potrivit acestui document, în ianuarie 1839 călugăriţele nu se mutaseră încă la Nămăeşti, dar nu mai aveau stareţă. Când s-au mutat călugăriţele de la Dobreşti la Nămăeşti nu ştim, pentru că documentele păstrate nu ne informează.

În orice caz, schitul Nămăeşti a luat tot venitul de la Dobreşti, astfel că acesta ajunge într-o stare dificilă. La 20 ianuarie 1840, Protopopiatul Plăşilor de Jos primea o jalbă de la moşnenii Cârstocea din Dobreşti prin care arătau că schitul a fost făcut pe moşia lor şi a primit diferite danii de la strămoşi pentru a fi pomeniţi. După „alăturarea“ acestui lăcaş la Nămăeşti stareţa de aici i-a luat venitul, fiind „lipsit şi dă und dă lemn şi dă flăclie şi tămâie şi n-are cu ce săvârşi Sf. Liturghie preoţii de acolo şi rămâne răposaţii nepomeniţi“. Ca urmare, moşnenii roagă pe protopop să aibă grijă „ca să-şi afle Sf. lăcaş cele trebuincioase şi vei fi şi sfinţia ta pomenit în veci“[70].

Cum era firesc, încercarea stareţei de la Nămăeşti de a lua clopotul bisericii fostului schit Dobreşti a provocat nemulţumirea locuitorilor de aici. În noiembrie 1850 aceştia trimit Protopopiatului Judeţului Muşcel o dovadă, adeverită şi de locuitorii satelor vecine Boţeşti şi Greci, în care arată că strămoşii lor au cumpărat clopotul şi au dăruit pământ acestui schit, iar acum biserica „iaste lipsită de toate, că venitul să ia la schitul Nămăeşti“[71]. Cu toate acestea, peste câţiva ani stareţa schitului Nămăeşti a luat clopotul, fapt care, îi face pe locuitorii din Dobreşti să înainteze o jalbă Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, primită la 19 februarie 1864. În jalbă, semnată de „Ion Popescu împreună cu toţi lăcuitorii“, se arată că, deşi ia venitul bisericii, schitul Nămăeşti „nu îngrijeşte cel puţin cu o lumânare, ba încă a ajuns în cea mai mare derăpănare, astăzi ne-au luat chiar clopotul făcut de noi înşine“. Ca urmare, la 6 martie 1864, Dimitrie Bolintineanu, ministrul cultelor, porunceşte prefectului judeţului Muşcel să cerceteze şi să raporteze cele constatate[72].

Ajunsă în stare avansată de degradare, biserica fostului schit a fost demolată şi în locul ei, în anul 1865, enoriaşii, sub conducerea lui Dinu Popescu, au început construirea alteia care a fost sfinţită în 1872. După cum menţionează pisania,[73] în anul 1910, în timp ce preot era Ioan Dumitrăchescu,

---

69 Arh. Naţionale Filiala Argeş, fond Protoieria Muşcel, dos. 40, f. 3 r.

70 *Ibidem*, dos. 228, f. 13.

71 *Ibidem*, dos. 487, nefoliat. Dovada locuitorilor din Dobreşti a fost semnată de Radu Cârstocea, de 100 ani, unchiaşul Ion, de 110 ani, Ion Miloiu, de 90 de ani, Vintilă Miloiu, de 80 de ani, Ion Olteanu, 90 de ani, precum şi de diaconul Gheorghe.

72 Arh. Naţionale Bucureşti, fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dos. 1242 / 1863, f. 392 r

73 „ + Cu ajutorul lui Dumnezeu s-a ridicat din nou, de zid, această sfântă biserică, cu hramul Înălţarea Domnului, în locul alteia de lemn, în zilele ale P.S. Mitropolit D.D. Nifon, cu ajutorul enoriaşilor, sub

fiul lui Dinu Popescu, biserica a fost reparată şi modificată. De plan dreptunghiular, biserica se compune din altar, naos, pronaos şi pridvor. Absida altarului este poligonală, iar peste pridvorul iniţial se înalţă o turlă. Astăzi este folosită ca lăcaş de mir al locuitorilor, slujindu-se o duminică în ea, următoarea în celălalt edificiu religios din sat (Fig. 5).

Fig. 5. Biserica filială din Dobreşti, hramul Înălţarea, construită între 1865 şi 1872.

* *

Cea de-a doua biserică, cu hramul Adormirea, se află în centrul satului (fostul Dobreştii de Jos), fiind a treia construcţie cunoscută pe acest loc. Despre primul lăcaş cunoscut ne informează catagrafia din 1840: „Biserica de lemn, pe temelie de zid, de la leat 1710 avgust 15. Şi s-au săvârşit cu toată cheltuiala de enoriaşii satului, popa Dumitraşcu, popa Ion, diacon Badea Vâlcu Cercel". Documentele păstrate nu ne informează câte biserici au mai existat în acest sat înainte de acesta şi în ce loc au fost amplasate.

Catagrafia din 1810 consemnează: „Satul Dobreşti. Biserica de lemn veiche, cu hramu Adormirii. Are un rând de veşminte bun. Cărţile sânt deplin, fără a avia lipsă ... La acest satu să află poporani: suma caselor 25, parte bărbătiască 71, parte femeiască 55, toată suma 126".

Deteriorându-se în decursul anilor, biserica a fost demolată şi în anul 1860 a fost construit de către enoriaşi şi Cârstea Cercel un lăcaş de zid pe temelie de stejar. În tabloul votiv, fotografiat înainte de demolare, erau pictaţi ctitorii Cârstea Cercel (Fig. 6), decedat 1870, cu soţia sa Anca (Fig. 7),

---

conducerea domnului Dinu Popescu, având de ajutor pe d. Oprea Ştefănescu din Văleni, începându-se lucrarea la 1865 şi terminându-se la 1872, când s-a şi sfinţit. După 37 de ani, ruinându-se învelişul cu desăvârşire şi fiind şi cam neîncăpătoare, enoriaşii au constituit un comitet sub preşedinţia preotului I. Dumitrăchescu şi s-a reparat radical, prelungindu-se amvonul, desfiinţându-se zidurile despărţitoare, mai înălţându-se cu un metru şi învălindu-se cu fier. S-a şi pictat din nou, cu învoirea Casei Bisericei, în zilele I.P.S. mitropolit primat Atanasie, fiind protoereu al judeţului pr. Dragomirescu, cu ajutorul enoriaşilor şi a altor binevoitori creştini din comunele vecine. 11 iulie 1910".

decedată 1916, şi cei doi copii: Niculae (preot la Ludeşti, judeţul Dâmboviţa) şi Paraschiva (mama preotului Ioan Popescu).

Fig. 6-7. Cârstea Cercel, soţia sa Anca, şi copiii lor Nicolae şi Paraschiva, după tabloul votiv din Biserica pe care au construit-o în anul 1860.

Fig. 8. Biserica construită în 1860, în Dobreştii de Jos, de Cârstea Cercel, demolată în 1924.

Potrivit imaginii din tabloul votiv, biserica era de plan dreptunghiular, compartimentată în altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis peste care se înălţa o turlă. Absida altarului era decroşată şi poligonală la exterior (Fig. 8).

Deşi nu trecuseră mulţi ani de la construirea ei, dar, probabil, datorită deteriorării şi creşterii numărului de locuitori, în jurul anului 1910 s-a pus problema construirii unei noi biserici. La 11 decembrie 1911 are loc o adunare a enoriaşilor la care participă, cum era firesc, preotul Ioan Cercel şi proprietarul Constantin C. Crăsnaru, unde s-a hotărât formarea unui Comitet, pentru a strânge fonduri în vederea ridicării altei biserici. Cu această ocazie s-a adunat de la unii locuitori suma de 13. 620 lei. Comitetul (pr. I. Cercel-preşedinte activ şi casier, C. Crăsnaru- preşedinte de onoare) obţine aprobarea Casei Bisericii 2443/1912 şi începe strângerea materialelor, astfel că în vara anului 1912 se lucrează 200.000 de cărămizi şi se aduc 50 m cubi piatră, lespezi de Dâmboviţa, suma de 118 lei, cheltuită cu această lucrare, fiind dată de pr. I. Cercel. Până la moartea sa, în 1918, sufletul acestei lucrări a fost pr. I. Cercel, de aceea în procesul verbal din 16 iunie 1918, prin care Comitetul ia în primire scriptele de la fiul acestuia, protoierul Ilie Cercel, se arată că pentru munca depusă fără preget de cel decedat, „model de cinste şi de corectitudine“, enoriaşii îi vor păstra o vie recunoştinţă, iar ca semn al respectului pe care i l-au arătat înainte şi după moarte îl vor considera ctitor al bisericii. Din iunie 1918 şi până la 25 ianuarie 1920, Comitetul (C. Crăsnaru-preşedinte, Nicolae Gh. Dinu-casier) strânge ofrande în sumă de 5.663 lei. După această dată, Comitetul, având la propunerea lui C. Crăsnaru un nou preşedinte (pr. Ioan N. Popescu), îşi intensifică eforturile astfel că noul casier, Constantin Frânculescu, încasează suma de 36.000 lei şi mai obţine, prin iniţiativa lui Ion Mihalache, două vagoane var şi 100 m cubi stejar de la stat pentru înveliş. Din iniţiativa primarului Gheorghe P. Cristocea, se vinde Băncii Dorinţa din Dobreşti vechiul local de şcoală, astfel că 100.000 lei sunt daţi pentru construirea bisericii şi 20.000 lei pentru şcoală, donaţii aprobate de prefectul Muscelului, N. D. Nicolau. La 16 iunie 1924, după 13 ani de la înfiinţarea Societăţii „Dragostea creştină“, s-a oficiat în biserica zidită de Cârstea Cercel ultima liturghie, iar Comitetul, având aprobarea enoriaşilor, hotărăşte în unanimitate evacuarea obiectelor din interiorul bisericii, după care s-a procedat la îndepărtarea învelişului, iar dărâmarea totală s-a făcut în zilele următoare. În ziua de 27 iulie 1924 s-a pus piatra de temelie a noii biserici, redactându-se un pergament care s-a introdus într-o sticlă fixată în peretele de sud-vest al clădirii. În aceeaşi zi, N. Gh. Popovici aduce aprobarea Ministerului Cultelor pentru un ajutor de 50.000 de lei, fiind urmat în 1925 de alţi 25.000 lei şi 25.000 lei de la judeţ. După aceea, ajutoarele de la stat au venit prin intervenţia lui Ion Mihalache. În timpul primariatului lui Constantin T. Ionescu (Din al lui

Duche) și din inițiativa acestuia Comitetul mai primește 50.000 lei din excedentele comunei. În total, pentru construirea bisericii s-a cheltuit suma de 1.180.000 lei, contribuția fiind următoarea: Ministerul Cultelor-245.000 lei, Prefectura Muscel-35.000 lei, Primăria Dobrești-182.000 lei, Cooperativele Unite Dobrești-101.000 lei, Parohia Dobrești-12.000 lei, serbări organizate de preotul paroh-20.000 lei, banii de la mir cedați de preot și cântăreți- 43.000 lei, Nicolae Malaxa-220.000 lei, Ion Mihalache-51.000 lei, C. Crăsnaru 26.000 lei, Dinu Brătianu-10.00 lei, străini de localitate-31.500 lei, foștii enoriași ai bisericii filiale-75.000 lei, foști enoriași al bisericii parohiale-68.000 lei, pantahuza purtată în țară de Dumitru Cârstea și Petre P. Cristocea (Fig. 9)-89.500 lei[74].

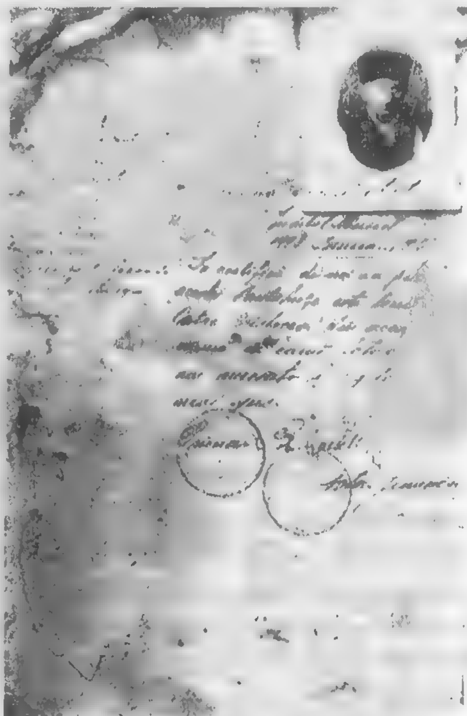

Fig. 9. Pantahuza prin care Petre Cristocea a fost împuternicit să strângă bani pentru biserica parohială din Dobrești, construită între 1924 și 1937.

Valoarea muncii voluntare efectuate de locuitorii din Dobrești s-a ridicat la circa 300.000 lei[75]. Pictura în ulei a fost executată de I. Dogărescu și de ucenicul lui de atunci, Vasile Blendea[76]. La 22 august 1937 s-a făcut sfințirea bisericii de către patriarhul României Miron Cristea, înconjurat de soborul preoților și de o mulțime de creștini, participanții la această ceremonie

[74] La construcția bisericii s-au întrebuințat 300.000 cărămidă, patru vagoane și jumătate de ciment, trei vagoane și jumătate var, adus gratuit de săteni de la Mateiaș, 160 m cubi stejar de la stat și Cooperativele Unite Dobrești, 40 metri cubi scândură, 630 kg cuie, 1.260 kg fier de legături, 26 legături de tablă galvanizată, circa 30 vagoane pietriș adus gratuit de săteni ș.a. Lucrarea a fost executată de Nae Pisculungeanu din Șuici, Jud. Argeș.

[75] Parohia Dobrești, Dosar cuprinzând clasificarea și catalogarea bunurilor mobile și imobile la data de 1 noiembrie 1969, Biserica parohială.

[76] „Această sfântă biserică s-a zidit din temelie, pe locul celei zidite la 1860 de Cârstea Cercel și alții, de către Societatea „Dragostea Creștină" din această comună Dobrești, cu ajutorul statului, județului, comunei, Cooperativelor Unite din localitate și altor binevoitori creștini ale căror nume sunt trecute în cartea de aur a parohiei. S-a pictat în anul 1934, cu cheltuiala d-nei și d-lui inginer N. Malaxa".

semnând în Cartea de aur a bisericii[77]. De asemenea, la nord-vest de biserică a fost construită, în 1933, din bârne de stejar, clopotniţa, după planul arh. Mircea Popovici. Putrezind şiţa, biserica a fost acoperită cu tablă galvanizată în 1965-1966, în timp ce preot era Ionel Popescu. Ample lucrări s-au întreprins în anii 1997-2000, în timpul preoţiei lui Mihai Heroiu, constând din repararea turlei, a faţadelor, restaurarea picturii de către pictorul Mocanu Gheorghe din Câmpulung-Muscel, realizarea unui zid de protecţie prevăzut cu contraforţi în partea de vest, a unei alei din beton ş.a. Valoarea lucrărilor efectuate s-a ridicat la circa 300.000.000 lei, sumă provenind din sponsorizări şi un ajutor de la Departamentul Cultelor de peste 100.000.000 lei, dat fiind faptul că secretarul de stat la această instituţie este pr. Brânzea Nicolae, originar din Fureşti. Resfinţirea s-a făcut în ziua de 1 octombrie 2000, la ceremonia religioasă participând Ion Diaconescu, preşedinţele P.N-Ţ.C.D, episcopul Calinic al Argeşului şi Muscelului, parlamentari, săteni ş.a.

Fig. 10. Biserica construită între 1924 şi 1937.

Spre deosebire de lăcaşul cu hramul Înălţarea, această biserică, de plan trilobat, este o construcţie monumentală compusă din altar, naos, pronaos şi pridvor deschis. Biserica are două turle, una peste naos şi alta peste pronaos, iar în partea de sud pronaosul are o absidiolă (Fig.10).

Schitul Nămăeşti a stăpânit moşia de la Dobreşti până în 1864, când prin Legea rurală au fost împroprietăriţi cu 51 pogoane şi nouă prăjini şapte locuitori de aici: şase din categoria cu doi boi (Iordache Baicu, Cârstea I. Baicu, Ion Baicu, Toader Baicu, Din Ilie, Ion Toader Baicu) şi unu cu braţele (Ion Arsenea)[78].

Deci, potrivit documentelor existente, schitul Dobreşti, existent pe vremea domniei lui Matei Basarab, a fiinţat până în deceniul patru al secolului

[77] Mulţumesc pr. Mihai Heroiu care mi-a permis să cercetez „Cartea de aur comemorând numele tutulor donatorilor pentru reconstruirea biserici Adormirea Maici Domnului din Comuna Dobresci, judeţul Muscel, 1 ianuarie 1912", ce se păstrează la biserică.

[78] Arh. Naţionale Argeş, fond Prefectura Muşcel, dos. 131 / 1965.

Proces Verbal

Astă-zi, 22 August, anul 1937.

Prin voința celui a tot puternic s'a făcut sfințirea Bisericii parochiale Dobrești cu hramul Adormirea Maicii Domnului și Sf. Sofia, de către Ina P. Sf. Patriarch al României D.D. Dr. Miron Cristea înconjurat de soborul preoțesc și de o mare mulțime de creștini.

Spre aducere aminte, s'a semnat această carte.

Prima pagină a Procesului verbal din 22 august 1937 făcut cu ocazia sfințirii bisericii parohiale, în care au semnat o parte din participanți.

al XIX-lea când, în urma jurnalului încheiat la 6 aprilie 1834 de Sfatul Administrativ al Țării Românești, călugărițele, cu toată averea lor, au fost mutate la Nămăești, ambele aparținând fostului județ Mușcel. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea la Dobrești au fost mutate călugărițele de la schitul Râncăciov, existent la 20 ianuarie 1539, probabil din cauza sărăciei sau a neînțelegerilor cu călugării de la celălalt lăcaș monastic aflat aici.

ANEXE

1

1776-1777 (7285)

Nechifor monah şi fratele său Micu, feciorii preotului Negoe Cârstocea din Dobreşti, fac cunoscut urmaşilor pe înaintaşii lor, începând cu primul moş Muşat Cărăorea.

Adică eu Nechiforu călugăru monah şi dinpreună cu frati-mieu Micu, feciorii popii Neagoe ot Dobreşti. Dat-am scrisoarea noastră la mâna feciorilor noştri şi a nepoţilor noştri, ca să le fiie de bună credinţă, anume: Oprea Cârstocea i popa Dumitraşco, feciorii călugărului Nechifor, şi la mâna popii Neculae, fecioru Micului brat Nechifor, şi la mâna lui Crăciun sin ...[79] şi Soare, fecior lui Dumitru, să să ştie că au trăit tată-mieu, anume popa Neagoe, ani 105, şi elu aşa ne-a spus neamurile noastre din cine sântem.

Şi trăindu şi eu, Nechifor monahu călugăru, feciorul popii lui Neagoe, ani 94 aşa am spus şi eu feciorilor miei şi nepoţilor miei, precum să să ştiie din cine ne tragem: din moşu cel dintîiu, Muşatu Cărăorea, şi Muşat au făcut pă Dan, care l-au chemat popa Dan, ce au făcut pă Voicu, care s-au chemat popa Voicu ...[77] ...urescu,[77] dar popa Voico au făcut pă Gheorghe, dar Gheorghe au făcut pă Urse, şi Urse au făcut pă Cârstea, şi Cârstea au făcut pă popa Neagoe, şi popa Neagoe au făcutu pă Nistoru şi pă Nechifor călugăru şi pă Micu şi pă Dumitru, şi Nechiforu au făcutu pă Oprea i popa Dumitraşco, şi Nistor au făcut pă Crăciun şi Micu au făcut pă popa Necula şi Dumitru au făcut pă Soare.

Şi eu aşa ştiu cu sufletul mieu, pă cum mi-au spus şi mie tată-mieu am spus şi eu feciorilor şi nepoţilor miei.

Şi au stăpânit tată-mieu aceste moşii şi am stăpânit şi noi tot cu bună pace, adică funiile pă anume: o funie Cărăurească, o funie Oprească, o funie Lăpădătească.

Eu Nechifor călugăru monah
Eu Micu ...[77] ot Dobreşti"

Orig., românesc, hîrtie, în posesia lui Spiridon Cristocea căruia i-a fost dat de Vasile T. Ionescu din Dobreşti.

---

[79] Loc rupt.

2

1839 octombrie

Catagrafia de averea schitului Dobreşti din judeţul Muşcel.

„1839 OCTOMVRIE. TOT ÎNTR-ACEASTĂ CATAGRAFIE SĂ ALĂTURĂ ŞI VENITUL ZESTREA SCHITULUI DOBREŞTII DINTR-ACEST JUDEŢ MUŞCELUL, CARE ŢINE TOT DĂ SCHITUL NĂMĂEŞTI, PRECUM ESTE ŞTIUT, ATÂT DĂ CELE MIŞCĂTOARE CÂT ŞI DĂ CELE NEMIŞCĂTOARE, PRECUM ARATĂ ÎN JOS ANUME.

Biserică dă lemn bună, pusă pă temelie dă zid, şindrilită cu şindrilă dă stejar bună, pardosită înăuntru cu cărămidă, tencuită înăuntru şi zugrăvită peste tot.

Clopotniţa tot dă lemn, în 4 furci mari, dănaintea bisericii, şindrilită tot cu şindrilă dă ştejar bună, are un clopot ca de 120 de oca sau şi mai bine.

Hram Sfintei Înălţări.

Lucrurile cele din lăuntru bisericii, rîndul veşmintelor şi celelante.

Sfântul preastol, cu stălpul dă zid şi sfânta masă dă piatră; Proscomidiia, asemenea dă zid şi masa iar dă piatră; 3 mese dă pânză, pă sf. preastol; 1 masă dă cit vechie, ipac; 1 masă dă cit noao, ipac; 1 poală dă cit la proscomidie vechie; 1 sf. antimis, bun; 1 cruce dă chiparos înbrăcată cu argint sadea, pă sfântul preastol; 1 sfejnic dă alamă, bun, mare, pă sfântul preastol; 1 sfântul potir cu tacâmul lui discos şi zveazdă dă cositori, bune; 2 linguriţe dă cositori, bune; 1 copie dă hier bună; 1 tiplotă dă aramă costorită; 1 cadelniţă dă alamă, bună; 2 peschire pă care să şterge preotul, bune; 1 anaforniţă dă cositori, bună; 2 sticluliţe cu sf. mir, bune; 1 perechie forfecele, bune; 1 sticlă pentru vin; 1 căldăruşe mică dă aramă costorită cu care botează preotul; 1 epitafion ponosit; 2 procoveţe dă cit, bune; 1 aer dă mătase cu fir greu; 1 sfită dă mătase, bună; 2 sfite dă carton, bune; 3 stihare dă carton, bune; 3 perechi dă rucaviţe dă carton, bune; 2 iepetrafire dă mătase, bune; 1 poias cu paftale dă argiint, bune; 3 perdele la uşile Sf. oltar dă cit vechi; 5 icoane mari înpărăteşti, bune: Domnul Hristos, Maica Precista cu 2 coroane dă argint şi cu un inel şi cu 6 şire dă urmuz, Icoana a hramului bisericii cu Sf. Înălţare, Icoana Sfinţilor Voevozi, Icoana Sf. Haralambie; 1 icoană cu prăznicari la iconostas; 1 icoană mai mică cu Maica Domnului în Sf. Oltar, rusească, înbrăcată cu şic şi cu sticlă; 10 candele dă sticle, bune; 1 policandru dă alamă cu 8 sfejnice pentru 8 făclii, bun; 2 sfejnice mari, cu căte 3 făclii dă lemn în ele, zugrăvite; 5 sfejnice mici purtăreţe, nezugrăvite; 4 icoane mari în tinda bisericii: Domnul Hristos, Maica Precista, Sf. Nicolae, Muceniţa Marina; 1 putinică dă lemn în care botează copiii; 1 steag, bun, nou.

Numirea cărților. 1 Sf. Evanghelie, bună; 1 Liturghie bogată, bună; 1 ipac Liturghie, dăslegată; 1 Minei mare pă 12 luni; 2 Minee pă 2 luni; 1 Oftoic dă cele mici; 1 Apostol; 2 Psaltiri; 1 Ceaslov bogat; 2 Molitfelnice bune bogate; 1 Chiriiacodromion. Ușa bisericii dă hulm, bună, și provăzuită cu ținte și cu încuetoare dă hier.

Arătare pentru înprejmuirea odăilor, chiliile acestui schit și a curții bisericii.

5 chilii care sănt dănaintea bisericii, cu pereții dă bărne dă lemn, șindrilite cu șindrilă dă ștejar, însă aceste 5 odăi sănt foarte dărăpănate și stricate; 3 alte 3 chilii care sănt 2 dăspre răsărit și una spre apus tot lângă biserică, aceste 3 sănt tot că păreții dă lemn, tencuite și șindrilite cu șindrilă dă ștejar, sănt bune cu toate cele trebuincioase ale lor și pă năuntru și pă dinafară.

Lucrurile casii, cele mișcătoare.

1 cazan dă aramă mare cu țevile lui pentru rachiu; 1 putină mare dă ștejar; 4 boi mari dă jug; 1 vacă cu junicea ei. Aceste s-au luat de maica stariță Minodora și le-au dus la schit la Nămăești.

Numirea celor nemișcătoare.

1 moșiia ce să numește Băbăița care este peste Argeș, sud Vlașca; 1 livade cu pruni, ca de 5 buți dă prune, care este înprejurul schitului 8; 8 pogoane dă loc arătură lângă schit; 6 pogoane ipac arătură mai deoparte dă schit; 70 dă stănjeni dă moșie care merge din apa Boțească până în apa Lenții, cu livezi dă făn și pădure; 200 stănjeni dă moșie care merge din apa Cârcinovului până în Glâmboc, cu pădure și cu livezi dă făn; 1 vie la Țigănești cu pămăntul ei ca dă 4 pogoane, însă numai viia bez obrația ca de 4 buți dă prune, părăginită; 1 vie la Cărstieni ca de 4 pogoane, numai viia bez obrațiia în care să face 4 buți dă prune și mai bine;

13 bucăți hărtii zapise întrebuințate pentru moșiile acestui schit și pentru altele trebuințe; 22 zapise tot pentru trebuința dă mai sus arătată a acestui schit; 4 catastișe și alte hărtii mai mărunte cu încheierea socotelilor acestui schit pă anii trecuți din urmă.

Numirea clăcașilor ce sănt șezători cu lăcuința lor pă moșiia acestui schit Dobreștii.

1 Ilie sin Paicul[80]; 1 Ioan Brat; 1 Toader Brat; 1 Iordache Brat; 1 Arsenie sin Vintilă; 1 Bucur Găină.

Asemene am priimit supt a mea îngrijire și pre toate cele ce să arată anume mișcătoare și nemișcătoare ale acestui Sfînt schit Dobreștii. Și spre știință am iscălit însuși, cu mâna mea.

Starița Minodora a sfântului schit Nămăești a primit <m.p.>

Protopop Nicolae Sachelarie <m.p.>

[80] Corect Baicul

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

UN DOCUMENT DESPRE MOȘIA ȘUICI ȘI GENEALOGIA FAMILIEI PROPRIETARE

CRISTINA ANTON MANEA

În colecția de manuscrise a Muzeului Național de Istorie se află un set de documente care a aparținut lui Anton Șuicianu, descendentul unei familii din satul Șuici, județul Argeș, familie la care se referă cele mai multe dintre ele. Într-unul dintre acestea, prezent în expoziția muzeului și emis în anul 1665 iunie 6, voievodul Radu Leon îi recomfirmă lui Radu roșu din Șuici moșiile sale, moștenite de la tatăl său, Șuica din Șuici. Pentru aceste moșii, în timpul lui Matei Basarab, el a avut un proces cu verii săi, Dragomir și Dumitru, fiii lui Dumitru din Șuici pe care l-a câștigat, iar ulterior, în 1665, vărul său Dumitru a revenit asupra hotărârii domnești pe care o considera nedreaptă susținând că moșiile familiei nu au fost împărțite între proprietarii în devalmașie, iar stăpânirea lor actuala este neîndreptățită. În timpul procesului, Radu roșu a dovedit cu acte că împărțirea proprietăților s-a făcut din timpul lui Mihnea voievod, în anul 1581, ca urmare, domnul i-a întărit proprietățile.

Cei trei proprietari din Șuici erau descendenții unei familii boierești importante de la sfârșitul sec. al XV-lea, înrudită cu familia domnitoare, pe care o vom prezenta în rândurile care urmează.

Familia din Șuici a fost atestată documentar din 1501 septembrie 1, când jupanului Badea din Șuici cu fiii săi i-au fost întărite Comarnicul, unde este muntele Pleșeștilor și Cioarecul, unde este muntele Voiceștilor, pentru că le sunt *vechi ocine, dedine*.[1]

Printre boierii de la sfarșitul sec. al XV-lea am aflat mai multe personaje cu acest nume, dar nici unul posesor al moșiei din Șuici deși, conform formularului din hrisov, proprietățile au fost moștenite de la tatăl și de la bunicul său.[2]

În 1505 Radu cel Mare a emis un hrisov prin care "***preacinstitului vlastelin al***

[1] DRH, B, II, p. 26.

[2] P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 38, autorul afirmă că "*e vorba de stăpâniri ereditare (ocina, adică moșie de la părinte, dedina, moșie din străbuni)*".

domniei mele jupanului Badea din Şuici" cu fiii lui: jupan Şuica paharnic, jupan Dara spătar, jupan Dragomir şi jupan Cazan i-a întărit peste 22 de proprietăţi, vechi ocine şi dedine, în regim de *ohabă*, adică de imunitate.[3] Din acest document rezultă că jupan Badea din Şuici era foarte apropiat domnului, probabil chiar rudă cu acesta, conform unui hrisov anterior, din 1502, când jupanului Şuica paharnic/vornic, fiul lui Badea din Şuici, domnitorul Radu cel Mare, i se adresează cinstitului său boier, specificând că era ***"încă şi din casa domniei mele."***[4]

Revenind, în documentul din 1505 au fost înşirate moşiile pe care le deţinea familia jupanului Badea la data respectivă: Şuica pe Neagra, Şuicii toţi cu muntele Piiatra, Ciolanul şi Podeanii, Măldăreştii toţi cu muntele Lănciţii, Găojanii cu muntele cu acelaşi nume, Pleşeştii cu muntele Comarnic, Voiceştii toţi cu muntele Cioarecul, seliştea de la Cocoţi, Căpăţâna toată şi via de la Sălătruc de la Coisca toată, în total 11 proprietăţi întregi. Apoi jupan Badea împreună cu fratele său Micul cu nepoţii, lui Şerb cu fraţii şi Radu cu fraţii săi: Gruianii şi Crângenii toţi, jumătate din Lănciani şi Corcia, ocine şi dedine; şi numai jupanului Şuica paharnic cu fiii jumătate din Deadilov, Pietri şi iezerul Craguiei. La acestea se adaugă 27 de sălaşe de ţigani, dintre care patru au fost primite zestre de jupan Şuica de la Drăghici vornicul şi fiica sa Neacşa[5]. Aceste proprietăţi erau aşezate între Olt şi Argeş, în actualele judeţe Vâlcea şi Argeş, cu excepţia Dedilovului şi Iezărului Craguiei aflate în actualul judeţ Ilfov.

La începutul sec. al XVI-lea cealaltă jumătate din Deadilovul/Dedilovul o stăpânea Neagoe fiul lui Drăghici vornicul, împreună cu nepoţii fraţilor săi Stoican şi Vintilă precum şi surorile sale Neacşa, Boba şi Slava. Jupan Neagoe fiul lui Drăghici vornic stăpânea şi jumătate din Blăgăreştii de Sus, moşie cumpărată de tatăl său, iar cealaltă jumătate **"a ţinut-o Badea vornicul"**.[6] În documentul din 27 mai 1510, printre celalte posesiuni ale lui Neagoe a fost trecută şi ocina de la Găojani amintită şi între moşiile lui Badea din Şuici. Ori Badea din Şuici trebuie să fi fost mai întâi Badea vornicul din Cojeşti[7], ginerele lui Udrişte din Mărgineni, frate cu Drăghici vornicul, iar fiii săi, jupan Şuica împreună cu încă un frate, nepoţii ai lui Udrişte; ceilalţi fraţi au avut, probabil, altă mamă. Acest frate a fost Dragomir slugerul din Şuici pe care la 1512 iunie 12 domnul Neagoe Basarab îl desemna **"din casa domniei mele"**[8]. Rezultă că Badea din Şuici a fost înrudit cu voievodul Radul cel Mare, de aceea şi fiul sau Şuica apare ca fiind din casa domneasca, iar Dragomir slugerul înrudit şi cu

[3] P.P.Panaitescu, *op.cit.* p. 58.
[4] DRH. B, II, p 49-50.
[5] DRH, B, II, p 90.
[6] Ibidem, p.160.
[7] Între Cojeşti din judeţul Dâmboviţa şi Coisca din judeţul Vâlcea este o mare apropiere, s-ar putea să fie aceeaşi localitate.
[8].Arh Naţionale. Bucureşti, Fond Brătianu, dosar 2/50, p. 2.

Neagoe Basarab.

Într-un document de la mijlocul sec. al XVI-lea, referindu-se la nişte pierderi teritoriale ale unor boieri, se menţionează că Voiceşti, Cacaleţii, Pleşeştii şi Cocoţii au fost cumpărate de Badea vornicul în timpul lui Vlad Ţepeş[9], o confuzie cu Vlad Călugărul pentru că Badea din Cojeşti, ginerele lui Udrişte din Mărgineni, a fost vornic în timpul acestui ultim domn.

Neaga, fiica lui Drăghici vornic, mătuşa lui Şuica vornicul s-a presupus că a fost soţia lui Radu logofăt din Drăgoeşti[10], imposibil din punct de vedere cronologic; ea a trăit până la începutul sec. al XVI-lea atunci când se năştea Radu din Drăgoeşti.

În 1514 mai 8, jupan Şuica vornic împreună cu fiii săi Stoican, Vlad şi Drăghici s-a pârât cu Dragomir vistier, fiul lui Stoican, nepotul lui Drăgici mare vornic, cu care era înrudit, pentru o jumătate de moară de la Dedilov pe Câlniştea şi jumătate din gârla Craguiei[11]. În acelaşi hrisov din 1514, jupan Şuica s-a înfrăţit cu fraţii săi Dara, Dragomir şi Cazan, precum şi cu vărul său Dara peste satele Pleşeşti, Preajva şi Drăgăneşti de pe Vede, pentru a evita regimul de pierderea moşiilor prin dispariţia urmaşilor, adică, *prădalica să nu fie*.

În <ianuarie-august> 1519 jupan Dragomir mare sluger, fratele lui Şuica, îşi delimitează moşiile sale de ale fraţilor lui printr-un hrisov primit de la Neagoe Basarab; anume, parte lui din Şuici şi viile din Sălătruc, parte din Podeani, Pleşeşti, Voiceşti, Măldărăşti, Găojani, la gura Dângeştilor şi la Şuica. Iar din zestrea soţiei, el primea Ceparii cu seliştile sale şi cu munţii Olanul, Perticeaua, moşia de la Brătivoeşti cu muntele, jumătate din Bămboeşti/Bumboeşti, Clocotici şi Zlătărei.[12] Împerună cu ocinele sale, cele de zestre erau situate tot în actualele judeţe Vâlcea şi Argeş.

Jupan Dragomir a aşezat-o pe fiica sa peste această avere, ca unica moştenitoare, în cazul în care nu vor exista fii, pe care nu i-a avut, iar familia lui s-a continuat prin Neacşa, căsătorită cu Radu portar. El a fost menţionat apoi la 1526 când a fost hotarnic pentru o ocină a mănăstirii Corbii de Piatră, în calitate de frate a lui Şuica vornicul, apoi ca martor, împreună cu ginerele său, la diata călugăriţei Magdalina[13].

A murit înainte de 1536, pentru că în iulie <10-20> domnitorul Radu Paisie întăreşte numai jupaniţei sale Marga, ginerelui său Radu portar şi fiicei sale Neacşa cu fiii Albu şi Dumitru, moşiile pe care le deţineau: parte stăpânite sau cumpărte de Alb vistier încă din timpul lui Vlad Călugărul, anume: Ceparii

---

[9] DRH, B, IV, p.344.
[10] Ion-Radu Mircea, *Un neam de ctitori olteni, boierii Drăgoeşti*, în „Revista de Istorie Bisericească", Craiova, anul I, nr 3, oct-dec. 1943, p 63.
[11] DRH, B, II, p 246-247.
[12] *Ibidem*, p 337-338.
[13] Idem, III, p 41-42, 55.

pe Topolov, Căzăneşti lângă Ocna, Bumbueşti şi Clcoticiul; parte ale lui Dragomir vornicul, soţul Margăi, respectiv, părţi din Şuici, Podeni, Pleşeşti, Voiceşti, Găojani, Bărbat, Brusturoasa, Şuica, Dăngeşti şi Stoieneşti pe Coisca, precum şi cele cumpărate de acesta şi de ginerele său, respectiv, Verneşti, Tigveni, Ciofrângeni, Bărseşti, Brătea, Făgeţel, via de la Ocna cu pivniţa şi de la Troian[14]. Alb vistier, tatăl jupaniţei Marga, apare pentru prima dată în documente ca martor la o danie făcută mănăstirii Govora, în 1495, la 1512 a vândut o parte din moşia Mălurenilor, iar în 1517 din cea a Buneştilor.

După 1526, despre cei patru fiii ai lui Badea din Şuici aflam din pomelnicul Mănăstirii Govora, copiat în sec. al XVII-lea, care cuprinde o listă a boierilor morţi în luptele cu turcii în timpul lui Radu de la Afumaţi între care sunt trecuţi şi boierii din Şuici[15]

Dintre cei trei fii ai lui Şuica vornic: Stoican, Vlad şi Drăghici, Stoican dispare după 1514, iar informaţiile continuă numai pentru ceilalţi doi. Astfel, la 11 mai 1550, lui Albu din Cepari, nepotul lui Dragomir vornic, lui Dara din Şuici cu fiii săi şi "**fiilor lui Drăghici şi ai lui Vlad, nepoţii de fii ai răposatului Şuica vornic**" le-au fost reconfirmate în stăpânire satele Voiceştii, Cacaleţii, Pleşeştii şi Cocoţii împotriva pârei cetei lui Oprea Răuţi.[16] Din citatul ales al documentului se înţelege că Vlad portar şi Drăghici, fiii lui Şuica vornicul nu mai trăiau. Jupanul Drăghici murise în noiembrie 1541 şi a fost înmormântat în biserica din Şuici[17] iar jupan Vlad portar fusese tăiat de rudele lui Manea Dârsescu, Dolofanii, care "**i-au luat toate bucatele lui şi ale fraţilor lui**" împreună cu *11 cărţi de moşii ale satelor şi ţiganilor* "**făr de ştirea Mircii voivod**".[18] În ceea ce-l priveşte pe Dara, acesta nu poate fi decât vărul fiilor lui Badea vornicul, nu fratele acestora care murise în timpul lui Radu de la Afumaţi.

Documentul care ne relatează acesta întâmplare a fost emis în timpul lui Alexandru al II-lea la 15 mai 1576 şi narează fapte petrecute în timpul lui Mircea voievod, înainte de 1550.

Soţia lui Vlad portar, jupaniţa Neacşa, intră în stăpânirea satelor Sălătruc, Fântânele, Plăcicoi şi Pulaţi, părţile *fratelui său Stanciu*, fără urmaşi, care fugise în Ardeal şi s-a întors înainte de a murii, pentru a-şi lăsa averea surorii sale, printr-o diata întarită de un hrisov domnesc, la 22 iulie 1570; la întocmirea diatei, care a avut loc cu cel puţin un an în urmă, fusese martor şi un Şuica din Şuici[19].

---

[14] Idem, IV, p33-35.
[15] Arh. Naţionale, Bucureşti, Fond Brătianu, 2/50, p.36.
[16] Idem, IV, p. 344.
[17] C. Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României*, Editura Academiei Române, 1994, Bucureşti, nr. 678, p. 442.
[18] DRH, B, VIII, p.35.
[19] DRH, B, VI, p.270-271.

Dar, cu câteva zile mai înaintea emiterii acestui act, la 19 iulie 1570, domnul Alexandru Mircea a semnat un altul prin care jupaniţele Calea, Rada şi Vlădae, *fiicele lui Vladul portar, fiul lui Şuica vornic din Şuici*, primeau să-şi stăpânească Pietrile, Dedilovul, Şuica şi Şuici, părţi din Podeni, Voiniceşti, Pleşeşti, Valea şi Dângeşti împreună, ocine şi sate pentru care s-au judecat între ele, fără fratele Şuica care a fost declarat mort, ceea ce mama lor, jupaniţa Neacşa nu a infirmat [20]. După jumătate de an, în 5 ianuarie 1571, repare un jupan Şuica mare pârcălab împrună cu *un frate, Badea vătaf*, stăpâni peste pe câte un sfert din satele Şuici, Găojani, Voiceşti, Brusturoasa şi Şuica, şi numai Şuica mare pârcălab stăpân peste zestrea soţiei sale Baldovina, fiica lui Dumitru, adică parte din Mogoşani şi Homu, iar din zestrea *primei jupaniţe a lui Şuica mare pârcălab*, Velica, fiica lui Preda clucer din Lăngeşti, o treime din satele Baia şi Ciuperceni.[21]

În nici unul din documentele în care apare Şuica din Şuici, mare pârcălab, 1571, 1575 şi 1576, nu a fost amintit părintele acestuia, iar cele trei surori nu l-au pomenit pe Badea vătaf, ca frate, la procesul de moştenire din 1570. În acest caz, fie fiul lui Vlad portar, Şuica a murit tânăr şi a avut un fiu postum care s-a numit tot Şuica, dar prea tânăr ca să fie mare pârcălab în 1571 şi nici să aibă timp să se căsătorească de două ori, fie Şuica fiul lui Vlad a fost considerat mort pentru că nu se ştia nimic de soarta lui: era foarte bolnav sau fugit. Cea de-a doua variantă ni se pare mai plauzibilă şi atunci Balea/Badea vătaf a fost cumnatul lui Şuica şi soţul jupanitei Rada.

În 1575 jupan Şuica mare pârcălab şi-a rotunjit averea cumpărând mai multe fălcii de pământ în Tigveni, judeţul Argeş din care o parte fusese cumpărată de fratele bunicului său, Dragomir vornic, înainte de 1536.[22]

Unicului fiu a lui Drăghici din Şuici, fratele lui Vlad portar, Oprea din Rătivoeşti, Alexandru al II-lea i-a confirmat în iunie 1571 *vechi şi drepte ocine de moştenire* în Şuici, Voineşti, Pleşeşti, Podeni, Brusturoasa, Stoeneşti şi Dângeşti iar satul Rătivoeşti/Retevoieşti a fost primit, mai mult ca sigur, de la soţia sa[23]. În aceeaşi perioadă, în satul Rătivoeşti/Retevoieşti avea ocină cu 15 vecini şi jupaniţa Anca, mama lui Văsiiu.[24] Jupaniţa Anca a fost, probabil, sora sau cumnata mamei lui Oprea din Rătivoeşti, dar gradul de rudenie dintre ei nu a fost menţionat nicăieri. De altfel, de la 1572 şi până în 1578, Văsiiu şi Oprea erau contemporani, când Văsiu era logofăt Oprea nu avea dregătorie[25]. Văsiu logofăt are un frate Barbu căruia mama lui i-a lăsat moştenire numai o treime a delniţei casei din Retevoieşti şi care vroia să-şi facă parte egală cu a fratelui său

---

[20] Idem, VI, p. 268-269.
[21] Idem, VII, p.2.
[22] *Ibidem*, p.325.
[23] *Ibidem*, p.56.
[24] *Ibidem*, p.322.
[25] Idem, VII, p.158, VIII, p.220.

care moştenise întreaga avere.

Oprea logofăt şi-a separat averea moştenită de la tatăl său, de cea a boierilor din Şuici, în 1581, din care, jumătate din părţile care i se cuveneau în Şuici, Voiceşti, Pleşeşti, Podeni, Brusturoasa, Cacaleţi, Stoeneşti, Berislav şi Dăngeşti o lasă fiicei sale Muşa ca zestre[26] În 1574 Oprea îşi pierduse o parte din Şuici pentru o deşugubină plătită de verişoara sa Calea[27], iar în 1586 îşi vinde partea care i-a rămas din proprietăţile sale din Şuici, Deadilov, Pietrii şi vecinii din Sălătruc verişoarei sale Rada[28]. Astfel, la sfârşitul secolului ramura familiei din Şuici se desparte de cea a urmaşilor lui Oprea din Rătivoeşti.

În timpul domniei lui Alexandru al II-lea, jupaniţa Velica, *prima jupaniţă* a lui Şuica pârcălab a schimbat moşiile ei de zestre cu cele ale jupaniţei Catalena, soţia lui Cazan, fiul lui Cazan, fratele lui Şuica vornic: prima a dat ocine în Baia, Alun şi Ciuperceni, iar a doua, stăpânirile ei din Şuici, Voiceşti, Cacaleţi şi Brusturoasa. Ele s-au rejudecat pentru acest schimb în timpul lui Mihnea al II-lea, în 1583.[29]

Pentru că Velica trăia la această dată, sunt convinsă că în hrisovul din 5 ianuarie 1571 s-a greşit ordinea jupaniţelor, de fapt Baldovina, trecută prima, a fost prima soţie a lui Şuica pârcălab iar Velica cea de-a doua.

După 1576 Şuica pârcălab nu mai apare în documente; era sigur mort în 1581 când, conform documentului din 1665, fiii săi şi-au împărţit averea moştenită de la tatăl lor. El a avut doi fii: Dumitru vătaf şi <Şuica> cărora domnul le-a reconfirmat în 1587 ocinele din Şuici cu vad de moară, Podeni, Pleşeşti, Voiceşti, Brusturoasa şi muntele Comarnic, părţile unchilor lor (de gradul doi) Pătru din Baia, Badea, Cazan, Balaur, Pătru şi Stanciu, pe care le schimbase mama lor, Velica. Ne lipseşte actul din 1581 menţionat în 1648 şi 1665 prin care se împărţea averea celor doi fraţi. Înseamnă că numai moştenirea tatălui a fost împărţită în timp ce partea cumpărată de mama lor a rămas proprietate comună.

Dumitru din Şuici apare ca martor într-un act din 1598 şi din 1600 împreună cu Preda şi Pătraşco, tot din Şuici. Ultimii doi au fost probabil fiii uneia din cele trei jupaniţe, fiice ale lui Vlad portar, Calea, Rada şi Vlădaia. Calea a fost căsătorită cu Ştefan logofăt, Rada cu Balea portar, care în 1584 era mare comis,[30] iar Vlădaia cu un Radu[31]. Cei trei cumnaţi împreună cu jupaniţa Calea au fost întăriţi aspupra ocinelor din Sălătruc, Fântânele şi Plăcicoi care aparţinuseră unchilor lor Dumitru şi Stanciu, fraţii mamei lor, Neacşa, cărora **"li s-a întâmplat moarte în Ţara Ungurească. Astfel, fiii din trupul lor nu**

[26] DIR, B, XVI, 5, p.5-6.
[27] DRH, B, VII, p.216.
[28] DIR, B, XVI, 5, p.266.
[29] *Ibidem*, p.110-111.
[30] DIR, B, XVI, 5, p.152-153.
[31] DRH, B, VIII, p.34-35.

au rămas, ci au lăsat toate averile lor nepoatelor lor.”[32]. Şuica mare pârcălab, care în 1584 nu mai trăia, nu a fost pomenit, dar nici urmaşii săi.
Despre Vlădaia, Ştefan Andreescu ne spune că a fost căsătorită a doua oară cu Dan din Gemenile pentru că mai întâi a fost jupaniţa lui Radu, aşa cum am arătat mai sus[33]. Dar în actul din 11 martie 1584, la care ne trimite, se vorbeşte despre *cumnaţii* lui Balea portar/mare comis, Ştefan logofăt şi Calea, adică *Radu şi Dan din Gemenile*, şi cu fiii lui Badea din Coteşti.. Numai Radu a fost cumnatul celor menţionaţi, ca soţ al Vlădaiei, iar Dan fratele lui, în timp ce Badea din Coteşti a fost nepotul jupaniţei Catalina soţia lui Cazan şi mama lui Pătru din Baia Verneşti, moşia pentru care se judecau la 1584, a fost cumpărată de Dragomir vornicul înainte de 1536, dar sistemul de moştenire era extrem de complicat oferind şi nepoţilor de văr dreptul să ridice pretenţii asupra ei[34].

Calea soţia lui Ştefan logofăt nu mai apare după <1586> când soţul ei, singur, cumpără împreună *cu fiii*, nu ştim care, de la rudele sale Pătru mare spătar din Baia şi Oprea logofăt din Rătivoeşti, o jumătate din Deadilov şi Pietri. Probabil ea a avut fii pe Preda şi Pătraşco din Şuici care sunt pentru prima oară martori la o confirmare de rumânire într-un document din 21 martie 1600 emis la Alba Iulia[35]

Radei, văduvă după 1586, i s-a emis la această dată o întărire de stăpânire asupra ocinelor din Sălătruc, Şuici, Dedilov şi Pietri, precum şi a părţii pe care a cumpărat-o de la Oprea din Rătivoeşti.[36] După cincizeci de ani, in 1641, într-un hrisov încheiat de şase boieri luaţi pe răvaşe domneşti se împarte averea Radei şi a lui Stanciu vornic din Sălătruc între fiii acestora: Anca, Radu şi Şuica din Şuici.[37] Deci, această Rada a fost căsătorită de două ori: întâi cu Badea portar/mare comis şi apoi cu Stanciu vornic.

La sfârşitul secolului al XVI-lea strănepoţii lui Badea din Şuici sunt prea tineri şi nu par să fi fost implicaţi în luptele lui Mihai Viteazul; există însă un Ivan din Cepari care s-a opus domniei acestuia.[38] Ivan aga a fost frate cu Radu din Cepari, mare comis în timpul lui Mihnea al II-lea, **“boieri şi vlastelini în zilele răposatului Alexandru voievod”**. În această calitate au cotropit ocine în satele Bumbueşti şi Clocotici, care fuseseră din zestrea jupaniţei Marga, soţia lui Dragomir mare stolnic. Nu am reuşit să găsesc legătura acestor doi boieri cu nici unul dintre urmaşii jupaniţei Neacşa, fiica jupanului Drăghici.

La începutul sec. al XVII-lea urmaşii lui Vlad portarul din Şuici se

32 *Ibidem*, p.327-328.
33 *Ibidem*, nota 270 şi nota noastră nr.30.
34 I Minea, L.Boga, *Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul sec. al XVI-lea?*, în Cercetări Esoterice, XIII-XVI, 1-2, 1940, p. 34.
35 DRH, B, XI, p.514.
36 DIR, B, XVI, V, p.266.
37 Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului, V, 1640-1644, p. 90.
38 Ştefan Andreescu, *Restitutio Daciae, Studii cu privire la Mihai Viteazul*, III, Editura Albatros, 1997, Bucureşti, p.408-409.

despărţiseră de cei ai lui Drăghici. Aşa cum am arătat Şuica pârcălab avusese doi fiii: Dumitru şi Şuica, Calea, probabil, pe Preda şi Pătraşco, iar Rada pe Anca, Radu şi Şuica.

Radu şi Şuica, fiii Radei, continuă linia Rudenilor, iar Anca rămâne în Sălătruc, dar cea mai mare parte a averii din Şuici o deţineau urmaşii lui Şuica pârcălab.

La 5 martie 1645, Drăguşin mare paharnic din Deleni a cumpărat satul Şuica de lângă Slatina de la Dumitru şi fratele lui Drăgan cu 2300 de aspri şi părţile lui Dragomir, Dumitru şi Radu *nepotul lui Şuica pârcălab* din satul Şuici cu 5000 de aspri.[39] Mai întâi trebuie să observăm că dacă numele lui Drăgan nu a fost greşit trecut în loc de Dragomir atunci nu pot să spun cine erau primii doi vânzători din Şuica, apoi că ultimii vânzători erau toţi trei nepoţii pârcălabului, primii doi fiii lui Dumitru vătaf, iar al treilea al lui Şuica din Şuici; de ce apare numai Radu rămâne inexplicabil.

Hrisovul cu care am început articolul întăreşte un altul din 7 iunie 1648 referitor la împărţirea averii lui Şuica mare pârcălab. Nemulţumirea fiilor lui Dumitru vătaf era determinată de faptul că moştenirea bunicului lor nu a fost împărţită în trei ci în două, iar ei au divizat acestă jumătate, în timp ce vărul lor a moştenit-o întreagă. Averea acestuia s-a întregit şi prin căsătoria sa cu fiica lui Radu din Sălătruc, verişoara sa de-a doua.[40]

În documentul din 1648 se vorbeşte despre judecata celor 6 boieri şi revenirea asupra ei cu 12 boieri; pe care îi numeşte şi pe care nu îi avem în documentul din 1665, anume: fratele lui Dragomir, Radul logofă din Brătiani, Stanciu ceauş şi Şuica din Şuici, Stroe Dolofanul din Costeşti, Udrea logofătul din Rădăcineşti, Dumitraşco postelnic din Cepari, Pârvul, Stroe, Isidor din Sălătruc, Stanciu iuzbaşa, Ivaşco din Crăstieneşti[41].Toti acesti boieri sunt din satele învecinate, anume din zona dintre Olt şi Argeş. În ambele grupe de boieri chemaţi de Matei Basarab figurează Stroe roşu şi Pârvu din Sălătruc, în timp ce Ivaşco clucerul *săn Datco vornic din Corbani* prima oară, era numai Ivaşco ot Cârstieneşti a doua oară, iar în 1665 a fost chemat împreună cu tatăl său Datco vornic ot Cârstieneşti când Ivaşco devenise iuzbaşă; în al doilea şi al treilea grup de boieri figurează Radu logofăt din Brătiani şi Şuica din Şuici. În fondul de documente al familiei Brătianu, aflat la Arhivele Nationale ale României am găsit 52 de dosare, în care sunt schiţate genealogiile unor familii din Valahia, cele mai multe din sec. al XVIII-lea şi înrudite cu familia Brătianu. Aceste genealogii, foarte interesante, au fost întocmite la începutul sec. XX când lipsa opusurilor de documente pentru perioada anterioară mijlocului sec. al XVII-lea a determinat o serie de greşeli explicabile.

---

[39] Catalogul, VI, p 43-44.
[40] DRH, XXIV, p.161.
[41] Catalogul, VI, p 422.

Interesul pentru familia din Suici a fost determinat de faptul că Stanca, fiică lui Oprea din Rătivoeşti căsătorită cu Dima Grecul din Brătianii de Sus începe familia Brătianu. O ramură a cărei genealogie am găsit-o în fondul Brătianu a fost cea a lui Cazan fratele lui Şuica vornicul; acesta s-a despărţit de fraţii săi şi s-a căsătorit în judeţul Gorj, a avut doi fii-Pătru comis şi Cazan spătar- şi o fiică. Despre soţia lui Cazan spătar împreună cu fiul ei Părtu, ajuns mare spătar în timpul lui Mihnea al II-lea[42], am vorbit mai sus, în legătură cu schimbarea de moşii dintre ea şi jupaniţa Velica. Pătru mare spătar din Baia nu a avut urmaşi dar mai mulţi veri şi nepoţi de veri.[43] Descendenţii lui Vlad portar nu au fost cuprinsi între genealgi.

La mijlocul sec. al XVII-lea urmaşii lui Badea vornicul din Şuici ocupau numai dregătorii locale, iar proprietăţile situate între Olt şi Argeş fuseseră împărţite între o mulţime de descendenţi; revenirea lor s-a produs abia la începutul sec. XIX prin familia Brătianu.

Documentul din 1665 despre care am vorbit la începutul articolului a fost scris pe o hârtie poroasă, (Î=45,5cm, L=29,5cm) îndoită pe înălţime, formând două foi. Textul a fost scris cu cerneală neagră şi câteva litere din text, fără importanţa, cu roşu ca şi monograma domnească de la sfârşit peste care este iscălitura domnului cu negru; crucea şi litera M de la începutul textului sunt înconjurate de flori colorate vernil şi auriu.

Pecetea cu timbru sec a fost aplicată peste o foiţă cusută pe hârtia actului cu lână verde. Pe sigiliu două personaje flanchează un plop mic sub corola solară; personajul din stânga pare mai matur şi are o coroană mai mare decât cel din dreapta.

[42] DIR, XVII, B, V, p. 253-254.

[43] Arh. Naţionale, Fond Brătianu, 2/49, p.15-18.

Мйлостїею божїею Радул воевода и господнинь всои земли Угрровлахїискїи снъ великаго и пръдобраго стара господном Їѡ Леон Щтефан воевод дават господство ми сїю повьленїе господство ми slugii domniei mele Radul roşul ot Şuici ot sudstvo Argeş şi cu feciorii lui câţi are şi câţi Dumnezeu i va da ca să fie lui ale lui drepte moşii din Şuici cu rumâni şi cu ţigani cât să va alege partea tătân'său Şuica, din câmp, din pădure, din apa şi din dealul cu viile şi din vaduri de moară şi din şăzutul satului de pretutindenelea şi de preste tot hotarul cu tot venitul din hotar pân<ă> în hotar. Pentru că aceaste moşii şi vii, rumâni, ţigani sunt ale lui drepte şi bătrâne ocine încă de la părinţii lui.

Şi tot le-a fost ţinut cu bună pace, iar după aceaia când au fost în zilele răposatului Matei voievod fostu-sau sculat cu pâră verii lui Dragomir i Dumitru, feciorii lui Dumitru din Şuici şi au fost mersu de s-au pârât de faţă in divan 'naintea lui Matei voievod zicând Dragomir cu frate-său Dumitru cum nu le sunt moşiile şi rumânii şi ţiganii de la părinţii lor împărţiţi, iar Radul roşu s-au fost plânsu cum le sunt moşiile împărţite încă din zilele Mihnii voievod şi ştie cine ce ţine.

Într-aceia Matei voievod n-au fost crezut nici pre unul nici pre altu; ci le-au fost dat la mijlocul lor 6 boieri adevăritori pre răvaşe domneşti anume ot Cepari Ivaşco clucer i ot Stoieneşti Preda Dolofanul i ot Corbeani Neagoe log<ofat> i Ivaşco sân Datco vornicul i ot Sălătruc Stroe roşul i Pârvul ca să caute şi să adevereze fostu-ş-au împărţit părinţii lor moşiile şi rumânii şi ţiganii din zilele Mihnii voievod au n-au fost împărţite.

Deci, când au fost la zi la S<fân>ta Troiţă, iar acei 6 boieri care scriu mai sus ei s-au fost strânsu toţi dimpreună la sfânta Mănăstire Cozia şi s-au fost întâmplat atuncea cu boierii şi părintele <e>piscupul Ignatie de la Râmnic şi părintele egumenul Vasile de la Bistriţa şi egumenul Ştefan de la Cozia şi alţii mulţi boieri dimprejurul locului şi au fost adevăraţi toţi cum a fost împărţit părinţii lor moşiile lor ce au avut încă din zilele Mihnii voievod.

Deci, au fost rămas Dragomir şi cu frate-său Dumitru de leage şi de judecată dinaintea sfintii mănăstiri Cozia, de la tot săborul şi le-au fost făcut acei 6 boieri cartea lor de judecată la mâna Radului roşu cum să-şi ţie moşia tătâne-său Şuicăi cu pace cum o am văzut domnia mea şi o am cetit în divan.

Iar apoi, Dumitru, fratele lui Dragomir el nu s-au fost lăsat nici aşa ci au fost mersu a doua oară în divan 'naintea lui Matei voievod de faţă cu vărul său Radul roşu zicând cum nu i-au fost judecat cu dreptul acei 6 boieri.

Într-acea Matei voievod fost-au dat lui Dumitru legea ţării 12 boieri pre răvaş<e> domneşti ca să jure de [..]* văru-său Radul roşu cum nu s-au fost împărţit părinţii lor în zilele Mihnii voievod, iar dacă au fost scrise răvaşele ceale de jurători el numai decât s-au lepădat de lege din divan şi l-au fost scos

* lipsă in text.

Matei voievod pre Dumitru din divan cu mare ruşine şi de atunci încoace tot au ţinut Radul roşul moşie din Şuici şi rumânii şi ţiganii cu bună pace.

Iar aicea, când au fost acum în zilele domnii meale iar Dumitru, vărul Radului roşu iar s-au sculat cu pâră şi au venit înaintea domnii meale în divan de s-au pârât de faţă cu Radul roşul.

Într-aceia domnia mea datu-le-a la mijocul lor 12 boieri pre răvaşe domneşti, anume, ot Lipia Duminec căpitan i ot Crâstieneşti Datco vornicul i Ivaşco iuzbaş ot tam i ot Sălătruc Badea i ot Bereslăveşti Ivaşco log<ofăt> i ot Argeş Marin i ot Brătian Radul log<ofăt> i ot Şuici Şuica i ot Crâstieneşti Dumitru iuzbaşă i ot Corbeni Teodor stol<nic> ca să caute şi să adevereze pentru ocina ot Şuici şi rumâni şi ţigani şi vaduri de mo<a>ră ce au de moşie şi de cumpărătoare de la părinţii lor, fostu-s-au împărţit şi fostu-i-au drept cei 6 boieri care-i au fost luat pre răvaşe domneşti în zilele lui Matei voievod au fost-au făcut vre o făţărie.

Deci, aceşti 12 boieri strânsu-s-au toţi la sat la Şuici şi văzându cartea părintelui Partenie *băiv* (?nn) patriarhul Ţarigradului cu mare blestem asupra lor căutat-au şi au adeverit foarte cu dreptate dimpreună cu oamenii buni bătrâni diprejurul locului cum că au fost împărţit părinţii lor Şuica cu frate-său Dumitru încă mai dinainte vreme din zilele Mihnii voievod când au fost cursul anilor 7089 <1581>, precum am văzut domnia mea şi cartea lui Matei vodă [..][*] şi de rămas făcută pre cartea celor 6 boieri de judecată şi amândouă răvaşele domneşti şi cartea celor 12 boieri de judecată la mâna Radului roşu fiind ispravnic sluga domniei mele Stan vt<ori> post<elnic>.

Drept aceia şi domnia mea încă am dat Radului roşu ca să-şi ţie aceste moşii şi rumâni şi ţigani şi vaduri de moară cu bună pace, să fie lui şi feciorilor moşie stătătoare în veci.

Сеже убо и сведетеліе поставих господство ми :jupan Gheorghe vel ban, i Stroe velichi vornic, i Radu velichi log<ofăt> i Mareş velichi vist<ier> i Drăghici vel spătar i Badea vel pah<arnic> i Şărban vel post<elnic> i Neagoe vel clucer i Iordan vel stolnic i Papa vel post<elnic> i <I>vaşco vel sluger; Radu Năsturel vel log<ofăt> ispravnic.

написах Azgoran log<ofăt>
У город букурешти
месец иуние днй 6, 7163

* lipsă în text.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

DOUĂ DOCUMENTE MAI PUȚIN CUNOSCUTE REFERITOARE LA BISERICA DIN SCHITU GOLEȘTI, JUDEȚUL ARGEȘ

ȘTEFAN TRÂMBACIU
DONIA POȘTOACĂ

Într-un articol referitor la Schitu Golești, pr. I. Răuțescu amintește cartea lui Radu voievod dată la 25 iulie 1526 în care apare pentru prima oară menționată moșia Grădiștea de Sus, lângă Câmpulung. Tot în acest articol sunt amintite și alte cărți domnești care fac referiri la această moșie datate la 1527, 1574, 1597, 1599, 1608, 1628, 1630, 1632 și 1640, toate publicate în volumele de documente ale Țării Românești[1].

În anul 1648, Grădiștea este vândută mănăstirii Câmpulung de către Nan „postelnic ot Bărbătești" însă „tot satul den câmp, den pădure, den apă cu munții, fără numai a 6-a parte n-am vândut, care o au dat Tatul sluger iar la sfânta mănăstire de pomană și am tocmit za ughi 200 bani gata"[2]. Această moșie este hotărnicită la 8 noiembrie 1700[3] de către șase boieri hotarnici, luați „den poruncă domnească de egumenul Ionachenție de la mănăstirea Aninoasa",[4] fiind menționat și hotarul Grădiștei de Jos, dinspre hotarul Coteștilor de la Râul Câmpulungului. În acest loc, în anul 1676 episcopul Grigore al Buzăului a ridicat o biserică pe care a închinat-o ca metoh mănăstirii Câmpulung. Așezământul de închinare a schitului este transcris de către preotul I. Răuțescu integral în articolul menționat din „Glasul Bisericii". Ceea ce nu publică preotul I. Răuțescu ci doar amintește, în rezumat, de existența lui, este hrisovul din 5 februarie 1600, prin care același Grigore, episcop de Buzău, scoate schitul Golești, ctitoria sa, de sub închinarea mănăstirii Câmpulung, „fiind căzut în lipsă din cauza neîngrijirii den partea acestei mănăstirii"[5]. La 23

[1] I. Răuțescu, *Știri documentare privitoare la Biserica din Schitu Golești*, în „Glasul Bisericii", nr. 3-4, martie 1960, p. 864.
[2] Arhivele Naționale București, Mănăstirea Câmpulung I/15, ms. 204, f. 11.
[3] Arhivele Naționale București, Mănăstirea Câmpulung I/26, ms. 204, f. 17.
[4] *Ibidem.*
[5] Arhivele Naționale București, M-rea Câmpulung LXIV/20, copie.

aprilie 1694, soborul mănăstirii „ot Dolgopol" hotărăşte ieşirea schitului de sub autoritatea mănăstirii în schimbul unei „ruptori" pe care o va plăti la „sfeti Ghiorghie" i la sfeti Dimitrie taleri 10"[6]. Pentru cei interesaţi transcriem aceste două acte foarte importante pentru biserică din Schitu Goleşti.

1690 (7198) februarie 5.

Grigorie, episcop de Buzău, scoate schitul Goleşti, ctitorie a sa, de sub închinare la mănăstirea Câmpulung, fiind căzut în lipsă din cauza neîngrijirii din partea mănăstirii şi a egumenilor.

Grigorie, Bojieiu blagodcestiu, episcop Buzevschi.

Făcut-am această carte a smerenii noastre ca să fie în urma noastră sfântului şi dumnezăescului schit al nostru den Goleşti care, den mila lui Dumnezeu şi cu ajutoriul maicăi Precistii şi cu ruga slăviţilor şi luminaţilor sfinţi ai hramului, l-am început den temelie şi l-am zidit până la săvârşit cu toată nevoinţa cum şi cu cheltuiala noastră, zidindu-l nu multă bucurie şi dragoste nevoind cu toată priinţa, fiind lucrarea lui pren vreami greale şi cu mare lipsă. Iar fiind aprinsu cu liubov şi cu multă râvnă cătră săvârşirea lui, am tot silit cu cât am putut de l-am înălţat precum se vede şi l-am înpodobit în lăuntru cu icoane, cu tâmple, cu toate ce trebuiescu, cu aur. Şi l-am zugrăvit şi înprejur l-am îngrădit cu curte de piatră, cu casă cu pivniţă, cu chilii, cu clopotniţă, cu clopote şi l-am ajutorat cu moşioare, cu vii, cu vite, cu stupi, cu ţigănaşi, cu scule de argint, cu odăjdii, cu vase de aramă, cu tipsii, cu căldări, cu tingiri, cu de toate precum mi-a fost prilejul şi cum mi-au fost şi vremile, precum să vor arăta în catastihul ce am dat la ispravnicul ce am pus, care am făcut şi iaste iscălit de mine.

Şi socotindu eu că nu să va putea ţinea de sineşi, l-am fost lipit lângă sfânta mănăstirea Câmpulungul ca să-l caute şi să-l ajutoreze la vremi de nevoie şi să / se / chivernisească de egumenii ce se vor rândui prin vreami la aciastă casă, făcându-le şi scrisoarea mea la mâinile lor, aşăzând ca să pue ei ispravnic şi popi den mănăstire ca să lucreze moşioarele şi să caute de trebile casii cum şi ale mănăstirii cei mari şi să facă slujbele bisericii pre obicina şi rânduiala ce au şi ei la mănăstire. Şi când va veni zioa sfinţilor ai hramului să meargă însuşi egumenul să-i cinstească cu slujbe şi cu pofale (?) şi să le facă prăznuire cum să cade, pre cât le va fi putinţa casei şi alte multe trebuite lucruri.

Întru aceia a noastră scrisoare însemnând ca toate să să păzească nemutate şi neschimbate, încă cu cât se va putea totu să să adauge şi să să înmulţească spre mai multe şi bune obiciaiuri, iar a scădea nu. Şi am lăsat asupra lor dându-le voe spre toate a le căuta şi a le păzi.

Iar când am cercetat pre vreme ca cela ce am avut durere în inimă ştiind osteninţa mea acolo ca să auz ceva folos şi că iau ceva mângăere şi odihnă den

[6] Arhivele Naţionale Bucureşti, M-rea Câmpulung LX/73 şi LXIII/64, copie.

chiverniseala lor nu am aflat nice un temeiu şi nici o căutare, ce mai mult scăzădenie şi lipsă întru toate şi sfânta biserică părăsită şi mai mult închisă şi toate zisele mele slăbite, den carele la mai multă grijă am căzut şi mai la mare cheltuială de căt întăiu, cănd era asupra mea.

Deci, văzănd eu aşa că s-au slăbit, încă fiind eu viu, am socotit dar, în urma mea cu căt mai mult să vor slăbi obicinele şi tocmelile mele ce am lăsat asupra lor, ci dar iată că las acea închinăciune ce am făcut şi o stricu. De acum să nu să ţie în seamă şi să fie necrezută, ci iar să fie supt grija şi stăpănirea noastră cum şi întăi să să caute de ceia ce se vor răndui de noi a fi ispravnici iar de către ei să fie în pace şi nebăntuit în veci.

Iar cine s-are ispiti a face preste cuvăntul meu să fie supt blestem şi neertat de mine în veci.

Fevruarie 5 dni, leat 7198 (1690).

Grigorie, episcop Buzăului.

Ştefan Piscupescu adeverez această copie scoasă după cartea strămoşului meu[7].

1694 (7202) aprilie 23.

Ieşirea schitului Goleşti de sub autoritatea mînăstirii Cîmpulung, obligându-se să-i dea pe an câte taleri 20 în două rînduri.

Eu eromonah Vasile, egumen, înpreună cu tot săborul sfintei mănăstiri ot Dolgopol făcut-am aciastă scrisoare a noastră ca să fie de mare credinţă şi de mărturie sfântului şi dumnezeescului schit din Goleşti care este hramul sfinţilor şi luminaţilor părinţi Vasilie Velichi, Grigorie Bogoslov, Ioan Zlataust, care din temelie iaste zidit de sfinţiia sa răposatul părintele chir Grigorie ce au fost episcop la Buzău şi l-au închinat sfinţii mănăstirii ca să se caute şi să să păzească de sfănta mănăstire, precum scrie şi cartea sfinţii sale cea de închinăciune, întru care, lăngă alte multe învăţături ce scrie acolo, zice şi aciasta: ca să să caute una cu alta şi cănd ar prisosi la una şi ar lipsi la alta să se ajute. Iar apoi, după vreme, pentru multele nevoile ţării şi întâmplări ale oştilor, au căzut amăndoao la slăbiciune şi la lipsă şi neputăndu-să să să ţie cu cea dintăiu tocmeală şi ca să nu piardă şi noi să rămănem în blestem, am socotit cu tot soborul sfintei mănăstiri şi cu ctitorii înpreună de i-am făcut o ruptoare să să ştie ce va da mănăstirii ajutoriu ca să fie pomana ctitorilor şi am aşăzat să dea de an căte taleri 20, la sfeti Ghiorghie i la sfeti Dimitrie taleri 10, iar altă băntuială să nu mai aibă de către mănăstire, de nimic, nici de lucruri, nici de altele, făr decăt numai să-şi dea ruptoarea lor. Iar ei să aibă voe să-şi caute moşioarăle şi viile să le lucreze, şi ce-ar afla venit pă iale să-şi ia, să se ajutoreze casa. Şi de către mănăstire să nu aibă nici o opreală că aşa am aşăzat şi am legat cu tot săborul. Şi alte tocmele, căte sănt scrise în cartea închinăciunii, toate să să ştie şi să să caute de / schit /.

[7] Arhivele Naţionale Bucureşti, M-rea Câmpulung LXIV/20, copie.

Aşişderea rugăm pre cei ce în urma noastră, prin vremi, să vor rândui a fi năstavnici sfintei mănăstiri să aibă a ţinea şi a păzi aciastă tocmire stătătoare în veci, iar carii ar strica şi ar călca aciastă tocmire să fie supt mare blestem de domnul nostru I/su/s H/risto/s şi de sfinţii părinţi de la Nicheia şi de alte sfinte săboare, aşijderea să fie şi de sfinţii hramului neertaţi.

Şi pentru ca să se crează am întărit şi cu pecetea sfintei mănăstiri.

Aprilie 23, 7202 (1694)

(pecetea mănăstirii Cîmpulung)

Ieromonah Vasilie, egumen ot Dolgopol. Ioan proegumen ot Dolgopol. Eromonah Daniil. Popa Necula sin episcop. Theodosie proegumen ot Dolgopol. Eromonah Ioan dichiul. Ghenadie eromonah. Daniil eromonah.

Aciasta iaste copie din cuvânt în cuvânt asemenea după cel adevărat zapis, iulie 15, 1786.

Sidis Grigorie[8]

[8] Arhivele Naţionale Bucureşti, M-rea Câmpulung, LX/73 şi LXIII/64, copii.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

O CTITORIE NECUNOSCUTĂ DIN VREMEA DOMNIEI LUI ȘERBAN CANTACUZINO: BISERICA DIN VALEA MARE - PODGORIA, COM. ȘTEFĂNEȘTI (JUD. ARGEȘ)

CRISTIAN MOISESCU

În satul Valea Mare - Podgoria, aparținătoare de comuna Ștefănești subordonată municipiului Pitești, se păstrează în bună parte încă întregi zidurile unui lăcaș pios cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului", construit în deceniul de domnie al lui Șerban Cantacuzino (1678-1688) (fig.1). Asupra momentului ridicării sale, stă mărturie sigură pisania săpată în piatră aflată deasupra ușii de intrare în pronaos, care precizează: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnarea Duhului Sfânt îndemnatu-m-am Robul lui Dumnezeu jupan Nicola i jupânița evo Ancuța de în mila lui Dumnezeu făcut-am această sfântă și dumnezeiască biserică în zilele bunului și creștinului Io Șerban Voievod, iară cine s-o trage din neamul meu și va milui această sfântă casă să fie ctitor ca și mine, iară cine va lua-o să fie sub blestemul lui Dumnezeu, leat 7193 (1684-1685)"[1].

Fig. 1. Biserica de la Valea Mare-Podgoria.

Arhitectura bisericii, până în prezent neinvestigată și, deci, nepublicată, este ilustrată grafic în studiul de reconstituire alăturat (fig. 2), reprezentând în linii mari o replică a bisericii bucureștene a „Doamnei", ctitorită de doamna

[1] Citită de mine în anul 1987. Pisaniile bisericii din Gura Văii Mari de care ne ocupăm, precum și cea a schitului Valea Mare cu hramul „Sf. Ioan Bogoslovul și Sf. Nicolae", construit de arhimandriții Nichifor și Nicodim la 1765-1766, au fost publicate în „Mitropolia Olteniei", 1964, nr. 879 și 880.

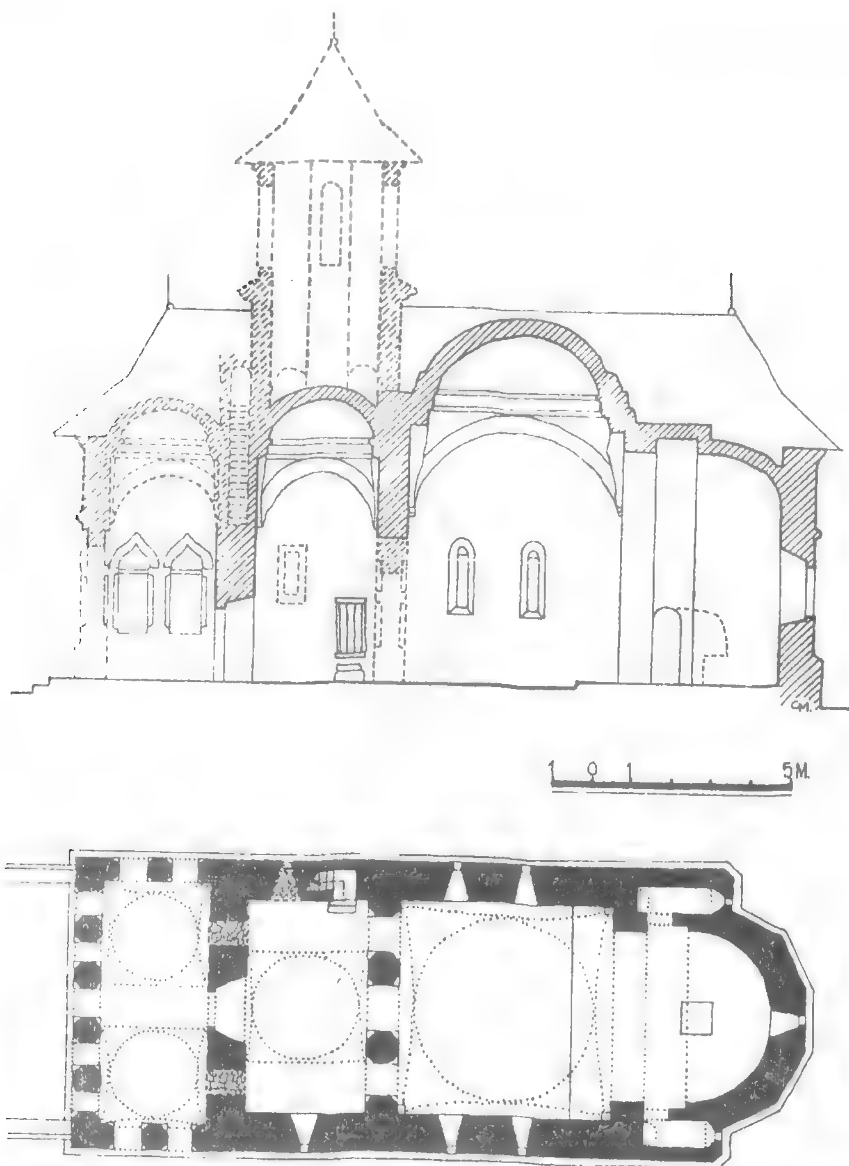

Fig. 2. Studiu de reconstituire.

Maria, soția lui Șerban Cantacuzino, în anul 1683[2] (fig. 3). De fapt în ce constau asemănările cu lăcașul cantacuzin amintit? În cadrul aceluiași plan de tip „sală", deci fără abside laterale, a fost rezolvată articularea spațiilor naosului și pronaosului printr-un zid străpuns de arcade, ceea ce permite realizarea unui

[2] N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 201-203.

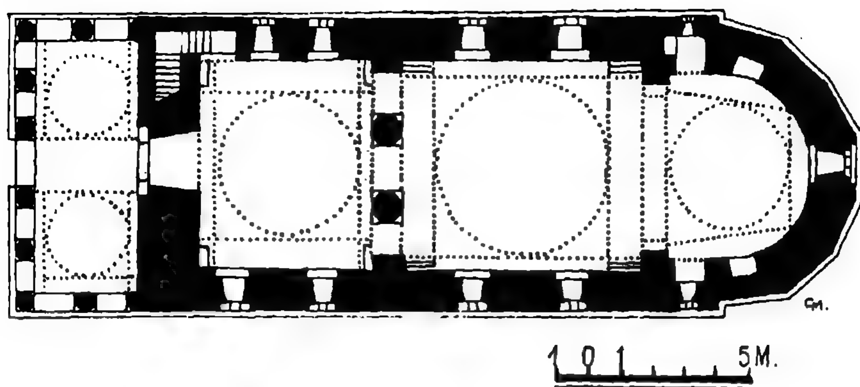

Fig. 3. Biserica Doamnei, Bucureşti.

volum spaţial interior unitar, asigurând o mai bună comunicare între cele două compartimente. Acoperirea se făcea cu câte o calotă pe pandantivi în naos şi pronaos şi două calote despărţite printr-un arc semicircular longitudinal în pridvor. Un turn-clopotniţă dispus peste pronaos, la care conducea o scară amenajată în grosimea zidului nordic al acestei încăperi, constituia volumul dominant al lăcaşului văzut chiar dinspre intrare. Deosebirea esenţială dintre cele două biserici, în afara dimensiunilor (biserica „Doamnei" este cu cca 8 m mai lungă şi cu 2 m mai lată), constă, în primul rând, din acoperirea altarului ctitoriei argeşene cu o semicalotă, în timp ce biserica doamnei Maria Cantacuzino are altarul încununat cu o semisferă dispusă pe pandantivi, susţinute de arce cu secţiune variabilă[3]. Alte două diferenţieri în arhitectura acestor lăcaşuri sunt înfăţişate, pe de o parte, prin încadrarea altarului bisericii din Valea Mare - Podgoria cu două mici încăperi-anexă-distincte, dispuse în sens longitudinal (fig. 2), iar pe de altă parte în tratarea decoraţiei faţadelor, alcătuită numai din profilatura soclului, brâului median şi a cornişei (fig. 4). În timp ce biserica domnească bucureşteană are proscomidia şi diaconiconul conceput sub forma a două nişe dispuse transversal, pe direcţia nord-sud, faţadele sunt alcătuite din două registre egale decorate cu arcaturi, separate printr-un brâu median.

---

[1] N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia, partea a treia*, „BCMI", fasc. XXV, 1932, p. 15, 20, 22, 29, 47-48 şi pl. L-LVI şi „BCMI", 1936, p. 17, 18, 20, 21, 30-33. Asupra originii, evoluţiei şi generalizării în Transilvania a acestui inedit detaliu apărut în arhitectura muntenească la mijlocul secolului al XVII-lea, după zidirea bisericii Stelea din Târgovişte (1645), la ctitorii ale epocii mateine (bisericile episcopală din Buzău, 1649 şi Sf. Apostoli din Bucureşti, cca 1650), a se vedea studiul meu intitulat: *O particularitate în boltirea monumentelor religioase - expresie a unităţii spirituale româneşti de-a lungul evului mediu*, „Ars Transilvaniae", IV, 1994, p. 15-34.

Trăsătura novatoare care particularizează formele planimetrice şi structurale ale bisericii de care ne ocupăm o reprezintă, fără îndoială, tratarea distinctă a compartimentelor proscomidiei şi diaconiconului în cadrul unui monument de tip „sală".

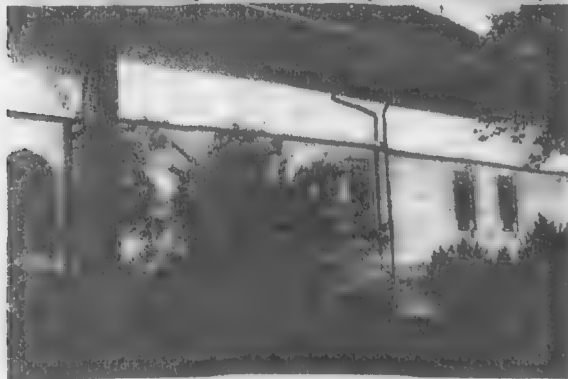

Fig. 4. Biserica de la Valea Mare-Podgoria. Faţada.

Asemenea forme, frecvente la bisericile cruciforme sau cu structură triconcă începând din secolul al XIV-lea, apar la Sf. Nicolae Domnesc de la Argeş (c. 1352) sau la Tismana (1377-78), fiind continuate apoi la numeroase alte monumente din Ţara Românească, nu sunt cunoscute decât la acest mic lăcaş mănăstiresc de plan „sală".

Motivarea apariţiei acestor încăperi liturgice, dezvoltate, caracteristice lăcaşurilor de mănăstire, este oferită de rarele documente referitoare la biserica de care ne ocupăm, cum sunt acelea din 1688 ian. 27, 1688 noiembrie 14 şi 1689 aprilie 18[4], unde este amintit schitul Valea Mare „al călugărilor" sau din „Gura Văii", prin care ctitorul s-a înţeles cu egumenul Vieroşilor asupra locului de amplasare, iar apoi, „isprăvindu-se, să fie închinat metoh la Sf. mănăstire Vieroşi", din apropiere. Schitul a fost terminat de Ancuţa soţia lui jupan Nicola după moartea acestuia, care, într-adevăr, l-a închinat mănăstirii Vieroşi.

Cine a fost de fapt acest jupan Nicola? Tot documentele ne informează că se chema Ghimpescu şi era negustor în Piteşti, unde, de altfel şi locuia.

Ştiind amploarea comerţului piteştean cu Transilvania, unde se trimiteau vinuri la Braşov şi Sibiu prin „Drumul cel mare al Piteştilor" (cu ramificaţii către Sibiu prin Curtea de Argeş, prin Câmpulung spre Braşov şi prin Slatina, Craiova şi Severin către Banat), care încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea era deosebit de înfloritor[5], în acest intens schimb comercial îl putem considera ca fiind implicat şi pe jupan Nicola Ghimpescu, ctitorul schitului de la Valea Mare-Podgoria, despre care documentele, din ceea ce cunoaştem, nu ne oferă alte informaţii.

În schimb, asupra prosperităţii comerţului piteştean suntem informaţi de

[4] Arhivele Statului Bucureşti, fond m-rea Vieroşi, XXIV / 2 şi XXIV / 5, precum şi mss. F. 192 şi 157-158; N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I, vol. 2, 1970, p. 697-698 şi nota 3, p. 721-722.

[5] Paul I. Dicu, *Din istoria municipiului Piteşti. Scurtă privire asupra epocilor străveche, veche şi medievală*, „RMM.MIA", 2, 1988, p. 9.

un document din 1676, când negustorii s-au organizat într-o asociaţie profesională, din care va fi făcut parte şi ctitorul bisericii din Valea Mare, prima de acest fel cunoscută în ţara noastră[6].

Important de subliniat este faptul că în această epocă, odată cu jupan Nicola Ghimpescu, apar în calitate de ctitori şi alţi negustori români din Bucureşti, Târgovişte, Craiova, Rm. Vâlcea etc., acesta fiind poate primul caz cunoscut după cel al lui Stelea cupeţul din sec. XVI, deoarece „Grecii“ care au făcut avere în Ţara Românească ca negustori, împământenindu-se prin căsătorie, erau mult mai numeroşi. Aşa a fost cazul acelor Mihalcea Caragea, grec din Hios, Dona Pepano, Gheorghe Caridi (Popescu), tatăl cronicarului şi a altora nenumăraţi, care au ajuns la înalte dregătorii.

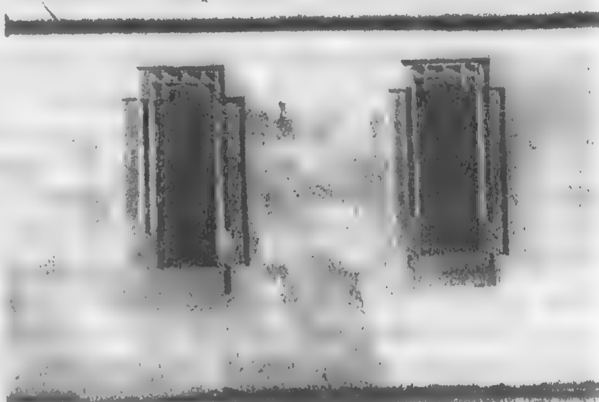

Fig. 5. Biserica de la Valea Mare-Podgoria. Ancadramentul ferestrelor.

Inovaţia de detaliu a celor două compartimente distincte ale pastoforiilor este dovada peremptorie a faptului că arhitectura realizată în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, care prefaţează epoca brâncovenească, adică acea perioadă când se inaugurează lent dar fără ezitări trecerea de la evul de mijloc către modernitate, se caracterizează nu numai prin noutatea programelor, ci şi prin înoirea formelor planimetrice şi structurale. Aceste idei novatoare care se grefează pe fondul existenţei unor rezolvări tradiţionale, cum se poate constata şi la lăcaşul argeşean în cauză, constituiau nu atât o necesitate, cât, mai ales, o dovadă de maturitate în conceperea arhitecturii epocii.

De la această biserică a schitului Valea Mare provine o icoană de lemn reprezentând scena Învierii Mântuitorului, păstrată la Muzeul Naţional de Artă. Pe verso o inscripţie: „Am scris eu Ioan mult greşitul; mai 8 zile, anul 7232 (1724)“[7] ar putea fi o mărturie a numelui zugravului decoraţiei pictate interioare, care astăzi nu se mai păstrează, iar Ioan, prezumtivul pictor, unul dintre cei care se formase în cadrul vestitei şcoli de zugravi de la Piteşti. Această şcoală a dat în secolul al XVIII-lea mari artişti de talia lui David,

[6] În anul 1676 s-a înfiinţat o asociaţie a negustorilor din Piteşti (cf. P. Cernovodeanu, „R.d.i.“, t. 33, nr. 6, 1980, p. 1094.

[7] *Inscripţiile medievale ale României, I, Oraşul Bucureşti*, Bucureşti, 1965, nr. 1120, p. 743.

Nicolae, Simion şi Petru, din care unii au ajuns să picteze până în părţile Bihorului, unde ne-au lăsat inestimabile dovezi ale meşteşugului lor artistic.

După anularea funcţiei sale de locaş monastic cu prilejul secularizării averilor mănăstireşti, schitul de la Valea Mare a fost atribuit parohiei satului în marginea căruia se afla şi care nu avea biserică. Pentru a putea adăposti numărul sporit al credincioşilor, prin deceniul al nouălea al secolului trecut, au fost demolate arcadele dintre naos şi pronaos precum şi cele de vest ale pridvorului. În aceste împrejurări, şubrejite de seisme, au dispărut atât baza turlei aflată peste pronaos cât şi boltirea pridvorului, turla fiind demolată în urma cutremurului din anul 1838. S-a adăugat, în schimb, o spaţioasă tindă cu un cafas din lemn în partea de vest a bisericii, care a disproporţionat şi a urâţit construcţia. Există însă toate mărturiile şi reperele necesare unei restaurări ştiinţifice, ale cărei forme iniţiale au fost stabilite de studiul grafic pe care l-am întocmit, după o minuţioasă cercetare de arhitectură a urmelor ce se mai păstrează pe monument[8]. În anul 1984 biserica a fost pictată din nou de Ion Savu, cu îndemnul şi grija preotului paroh Gh. Bacria. Sperăm ca direcţia de specialitate din Ministerul Culturii, cu avizul Comisiei Monumentelor Istorice, să dea curs acestei sugestii cât mai neîntârziat, având în vedere valoarea şi vechimea edificiului.

Dar această biserică are şi un caracter memorial. În primele zile ale lui septembrie 1944, între zidurile sale a fost prohodit marele scriitor Liviu Rebreanu, aflându-şi apoi temporar locul de veci în curtea acestui locaş până în toamna anului următor, când a fost reînhumat la cimitirul Belu din Bucureşti.

---

[8] V. Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976, p. 122, 234 passim.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

OCUPAȚIILE AUSTRIECE ȘI MAGHIARE LA CÂMPULUNG ÎNTRE 1688-1691

CLAUDIU NEAGOE

Până la sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino moșnenii câmpulungeni și-au văzut în pace de activitățile lor de zi cu zi. Veștile referitoare la înfrângerile suferite de turci aveau să-i neliniștească, însă, din ce în ce mai mult. Norii războiului se apropiau cu repeziciune de Țara Românească.

După eșecul marelui vizir Kara Mustafa la Viena, în 1683, asistăm la o schimbare aproape totală a raportului de forțe din sud-estul Europei[1]. Acum, criza Imperiului Otoman devine tot mai evidentă[2]. Este momentul în care Imperiul Habsburgic hotărăște să aducă Țările Române în sfera sa de influență. Misiunea agenților imperiali, abatele Antoine Dunod și contele Ladislau Csaki, din 1685, are drept scop atragerea principelui Țării Românești, Șerban Cantacuzino (1678-1688), la acțiunile antiotomane ale Casei de Austria[3]. Acesta, însă, nu este dispus să dea trimișilor imperiali un răspuns pozitiv, în lipsa unor garanții clare. Nici cea de-a doua misiune, a abatelui Giovanni del Monte, din anii 1687-1689, nu va avea succes[4]. Chiar dacă victoriile imperialilor împotriva turcilor (1686-1688) erau îmbucurătoare pentru domnul muntean, ele alimentându-i visurile de mărire,[5] politica dusă de austrieci în Transilvania avea să-l neliniștească și să-l facă tot mai neîncrezător în idealurile

---

[1] V. Ciobanu, *Românii în politica Est-Central Europeană, 1648-1711*, Iași, 1997, pp. 133-166.

[2] Șt. Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața. Domnia. Epoca*, București, 1969, p. 42

[3] *Ibidem.*

[4] Idem, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj-Napoca, 1981, p. 68.

[5] Primele manifestări legate de afirmarea originii imperiale bizantine a familiei Cantacuzino sunt: pisania de la mănăstirea Cotroceni (1679-1680), stihurile la stema de pe „Liturghierul" din 1680, „Evangheliarul" din 1682 și „Apostolul" din 1683 (vezi Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii, 1550-1800*, vol. II, București, 1987, p. 81). Considerându-se descendent din acel Cantacuzino, Ioan al VI-lea, împărat al Bizanțului din prima jumătate a veacului al XIV-lea (vezi *Predoslovia Bibliei de la București, din 1688*, în volumul „Cărți românești vechi. Predoslovii", pp. 70-71), Șerban Cantacuzino visa să elibereze Țările Române și Balcanii și să refacă vechiul Bizanț (A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, București, 1988, p. 203). Atitudinea sa antiotomană nu avea drept scop decât o afirmare a descendenței sale nobile și crearea unui prestigiu pe plan extern (Al. Popescu, Șerban Cantacuzino, București, 1978, pp. 100-101).

Legii Creştine. În aceste condiţii vor căuta să-l constrângă pe domn făcând presiuni la graniţă[6].

Pentru a preîntâmpina o eventuală intervenţie austriacă în ţară, „Şerban-vodă degrab trimise pe nepotu-său, Constantin Brâncoveanu vel-logofătul, cu cărţile, lui Veteranie gheneraleşul, cu multă rugăciune şi cu multe daruri scumpe"[7] la Cerneţi, în august 1688. În ciuda faptului că Brâncoveanu şi generalul Veterani au legat o strânsă prietenie,[8] încercarea s-a dovedit o nereuşită, deoarece la scurtă vreme, generalul austriac a părăsit tabăra de la Cerneţi şi „au venit pre supt munte până la Câmpu Lung"[9], pe care l-a ocupat. La 17 septembrie 1688, domnul trimite la Câmpulung „pe frate-său Mihai Cantacuzino biv-vel-spătarul şi pre gineri-său, Constantin Bălăceanul vel-agă"[10] pentru a-l determina pe Veterani să se retragă din ţară. Dacă rugăminţile celor doi mari boieri n-au avut nici un efect, apropierea iernii, în schimb, l-a obligat pe comandantul austriac să se retragă peste munţi, la Braşov „cu toate oştile să ierneze"[11].

Pentru a evita o nouă intervenţie austriacă, Şerban vodă se hotărî să intre în tratative cu imperialii. O impunătoare solie va pleca din Bucureşti între 3-5 octombrie 1688 „cu cărţi şi daruri scumpe"[12] la Viena, pentru încheierea unei alianţe cu împăratul Leopold I. Dar, moartea neaşteptată a principelui Şerban Cantacuzino (29 octombrie) avea să întrerupă pentru moment, tratativele[13].

Noul domn, Constantin Brâncoveanu (1688-1714), nu se grăbeşte să le finalizeze. Situaţia devine din ce în ce mai complicată, ca urmare a acţiunilor lui aga Constantin Bălăceanu. Acesta căuta să-l determine pe generalul Donat Heissler să atace Ţara Românească pentru a-l înlătura de la tron pe Brâncoveanu[14]. Aflând acest lucru Constantin-vodă trimite în Transilvania pe marele postelnic Radu Golescu, pentru a vedea care sunt intenţiile generalului Heissler şi, eventual, pentru a preveni un atac din partea acestuia[15]. Domnul „pricepea că îndată ce vor pogorî nemţii în ţară, va să vie mare primejdie ţării"[16]. Tocmai de aceea el porunci să se reorganizeze şi să se întărească

---

6 Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, pp. 66-68.

7 *Istoria Ţării Rumâneşti de când au descălecat pravoslavnicii creştini (Letopiseţul cantacuzinesc)*, în „Cronicari munteni", vol. I, Ediţie îngrijită de M. Gregorian, Bucureşti, 1961, p. 216.

8 Care a durat până la moartea lui Federico Veterani, în 1695 (St. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 46.

9 *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 216.

10 *Ibidem*

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*, p. 217.

13 R. Greceanu, Începătura istorii vieţii luminatului şi prea-creştinului domnului Ţării Rumâneşti, Io Constantin Brâncoveanu Basarab-Voievod, da când Dumnezeu cu domniia l-au încoronat pentru vremile şi întâmplările ce în pământul acesta în zilele mării-sale s-au întâmplat, în „Cronici Brâncoveneşti", Antologie de Dan H. Mazilu, Bucureşti, 1988, p. 16.

14 *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717 (Cronica anonimă despre Brâncoveanu)*, în „Cronici Brâncoveneşti", p. 246.

15 *Ibidem*, p. 247.

16 *Ibidem*, p. 248.

grabnic paza la hotar[17]. Apoi, trimite lui Heissler o nouă solie condusă de „Radu logofatul sin Hrizii vistierul din Popești"[18] care duce generalului austriac „o seamă de bani... și o mie de boi"[19]. Încercarea se dovedește nereușită însă. În decembrie 1688 trupele generalului Heissler treceau munții în Țara Românească, ocupând orașele de munte, printre care și Câmpulungul. Forțat de împrejurări, Brâncoveanu semnează tratatul cu Austria la 30 ianuarie 1689. În primăvara aceluiași an, prințul Ludovic de Baden, venit de la Dunăre, trecea prin Țara Românească spre Transilvania. Văzând că Brâncoveanu întârzia în a se declara, în mod deschis, împotriva turcilor, prințul și-a lăsat oștile libere de „au făcut mare pradă și au călcat mănăstirile și au stricat bisericile"[20] în țară. După ce a trecut pe la Câmpulung, Ludovic de Baden a făcut popas la Rucăr, unde s-a întâlnit cu generalul Heissler, căruia i-a ordonat să pornească împotriva lui Brâncoveanu[21]. Acesta a ocupat imediat Câmpulungul, apoi „s-a pornit de au venit la Târgoviște, iar oastea nemțească ajungea țara den munte, până în Argeș cu prada și jaful, și spărgea pimnițele boierilor de mânca și bea, și răsipiia și strica tot, dezbrăca oameni unde găsea și alte multe răutăți făcea"[22].

Pentru a obține un răgaz, până la sosirea ajutorului turcesc, Constantin-vodă Brâncoveanu va căuta să stabilească o înțelegere cu generalul Heissler, arătându-se chiar dispus, cu ocazia întâlnirii de la Drăgășani,[23] să-i accepte condițiile. Aflând, însă, de ajutorul pe care i-l trimite Înalta Poartă,[24] Constantin-vodă porunci marelui armaș Cernica și marelui căpitan Matei Cománean să plece cu o mică oaste împotriva austriecilor care ocupaseră cetatea de scaun de la București. Apoi, de aici „s-au dus gonaci după nemți până la Câmpu Lung, unde și cu strejile lor cele despre urmă s-au lovit"[25]. Înțelegând că nu vor putea rezista multă vreme, austriecii „rădicatu-s-au cu toții den Câmpu Lumg și au trecut în Ardeal"[26].

Revenit în Scaunul de la București, împreună cu noul Principe al

---

[17] Alături de satele de plăieși din județele Argeș, Muscel (unde erau 12 sate de plai, lor încredințându-li-se la 1 ianuarie 1665, din porunca lui Radu Leon, paza celor 10 poteci de trecere spre Transilvania; vezi I. Comănescu, *Albeștii de Muscel - Sat de plai și obligația de a păzi granița în cuprinsul moșiei satului*, în „Studii și comunicări", V, Muzeul din Câmpulung Muscel, 1989, pp. 37-39), Dâmbovița și Prahova (vezi N. Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor din Țara Românească în sec. XV-XVII*, în „Studii și materiale de istorie medie", IV, 1960, pp. 197-198), Constantin Brâncoveanu a organizat la Dunăre și-n Țara Loviștei corpuri de grăniceri, numiți „martalogi", după model turcesc (Idem, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p. 135).

[18] *Cronica anonimă despre Brâncoveanu*, p. 248.

[19] *Ibidem*.

[20] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 222.

[21] R. Greceanu, *op. cit.*, p. 21.

[22] *Ibidem*.

[23] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 223.

[24] R. Greceanu, *op. cit.*, p. 23.

[25] *Ibidem*, p. 26.

[26] *Ibidem*, p. 27.

Transilvaniei, numit de Poartă, Emeric Tököly,[27] Constantin Brâncoveanu plănuieşte pentru primăvara anului următor o expediţie împotriva austriecilor din Transilvania[28].

Cei doi domni – relatează cronica – „au cerut de la împăratul turcesc oşti turcesc şi tătăreşti, să meargă în Ardeal să bată pe nemţi“[29]. Această acţiune a fost acceptată, se pare, de către sultan, cu atât mai mult cu cât el plănuise, pentru anul 1690, o campanie în Ungaria[30]. Drept pentru care în ajutorul celor doi au fost trimise oştile turceşti conduse de Cerchez-Ahmed paşa şi cele tătăreşti conduse de Gazi Ghirai-han[31].

Traseul oştilor muntene, maghiare, turceşti şi tătăreşti a fost următorul Târgovişte-Cetăţeni-Stoeneşti-Dragoslavele-Rucăr-Bran[32]. La 13 august 1690 avangarda lui Constantin Brâncoveanu, condusă de marele armaş Cernica Izvoranu şi compusă din 2000 de oşteni români, turci şi tătari, trecea munţii şi ataca cetatea Bran[33]. Calea fiind deschisă, oştile Înaltei Porţi vor pătrunde în Transilvania şi vor înfrânge pe maghiari şi austrieci în lupta de la Zărneşti, lângă Braşov (21 august 1690)[34]. La scurtă vreme după victorie, Emeric Tököly va fi proclamat principe al Transilvaniei, la satul Cristiani (22 septembrie)[35]. El va convoca, apoi, Dieta de la Sibiu pentru a-l recunoaşte. Noul principe însă, n-a reuşit să atragă de partea sa nobilimea ardeleană şi nici să-şi creeze o bază materială solidă care să-i asigure tronul.

În plus, vestea apropierii armatelor imperiale sub conducerea prinţului Ludovic de Baden, îl determinase pe Constantin Brâncoveanu să părăsească în mare grabă Transilvania, lăsându-l astfel pe Tököly să se descurce de unul singur[36].

Alungat de austrieci, în octombrie-noiembrie 1690, Emeric Tököly se va retrage la sud de Carpaţi, stabilindu-şi tabăra în apropiere de Târgovişte. Nemulţumit de atitudinea rezervată a lui Brâncoveanu faţă de austrieci, dar mai ales de faptul că acesta îl lăsase singur, fără nici un ajutor în Transilvania, Tököly „de la Târgovişti sculându-să cu hoţii lui fără veste pă suptu munte au mersu de au lovit Câmpu Lungu şi nespuse jăcmănii şi răotăţi săracilor au

---

[27] La 8 iunie 1690; vezi Mathias Bernath, *Habsburgii şi începuturile formării naţiunii române,* Cluj Napoca, 1994, p. 55.

[28] Vezi scrisoarea lui Mihai Băjescu, fiul fostului mare ban Mareş Băjescu, din 8 februarie 1690, referitoare la această expediţie (N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni,* Vălenii de Munte, 1932, pp. 89-90) şi pregătirile lui Brâncoveanu în acest sens (St. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, pp. 155-156).

[29] R. Popescu, *Istoriile domnilor Ţărâi Rumâneşti,* în „Cronicari munteni“, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 471.

[30] V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 147.

[31] *Ibidem.*

[32] R. Greceanu, *op cit.*, p. 32.

[33] *Ibidem.*

[34] Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, pp. 156-157.

[35] *Ibidem,* p. 158. Vezi şi cronica lui R. Popescu, *op. cit.*, p. 471: „Tököly au trimis cărţi la toată boiarimea ungurească, ca să vie la dânsul, vestindu-să crai Ardealului despre turci“.

[36] R. Greceanu, *op. cit.*, pp. 43-44.

făcut“[37]. De aici el a trimis apoi, pe la Rucăr, o mică oaste care a atacat Branul[38]. Austriecii, „de Tucheli aflându, îndată cu gătire mare s-au pornit, ca făr de veste şi pre el să lovească, să-l ia den Câmpu Lung viu nevătămat“[39]. Speriat, Emeric Tököly fuge în Oltania, iar de aici, peste Dunăre în Imperiul Otoman. Duşmanii îl pândeau peste tot. Chiar şi Brâncoveanu îşi trimisese slujitori împotriva sa[40].

Până la 1691 oraşul Câmpulung va rămâne sub ocupaţie austriacă. După această dată el va continua să se afle într-o permanentă „stare de asediu“, mai ales că de la o vreme „hoţime multă de unguri la munte să făcuse, făcându multe răotăţi... pre hotarul Ţărâi Ungureşti ţiindu căile şi strâmturile de-a uciderea neguţători şi alte multe răotăţi făcea“[41]. Aflând de acestea Constantin vodă poruncii din nou să se întărească paza la hotarul cu Transilvania, şi „puind pază tare pre la plaiuri au prins un steag de hoţi ca vreo 50 de oameni unguri, fiindu foarte hoţi răi şi bine înarmaţi, nici unul n-au scăpat, ci cu tot cu căpitan l-au adus la domnu“[42].

După 1695 atitudinea lui Brâncoveanu faţă de cauza creştină se schimbă în mod pozitiv. Asemenea înaintaşului său, Şerban Cantacuzino, el va continua să cultive „relaţiile cu austriacii şi cu potentaţii creştini, întreţinând cu ei intimă corespondenţă şi informându-i de planurile turcilor“[43].

Ocupaţiile militare din perioada 1688-1691 afectaseră Câmpulungul. Pentru a permite oraşului să se refacă Constantin vodă va acorda moşnenilor câmpulungeni o serie de scutiri: de dările pentru caprele cumpărate (1695)[44], de fumărit (1698)[45]; iar mărfurile ce vor veni sau vor pleca de la Câmpulung să fie încărcate şi descărcate numai de orăşeni (1710)[46]. În 1712, probabil tot din cauza unor incursiuni ale curuţilor (maghiari),[47] egumenul Mihai va fortifica zidurile mănăstirii Negru Vodă[48]. Trei ani mai târziu, în 1715, Ştefan

---

[37] *Ibidem*, 45; vezi şi Ilie Minea, *De când cu Tököly*, în „Cercetări istorice“, nr. 1, 1925, p. 10.

[38] E. Micu, *Castelul Bran. Scurtă privire istorică*, Bucureşti, 1957, pp. 28-29; St. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 163.

[39] R. Greceanu, *op. cit.*, p. 45.

[40] Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluţiile Valahiei*, în româneşte de S. Chris-Cristian, cu o introducere de N. Iorga, Iaşi, 1929, p. 99.

[41] R. Greceanu, *op. cit.*, p. 64.

[42] *Ibidem*.

[43] Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *op. cit.*, pp. 99-100. Această schimbare este mai mult decât necesară în condiţiile în care regele Franţei, Ludovic al XIV-lea, face presiuni, începând cu anul 1700, asupra Porţii Otomane pentru scoaterea lui Brâncoveanu din domnie şi înlocuirea acestuia cu Emeric Tököly (St. Ionescu, *op. cit.*, p. 85).

[44] Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *Pânza "Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel, 1215-1747*, Piteşti, 1995, p. 143, doc. 27.

[45] *Ibidem*, p. 144, doc. 28.

[46] *Ibidem*, p. 144, doc. 29.

[47] I. Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 112.

[48] Vezi pomelnicul lui Ştefan Românul, în Sp. Cristocea, *Pomelnicul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel*, Extras din „Glasul bisericii“, XLVI, 1987, nr. 3, p. 57: „întru acestuia igumenie s-au făcut cetatea împrejurul monastirii, leat 7220 (1711-1712)“. De remarcat faptul că, încă din vremea lui Matei Basarab,

Cantacuzino va instala la Câmpulung, ca de altfel în mai toate târgurile mari ale țării, un corp de beşlii (tătari), sub conducerea unui beşli-agâsi, cu scopul de a potoli şi de a ține în frâu pe toți aceia care provocau „gâlcevi şi nebunii"[49] sau „zorbalâcuri"[50] prin oraş, mai ales cu ocazia „sborului de la Sfântul Ilie"[51].

incinta mânăstirii de la Câmpulung fusese fortificată mai întâi prin ridicarea unei „palisade", în 1640 (P. Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 263), apoi această „palisadă" a fost înlocuită cu un zid, în 1646 (*Ibidem*), pomenit de Baksič la 1653 (*Ibidem*, p. 255). Ori, în acest caz putem afirma că egumenul Mihail n-a făcut altceva decât să refacă şi să consolideze un zid deja existent (*Ibidem*, p. 264), şi, probabil, afectat în timpul evenimentelor din 1658-1659).

49 Apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 205.

50 *Ibidem*.

51 Primul beşleagă la Câmpulung este menționat la 8 iulie 1670, sub domnia lui Antonie Vodă din Popeşti (I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 18).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

CÂMPULUNG-MUSCEL ÎN CRONICA FRANCISCANILOR DE LA 1764

GEORGE GEORGESCU

Despre Câmpulung, cea mai veche monografie publicată este *Istoria Câmpulungului* în două volume, din 1855 și 1856, de C.D. Aricescu. Apoi cea propriu-zisă a preotului Ioan Răuțescu, din 1943, *Câmpulung Muscel - monografie istorică,* deoarece *Câmpulungul Muscelului istoric și legendar* din 1925 a lui Rădulescu-Codin este mai mult un ghid, cum însuși explică sub titlu, scriind: „Privire asupra trecutului cu hărți, figuri și numeroase vederi însoțite de călăuza vizitatorului celor mai de seamă locuri și monumente istorice din oraș și împrejurimi". Iar *Câmpulung Muscel, ieri și azi*, 1974, elaborată de I. Hurdubețiu, Fl. Mârtzu, N. Nicolaescu, I. Stănculescu, coordonată de Gh. Pârnuță, cum singuri se exprimă, reprezintă doar o „retrospectivă" stas sau șablon.

Iată însă că s-a păstrat în manuscris cea mai veche descriere monografică a orașului din sec. al XVIII-lea. Este vorba de *Cronica Franciscanilor*, din 1764, alcătuită la noi de Blasius Kleiner din cronicile aflate în arhivele mănăstirilor catolice și din care a publicat o parte mai întâi B.P. Hasdeu în *Arhiva Istorică a României*, 1865, Tom I, partea a doua, p. 50: „Cronica mănăstirii franciscanilor de la Târgoviște", apoi și N. Iorga în 1901, în *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, II, sub titlul „Acte privitoare la istoria catolicismului în principate", între care și „Documente scoase din arhiva mănăstirii catolice din Câmpulung". Cronica din care citează în special despre Râmnic se afla atunci în arhiva arhiepiscopiei catolice din București.

Un Blasius, care este sinonim și cu Valah, găsim chiar la Câmpulung în Relația latină din 1688. Interesant, în această primă „descriere" monografică a orașului este faptul că cele spuse cu privire la istoricul așezării au rămas valabile până azi. De aceea, lăsând să vorbească însuși textul cronicii de 11 file[1], vom consemna doar câteva știri principale.

Mai întâi, anul întemeierii orașului este 1299, nu 1929 cum știam din

[1] *Cronica Franciscanilor*, filele 121-131 (Arhivele Naționale București, Microfilme Ungaria. rola 857)

Cronica țării. Piatra comitelui Laurențiu transcrisă greșit, dar cu anul corect 1300, găsită în biserica Sf. Iacob, a fost aceea care a făcut pe autori să dateze atât vechimea bisericii cât și a orașului de la „Negru Vodă“, nu Laurențiu, citit greșit „Laubeng“. Sunt menționate pe scurt după introducerea geografică cele 14 monumente ale orașului, apoi istoricul Cloașterului și a Bărăției cu refacerile ei [2]. E amintită o școală de copii în casa parohială în 1714. Pisania clopotniței de zid din 1730 e redată în românește, cu litere latine. Se amintesc și vechile privilegii ale catolicilor și descrierea vechiului sigiliu chiar, încheindu-se cu lista gardienilor. Pe scurt, în ea se cuprinde tocmai ceea ce nu se știa despre Câmpulung și monumentele sale, fiind o istorie proprie a orașului.

CONVENTUL DE LA CÂMPULUNG DEDICAT SFÂNTULUI IACOB CEL MARE

CAP. I. Descrierea orașului Câmpulung

(f. 121) Acest târg este supus judelui și administratorului de la Muscel (*Muschelense*) și își trage începutul din vremea lui Radu Negru vodă (*Radul Njegu Voda*) de pe la anul 1299, pe când domnea în Ungaria Matia Corvinul. Primii locuitori ai acestui târg au fost sași catolici amestecați cu valahi, însă ca număr sașii îi întreceau pe valahi. Acest târg este situat între cei doi munți nu prea înalți, dar întinzându-se destul de mult, cale de o milă. Între acești [doi] munți curge râul care are același nume ca și orașul - Câmpulung - și astfel târgul poartă numele de Câmpulung, după cum și râul este numit Câmpulung. [Târgul] se întinde în lungime cale de o oră și mai mult, sunt trei ulițe, una mai mare și două mai mici. Orașul începe dinspre sud, iar capătul celălalt se află înspre nord; cale de o zi de hotarele Brașovului și la trei zile de cele ale Bucureștilor. Târgul se bucură de un aer curat și temperat, este bogat în pomi fructiferi, pășuni și apă bună.

Viile se întind cale de patru ore adică de la Pitești (*Pitest*) la Capul Piscului (*Capul Piscului*), unde sunt viile Golescului (*Guleskului*), un nobil oarecare. În rest, în acest loc nu se seamănă grâne și din această cauză [târgul] era scutit de zeciuială prin privilegii de care se și bucura. În acest loc nu locuiește nici un nobil în afară de ispravnic (*iszpravnikum*), care este administratorul și judele celor care locuiesc acolo; ceilalți toți se ocupă fie de vreo meserie, fie de agricultură. Târgul acesta are drept de a ține iarmaroace anual, dar din cauza exceselor și incursiunilor turcilor i s-a retras de către principi dreptul de a ține iarmaroace, cu toate acestea însă sâmbătă se țin totuși târguri săptămânale.

Acest târg a fost distrus de multe ori datorită răvășirilor provocate de războaie sau măcar incendiat, ceea ce o dovedesc în mod evident ruinele foarte

[2] *Călători străini*, V, București, 1973, p. 209-212; 216-286.

numeroase ale caselor. Şi din această cauză, saşii s-au retras încetul cu încetul înspre Transilvania; alţii care au rămas treptat s-au lepădat de limbă şi au acceptat obiceiurile şi limba valahă, în sfârşit, din cauza persecuţiilor foarte numeroase şi a obligaţiilor băneşti la care au fost supuşi din partea valahilor, încetul cu încetul şi-au părăsit credinţa; rămânând dintre ei puţini, cei foarte săraci. Aceştia care în anul 1765 de la Crăciun până la Paşte fiind risepiţi din această cauză, parte se ascunseseră pentru ca nu cumva să fie obligaţi la plata dării foarte mari, pe care nu erau în stare a o achita, vor fi pedepsiţi din această cauză. În sfârşit, convinşi prin mincinoase promisiuni să se întoarcă la casele lor, au fost constrânşi să cedeze judelui toate bunurile lor imobile.

Acest târg are 14 biserici româneşti şi una catolică. Dintre cele româneşti, locul întâi îl deţine biserica mănăstirii baziliţilor, care este dispusă în formă rectangulară. În mijloc, biserica are bolţi şi o cupolă destul de frumoasă din piatră cioplită şi şlefuită. În afară de acesta [biserica] are un turn atât de solid încât un ostaş german ar putea aşeza în aceasta un tun // (f. 122) de categoria a doua. Odinioară, această mănăstire a fost înconjurată de un zid mare, înalt, solid; deasupra porţilor fuseseră turnuri solide. În circumferinţă, turnul a avut 2 500 de paşi geometrici. Turcii în mare parte au distrus zidul, ca nu cumva germanii - dacă ar veni - să aibă loc de refugiu. Mănăstirea a rămas până acum în cea mai mare parte distrusă. Zidul a fost construit împreună cu turnurile în anul 1712 de un oarecare prelat Mihai şi de un altul Grigore, după cum rezultă din cele două pietre [cu inscripţii] încastrate în zid pe care le susţin doi lei şi pe care sunt incizate în ilirică numele acelor prelaţi care au construit acest zid. Mănăstirea este condusă [are în frunte] egumenul sau prelatul, care este abate. [El] are multe proprietăţi şi o mare mulţime de ţigani care îi datorează servicii şi dare. Prelatul însă este constrâns să plătească darea principelui şi aceasta adesea în mod excesiv. Călugări sunt doar cinci, care ar putea să trăiască foarte bine, dacă nu ar fi constrânşi la plata unei dări atât de mari. A doua - Biserica Sfântul Gheorghe la Buciuleşti (*Bucsulest*); a treia [Biserica] Sfântul Nicolae al Serbeştilor (*Szerbestilor*); a patra [Biserica] Adormirea Maicii Domnului aparţine mănăstirii; a cincea [Biserica] Sfânta Treime la Ţigănea (*Cziganie*); a şasea [Biserica] Sfântul Nicolae din Târg (ön Törg); a şaptea [Biserica] Sfânta Vineri popular La Sfânta Vineri (*La Szfinta Vinera*); a opta [Biserica] Sfântul Nicolae construită de preotul sau popa (*Popam*) Savu (*Szavu*); a noua [Biserica] La mahalaua Bradului (*La mala dön Bradului*); a zecea [Biserica] Sfântul Nicoale făcută de popa Albul; a unsprezecea [Biserică] a Sfintei Fecioare şi Martire Marina; a douăsprezecea [Biserica] Sfântul Nicolae, popular Biserica de la vale (*Beszereka de la Vale*); a treisprezecea Biserica Şcheilor cea de sus (*Beszereka Szkeilor a dön Szusz*); a paisprezecea [Biserica Sfântul Iacob] cel Mare al reverenzilor călugări franciscani, despre care se vor da lămuriri mai jos.

În biserica Sf. Marina (!) se află icoana acestei sfinte despre care valahii zic că este făcătoare de minuni; şi această sfântă este venerată de către aceia mai cu seamă pentru [tămăduirea] epilepsiei. Se zice chiar că în acest loc ar fi predicat apostolul Sf. Paul. De asemenea, în afara Câmpulungului [cale de] două ore către Braşov, cu puţini ani în urmă păstorii au dat de o biserică pe un munte, tăiată în stâncă, găsind acolo statui de sfinţi de asemenea sculptate şi putând fi sfărâmate cu degetele; poate că cei dintâi creştini au celebrat tot acolo odinioară pe Dumnezeu (cele divine) cu ocazia unei alte persecuţii; locul (acela) se numeşte Nemoiesti (*Nemojest*). Tot acolo este statuia Sfintei Fecioare, pe care valahii o frecventează [spre a tămădui] infirmităţile. Şi am auzit de la saşi că în arhiva de la Braşov ar fi consemnat că Sf. Paul ar fi predicat în acea grotă (peşteră). Cu toate acestea ar fi devenit convingerea autorilor că se putea menţine totuşi tradiţia până la venirea saşilor, care au consemnat în scris acest fapt.

Sigiliul târgului are în mijloc o barză, o semilună şi o stea, purtând o inscripţie [cam] necioplită şi cu însemnarea anului 1686. El a rămas întotdeauna la călugării noştri. Judele cu locuitorii târgului au putut sigila vreun [act] doar cu ştirea noastră şi la noi. Mai târziu le-au primit de la noi prin fraudă nu ca înainte. Nici în iarmaroacele anuale cât timp serveau, nu fusese tras clopotul nostru din turn.

f. 123

II

DESPRE VECHEA MĂNĂSTIRE DE LA CÂMPULUNG A FRAŢILOR MINORI DIN CUSTODIA BULGARIEI

Vechiul nostru convent de la Câmpulung fusese situat dinspre mănăstirea Sf. Ilie şi începuturile sale şi le trage aproximativ din aceeaşi vreme cu oraşul populat de saşi de prin jurul anului 1304. Ea ne-a fost construită nouă de principesa catolică Margareta, soţia lui Radu Negru vodă, act al cărui document autograf azi se găseşte la Câmpulung. Acest convent a fost locuit mulţi ani de către fraţii noştri până când prin răvăşirile războaielor a fost deseori distrus şi din nou reparat în sfârşit, cu totul ruinat şi lipsit de noi multă vreme până când, în anul 1629, unul dintre călugării noştri, pe nume Luca (*Lucas*) – numele de familie nu este precizat în document – a fost destinat pe vremea lui Alexandru voievod (*Alexandru Voda*) spre a ocupa acel lăcaş din nou şi să-l ia în posesie. Acel loc este denumit chiar de valahi prin cuvântul german *Klostar*. Călugărul amintit mai sus, Luca, a înconjurat acel loc, dar locuitorii târgului nu numai că au protestat, ci după ce fusese făcută împrejmuirea, au distrus-o, şi acest lucru astfel fiind nerealizat, călugărul a plecat.

Pricina a rămas în curs până în 1654, an în care devenise voievod Constantin Basarab (*Constantinus Bassaraba*) foarte favorabil nouă. Acestuia i

s-a adresat părintele reverend custode şi cu documente îndestulătoare a demonstrat că acest loc este al nostru. După ce principele Constantin le-a cercetat pe toate a adjudecat acest loc custodiei Bulgariei în anul 1655. După obţinerea deciziei binevoitoare a principelui Constantin, târgul ne-a cedat nouă cu totul acel loc. Pentru a nu oferi noi pretexte pentru dispute continue, călugării au cerut din partea târgului act de renunţare prin care se atestă că se cade a declara cu bună cunoştinţă, că acel loc unde fusese odinioară mănăstirea, aparţinuse şi aparţine [nouă]. Şi tot acolo avuseseră loc deja miracole, mulţi infirmi însănătoşindu-se acolo; odinioară acel loc a fost frecventat de valahi ca urmare a dăruirii (*devotio*) lor. Documentul scris este semnat în anul 1656. S-a văzut că locuinţa lor sărăcăcioasă călugării urmau să şi-o construiască din nuiele şi poate şi biserica de asemenea. Căci dacă ar fi construit ceva în mod temeinic, din piatră, deja azi ar fi apărut măcar ruinele.

Acest spaţiu nu cu mult mai devreme a fost cu totul pustiu; nici noi n-am împrejmuit-o, nici valahii n-au îndrăznit să planteze ceva acolo, ci a rămas [acel loc] neacoperit. În lungime se întindea până în vârful muntelui, unde odinioară călugării aveau vie, [iar] mai jos livadă şi grădină. Din vechile construcţii nimic nu se mai zărea în afară de o adâncitură înspre râu deja aproape umplută, care indică fie că acolo fusese pivniţa // f. 124 // fie cripta bisericii, evident [construită?] din arbori bătrâni plantaţi acolo, părând a fi vestigii deja de vreo 100 de ani, căci lipsind toţi arborii, au rămas unii dintre arborii tineri şi [aceea] fusese făcută mai din vechime.

III
DESPRE NOUL CONVENT DE LA CÂMPULUNG [DEDICAT] SFÂNTULUI IACOB CEL MARE APOSTOLUL

Clădirea corespunzătoare fiind distrusă şi refăcută în urma diferitelor tulburări, chiar dintre saşi plecând foarte mulţi în Transilvania, călugării noştri adesea au părăsit Câmpulungul. Însă s-a întâmplat ca ultimul paroh bisericesc, care se numea Gheorghe (*Georgius*), care după părerea mea nu trecuse la credinţa luterană, a trebuit să emigreze din Valahia împreună cu alţii care au trecut la credinţa luterană, căci valahii nici în vremurile cele mai tulburi nu acceptau în nici un fel ca luteranii să se aciuieze; însă el şi-a luat o muieruşcă (fătucă) după cum făcuseră parohii catolici în Secuime, care s-au lepădat de făgăduinţa de castitate.

S-a întâmplat în acea vreme că un oarecare bărbat [de neam] ales din neamul saşilor să obţină o slujbă pe lângă principe şi să fie bucovnic (*Bukovnik*). Acesta a făcut multe pentru târg şi biserică şi pentru slava lui Dumnezeu. Văzând că a murit parohul care era căsătorit şi că cei de credinţa catolică au rămas fără de serviciu spiritual, de îndată a scris Sfintei Congregaţii.

Aceasta a poruncit provinciei bulgare că fără întârziere să trimeată preoţi la Câmpulung pentru îngrijirea sufletelor.

Şi venind astfel călugării noştri au ocupat casa parohială şi voiau să ocupe chiar şi via ce ţinea de biserică, dar văduva parohului defunct li s-a opus. Înaintat fiind cazul spre judecată, via a fost adjudecată văduvei, atâta timp cât va trăi, pentru nevoile ei. Şi documentul a fost semnat în anul 7150 de la crearea lumii, iar după socoteala latinească în 1642. Văduva - obţinând această vie - s-a căsătorit cu un oarecare valah, dar n-a trăit mult, ci a murit curând, iar via ne-a rămas nouă. Din acest document, care rămăsese la Câmpulung, deduc în mod evident că în acea vreme au ocupat călugării noştri parohia împreună cu biserica şi că în locul numit Cloaşter (*Klostar*) nu s-a mai construit nimic, ci doar mai apoi; doar atât au mai purtat proces, ca nu cumva valahii să o ocupe. Mai mult chiar, deşi deja mai înainte ni s-au adjudecat nouă şi aveam chiar scrisoare de legământ (de renunţare) din partea târgului, totuşi până acum erau tentaţi a o ocupa; călugării noştri au insistat la episcopul din Bucureşti, care în anul 1698 al lui Christos i-a excomunicat întru totul pe aceia care ar ocupa ceva din acel loc (teren) sau ar beneficia de pe urma ocupării // f. 125. sau nu i-ar demasca pe cei care au ocupat-o. Înainte casa parohială era aşezată în mijlocul porticului, unde numai acum (de curând) este turnul şi clădirea noastră, unde era locul pentru piaţă au locuit aceşti călugări de-ai noştri destul de multă vreme. Arzând aceasta în cursul distrugerilor provocate de războaie, călugării şi-au construit locuinţe acolo unde numai de curând se află poarta noastră; şi au locuit acolo până la anul 1714 al lui Christos. Iar din clădirea veche au făcut şcoala pentru copii.

Deci în anul 1714 părintele Deodatus a fost desemnat gvardian iar părintele reverend ministru provincial Marinovici (*Marinovich*) a pus la dispoziţie bani de cheltuială şi s-a preocupat de repararea bisericii. Am clădit mănăstirea începând cu partea dinspre drum. Acest nivel are în lungime nouă stânjeni, în lăţime trei stânjeni şi jumătate; dedesubt erau numai pivniţe, având o asemenea înălţime încât jumătatea bolţii se ridica deasupra pământului, iar edificiul apărea ca şi cum ar fi construit cu două nivele (etaje). Una din pivniţe, care este cea mai mare şi de aproape opt stânjeni, serveşte pentru [păstrarea] vinului; alta, care este mai mică şi pătrată, pentru [păstrarea], al patrulea (!) pare să fi fost carcera, acum însă serveşte pentru păstrarea verzei şi a altor verdeţuri. În pivniţă dă o intrare comodă din portic. Deasupra intrării în pivniţă sunt scări de piatră pe unde se urcă la convent. Conventul este deasupra, fiind divizat printr-un pridvor îngust şi are cinci camere, şi prin despărţirea dintr-o cameră s-a făcut acum bucătăria. La o altă parte a clădirii dă pridvorul de dinafară, făcut din lemn, unde erau din nou două cămăruţe deasupra şi două mai jos. Apoi mai jos se găseşte refectoriul (sala de mese) de iarnă, lung de cinci stânjeni şi bucătăria lungă de patru stânjeni; mai sus, deasupra bucătăriei

nu este nimic, doar căminul (hornul), care fusese construit ca un turn, ocupând tot locul. Deasupra refectoriului de iarnă era refectoriul de vară, care nu de mult serveşte doar pentru fân. Dacă ar fi reparat conventul, cu totul ar fi 14 camere (cămăruţe), refectoriul şi bucătăria. Grădina este după sanctuar, înspre apă; nu este prea mare, însă este plăcută. Şi în acel loc a fost cimitirul saşilor; din oasele şi craniile dezgropate tot acolo rezultă că ei fuseseră destul de înalţi.

IV
DESPRE BISERICA, TURNUL ŞI CIMITIRUL DE LA CÂMPULUNG

Această biserică îi trage originea, împreună cu târgul de la anul 1300, după cum rezultă din vechile pietre de mormânt, pe care le vom descrie mai jos. Zidurile nu sunt solide. [Biserica] are o lungime de 12 stânjeni, în lăţime 4 stânjeni şi un picior, în înălţime trei stânjeni; înspre sud are trei ferestre lungi şi vechi. După ultimul război cu turcii, zidurile bisericii au stat zi si noapte fără acoperiş, încât au crescut arbuşti deasupra şi astfel [zidurile] au slăbit mult şi în colţul inferior, care dă înspre poartă, chiar s-a găsit o mare fisură; canalul nu periclitează ruina. [Zidurile] acum se află sub acoperiş, de care s-a îngrijit să fie părintele Dionisie Zevich (*Dionisus*) pe când ocupa funcţia de gvardian (superior). Sanctuarul bisericii este deja [aranjat] proporţionat, dar pentru o atât de mare mulţime de oameni biserica era mică şi nici nu era suficient de împodobită, s-a început construirea unei biserici mărețe şi a fost terminată şi [construirea] sanctuarului.

(f. 126) Acest cor este foarte înalt, asemenea corurilor bisericilor vechi săseşti; bolţile au fost făcute după modul (stilul) gotic. Columnele foarte puternice (solide) dinspre afară sunt toate cioplite din piatră. Biserica are trei ferestre mari căptuşite cu piatră, pe care le-a distrus focul; în lungime ea are 7 stânjeni, în lăţime 4 şi un picior. Această biserică are trei altare de piatră foarte iscusit executate. În altarul cel mare sunt patru coloane, în rest este executat după obiceiul valah, cu imagini pictate după obiceiul (felul) valah, care reprezintă viaţa şi patimile lui Christos. Altarele laterale au fost executate după aceleaşi norme, unul fiind dedicat Sfintei Fecioare Maria, iar celălalt lui Sf. Anton.

Despre perioada ce a trecut după construirea acestui cor, nu mai am nici o ştire; pare-se totuşi că a fost construit înaintea iscării mişcării luterane, când saşii de aici toţi au fost catolici şi numeroşi. Căci după aceea foarte mulţi i s-au alăturat lui Luther şi au plecat în Transilvania, ceea ce a avut loc deja mai bine de 100 de ani, ceea ce este dovedit de cele scrise de învăţătorul din acea vreme, care a pictat în stil bisericesc (cu culoare) neagră aproape de coloana sanctuarului un vers care este acesta: *Neghiobia este legată de inima copilului / Nuiaua disciplinei o alungă / Anul Domnului 1654 21 aprilie.* Sacristia a fost

construită împreună cu corul în partea nordică în colţ, din pietre pătrate, cu bolta de doi stânjeni, sub formă pătrată. Corul a ars adesea împreună cu biserica, însă bolta nu a cedat. Prima dată biserica a fost reparată de Provincia [franciscană] în 1714; a doua oară după război, când domnul Nicolae Wolf şi fraţii călugări au fost cei dintâi binefăcători - ca tată şi mamă- ai conventului de la Câmpulung, el donând pentru acoperirea acestui cor 153 de galbeni /Leonimos/; grija acestei munci a avut-o fratele Didacus Pollieri, care a cheltuit 146 de galbeni, rămânând 7; a treia oară acoperişul bisericii a fost refăcut de noi. Biserica era plină cu pietre de mormânt sparte şi dezgropate. Astfel părintele Lazăr Zich gvardianul (superiorul, n.n.) s-a preocupat ca pietrele rectangulare să fie şlefuite de parcă ar fi din marmoră. Şi părintele Elias Frustik s-a preocupat pe când era gvardian pentru ca sanctuarul să fie acoperit şi pardosit foarte bine cu aceste pietre. El a pus înaintea altarului principal o mare piatră funerară din marmoră, care zăcea în biserică, pe care au fost incizate următoarele: *Aici este înmormântat comitele Laubeng* (Laurentius, n.n.) *de bună amintire Câmpulung la idele lui octombrie. Anul Domnului 1300*, piatră care dovedeşte că această biserică fusese ridicată înainte de anul 1300.

O altă piatră, de asemenea de mormânt, a fost pusă de el în loc de treaptă în partea de jos a porţii, pe care cu foarte mare dificultate poate fi citit jur împrejur: *A murit onorabilul Marcus Keyser din Braşov*, în mijloc: *care a trăit drept, [iar] prin credinţă [a dobândit] speranţă şi viaţă.*

Chiar înaintea pragului porţii mari a bisericii se află o bucată de piatră de pe care nu se pot desluşi decât aceste cuvinte: *Ridicat A[nul] 1579*, restul fiind şterse. De asemenea, tot din biserică a fost transportată o piatră mare spartă, dar din toată inscripţia nu se poate citi altceva decât cuvintele: (f. 127) *a adormit întru Domnul. Anul Domnului 1534*. A mai fost şi o altă piatră mare care a fost fisurată în multe părţi. Pe una se puteau citi cuvintele: *Domnul foarte ilustru....* Zăceau şi alte două pietre de mormânt mari sub care se găseau înmormântaţi doi armeni catolici. Cel dintâi a fost înmormântat în anul 1698 şi se numea Luca, inscripţia fiind în armeană, şi o altă piatră ridicată în aceeaşi vreme, deşi acei doi fraţi au murit în vremuri diferite.

Odinioară turnul era doar din lemn şi cimitirul era înconjurat cu gard. Dar domnul Wolff s-a îngrijit ca turnul să fie făcut din piatră, la fel ca şi zidul ce înconjoară cimitirul, ceea ce iese la iveală din piatra pusă în partea superioară a turnului cu următoarea inscripţie în valahă: *En numele Sfinti Troicze schientru Csinte Sfintului schi preslevitului Apostolu Iacov Fratele Domnului s-au zidit acsasta klopodnicza den temeglia jei schi s-au formuczesat ku keltujala Domnului Nicolae Wolff Pisariul fiinf mai nainte de Lem veke, schiputrede, aschizderea schi Kurte Bisericzi de mormunte, fiind mai nainte enkunzurat Ku Vergi, s-au emprezurat Ku zid Kum se vede en zilele preluminatului şi prenalczatului Domnuluj Vaivoda Nicolae Alixandru. La A*

doua Domnie, fiind Ispravnik schi ostenitor Georgie Logofet. La anul de la Noshtere Domnului Isus Hristos 1730.

De asemenea, şi în sanctuar, în partea dreaptă, unde este locul pentru botez se găseşte o piatră în care este înscrisă obligaţia de a celebra misă pentru vie, cu următorul conţinut: *Eu, Anton Gruich las părinţilor franciscani de la Câmpulung spre frumoasă amintire veşnică 4 părţi de vie numite de popor răzoare, având obligaţia de a celebra 12 slujbe, atâta timp cât există aceste vii. De asemenea cine va avea casa şi două părţi de vie să fie obligaţi în fiecare an iar cine ar voi să servească după un răzor, de asemenea să poată fi iertat prin patru slujbe.* Alte obligaţii pe care le are conventul sunt notate într-altă parte.

Argintăria care a fost în acest convent a fost dusă pentru [a fi în] siguranţă în Transilvania, la conventul de la Alba Iulia, unde se păstrează din considerente de siguranţă. A rămas la Câmpulung spre a fi în uz monstranţia de argint, un ciboriu de argint, cădelniţa şi navicula de argint, un potir mare frumos din argint, potir veneţian de argint de la înaintaşi, două potire de cupru, cu [......] de argint. Odăjdie albă cu dalmatici din material ţesut cu aur şi argint, casule roşii, negre şi cotidiene destul de acceptabile. Garniturile (seturile, n.n.) de altar se găsesc într-o lădiţă de Ypres, pe care a donat-o domnul Wolff şi cred că doar în Ungaria şi Transilania se poate găsi cu uşurinţă lemn de acest fel, căci este adus din Liban; şi dacă este zgâriat cu cuţitul sau chiar numai cu unghia, de îndată începe să miroase plăcut; este un lemn care nu putrezeşte niciodată, nici nu este ros de viermi, nici moliile nu distrug hainele ce se păstrează în asemenea lădiţă.

V
DESPRE IMOBILE CARE ŢIN DE MĂNĂSTIREA CÂMPULUNG

Deoarece mănăstirile noastre, mai ales cele care se află în Ţara Românească nu au avut niciodată vreo fundaţie (dotaţie, n.n.) nu se plăteşte nimic pentru slujbe, nu este nici un fel de venit în afara celor provenind din cerşit, astfel că ai noştri călugări au trebuit să trăiască întotdeauna din hărnicie, muncă şi sudoare şi au fost prin urmare siliţi să se ocupe cu gospodăria şi să fie de acord cu lucruri care în alte provincii (districte ale ordinului, n.n.) sunt dispreţuite datorită marii noastre sărăcii (impuse de regulile ordinului, n.n.). Căci în aceste părţi unde suntem aproape cu totul lipsiţi de alte mijloace de trai şi totuşi nu încetăm să săvârşim pentru credincioşi slujbele duhovniceşti, această nevoie de neocolit care înfrânge orice lege, cu deplină ştiinţă şi înţelegere a mai marilor Ordinului, ne-a iertat în aceste locuri în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, spre a ne putea bizui în credinţă întru Domnul, atâta timp cât vieţuim mereu ca nişte străini şi oaspeţi fără a ne înstăpâni asupra

ceva, ci lăsând totul binefăcătorilor şi urmaşilor lor, precum şi preaînaltului pontific.

Astfel, mănăstirea Câmpulung are o moară cu trei roţi lăsată de binefăcătorul nostru, domnul Wolf, împreună cu documentele ce o privesc, iar deoarece la Câmpulung nu sunt prea multe mori, adeseori nu funcţionează decât o roată, cel mult două şi pe lângă aceasta nu luăm din toată moara decât atâta făină cât este necesară pentru călugări şi slujitori, restul îl primeşte morarul care trebuie să repare moara prin strădaniile sale, dacă se strică ceva. Odinioară a fost chiar o a patra roată pentru prelucrarea postavului dar aceasta a încetat să mai funcţioneze.

În afară de aceasta, mănăstirea mai are patru case în târg, care au fost lăsate călugărilor de către copii după moartea părinţilor, fie pentru ţinerea de slujbe, fie drept recunoştinţă. Prima casă este din piatră şi se află în apropierea mănăstirii; are pivniţă iar terenul urcă până spre munte şi de aici obţinem vinul nostru. A doua casă, construită din lemn, este foarte aproape de cimitir, are o grădină şi chiar o curte îndestulătoare şi este locuită de un negustor, pentru o chirie moderată. A treia casă, foarte mare, este construită din lemn şi se află în apropiere de Cruce. A patra casă, construită şi ea din lemn, se află mai jos de Cruce, anume în aşa fel încât Crucea se găseşte la mijloc între aceste două case, iar aceste case aduc abia atât (venit, n.n.) cât să le poţi păstra.

Mănăstirea are două vii: una în dealul Topoloveniului, aflată într-un loc foarte bun; mai în jos de vie se găseşte o fântână mică săpată de curând şi o livadă cu pomi deosebit de încântătoare. La casa veche, nu de mult, în anul 1756, cucernicul părinte Joseph Mergel, stareţul de acum, s-a îngrijit să se facă o pivniţă nouă şi deasupra pivniţei două cămăruţe şi o capelă. O parte din această vie este de la domnul Gruich pentru ţinerea slujbelor, iar cealaltă s-a adăugat treptat prin danii.

(f. 129) În anul 1757 cucernicul părinte gardian Lazăr Zich a cumpărat o parte, iar în anul 1765, cucernicul părinte Joseph Mergel, gardian, a primit o parte mică învecinată de la o văduvă pentru ţinerea slujbelor şi o altă parte mică de la un preot, pe al cărui pământ sunt viile mănăstirii. În anul 1764, an care a fost roditor peste măsura obişnuită, această vie a dat opt vase româneşti (găleţi?, butoaie?, n.n.) de vin. Livada a dat două vase de must şi aproape [.....] de ţuică de prune.

Cealaltă vie care aparţine mănăstirii se află la Clombote (Glâmbocata? n.n.), ea a fost aproape cu totul părăsită, încât abia dacă se mai vedea viţa de vie; ea a început să fie lucrată din nou de cucernicul părinte Lazăr Zich, apoi până în acest an 1763 şi 1764, munca a fost continuată de cucernicul părinte gardian Ilie Fruscsik şi încă în anul 1764 a dat 4 vase româneşti de vin bun şi de soi mult mai bun decât este vinul din dealul Topoloveniului.

De asemenea, mănăstirea are fânaţuri, ba chiar munţi întregi cu pădure lăsaţi nouă de domnul Wolf; aceşti munţi se numesc Lereşti, din care abia dacă avem vreun venit. Al doilea fâneţ, mănăstirea l-a primit de la un farmacist din Bucureşti: aceasta se află în apropierea drumului spre Târgovişte, după al doilea munte, pe lângă nişte sălcii şi se coseşte în fiecare an. Al treilea fânaţ se află în locul căruia i se zice Saguri. Al patrulea este în locul căruia i se zice Sălcii. Al cincilea, un fânaţ mare şi frumos, este deţinut de mănăstire la locul căruia i se zice Alargiser (?); acest fâneţ a fost cumpărat în jurul anului 1710 cu 60 de galbeni de cucernicul părinte Panics şi anume cu acea condiţie că dacă stăpânul acelui fânaţ nu îl va răscumpăra până la sorocul stabilit, el va rămâne mănăstirii. Stăpânul fânaţului nu l-a mai răscumpărat şi a rămas (al mănăstirii, n.n.) până în anul 1745, an în care cucernicul părinte gardian Ilie Griffzki a primit bani şi a dat fânaţul împreună cu documentele care-l privesc moştenitorilor sus-amintitului stăpân. Acestea sunt lucrurile pe care le-am putut afla despre această mănăstire foarte veche în întregime distrusă.

VI
LISTA PRIVILEGIILOR ŞI DOCUMENTELOR DATE (PĂSTRATE LA) MĂNĂSTIRII DIN CÂMPULUNG

1. Scrisoare papală din anul 1695 de la papa Innocenţiu al II-lea, prin care acorda bisericii din Câmpulung dreptul de iertare deplină a păcatelor.
2. Cel mai vechi privilegiu, cu pecete atârnată, scris în limba slavă, cu privire la locul *Kloster* dat în jurul anului 1320 de la Hristos de domnitorul Mihai Vodă.
3. Document de excomunicare de la episcop pentru târgoveţi din cauza locului zis *Kloster*, dat în anul 1698.
4. Documentul autentificat din anul 1711 de către persoane publice în care este cuprinsă declaraţia târgului că întreg locul zis *Kloster* ne aparţine nouă, după documentul din anul 1656.
5. Sentinţa dată de principele Constantin cel Bătrân în favoarea noastră în privinţa locului zis *Kloster*.
(f. 130) 6.Documentul prin care principele Grigore Ghica confirmă sentinţa dată prin care moara pe care Nicolae Wolf a cumpărat-o cu bani gata de la o oarecare Safta doamna ne este dăruită nouă. Documentul este dat după stilul valah în anul 7144, iar după anii noştri obişnuiţi 1643.
7. Aceeaşi sentinţă confirmată de la Constantin Nicolae Vodă în privinţa morii, anul 7183, iar în anii noştri 1682,
8. Document cuprinzând reconfirmarea sentinţei de mai înainte dat nouă de Grigore Vodă în anul 7248, iar după stilul nostru 1730.
9. Hrisov pentru moara de la Mihai Racoviţă, dat în anul 7249, adică anul 1731.

10. Scrisoarea lui Ştefan, vânzătorul morii de la care a cumpărat moara domnul Nicolae Wolf, dată în 7142, adică anul 1634.
11. Alt privilegiu referitor la moară, dat în 1634.
12.Privilegiul principelui Constantin dat în anul 1710, cu privire la via (din dealul, n.n.) Topoloveniului.
13. Privilegiu de la principele Ioan, dat în anul 1717, ca să putem duce liberi acasă vinul de la vie.
14. Document făcut în anul 1727 despre trei răzoare de vie cumpărate de la Ancuţa.
15. Privilegiul lui Constantin Mavrocordat despre scutirea a doi oameni de darea dijmei de oierit, etc. 1732.
16. Privilegiul principelui Grigore Racoviţă cu privire la vinărit, oierit, stupărit, etc., din anul 1761.
17. Privilegiul de la acelaşi principe despre doi oameni scutiţi de dare, din anul 1761.
18. Privilegiul despre vinărici dat de Ştefan Racoviţă în anul Domnului 1765, după ce încercase deja darea pe anul 1764.

VII
CATALOGUL GARDIENILOR CÂMPULUNGENI

-	în	anul	1656	Cucernicul părinte	Luca de la Chipravăţ
-	"	"	1705	"	Daniel de la Chipravăţ
-	"	"	1710	"	Serafim Petratomich
-	"	"	1712	"	Antonie Gungich
-	"	"	1714	"	Diodat Nicolae de la Chipravăţ
-	"	"	1718	"	Marcu Iacovich
-	"	"	1721	"	Nicolae Paulittyanich
-	"	"	1730	"	Iacob Sdndos
-	"	"	1732	"	Laurentiu Both
-	"	"	1733	"	Berardin de la Ruşi
-	"	"	1734	"	Alexie Szabo
-	"	"	1738	"	Francisc Grobauer
				Postul neocupat din cauza războiului	
-	în	anul	1740	Cucernicul părinte	Ieronim Csubrin
-	"	"	1743	"	Ilie Griszki
-	"	"	1745	"	Ilie Griszki
-	"	"	1747	"	Anghel Franich
-	"	"	1749	"	Ambrozie Symko
-	"	"	1752	"	Dionisie Zerich

-	"	"	1754	"	Martin Nicolich	
-	"	"	1756	"	Lazăr Zich	
-	"	"	1757	"	Ladislau Kluha	f. 131
-	"	"	1759	"	Ştefan Kubik	
-	"	"	1761	"	Martin Nicolich	
-	"	"	1762	"	Ştefan Kubik	
-	"	"	1763	"	Ilie Fruscsik	
-	"	"	1764	"	Joseph Mergel	
-	"	"	1767	"	Martin Nicolich	
-	"	"	1769	"	Ştefan Kubik	
-	"	"	1770	"	Joseph Mergel	
-	"	"	1773	"	Ştefan Kubik	
-	"	"	1776	"	Bonaventura Andrenin	
-	"	"	1780	"	Antonie Csubrin	
-	"	"	1781	"	"	
-	"	"	1782	"	"	
-	"	"	1783	"	"	
-	"	"	1784	"	"	
-	"	"	1785		"	
-	"	"	1786		Paulin Raikovzts	
-	"	"	1787		Antonie Csubrin	
-	"	"	1788		"	
			Postul neocupat din cauza războiului			
-	în	anul	1789	Cucernicul părinte	Antonie Csubrin	
-	"	"	1790	"	Ludovic Kiss	
-	"	"	1791 <1891>	"	Barnaba Lesztyan	
-	"	"	1792 <1892>	"	Antonie Csubrin	
-	"	"	1793 <1893>	"	"	
-	"	"	1794 <1894>	"	"	
-	"	"	1795 <1895>	"	"	
-	"	"	1796 <1896>	"	"	
-	"	"	1797 <1897>	"	"	
-	"	"	1798 <1898>	"	"	
-	"	"	1799 <1899>	"	"	

De asemenea, cucernicul părinte Venantin Botes, gardianul mănăstirii.
<.......> = transcrieri greşite.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

BISERICILE DE LEMN DIN MUSCEL

ION POPESCU ARGEȘEL
ANCA POPESCU ARGEȘEL

Ca pretutindeni în țară, numeroase biserici de lemn din Muscel au dispărut de-a lungul timpului, în cele mai multe cazuri, în locul lor ridicându-se altele de zid. Astfel, la ora actuală, din cele peste 200 de locașuri de cult ortodox din Muscel, doar 16 mai sunt de lemn. Unele biserici au fost strămutate în alte județe mai îndepărtate, sau au fost aduse aici din județul vecin Argeș, sau chiar de la distanță mult mai mare (Maramureș). La un număr mai mare de biserici se mai păstrează acoperișul de lemn (îndeosebi de șiță), iar în câteva cazuri, turla de lemn, ori tinda din lemn (adăugată ulterior ridicării locașului).

Biserici de lemn dispărute.

Dintre bisericile de lemn consemnate până în secolul al XVIII-lea (în diverse documente – păstrate mai ales la parohii, sau în lucrări publicate), în prezent dispărute, amintim pe cele din: Văleni-Dâmbovița (1468[1]), Topoloveni (sec. XV[2]), Cotești (ante 1686[3]), Priboienii de Sus (1690[4]), Schitul Budișteni (1673[5]), Albești (1720-1723[6]), Drăghici (cea construită de egumenul Vasile Gicabelea, de la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung, între 1725 și 1739[7], ctitorul fiind originar din acest sat), Pietroșani (1750[8]), Coșești (1750[9]), Domnești (una ctitorită la 1770 și alta la 1776[10]), Ulita (1767[11]), Berevoiești-

[1] *Monografia comunei Văleni-Dâmbovița*, Ed. Litera, București, 1976, p. 212.
[2] Ion Boalcă, *File din istoria orașului Topoloveni*, Ed. Argeș-Press, 1966, p. 66.
[3] Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românescă*, Ed. Inst. Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 488.
[4] Documente parohiale.
[5] Sp. Cristocea, *Contribuții la cunoașterea Schitului Budișteni* (sec. XVII), „Glasul Bisericii, anul XLIII, nr. 4-5, 1989.
[6] Documente parohiale.
[7] Documente parohiale.
[8] Petre P. Stănescu, *Pietroșani - monografie*, 1974, p. 124.
[9] Preot Dumitru Sandu, *Eparhia Râmnicului și Argeșului*, 1976, p. 414.
[10] P. I. Ionescu - Mușcel, *Istoria veche și nouă a comunei Domnești, județul Mușcel*, București, 1941, p. 66.
[11] Preot D. I. Manu, *Schitul Ulita*, Îndrumător misionar patriotic, 5, Episcopia Râmnicului și Argeșului, 1988

Monumentele religioase din fostul judeţ Muscel.

Ungureni (1769[12]), Davideşti (1771[13]), Jugur (1774), Petreşti (1775), Lăpuşani (1776-1780), Rădeşti (1778-1779), Valea Popii (1786), Radu Negru (1787[14]), Găneşti (1793[15]).

Dintre bisericile de lemn din secolul al XVIII-lea, dispărute, amintim pe cele de la Viţicheşti[16] şi Ciocăneşti.

Pentru secolul următor, date interesante ne oferă Catagrafia de la 1810, deşi nu este inclus întregul judeţ Muscel. Astfel, din cele 87 locaşuri (pe lângă bisericile de mir, sunt menţionate patru mănăstiri şi cinci schituri), un număr de 40 erau de lemn[17]. În oraşul Câmpulung toate bisericile erau de zid, de lemn fiind doar cea din satul vecin Lereşti. În plasa Cârcinovului figurează 15 biserici de lemn, la Ciulniţa, Călugăriţa (sat dispărut, azi), Glâmbocata, Budişteni(i) de Sus, Budişteni(i) de Jos, Negreşti(i) de Jos (satul Zgripceşti, de azi), Dobreşti, Beleţi(i) de Sus, Beleţi(i) de Jos, Priboieni(i) de Sus, Priboieni(i) de Jos, Viţicheşti, Gorganu de Jos, Băduleşti (sat dispărut, azi), Cărstieni (azi, Cârstieni); în plasa Argeşel figurează 14 biserici de lemn, la Colibaşi, Conţeşti, Voroveni, Bârseşti, Vultureşti, Bătieşti (azi, înglobat satului Vultureşti), Hârtieşti, Boteni-Ungureni (azi, înglobat satului Boteni), Măţău, Poienari, Drăghiciu, Văcarea şi Valea Popii; în Plaiul Dâmboviţa sunt consemnate bisericile de lemn de la Stoeneşti, Bădeni, Misteacăn (azi, Mesteacăn), Văleni, Runceasa (azi, înglobat satului Malu cu Flori), Cetăţeni, Micloşani şi Valea Mare (în total 7 biserici); în plasa Rucăr toate cele 5 biserici erau de zid, iar în plasa Bratia este amintită doar biserica de lemn de la Negeşti-Vlădeşti Pământeni (Vlădeştii de Jos). Din cele 4 mănăstiri şi 5 schituri, biserică de lemn întâlnim doar la Schitul Dobreşti.

Cu toate că din Catagrafie lipsesc numeroase sate (toate din valea Râului Doamnei şi o parte din cele de pe văile Bughii şi Râului Târgului), ne putem face o imagine, în legătură cu numărul mare de biserici de lemn existente în Muscel, cu aproape două secole în urmă.

În majoritatea satelor, în locul bisericilor de lemn s-au construit altele de zid, ca la Hârtieşti (1837-1842), Măţău (1849), Văcara (1853), Suslăneşti (1859[18]), Leiceşti (1868), Vultureştii de Sus (1870), Berevoieşti-Ungureni (1871) etc. Altele au dispărut definitiv, ca în cazul bisericii de lemn de la

---

12 Ion C. Hera-Bucur, *Monografia comunei Berevoieşti-Muşcel*, Ed. Tehnică, Bucureşti, p. 61.
13 Ion S. Băcanu, *Monografia comunei Davideşti*, Ed. *Cultura*, Piteşti.
14 Mârţu Flaminiu, *Monumentul lapidar de la Lacu Roşu*, „Biserica Ortodoxă Română", Anul XC, nr. 5-7, 1972.
15 Petre P. Stănescu, *op. cit.*, p. 334.
16 Ioan Boalcă, *op. cit.*, p. 68.
17 Preot Ion Vasile Voinea, *Catagrafia bisericilor şi preoţilor din judeţul Muscel la 1810*, „Glasul Bisericii"anul XXXV, nr. 3-4, 1976.
18 Aici a existat o biserică de gard de nuiele, luată de râul Argeşel la o viitură, apoi s-a făcut alta de lemn, în punctul unde se află actuala biserică de zid (Ion Suciu, Ion Popescu, Petre Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Ed. Litera, Bucureşti, p. 222).

Schitul Budişteni,[19] sau bisericile de zid au fost edificate pe alte amplasamente (Viţicheşti, Topoloveni, Ciocăneşti, Valea Româneştilor, Văleni-Dâmboviţa, Boteni ş.a.), în funcţie de evoluţia vetrelor respectivelor sate.

Actualele biserici de lemn

În anul 2000 în Muscel existau 17 biserici de lemn (8,5% din numărul total), din care, una este din secolul al XVII-lea, şase sunt din secolul XVIII, opt din secolul XIX şi două din secolul XX. Trei biserici de lemn, provin din alte judeţe (cea mai veche – din secolul al XVII-lea, una din secolul XVII şi alta din secolul XX).

Biserica de lemn Drăghiceşti a Mănăstirii Călineşti a fost strămutată într-un punct dominant al Dealului Călineşti (la 270 m altitudine), în 1988, din vechea vatră situată în centru, lângă DN 17. Ctitorită de către Domniţa Bălaşa, fiica lui Constantin Brâncoveanu, în perioada Aşezămintelor Brâncoveneşti (circa 1720-1740), mai este cunoscută şi sub numele de *Biserica Domniţa Bălaşa*[20].

Monumentul conservă forma originară, fiind de plan dreptunghiular, cu pridvor deschis pe latura vestică şi uşa cu arc în dublă acoladă. Are o turlă-clopotniţă hexagonală (cu şase ferăstruici), pe pronaos, iar absida altarului este poligonală. Altarul are tavanul drept, iar catapeteasma de lemn prezintă patru registre cu icoane. Naosul, dreptunghiular, cu boltă semicilindrică, prevăzută cu o grindă transversală este luminat de două ferestruici, situate pe laturile exterioare, iar pronaosul are tavanul drept.

Ancadramentele edificiului beneficiază de un frumos decor sculptural (cosoroabe cu decupeuri în arcade simple, stâlpi cu profile simple la bază şi capitol etc.)[21].

Consemnările din fondul bibliofil confirmă vechimea bisericii[22].

Din februarie 1995, printr-un ordin al Sfântului Sinod, biserica devine mănăstire, luând numele comunei Călineşti, pe teritoriul căreia se află. Drept chilii, foloseşte cele două clădiri din apropiere, provenite de la o unitate agricolă.

Biserica păstrează zece icoane din secolul al XIX-lea.

Biserica de lemn Jupâneşti este situată în nord-vestul satului, pe o terasă din dreapta Râului Doamnei, la 330 m altitudine. A fost construită de Necula jupan Romleanul (Constantinopoleanul), popa Mihăilă şi Necula Grecul, Leat 7250 (=1742), pe locul unei vechi bisericuţe, pomenită la 1636, într-un hrisov

---

[19] În 1873, aceasta era într-o „stare prăpădită" (Spiridon Cristocea, *op. cit.)*.
[20] Prof. Grigore Constantinescu, *Bisericile de lemn din judeţul Argeş*, „Păstorul Ortodox", Episcopia Argeşului, Muşcelului şi Teleormanului, I, nr. 1, 1995, p. 28.
[21] Idem. ·
[22] *Ibidem.*

al lui Matei Basarab. Bisericuța a fost demontată numai după ce s-a terminat construcția acesteia (lemnăria fiind scoasă pe ușa bisericii). Lăcașul a fost edificat în două etape: prima, biserica propriu-zisă, iar peste câțiva ani a fost ridicat pridvorul cu clopotnița. Prelungirea pridvorului a fost legată de nevoia de învățătură, întrucât aici învățau carte sătenii.

Este una dintre cele mai frumoase biserici de lemn din Muntenia, reprezentând o culme a creației crucerilor musceleni, prin elaborata și variata sa decorație arhitecturală[23]. În 1892, la 150 de ani de la ctitorie, este declarată monument istoric (la stăruința preotului Ion Bucurescu). Atât interiorul, cât și exteriorul bisericii prezintă elemente decorative deosebit de bogate și de valoroase. Naosul și pronaosul sunt acoperite de câte o boltă semicilindrică de scânduri, retrasă spre interior, întărită la jumătate cu câte un arc dublu sprijinit pe console de forma capului de cal. Un brâu masiv, torsionat, lat de 12 cm cu un relief de 10 cm încinge biserica, terminându-se cu un cap de șarpe stilizat. Ancadramentele ferestrelor sunt decorate cu crestătură și chenar în relief, tot în formă de funie.

Accesele în pronaos și naos sunt decupate în partea superioară, în arcade compuse din multiple arcuri crestate.

Ca o particularitate, amintim că fiecare fereastră este făcută de alt meșter, având un model aparte și câte un cap de cal sculptat.

Pridvorul, de formă poligonală, deschis, se sprijină pe patru stâlpi masivi și profilați la capiteluri și două andrele de lemn deasupra clopotelor, în chip de foișor – replică a bisericii Sfântul Gheorghe din Pitești (de la 1656).

Biserica de lemn Drăghicești- Călinești (sec. XVIII).

Biserica de lemn Jupânești (sec. XVIII).

Construcția este din lemn de stejar (scânduri), cu încheieturi în coadă de rândunică.

Singurele picturi murale se află la intrare – raiul în stânga și iadul în

[23] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 34.

dreapta.

Biserica este pardosită cu lespezi de piatră şi învelită cu şiţă.

Catapeteasma ocupă tot spaţiul dintre altar şi naos şi are cinci registre cu icoane, foarte vechi.

Exceptând acoperişul, biserica nu are nici un cui de fier.

Printre daniile primite de biserică, amintim pe cele făcute de Ipsilanti (la 1776), Alexandru Moruzi (la 1795) şi Ion Caragea (la 1813). Prima şcoală din Jupâneşti a funcţionat în curtea bisericii.

Biserica de lemn Cârstieni este aşezată în centrul satului cu acelaşi nume, la 300 m altitudine. A fost transferată pe amplasamentul actual, din valea Cuşlei, de la o distanţă de 3 km. Reprezintă o adevărată bijuterie arhitectonică, ce conservă forma originară. Pe peretele vestic este inscripţionat prin incizie, anul construcţiei: Leat 7269 (1758-1759), iar pisania încrustată în pronaos confirmă comanditarii: „ereu Ştefan, ereu Oprea, Constandin, dâmpreună cu toţi megieşii răposaţi“[24].

În formă de navă, de dimensiuni modeste, biserica este acoperită cu şiţă (acoperişul iese în afară circa 1,5 m); fără turlă şi fără pridvor. Altarul, circular în interior şi poligonal la exterior, are o ferăstruică pe axa bisericii şi o alta (mai mică) la proscomidie. Naosul, puţin mai larg decât altarul şi pronaosul este luminat de trei ferăstruici (două pe latura sudică şi una pe cea nordică) – decupate, fiecare dintr-o singură bucată de lemn; bolta este semicilindrică. Pronaosul, decroşat, are o fereastră decupată, în formă de cruce, pe peretele sudic, fapt ce accentuează şi mai mult aspectul arhaic al monumentului; bolta, de asemenea, este semicilindrică.

Temelia de zid, se termină la partea superioară cu un rând de cărămizi în formă de „dinţi de ferăstrău“. Ancadramentele de la intrare sunt din grinzi masive, frumos sculptate, iar pe la jumătate, biserica este încinsă cu un brâu în torsadă. Legenda spune că biserica este făcută dintr-un singur lemn, adică dintr-un singur copac.

Supranumită *Biserica Turcului*, pentru că potrivit tradiţiei orale, un turc ucisese, în ea, un localnic,[25] lăcaşul păstrează 7 icoane de la 1640 (patru la iconostas şi trei în pronaos), care sugerează existenţa altei biserici, mai vechi. Situată în cimitirul din imediata apropiere, o cruce din piatră de Albeşti, datează de când s-a făcut biserica.

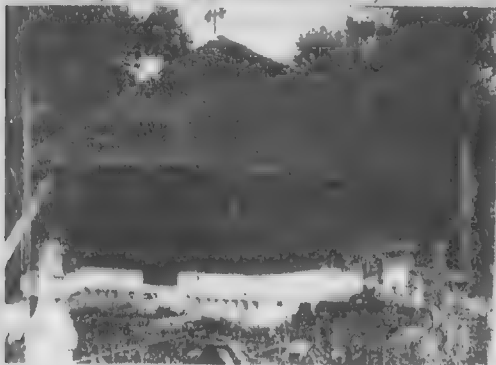
Biserica de lemn Mesteacăn, în ciuda statutului său de monument istoric, se află într-o stare jalnică, fără uşi şi fără ferestre. Situată în cimitir, beneficiază de un acoperiş nou, de şindrilă, singurul lucru dătător de oarecare speranţă.

De mici dimensiuni, în formă de navă, biserica are o singură turlă, pătrată, cu patru ferestre. Pridvorul deschis, este sprijinit pe patru stâlpi de

[24] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 28.
[25] Idem.

lemn, pătraţi, frumos sculptaţi. Pe o grindă din dreapta intrării de dimensiuni modeste, o inscripţie indică anul 1772, mai mult ca sigur, anul ctitoriei. Naosul, dreptunghiular, cu tavanul semicilindric, înnoit, are două ferestruici infime pe laturile exterioare. La intrarea în altar, două grinzi late, despart cele trei spaţii de acces, lipsite, în prezent, de uşi. Altarul are tavanul tot semicilindric, mai coborât decât în naos şi păstrează masa – din lespezi de gresie şi o cruce. Pardoseala bisericii este realizată din lespezi de gresie. La exterior, un brâu încinge biserica de jur-împrejur, cam pe la jumătatea zidului, iar acoperişul, care iese mult în afară, îi imprimă, modestului monument (dacă avem în vedere dimensiunile sale), un aspect tipic de navă.

Întreg edificiul este din lemn de stejar, inclusiv cuiele, iar în cimitir, o parte din crucile vechi, sunt din piatră de Albeşti (inscripţionate cu litere chirilice, dovadă a vechimii lor).

Biserica de lemn Cârstieni (sec. XVIII).

Biserica de lemn Mesteacăn (sec. XVIII).

Biserica de lemn Enculeşti este situată în cimitirul satului, pe versantul drept al Văii Mari, la 335 m altitudine. Construită din lemn, pe locul numit Gurgui sau Vărgălău (din cătunul Ploscaru), de către jupân Nica şi sora sa, monahia Marta, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, biserica a fost închinată Schitului Trivale din Piteşti. În 1786 a fost preînnoită de săteni, mutată şi reconstruită, mărindu-se, pe locul unde se află şi astăzi. Ultima restaurare s-a făcut în 1995.

În formă de navă, biserica are o singură turlă, hexagonală. Sistemul de îmbinare a bârnelor în „coadă de rândunică" conferă soliditate structurii absidei altarului,[26] care este poligonal. Catapeteasma are două registre cu icoane. Naosul, dreptunghiular, cu bolta semicilindrică (din scânduri aşezate

[26] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.

Biserica din Enculeşti (sec. XVIII)

longitudinal şi şipci bătute la încheierea lor) are două ferestre mici, situate pe laturile exterioare. Pronaosul, cu plafonul orizontal (din scânduri de brad vopsite) este luminat prin cele două ferestre – una pe latura nordică şi cealaltă pe latura sudică. Pridvorul deschis, cu acoperiş în două ape şi fronton triunghiular, amplifică maiestuozitatea monumentului, iar decorul ancadramentului accesului în naos reflectă preocupările de ordin estetic ale meşterilor cruceri[27].

Biserica nu este pictată, în schimb are o serie de icoane.

Biserica de lemn a Mănăstirii Ciocanu se află sub vârful cel mai înalt al masivului deluros subcarpatic cu acelaşi nume, pe versantul nordic, la 810 m altitudine, în apropierea satului Bughea de Jos, de unde urcă pieptiş un drumeag. Are o istorie îndelungată, după C. Aricescu, citat de Dan Simonescu,[28] el ar data de la începutul secolului al XVI-lea, când a fost făcut de sătenii cătunului Malu. A ars în mai multe rânduri. La 1600 s-a reparat, devenind schit de călugări. Apoi este distrus din nou de un incendiu. La 1610 este reparat a doua oară.

C.D. Aricescu vorbeşte de patru hrisoave: unul de la 20 Martie 7185 (1677) de la Duca Vodă, care întăreşte privilegiile vechi acordate schitului de Matei Basarab şi alţi domni (scutire de oierit, dijmărit, vinărit etc.); altul de la 20 Decembrie 1776, al lui Alexandru Ipsilanti (care adaugă privilegii noi) şi ultimul, de la 24 februarie 1827, în care se aminteşte din nou de privilegiul de şase scutelnici.

O pisanie, din piatră de Albeşti, de la 1812, zace rezemată de peretele exterior sudic şi consemnează, printre altele, că „s-a isprăvit repararea schitului, dărâmat de cutremurul din 1802". În 1825 biserica a fost supusă unei restaurări totale[29]. La acea vreme se păstrau trei cărţi vechi (o **Evanghelie** de la 1683, un **Apostol** din 1684 şi **Faptele Apostolilor** din 1684) şi cele trei zapise amintite de Aricescu. O altă pisanie aminteşte de reparaţiile din 1825, făcute de Mihai

[27] Idem.
[28] Dan Simonescu, *Schitul Ciocanu*, în revista „ Muscelul nostru", 1934, p. 18.
[29] Aurel Negoiţă, *Schitul Ciocanu*, „Glasul Bisericii", anul XLIV, nr. 10-12, 1985.

Radovici.

Biserica Ciocanu (sec. XIX)

Actuala biserică este construită din bârne de stejar, pe temelie de piatră şi acoperită cu tablă zincată. În formă de navă, lungă de 13 m, lată de 4 m şi înaltă de 3 m (până la cornişe), biserica are două turle de lemn. Altarul, semicircular, cu bolta semicilindrică (prelungită spre naos), este luminat de trei ferăstruici. Catapeteasma din lemn sculptat are două registre cu icoane. Naosul şi pronaosul au bolta semicilindrică iar pe laturile sudică şi nordică se află câte trei ferăstruici. Pridvorul deschis, dreptunghiular, se sprijină pe două mici coloane de lemn. Pictura datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (în frescă în pridvor şi tempera în interior). Pe la 1802, popa Ion din Albeşti mărturiseşte că a învăţat carte la Schitul Ciocanu, iar într-un zapis din 16 decembrie 1834 se spune că „Zoiţa a lui Vasile Proca din Berevoieşti a trimis un copil al său să înveţe carte la Schitul Ciocanu".

Actualmente, locaşul este ridicat la rang de mănăstire.

Biserica de lemn Voroveni este situată în nordul satului, pe o terasă din stânga Argeşelului, la 405 m altitudine. Anterior a existat o altă biserică de lemn (amintită în Catagrafia din 1810). Cea actuală, tot din lemn, a fost construită în 1826. În 1935 a fost mărită cu 5 m, spre vest (cu zid de cărămidă), iar în 1966 se reface acoperişul. Nu are pisanie.

De plan dreptunghiular, foarte lungă, are o singură turlă, de lemn, de mici dimensiuni, octogonală, cu opt ferăstruici. Altarul, de formă pentagonală, cu tavanul semicilindric, are o fereastră pe axa bisericii şi o alta foarte mică, la proscomidie. Tâmpla, de lemn, este înzestrată cu trei registre cu icoane, iar cele trei uşi sunt dreptunghiulare. Naosul, pătrat, este luminat de trei ferestre – două pe latura sudică şi una pe cea nordică. Între naos şi pronaos, doi stâlpi de lemn, separă trei spaţii de acces, fiecare fiind prevăzut cu câte o mică arcadă. Pronaosul I, tot pătrat, cu tavanul drept (din scândură de brad), jos, are deasupra turla-clopotniţă; pereţii sunt pictaţi. Pronaosul II (adăugat în 1935) are plafonul orizontal, fiind luminat de două ferestre mai mari în sud şi de una mai mică în nord; pictura lipseşte.

Între pronaosul I şi II două coloane de lemn separă trei spaţii – unul de acces, în mijloc, iar celelalte, zidite în partea inferioară. Pridvorul deschis se

sprijină pe două coloane de cărămidă şi oferă o superbă privelişte spre Valea Argeşelului.

Biserica din Voroveni (sec. XIX)

Pictura în frescă, realizată în 1846, se caracterizează prin grafism accentuat, dar şi prin utilizarea unor cromatici de ocru, cobalt, verde crud – în conceperea scenelor religioase, decorul vegetal este exotic completând spaţiile dintre personajele reprezentate[30]. Remarcabil este şi faptul că partea veche a bisericii conservă şi la exterior pictura în frescă.

Biserica de lemn Găneşti se găseşte în sudul satului, pe o terasă medie din dreapta Râului Doamnei, la 420 m altitudine. Este construită din lemn de stejar şi acoperită cu şiţă, în anul 1834, cu cheltuiala Ecaterinei Drugănescu, proprietara moşiei Găneşti, soţia căminarului Grigore Drugănescu (ctitorul culei din Retevoieşti). A fost reparată între 1877 şi 1878, prin grija preotului Ion Bărbulescu (s-a cercuit şi tencuit şi a fost pardosită cu lespezi, totodată zugrăvindu-se altarul şi naosul). Între 1927 şi 1930 i se adaugă pridvorul şi se pictează restul bisericii, prin cheltuiala familiei Maria şi Ilie Ogoreanu.

În formă de navă, cu acoperişul în două ape, biserica are o singură turlă Altarul, semicircular, cu semicupolă este prevăzut cu o fereastră pe axa bisericii şi cu alta la proscomidie. Naosul, cu bolta semicilindrică, dispune de câte două ferestre, situate pe fiecare din laturile exterioare. Între naos şi pronaos se interpun doi stâlpi de lemn. Pronaosul, adăugat în 1929, are plafonul orizontal şi câte o fereastră spre nord şi spre sud. Pridvorul, adăugat în 1929-1930, este decroşat şi mai coborât, fiind construit din scândură de brad, cu geamlâc şi acoperit cu tablă. În stânga se află o piatră de mormânt care a fost mutată cu oseminte cu tot din interiorul bisericii. Turla închisă, octogonală, dispune de

[30] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.

opt ferestre dreptunghiulare.

Biserica din Gănești (sec. XIX)

Pictura murală se diferențiază stilistic dar și tehnic: tempera în altar și naos – operă a pictorului Gheorghe Belizarie din 1879, și pictură în ulei din 1930 (pronaosul și peretele estic al pridvorului), aparținând lui Gheorghe Zaffiescu din Curtea de Argeș.

Un brâu în torsadă, mascat de stratul de tencuială, dă ocol părții de început a locașului.

Biserica de lemn Moșteni-Greci se află în vestul satului, pe versantul drept al văii, la 475 m altitudine. Databilă ante 1810, când se atesta prezența a două biserici de lemn în localitate, construcția a fost consolidată în anul 1862 „în zilii Cuzii" și în anul 1889, când „s-a zugrăvit de Ilie de la Târgoviște"[31].

Biserica din Moșteni-Greci (sec. XIX)

În formă de navă, cu o singură turlă, cilindrică, cu vârful conic, biserica are altarul semicircular, cu semicupolă, luminat de o singură fereastră (spre nord) și prevăzut cu o ușiță spre sud. Naosul este dreptunghiular, cu tavanul drept, jos, cu câte două ferestre, situate pe fiecare latură exterioară. Între naos și pronaos, în „zidul" de lemn se află o deschidere

[31] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 28.

centrală de acces, cu arcadă şi două mici spaţii laterale, închise în partea inferioară. Pronaosul, asemănător cu naosul în privinţa formei şi dimensiunilor, are doar câte o fereastră pe laturile sudică şi nordică, iar plafonul se sprijină pe patru stâlpi de lemn. Pridvorul, adăugat ulterior, de formă pătrată, este făcut din scânduri verticale şi are trei ferestre spre sud şi câte două spre nord şi respectiv spre vest – unde se află şi uşile de la intrare.

Sub raport constructiv, biserica are particularitatea realizării pereţilor din nuiele de alun împletite pe o structură de stâlpi de lemn, peste care s-a aplicat un strat consistent de lut amestecat cu nisip[32].

Biserica de lemn Berevoieşti-Ungureni este situată într-un punct dominant pe o terasă medie din dreapta Bratiei, la 550 m altitudine. A fost ridicată în locul celei vechi, care era tot de lemn (ce fusese adusă în 1862 de la Godeni), în 1871. Fiind tencuită, nu trădează natura materialului folosit în construcţie.

În formă de navă, biserica are o singură turlă, închisă, octogonală. Altarul, decroşat, semicircular, cu semicupolă este luminat de o fereastră mare (pe axa bisericii) şi o alta mică (la proscomidie). Catapeteasma de zid, se remarcă printr-o îmbinare a stilului bizantin cu cel gotic şi este prevăzută cu două registre cu icoane. Naosul, cu cupolă înaltă, are câte două ferestre pe laturile exterioare. Între naos şi pronaos, spaţiul este marcat de stâlpi pătraţi care separă trei spaţii, dominate de arcade semicirculare. Pronaosul se remarcă printr-o superbă cupolă.

Biserica de lemn Valea Siliştii se află în centrul satului, pe o terasă medie din dreapta pârâului Slănic, la 470 m altitudine. A fost edificată pe locul celei vechi, care era tot de lemn, între 1892 şi 1894 (preot Adrian Bucur). Fiind tencuită, nici această biserică nu trădează natura materialului constructiv.

Altarul, semicircular, cu semicupolă, este luminat de două ferestre – una aflată pe axa bisericii şi cealaltă la proscomidie; spre sud se găseşte o uşă. Naosul este puţin mai larg decât restul bisericii şi are turla susţinută de patru stâlpi de stejar, iar pe laturile exterioare se află câte două ferestre. Între naos şi pronaos spaţiul este marcat de patru stâlpi de stejar. Pronaosul, pătrat, cu bolta sferică, dispune de câte o fereastră pe fiecare latură exterioară. Pridvorul, tot pătrat, are o boltă mică, sferică şi este închis cu geamlâc pe două laturi (sudică şi vestică) şi cu zid spre nord.

Pictura iniţială a fost făcută de Paraschivescu Belizarie (restaurată în 1991 de Victor Boarţă din Măţău).

Biserica de lemn Malu este situată în sudul localităţii (sat tipic de culme din masivul deluros subcarpatic Ciocanu, aşezat chiar pe cumpăna apelor dintre Bughea şi Bratia), în punctul cel mai înalt al aşezării, la 760 m altitudine. A fost construită între 1895 şi 1898, în locul altei biserici de lemn, amintită în

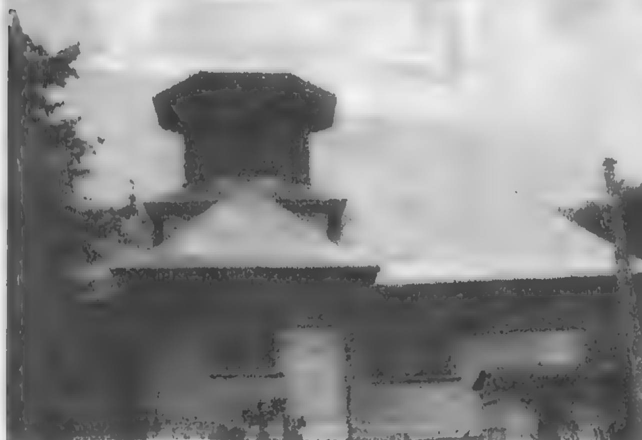
[32] Idem

Catagrafia din 1810 şi socotită ca veche (deci exista mai de demult). De la această biserică veche se păstrează un clopot mic, inscripţionat „1799".

În formă de navă, are două turle (fiecare cu câte opt ferestre), de formă octogonală, din care una este închisă. Pe temelia de piatră s-au ridicat pereţii de stejar (tencuiţi); iniţial a fost acoperită cu şiţă. Altarul, semicircular, cu semicupolă are două ferestre, una pe axa bisericii şi alta la proscomidie. Naosul, dreptunghiular, este luminat de patru ferestre, câte două pe fiecare latură exterioară; aici se află turla deschisă, care are opt ferestre. Pronaosul este larg, cu plafonul uşor boltit, cu câte o fereastră spre sud şi spre nord; deasupra se află turnul-clopotniţă, către care accede o scară. Pridvorul, mai îngust şi mai puţin înalt decât restul locaşului, a fost adăugat ulterior. Deasupra uşii de intrare în pronaos este fixată pisania. Ca o notă de originalitate, amintim prispa (la circa 1 m înălţime şi lată cam de 35 cm), care dă ocol altarului, naosului şi pronaosului.

Pictura, în stil neobizantin a fost făcută de Petre Caza şi Ion (Iancu) Cazan – tatăl şi fiul (restaurată în 1934 de Ion Fleşaru). Culorile sunt frumos îmbinate, predominând albastru şi roşu, iar figurile sfinţilor fiind aproape în mărime naturală[33].

Biserica de lemn Poienărei se află în centrul satului, pe un fragment de terasă superioară din dreapta Râului Doamnei, la 635 m altitudine. Edificată în întregime din lemn, între 1937 şi 1943, după planurile arh. Dumitru Ionescu-Berechet, a fost pictată de Ion Fleşaru.

Biserica din Poienărei (sec.XX)

Reprezentând un adevărat monument de arhitectură, are formă de cruce şi o singură turlă. Altarul, semicircular, este prevăzut cu o fereastră mare (pe axa bisericii) şi este separat de naos printr-un iconostas de lemn sculptat. Naosul, lărgit prin cele două abside laterale, dreptungiulare (fiecare având câte o fereastră), este supraînălţat de turla deschisă, octogonală (cu opt ferestre înguste şi înalte). Pronaosul, larg, cu tavanul uşor boltit este prevăzut cu cafas, tot din lemn, dominat de o boltă separată; pe laturile sudică şi nordică

[33] P. C. Pr. Dănuţ Manu, *Din istoria bisericească de ieri şi de azi a Muscelului*, Piteşti, 1994, p. 16.

se află câte două ferestre. Construcţia este tencuită atât în interior cât şi în exterior. Pictura a fost executată de Ion şi Alexandru Fleşaru.

Deasupra uşii de intrare, în pronaos, tabloul votiv ne înfăţişează ctitorii – Grigore şi Ecaterina Poienăreanu, iar în dreptul uşii se află portretele Patriarhului Nicodim şi al regelui Mihai I (acesta din urmă, încă acoperit de vopsea).

Decorul arhitectural conferă bisericii valenţe remarcabile, fiind distribuit la stâlpii şi fruntarul pridvorului, pe brâul de torsadă supraînălţat, întrerupt de ancadramentele sculptate ale ferestrelor, la montanţii verticali fixaţi între brâu şi cornişă şi la limitele unghiulare ale turlei[34].

Dintre slujitorii bisericii, se remarcă preotul Ion Constantinescu, care a sfârşit în închisorile comuniste.

Anterior, aici a existat tot o biserică de lemn (din bârne de stejar) de la 1858.

Biserica de lemn Vlădeştii de Jos din centrul satului cu acelaşi nume, este situată pe o terasă medie din dreapta Bratiei, la 443 m altitudine. A fost construită din temelie între anii 1976-1986, pe locul unei biserici de la 1893, fiind făcută în totalitate din lemn, având nu numai acoperişul, dar şi pereţii exteriori din şiţă.

În formă de navă, are o singură turlă, octogonală, prevăzută cu patru ferestre înguste. Altarul, decroşat, poligonal, cu semicupolă, primeşte lumină prin cele două ferestre – una pe axa bisericii şi alta la proscomidie; spre sud se află o uşă. Tâmpla de lemn are două registre cu icoane. Naosul, puţin mai larg decât restul edificiului, cu tavanul uşor boltit, sprijinit pe patru stâlpi de beton, este dominat de turla deschisă. Între naos şi pronaos, spaţiul larg este marcat de o arcadă semicirculară susţinută de stâlpi laterali cu profil semicilindric. Pronaosul, dreptunghiular, are plafonul boltit, marcat de o cupolă centrală sferică; pe fiecare latură exterioară se află câte o fereastră. Pe peretele vestic sunt pictate portretele patriarhului Iustin Moisescu şi episcopului Calinic. Pridvorul, decroşat, cu bolta semicilindrică are câte o fereastră pe laturile sudică şi nordică, iar pe cea vestică se află uşa de la intrare.

Biserica din Vlădeştii de Jos (sec. XX)

[34] Prof. Grigore Constantinescu, *manuscris*.

Pictura, în frescă, a fost executată de Gheorghe şi Năiţă Negru din Retevoieşti, tatăl şi fiul.

Ca o notă de originalitate a celei mai noi biserici de lemn din Muscel, amintim cele două turnuleţe conice, de la extremităţile locaşului.

Biserici de lemn strămutate.

Biserica de lemn a Schitului Dragoslavele este aşezată în vestul satului, pe versantul drept al văii Dâmboviţei, într-un punct dominant, cu largi şi pitoreşti privelişti (la altitudinea de 680 m).

Biserica a fost adusă în 1949 de Patriarhul Iustinian, întemeind aici schitul. În perioada interbelică, din Borşa Maramureşului, biserica fusese transferată la Predeal, la o tabără din fosta Strajă a Ţării (Organizaţie a tineretului, iniţiată de regele Carol al II-lea). După 1948, înfiinţându-se aici un liceu militar, biserica a trebuit să fie mutată, patriarhul Justinian, reconstruind-o la reşedinţa sa de la Dragoslavele, pe un teren cumpărat din banii proprii. A fost sfinţită la 21 August 1949[35]. După reconstrucţie, pe o grindă care desparte naosul de pronaos, a fost săpată o pisanie.

Biserica datează de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi se înscrie ca un element absolut inedit în peisajul montan muscelean, cu turla ei zveltă şi foarte înaltă.

De plan rectangular cu absidă poligonală decroşată, are pridvor pe latura sudică şi antepridvor prevăzut cu doi stâlpi frontali, dispus în faţă.

Biserica schitului Dragoslavele (Sec. XVII)

Altarul, relativ adânc, cu bolta semicilindrică, are o singură fereastră spre nord, iar catapeteasma dispune de patru registre cu icoane. Naosul este prevăzut cu patru ferăstruici, câte două pe fiecare din laturile exterioare. Pronaosul, cu plafonul foarte jos, cu două ferestre, are deasupra turla impunătoare, învelită cu şindrilă şi surmontată de un foişor cu balustradă şi arcade traforate, acoperişul

[35] Ion Apostol, *Reşedinţa patriarhală de la Dragoslavele*, „Glasul Bisericii", anul XLIV, nr. 3-4, 1990.

de forma unui coif fleşă piramidal, având baza pătrată evazată[36]. Decoraţia în lemn este concentrată pe ancadramentul accesului principal (torsadă, rozete, pomul vieţii), la balustrada foişorului turlei (traforuri) şi la pridvor (crestături pe contrafise)[37].

Pictura în tempera fără liant – pe un suport subţire de var stins aplicat pe lemn sau pe fâşii de pânză muruflată la interstiţiile bârnelor – de factură naivă, marcată de un pronunţat grafism acoperă, în interior, întreaga suprafaţă a pereţilor şi bolţilor[38].

Biserica de lemn Vărzăroaia se află în centrul satului, pe o terasă medie foarte întinsă din dreapta Râului Doamnei, la 450 m altitudine.

Biserica Vărzăroaia (sec. XIX)

În formă de navă, biserica are trei turle şi este acoperită cu şiţă. Altarul, decroşat, poligonal, cu bolta curbată joasă dispune de o singură fereastră (la proscomidie), iar ca o particularitate se remarcă uşa situată pe axa bisericii. La proscomidie sunt trecuţi ctitorii vechii biserici de la Costeşti-Vâlsan (judeţul Argeş) de unde a fost transferată această biserică de lemn, precum şi ctitorii ultimei renovări, când s-a consolidat cu ajutorul unor stâlpi de beton. Catapeteasma de lemn dispune de trei registre cu icoane, iar cele trei spaţii ale uşilor au arcade semicirculare. Naosul, cu turla deschisă, octogonală (luminat de opt ferestre) are pe fiecare latură câte o fereastră. Pronaosul este dominat de o altă turlă deschisă, asemănătoare cu cea din naos, cu acelaşi număr de ferestre. Pridvorul, decroşat, cu bolta semicilindrică longitudinală, este susţinut de patru coloane şi doi stâlpi – între care se interpun arcade străpunse de drugi de fier. Adăugat ulterior, pridvorul este închis cu geamlâc. Pisania de deasupra uşii de la intrarea în pronaos ne informează că biserica a fost făcută în anul 1894 de preotul Ioan Serafimescu. Deasupra pridvorului se află turla-clopotniţă, de formă pătrată, cu patru ferestre, iar pe frontispiciu se află cinci ocniţe pictate. La răsărit de biserică se găseşte Cimitirul.

[36] Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 35.
[37] Idem.
[38] *Ibidem*.

Biserica de lemn Drăguțești aflată în Muzeul Viticulturii și Pomiculturii de la Golești.

Adusă din satul Drăguțești (județul Argeș), situat în Piemontul Cotmeana, în 1968, biserica sporește tezaurul de frumusețe al așezământului de cultură de la Golești. Datată „1814" (prin incizie), pe peretele exterior al pronaosului a fost întemeiată cu „osârdia" comanditarilor: Drăguț, a fiilor acestuia, Constantin și Drăgușin, a enoriașilor Badea, Nicolae și Pătru, lui Pătru ereu și Stoica diacon[39].

De formă patrulateră alungită, cu absida altarului poligonală, locașul are pridvor deschis, cu stâlpi și fruntarii ce dovedesc un deosebit gust artistic (numele crucerilor sunt dăltuite în pridvor)[40].

Biserica Drăguțești (sec. XIX)

Biserica de lemn Coșești, ctitorită la 1750 a fost vândută unui sat din Teleorman, în 1841[41].

Biserica de lemn de la Schitul Slănic, ctitorită la 1805, a fost demontată și dusă într-un sat din județul Vlașca, în 1830[42].

Biserica de lemn din Vultureștii de Jos, construită la 1809 a fost vândută în 1865 și dusă cu căruțele în satul Călugărița (Jarcaleți), azi Merișani, județul Teleorman, la circa 120 km depărtare[43]. Bogatele ornamente de pe cosoroabe și de pe stâlpii pridvorului, brâul median în torsadă, precum și ancadramentele ușilor și ferestrelor, în aceleași motive, sunt elemente care îndreptățesc biserica din Merișani-Teleorman să se numere printre monumentele de lemn cele mai de seamă din Țara Românească și să fie clasată ca monument istoric[44].

Biserica de lemn Godeni, a fost dăruită satului Berevoiești-Ungureni, în 1862, când s-a construit cea de zid.

---

39 Prof. Grigore Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.
40 Idem.
41 Preot Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 414.
42 Protosinghel Vitimion Nițoiu, starețul Schitului Slănic (1944-1978), *Ce a vrut Dumnezeu cu mine?*, Valea Plopului, 1997.
43 Preot Horia Constantinescu, *Biserici de lemn mutate și strămutate*, „Glasul Bisericii", anul XXXVI, nr. 5-6, 1976.
44 Idem.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

NEGUSTORUL MEDIEVAL

FILOFTEIA PALLY

Puține epoci au avut, ca Evul Mediu creștin occidental din secolele XI-XV, convingerea existenței universale și veșnice a unui model uman – afirmă Jacques le Goff în prefața lucrării **Omul medieval.** În această societate, dominată de religie, modelul uman este definit prin cea mai înaltă expresie a științei religioase – teologia, creștinătatea medievală insistând, în funcție de epoci, fie asupra imaginii pozitive a omului ca ființă divină, creată de Dumnezeu după asemănarea sa, fie asupra imaginii negative, a păcătosului pradă ispitei, condamnat la moarte veșnică. Dacă viziunea pesimistă asupra omului este prezentă de-a lungul întregului Ev Mediu, mai accentuată în perioada timpurie dintre secolele al IV-lea și al X-lea, imaginea optimistă a omului, capabil să se mântuiască prin continuarea creației divine, prinde contur începând cu secolele al XII-lea și al XIII-lea.

Concepțiile feudale asupra omului îl integrau, toate, într-un fel sau altul, în societate, descrierea lui nefiind posibilă fără ajutorul realităților economice, sociale, mentale și imaginare.

La începutul secolului al XI-lea, în Europa, cea mai mare parte a populației trăia la sate, iar negustorii erau deja o categorie socială determinată, cu un rol deloc neglijabil. Mutațiile de mare amploare, care au afectat economia și structura socio-culturală a Europei, au transformat negustorul dintr-un element secundar al începuturilor medievale, într-o figură proeminentă, a cărui mentalitate se va deosebi fundamental de cea a clerului, cavalerilor sau țăranilor, favorizând elaborarea unor noi principii etice.

Nevoile de bunuri și mărfuri diverse, care trebuiau aduse din locuri îndepărtate, au condus la dezvoltarea categoriei sociale a negustorilor care, pe apă sau pe uscat, transportau veșminte și stofe de lux, mobilier costisitor, obiecte rare, dar și mărfuri de uz curent, mările Europei de Nord și Sud, fluviile și căile terestre, rămase din epoca romană, reprezentând principalele artere comerciale.

Negustorul din Evul Mediu timpuriu se deosebește aproape total de cel din Evul Mediu central sau din perioada finală – arată Aron J. Gurevici, în

studiul **Negustorul**. În acest sens, el descrie activitatea comercianţilor din Europa de Nord, pe vremea vikingilor, caracterizată prin atitudini războinice, faţă de locuitorii din Franţa, Anglia, vechea Rusie şi zona Mediteranei. În urma lor, oraşele şi satele rămâneau pârjolite, oamenii şi animalele erau ucise, furia normandă luând cu sine prăzi bogate, inclusiv comorile bisericilor. Săpăturile arheologice, efectuate în situri din epoca vikingă, au scos, însă, la iveală, alături de arme, balanţe cu greutăţi, utilizate de marinarii scandinavi, ceea ce conduce la concluzia că nu toate comorile din aur şi argint provin din năvăliri, ci şi din negocieri comerciale. Saga irlandeză arată, însă, că vikingul smulge cu forţa ceea ce nu poate obţine prin schimb, comerţul şi jaful suprapunându-se aproape în toate împrejurările.

Într-adevăr, negustorii din feudalismul timpuriu nu puteau fi lipsiţi de spirit războinic, în lungile lor călătorii expunându-se la mari primejdii, de la piraţi şi briganzi, până la seniorii locali, care le taxau mărfurile şi câştigurile, uneori chiar confiscându-le.

Una dintre cele mai interesante descrieri ale negustorului aparţine lui Aelfric, scriitor ecleziastic şi prelat englez la începutul secolului al XI-lea care, în **Colloquium**, îi atribuie acestuia următoarele cuvinte: «Sunt folositor regelui, nobilimii, bogaţilor şi întregului popor. Mă îmbarc pe o corabie cu mărfurile mele şi navighez spre teritorii situate dincolo de mări, îmi vând marfa, cumpăr obiecte preţioase, de negăsit, aici, la noi. Le aduc cu mari riscuri; câteodată, mă scufund într-un naufragiu în care îmi pierd toate bunurile, reuşind doar să scap cu viaţă... Vând mai scump decât am cumpărat, pentru a avea un beneficiu şi a-mi putea hrăni soţia şi copiii».

Societatea medievală manifestă, faţă de negustor, o atitudine contradictorie. Pe de o parte, are nevoie de prestaţia acestuia; pe de altă parte, prestigiul lui social este foarte scăzut, îmbogăţirea sa stârnind suspiciuni cu privire la responsabilitate şi cinste. Negustorul, acest paria al societăţii medievale timpurii, este anatemizat de teologi, sintagma *Meseria de negustori îi displace lui Dumnezeu* făcând carieră secole de-a rândul.

Deşi îi recunoştea necesitatea pentru societate, Sfântul Toma d'Aquino afirma cu repulsie: *Comerţul are în sine ceva ruşinos.*

Caracterul contradictoriu al statutului negustorului din această perioadă este exprimat sugestiv în apariţia călugărilor cerşetori. Sfântul Francisc de Assisi, descendent al unei bogate familii de negustori de postav, a renunţat la avere, a rupt relaţiile cu familia şi a întemeiat ordinul franciscanilor, a cărui concepţie de bază o reprezenta sărăcia evanghelică.

Atitudinea violentă faţă de negustori este explicabilă, nu doar prin opulenţa averii sale, cât şi prin modalitatea cea mai imorală de realizare a ei: cămătăria. Pentru a-şi spori capitalul, cei mai mulţi negustori recurgeau la această modalitate, înfierată de autorii creştini. În 1179, Biserica va interzice

oficial creştinilor practicarea cămătăriei, ceea ce a declanşat creşterea rolului jucat de evrei în viaţa economică a Europei, religia lor permiţându-le o astfel de practică economică.

Scurte anecdote moralizatoare, luate din folclor sau din literatura vremurilor trecute, îl identifică pe cămătar cu un monstru imoral, duşman al lui Dumnezeu, josnic prin îmbogăţirea lui fără răgaz. În Infernul lui Dante, chinurile la care sunt supuşi cămătarii sunt dintre cele mai severe. Dacă Domnul i-a poruncit omului să-şi câştige pâinea cu sudoarea frunţii, cămătarul, în schimb, se îmbogăţeşte aşteptând banii, furând timpul – acest patrimoniu general – fapt ce îl condamnă la pierderea definitivă a luminii şi odihnei veşnice.

Despre cămătari, unul dintre cronicarii primei jumătăţi a secolului al XIII-lea, Mathieu Paris, consemna: «Lombarzii (astfel erau numiţi bancherii şi cămătarii italieni în ţările din nordul Alpilor) sunt mari escroci... nişte trădători şi impostori. Ei devorează nu numai oamenii şi animalele domestice, ci şi morile, castelele, domeniile, câmpiile, tufişurile şi pădurile. Într-o mână ţin o foaie de hârtie, în cealaltă un condei şi, cu ajutorul celor două instrumente, îi despoaie pe oameni până la os şi îşi umplu punga proprie cu banii acestora din urmă. Se îngraşă pe seama nevoilor celorlalţi şi sunt asemenea lupilor mâncători de oameni»[1]. Această evaluare explică numeroasele pogromuri şi măceluri de cămătari italieni în Occident, de-a lungul ultimului sfert al secolului al XIII-lea şi în secolul al XIV-lea, un fenomen la fel de frecvent ca şi pogromurile de evrei, motivate atât de practicile cămătăreşti, cât şi religioase. În **Cronica de la Strasbourg** (sfârşitul veacului al XIV-lea, începutul veacului al XV-lea) putem citi: «Dacă evreii ar fi săraci, iar seniorii nu le-ar datora bani, atunci nu ar mai fi arşi».

Etica acumulării intră în contradicţie cu doctrina religioasă şi cu concepţiile aristocraţiei, pentru care cheltuirea demonstrativă, ostentativă şi publică a bogăţiei sale reprezenta semnul valorii, în vreme ce negustorul se identifica cu traiul cumpătat, asociat ideii de zgârcenie. Cele două personaje au fost adesea prototipuri comportamentale în literatura populară, un cunoscut poem anonim englez, din secolul al XIV-lea, intitulându-se chiar *O bună şi scurtă discuţie între Strângătorul de bani şi Cheltuitor.*

Franciscanul german Berthold de Ratisbonne ne-a lăsat una dintre cele mai interesante structuri ale diversităţii sistemului social din secolul al XIII-lea. Conform concepţiei sale, între ierarhia celestă şi aceea terestră există o perfectă analogie, celor nouă coruri de îngeri corespunzându-le nouă ordine de oameni. Dacă există trei coruri superioare ale îngerilor, este firesc să existe trei ordine superioare de oameni, care să se înalţe deasupra tuturor celorlalţi, datori să le dea ascultare. Cele trei ordine superioare sunt: 1) preoţii şi papa; 2) călugării şi

[1] A. Gurevici, *Negustorul medieval,* p. 231, in J. le Goff, *Omul medieval,* Bucureşti, 1998.

judecătorii seculari, care îi cuprind pe împărat şi pe nobili şi 3) toţi seniorii laici. Celelalte şase ordine sunt prezentate ca fiind obligate să slujească ordinele superioare, fără a fi structurate ierarhic, ci doar nuanţate după valoarea lor economică şi socială. Astfel, ordinul al IV-lea îi cuprinde pe meşteşugarii de îmbrăcăminte şi încălţăminte; al V-lea ordin îi desemnează pe meşteşugarii care folosesc instrumente din fier (giuvaergii, bătători de monedă, fierari, dulgheri, zidari); corul al VI-lea îi cuprinde pe negustorii care aduc mărfuri din lumea largă, în vreme ce vânzătorii de hrană şi băutură formează al şaptelea cor. Ţăranii reprezintă penultimul ordin, pentru ca medicii să fie menţionaţi în ultimul cor, poziţia lor marginală desemnându-i ca pe o categorie inferioară, cu rol social minim. Schema societăţii medievale, elaborată de ecleziastul franciscan, identifică şi al zecelea cor, în care sunt cuprinşi pantomimii şi actorii, a căror existenţă, pusă în slujba răului, le condamnă sufletul la pierzanie.

Ca teolog şi predicator, Berthold de Ratisbonne respectă cu fidelitate sensul creştinismului medieval, dar tabloul conţine deja noi potenţialităţi, dând o formulare etică şi religioasă speranţelor şi aspiraţiilor unor oameni.

Secolul al XIII-lea şi prima parte a secolului al XIV-lea devine perioada de înflorire a corporaţiei negustorilor, în numeroase oraşe europene elita negustorească devenind patriciatul, pătura conducătoare care concentrează bogăţii uriaşe. «Pentru unii negustori, achiziţionarea de vaste proprietăţi funciare şi căsătoriile mixte, la care erau nevoiţi să recurgă cavalerii sărăciţi, dornici să-şi aranjeze starea materială prin căsătoria cu fiice de comercianţi bogaţi, deschideau calea ascensiunii *spre culmi*. Câţiva bogaţi orăşeni ajungeau să dobândească demnitatea de cavaleri. Năzuinţa de a trăi în lux îi caracterizează pe negustorii patricieni. Pentru a-şi spori prestigiul şi a face impresie asupra societăţii, ei construiesc case şi palate înconjurate de turnuri. La ferestrele caselor patriciene apar geamurile, apartamentele sunt bogat mobilate iar pereţii decoraţi cu tapiserii. La fel ca nobilimea, negustorii se ocupă cu vânătoarea, rivalizând cu aristocraţia în veşminte şi podoabe, ca şi în ceremoniile funerare, organizate cu multă pompă. Deasupra mormintelor se înalţă monumente funerare luxoase»[2].

Regalitatea se bazează tot mai mult pe sprijinul financiar şi politic al acestora, elita negustorilor şi antreprenorilor celor mai bogaţi devenind apropiaţii curţii.

Corporaţia negustorilor italieni a atins cea mai mare putere economică şi politică din Europa, activitatea comercială cuprinzând o largă pătură a populaţiei. Un călător străin prin Veneţia consemna, la 1348: «Poporul întreg nu este format decât din negustori» despre genovezi spunându-se «un genovez = un negustor». Expediţiile maritime din secolul al XIII-lea i-au consacrat pe

[2] Idem, p. 242.

Marco Polo şi pe fraţii Vivaldi, care au trecut strâmtoarea Gibraltar şi au plutit spre vest, pentru a descoperi India cu fabuloasele ei bogăţii. Orientul Apropiat îi atrăgea pe aceşti călători şi exploratori îndrăzneţi, care se transformau cu uşurinţă în corsari. A patra povestire a Decameronului ne arată cum un negustor, devenit victima unei tâlhării, devine el însuşi pirat şi se întoarce astfel încărcat de bogăţii.

Activitatea comercială pretindea, în afară de curaj şi abilitate, o anumită instruire, fără de care nu avea şanse de succes. Începând cu secolul al XIII-lea, în cetăţile mari şi chiar în oraşele mai mici din Europa apar şcoli laice, în care copiii proprietarilor învaţă să scrie, să citească şi să calculeze. Dacă în şcoala religioasă elevii studiau doar textele sacre, noua şcoală urbană îşi transformă obiectivele teoretice ale instrucţiei în obiective practice, cunoştinţele fundamentale fiind cele din ştiinţele aplicate.

Fiii oamenilor de afaceri germani erau studenţi de elită ai universităţilor, mulţi dintre ei, după absolvirea cursurilor, consacrându-se altor activităţi decât celor ale familiei: magistraţi, oameni ai bisericii, medici, membri ai consiliilor municipale.

Un loc aparte îl deţine studierea limbilor străine, limbile de comunicare internaţională din această perioadă fiind italiana şi germana, fără a fi însă neglijate engleza, rusa şi estona. În această perioadă, cărţile, deşi încă obiecte de lux, se răspândesc tot mai mult în mediul comercianţilor, biblioteca unui negustor sicilian de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul celui de-al XV-lea cuprinzând: Biblia, Psaltirea, Vieţile Sfinţilor, operele lui Cicero, Boethius, Dante, Boccacio, dicţionare şi ghiduri de conversaţie, manuale pentru învăţarea limbilor orientale şi ghiduri practice despre activitatea comercială, în care se indicau cursurile monedelor, taxele vamale, mijloacele de a înşela autorităţile care percepeau impozite, măsurile şi greutăţile folosite la diverse mărfuri, căi comerciale, modele de conturi şi calendare – deci informaţii despre elemente concrete, practice şi măsurabile.

Din mediul comercianţilor se desprind autorii de cronici familiale, unul dintre aceştia – Giovanni di Pagolo Morelli (1371-1444) – consemnând memorii sugestive pentru statutul, obligaţiile, profilul moral şi aspiraţiile categoriei sale sociale. Reprezentativ pentru corporaţia negustorilor de la sfârşitul Evului Mediu, prin ataşamentul său faţă de principiul cumpătării, Morelli pune familia înaintea oricăror priorităţi, stabilind, prin sfaturi concrete, care este calea îmbogăţirii şi a menţinerii în această stare: să ascunzi cârmuirii dimensiunile veniturilor tale, pentru a nu plăti impozite; arată doar jumătate din averea ta; fii prietenul celor aflaţi la putere; să nu ai încredere în nimeni, căci oamenii sunt corupţi; mulţumeşte-te cu prietenii pe care ţi-i poţi cumpăra; evită cămătăria care îţi atrage o proastă reputaţie; extinde-ţi cunoştinţele, în afară de contabilitate şi gramatică fiind util să cunoşti operele lui Aristotel, Vergilius,

Dante. Negustor cu principii exclusiv pragmatice, Morelli este contemporan cu o vastă mişcare culturală, pe care o pune în slujba formării şi câştigurilor lui, introducând criterii mercantile şi în sfera culturii.

Epopeea comercială a lui Morelli capătă formă în cursul crizei economice şi sociale, care loveşte Italia începând cu jumătatea secolului al XIV-lea şi care serveşte drept fundal dezvoltării Renaşterii italiene. «Omul de afaceri al Renaşterii avea două feţe – arată A. Gurevici. În el se îmbinau cultura şi comerţul, religiozitatea şi raţionalitatea, pioşenia şi imoralitatea. Eliberând practica de sub jugul moralei, el a fost efectiv un machiavelic înainte de Machiavelli. El încerca să reconstruiască relaţiile între morală şi religie în aşa fel încât credinţa în Dumnezeu să nu mai constituie un obstacol în calea operaţiunilor sale îndoielnice»[3].

Circulaţia monetară transformă mentalitatea tradiţională a Evului Mediu, în Italia şi Franţa secolului al XIV-lea apărând expresii de genul «un om care face atâtea mii de florini sau de franci»; gândirea mercantilă impregnează viaţa societăţii medievale tot mai mult, calculul şi dobânda pătrunzând şi în sfera de dincolo de mormânt.

Timpul devine o noţiune fundamentală, negustorul judecând în zile şi nu în secole; *timpul negustorilor* devine autonom în faţa *timpului bisericii*, calendarul bisericesc, cu sărbătorile lui mobile şi începutul de an, care oscilează între 22 martie şi 25 aprilie, nemaifiind pe placul oamenilor de afaceri. Din această necesitate decurge cererea de a fixa începutul anului la 01 ianuarie, ziua circumciziei lui Hristos. Dar este necesară şi o măsură precisă şi regulată a intervalurilor de timp scurte. Apar, astfel, orologiile mecanice, la sfârşitul secolului al XIII-lea, a căror instalare se va face în turnurile primăriilor şi ale catedralelor (în 1300 - la Paris, în 1309 - la Milano, în 1325 - la Londra, în 1354 - la Strasbourg). Zilele sunt împărţite în 24 de ore, marcate de clopotele orologiilor sau de cântatul cocoşilor (ca la Strasbourg). Orologiile mecanice de uz personal apar în secolul al XIV-lea, timpul teologic fiind definitiv estompat de timpul tehnologic.

Deşi diferit de timpul umaniştilor, timpul oamenilor de afaceri este subiectivizat, umanizat, atât unii, cât şi ceilalţi simţind nevoia să şi-l însuşească. Între practica negustorilor şi creaţia genială a Renaşterii, bazate pe principii diferite ale virtuţii şi valorii, se năştea o punte temporală comună: crearea unei lumi noi. Rolul negustorilor în promovarea banilor la rangul de puternică forţă socială, în expansiunea comerţului internaţional, a fost decisivă în trecerea de la Evul Mediu la capitalism. Mai mult, ei au determinat o înflorire fără precedent a Europei, care devansează astfel toate celelalte civilizaţii ale lumii, deschizându-i drumul către o nouă etapă a unei istorii cu adevărat universale.

---

[3] A. Gurevici, *op. cit.*, p. 250.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

ISTORIE MODERNĂ, ISTORIE CONTEMPORANĂ

DOMNUL TUDOR
ÎMPREJURĂRI ŞI POPASURI ARGEŞENE

OCTAVIAN UNGUREANU

Renaşterea noastră naţională, după secolul de dominaţie şi spoliere turco-fanariot, de la Revoluţia Română din 1821 a pornit; ea a reflectat şi reflectă şi azi ideea potrivit căreia ridicarea de acum 179 de ani a reprezentat nu numai o piatră de hotar în istoria Românilor, dar şi pragul din care s-a arătat la orizont epoca modernă.

Şi când treci prin locuri ca acelea de la Goleşti şi contempli foişorul de pază de la poarta conacului, devenit muzeu, îţi năvăleşte în minte figura luminoasă a Domnului Tudor din Vladimir (1780-1821). El locuise aici între 18-21 mai 1821, iar în preajmă era Tabăra Adunării Norodului ce cârmuise Capitala şi Ţara între 17 martie şi 15 mai. În odăiţa din foişor a fost arestat, printr-o tragică neînţelegere, pricinuită de intrigi eteriste. Fusese adus la Piteşti în hanul Bisericii Mavrodolu, în apusul soarelui ce-şi arunca săgeţile de peste dealurile învăluite în verdele sfârşitului de primăvară, de către eteriştii căpitanului Iordache Olimpiotul. Un pandur ar fi auzit atunci cum Tudor îl întreba şi îl acuza totodată pe Olimpiotul: „– Ce vreţi să faceţi cu mine, să mă omorâţi? Nu mă tem de moarte; eu am îmbrăcat cămaşa morţii de cum am pornit să-i stâng pe cei care ne sug sângele din noi". Apoi, căruţa, în care-l urcaseră, s-a pus în mişcare, iar pandurul care trăsese cu urechea şi cu ochiul prin crăpătura uşii odăii din han, la ceartă, i-a zis lui Tudor: „– Pe noi cui ne laşi, boierule? – Corbilor şi câinilor, să vă mănânce, că nu m-aţi ascultat". Convoiul s-a dus, prin Câmpulung, la Târgovişte, unde Alexandru Ipsilanti l-a acuzat de trădare; şi după un simulacru de judecată, Pandurul a fost căsăpit cu paloşele, la 27 mai. „Iar în durerea morţii, scria N. Iorga, el a zărit în sfârşit, aproape sau departe, ţinta, şi a trecut aiurea cu mângâierea că o parte din cale a fost totuşi făcută...".

Cu ani în urmă, în faţa Catedralei Mitropolia din Târgovişte, preotul paroh îmi arăta cu mâna întinsă spre apus, spunându-mi: vedeţi turla bisericuţei? Acolo s-a găsit, într-o firidă, o lădiţă din lemn cu oase de om; s-a

presupus a fi fost ale lui Tudor Vladimirescu. Aşa s-a pornit iniţiativa dăscăliţei-scriitoare Smaranda Gheorghiu, cu numele său literar Maica Smara, în 1911, de s-a cioplit din calcar şi s-a ridicat crucea din scuarul din faţa Catedralei, amintitoare a locului de supliciu şi de sfârşit al comandirului Adunării Norodului.

Întorcând însă o pagină îndărăt, vom găsi şi urme ale pregătirii Revoluţiei de la 1821 şi la Curtea de Argeş. Pe locul restaurantului „Capra neagră" a dăinuit mult timp casa lui Nicolae Popescu pitarul (1801-1876), adus de tânăr de Tudor Vladimirescu din Cerneţii Mehedinţului ca grămătic şi fecior în casă al episcopului Ilarion. Tradiţia locală ne vorbeşte de întâlniri între Tudor şi Episcop în casa aceasta, când pandurul trecea la ducere şi la întoarcere de la Bucureşti, şi că aici s-ar fi schiţat şi planul revoluţiei ce urma să pornească de la Padeş.

Încercăm să arătăm şi alte momente şi împrejurări în desfăşurarea Revoluţiei de la 1821, deplasându-ne din Argeş şi Dâmboviţa spre plaiurile Gorjului istoric şi pitoresc, locul de baştină al Eroului şi de pornire spre Capitală a Adunării Norodului, la 23 ianuarie 1821. Şi ca unul ce sunt din partea locului, să vă mai pun dinainte câteva date şi tradiţii locale, pentru a lumina mai bine figura Domnului Tudor, săvârşit tragic din viaţă la 27 mai, pe pământul sfânt al Cetăţii istorice de scaun - Târgoviştea. Fiindcă această icoană a credinţei în dreptate şi a luptei pentru înfăptuirea ei – Tudor Vladimirescu – ne aminteşte de marile suferinţe, dar şi de marile idealuri de libertate şi dreptate ale acestei enclave de latinitate, azvârlită de soartă în mijlocul unor neamuri neînduratoare, în tendinţa lor de a ne stăpâni.

Cu mult înaintea Revoluţiei, Tudor cunoscuse mai mulţi boieri mari, cum erau: Glogovenii şi banul Costache Ghica, vornicul Samurcaş şi fostul mare vornic Isaac Ralet, întreţinea legături de amiciţie cu Grigore Brâncoveanu şi Grigore Băleanu, îl ştia pe vistierul Alexandru Villara şi pe logofătul Alexandru Filipescu-Vulpe, care l-au ajutat cu bani şi cu sfatul. La Târgu-Jiu îi cunoştea pe Grigoraş Bălteanu, pe sameşul Vasile Moangă şi pe colonelul Ştefan Bibescu, pe Grigore Otetilişeanu, pe Ioniţă Râioşeanu din Strâmba de Jiu, descendent din Stoica vistierul al lui Mihai Viteazul. Pătruns de un adânc simţământ al dreptăţii, Tudor şi-a numit toţi ispravnicii de judeţe din Oltenia dintre boieri sau ostaşi. Convertiţi însă la împotrivire faţă de revoluţia pornită, o parte din aceşti boieri şi-au întors faţa de la Tudor şi s-au opus la înfăptuirea programului Adunării Norodului, mai cu seamă după intrarea în Bucureşti a oastei de panduri. Când era cu tabăra la Ţânţăreani-Dolj, Divanul din Bucureşti îl trimite pe vornicul Nicolae Văcărescu, fiul lui Enăchiţă, să-l înduplece pe Tudor să renunţe la acţiunea sa. Nicolae Văcărescu era un bun prieten al său, dar când boierii s-au simţit în pericol, l-au folosit pe amicul lui Tudor în anihilarea revoluţiei, fapt ce l-a determinat pe slugerul din Vladimiri să-i scrie:

„Prea bine ştiu pe dumneata că eşti foarte înţelept şi născut din neam slăvit şi iubitor de patrie (...) Dar cum nu socotiţi dumneavoastră că patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor? Şi cer să-mi arăţi dumneata ce împotrivire arăt eu împotriva norodului! Că eu, scria Tudor, alta nu sunt decât numai un om luat de către tot norodul ţării, cel amărât şi dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor. Iar tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca aceasta, a ridicat arme de moarte asupra patriei şi a ticălosului norod".

La 16 martie, pandurii sunt la Bolintin, la Ciorogârla şi la Cotroceni. Aici se instalează Tabăra Adunării Norodului şi de aici se cârmuieşte Capitala şi Ţara până la 15 mai 1821. În cancelaria de la Cotroceni au servit: transilvăneanul Gheorghe Lazăr, directorul Colegiului de la Sfântul Sava; vâlceanul Petrache Poenaru, elev al lui Gh. Lazăr; episcopul Ilarion Gheorghiade al Argeşului şi grămăticul Nicolae Popescu Mehedinţeanul, devenit argeşean, cu rang boeresc de „pitar"; el scria documentele, iar Ilarion le traducea în franceză şi în turcă. Şi după mulţi ani, câmpulungeanul C.D. Aricescu, pe când deţinea funcţia de director al Arhivelor Statului, s-a folosit de scrierile din cancelaria de la Cotroceni şi de povestirile lui Nicolae Popescu pitarul pentru alcătuirea şi tipărirea în 1874 a celei mai valoroase lucrări de atunci încoace – „Istoria Revoluţiunii române de la 1821". C.D. Aricescu nu s-a bazat numai pe documentele de arhivă şi pe discuţiile cu Nicolae Popescu, care după revoluţie se căsătorise şi se mutase la Muşăteşti, ci bătuse drumurile Vâlcii, Gorjului şi Mehedinţiului pentru a asculta istorisirile foştilor panduri. De subliniat ar mai fi, în legătură cu Argeşul şi Revoluţia de la 1821, şi faptul că după bătălia de la Drăgăşani, trei foşti membri ai Adunării Norodului, pandurii Grigore, Oprea şi Zamfir, fiii lui Toader din Cerneţ-Mehedinţi, s-au stabilit şi ei la Muşăteşti, în preajma lui Nicolae Popescu, spre a scăpa de urgia otomanilor.

Nu dorim să dăm o notă forţată legăturilor lui Tudor Vladimirescu cu Argeşul, ci doar să punem în relief personalitatea Pandurului şi sprijinul de care s-a bucurat din partea unor oameni de seamă de aici. Iar în completarea acestor afirmaţii, mai aducem un argument. Când s-a lansat ideea ridicării unei statui a lui Tudor Vladimirescu la Târgu-Jiu, C. Dobrescu-Argeş şi Al. Valescu au scris numeroase articole în *Gazeta ţăranilor*, care apărea la Muşăteşti, şi au lansat liste de subscripţie pentru adunarea banilor de care era nevoie în acest nobil scop. Iar când s-a dezvelit monumentul – turnat la Milano, în atelierul sculptorului gorjean C. Bălăcescu – în toamna anului 1899, la ceremonie a participat şi reputatul dascăl şi luptător pentru drepturile ţăranilor, Constantin Dobrescu-Argeş, deputatul de la Colegiul III.

Pentru Tudor Vladimirescu*

Luna trecută a fost mare sărbătoare la Ploieşti. Sărbătoare Eroilor, Vitejilor din războiul independenţei (1877-1878 - n.n.). Prahovenii, făcând apel la Ţară, ridicata-u o statuie, un semn nepieritor de cinste, de recunoştinţă, de adâncă evlavie către cei care au slăvit ca soldaţii numele mamei lor – Patria. Şi cum am văzut, lumea n-o încăpea locul, venită a sărbătorii pe eroii neatârnării noastre, fără voie m-am gândit la un luptător mai mare, la un martir, la sfârşitul celui care a murit pentru renaşterea Patriei, pentru mântuirea neamului său. Care încă: *El tot zace în uitare, / În al ţării scump pământ, / Fără cruce, fără floare / Fără lacrimi pe mormânt.*

Când vom serba şi noi, când vom saluta în chipu-i de bronz reînviat pe marele nostru erou popular, pe Tudorin?

Statuia lui Tudorin este gata, dar ea e sechestrată în Italia pentru câteva mii de lei. Statul n-a ajutat cu nimic, şi mai bine a făcut. Alţii mai de sus nu s-au interesat, şi nu le facem vină din asta, Tudorin rămâne încă odată mai mult al ţărănimii. Fie dar ca statuia să fie ridicată şi plătită numai din sudoarea rudelor sale, a ţăranilor. Rugăm pe cetitorii acestui apel să înceapă îndată propaganda printre ai noştri, în biserică, în orice adunare, şezătoare, oriunde se întâlnesc sătenii, ca fiecare cu dragoste, cu bunăvoinţă să-şi dea obolul pentru statuia lui Tudorin. Strângeţi, colectaţi de la săteni şi sătence, oricât pot da. Formaţi listele, după care o copie trimiteţi-o *Gazetei ţăranilor,* iar originalele şi banii casierului – domnului D. Bălăcescu, farmacist în strada Sf. Vineri, nr. 2 – Bucureşti. Grăbiţi-vă, îndemnaţi-vă în această nobilă şi sfântă însărcinare!

Numele vostru ca cetitori va fi înscris în cartea ce se va înfiinţa (depune - n.n.) în temeliile statuiei marelui Tudor, urmaşii vă vor fi recunoscători, vor admira şi vor urma exemplul ce le-aţi lăsat: cinstea oamenilor mari ai Neamului.

Marea noastră dorinţă a fost şi e: statuia lui Tudor să fie ridicată numai cu micile ajutoare date de săteni, al căror număr e aşa de mare că, cu obolul lor pot face lui Tudor un templu, o biserică nu o statuie. Dar statuia lui Tudor e mândră, e minunată, e frumoasă. Un fotograf ieşit tot din rândurile noastre va fotografia statuia, cât mai mare, şi câte un exemplar trimite-l-vom cititorilor, alergătorilor pentru strângerea de fonduri. Fiindcă, credem că nu va fi comună în ţară, care să nu trimită ajutoarele sale, ne legăm ca pretutindeni, în toate satele contribuitoare să trimitem fotografia lui Tudorin. Măreaţă va fi inaugurarea statuiei lui Tudorin, mândră va fi manifestarea ce i-o vor face delegaţiile sătenilor din toată ţara, neuitat va fi exemplul de recunoştinţă ce poporul ştie să arate amintirii aceluia care întrupa în sine mărimea de suflet,

* În mai multe articole, *Gazeta ţăranilor* îl numeşte pe Tudor Vladimirescu „Tudorin"; aşa-i spuneau şi ţăranii argeşeni.

curajul şi iubirea nestrămutată a neamului său.

Preoţi, învăţători reîncepeţi; primari, notari daţi-vă măsura; fruntaşi ai satelor înscrieţi-vă în liste; ţărani şi români încă nerăciţi la inimă, netociţi de boala dezgustului de viitor; bătrâni, care aveţi vii în minte povestirile despre Tudorin; tineri care admiraţi şi vă mândriţi cu Vladimirescu, dovediţi încă odată dărnicia voastră, entuziasmul vostru, dragostea voastră de a slăvi şi a nemuri pe Tudorin. Să afle, să ştie o lume întreagă, cum cinsteşte ţăranul român pe mântuitorii, pe apărătorii, pe adevăraţii săi binefăcători.

Gazeta ţăranilor, an V,
nr. 41, din 27 noiembrie 1897

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

LEGEA RURALĂ DIN 1864 ȘI APLICAREA EI ÎN PISCANI, JUDEȚUL ARGEȘ

TEODOR DINA

Dintre marile reforme înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, reforma agrară a fost cea mai importantă pentru populația săracă a satelor. În ajunul aplicării legii rurale din 1864, moșia Piscanilor era divizată în patru „trupuri" distincte, astfel:

– Moșia Statului, fostă a mănăstirii Valea, în stăpânirea căreia s-a aflat timp de 240 de ani, între 3 septembrie 1623 și 25 decembrie 1863;

– Moșia Barbu Belu, fostă a moșnenilor piscăneni și „căzută" în stăpânirea familiei Belu în condițiile specifice ultimelor domnii fanariote, în perioada 1816-1818;

– Moșia vistierului Mihai Popescu din Pitești, asemenea fostă proprietate a moșnenilor, cumpărată în anul 1827 de la Ion Piscanul;

– Moșia Safta Piscanca, descendentă a moșnenilor locali.

Aprobarea și aplicarea legii rurale a întâmpinat serioase greutăți deoarece, „neîmpăcata opoziție întâlnită în Adunare" l-a împiedicat pe domnitor să treacă la înfăptuirea ei. Totuși, după desbateri furtunoase, cu participarea efectivă a domnitorului, legea rurală a primit formularea definitivă, fiind promulgată de domnitor la 14/26 august 1864.

Textul legii prevedea ca sătenii să primească pământ în funcție de puterea lor economică, exprimată prin numărul de vite de care dispunea fiecare familie.

Locuitorii fostei comune Piscani, au fost încadrați în patru categorii sociale, astfel:

1. Cei care aveau 4 boi, primeau 11 pogoane;
2. Cei care aveau 2 boi, primeau 7 pogoane și 19 prăjini;
3. Cei care nu aveau boi și lucrau cu brațele, primeau 4 pogoane și 15 prăjini;
4. Cei care nu erau agricultori, sau nu efectuase clacă pe moșie, primeau doar 398 stânjeni pătrați, cămin pentru casă și grădină.

La data promulgării legii rurale situaţia pe categorii sociale a locuitorilor din Piscani era următoarea:

La moşia Barbu Belu.

„Comisia instituită conf. art. 24 al Legii Rurale, în urma constatării făcute relativ la clăcaşii D-lui Barbu Belu, din comuna Piscani şi cătunul Negreni, la diferitele lor categorii, s-au întrebat mai întâi locuitorii dacă persistă în a lua pogoanele legiuite, sau dacă sunt vreunii care se mulţumesc a-şi lua numai casa şi grădina (sic) sau dacă doresc a se strămuta pe moşia Statului.

Şi nu s-a arătat nici unul cu dorinţa categoriei din urmă.

Subscrişii având de normă încredinţarea dată de primăria locală că proprietatea mai sus numită fiind cu destulă întindere, s-au dat pogoanele legiuite după cum urmează:

la 3 clăcaşi cu 4 boi, câte 11 pogoane;

la 72 cu 2 boi, câte 7 pogoane şi 19 prăjini;

la 14 cu braţele, câte 4 pogoane şi 15 prăjini;

la 10 dreptul de a-şi conserva numai casa şi grădina.

Toate aceste categorii s-au prevăzut şi prin Tabela litera A, conform art. 1 din instrucţiuni. Iar D-nii proprietari pentru totala sumă de despăgubire, precum şi a banilor ce au de primit, li s-au liberat titlu provizoriu de despăgubire.

(f. dată) Subprefect, R. Gogulescu

Delegat al comunelor, Gh. Ionescu[1]

La data de 9 ianuarie 1865, „Comisiunea plăşii Râurile viind în comuna Piscani-Negreni, şi după constatarea făcută s-a găsit că în total au rezultat clăcaşii cu categoriile următoare:

(Pe toate cele 4 moşii, n.ns.)

6 clăcaşi cu 4 boi,

108 clăcaşi cu 2 boi,

27 cu braţele,

21 cu drept de casă şi grădină.

Preoţi sunt doi, la două biserici cărora li se cuvine pogoanele legiuite. Alte contestaţii contra clasificării nu s-au mai ivit în această comună în afară de aceasta: Ion Niţă, Ion Mihai Icecaru şi Joiţa văduva, cu pretenţia de a fi şi dânşii înscrişi între clăcaşi.

După cercetările făcute în prezenţa numiţilor şi a orânduitului din partea D-lor proprietari, s-a găsit că numiţii au fost sfornici, cu deosebite învoieli, precum s-a constatat chiar din biletele ce posedau, de plata locurilor ce le au cu deosebită tocmeală".

Pt. conf. Notar, Niţă Popescu[2]

[1] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 128/1865, fila 21.

[2] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 123/1865, fila 13.

Împroprietărirea fiind prin despăgubire, clăcaşii trebuiau să plătească pământul, în timp de 15 ani, plată care reprezenta, de altfel, despăgubirea proprietarilor pentru desfiinţarea clăcii.

Bucuria a fost aşa de mare, încât de la Unirea Principatelor nu s-a mai văzut atâta „cântec, joc şi voie bună“ de parcă toată ţara era în sărbătoare.

Pentru prima dată în istoria milenară a poporului român, ţăranii obţineau dreptul sacru de a nu mai fi dependenţi de stăpânii de moşii, dreptul de a avea fiecare bucăţica lui de pământ.

Aceeaşi bucurie nemărginită au simţit şi clăcaşii din Piscani şi Negreni. Ea a fost marcată de cântecele şi jocurile care nu au încetat (se spune) în toate cele trei zile ale bâlciului anual de sf. Maria Mare (15 august) care are loc la Piscani. Aici şi-au dat spontan întâlnire locuitori ai satelor de pe frumoasa vale a Râului Doamnei şi de pe Argeşel, aducând un sincer prinos de recunoştinţă domnitorului Alexandru Ioan Cuza şi principalului său colaborator Mihail Kogălniceanu.

Administraţia comunei Piscani, abia înfiinţată în 1865, reprezentată de primarul Nică Lungan, ajutorul de primar Oprea Minea şi notarul Ion Filotan, conformându-se Instrucţiunilor de aplicare a legii rurale, au întocmit Tabela A, cu numele clăcaşilor şi categoria lor de împroprietărire cu pământul cuvenit, precum şi moşia pe care efectuaseră claca. Tabele au fost înaintate la Prefectura Muscel, de care aparţinea atunci comuna Piscani, spre aprobare.

Tot acolo, la Comitetul Permanent, constituit ad-hoc, vor fi înaintate o serie de reclamaţii privind nemulţumirile clăcaşilor (şi proprietarilor de moşii) cu privire la aplicarea legii.

Pentru delimitarea terenului rezervat pentru împroprietărire şi pentru întocmirea planurilor celor patru moşii din Piscani, Ministerul Finanţelor a delegat (pentru judeţul Muscel) pe inginerul hotarnic căpitan Nicolae Neculcea.

Pământul acordat ţăranilor nu trebuia să depăşească 2/3 din suprafaţa moşiei expropriate (fără a socoti pădurile) şi nu putea fi înstrăinat timp de 30 de ani.

Se desfiinţa pentru totdeauna claca, dijma, „potvezile şi zilele de meremet“ precum şi alte nenumărate obligaţii datorate stăpânilor de moşii în natură sau în bani.

Răscumpărarea acestor obligaţii, incluse în plata pământului, era eşalonată pe timp de 15 ani, şi se plătea diferenţiat pentru fiecare categorie de beneficiari.

Ca urmare a legii rurale din 1864, în satele Piscani şi Negreni au fost împroprietărite 156 familii de clăcaşi cu cca. 1130 pogoane de teren arabil. Au fost expropriate patru moşii:

Moşia Statului (fostă a mănăstirii Valea) 330 pogoane[3].

---

[3] 1 pogon / = 1/2 hectar = 5.000 m.p.

Moşia Barbu Belu, 740 pogoane.
Moşia vistierului Mihai Popescu, 48 pogoane.
Moşia Safta Piscanca, 12 pogoane.

Tabela A

de constatare a numărului clăcaşilor, a categoriei lor şi a sumei de despăgubire a proprietarilor, din comuna Piscani.

Moşia Statului

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Categoria	Pogoanele legiuite	Suma banilor	Obs.
1.	Niţă Popescu	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
2.	Pandele Drăghici	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
3.	Ion Filotan	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
4.	Constantin Ardei	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
5.	Neagoe Matei	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
6.	Milea Ţuţulan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
7.	Marin Minea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
8.	Ioniţă Banu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
9.	Banu Moldoveanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
10.	Niţă Rudaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
11.	Stoica Toader	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
12.	Casa răp. Ion Băjenaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
13.	Gheorghe Ducan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
14.	Nae Tiţa văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
15.	Oprea Minea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
16.	Niţă Tuca văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
17.	Niţă Militaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
18.	Pascale Radu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
19.	Gheorghe Pielmuş	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
20.	Mihai Lăutaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
21.	Dumitru Nândraşu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
22.	Simion M. Trocan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
23.	Dumitru I. Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
24.	Ion Drăgan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
25.	Dumitru Ducan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
26.	Gheorghe Bucur	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
27.	Niţă Arvatu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
28.	Matei Trocan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
29.	Gheorghe D. Proisan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
30.	Niţă Iacob	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
31.	Dumitrache Popa	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
32.	Vasile Din Oancea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	

13.	Tudor Minea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
14.	Gheorghe Negoiţă	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
15.	Ion Tudose	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
16.	Crăciun Milea	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
17.	Nicolae Zamfira	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
18.	Gheorghe Pieruş	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
19.	Ion Pieruş	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
20.	Niţă Neacşa	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
21.	Bucur Băjenaru	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
22.	Sanda văduva	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
23.	Nica văduva	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
24.	Tudor Strâmbu	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	

Principatele Unite Române
Avocatul Statului
Judeţele Argeş-Muscel
1865 decembrie 17

Domnule Preşedinte,

Onorata Comisie a plăşii Râurile, judeţul Muscel, a înscris ca, clăcaş fruntaş pe moşia Piscani a Statului pe Niţă Popescu, ţârcovnicul acestei comune, în contra legii.

Vă rog a fi sorocit a mă înfăţişa cu numitul.

Avocat, (Indescifrabil)

D-sale D-lui Preşedinte al Comitetului Permanent Muscel[4].

Moşia Barbu Belu

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Categoria	Pogoanele legiuite	Suma banilor	Obs.
1.	Mogoaşă Stan	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
2.	Sandu lui Stan	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
3.	Ghiţă Oprea	4 boi	11 pogoane	133 lei/an	
4.	Niţă Dragomir	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
5.	Coicea Dragomir	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
6.	Nică Din Coicea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
7.	Ghiţă Coicea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
8.	Ion Tudose	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
9.	Radu Dragomir	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
10.	Ioniţă Oancea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
11.	Nică Matei Căteanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
12.	Matei T. Lungan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	

[4] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 123/1865, fila 1.

13.	Gheorghe al Babii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
14.	Niţă Neacşa	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
15.	Ioniţă Lungan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
16.	Ion Radu Ene	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
17.	Niţă Ciobanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
18.	Dumitru Ciobanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
19.	Nică Lungan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
20.	Păuna Bârculeasa	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
21.	Ion al Rotarului	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
22.	Gheorghe Bârcă	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
23.	Stan al Radului	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
24.	Barbu Sima	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
25.	Casa răp. Ion Rotaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
26.	Din Oancea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
27.	Stana văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
28.	Nică Oprea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
29.	Niţa văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
30.	Ion Pătru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
31.	Radu Stan	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
32.	Matei Dumitra	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
33.	Dumitru Rotaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
34.	Manole Lopată	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
35.	Preda al Bălaşii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
36.	Ion Călina	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
37.	Dincă Stanca	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
38.	Mihai al Călinii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
39.	Iordache Lopată	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
40.	Nică al Niţii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
41.	Lucă Oprea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
42.	Nică al Stanii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
43.	Ioniţă Buturici	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
44.	Enache Bucur	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
45.	Gheorghe al Stancului	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
46.	Ion Militaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
47.	Ghiţă Jianu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
48.	Barbu Lascăr	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
49.	Dumitru Iordache	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
50.	Niţă Ivaşcu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
51.	Nică Ivaşcu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
52.	Din Găişteanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
53.	Dumitra văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
54.	Manole Sima	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
55.	Petrica văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
56.	Ion Jianu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	

57.	Nicolae Chiriţă	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
58.	Maria Chiriţoaia	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
59.	Gheorghe Chiriţă	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
60.	Ion Ştefănoiu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
61.	Nicolae Suditu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
62.	Toader Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
63.	Nicolae Moraru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
64.	Gheorghe Moraru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
65.	Costache Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
66.	Ioniţă Mititelu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
67.	Nicolae Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
68.	Ghiţă Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
69.	Matei Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
70.	Ghiţă I. Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
71.	Marin Spătaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
72.	Niţă al Stanchi	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
73.	Nicolae al Stanchi	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
74.	Şerban Militaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
75.	Mihalache Moraru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
76.	Sandu Tudor	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
77.	Niţă Ţugui	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
78.	Sultana Ion Voinea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
79.	Ioniţă Tudor	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
80.	Ion Mihai Iconaru	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
81.	Călina văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
82.	Din al lui Dincă	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
83.	Badea Seceleanu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
84.	Joiţa văduva	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
85.	Ion al Popii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
86.	Din al Popii	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
87.	Maria Suditu	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
88.	Ion Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
89.	Toader T. Boncea	2 boi	7 pog. 19 prăjini	100,24 lei/an	
90.	Dina văduva	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
91.	Marin Boncea	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
92.	Ion Păunoiu	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
93.	Niţă Lungan	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
94.	Matei Ioana	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
95.	Tache al Stanii	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
96.	Stănică Buturici	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
97.	Nicolae al Radului	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
98.	Ion Lopată	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	
99.	Păuna Ţiganca	cu braţe	4 pog. 15 prăjini	71,20 lei/an	

Moşia Niţă Popescu
(a vistierului Mihai)

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Categoria	Pogoanele legiuite	Suma banilor	Obs.
1.	Niţă Toroncea	2 boi	6 pog. 11 prăjini	84 lei/an	
2.	Gheorghe Despa	2 boi	6 pog. 11 prăjini	84 lei/an	
3.	Matei I. Ungureanu	2 boi	6 pog. 11 prăjini	84 lei/an	
4.	Gheorghe Boncea	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
5.	Gheorghe Curelea	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
6.	Petre Dudoi	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
7.	Nică Dudoi	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
8.	Stan Lăutaru	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
9.	Onel Ivan	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	
10.	Trandafir Căldăraru	cu braţe	3 pog. 20 prăjini	56 lei/an	

Moşia Safta Piscanca*

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Categoria	Pogoanele legiuite	Suma banilor	Obs
1.	Constantin Voinea	cu braţe	4 pog. 20 prăjini	62,33 lei/an	
2.	Joiţa văduva	cu braţe	4 pog. 20 prăjini	62,33 lei/an	
3.	Simion Voinea	cu braţe	2 pog. 22 prăjini	38,00 lei/an	

Cum era de aşteptat, aplicarea legii rurale a întâmpinat o mulţime de dificultăţi, atât la nivel local cât şi la nivel naţional. Nu a fost alcătuit un regulament clar în baza căruia să se desfăşoare programul de împroprietărire. Fiind puţini ingineri topografi, măsurătorile s-au făcut cu greutate şi în timp îndelungat. S-au făcut şi multe abuzuri. Proprietarii de moşii au contestat prezenţa pe liste a mai multor clăcaşi, chiar dacă aceştia au demonstrat, cu dovezi scrise, că au efectuat clacă pe moşii. Este cazul ţiganilor: Trandafir Căldăraru, Onel Ivan şi Stan Lăutaru, clăcaşi pe moşia Niţă Popescu (a vistierului Mihai) cărora proprietarul le-a contestat înscrierea pe liste, deşi aceştia au prezentat Consiliului Permanent Muscel, câteva bilete din care reeşea că au efectuat zile de clacă pe moşie cu braţele. Asemenea, au mai fost contestaţi Ion Mihai Iconaru şi Ioniţă Tudor Lungan, cărora Barbu Belu le contesta calitatea de clăcaşi pe moşia sa, şi a căror situaţie nu era rezolvată nici la 14 iunie 1867, când dosarul lor ajunsese la Curtea de Apel Bucureşti[5].

Safta Piscanca, descendentă a moşnenilor piscăneni, pe moşia căreia au fost împroprietărite trei familii din neamul Voinea, a contestat, asemenea, până

* Safta Piscanca II, ultima descendentă a moşnenilor piscăneni care au avut moşie în Piscani, a decedat la 28 ianuarie 1894. La fiul ei, Tudor Piscanul a văzut Constantin Rădulescu-Codin, în anul 1904, patru documente foarte vechi scrise pe piele... de iepure!

[5] Constantin Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 272-275.

la Curtea de Apel Bucureşti, calitatea de clăcaşi a celor înscrişi.

Şi pe moşia Statului a fost contestat Niţă Popescu, care „a fost în adevăr, paznic de hotare şi cântăreţ la biserică...".

Cu toate lacunele ei, legea rurală din 1864 a avut o însemnătate deosebită, ţăranii ieşind de sub arbitrajul boieresc, au devenit ei înşişi proprietari, având – cum sublinia domnitorul Alexandru Ioan Cuza – o părticică de pământ „proprietate şi moşie...".

Din punct de vedere economic, consecinţele imediate ale reformei agrare au fost aproape negative. Lipsiţi de mâna de lucru gratuită, proprietarii şi arendaşii nu şi-au investit capitalurile pentru progresul agriculturii şi n-au putut face faţă dificultăţilor momentului.

Cum şi împărţirea pământului se desfăşura într-un ritm destul de lent, din cauza lipsei de personal tehnic, pentru măsurători, au fost şi mulţi săteni care nu au efectuat la timp şi de calitate lucrările agricole. Pe ansamblu, mai în toate judeţele ţării, anii 1865-1867 au însemnat sub aspect economic aproape un regres faţă de anii anteriori.

Abia după anul 1870 lucrurile s-au schimbat radical, ambele categorii de proprietari – sătenii pe de o parte, proprietarii de moşii, pe de altă parte, – au valorificat mai bine pământul, creându-se un excedent de produse agricole, din vânzarea căruia s-au putut cumpăra de către săteni pluguri moderne, grape, semănători etc.

În anul 1888 în plasa Râurile (de care aparţineau satele Piscani şi Negreni) erau următoarele maşini agricole: „... o maşină de semănat, trei maşini de secerat şi cosit, trei maşini de treerat, cu aburi, două de treerat cu manej, 11 maşini de vânturat, 5 maşini de bătut porumb la manivelă, 895 de pluguri de lemn ţărăneşti, 561 de pluguri de fier nemţeşti, 36 de scorificatoare, 3 grape de fier, 1 tăfălug, o maşină de ales sămânţa, o moară cu aburi şi 60 de mori pe apă"[5].

În anul 1890, comuna Piscani avea o populaţie de 998 de locuitori (511 bărbaţi şi 487 femei).

„Locuitorii acestei comune – citâm din Dicţionarul geografic al judeţului Muscel, pe anul 1893 – în afară de agricultură se mai ocupă puţin şi cu dulgheria şi zidăria. Mai fiecare familie îşi are vitele necesare. Numărul lor este: 250 de vaci, 300 de boi, 24 de cai, 111 capre, 172 de oi şi 80 de porci. Produsul acestor vite se întrebuinţează în economia domestică, iar lâna oilor se întrebuinţează la facerea velintelor, fotelor, dimiilor albe şi negre. Dealul Piscani este acoperit cu pădure, proprietatea statului, compusă din stejari şi fagi.

În raionul comunei sunt o mulţime de livezi acoperite cu fâneţe şi pomi roditori ca: meri, peri, vişini, nuci, zarzări, pruni etc.

Proprietari mari sunt în comună d-nii: Costache Crasan, Constantin Hagi

Nicolau şi Petrache Pârâianu. Statul percepe impozit funciar de la 600 de hectare..."[6].

În anul 1899, pe suprafaţa cultivabilă a comunei Piscani s-au obţinut: 20200 hectolitri de porumb, 475 hectolitri de grâu, 206 hectolitri fasole, 25 hectolitri de orz şi 60 de hectolitri ovăz.

„Grâul a fost cultivat de d-nii Teodor Nicolaescu şi Enache Alcipiade (ambii arendaşi pe „treimea" rămasă statului) şi a fost vândut la negustorii din Piteşti cu 9 bani hl. de grâu şi 9 bani hl. fasole.

Au mai vândut: preotul Nicolae Negreanu, Gheorghe Ciobănescu şi Niţă Iconaru..."[7].

Dintr-o statistică a judeţului Muscel, pe anul 1902, se constată că în comuna Piscani existau: 2 mori pe apă, 1 pivă (pentru bătut postav), 1 gater pe apă, 10 poverne pentru fabricat ţuică, 242 de boi, 166 vaci, 280 de oi, 215 porci. S-au cultivat cu porumb 291 ha, cu grâu 9 ha[8].

În perioada 1 septembrie 1903-1 septembrie 1904, comuna Piscani, plasa Dârmăneşti, avea următoarea situaţie:

Întinderea comunei = 1059 hectare,

Fâneţe, 138 ha., arături 388 ha., pomi 83 ha., pădure 150 ha.

Populaţie: bărbaţi 547, femei 554: total 1101 persoane.

Născuţi (1.09.1903-1.09.1904) 34 copii, morţi 27, căsătoriţi 8.

Comuna are, 345 case de locuit, 3 cârciumi, 2 mori, 1 pivă, 10 poverne, 10 puţuri, 16 fântâni.

Economie: căruţe cu cai 27, căruţe cu boi 88, cai 53, boi 275, vaci 210, oi 247, capre 14, porci 214, stupi 40, ţuică produsă 1240 Dal., căruţe construite 15, hectare porumb semănat 388, hectare cu grâu 35, carul cu fân s-a vândut cu 40 lei, decalitrul de ţuică s-a vândut cu 5,50 lei.

În comună sunt meseriaşi: 1 croitor, 3 fierari, 2 cismari, 2 dogari, 15 dulgheri, 6 rotari, 8 zidari[9].

Tot în anul 1904 a fost construită Infirmeria (Dispensarul) din Piscani care a avut un rol deosebit în prevenirea şi tratarea unor boli, iar în anul 1907 a fost înfiinţată Banca Populară „Râul Doamnei" cu un capital social de 2.440 lei[10].

Din păcate, în anul 1907 comuna Piscani a fost desfiinţată ca unitate administrativă, satul Piscani fiind afiliat la comuna Purcăreni (Miceşti-Argeş), iar satul Negreni a fost alipit la comuna Dârmăneşti.

Reînfiinţarea comunei s-a realizat în anul 1923.

De menţionat că dezvoltarea economică de tip capitalist la sate a produs,

---

[6] *Ibidem*, p. 278.
[7] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 18/1901, fila 153.
[8] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 60/1902, fila 117.
[9] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dosar nr. 69/1904, fila 97.
[10] Teodor Dina, *Piscani-Negreni, file de istorie*, Editura A&I, 1998, p. 140-146.

cum era şi firesc, o diferenţiere socială chiar în rândul foştilor clăcaşi.

Cei cu mijloace de muncă (boi, cai, căruţe, pluguri etc.) pot produce mai mult decât cei fără vite de muncă, pot crea un excedent de produse care, vândute pe piaţa liberă le asigură bani pentru investiţii şi pentru nevoile familiei.

Unii dintre săteni cumpără loturi de teren fie de la semenii lor, sărăciţi din cauza împrumuturilor pentru plata pământului, fie din moşia Statului, a cărei „treime" a fost dată spre vânzare în anul 1881.

A rămas nerezolvată problema islazului pentru vite. Ea va fi rezolvată abia în anul 1925, în baza Decretului-lege nr. 3692/1918. Până atunci sătenii vor învoi vitele mari şi mici pe terenurile proprietarilor de moşii Petrache Piriianu şi Costache Crasan.

Anexe

Proces-verbal

Subsemnatul inginer delimitator al proprietăţii Statului, din judeţul Muscel, în urma celor statornicite prin art. 2 şi 7 din Circulara D-lui ministru de Interne, Agricultură şi Lucrări Publice nr. 9278 şi a Instrucţiunilor date de Ministerul Finanţelor nr. 30724/23 sept. 1864, venind în comuna Piscani, plasa Râurilor şi operând în unire cu Comisia ad-hoc, la alegerea locurilor locuitoreşti (sic!) de acelea ale proprietăţii, am delimitat în modul următor, în urma Deciziunii D-lui Superarbitru:

I. În vatra satului (Piscani, n.ns.)

1. Pentru 45 locuitori a 398 stânjeni /13 pog. 19 prăjini;

2. Şcoala comunală, cele două biserici şi primăria /9 prăjini;

3. Locuri rezervate pe seama proprietăţii /2 pog. 9 prăjini;

4. Hanul cu 10 pogoane izlaz, 22 prăjini şi 45 stânjeni.

Total cuvenit locuitorilor şi rezervat proprietăţii:

26 pogoane, 22 prăjini, 26 stânjeni.

Măsurându-se apoi întinderea actuală a vetrei satului, după delimitarea făcută s-a găsit, 123 pogoane.

II. Pământuri de arătură, fâneţe, izlaz:

1. Pentru 3 locuitori cu 4 boi, câte 11 pogoane /33 pogoane;

2. Pentru 31 locuitori cu câte 2 boi, câte 7 pog. şi 19 prăjini /241 pogoane;

3. Pentru 8 locuitori pălmaşi, câte 4 pog. şi 15 prăjini /37 pogoane;

4. Pământ cuvenit bisericii /17 pogoane.

Total /355 pogoane, 11 prăjini şi 22 stânjeni.

Inginer hotarnic, căpitan Neculcea[11]
(f. dată)

III. Statului i-au mai rămas:
Pădure, 90 pogoane şi 10 prăjini.
Iuda, 77 pogoane, 10 prăjini, 4 stânjeni.
Prundul de sus, 168 pogoane, 7 prăjini.
Prundul de jos, 217 pogoane, 8 prăjini şi 48 stânjeni.
Mioveni-luncă, 135 pogoane, 17 prăjini şi 25 stânjeni.
Total... 689 pogoane, afară de pământul rămas în comună.

[11] Arhivele Naţionale ale României, *Reforma agrară 1864*, mapa 1517.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

MEDICI CÂMPULUNGENI PARTICIPANȚI LA RĂZBOIUL FRANCO-PRUSAC DIN 1870-1871, ÎN AMBULANȚELE INTERNAȚIONALE ȘI LA COMUNA DIN PARIS

MIRCEA CONSTANTINESCU

Înfrânt în revoluția de la 1848, proletariatul francez și-a continuat lupta pentru libertate și democrație, luptă ce s-a intensificat în mod deosebit în ultimii ani ai regimului lui Napoleon al III-lea. După înlăturarea acestuia și proclamarea republicii, proletariatul francez duce mai departe lupta împotriva guvernului Thiers, guvern al reacțiunii franceze și de trădare națională care, acceptând înfrângerea Franței de către armata prusacă, urmărea încheierea păcii cu Bismarck. Lupta dusă de proletariat se încheie cu victoria ideilor de libertate și democrație și la 18 Martie 1871, în fața primăriei din Paris, se proclamă constituirea Comunei.

Deși de durată scurtă, după numai 72 de zile, reacțiunea franceză reușind să recâștige puterea, Comuna din Paris a reprezentat unul dintre cele mai mari evenimente ale istoriei.

Simpatia cercurilor progresiste din România față de Franța cotropită s-a exprimat și prin înrolarea de voluntari români în armata franceză. De asemenea, numeroși medici și studenți români, aflați la studii în Franța, i s-au alăturat.

Doctorul Carol Davila, șeful serviciului sanitar al armatei, după ce nu a reușit să obțină ajutorul pentru a organiza ambulanțe românești, pleacă la Paris, în iulie 1870, să creeze acolo ambulanțe cu ajutorul foștilor săi elevi de la Școala națională de medicină. El n-a reușit să-și înfăptuiască planul, însă, cu sprijinul lui, numeroși studenți și medici români, aflați în Franța pentru studii, s-au înrolat în ambulanțele internaționale. Printre aceștia au fost și doctorii Sache Ștefănescu și Nicolae Jugureanu, din Câmpulung.

Dr. Sache Ștefănescu s-a născut în Câmpulung la 7 iulie 1845. A intrat la Școala națională de medicină în septembrie 1864. Își continuă studiile la Facultatea de medicină din Strasbourg, și-și trece examenul de doctorat în 1870 cu tema: „Quelques consideration sur le peritoine, au point de vue chirurgical“ (Unele considerațiuni asupra peritoneului, din punct de vedere chirurgical).

A luat parte ca voluntar în armata franceză în războiul din 1870-1871. Înrolat în ambulanța a V-a internațională, a participat la bătăliile de la Mougon, Bezeville și Sedan, iar după evacuarea răniților și dizolvarea armatei Rinului a trecut în armata Loirei, ambulanța de la Blois. Cu toate că nu avem date amănunțite asupra participării doctorului Sache Ștefănescu la lupta eroică a Comunei din Paris, totuși faptul că a rămas atunci în capitala asediată, ne îndreptățește să susținem acest lucru. O confirmare este faptul că, după ce s-a înapoiat la Paris, a făcut parte din ambulanțele comunarde ale asistenței publice,[1] precum și adresa lui Jules Simon, ministrul instrucțiunii publice în guvernul Thiers, către universitatea din Paris, în care printre străinii ce au susținut Comuna, se amintește la locul al treilea de români. Este de asemenea semnificativă scrisoarea din 17 februarie 1871 a doctorului Ștefănescu către Davila, în care el relatează printre altele: „toți cer în Franța o nouă organizare".

Întors în țară, a funcționat în Serviciul Sanitar Central și apoi ca medic la spitalul Xenocrat din București. A luat parte la războiul din 1877-1878.

În 1906 ia parte ca delegat al României la Conferința de la Geneva din 11 iunie-6 iulie, organizată pentru revizuirea convenției Crucii Roșii din 1864, el fiind atunci și vicepreședinte al Crucii Roșii Române.

Dr. **Nicolae Jugureanu** s-a născut la Câmpulung-Muscel în anul 1845, dintr-o familie de țărani săraci din comuna Jugur, jud. Mușcel. Școala primară a făcut-o la Câmpulung. Se înscrie la școala națională de medicină din București, iar în anul 1863 îl găsim elev în anul III, când reușește și la examenul de externat cu media „prea bine".

În octombrie 1865 a fost numit subchirurg la spitalul civil din Focșani. Obține titlul de licențiat în medicină la 17 ianuarie 1869, cu diploma nr. 55, și pleacă apoi în Franța unde se înscrie la Facultatea de medicină din Montpellier. Obține titlul de doctor în medicină cu teza: „Des avantages de l'amputation a la suite des blessures par armes de

Dr. Nicolae Jugureanu

[1] Dr. Gh. Barbu și colab., *Medici și studenți români participanți la războiul din 1870 și la Comuna din Paris*, în „Istoria medicinei", studii și cercetări, Edit. Medicală, Buc., 1957.

guerre" (Avantaje ale amputației în urma rănilor prin arme de război), susținută în anul 1872.

A luat parte la războiul franco-prusac din 1870-1871 înrolat în ambulanța internațională olandeză din Besace și Haguenau, făcând parte din armata Vosges. În această campanie este decorat cu „Crucea Legiunii de Onoare".

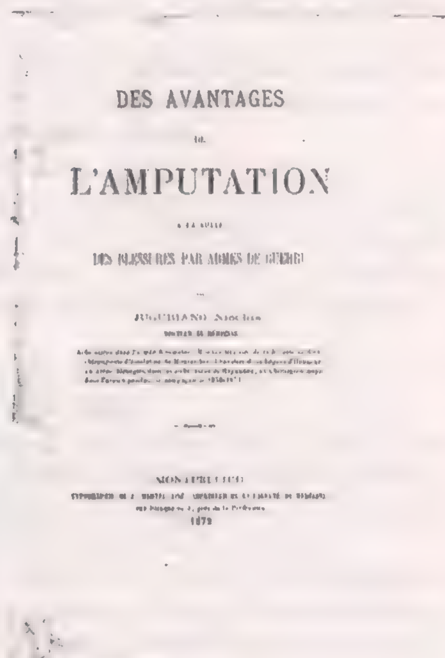
Întors în țară, este numit în anul 1872 medic șef al spitalului județean din Câmpulung Muscel.

Cartea de vizită a Dr. N. Jugureanu

Moare la Câmpulung la 4 noiembrie 1919 și este înmormântat în cimitirul Flămânda.

Ilie Pătru Enache din Stănești, jud. Argeș, pacient al Dr. N. Jugureanu, în 1898.

DES AVANTAGES

L'AMPUTATION

1872

Teza de doctorat a Dr. N. Jugureanu

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

CONCEPTELE DE SPIONAJ LA NIVELUL INTERN ȘI INTERNAȚIONAL LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

MIHAELA ORJANU

Astăzi se merge pe considerentul că nu mai necesită explicații noțiunile de spionaj, spion, activitate informativă. Totuși, din punct de vedere istoric aceste noțiuni au fost explicate, legiferate destul de târziu adică la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Deși într-o primă fază spionajul era privit ca o caracteristică a situației de război, de conflict armat ulterior, s-a constatat că devine o permanentă și în timp de pace, devenind chiar folositor în asemenea condiții.

Este foarte adevărat că atât pe timp de pace cât și pe timp de război, informațiile obținute prin activități de spionaj, utilizând spioni, sunt uneori indispensabile orientării politico-militare a statului și reprezintă date absolute esențiale în munca factorilor decizionali, în stabilirea strategiilor corespunzătoare dar la nivel legislativ trebuie realizată o diferențiere netă între ceea ce înseamnă spionaj și indiscreții.

Trebuie făcută o distincție între indivizii care comit indiscreții și cei care efectuează misiuni speciale cu caracter strict de spionaj.

Istoria demonstrează că societatea a avut întotdeauna nevoie de informații iar buna funcționare asupra structurilor statale a fost dependentă de activitatea serviciilor secrete. Lipsa informațiilor ar deregla grav sau ar goli de conținut conexiunile existente între mecanismele întâlnite în societate[1].

Eugen Cristescu, șeful Serviciului Secret de Informații 1940-1944, în memoriile sale arăta că toate statele condamnă spionajul dar se servesc de acest mijloc informativ pentru selectarea datelor necesare orientării lor naționale și a menținerii ordinii interioare[2].

Înainte de a vorbi de conceptele mai sus amintite, în România, merită făcute precizările următoare:

---

[1] Marian Ureche, *Servicii Secrete*, vol. I, Ed. Paco, 1993, p. 4.
[1] Idem, p. 47.

La nivel internațional spionajul în timp de război a fost clarificat în INSTRUCȚIUNILE AMERICANE ASUPRA ARMATELOR ÎN CAMPANIE[3] din 1863. După cum se poate observa americanii au fost primii care au conștientizat importanța legiferării acțiunii de spionaj și poate nu clarificarea conceptului cât stabilirea de sancțiuni împotriva celor care desfășurau astfel de activități.

Printre altele se arată că emisarii și mesagerii care sunt întrebuințați mai cu seamă în cazul unei cetăți asediate de forțe inamice, nu sunt considerați spioni.

Exemplul american este urmat de englezi care elaborează MANUALUL DE LA OXFORD sau LEGEA RĂZBOIULUI PE PĂMÂNT[4] cum avea să fie numit după ce instituțiile de drept internațional aveau să-l adopte în 1880.

În art. 25 se precizează că, un spion nu poate fi numit așa decât dacă a fost judecat de o autoritate judiciară care s-a pronunțat asupra sa[5].

Începând cu războaiele de la mijlocul secolului al XIX-lea s-au făcut încercări curajoase de a institui legi fundamentale care să umanizeze războaiele. Societatea Internațională de Cruce Roșie a fost fondată după războiul franco-austriac din 1859[6].

S-au organizat conferințe mondiale la Geneva (1864 și 1906) și la Haga (1899 și 1907) pentru a reglementa tratamentul civililor, răniților și prizonierilor de război și cu un succes considerabil mai redus, capacitatea de ucidere a armelor folosite.

La aceste conferințe s-au avut în vedere și aspecte legate de statutul spionilor. În cadrul Conferinței de la Bruxelles, 27 august 1874, în protocolul final se preciza că[7] „toți acei locuitori ai unei țări, ocupate care comunică informații despre partea adversă sunt considerați a fi spioni". Instrucțiunile americane din 1863, Manualul de la Oxford sau Legea războiului pe pământ au fost adoptate de instituțiile de drept internațional în finalul Declarației de la Bruxelles din 1874, a căror principii au fost în general consacrate de Conferința păcii de la Haga, 1899[8]. Firesc apăreau și noutăți.

Astfel în protocolul final se făceau următoarele referiri la spioni.

Art. 19. Nu este considerat spion acel individ care clandestin încearcă să obțină informații, fără pretext, fără a avea intenția de a le comunica părții adverse.

Art. 20. Spionul prins asupra faptului va fi judecat și tratat după legile în

3 Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major – Secția a II-a Informații, dosar 13/1899, f. 41 (în continuare M.St.M.).
4 *Ibidem*, f. 45.
5 *Ibidem*, f. 46.
6 Michael Howard, *Războiul în istoria Europei*, Ed. Sedona, Timișoara, 1997, p. 130.
7 M.St.M., dosar 80/1896, f. 26.
8 *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 33.

vigoare ale armei care l-a recrutat.

Art. 21. Acel spion care a fost capturat mai târziu de duşman este tratat ca prizonier de război şi nu mai are responsabilitatea pentru faptele anterioare.

Art. 22. Militarii nedeghizaţi care au penetrat în zona ocupată pentru a obţine informaţii, nu sunt consideraţi a fi spioni.

De asemenea, nu sunt consideraţi spioni acei militari capturaţi de duşmani aflaţi în misiune, ca de exemplu indivizii aflaţi în balon pentru a transmite depeşe şi în general pentru a întreţine comunicaţii între diverse părţi ale unei armate aflate în teritoriu.

Pentru România referiri la spioni şi activitatea de spionaj am găsit în ENCICLOPEDIA MILITARĂ din 1896 şi în care se arătau următoarele[9] „Sub numele de spionaj se înţelege ansamblul serviciului prin care se caută a se obţine informaţii asupra resurselor şi proiectelor unei armate inamice, în timpul proiectelor preparatoare ale unei campanii.

Astăzi însă îşi are fiinţa aproape în permanenţă mai întâi pentru că progresul tehnic aduce schimbări aproape continuii în armată şi fortificaţii precum şi în alte mijloace de apărare şi de atac şi apoi pentru că organizarea militară nu mai comportă o perioadă de pregătiri care preced neapărat campaniile de altă dată.

Fiecare ţară este aşadar obligată a se informa cu tot ceea ce se petrece în ţările străine, cu care ea poate avea vreun eventual război.

De aici a rezultat necesitatea organizării aşa numitului serviciu de informaţii, un adevărat spionaj mutual dirijat de autoritatea militară şi executat de agenţi de tot felul.

Unii sunt ofiţeri în mod oficial, acreditaţi pe lângă ambasade, sub numele de ataşaţi militari, alţii sunt ofiţeri însărcinaţi cu misiuni secrete, studii şi cercetări sau civili de diferite naţionalităţi care în schimbul unei sume procură unei ţări informaţiile necesare asupra armatei altei ţări.

Câteodată o naţiune îşi procură datele prin militarii şi chiar ofiţerii unei alte naţiuni. Acest caz este însă rar şi mai totdeauna indivizii sunt nişte oarecare nu prea competenţi. În chestiunile militare ei nu oferă nici o garanţie morală, de unde această dublă necesitate de a încredinţa chestiunea serviciului de spionaj, la oameni competenţi, mai cu seamă, din punct de vedere tehnic, adică la ofiţeri şi de a organiza ceea ce se numeşte contraspionaj, adică un control al spionilor tot cu spioni.

Se consideră ca spion, individul care într-un mod ascuns, secret, travestit sau sub un pretext fals caută a obţine informaţii în profitul inamicului. În general, spionii trebuie plătiţi. Spionul nu poate fi urmărit decât dacă este prins asupra faptului.

Dacă însă e dovedit şi prins după comiterea faptului atunci, nu poate fi

[9] *Ibidem*, dosar 175/1914, f. 15.

depus decât numai în cazul când este supus al statului unde a fost prins când poate fi depus ca trădător de patrie şi judecat conform legii penale a ţării sale.

Încercarea de spionare precum şi ascunderea spionilor sunt adesea pedepsite ca şi spionajul".

În timpul războiului, spionajul era pedepsit cu moartea şi judecat de Consiliul de Război sau Curtea Marţială.

La nivel internaţional în timp de pace, spionajul constituia un delict de competenţa Tribunalelor Ordinare şi se sancţiona cu pedepse care variau în funcţie de legislaţiile diferitelor ţări. Exemple în acest sens, legea germană din 3 iulie 1893, legea franceză din 18 aprilie 1886.

Penalitatea cea mai severă era prevăzută în legea din 1886 care prevedea închisoare de la 2-5 ani şi o amendă de 1.000-5.000 franci.

Pedepse mai aspre au fost stabilite după 1890.

În timp ce ţări ca Austro-Ungaria, Germania, Olanda, Belgia, Italia în legile lor penale aveau dispoziţii care pedepseau atât spionajul în timp de pace cât şi în timp de război, în România până în 1913 nu a existat o lege a spionajului în timp de pace[10].

La noi, Codul Penal comun în art. 66 şi următoarele articole, Codul de Justiţie Special pentru Corpul Marinei, art. 25, aliniat 1 şi Codul de Justiţie Militară, articolele 199, 200 şi 201 făceau referiri numai la spionajul pe timp de război[11].

Articolele[12] mai sus menţionate se ocupau de pedepsirea infracţiunilor ce priveau divulgarea oricăror secrete de stat unei puteri vecine, inamică sau nu şi se refereau doar la următoarele categorii de documente – secretele unei negocieri, mari expediţii, planuri de fortificaţii, arsenale şi forturi, acestea fiind sancţionate de lege numai în cazul în care erau săvârşite de funcţionarul sau agentul care cunoştea aceste secrete sau care era însărcinat cu păstrarea lor.

Nu existau dispoziţii referitoare la cazurile de comunicare făcute particularilor şi publicului, ca documente sau informaţii a căror natură impunea secretul absolut, chiar şi când acestea au fost făcute în presă.

Codurile sus citate nu spuneau nimic în legătură cu indiscreţiile şi neglijenţele[13] involuntare în aparenţă. Legea Contraspionajului în timp de pace a fost dezbătută la 24 martie 1912,[14] votată la 22 ianuarie 1913[15] în Adunarea Deputaţilor şi promulgată de regele Carol la 29 ianuarie 1913. Legea propusă cât şi cea finală au fost inspirate de legile[16] speciale din Austria, Italia şi

---

[10] *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 33.
[11] Idem, f. 34.
[12] M.St.M., dosar 175/1914, f. 18.
[13] *Ibidem*, f. 127.
[14] *Ibidem*, dosar 80/1896, f. 23.
[15] *Ibidem*, dosar 175/1914, f. 15.
[16] Idem, f. 17.

Germania şi prevedeau pedepse atât pentru cei care săvârşeau acte de spionaj, cât şi pentru cei care săvârşeau acţiuni de tăinuire şi de adăpostire a spionilor.

Erau sancţionate şi persoanele care deţineau acte şi lucruri dovedite a fi obţinute prin acţiuni de spionaj.

În lege pe lângă pedepsele prevăzute pentru spionii propriu-zişi erau şi sancţiuni pentru funcţionarii sau reprezentanţii guvernului şi presei[17]. Demnitarii erau apăraţi de pedepse în anumite condiţii[18].

Existau de asemenea măsuri preventive pentru neglijenţa şi nesocotinţa celor care ajută spionii[19]. Conform noii legi erau judecaţi şi complicii străini. Instrucţia şi judecarea delictelor se făceau de urgenţă, termenele de judecată nedepăşind 15 zile[20].

De precizat, un proiect de lege a contraspionajului a fost elaborat la 21 iunie 1896 ca şi un proiect de organizare a unui serviciu de spionaj[21] (de informaţii în timp de pace), cât şi în timp de război.

Conform instrucţiunilor de funcţionare a acestui serviciu (12 decembrie 1896) trebuiau să existe doi agenţi pentru Bucureşti şi câte un agent de contraspionaj în localităţile Focşani, Nămoloasa, Galaţi şi Cernavodă.

Agenţii urmau să fie instruiţi de statul major general. Ei trebuiau să cunoască toţi străinii din localitate şi din împrejurimi, pe o rază de cel puţin 20 km, urmărind de asemenea ocupaţiile şi relaţiile persoanelor suspecte sau vizate cu ţările lor de baştină.

Pentru efectuarea serviciului în bune condiţii urmau să fie ajutaţi în munca lor de oficiile poştale din localitate, care aveau îndatorirea să examineze amănunţit orice pachet sau scrisoare adresată ţărilor vecine, chiar dacă acestea ar fi fost recomandate.

În concluzie, până în 1913 în timp ce în state ca Anglia, Japonia, Germania, Italia, Austro-Ungaria ş.a., cadrul legislativ permitea sancţionarea şi contracararea acţiunilor de spionaj şi pedepsirea spionilor, atât în timp de pace, cât şi în timp de război, în România nu exista o lege a contraspionajului, iar puţinele prevederi din codurile militare şi codul penal aveau în vedere numai aspecte legate de condiţii de război, incomplete însă şi la acest capitol.

Era evident că aceste deficienţe să aibă repercursiuni asupra orientării României, întrucât statul în ansamblul său era vulnerabil, fapt demonstrat de numărul mare de acţiuni de spionaj pe teritoriul naţional.

Lipsa unei legi corespunzătoare, cât şi a unui serviciu de informaţii performant, au contribuit la apariţia şi dezvoltarea unor ample acţiuni desfăşurate de spioni de diferite naţionalităţi.

---

[17] Idem, f. 16.
[18] *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 34.
[19] *Ibidem*, f. 39.
[20] Idem, dosar 175/1914, f. 18.
[21] *Ibidem*, dosar 80/1896, f. 48.

În timp ce vecinii noştri erau bine informaţi despre noi şi ţara noastră, noi nu ştiam nimic despre ei, întrucât nu aveam mijloacele necesare de a le contracara acţiunile şi de a obţine informaţiile valoroase.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

MANIFESTĂRI STUDENŢEŞTI EXTREMISTE ÎN ANII 1919-1922

AURELIAN CHISTOL

De-a lungul istoriei, românii s-au dovedit a fi unul dintre cele mai ospitaliere şi tolerante popoare în relaţiile lor cu străinii. Această ospitalitate se datorează faptului că civilizaţia românească a fost una rurală, şi, după cum se ştie întotdeauna locuitorii satelor s-au dovedit a fi mai ospitalieri decât orăşenii.

Această ospitalitate nu trebuie confundată cu acceptarea şi cu integrarea facilă a alogenilor în masa poporului român. Din această cauză, există încă tendinţa de a-i percepe pe neromânii ce trăiesc pe teritoriul ţării noastre, ca pe un corp străin acceptat mai mult de nevoie, decât de voie.

Tot aşa stăteau lucrurile la începutul secolului nostru şi cu semnificativa comunitate evreiască. De aceea, unii autori, în special evrei au încercat să demonstreze existenţa unei vechi tradiţii a antisemitismului românesc. Astfel, uciderea creditorilor levantini de către Mihai Viteazul (noiembrie 1594) e văzută ca un prim pogrom antievreiesc. De asemenea, faptul că până la sfârşitul primului război mondial, evreilor din Vechiul Regat nu l-i s-a acordat cetăţenie română, decât cu mare greutate şi individual, a determinat opinia lui Carol Iancul conform căreia Romînia a practicat un „antisemitism de stat sistematic"[1].

Manifestările antisemite nu au fost însă o creaţie românească, ele fiind frecvente în perioada medievală în vestul Europei. Evreii au fost acuzaţi de-a lungul timpului că l-au ucis pe Isus Christos, că practică omorul ritual, că se constituie în societăţi oculte, că au o misiune satanică pe pământ, iar incompatibilitatea dintre creştinism şi religia mozaică a fost adesea hiperbolizată[2].

După constituirea statului român (1859), în Vechiul Regat a început să se manifeste tot mai mult un naţionalism xenofob, ce îi viza, în special, pe evreii care erau lipsiţi de unele drepturi politice, economice, sociale şi culturale, pe

[1] Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999, p. 202.
[2] Pop, Grigore Traian, *Mişcarea Legionară*, Bucureşti, Ed. Ion Cristoiu, 1999, p. 108-109.

motiv că nu erau creştini şi, de aceea, nu puteau fi naturalizaţi şi integraţi în societatea românească[3].

Cu toate acestea, oamenii simpli îi percepeau pe evrei ca fiind deţinătorii celor mai mari privilegii economico-sociale, într-o societate aflată în plină modernizare. În 1859 evreii reprezentau 3% din populaţia regatului (9% în Moldova şi 0,4% în Valahia), pentru ca în 1899 ponderea lor să fie de 4,5%, adică 10,5% în Moldova şi 1,8% în Valahia[4].

Astfel, la începutul secolului nostru, trei sferturi dintre evrei locuiau în Moldova, cei mai mulţi fiind orăşeni ce se ocupau cu negoţul şi meşteşugurile[5]

În ceea ce priveşte învăţământul pentru evrei, acesta s-a desfăşurat până la adoptarea legii învăţământului din 1864 şi a Constituţiei din 1866, în şcoli confesionale israelite, pentru ca ulterior mulţi copii evrei să urmeze şcolile româneşti[6].

După adoptarea Constituţiei de la 1866, situaţia evreilor nu s-a îmbunătăţit întrucât, conform art. 7, aliniatul II, era impusă o discriminare străinilor, în sensul că numai cei de rit creştin puteau cere împământenirea[7].

Legislaţia din Vechiul Regat i-a îndepărtat pe evrei de unele profesii, le-a interzis să fie proprietari de pământuri, dar cu toate acestea, după cum observa Francisco Veiga, ei „fondează ziare importante şi bănci, deţin fortăreţe în domeniul spectacolelor (în special în teatru), lucrează pentru moşieri ca arendaşi. Pentru că sunt îndepărtaţi de la stăpânirea pământului, evreii se concentrează în oraşe, dând naştere unui procentaj ridicat de populaţie urbană, care, la rândul ei, a sfârşit prin a acapara o bună parte din atelierele artizanale şi din micul comerţ local[8].

În faţa măsurilor legislative discriminatorii evreii nu au rămas pasivi. Pentru a face presiuni asupra tânărului stat român ei au recurs la sprijinul unor organizaţii evreieşti internaţionale precum: „Alianţa Israelită Universală", „Anglo-Jewish Association", „Israelitische Allianz" din Viena, „Board of Delegates of American Israelites", etc.[9] Aceste presiuni făcute prin intermediul unor asociaţii internaţionale au avut însă menirea de a spori şi mai mult neîncrederea românilor în evrei.

Cu prilejul Congresului de Pace de la Berlin (1878), Alianţa Israelită Universală a intervenit, astfel încât, s-a decis ca independenţa de stat a

---

[3] Livezeanu, Irina, *Cultură şi naţionalism în România Mare (1918-1930)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1998, p. 228.
[4] *Ibidem*, p. 229-230. Creşterea ponderii evreilor a fost, totuşi, urmată de o uşoară descreştere, astfel încât, în 1912 aceştia reprezentau 3,3% din populaţia Vechiului Regat.
[5] *Ibidem*, p. 231.
[6] *Ibidem*, p. 233.
[7] Focşeneanu, Eleodor, *Istoria constituţională a României (1859-1991)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1998, p. 30.
[8] Veiga, Francisco, *Istoria Gărzii de Fier (1919-1941)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1995, p. 58.
[9] *Ibidem*, p. 59.

României nu va fi recunoscută şi garantată, decât dacă se acorda cetăţenie română populaţiei evreieşti[10].

Guvernul român va ceda doar parţial presiunilor internaţionale şi, în octombrie 1879, Parlamentul modifica art. 7 din Constituţie, care arăta astfel: „Diferenţa de credinţe religioase şi confesiuni nu constituie în România o piedică pentru a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita"[11].

În ciuda acestei cedări, mai degrabă formală a statului român, raporturile dintre români şi evrei nu s-au îmbunătăţit. Astfel, după părerea lui Henric Sanielevici, evreii văzuţi din punctul de vedere al românilor „constituie un pericol naţional şi eliminarea lor se impune ca o necesitate inexorabilă. Se discuta doar, dacă trebuie să fie mâncaţi, fripţi ori fierţi, aruncaţi în Dunăre, arşi pe rug ori siliţi să emigreze. Istoria a impus o soluţie radical diferită: li s-au acordat drepturi, li s-au deschis cariere şi au căpătat reprezentări în parlament"[12].

Trecând peste aceste exagerări prin care se încerca victimizarea evreilor din România, trebuie să remarcăm faptul că răscoala de la 1907 a fost îndreptată în bună măsură împotriva arendaşilor evrei. Ce-i drept, N. Iorga preciza în ziarul „Neamul românesc" următoarele: „Nu contra străinilor, ca străini, ne-am ridicat, ci contra modului lor de exploatare; să rămână între noi acei străini ce vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor, fie, dar nu în paguba noastră"[13].

În 1910, N. Iorga împreună cu profesorul A.C. Cuza vor pune bazele Partidul Naţionalist Democrat, al cărui program cuprindea unele articole antisemite privind limitarea activităţii comercianţilor, a arendaşilor evrei şi scoaterea lor din armată[14].

A.C. Cuza, celebru în epocă pentru antisemitismul său, considera că atitudinea românilor de respingere a evreilor se datorează comportamentului lor agresiv în plan social-economic, recunoscând că „ura de rasă contra evreului nu există la noi"[15].

La capătul primului război mondial, graţie sacrificiilor imense ale poporului român, s-a realizat desăvârşirea unităţii naţionale a României. Aceste evenimente au dus aproape la o dublare a suprafeţei şi a populaţiei ţării, dar şi la o accentuare a naţionalismului românesc, datorită mândriei de a fi locuitorii unei ţări mult mai puternice, dar şi prezenţei mult mai ample a minorităţilor naţionale provenite din provinciile unite cu România.

În aceste momente, evreii se aflau în situaţia cea mai complexă, întrucât

---

[10] *Ibidem*, p. 60.
[11] E. Focşeneanu, *op. cit.*, p. 39.
[12] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 108.
[13] Vezi „Neamul românesc", anul I, nr. 82, din 15 februarie 1907, p. 469.
[14] Ţurlea, Petre, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1991, p. 65.
[15] *Ibidem*, p. 66.

ei aparţineau unor culturi diferite: cei din Vechiul Regat îmbrăţişaseră cultura română, cei din Transilvania cultura maghiară, cei din Bucovina cultura germană, iar cei din Basarabia cultura rusă[16].

Misiunea delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris a fost deosebit de dificilă în condiţiile în care marile puteri au refuzat României recunoaşterea frontierelor, aşa cum erau ele stipulate în alianţa din august 1916, dar, mai ales, datorită faptului că la insistenţa cercurilor evreieşti internaţionale, statele succesorale ale Austro-Ungariei, adică Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Ungaria, Austria dar şi Grecia urmau să semneze un tratat special privind minorităţile naţionale, ce urmau să beneficieze de drepturi depline, în timp ce Consiliul Societăţii Naţiunilor urma să verifice punerea în aplicare a acestor drepturi[17].

Pentru români aceste prevederi sunt receptate ca un dictat ce ştirbeşte independenţa naţională a ţării. Momentul în care ne este impusă acordarea de drepturi evreilor este total nepotrivit, întrucât ţara era invadată de evrei din Austro-Ungaria, Rusia, Ucraina, Galiţia al căror număr, conform unor statistici este de circa un milion, iar această invazie pare a-i şoca chiar şi pe evreii ce trăiau deja în România[18].

Aflat la Paris, Ionel Brătianu, conducătorul delegaţiei române la conferinţă, îi scria la 3 iunie 1919 lui Mihail Pherekyde despre politica de dictat a marilor puteri împotriva României: „Convingerea mea este că noi, în nici un fel nu putem primi asemenea condiţii. Am moştenit o ţară independentă şi, chiar pentru a-i întinde graniţele, nu-i putem jertfi neatârnarea. Am căutat să refuz adeziunea noastră, fără a provoca deschis conflictul definitiv, dar nu ne putem face iluzii, ne aflăm în faţa resentimentelor evreilor şi apetiturilor trusturilor care hotărăsc în spatele lui Wilson“[19].

Impunerea tratatului privind protecţia minorităţilor naţionale a complicat mult situaţia internaţională a României, inclusiv prin numărul mare de evrei care au preluat principalele ramuri ale economiei, motiv pentru care ei controlau circulaţia bunurilor ţării[20].

La sfârşitul războiului, după ce toate popoarele Europei au trecut prin deosebite privaţiuni, se constata o ascensiune politică a stângii, ce avea drept model bolşevismul lui Lenin. Acelaşi lucru se poate constata şi în România, unde aceste idei bolşevice sunt răspândite mai ales printre muncitori şi studenţi de către evreii veniţi în România. Aceştia au profitat şi de contextul internaţional favorabil bolşevismului. Astfel, în martie 1919, Ungaria fusese proclamata republică sovietică, iar armatele roşii se apropiau de frontierele cu

---

[16] Scurtu, Ioan, Buzatu, Gheorghe, *Istoria românilor în sec. XX*, Bucureşti, Ed. Paideea, 1999, p. 40.
[17] *Ibidem*, p. 35.
[18] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 150.
[19] Iordache, Anastasie, *Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1994, p. 437.
[20] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 131.

Polonia și România în urmărirea albilor și a naționaliștilor ucrainieni, iar în aprilie, avangarda armatei roșii ajunsese la 150 km de frontiera cu Ungaria, fiind despărțită de aceasta de către Bucovina[21].

Creșterea influenței ideilor socialiste, văzută în strânsă legătură cu pătrunderea unor ample contingente de evrei, a determinat o reacție dură din partea unor grupuri de studenți, ce erau îngroziți de faptul că universitățile românești, și în special cea din Iași, fuseseră contaminate de bolșevism. Începând din 1919 se remarca tot mai mult în lupta împotriva comunismului și a evreilor, un tânăr care în octombrie 1919 se înscrisese la Facultatea de Drept a universității ieșene. Este vorba despre Corneliu Zelea-Codreanu[22].

Devenit student, Codreanu „va da frâu liber energiilor sale atât de mult reprimate, intrând într-un grup antirevoluționar organizat de un instalator de apă numit Constantin Pancu"[23].

Acest grup denumit „Garda Conștiinței Naționale" se pare că includea în rândurile sale aproximativ 100 de persoane, dar desfășura o activitate deosebit de intensă. Ei convocau reuniuni publice, editau periodicul „Conștiința" și se băteau aproape în fiecare zi cu susținătorii ideilor de stânga. Probabil că din această lucrare făceau parte în primul rând muncitori dar și studenți și reprezentanți ai clasei de mijloc. Începând din februarie 1920, această grupare va acționa pentru spargerea grevelor de la fabrica „Regia Monopolurilor Regale ale Statului" (fabrica de tutun) și de la „Atelierele Feroviare din Iași"[24].

Acțiunile Gărzii Conștiinței Naționale din toamna lui 1919 se împleteau cu propaganda antibolșevică a guvernului Arthur Văitoianu, care chema populația la lupta împotriva „bestiilor roșii" și care încerca să pună semnul egalității între evrei și bolșevici[25].

După ce generalul Averescu a devenit prim ministru (martie 1920) acesta va reprima dur orice manifestări muncitorești, făcând inutilă existența acestei gărzi.

Motivul pentru care Codreanu aderase la această organizație, a fost acela că atmosfera din Iași, din toamna anului 1919 era sumbră: „La fiecare trei-patru zile, pe străzile Iașului, mari demosntrații comuniste. Cei 10-15 mii de lucrători, înflămânziți și manevrați de mâna criminală iudaică de la Moscova, parcurgeau străzile în cântecul Internaționalei, în strigăte de «Jos Armata!», «Jos Regele!», purtând placarde pe care se putea citi: «Trăiască revoluția comunistă», «Trăiască Rusia Sovietică»"[26].

---

[21] Veiga, Francisco, *op. cit.*, p. 41, 42.
[22] Palaghita, Ștefan, *Istoria mișcării legionare scrisă de un legionar*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1993, p. 15.
[23] Veiga, Francisco, *op. cit.*, p. 47.
[24] *Ibidem*, p. 48.
[25] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 296.
[26] Codreanu, Zelea-Corneliu, *Pentru legionari*, Vol. I, Sibiu, Ed. „Totul pentru țară", Tipografia Vestemen, 1936, p. 17.

Gruparea anticomunistă a lui Pancu şi Codreanu are şi caracter antisemit, după cum scrie Pancu în periodicul „Conştiinţa". El considera socialismul internaţionalist drept „trădare de patrie", „operă jidovească" şi expune punctul de vedere al adepţilor organizaţiei în privinţa problemei evreieşti: „Noi, socialiştii naţionali, pe străini nu-i vom da afară, ci îi vom tolera să trăiască la noi, căci în ultimul război au făcut şi ei unele jertfe pentru idealul nostru românesc de a fi uniţi", dar „nu îngăduim străinilor să se amestece în conducere, căci în casa noastră conducerea e a noastră"[27].

La începutul anului 1920, unii lideri socialişti lansează ideea conform căreia, însuşi principele moştenitor Carol este un admirator al acestora. În replică, Zelea Codreanu va publica un articol în „Conştiinţa" mergând pe aceeaşi linie a identificării socialismului internaţional cu evreii, sperând că astfel, poporul român va fi îndepărtat de pericolul comunist. El afirma totuşi, că „nu avem nimic contra populaţiei paşnice evreieşti care nu se amestecă în conducerea treburilor statului român. Am semnat un tratat de pace care asigură libera propăşire a minorităţilor. Prin urmare dr. Ghelerter şi Ilie Moscovici, ocupaţi-vă, vă rog, de propăşirea evreilor!... Nu vă tolerăm să faceţi internaţionalism pe pământ românesc şi tuturor jidanilor care fac socialism internaţional la noi, le strigăm: Plecaţi de aici în Palestina şi faceţi-vă acolo republica bolşevică pe care v-o doriţi!"[28].

Un alt moment tensionat în care se implică studenţii naţionalişti, este acela al spargerii grevei muncitorilor socialişti de la Atelierele Nicolina din martie 1920. Naţionaliştii conduşi de Codreanu au rupt steagul roşu de aici, pe care l-au înlocuit cu tricolorul[29].

De-a lungul întregului an 1920, Codreanu a dus o politică de preluare a conducerii mişcării studenţeşti. Misiunea sa era extrem de dificilă, în condiţiile în care, după cum spunea Horia Sima, în Universitatea din Iaşi existau vreo 40 de studenţi naţionalişti, în timp ce majoritatea covârşitoare era a studenţilor socialişti[30].

Pentru a ieşi în evidenţă, Codreanu recurge la tot felul de acţiuni menite să-l propulseze în fruntea studenţilor din România. Astfel în perioada 4-6 septembrie 1920, a avut loc la Cluj, primul congres al studenţilor din România întregită. Împreună cu alţi studenţi naţionalişti, el impune congresului decizia de a-i elimina pe evrei din organizaţiile studenţeşti[31].

Întrucât nu beneficia de un larg sprijin printre studenţii ieşeni, Codreanu a început să organizeze solitar, sau în grup, tot felul de acţiuni de prost gust, ce se doreau, în acelaşi timp, eroice. Deoarece la redeschiderea cursurilor de

[27] Gr. Tr. Pop, *op cit.*, p. 145.
[28] *Ibidem*, p. 146. Acest articol este atribuit lui Codreanu, deşi a fost semnat doar cu iniţiala C.
[29] Palaghita, Ştefan, *op. cit.*, p. 15.
[30] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 309.
[31] Palaghita, Ştefan, *op. cit.*, p. 15.

toamnă ale Universităţii se renunţase la ceremonia religioasă, el şi-a permis împreună cu unii colegi să perturbe începerea anului universitar. De asemenea, se manifesta zgomotos atunci când aveau loc reprezentări ale unor piese de teatru evreieşti, distrugea birourile ziarelor democratice şi evreieşti, confisca şi incendia şepcile de tip rusesc ale studenţilor basarabeni, pentru că spunea el, le purtă „ostentativ ca să afirme bolşevismul"[32].

Treptat, la ideile propagate de Codreanu au început să adere tot mai mulţi studenţi, pentru că unele din problemele ridicate de acesta erau reale. Cea mai mare problemă era aceea a numărului mare de studenţi aparţinând minorităţilor naţionale, care creau supraaglomerare în universităţi şi care urmau să intre în competiţie cu studenţii români pentru posturi în sectoarele de elită ale funcţiilor de stat şi particulare, în condiţiile în care în marile oraşe din Transilvania, Basarabia şi Bucovina, nu elitele româneşti se aflau în frunte[33].

Deşi pericolul bolşevizării României nu era atât de mare pe cât pretindeau studenţii naţionalişti că este, totuşi ascensiunea stângii în această perioadă nu poate fi contestată. De exemplu, un raport francez din primăvara anului 1921 vorbea despre eforturile de organizare ale comuniştilor din zona minieră Petroşani, datorate neplăţii salariilor. Situaţia din Basarabia părea, într-adevăr mai gravă, deoarece aici organizaţiilor comuniste locale li se alăturau agenţi de peste Nistru. Se pare, că toate organizaţiile evreieşti din Basarabia formau un bloc împreună cu Partidul Comunist şi aveau relaţii strânse cu Rusia Sovietică[34].

Acest avânt al stângii a început să fie tot mai mult asociat cu valul de refugiaţi evrei-ucrainieni din Basarabia, ce afirmau că fug de teamă să nu cadă victime ale bolşevicilor ruşi. S-a presupus că până la sfârşitul lui 1921, au intrat în Basarabia între 22 şi 60 de mii de astfel de persoane, deşi guvernul român aprecia numărul acestora la 100 de mii, iar istoricul basarabean Ştefan Ciobanu chiar la un milion de refugiaţi, cifră desigur mult exagerată[35].

Manifestările naţionaliste ale studenţilor ieşeni erau îndreptate nu doar contra evreilor, ci şi contra studenţilor basarabeni comunişti ce desfăşurau numeroase activităţi antiromâneşti. Chiar reprezentanţi ai Ministerului de Război anunţau Ministerul Instrucţiunii despre faptul că la Iaşi exista „un cuib bolşevic" al basarabenilor[36].

Asociaţia Generală a Studenţilor de la Iaşi nu se afla însă sub controlul naţionaliştilor, motiv pentru care această organizaţie cere sancţionarea drastică a lui Codreanu de către Rectorat. Ţinând cont şi de plângerile unor ziarişti formulate împotriva acestuia, Senatul Universităţii din Iaşi a decis

32 Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 309-310.
33 *Ibidem*, p. 290.
34 *Ibidem*, p. 295.
35 *Ibidem*, p. 299-300.
36 *Ibidem*, p. 307.

exmatricularea sa la 2 iunie 1921, numai că, decanul Facultăţii de Drept, cunoscutul antisemit A.C. Cuza a refuzat să pună în aplicare această decizie, astfel încât Codreanu se afla în situaţia de a fi în acelaşi timp şi exmatriculat şi student[37].

Această situaţie i-a adus însă celebritate şi l-a ajutat să devină în toamna anului 1921 preşedinte al Societăţii Studenţilor în Drept din Iaşi[38]. Noua postură l-a încurajat şi mai mult pe Codreanu, care şi-a intensificat manifestările naţionaliste, dar şi de atragere a celorlalţi studenţi. Poziţia sa era strategică, deoarece Facultatea de Drept era cea mai frecventată din întreaga universitate, iar prelegerile lui A.C. Cuza erau deosebit de populare[39].

La începutul anului 1922, mişcarea naţionalistă românească, nu doar cea studenţească, pare a se afla în plin avânt. La 1 aprilie profesorii A.C. Cuza şi N Paulescu au creat la Bucureşti revista bilunară „Apărarea naţională" ce avea un caracter antisemit, iar la 20 mai 1922 Codreanu a reuşit să lichideze Centrul Studenţesc din Iaşi, ce a fost înlocuit de Asociaţia Studenţilor Creştini condusă de el însuşi[40].

Noua asociaţie i-a exclus pe evrei şi pe studenţii de stânga reuşind izolarea celor două grupări şi reducerea influenţei comuniste în Universitatea din Iaşi[41].

Bineînţeles, că eliminarea evreilor din asociaţie s-a făcut în mod spectaculos pe 27 mai 1922, atunci când Codreanu împreună cu 45 de studenţi semnează „Angajamentul de onoare" de a lupta împotriva cotropirii evreieşti şi pentru instăpânirea românismului. Cei mai reprezentativi semnatari ai angajamentului erau: Ilie Garneata, Vladimir Frimu, Gr. Ghica, Gr. Mihuţă, Ion Blănaru etc.[42]

În afara manifestărilor revoluţionare Codreanu are şi o serie de activităţi mai paşnice, aşa cum este absolvirea Facultăţii de Drept în 22 iunie 1922 urmată de plecarea în toamnă în Germania pentru continuarea studiilor[43].

Aici îşi continua actele de bravură, lăudându-se peste ani, că el este cel ce i-a învăţat pe studenţii germani antisemitismul: „Am avut multe discuţii cu studenţii de la Berlin la 1922, care desigur astăzi sunt hitlerişti şi mă mândresc de a le fi fost eu profesorul de antisemitism, ducându-le acolo din adevărurile învăţate la Iaşi"[44].

---

[37] *Ibidem*, p. 310.
[38] Buzatu, Gheorghe, Ciucanu, Corneliu, Sandache, Cristian, *Radiografia dreptei româneşti (1927-1940)* Bucureşti, Ed. FF Press, 1996, p. 51.
[39] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 311.
[40] Palaghita, Ştefan, *op. cit.*, p. 15. Încă din ianuarie 1922 A.C. Cuza şi N. Paulescu creaseră „Uniunea Naţional-Creştină".
[41] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 311.
[42] Palaghita, Ştefan, *op. cit.*, p. 15.
[43] Buzatu, Gheorghe, Ciucanu, Corneliu, Sandache, Cristian, *op. cit.*, p. 84.
[44] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 165.

Spre sfârşitul anului 1922, atunci când erau în toi dezbaterile la proiectul de constituţie propus de liberali, vor izbucni în mai multe centre ample proteste ale studenţilor naţionalişti[45]. Aceştia se pronunţă pentru excluderea evreilor din universităţi sau măcar acceptarea unui număr de studenţi direct proporţional cu ponderea respectivei minorităţi. Aşa a devenit celebră formula „Numerus clausus", a cărei aplicare ar fi dus la un echilibru etnic nu doar în universităţi, ci şi în societatea românească[46].

Această izbucnire din decembrie 1922, nu a fost foarte surprinzătoare, deoarece în vara şi toamna acestui an au avut loc numeroase acţiuni ale studenţilor şi elevilor de liceu îndreptate împotriva pieselor de teatru evreieşti. De asemenea, încoronarea regelui Ferdinand I şi a reginei Maria au prilejuit manifestări antievreieşti grave, iar în noiembrie, demonstraţiile studenţeşti erau deja frecvente[47].

Pretextul izbucnirii acestor manifestări, a fost acela că, la Facultatea de Medicină din Cluj studenţii evrei nu furnizau cadavre evreieşti pentru disecţie. De aceea, în mod surprinzător manifestaţiile au izbucnit la Cluj şi nu la Iaşi unde activase A.C. Cuza[48].

Aflat în Germania la Jena, Codreanu şi-a manifestat entuziasmul aflând că izbucnirea spontană „s-a manifestat mai întâi la Cluj, în inima acelui Ardeal, care a luat poziţie ori de câte ori neamul s-a găsit în impas". El considera această izbucnire drept „un mare moment de electrizare colectivă, fără pregătire prealabilă, fără discuţii pro şi contra, fără decizii luate în comitete, fără ca cel puţin cei din Cluj să se cunoască cu cei din Iaşi, Cernăuţi, Bucureşti". Codreanu afirma că ceea ce se întâmplă e specific poporului român care „n-a trăit prin milioanele de robi care şi-au pus gâtul în jugul străinilor, ci prin Horea, prin Avram Iancu, prin Tudor, prin Iancu Jianu, prin toţi haiducii, care în faţa jugului străin nu s-au supus, ci şi-au pus flinta în spate şi s-au ridicat pe potecile munţilor, ducând cu ei onoarea şi scânteia libertăţii. Prin ei a vorbit atunci neamul nostru, iar nu prin majorităţile laşe şi cuminţi"[49].

Despre caracterul spontan al acestei mişcări a relatat pe larg şi Ion Moţa, care referindu-se la momentul declanşator al mişcării preciza: „Mediciniştii au rupt lanţul gâtuitor, au izgonit pe studenţii jidani din sala de disecţie!"[50].

Manifestările studenţeşti au culminat în ziua de 10 decembrie cu desfăşurarea unui congres la Bucureşti, la care au luat parte reprezentanţii studenţilor din Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Cernăuţi. Aici s-a stabilit un program în

---

[45] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 312.
[46] *Ibidem*, p. 315.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, p. 317.
[49] Codreanu, Zelea-Corneliu, *op. cit.*, p. 77,78.
[50] Moţa, Ion, I, *Cranii de lemn. Articole. 1922-1936*, Sibiu, Ed. „Totul pentru ţară", Tipografia Vestemen, 1936, p. 229.

10 puncte ce au la bază principiul „Numerus clausus" şi s-a declarat grevă generală în universităţi. Pentru Codreanu şi apoi pentru mişcarea legionară, ziua de 10 decembrie 1922 a reprezentat momentul „declarării războiului sfânt"[51].

Sub impulsul acestor evenimente, Codreanu se va reîntoarce în ţară, cu speranţa că va deveni un lider naţional al studenţilor români. El a fost primit însă cu neîncredere de studenţii bucureşteni cărora nici prin gând nu le trecea să aleagă un astfel de lider, pe care mai degrabă îl dispreţuiau[52].

Frustat din cauza modului în care a fost tratat la Bucureşti, Codreanu participa la Iaşi, la 4 martie 1923, la crearea Ligii Apărării Naţional-Creştine condusă de A.C. Cuza,[53] iar principala consecinţă a mişcărilor studenţeşti a fost faptul că anul şcolar 1922-1923 a fost îngheţat[54].

În concluzie, putem afirma că în această perioadă tot mai mulţi studenţi români au început să adere la mişcarea naţionalistă. „Generaţia de la 22" a reprezentat o elită naţională în formare ce avea concepţii panromâneşti şi antiregionaliste[55].

Această generaţie va juca un rol deosebit de important în întreaga perioadă interbelică, formând nucleul mişcării legionare, activând şi după instaurarea comunismului în România prin unii reprezentanţi ai săi aflaţi în exil. Ei au avut meritul de a fi promovat cel puţin în plan teoretic „puritatea valorilor autohtone şi regenerarea moral-religioasă a naţiei"[56].

[51] Codreanu, Zelea-Corneliu, *op. cit.*, p. 79.
[52] Veiga, Francisco, *op. cit.*, p. 73.
[53] Buzatu, Gheorghe, Ciucanu, Corneliu, Sandache, Cristian, *op. cit.*, p. 84.
[54] Livezeanu, Irina, *op. cit.*, p. 319.
[55] *Ibidem*, p. 351.
[56] Boia, Lucian, *op. cit.*, p. 257.

CAMERA DE INDUSTRIE ȘI COMERȚ - PITEȘTI

TEODOR MAVRODIN

Prin unirea Moldovei cu Țara Românească, în anul 1859 și înfăptuirea unor importante reforme – legea secularizării averilor mănăstirești, legea rurală, organizarea administrației, justiției, armatei, învățământului și bisericii, introducerea obligatorie a sistemului metric și alfabetului latin în locul celui chirilic, realizate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, se poate spune că s-au pus bazele statului modern român.

România fiind țară agrară, Cuza și sfetnicul său cel mai apropiat, Mihail Kogălniceanu, au considerat că este necesar să ia măsuri pentru organizarea și stimularea comerțului și industriei. Astfel că, în urma raportului întocmit de M. Kogălniceanu, ministru secretar de stat la Departamentul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice, Cuza promulgă Legea pentru înființarea camerelor de comerț și industrie la 30 septembrie 1864[1].

Potrivit legii, urma să se înființeze „câte o cameră de comerciu în toate porturile și orașele principale ale țărei“, numărul acestora putând să sporească în viitor din inițiativa guvernului sau la cererea comercianților și industriașilor. La înființarea unei camere guvernul era obligat să consulte și consiliul județean respectiv.

Circumscripția fiecărei camere urma să fie stabilită prin ordonanță domnească, fixându-se numărul membrilor fiecărei camere între cinci și șapte. Membrii camerelor se alegeau prin scrutin secret și cu majoritatea absolută a alegătorilor, a căror prezență nu putea să fie mai mică de o treime. Legiuitorul a prevăzut că pot fi alegători toți comercianții și industriașii care plătesc o patentă de cel puțin cincizeci lei și se bucură de „drepturi civile și municipale“, iar eligibili pot fi „cei născuți sau naturalizați români“, în etate de treizeci ani și care exercită sau au exercitat un oarecare comerț în industrie.

Capitolul al II-lea al legii se ocupă de atribuțiile camerelor de comerț și industrie, arătându-se în primul rând că ele pot indica guvernului, din proprie inițiativă, care erau interesele lor comerciale și industriale din circumscripție. O

---

[1] Monitorul Oficial nr. 220 din 2/14 octombrie 1864.

a doua prevedere importantă era aceea că guvernul trebuia să le consulte în privința „schimbărilor proiectate în legislația comercială". De asemenea camerele erau consultate de guvern în privința înființării de noi camere, creării burselor și oficiilor de agenți de schimb și mijlocitori, asupra tarifelor, vămilor și serviciului de transport, curtagiu maritim și curtagiuri pentru asigurări de mărfuri", schimbului și efectelor publice, înființării de bănci, proiectelor de lucrări publice locale relative la comerț și industrii etc. Tot camerele erau însărcinate cu administrarea burselor care existau în circumscripția respectivă.

Camerele de comerț și industrie, conform art. 23, erau considerate persoană civilă și recunoscute ca stabilimente de utilitate publică.

Capitolul al treilea se ocupă de conducerea camerelor precizându-se că ele, „se dirigu de către oficiurile lor", care se compuneau din: președinte, vicepreședinte, secretar și casier. „Oficiul se alege pe tot anul din membrii camerei cu majoritatea absolută a membrilor aflați de față". Se mai precizează că „serviciile" membrilor oficiilor „sunt gratuite".

Anual fiecare cameră își întocmește bugetul, pe care-l trimite ministerului pentru „întărire", iar la finele fiecărui an încheie „socotelile sale atât de sumele ce au intrat cât și de cele ce s-au cheltuit și trimite estract după dânsele", aceluiași minister.

Se mai prevede în lege că pot primi „ofrande și orice danii li s-ar face de bani, lucruri mișcătoare sau nemișcătoare, după aprobarea guvernului". Iar înstrăinarea acestora va fi posibilă cu „deslegarea ministerului".

La art. 34-35 se precizează că secretarul este șeful cancelariei, el ține jurnalul cu procesele verbale ale camerei și „subscrie" toată corespondența. Casierul adună și păstrează toate veniturile și le trece într-o condică specială primită de la minister, eliberează sumele de bani stabilite de cameră a fi cheltuite, consemnându-le într-o condică specială primită de la minister.

Capitolul al patrulea se referă la veniturile camerelor care se compun din zeciuiala asupra taxelor patentarilor comerciali și industriali din clasele I și II, care se trece în bugetul general al statului, iar ministrul Finanțelor ordonă executarea lor.

Deși legea a fost publicată în Monitorul Oficial încă din luna octombrie 1864, decretul de constituire a circumscripțiilor camerelor de comerț și industrie a fost semnat de domn după mai bine de opt luni[2].

Redăm mai jos conținutul decretului pentru a informa pe cititori despre numărul camerelor, reședințele acestora și județele care le compun.

Alecsandru Ioan I

Cu mila lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Principatelor Unite Române;

La toți de față și viitori sănătate:

---

[2] *Ibidem*, nr. 152 din 13/15 iulie 1865.

Asupra raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la Departamentul de Interne, Agricultură şi Lucrări Publice sub nr. 7255;

Văzând Decretele Noastre, cu nr. 1363 din anul trecut şi nr. 989 din anul curent;

Pe temeiul art. 3 din Legea Camerelor de comerciu;

Am decretat şi decretăm:

Art. 1. Circonscripţiunile Camerelor de Comerciu se statornicesc precum urmează

1. Circonscripţia Camerii din oraşul Severin va coprinde judeţele Mehedinţi, Romanaţi şi Gorj.

2. Circonscripţia Camerii din oraşul Craiova va coprinde judeţele Dolj, Vâlcea şi Oltul.

3. Circonscripţia Camerii din oraşul T. Măgurele, va coprinde judeţul Teleorman, Muscel şi Argeş.

4. Circonscripţia Camerii din oraşul Ploesci va coprinde judeţul Prahova şi Dâmboviţa.

5. Circonscripţia Camerii din capitala Bucuresci va coprinde judeţul Ilfov.

6. Circonscripţia Camerii din oraşul Giurgiu va coprinde judeţele Vlaşca şi Ialomiţa.

7. Circonscripţia Camerii din oraşul Brăila va coprinde judeţele Buzău şi Brăila.

8. Circonscripţia Camerii din oraşul Focşani va coprinde judeţele Râmnicu-Sărat şi Putna.

9. Circonscripţia Camerii din oraşul Galaţi va coprinde judeţele Tecuciu şi Covurlui.

10. Circonscripţia Camerii din oraşul Bârlad va coprinde judeţele Tutova şi Fălciu.

11. Circonscripţia Camerii din oraşul Iaşi va coprinde judeţele Vaslui şi Iaşi.

12. Circonscripţia Camerii din oraşul Bacău va coprinde judeţele Roman şi Bacău.

13. Circonscripţia Camerii din oraşul Piatra va coprinde judeţele Suceava şi Neamţ.

14. Circonscripţia Camerii din oraşul Botoşani va coprinde judeţele Dorohoi şi Botoşani.

15. Circonscripţia Camerii din oraşul Ismail va coprinde judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad.

Art. II. Ministrul Nostru Secretar de Stat la Departamentul de Interne, Agricultură şi Lucrări Publice va aduce la îndeplinire Decretul de faţă.

Dat în Ruginoasa la 3.VII.1865

Nr. 990
Alecsandru Ioan
Ministru Secretar de Stat
la Departamentul de Interne, Agricultură şi Lucrări Publice
General,
Florescu

Judeţele Argeş şi Muşcel, împreună cu Teleormanul formau circumscripţia Turnu-Măgurele, cu sediul în acest oraş. Cu toate că aceste judeţe aveau legătură între ele, învecinându-se în serie de la nord spre sud, totuşi sediul camerei fiind la extremitatea sudică a Teleormanului, nu permitea desfăşurarea activităţilor camerei în bune condiţiuni. Dar faptul că Turnu-Măgurele era port la Dunăre a prevalat la fixarea sediului camerei.

Apariţia camerelor de comerţ şi industrie a fost un fapt pozitiv, înscriindu-se în şirul măsurilor luate în timpul domniei lui Al. I. Cuza pentru modernizarea ţării. Desigur activitatea camerelor era timidă şi limitată, determinată în primul rând de starea economică a ţării. Produsele care aveau o circulaţie mai întinsă erau cele agricole, dar nivelul la care se practica agricultura nu permitea surplus însemnat al acestora.

După războiul de independenţă din 1877-1878 urmează o perioadă de progres economic. În agricultură sporeşte numărul maşinilor agricole, creşte suprafaţa însămânţată, deci şi cantitatea produselor agricole destinate pieţii, cu toate că ţăranii continuau să fie obligaţi a lua pământ în arendă de la moşieri sau arendaşi. Creşterea animalelor continuă să se extindă. La fel industriile se înmulţesc şi se diversifică. Toate acestea duc la extinderea comerţului, la înmulţirea negustorilor şi la nevoia unor reglementări în domeniu.

Ca urmare a progresului economic, rolul camerelor de comerţ şi industrie creşte şi se simte nevoia unei legi care să le reorganizeze, mai ales că graniţele ţării suferiseră unele modificări*.

Astfel Carol I decretează la finele anului 1886 modificările:[3]

Carol I

Prin grija lui Dumnezeu şi voinţa naţională, rege al României,

La toţi de faţă şi viitori, sănătate;

Asupra raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Industriei, Comerciului şi Domenielor cu no. 45113;

Având în vedere legea camerilor de comerciu,

* În urma războiului ruso-turc din anii 1853-1856 se încheie pacea de la Paris care prevedea ca sudul Basarabiei (judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail) să fie retrocedate Moldovei. Astăzi aceste judeţe sunt încorporate la Ucraina. Iar prin tratatul de pace de la Berlin din 1/13 iulie 1878, încheiat la sfârşitul războiului ruso-româno-turc de la 1877-1878, României i se iau cele trei judeţe din sudul Basarabiei dar recâştigă vechiul teritoriu românesc al Dobrogei - judeţele Constanţa şi Tulcea.

[3] *Ibidem*, nr. 177 din 7/19 noiembrie 1886.

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Circumscripţiunilor camerilor de comerciu şi industrie, precum şi numărul de membri ai fiecărei circumscripţiuni, împărţiţi pe judeţele ce le compun, se fixează după cum urmează:

Circumscripţiunea I: judeţul Mehedinţi cu 4 membri, judeţul Gorj cu 2 membri, judeţul Vâlcea cu 2 membri, judeţul Romanaţi cu 2 membri, judeţul Dolj cu 10 membri; Circumscripţiunea II: judeţul Olt cu 2 membri, judeţul Teleorman cu 4 membri, judeţul Argeş cu 8 membri, judeţul Muşcel cu 2 membri; Circumscripţiunea III: judeţul Dâmboviţa cu 5 membri, judeţul Buzău cu 5 membri, judeţul Prahova cu 10 membri; Circumscripţia IV: judeţul Vlaşca cu 4 membri, judeţul Ialomiţa cu 3 membri, judeţul Ilfov cu 28 membri; Circumscripţia V: judeţul Brăila cu 20 membri, judeţul Rm. Sărat cu 5 membri; Circumscripţia VI: judeţul Covurlui cu 22 membri, judeţul Tutova cu 8 membri, judeţul Fălciu cu 2 membri; Circumscripţia VII: judeţul Putna cu 9 membri, judeţul Bacău cu 5 membri, judeţul Tecuciu cu 3 membri; Circumscripţia VIII: judeţul Vaslui cu 3 membri, judeţul Neamţu cu 3 membri, judeţul Roman cu 4 membri, judeţul Iaşi cu 12 membri; Circumscripţia IX: judeţul Botoşani cu 8 membri, judeţul Suceava cu 4 membri, judeţul Dorohoi cu 4 membri; Circumscripţia X: judeţul Constanţa cu 8 membri, judeţul Tulcea cu 7 membri.

Art. II. Oraşele de reşedinţă a circumscripţiilor se fixează după cum urmează:

Pentru circumscripţia I Craiova, pentru circumscripţia II Pitesci, pentru circumscripţia III Ploesci, pentru circumscripţia IV Bucuresci, pentru circumscripţia V Brăila, pentru circumscripţia VI Galaţi, pentru circumscripţia VII Focşani, pentru circumscripţia VIII Iaşi, pentru circumscripţia IX Botoşani, pentru circumscripţia X Constanţa.

Art. III. Ministrul Nostru Secretar de Stat ad-interim la departamentul agriculturii, industriei, comerciului şi domeniilor este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în Castelul Peleş, la 4 noiembrie 1886.

Carol,

Ministru agriculturii, industriei, comerciului şi domeniilor ad-interim*.

No. 2761

I.C. Brătianu

Circumscripţia a II-a era formată, ca şi până acum, din judeţele: Argeş, Muşcel, Teleorman, la care s-a adăugat judeţul Olt. Aşa cum am arătat mai sus, viaţa a impus mutarea sediului camerei la centrul circumscripţiei şi anume la Piteşti, oraş aşezat la întretăierea căilor de comunicaţie nord-sud, est-vest.

Noua lege a adus modificări în privinţa organizării teritoriale, dar şi a

* Am respectat ortografia documentului.

vieţii interne a camerelor. Regulamentul camerelor de comerţ apărut la 2 august 1887, a adăugat legii multe precizări privind organizarea şi funcţionarea acestora[4]. Pentru eficientizarea activităţii camerei, numărul membrilor sporeşte la cel puţin 15 membri şi cel mult 35, faţă de 5-7 câţi erau până acum, judeţul de reşedinţă având dreptul la cel puţin jumătate din numărul total al circumscripţiei, care sunt aleşi pe o perioadă de 3 ani. Lipsa lor nemotivată timp de 2 luni, faţă de 6, de la şedinţele camerei făcea să fie consideraţi demisionaţi.

Legea şi regulamentul aduc noutăţi şi precizări şi în privinţa alegătorului şi eligibilului. Dreptul de a fi alegător i-o conferă plata unei patente de clasa I-IV şi să se bucure de drepturi nu numai civile dar şi politice, iar vârsta celui ales coboară la 21 de ani (mai apoi regulamentul o ridică la 25 ani). Pentru firmele comerciale şi industriale ai căror proprietari sunt femei, ca şi pentru societăţile comerciale dreptul de alegător se va exercita „prin procuratorul firmei, prin directorul societăţii sau un membru al consiliului de administraţie" Se mai face precizarea că cei ce posedă mai multe stabilimente au dreptul la un singur vot.

Acum forul tutelar este Ministerul Comerţului şi Industriei căruia i se înaintează procesul verbal cu rezultatul alegerilor. Tot ca noutate, la art. 16, legea stipulează că pe lângă membrii aleşi camerele pot avea membri corespondenţi, numiţi de camere cu majoritate de voturi dintre persoanele cunoscute pentru capacitatea lor în materie comercială sau industrială, care vor avea drept la vot consultativ. Alte noi modificări aduce legea şi în ceea ce priveşte conducerea camerei. La art. 24 se arată modul cum se lucrează: în adunare generală, în secţiuni şi prin biroul acestora (în loc de oficiu).

Un aspect deosebit de important era acela că din proprie iniţiativă sau la cererea ministerului camerele îşi puteau spune părerea asupra: schimbărilor proiectate sau care ar fi de introdus în legislaţia comercială şi industrială; constituirii altor camere în circumscripţia lor; cererilor burselor şi curtierilor; tarifelor vamale; tarifelor şi serviciilor de transport; tarifelor de curtagiu maritim şi curtagiu pentru asigurări de mărfuri; schimbului şi negocierii efectelor publice; înfiinţării de bănci, comptuare de scont şi sucursale ale Băncii Naţionale; constituirii sau modificării de societăţi comerciale, industriale şi de transport; proiectelor de regulament locale în materie de comerţ, industrie şi transport; convenţiunilor de comerţ; proiectelor de regulament locale în materie de comerţ, industrie şi transport; convenţiunilor de comerţ; modului de organizare a serviciului hamalilor şi căruţaşilor din porturi şi gări, samsarilor din oboare, al telalilor şi stabilimentelor de acţiune permanentă; regulamentelor de administraţie al întrepozitelor şi docurilor înfiinţate şi administrate de stat sau comună; asupra „tuturor cesiunilor" ce

[4] C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. II, p. 513-523.

interesează ori ar putea interesa comerţul şi industria în general.

Legiuitorul a prevăzut ţinerea contabilităţii în partidă dublă, registrele obligatorii fiind: jurnalul, cartea mare şi registrul de recipise.

Decretul regal prevedea pentru Circumscripţia a II-a Piteşti un număr de 16 membri, repartizaţi pe judeţe astfel: Argeş 8, Muşcel 2, Olt 2, Teleorman 4. Aşa cum stipulează Legea şi Regulamentul, judeţul de reşedinţă a camerei - Argeşul, a primit „cel puţin jumătate" din totalul locurilor, având în vedere că aceasta era secţia centrală şi aici îşi desfăşura activitatea Biroul Camerei. După întinderea judeţelor, numărul de oraşe şi activitatea comercială şi industrială, cel mai mare număr de locuri l-a primit judeţul Teleorman, câte un loc pentru fiecare oraş (Turnu-Măgurele, Roşiori de Vede, Alexandria, Zimnicea). Celelalte două judeţe, în care se afla doar câte un oraş, au primit câte două locuri în cameră.

După constituirea Statului Naţional Unitar Român la 1 Decembrie 1918, situaţia internă economică, socială şi politică a ţării s-a schimbat. Imediat după Unire, România întregită a trebuit să facă faţă urmărilor distrugerilor de război, pentru ca apoi să înceapă o perioadă de stabilizare, urmată de un real progres economic. Progresul economic a fost însoţit de modernizarea sistemului legislativ şi uniformizarea acestuia pe tot cuprinsul ţării. Astfel s-a simţit nevoia reorganizării camerelor de comerţ şi industrie, fapt împlinit prin legea din 12 mai 1925 şi regulamentul de aplicare a acesteia din 2 iunie 1925, modificat la 10 iulie şi 8 august 1925[5]. Noua lege aduce multe şi importante modificări în privinţa organizării camerelor, dar şi în aceea a modului de punere în practică a atribuţiilor ce le reveneau.

Pentru a avea o imagine generală asupra componenţei camerelor şi numărului acestora, prezentăm tabloul complet la nivelul României din anul 1925:

Nr. crt.	Denumirea şi sediul camerei	Judeţele care compun circumscripţia camerei	Nr. membrilor consiliului camerei
0	1	2	3
1.	Arad	Arad	40
2.	Bacău	Bacău	30
3.	Neamţ*	Neamţ	20
4.	Roman*	Roman	20
5.	Bârlad	Tutova, Fălciu, Cahul	30
6.	Botoşani	Botoşani, Dorohoi, Fălticeni, Hotin	30
7.	Brăila	Brăila	50
8.	Braşov	Braşov, Făgăraş, Târnava Mare	50

[5] *Ibidem*, vol. XI-XII, 1922-1926, p. 755-769, 771-794.

* În judeţele Neamţ, Roman şi Râmnicu-Sărat s-au înfiinţat după apariţia legii.

9.	Bucureşti	Ilfov	80
10.	Călăraşi	Ialomiţa	20
11.	Cernăuţi	Cernăuţi, Suceava, Rădăuţi, Câmpulung, Storojineţ	40
12.	Cetatea Albă	Cetatea Albă	20
13.	Chişinău	Tighina, Orhei, Lăpuşna	40
14.	Cluj	Cojocna, Năsăud, Solnoc-Dobâca, Târnava Mică, Turda, Sălaj	40
15.	Craiova	Dolj, Romanaţi, Vâlcea, Gorj	40
16.	Constanţa	Constanţa, Caliacra	50
17.	Deva	Hunedoara, Alba de Jos	30
18.	Focşani	Putna, Tecuci	30
19.	Râmnicu-Sărat*	Râmnicu-Sărat	20
20.	Galaţi	Covurlui	50
21.	Giurgiu	Vlaşca	20
22.	Iaşi	Iaşi, Bălţi, Soroca	50
23.	Ismail	Ismail	20
24.	Oradea Mare	Bihor, Satu-Mare, Maramureş	40
25.	Piteşti	Argeş, Muşcel, Olt	30
26.	Ploeşti	Prahova, Buzău, Dâmboviţa	46
27.	Silistra	Durostor	20
28.	Timişoara	Timiş-Torontal, Caraş-Severin	50
29.	Târgu-Mureş	Mureş, Turda, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune	40
30.	Turnu-Măgurele	Teleorman	20
31.	Turnu-Severin	Mehedinţi	20
32.	Tulcea	Tulcea	20
33.	Vaslui	Vaslui	20

Această lege prevedea ca, „porturile dunărene, capitale de judeţ, vor avea câte o cameră de comerţ pentru judeţul din care fac parte". Astfel portul Turnu-Măgurele, fiind capitală de judeţ, şi-a înfiinţat cameră separat, începând cu 1 ianuarie 1926, separându-se de Camera Piteşti. Începând cu ianuarie 1927 s-a separat şi judeţul Olt, astfel Camera Piteşti era formată numai din judeţele Argeş şi Muşcel.

După nici 4 ani de aplicare a legii din 1925, practica a determinat modificarea ei în plan organizatoric. Astfel la 14 februarie 1929 este promulgată noua lege pentru camerele de comerţ şi industrie, al cărei regulament de aplicare a fost publicat în Monitorul Oficial din 26 aprilie 1929[6].

Redăm mai jos tabloul camerelor publicat ca anexă a legii din 1929:

[6] *Ibidem*, vol. XVII, 1929, p. 143-158, 437-464.

Nr. crt.	Camera de comerţ şi industrie Sediul	Circumscripţia teritorială judeţele
0	1	2
1	Alba Iulia	Alba, Târnava Mică
2	Arad	Arad
3	Bacău	Bacău, Roman
4	Bazargic	Caliacra
5	Bălţi	Bălţi, Soroca
6	Bârlad	Tutova, Cahul, Fălciu
7	Botoşani	Botoşani, Dorohoi, Fălticeni
8.	Braşov	Braşov, Făgăraş, Trei Scaune
9.	Brăila	Brăila
10.	Bucureşti	Ilfov
11.	Buzău	Buzău
12.	Călăraşi	Ialomiţa
13.	Caracal	Romanaţi, Olt
14.	Cernăuţi	Cernăuţi, Suceava, Rădăuţi, Câmpulung, Storojineţ
15.	Cetatea Albă	Cetatea Albă
16.	Chişinău	Lăpuşna, Orhei
17.	Cluj	Cluj, Năsăud, Turda, Sălaj, Someş
18.	Constanţa	Constanţa
19.	Craiova	Dolj, Gorj
20.	Deva	Hunedoara
21.	Focşani	Putna, Tecuci
22.	Galaţi	Covurlui
23.	Giurgiu	Vlaşca
24.	Hotin	Hotin
25.	Iaşi	Iaşi, Vaslui
26.	Ismail	Ismail
27.	Lugoj	Severin
28.	Oradea	Bihor
29.	Piatra Neamţ	Neamţ
30.	Ploieşti	Prahova
31.	Piteşti	Argeş, Muşcel
32.	Râmnicu-Sărat	Râmnicu-Sărat
33.	Râmnicu-Vâlcea	Vâlcea
34.	Satu-Mare	Satu Mare, Maramureş
35.	Sibiu	Sibiu
36.	Silistra	Durostor
37.	Târgovişte	Dâmboviţa
38.	Târgu-Mureş	Mureş, Ciuc, Odorhei
39.	Tighina	Tighina

40.	Timişoara	Timiş-Torontal, Caraş
41.	Tulcea	Tulcea
42.	Turnu-Măgurele	Teleorman
43.	Turnu-Severin	Mehedinţi

Aşa cum am arătat mai sus, în primele două decenii de la înfiinţarea camerelor de comerţ şi industrie, judeţele Argeş şi Muşcel au făcut parte din aceeaşi cameră cu judeţul Teleorman, având sediul la Turnu-Măgurele. Din această perioadă nu ni s-a păstrat arhiva din cauza mutării sediului la Piteşti, dar şi din cauza neglijenţei oamenilor. În şedinţa Camerei Piteşti din 14 februarie 1889, secretarul întreabă ce a făcut Niţă Sorescu, „care a fost însărcinat cu ridicarea arhivei desfiinţatei camere din Turnu-Măgurele deoarece Ministerul Comerţului şi Industriei cere „ţifrele operaţiunilor făcute în trimestrul aprilie 1887". Niţă Sorescu, membru în conducerea camerei, răspunde că a „ridicat numai o parte din acea arhivă şi cea rămasă este compusă aproape exclusiv din condici şi registre conţinând autorisaţiuni date mijlocitorilor şi samsarilor din oraşul Turnu-Măgurele"[7]. S-a hotărât să se ceară informaţii de la fostul preşedinte, iar la nevoie, să se deplaseze secretarul acolo pentru a ridica arhiva. Cu toate acestea, documentele camerei n-au sosit la Piteşti şi din cercetările noastre nu se găsesc nici la Arhivele Naţionale - Direcţia judeţeană Teleorman.

Istoricul Camerei de Comerţ şi Industrie Piteşti începe cu anul 1887, luna iulie 1, după aplicarea Legii din 1886 şi a Regulamentului din 1887.

În ziua de 19 septembrie 1887 este convocată adunarea generală a camerei pentru alegerea preşedintelui „în locul vacant". Dar nu a putut fi ales deoarece au fost prezenţi numai 7 membri, iar 9 au fost lipsă şi anume: C.T. Ionescu - vicepreşedinte, C. Dumitrescu, Mihai Popescu, N. Sorescu (Câmpulung), M.I. Stătescu, Eftimie Ionescu, Ion Stoenescu, membri prezenţi; Ion S. Popescu (Olt), bolnav, Ion Hagi Nicolau, absent nemotivat, un loc vacant în judeţul Olt - absenţi, iar ceilalţi şase erau socotiţi demisionaţi, căci de la înfiinţarea noii camere au lipsit permanent de la şedinţe (Ghiţă C. Nanu - Câmpulung, Ghiţă David - Piteşti, Zancu Rădulescu, G.A. Parmaţescu, Antache Petrescu, Iancu Dumitrescu - toţi patru ai Secţiei Teleorman).

Însă, conform art. 29 din Regulament, cei prezenţi formau majoritatea având în vedere demisionaţii şi locul vacant şi astfel au putut alege preşedintele camerei în persoana lui Mihail Ion Stătescu. A doua zi, 20 septembrie 1887, are loc şedinţa pentru votarea bugetului pe nouă luni, adică de la 1 iulie 1887 până la 31 martie 1888 şi care avea următoarea configuraţie:

VENITURI

Cap. I - Excedent. Art. 1. Aflaţi consemnaţi la Casa de Depuneri cu

[7] Arhivele Naţionale, Direcţia jud. Argeş (în continuare A.N.D.J.A.), fond Camera de Comerţ şi Industrie Piteşti (în continuare C.C.I.P.) reg. 1/1993/1887-1889, f. 31-32.

recipise 17.535,26 lei. 2 - Procentele până la 1 iulie 1.289,60 lei. 3 - Sold la 31 martie 1887 2.006,00 lei.

Cap. II - Venituri ordinare. 1 - O zecime asupra patentarilor jud. Argeş pe 9 luni din exerciţiul 1887-1888 888,83 lei. 2 - Detto Teleorman 2.512,18 lei. 3 - Detto Muşcel 786,00 lei. 4- Detto Olt 1.112,00 lei.

Cap. III - Venituri Extraordinare. 1 - Din vânzarea vechiului mobilier 50,00 lei. 2 - Procente cu 3% pe an pentru 9 luni la sumele consemnate la Casa de Depuneri, precum şi soldul de la 31 martie 1887 468,69 lei. 3 - Din diferite venituri întâmplătoare 50,00 lei. 4 - Rămăşiţe de încasat din zecimea pe exerciţiile până la 1 aprilie 1887 de la judeţul Teleorman 4.003,24 lei, Detto Muşcel 153,18 lei, Detto Argeş 582,31 lei, Detto Olt 487,60 lei. Total general venituri 31.925,20 lei.

CHELTUIELI

Cap. I - Cheltuieli obligatorii. 1 - Diurna şi transportul membrilor nereşedinţi 1.350,00 lei. 2 - Diurna casierului general de Argeş - mensual 80 lei 720,00 lei. 3 - Diurna secretarului camerei a 250 lei 2.250,00 lei. 4 - Diurna contabilului-arhivar cu începere de la 1 septembrie, deoarece până aci s-a făcut serviciul numai de secretar, a 180 lei 1.260,00 lei. 5 - Diurna copistului, a 120 lei 840,00 lei. 6 - Diurna camerierului, a 50 lei 350,00 lei. 7 - Chiria vechiului local din Turnu-Măgurele 250,00 lei. 8 - Chiria noului local din Piteşti 600,00 lei. 9 - Speze de cancelarie şi iluminat, a 20 lei mensual 180,00 lei. 10 - Lemne pentru încălzit şi tăiatul lor 144,00 lei. 11 - Facerea din nou a mobilierului camerei 800,00 lei.

Cheltuieli extraordinare. 1- Pentru imprimante, cărţi şi reviste 200,00 lei. 2 - Abonamente la ziare 100,00 lei. 3 - Neprevăzute 400,00 lei. 4 - Transportul arhivei de la Turnu-Măgurele şi diurna delegatului 276,60 lei. Total cheltuieli 9.720,60 lei. Deci: venituri 31.925,20 lei, cheltuieli 9.720,60 lei. Excedent 22.204,60 lei[8].

Privind cu atenţie acest prim buget întocmit de Camera Piteşti, putem trage câteva concluzii: Camera nu a avut local propriu nici când avea sediul la Turnu-Măgurele, nici la Piteşti; patentarii din toate cele patru judeţe care compuneau camera nu-şi achitau la zi patenta (zecimea), având datorii din anii anteriori; cei mai mulţi comercianţi şi industriaşi se aflau în judeţul Teleorman, apoi Olt, Argeş şi Muşcel, numărul fiind determinat de mărimea judeţului, numărul populaţiei, numărul oraşelor existente în fiecare; deşi în buget era prevăzută diurna contabilului-arhivar, funcţia nu a fost ocupată motivându-se că „nu este prea mult de lucru pentru contabil-arhivar ca să nu îndeplinească această activitate secretarul", fapt recunoscut şi de acesta[9].

Pentru cunoaşterea cât mai bine a problemelor cu care se confruntă

---

[8] *Ibidem*, f 1-2.
[9] *Ibidem*, f 4.

comerţul şi industria, Camera Piteşti a aprobat întrutotul propunerea Camerei Ploeşti privind ţinerea în fiecare an a congresului camerelor. Pentru anul 1890 Camera Ploeşti propunea să se ţină la data de 16 mai în oraşul acesteia „unde are să se discute cestiuni relative la comerciu şi industrie, sprea a se stabili o comunitate de idei între toate camerele“[10]. Cu această ocazie s-a stabilit ca Piteştiul să participe cu o delegaţie formată din şase membri: doi de la Secţia Centrală (F. Lehrervicepreşedinte, Ghiţă Simionescu) şi câte unul de la celelalte secţii (G.A. Ivănuş-Teleorman, D. Ducopol-Olt, C. Dumitrescu-Muşcel), plus secretarul camerei (M.D. Vasiliu). În anul 1899 s-a organizat un congres internaţional al comerţului în U.S.A., la Philadelphia, la care au fost invitate şi camerele din România. Camera Piteşti nu participă „nedispunând de sumele necesare în bugetul exerciţiului 18991900“[11]. La congresul camerelor din anul 1900, care s-a ţinut la Bucureşti, delegaţia Camerei Piteşti a fost compusă din I.R. Rădulescu, Frantz Lehrer (Secţia Centrală), C. Dumitrescu (Muşcel), G. Michălescu (Olt) şi I.D. Iliescu (Teleorman). În anul 1905 Congresul s-a ţinut la Piteşti.

O problemă importantă care se discuta în rândul membrilor camerei era aceea a organizării în sindicate. La adunarea generală din 16 iulie 1900, părerile celor care au abordat această chestiune au fost opuse. Dacă I.R. Rădulescu, vicepreşedintele camerei, s-a declarat contra înfiinţării sindicatelor, Gh. Michălescu din Secţia Olt este „pentru înfiinţarea sindicatelor, având în vedere armonia şi bunul mers când ele există“. Rezultatul acestor dezbateri trebuia înaintat la minister. Supuse votului, opiniile s-au exprimat astfel: G. Michălescu, N. David, Florian Niculescu, G. Ionescu, R. Nicolau, C.I. Nencovici - pentru: I.R. Rădulescu, F. Lehrer şi C. Dumitrescu - contra. Deci, opinia Camerei Piteşti a fost pentru înfiinţarea sindicatelor.

Preocuparea deosebită au arătat membrii camerei şi în ceea ce priveşte pregătirea tinerilor în diferite meserii, propunând ca în raportul către minister să se includă dorinţa înfiinţării câte unei şcoli de meserii în capitala fiecărui judeţ. Se mai presupune că dacă într-un oraş nu se poate înfiinţa deocamdată şcoală de meserii, atunci „Statul, comunele şi judeţul să plătească „pentru un oarecare număr de elevi meşterilor ce se vor angaja să-i înveţe pe copii meseria lor[12].

Faptul că România nu se afla la un nivel de dezvoltare industrială mulţumitoare i-a determinat pe guvernanţi să găsească soluţii pentru „încurajarea industriei naţionale“. În adunarea generală a camerei din 23 octombrie 1911, la care a participat şi C.M. Zănescu, delegatul guvernului, precum şi G.I. Juvara - directorul Comerţului din Ministerul Agriculturii,

---

[10] *Ibidem*, reg. 3/1995/1895-1902, f. 73.
[11] *Ibidem*, f. 89-90.
[12] *Ibidem*, f. 106.

Industriei, Comerţului şi Domeniilor se citeşte proiectul de lege pentru încurajarea industriei naţionale. După mai multe discuţii, camera dă aviz favorabil „întrucât proiectul de lege corespunde unor nevoi demult simţite"[13].

Pe aceeaşi linie de întărire şi dezvoltare a comerţului, în adunarea generală din 12 decembrie 1911, la care au participat şi unii membri corespondenţi, s-a luat în dezbatere proiectul de Regulament pentru organizarea şi funcţionarea birourilor regionale de informaţiuni comerciale trimis de minister pentru a fi dezbătut şi a-şi da avizul. Aceste birouri urmau să funcţioneze sub controlul şi îndrumarea camerelor, direct a Biroului fiecărei camere. Scopul înfiinţării acestor birouri era de a pune la îndemâna celor interesaţi informaţii despre economia din circumscripţia fiecărei camere.

Pentru sprijinirea şi întărirea meseriaşilor, ministerul a hotărât să aloce camerelor câte o sumă de bani în vederea înfiinţării băncilor de meseriaşi. Circumscripţiei a II-a Piteşti i-a fost alocată suma de 14.000 lei, care a fost trecută în bugetul pe exerciţiul 1911-1912.

Efectele negative ale războiului mondial, declanşat în anul 1914, încep să se resimtă şi în activitatea camerelor. Ultimul congres care s-a desfăşurat în condiţii de pace a fost cel de la Craiova, din 8-9 iunie 1914, la care a participat secretarul Nicolae S. Mamulea. Camera Brăila, care trebuia să organizeze congresul în anul 1915, cere amânarea pentru anul 1916, motivând că nu se pot suporta cheltuielile din cauza scăderii numărului tranzacţiilor în portul Brăila. După cum se cunoaşte, în anul 1916 intră în război şi România, aşa încât congresul nu s-a mai ţinut.

În anul 1922, între 28-30 septembrie are loc Congresul Camerelor de Comerţ şi Industrie din România Mare la Constanţa.

În adunarea generală a camerei din 16 decembrie 1923 a fost prezentat contul de gestiune, care a fost verificat în prealabil de o comisie formată din Ef. Ef. Ionescu, Iordan Dumitrescu şi Gh. Dumitrescu - Roşeţi.

Sold la 1 aprilie 1922 (254.637,63 lei), încasări pe 1922-1923 (475.641,21 lei), total = 730.278,84 lei. Plăţi 1922-1923 (447.988,15 lei). Sold la 31 martie 1923 = 282.290,69 lei. Acest sold se află: în efecte publice la Casa de Depuneri (3.400,00 lei), idem (8.600,00 lei), idem în casa camerei (35.000,00 lei), în numerar la Casa de Depuneri (43,60 lei), idem (88,90 lei), în numerar la Administraţia Financiară Argeş (154.448,15 lei), idem Muşcel (28.633,82 lei), idem Olt (4.516,51 lei), idem Teleorman (6.931,46 lei), idem la casa camerei (40.628,25 lei). Total = 282.290,69 lei.

După constituirea statului naţional unitar român la 1 Decembrie 1918, se impunea o lege care să reorganizeze camerele de comerţ şi industrie din toate provinciile româneşti. Această lege a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa din 16 martie 1925, de Senat la 28 martie, fiind promulgată prin

[13] *Ibidem*, reg. 11/1997/1911-1924, f. 8.

Decretul nr. 1450/1925 şi publicată la 12 mai 1925.

Regulamentul de aplicare a legii a fost sancţionat cu Decretul nr 1714/26 mai şi publicat la 2 iunie 1925[14].

Spre deosebire de legile anterioare, aceasta precizează că sunt „instituţiuni publice". Desigur, atribuţiile au rămas aceleaşi, aducându-se unele precizări. Ele trebuie să colaboreze cu camerele de muncă şi camerele agricole judeţene, instituţii nou apărute, să formeze mercuriale de preţurile mărfurilor. Comercianţii, industriaşii, societăţile comerciale care nu dau informaţiile cerute de camere sau furnizează informaţii eronate în mod intenţionat vor plăti amendă între 250-5.000 lei. Tribunalele judeţene erau datoare ca la finele fiecărei luni să trimită camerelor „copie exactă şi conformă de pe înscrierile şi adnotările făcute în registrul firmelor".

În privinţa membrilor unei camere se arată că fac parte în mod obligatoriu: comercianţii şi industriaşii „supuşi la plata impozitului adiţional, pe lângă impozitul pe veniturile comerciale şi industriale", şi au firma înregistrată de cel puţin un an; asociaţii în nume colectiv, comanditaţii cu semnătură ai societăţilor în comandită, membrii comitetelor de direcţie ai societăţilor anonime şi garanţii societăţilor cu răspundere limitată; directorii cu semnătură ai sediilor sau sucursalelor întreprinderilor individuale sau societăţilor comerciale şi industriale; femeile care se găsesc în una din categoriile de mai sus. Membrii camerelor vor fi repartizaţi în două categorii comerţ şi industrie - la propunerea camerelor trimisă la Ministerul Industriei şi Comerţului şi aprobate prin decret regal. Această repartizare se făcea pe timp de patru ani, cele două categorii formând secţiile comercială şi industrială.

Legea aduce noutăţi şi în privinţa organelor de conducere, acestea fiind următoarele: adunarea generală; adunarea pe secţiuni; consiliul de administraţie al camerei; comitetul de direcţie; cenzorii.

Pentru îndeplinirea scopului li se acordă dreptul camerelor de a se întruni în congrese, a se asocia în federaţii regionale şi a colabora cu camerele agricole şi camerele de muncă.

Pe plan naţional, camerele de comerţ şi industrie formează Uniunea Camerelor de Comerţ şi Industrie, cu caracter economic naţional, având sediul permanent în capitală.

Iată că Teleormanul s-a separat în Camera de Comerţ şi Industrie Piteşti rămânând judeţele Argeş, Muşcel, Olt. La data de 23 decembrie 1925 s-au desfăşurat alegerile pentru viitoarea cameră Teleorman, cheltuielile pentru „costul imprimatelor şi buletinelor întrebuinţate la alegerea membrilor consiliului de administraţie al Camerei de Comerţ din Turnu-Măgurele" fiind suportate de Camera Piteşti[15].

---

[14] Monitorul Oficial, nr. 102/12 mai 1925 şi nr. 118 din 2 iunie 1925.

[15] A.N.D.J.A., fond C.C.I.P., reg. 18/1999/1925-1935, f. 3.

Noile organe ale Camerei Piteşti, alese la 27 septembrie, au fost confirmate de Ministerul Industriei şi Comerţului la data de 7 octombrie 1925 şi convocate în prima şedinţă la 21 octombrie 1925.

Începând cu ianuarie 1927, s-a separat şi judeţul Olt, care împreună cu judeţul Romanaţi, deslipit de la camera Dolj, au format Camera Caracal, rămânând la Camera Piteşti numai judeţele Argeş şi Muşcel.

Problemele cu care se confruntă Camera Piteşti le găsim în darea de seamă a consiliului prezentată în adunarea generală ordinară ţinută la 4 mai 1927. Se arată că perioada anterioară „a marcat în mişcarea noastră economică de după război una din etapele cele mai grele ale comerţului şi industriei naţionale" şi că dorinţele nu s-au putut îndeplini: Biroul vamal încă nu a fost înfiinţat „din cauza greutăţilor financiare ale tezaurului"; Bursa de mărfuri şi Camera arbitrală se speră a se crea în anul 1927; firul telefonic special Piteşti-Bucureşti, pe baza promisiunii Direcţiei Generale a Poştelor se va realiza în viitor; impozitul pe cifra de afaceri se menţine, cu toate că am luptat „împreună cu camerele surori... pentru desfiinţare[16].

În şedinţa de la 1 august 1927 se dă citire adresei Ministerului Industriei şi Comerţului nr. 52038, prin care face cunoscut că prin Înaltul Decret Regal nr. 2157/27 iunie 1927, s-a înfiinţat „o Bursă de mărfuri şi cereale în oraşul Piteşti... împlinindu-se astfel un vechi deziderat al comerţului şi industriei[17].

O altă problemă pe care camera a dorit s-o rezolve a fost aceea de a înfiinţa în Piteşti „o staţiune pentru măsurarea vaselor" pentru a se înlătura neînţelegerile dintre cumpărătorii şi vânzătorii angrosişti de băuturi spirtoase. Pentru aceasta s-a adresat Ministerului Industriei şi Comerţului, cu adresa 1705 din 18 mai 1928, precizând că angrosiştii se obligă a înfiinţa cu propriile lor mijloace asemenea instalaţiune la care toate vasele ce intră şi ies din oraş vor fi înregistrate, măsurate şi înfierate"[18]. La 18 iunie 1928, cu adresa 25541, ministerul răspunde camerei şi-i dă instrucţiuni cum trebuie procedat, precizând că este de acord cu înfiinţarea staţiunii „exclusiv pe contribuţiunea comercianţilor angrosişti de băuturi (...). Costul clădirei ce ar servi atât pentru Biroul de măsuri şi greutăţi cât şi pentru Staţiunea de măsurătoarea vaselor, după aviz, ar fi 1.214.930 lei. În imobilul respectiv este prevăzută şi locuinţa şefului Biroului de măsuri şi greutăţi cum şi una piesă pentru habitaţiunea agentului staţiuni".

S-a primit ofertă pentru construirea clădirii Biroului de măsuri şi greutăţi şi metale preţioase şi o staţiune „verificatorie de butoaie", proprietatea Băncii viticole din str. Lascăr Catargiu nr. 36 Piteşti[19].

Ministerul Industriei şi Comerţului, Uniunea Camerelor şi camerele au

[16] *Ibidem*, f. 24-26.
[17] *Ibidem*, f. 31-32.
[18] *Ibidem*, dosar 35/16/1928, f. 1-2.
[19] *Ibidem*, f. 3.

propus ca legea camerelor din 1925 să fie perfecţionată. Astfel, la 14 februarie 1929, apare noua lege, iar la 26 aprilie 1929 apare Regulamentul de aplicare a legii[20]. La art. 6 se arată că membrii camerelor de comerţ şi industrie vor fi grupaţi în două secţiuni – comercială şi industrială – iar apoi repartizaţi pe categorii de comerţ şi industrie, după cum urmează:

Secţia comercială - 1 comerţul cu ridicata, comision, bănci, instituţii de credit, transport şi asigurări; 2 - comerţul cu amănuntul. Secţia industrială - 1 uzine, şantiere, fabrici, exploatări miniere etc.; 2 - mica industrie şi meserii.

Pentru o mai mare operativitate şi pentru eficientizarea activităţii organele camerelor s-au redus, eliminându-se adunările generale şi adunările pe secţiuni. Aşadar, organele de conducere ale camerelor erau: consiliul de administraţie, comitetul de direcţie şi cenzorii.

Regulamentul de aplicare a legii, la art. 2, face precizarea că nu se pot înfiinţa noi camere dacă nu au un venit anual de minim 5 milioane lei. Faţă de anul 1925, acum numărul camerelor a ajuns la 43, prin deslipirea unor judeţe şi regruparea lor altfel decât până acum.

Conducerea Camerei de Industrie şi Comerţ Piteşti, sub conducerea lui Hugo Mrazec, şi-a încheiat mandatul de patru ani cu rezultate bune, opinie exprimată de membrii camerei. La 1 martie 1929, prim-preşedintele Tribunalului Argeş, Secţia I-a, Mihail C. Popovici, potrivit legii şi adresei Ministerului Industriei şi Comerţului nr. 18768/1929, s-a deplasat la sediul camerei pentru a instala Comisia Interimară a Camerei Piteşti, numită prin Înaltul Decret Regal nr. 510 din 20 februarie 1929, în locul Consiliului de Administraţie „al cărui mandat a încetat“ şi care avea următoarea componenţă:[21] George Ciocoiu, C.I. Popescu-Bărcăcilă, Ştefan Moisescu, Constantin Priboianu, Alexandru Ujvary, Pavel Rudeanu, Ion N. Stănescu, Gogu A. Hera şi Istrate Georgescu. Apoi este ales preşedintele comisiei în persoana lui George Ciocoiu, care în cuvântul de mulţumire cere ca „toţi să fie călăuziţi de interesele generale, lăsând cu totul la o parte preocupările străine de nevoile instituţiunii“. Iar ca vicepreşedinte a fost ales C.I. Popescu-Bărcăcilă. De faţă a fost şi prefectul judeţului Argeş, Armand Călinescu. În cuvântul său de mulţumire vicepreşedintele arată că de 25 de ani, fără întrerupere, a lucrat în cadrul Camerei Piteşti unde „a domnit cea mai mare armonie şi în care totul s-a petrecut în cea mai perfectă regulă“. Referindu-se la funcţionarii camerei, arată că aceasta „se poate făli că n-a avut de înregistrat cea mai neînsemnată plângere contra funcţionarilor care totdeauna au fost la înălţimea situaţiunei“. Membrii corespondenţi au fost desemnaţi următorii: Hugo Mrazec, N.N. Bobancu, colonel dr. veterinar M. Călinescu, preşedintele Camerei Agricole a jud. Argeş, I. Drăgănescu, directorul Agenţiei Piteşti a Băncii Naţionale, Ion Gr.

[20] C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XVII, p. 143-158, 437-464.
[21] A.N.D.J.A., fond C.C.I.P., reg. 18/1999/1925-1935, f. 54-56.

Rădulescu, profesor titular la Şcoala Superioară de Comerţ Piteşti.

În luna martie 1929, situaţia numerică a alegătorilor camerei era următoarea: Secţiunea comercială - 64 alegători la categoria comerţului mare, 1569 alegători la categoria comerţului mic. Secţiunea industrială - 22 alegători la categoria industria mare, 206 alegători la categoria industria mică. Total general 1861 alegători.

În ziua de 14 iulie 1929, preşedintele Tribunalului Argeş, Secţia I, însoţit de ajutorul de grefier, pe baza adresei Uniunii Camerelor nr. 3220/10 iulie 1929, merge la sediul camerei pentru a pune în funcţiune Consiliul de administraţie validat la 8 iulie. Redăm mai jos lista celor aleşi: Secţia comercială. Categoria I-a - comerţul cu ridicata, comision, bănci, instituţii de credit, transport şi asigurări: Ion I. Purcăreanu, Alexandru Steriade, Marin Op. Ştefănescu, Ştefan Minoescu, Radu Ef. Ionescu, Cristea Petre. Categoria a II-a comerţul cu amănuntul: George Ciocoiu, Constantin I. Popescu-Bărcăcilă, Constantin Priboianu, Gheorghe N. Roboiu, Weber Nathan, Anastase Enescu, Dumitru Iuga, Ioan Stănescu, Năstase Sassu, Alex. Udroiu, Dumitru I. Stoica, Toma Bandoc, Ioan N. Staicu, Ştefan Rădulescu, Benone Popp, Pavel N. Rudeanu, Nae Moiceanu. Secţia industrială. Categoria I-a - uzine, şantiere, fabrici, exploatări miniere etc.: Honoriu Bănescu, Paul N. Paul. Categoria a II-a mica industrie şi meserii: Ştef. Moisescu, Gheorghe N. Vlădescu, Gheorghe Teodorescu-Roşeţi, Ion Nicolescu, Nicolae Pătrulescu.

Lucrările pentru alegerea comitetului camerei sunt conduse de Ion I. Purcăreanu ca preşedinte de vârstă, spunând că a primit să intre în consiliu „dezbrăcat de orice patimă politică, călăuzit fiind numai de dorinţa de a aduce un mic ajutor în această ramură de activitate“, îndemnându-i pe toţi „să aibă în vedere numai interesele superioare ale comerţului şi industriei, pârghia pe care trebuie să se sprijine într-o largă măsură întreaga noastră viaţă de stat“.

În urma votului secret a fost ales preşedinte George Ciocoiu, iar ca vicepreşedinţi C.I. Popescu-Bărcăcilă pentru secţia comercială şi Gheorghe Teodorescu-Roşeţi pentru secţia industrială.

După aceea, prezintă problemele importante care stăteau în faţa consiliului: construirea localului pentru Şcoala Elementară şi Superioară de Comerţ din Câmpulung; înfiinţarea biroului vamal la Piteşti „care va servi interesele judeţelor limitrofe“; înfiinţarea de staţiuni pentru măsurarea vaselor în Piteşti şi Câmpulung; instalarea în cursul anului viitor a unei bascule publice în Câmpulung; de comun acord cu Ministerul Muncii se va înfiinţa în Piteşti un cămin pentru ucenicii din comerţ şi industrie.

Pe baza Regulamentului Interior al Camerei, revizuit, s-au constituit serviciile interioare şi titularii acestora: Serviciul secretariat şi casierie, condus de secretarul N.S. Mamulea, ajutat de subsecretarul Gh. Tomescu; Serviciul contabilitate şi Biroul de informaţiuni statistice, condus de M.N. Andreescu, şef

de serviciu; Serviciul registratură şi arhivă, condus de Ion V. Boaţă, şef de birou.

În şedinţa consiliului din 18 decembrie 1929 s-au format, potrivit Regulamentului interior al camerei, comisiile pe diferite ramuri de activitate:[22] 1- Comisia comerţului interior: Ion I. Purcăreanu, N.N. Bobancu, Marin Oprea Ştefănescu, Costică I. Popescu, Ştefan Minoescu, Gh. N. Roboiu; 2 - Comisia de politică comercială: Honoriu Bănescu, Ştefan Minoescu, Ion Drăgănescu, Alex. S. Udroiu, Ion N. Stănescu. 3 - Comisia industriei: Gh. N. Vlădescu, Şt Moisescu, Paul N. Paul, Gh. Teodorescu-Roşeţi, Hugo Mrazec. 4 - Comisia de transporturi: Dumitru Iuga, Alex. Steriade, Pavel N. Rudeanu, N. Moiceanu, Ion N. Staicu. 5 - Comisia impozitelor, taxelor şi altor chestiuni financiare în legătură cu comerţul şi industria: H. Bănescu, Ion Drăgănescu, Ştefan Minoescu, Al. Steriade, Gh. N. Roboiu, C.I. Popescu, Petre Cristea, Toma Bandoc.

Pentru perfecţionarea activităţilor comerciale şi a evidenţei acestora, a fost alcătuită Legea pentru înfiinţarea unui registru al comerţului, promulgată în anul 1931[23]. Potrivit legii, pe lângă fiecare cameră va funcţiona câte un oficiu special sub controlul unui judecător desemnat de preşedintele tribunalului din oraşul de reşedinţă a camerei. Oficiul va înfiinţa un registru al comerţului „pentru înscrierea actelor a căror publicitate este cerută de lege". Fiecare comerciant era obligat ca înainte de începerea comerţului să ceară înmatricularea sa în registrul comerţului precum şi toate societăţile comerciale. În caz de încetare a unui comerţ, de deces a unui comerciant sau de dizolvare a unei societăţi comerciale, la cererea celor interesaţi, se va face radierea din registrul comerţului. De asemenea legea stipula ca pe lângă Uniunea Camerelor de Comerţ şi Industrie să se creeze un oficiu special care va forma un registru central al comerţului, întocmit pe baza comunicărilor lunare făcute de fiecare cameră din ţară.

În data de 8 mai 1931 a fost publicat şi Regulamentul pentru funcţionare a Oficiului registrului comerţului şi a oficiului central, care aduce unele precizări: la art. 2 se arată că Oficiul registrului comerţului este condus de secretarul camerei şi are arhivă separată; registrul comerţului se compunea din: un registru analitic şi cartoteca; la rândul său registrul analitic era divizat în două registre: cel de firme individuale şi cel al firmei sociale; atât registrul analitic, cât şi cartoteca se ţineau separat pe judeţe; în plus, oficiul era obligat să aibă şi un registru repertoriu alfabetic pe judeţe.

La încetarea unei activităţi comerciale sau în caz de deces se făcea radierea la cerere. Radierea se putea face şi din oficiu în baza unei încheieri motivate a judecătorului registrului comerţului.

---

[22] *Ibidem*, f. 74.

[23] Monitorul Oficial nr. 84/10 aprilie 1931.

Această conducere a camerei nu a apucat să lucreze decât 10 luni, căci o nouă lege aduce modificări în plan organizatoric pentru camerele de comerţ şi industrie.

Legea din 1934 aduce noi modificări camerelor de comerţ şi industrie, teritoriul ţării fiind organizat în 20 de regiuni economice, în care s-a înfiinţat câte o cameră, celelalte fiind desfiinţate şi devenind secţii. Astfel Camera Piteşti devine secţie a Camerei de Comerţ şi Industrie Bucureşti. Această organizare nu dă rezultatele scontate, astfel că în mai 1936 se revine la situaţia existentă în 1934[24].

La 14 mai 1934, Ion Aronescu, prim-preşedinte al Tribunalului Argeş, Secţia I-a, conform adresei nr. 9458/7 mai 1934 a Ministerului Industriei şi Comerţului, s-a „transportat la sediul Secţiei Piteşti a Camerei de Comerţ şi Industrie Piteşti pentru a o instala. Membrii Comisiei Interimare, numită prin decizie ministerială nr. 10809 din 7 mai 1934, au depus jurământ pe Sfânta Cruce. Componenţa comisiei a fost următoarea: Radu Eftimie Ionescu, Gh. N. Roboiu, Costică Petrescu, Gh. Teodorescu-Roşeţi şi secretarul N.S. Mamulea. Apoi s-a trecut la alegerea, prin vot secret, a preşedintelui comisiei, acesta fiind Radu Ionescu, iar ceilalţi erau membri.

Norii negri ai celui de-al doilea război mondial se apropiau de cerul albastru al României, fapt ce a dus la dezorganizarea economiei naţionale, însoţită de cortegiul lipsurilor, nemulţumirilor, distrugerilor de război, pierderii de vieţi omeneşti şi părţi din teritoriul ţării.

Anul 1939 a fost ultimul din existenţa camerelor, când acestea şi-au desfăşurat activitatea în mod normal. Încă din acest an Camera Piteşti a început să se confrunte cu greutăţile provocate de începerea mobilizării. La 28 septembrie secretarul Nicolae Mamulea s-a deplasat la Câmpulung pentru a-i da în primire Biroul Câmpulung al camerei fostului şef C. Anastasescu, în acel moment pensionar, deoarece titularul N.P. Constantinescu era deja concentrat[25]. La scurtă vreme a fost moblizat şi Ion V. Boaţă şi N.S. Mamulea şi ceilalţi. În locul lor au fost încadraţi salariaţi de la camerele din Cahul şi Tighina, aflate refugiate în Argeş şi Muşcel (exemplu T. Martinov, N. Rusu, care după eliberarea Basarabiei s-au întors la sediile lor din Tighina, respectiv Cahul)[26].

În urma desfiinţării partidelor politice în anul 1938 de către regele Carol al II-lea şi crearea partidului unic Frontul Renaşterii Naţionale, funcţionarii de stat, ca şi salariaţii camerelor[27] au fost obligaţi să se înscrie în acest partid şi să poarte uniforma.

---

[24] *Ibidem*, nr. 99/30 aprilie 1934, nr. 98 din 29 aprilie 1936 şi nr. 115 din 20 mai 1936.
[25] A.N.D.J.A., fond C.C.I.P., reg. 18/1999/1925-1935, f. 130-133.
[26] *Ibidem*, reg. 72/2016/1939-1942, f. 18.
[27] Teodor Mavrodin, *Consideraţii privind fondarea şi cronologia documentelor create de Partidul Frontul Renaşterii Naţionale din jud. Muşcel*, în „Revista Arhivelor", nr. 2/1997, Bucureşti, p. 239-246.

În şedinţa Comisiei Interimare din 30 martie 1940 s-a hotărât să se acorde ajutor salariaţilor în sumă de 26.650 lei „în vederea procurării uniformelor F.R.N."[28]

Deşi legea pentru organizarea oficiului registrului comerţului a fost promulgată în anul 1931, în care se prevedea că registrul analitic şi cartoteca se ţineau separat pe judeţe, Camera Piteşti a rămas în urmă cu aplicarea legii. La Câmpulung s-a realizat în septembrie 1940, când secretarul N.S. Mamulea s-a deplasat în localitate „pentru organizarea Oficiului Registrului Comerţului" pe lângă Biroul Camerei, conform deciziei Comitetului de Direcţie al camerei din 4 septembrie 1940[29].

Datorită mersului războiului, în aprilie 1944 Camera a trebuit să se evacueze. Prefectura Muşcel aprobă dispersarea camerei în localitatea Piscani, satul Negreni, adică arhiva şi personalul. La sediul camerei din Piteşti a rămas „un serviciu de permanenţă pentru contactul cu publicul, care serviciu se va face prin rotaţie de către funcţionarii camerei". Dar în 12 octombrie 1944 era evacuată la Liceul Industrial de Băieţi, iar de aici în casa comerciantului Gh. Steriade, în mod gratuit, iar Biroul Câmpulung al camerei a fost evacuat „arhiva şi valorile" în comuna Bughea de Sus, împreună şi cu „averea Camerei Orhei"[30].

Din nou sunt evacuate instituţiile din Basarabia şi Bucovina, deci şi camerele de comerţ. Subsecretariatul de Stat al Industriei şi Comerţului comunică repartizarea la Camera Piteşti a unor salariaţi ai camerelor Cernăuţi şi Soroca şi cere modificarea bugetului pe exerciţiul 1944-1945 pentru a putea fi remuneraţi începând cu 1 iulie 1944. Camera Bacău a fost evacuată la Camera Piteşti, str. Brătianu nr. 49, în zilele de 6 şi 7 octombrie, iar apoi în localul Liceului Comercial Piteşti - B-dul Elisabeta nr. 7, de unde a fost trimisă la Olăneşti-Vâlcea[31]. În acelaşi timp camera a primit recomandarea să sprijine refugiaţii care solicitau reînmatricularea sau mutarea firmelor lor.

La 12 octombrie 1944 Comitetul de Direcţie al Camerei ia cunoştinţă de ordinul confidenţial urgent nr. 36468 din 2 oct. 1944 al Ministerului Economiei Naţionale - Subsecretariatul de Stat al Industriei, Comerţului şi Minelor prin care se cereau rapoarte „despre orice obiecte, valori etc." de care aveau cunoştinţă că au fost luate sau vor fi luate de către armatele aliate (de fapt sovietice) fie de la instituţiunea noastră, fie de la întreprinderile comerciale sau industriale din circumscripţia camerei". Camera răspunde că „imobilul Camerei din Piteşti, str. Brătianu nr. 49, a fost ocupat în întregime de către Comandamentul Local sovietic fiind oprită să-şi ridice „mobilierul, lămpile

[28] A.N D.J.A., fond C.C.I.P., reg. 72/2016/1939-1942, f. 18.
[29] *Ibidem*, f. 68.
[30] *Ibidem*, reg. 84/2002/1943-1945, f. 40-41 şi reg. 80/2017/1942-1946, f. 100, 110, 120.
[31] *Ibidem*, f. 67.

electrice, combustibilul şi arhiva rămasă în acel imobil[32]. De asemenea Biroul Câmpulung, cu adresa nr. 414 din 1 oct. 1944, face cunoscut Camerei Piteşti că „a fost evacuat din clădirea Centrului Comercial unde îşi are sediul, întreg imobilul fiind ocupat de Comandamentul Sovietic, iar Oficiul Camerei s-a mutat în localul Primăriei Câmpulung Muşcel, lângă Secţia de Pompieri,[33] apoi într-un imobil din str. Brâncoveanu nr. 51, care aparţine Băncii Comerciale Câmpulung.

Prezenţa trupelor sovietice în România se simte în toate domeniile de activitate şi mai cu seamă politica de viitor a Răsăritului. În şedinţa din 19 noiembrie 1944 a Camerei este prezentat ordinul nr. 46210 din 6 noiembrie 1944 prin care se face cunoscut hotărârea Comisiei Române pentru aplicarea prevederilor Armistiţiului „că orice informaţiuni ce urmează a se da autorităţilor sovietice, se vor comunica direct autorităţii sovietice care le-a cerut, trimiţându-se şi Comisiei Române copie după acele informaţiuni". Mai departe se arată că „Marele Stat Major, secţia 7, cere ca toate reclamaţiunile şi informaţiunile cu privire la incidente între Armata Roşie şi instituţiile, autorităţile şi populaţia civilă să fie comunicate direct d-lui ministru, preşedintele Comisiunei Române pentru aplicarea Armistiţiului, iar Marele Stat Major va fi informat numai asupra cazurilor de omucideri şi ridicări ilegale de autovehicule"[34].

Având în vedere situaţia grea în care se afla o parte însemnată a populaţiei, că în spitale erau răniţi, că în urma războiului au rămas invalizi, răniţi, văduve şi orfani, în şedinţa din 21 decembrie 1944, Camera Piteşti a luat iniţiativa de a face o colectă printre membrii săi comercianţi şi industriaşi din oraş pentru ajutorarea răniţilor din spitale şi foştilor comercianţi, industriaşi şi funcţionari comerciali şi familiilor acestora, acum scăpătaţi, cum şi populaţiei sărace din oraş, cu ocazia sărbătorilor Crăciunului". Şi astfel s-a adunat suma de 329.000 lei care a fost repartizată în felul următor: 30.000 lei Crucii Roşii - Filiala Argeş pentru răniţi; 15.000 lei Societăţii «Sprijinul Bătrânilor» Piteşti; 15.000 lei Societăţii «Principele Mircea Piteşti»; 129.000 lei comercianţilor, industriaşilor, funcţionarilor economici şi familiilor lor acum scăpătaţi din Piteşti; 140.000 lei Primăriei oraşului Piteşti pentru populaţia săracă"[35].

Începând cu 1945 influenţa politicii sovietice este tot mai evidentă. În şedinţa Camerei din 4 ianuarie 1945 se prezintă mai întâi ordinul circular nr. 58.158 din 14 decembrie 1944, transmis de Ministerul Economiei Naţionale, care se referea la instituirea „comisiunilor de epuraţie la camerele de comerţ şi industrie şi burse". Apoi secretarul camerei Anton Marcu citeşte raportul pe care l-a întocmit referitor la starea financiară pe anul 1944-1945 a camerei,

[32] *Ibidem*, reg. 80/2017/1942-1946, f. 116.
[33] *Ibidem*, reg. 84/2002/1943-1945, f. 64.
[34] *Ibidem*, f. 73-74.
[35] *Ibidem*, f. 76.

precum „şi măsurile propuse pentru ameliorarea în parte a acestei situaţiuni". Fără să aibă loc dezbateri comitetul „îşi însuşeşte referatul d-lui secretar şi hotărăşte concedierea pe data de 1 februarie 1945 a întregului personal diurnist şi convocarea Comisiei Interimare a Camerei pentru votarea modificării bugetului pe exerciţiul 1944-1945"[36]. Ministerul Economiei Naţionale, cu ordinul nr. 72028 din 2 febr. 1945, atenţionează camerele „cu privire la distrugerea documentelor şi materialelor de natură a influenţa în rău bunele relaţiuni între noi şi aliaţi (de fapt sovietici), iar prin ordinul 72016 din 2 februarie 1945 „dispune ca organele de conducere şi execuţie ale camerelor să dea concurs prefecţilor, pretorilor şi primarilor pentru executarea oricărei lucrări în legătură cu aplicarea armistiţiului"[37].

Situaţia în care se găsea Camera de Comerţ şi Industrie Piteşti o găsim în procesul-verbal din 6 iulie 1945, întocmit de subinspectorul general al Inspectoratului General Bucureşti, delegat al Ministerului Comerţului şi Industriei în Comisia de Control a Camerei Piteşti[38]. Astfel aflăm că se ţineau şedinţele regulat de către Comisia Interimară şi Comitetul de Direcţie al Camerei, că documentele sunt ţinute în ordine, că s-a întocmit darea de seamă despre mersul comerţului şi industriei în cele două judeţe, că principala preocupare a comercianţilor este stabilirea şi actualizarea preţurilor, dar mai ales greutăţile întâmpinate în aprovizionare din cauza lipsei mărfurilor şi a preţurilor ridicate practicate de angrosişti şi fabricanţi.

În privinţa aprovizionării pieţei cu produse alimentare şi industriale de primă necesitate procesul verbal aducea importante informaţii. „Pe piaţă se simte mare lipsă de făină, grăsimi vegetale şi animale, peşte, brânzeturi şi zahăr. De 15 zile nu se fabrică pâine. Se consumă numai mămăligă. Se aude că până la noua recoltă nu se va putea fabrica pâine, deşi erau posibilităţi de însilozare a unei cantităţi suficiente de grâu pentru satisfacerea nevoilor până la noua recoltă. Se găsesc pe piaţă zarzavaturi şi carne de miel şi oaie, care se vinde de două ori pe săptămână în hala de carne la preţ oficial. Comerţul textil duce lipsă de pânzeturi şi bumbac ţărănesc. Comercianţii se plâng că nu se pot aproviziona decât prin cumpărări cu suprapreţuri. Comerţul de fier duce lipsă de fier comercial, cuie, tablă, caiele, şi în general este dezasortat. Comerţul specific al regiunii de covoare şi cusături naţionale este în completă inactivitate din lipsa bumbacului şi a lânei. Se lucrează prea puţin din borangic. Comerţul de tăbăcărie lucrează mult pentru comenzile primite de la stat. Duce însă mare lipsă de materii tanante. Industria de var şi materiale de construcţii lucrează din plin, sunt cerinţe multe, dar nu se pot satisface din cauza lipsei mijloacelor de transport. Industria de cherestea, foarte dezvoltată mai ales în judeţul Muşcel,

---

36 *Ibidem*, f. 77-78.
37 *Ibidem*, f. 85-89.
38 *Ibidem*, reg. 83/2003/1943-1948, f. 6-8.

nu poate lucra cu consecvenţă din cauza scumpirii materiei brute, mâinii de lucru şi a mijloacelor de transport".

La interval de aproape un an acelaşi inspector comercial face inspecţie la Camera Piteşti pentru a verifica modul cum s-a efectuat şi în ce stadiu se află acţiunea de revizuire a firmelor din circumscripţie, conform ordinului circular al ministerului nr. 54646/1946. Inspectarea s-a desfăşurat în perioada 15-19 mai 1946 şi s-a încheiat cu un raport din care se pot desprinde diferite date[39]. Înainte de revizuirea firmelor situaţia era următoarea: 2271 firme individuale, din care 1298 urbane şi 1473 rurale şi 62 sociale – în judeţul Argeş; 1984 firme individuale, din care 538 urbane şi 1446 rurale şi 44 firme sociale în judeţul Muşcel.

Situaţia

firmelor după operaţiunea de revizuire în jud. Argeş

Individuale	Supuse revizuirii	Bune	Cu menţiuni de radiere parţială	Cu adăugiri	Rămân bune	Pt. radiere totală	Naclarificate
Urbane	1298	464	145	15	624	660	14
Rurale	1473	610	277	18	905	568	–
TOTAL	2771	1074	422	33	1529	1228	14
Sociale	62	36	1	2	39	23	–
TOTAL GENERAL	2833	1110	423	35	1568	1265	14

Situaţia

firmelor din judeţul Muşcel

Urbane	538	171	142	13	326	168	44
Rurale	1315	466	250	27	743	572	–
TOTAL	1833	637	392	40	1069	740	44
Sociale	44	18	–	3	21	22	1
TOTAL GENERAL	1897	655	392	43	1090	762	45

Din datele de mai sus rezultă că: a) La începerea controlului funcţionau legal (înscrise în registrul comerţului) numai 39,40% firme în judeţul Argeş şi 34,53% în judeţul Muşcel; b) În urma revizuirii actelor se pun în legalitate prin radierea ramurilor de comerţ ce nu se exercită efectiv, precum şi prin adăugirea ce urmează a se face cu aprobarea ministrului pentru ramurile ce se exercită în plus faţă de cele înmatriculate în Registrul Comerţului 16,10% în Argeş, şi 22,93% în Muşcel; c) Se vor radia firmele care nu mai sunt în activitate în procent de 44,50% în Argeş şi 42,54% în Muşcel.

39 *Ibidem*, f. 1-5.

Aşadar, după efectuarea revizuirii, situaţia numerică a firmelor este următoarea: 1) Firme care funcţionează legal în ambele judeţe: 1.765; 2) Radiate din oficiu pe caz de deces: 189; 3) Radiate din oficiu pentru inactivitate: 1.530; 4) Radiate din oficiu firmele meseriaşilor care intrau sub incidenţa art. 333 din Regulamentul legii pentru exercitarea meseriilor: 290; 5) Radiate parţial: 815; 6) Adăugiri de ramuri de comerţ cu aprobarea ministerului: 78; 7) Firme de clarificat: 63. Total firme: 4.730. 8) Firme din 8 comune din Muşcel pentru care notarii nu au transmis datele cerute: 131. Total general: 4.861.

Verificarea s-a făcut având în vedere datele înscrise în Registrul Comerţului şi cele din declaraţiile titularilor firmelor. Astfel de verificări s-au făcut şi în anii 1943, 1944 şi 1945 în urma cărora s-au radiat 826 firme care nu funcţionau.

Pe baza datelor înaintate de notarii comunali rezultă că un număr de firme funcţionau fără a fi înmatriculate în Registrul Comerţului:

Obiectul comerţului	Jud. Argeş	Jud. Muşcel
Cârciumi	69	26
Băcănii	12	7
Manufacturi	9	3
Mori ţărăneşti	6	2
Geambăşii	6	8
Var	1	6
Măcelării	4	5
Fructe	4	9
Ape gazoase	1	–
Joagăre	2	–

Acelaşi inspector general al Inspectoratului Comercial al Regiunii a II-a Bucureşti, în zilele de 11-13 ian. 1947, controlează Camera Piteşti şi constată că serviciile funcţionează normal şi funcţionarii „lucrează în orele legale de birou"[40]. Referindu-se direct la servicii apreciază că registratura şi arhiva sunt ţinute în ordine; contabilitatea a înregistrat toate operaţiunile de contabilitate, casieria ţine lucrările şi operaţiunile la zi; Oficiul registrului comerţului a terminat operaţiunile de revizuire a firmelor. Apoi este prezentată situaţia firmelor pe judeţe.

Judeţul Argeş.

Firme individuale înmatriculate în perioada 1931-31 dec. 1946: 3.547; firme individuale radiate în perioada 1931-31 dec. 1946: 1.900; firme individuale existente la 31 dec. 1946: 1.647; firme sociale înmatriculate în

[40] *Ibidem*, f. 14-15

perioada 1931-31 dec. 1946: 317; firme sociale radiate: 274; firme sociale existente la 31 dec. 1946: 43.

Judeţul Muşcel.

Firme individuale înmatriculate în perioada 1931-31 dec. 1946: 2.486; firme individuale radiate în perioada 1931-31 dec. 1946: 1.285; firme individuale existente la 31 dec. 1946: 1.201; firme sociale înmatriculate în perioada 1931-31 dec. 1946: 233; firme sociale radiate în perioada 1931-31 dec. 1946: 201; firme sociale existente la 31 dec. 1946: 22.

În continuare inspectorul general arată că radierile totale şi parţiale s-au făcut legal prin notarii comunali şi poliţie, rezultatele operaţiunii de revizuire a firmelor au fost operate în registrele analitice ale oficiului, modificările lunare s-au trimis regulat la Oficiul Central al Registrului Comerţului, administraţiile financiare şi casele de asigurări sociale, judecătorul delegat a verificat operaţiunile efectuate în registrele analitice, înmatriculările se fac cu aprobarea Comitetului de Direcţie şi cu avizul Ministerului Economiei Naţionale. Se mai precizează că oboarele de cereale au avut activitate redusă, iar târgurile de vite sunt în plină activitate". În privinţa organelor de conducere se arată că funcţionează normal, membrii Comisiei Interimare iau parte regulat la şedinţe.

După cinci luni, în zilele de 1 şi 2 mai 1947, inspectorul general, Constantin Atanasiu, se deplasează din nou la Piteşti pentru a verifica modul „cum s-au făcut încadrările personalului" camerei, conform ordinului ministrului nr. 2029 din 9 aprilie 1947 şi legii nr. 746/1946, pentru Statutul Funcţionarilor Publici din 22 septembrie 1946. Încadrarea salariaţilor s-a făcut de o comisie compusă din 2 delegaţi ai camerei şi un delegat al sindicatului. În final salariaţii existenţi, după verificarea dosarelor au rămas pe posturi, schema camerei rămânând aceeaşi care era prevăzută în bugetul de venituri şi cheltuieli. În urma acestor verificări schema camerei era următoarea: 1) secretar cu funcţia de subdirector; 2) şefi de serviciu; 1 şef secţie, 1 contabil principal (şef secţie), 1 dactilografă principală, 1 şef birou administrativ la Oficiul Câmpulung, 1 impiegat administrativ, 1 impiegat de registratură, 2 cameristi, din care unul la Oficiul Câmpulung.

Din procesul verbal întocmit de inspectorul general la inspecţia din 28 martie 1948 aflăm că în judeţul Argeş erau 1.627 firme înmatriculate, din care numai 1.077 au cerut certificate de existenţă, iar în judeţul Muşcel erau 1.193 firme înmatriculate, din care am solicitat certificate de existenţă 625, potrivit Legii nr. 250/1947. După cum se vede, nu au depus cereri pentru a obţine certificate de existenţă 450 de firme din judeţul Argeş şi 568 în judeţul Muşcel,[41] explicând tendinţa de diminuare a numărului celor care practicau diferite activităţi, mai ales comerciale.

---

[41] *Ibidem*, f. 17.

În fine, inspectorul general, reprezentant al Direcției Comerțului Privat din Ministerul Comerțului, inspectează la 29 iunie 1948 Oficiul Registrului Comerțului de pe lângă Camera de Comerț și Industrie Pitești. Dintru început se face precizarea în procesul verbal că oficiul este organizat în conformitate cu dispozițiile legii din 1931, că înregistrările se fac la timp, iar judecătorul delegat verifică lunar înmatriculările, că lucrările se operează regulamentar și se țin la zi, că repertoarele se țin pe județe și separat pentru firme individuale și sociale și un altul pe comune rurale.

Camerele de Comerț și Industrie din România au funcționat până la începutul anului 1949, când au fost desființate prin Decretul nr. 74 din 25 febr. 1949, cu excepția Camerei București și a celor mixte. La art. 1 al Decretului se preciza că atribuțiile acestora vor fi preluate de „Direcțiunile comerciale județene". „Patrimoniile - conform art. 3, trec asupra statului și se atribuie Ministerului Comerțului și Alimentației, de acord cu Ministerul Finanțelor" Mai departe, la art. 4, decretul arată că lichidarea, predarea și încheierea gestiunilor camerelor" se vor face după normele ce se vor stabili prin Deciziunea Ministerului Comerțului și Alimentației". Iar art. 5 făcea referire la personalul camerelor care „devin salariați ai Ministerului Comerțului și Alimentației"[42].

Organizarea și activitatea Registrului Comerțului se modifică pe baza Decretului nr. 179 din 13 iulie 1950, care la art. 11 precizează: „Legea comerțului ambulant din 1884, legea pentru înființarea unui registru al comerțului, publicată în Monitorul Oficial nr. 84 din 10 aprilie 1931, cu modificările ulterioare, decretul-lege din 24 febr. 1941 pentru reglementarea comerțului, publicat în Monitorul Oficial nr. 46 din 24 febr. 1941, legea nr. 250 pentru modificarea și completarea unor dispozițiuni din legea pentru înființarea unui registru al comerțului din 10 aprilie 1931, publicată în Monitorul Oficial nr. 159 din 15 iulie 1947, precum și din alte dispozițiuni contrarii prezentului decret se abrogă[43].

Astfel se încheie existența Camerei de Comerț și Industrie Pitești după aproape opt decenii de activitate.

[42] Monitorul Oficial nr. 47 din 25 februarie 1949.
[43] *Ibidem*, nr. 59 din 13 iulie 1950.

UN STUDIU DIN 1933 REFERITOR LA ÎNTREPRINDERILE INDUSTRIALE PE TERITORIUL DIVIZIEI 3 INFANTERIE PITEȘTI

IULIAN BOȚOGHINĂ

Primul război mondial a fost data de naștere a unei noiepoci. Pentru Europa aducem ca argument cele trei evenimente majore din primul deceniu postbelic: victoria revoluției bolșevice din Rusia, nașterea statelor naționale pe ruinele fostelor imperii și Marea Criză a economiei capitaliste de tip liberal. Acestea aveau să marcheze în mod hotărâtor istoria Europei interbelice.

Ne propunem ca în cele ce urmează să prezentăm un document foarte interesant pentru istorie, unde se poate observa în ce măsură criza economică și mișcarea bolșevică au marcat viața comunității locale[1]. Înainte de a expune conținutul acestui document, dorim să punctăm câteva aspecte.

Marea Criză a lovit într-un mod dramatic economia capitalistă de tip liberal, ceea ce însemna Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Germania (care și așa trebuise să facă față unui efort economic considerabil pentru plata datoriilor de război), Italia, adică Apusul Europei. Cu toate că s-a extins cu rapiditate la nivel mondial, unda de șoc a avut impact mai redus în statele cu o economie industrială mai puțin dezvoltată, printre care putem nominaliza și România.

În 1933 economia mondială a început să dea perceptibile semne de redresare. Dacă din punct de vedere economic pierderile au putut fi calculate, Europa avea să constate că din punct de vedere socio-politic și psihologic situația avea să devină dramatică. 1933 rămânea în istorie nu numai ca anul în care criza economică a luat sfârșit ci și momentul instituționalizării dreptei radicale prin victoria lui Hitler în alegerile democratice din Germania.

În Răsăritul Europei (îndeosebi pentru tinerele state naționale care aveau graniță cu Uniunea Sovietică) pe lângă fascism, un alt pericol avea să amenințe statul, și anume bolșevismul.

---

[1] *Arhivele Militare Române*, fond Corpul 1 Armată, crt. 2034, f. 431 / 445.

În România interbelică, fără a avea un impact serios în rândul clasei muncitoare vehiculând idei federative şi autonomiste, comunismul a devenit principala ameninţare a statului naţional român. În ceea ce priveşte mişcările sociale influenţate de comunişti, criza economică debutează în România cu greva minerilor de la Lupeni şi se încheie cu greva ceferiştilor de la Griviţa. Depăşind sângerosul moment "februarie 1933", statul român a încercat să evalueze capacitatea subversivă şi răspândirea organizaţiilor comuniste în ţară. În acest context se înscrie documentul pe care-l supunem analizei.

Prin urmare, la ordinul Corpului 1 Armată, Divizia 3 Infanterie (al cărei comandament se afla la Piteşti) a executat un *Studiu privitor la răspândirea întreprinderilor industriale care impun aglomerări muncitoreşti în unele centre de pe teritoriul diviziei*. Datele cuprinse în cele şapte capitole vin să întregească informaţiile cu privire la stadiul de dezvoltare al acestei regiuni, îndeosebi al oraşului Piteşti[2].

În primul capitol intitulat *Scurtă privire retrospectivă asupra activităţii subversive de pe teritoriul diviziei* analiza forurilor militare vine să confirme lipsa de aderenţă a ideilor comuniste în rândul muncitorilor. În următoarele capitole observăm că o mare atenţie a fost acordată centrelor muncitorilor ceferişti, cât şi minoritarilor în rândul cărora ideile comuniste aveau o influenţă mai mare.

În continuare supunem analizei acest document.

D I V I Z I A 3 A
Stat Major
Biroul 2 Informaţii

STUDIU
asupra
Răspândirii întreprinderilor industriale care antrenează aglomerări de muncitori de pe teritoriulDiviziei.
(Întocmit conform ord. C. 1. A. No. 2117 din 24. III. 1933)

I. SCURTĂ PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA ACTIVITĂŢII SUBVERSIVE DE PE TERITORIUL DIVIZIEI.

Teritoriul Diviziei 3-a nu se pretează la o activitate subversivă. Dacă cercetăm istoricul acestor curente anarhice de la apariţia lor până acum - adică de la răsboiu încoace - s-a constatat că pe toată raza diviziei nu s-a semnalat nici o mişcare, nici o acţiune serioasă subversivă.

---

[2] *Piteşti. Mărturii documentare: 1388-1944*, vol. I, Bucureşti, 1988, p. 351-375. Muzeul Judeţean Argeş. Studii şi comunicări, 1986, p. 205-238.

În timpul **grevei generale a căilor ferate din 1920**; cu toate că aproape unanimitatea oraşelor din ţară au aderat la această idee, muncitorii de la calea ferată din Piteşti şi din întreaga inspecţiune de exploatare şi mişcare a zonei au fost ostili mişcării şi au dat tot concursul lor pentru continuarea activităţii şi pentru ca traficul să nu fie sistat.

(Rezultă din datele poliţiei locale, a staţiei Piteşti şi diferite dări de seamă).

Alte fapte nu se mai cunosc de atunci.

Cu ocazia recentelor turburări manifestate la calea ferată şi în special la Atelierele Griviţa, lucrătorii c.f.r.-işti din Piteşti şi de pe tot teritoriul diviziei au păstrat o rezervă absolută. Informaţiunile obţinute direct de la organele de c.f.r., prin prefecturile de judeţ şi prin poliţiile respective sunt concludente, în această privinţă.

O singură încercare de atentat la Depozitul de Muniţii al Regimentului 6 Artilerie a fost dovedită că nu avea nici o legătură cu centrele muncitoreşti locale şi deci nu poate constitui un indiciu din care să se poată trage vreo concluzie.

În consecinţă din această succintă privire rezultă că afirmaţiunea făcută la început rămâne plauzibilă.

Studiul pe care îl înterpunem mai jos confirmă aserţiunea.

II. CENTRELE CU AGLOMERĂRI MUNCITOREŞTI DE PE TERITORIUL DIVIZIEI 3-A

Centre importante industriale care să impună aglomeraţii muncitoreşti nu se găsesc pe teritoriul diviziei.

Aceste centre fiind în strânsă legătură cu bogăţiile solului şi mai ales cu materiile prime, care sunt foarte puţine şi dispersate, singura sursă de bogăţie fiind constituită din agricultură, divizată în mici proprietăţi, rezultă că nu se pot găsi la un loc întreprinderi industriale sau fabrici care să antreneze mase mari de muncitori.

Singurele centre mai importante sunt oraşele şi dintre acestea numai Piteşti şi Găvana la un loc poate constitui locul în care trebuieşte îndreptetă toată activitatea informativă (Anexa No. 2).

III. NUMELE ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE

Tabelul Anexă No. 3.

IV. STABILIMENTELE CĂILOR FERATE

Tabelul Anexă No. 5.

V. NUMĂRUL FUNCȚIONARILOR ȘI MUNCITORILOR, PE NAȚIONALITĂȚI

Tabelul Anexă No. 4 și 5.

Județele care alcătuiesc teritoriul Diviziei 3 Infanterie sunt în total aproape locuite de români iar procentul streinilor se contopește în marea masă a populației românești.

În adevăr, procentul străinilor este, socotit:
- pentru întreg teritoriul diviziei 1%
- pentru județul Argeș care are cei mai mulți străini este de 3%

Raportat la muncitori din diferitele centre arătate:
- la întregul teritoriu al diviziei 4%
- la centrele din județul Argeș 11%
- la centru Pitești 6%
- la centrul Găvana 17%
- la județul Muscel 3%
- la centrul Câmpulung 0,25%
- la centrul Schitu Golești 6%
- la județul Teleorman 1,25%
- la centrul T. Măgurele 0,50%
- la centrul Roșiorii de Vede 0%
- la centrul Alexandria 0,25%

VI. DEZVOLTAREA ACTUALĂ A CURENTELOR SUBVERSIVE

1/. Informațiuni culese:

a) De la autorități civile:
- Prefecturile de județ: Argeș, Muscel, Teleorman
- Poliția orașelor: Pitești, C. Lung, C. de Argeș, T. Măgurele, Alexandria, Zimnicea

b) De la autoritățile militare competente:
- Compania 3-a C.F.
- Legiunea Jandarmi

c) De la toate autoritățile militare subordonate diviziei din punct de vedere informativ.

2/. Concluziuni asupra informațiilor culese:

a) Actualmente nu se face nici o propagandă comunistă în nici unul din centrele indicate.

b) Nu sunt semnalate curente subversive.

c) Nu s-a descoperit nici un nucleu de propagandă comunistă.

d) Lucrătorii nu sunt sindicalizați.

e) Au fost identificaţi comunişti numai în centrul Piteşti (Tabelul Anexă No. 6). Aceştia nu fac nici o propagandă; sunt continuu supravegheaţi de organele poliţieneşti şi de jandarmerie.
f) Starea de spirit a lucrătorilor este liniştită. Nu se încearcă nici o propagandă în vreun fel.
g) Marea majoritate a lucrătorilor sunt români, după cum s-a arătat la punctul V.

La fabrica "Textila" - Găvana şi "Ţesătoria Română Piteşti" majoritatea personalului este feminin, 85 % femei şi fete din satele vecine, care nu au nici o legătură cu mişcările subversive.

La întreprinderile de exploatarea pădurilor, activitatea se face numai pe timpul campaniei de lucru de vară.

VII: STAREA DE SPIRIT LA CĂILE FERATE

Liniştită.

Nu se face nici o propagandă.

Aproape toţi locuitorii români. Procentul de streini pentru întreaga reţea de c.f.r. de pe teritoriul diviziei este de 0, 5%.

VIII: CONCLUZIUNI

Pe teritoriul diviziei nu este nici o mişcare subversivă în prezent. Este probabil ca nici în viitor să nu se nască o astfel de activitate.

Măsuri de ordine s-au luat totuşi:

- supraveghindu-se toate întreprinderile industriale de organele de pază în drept;
- de a se aduce la cunoştinţa autorităţilor superioare direct şi imediat, orice eveniment important;
- de a se aplica prevederile planului de acţiune întocmit pe sectoare în caz de tulburări.

COMANDANTUL DIVIZIEI 3 INFANTERIE
General / ss./ indescifrabil/

Şeful de Stat Major
Lt. Colonelss./ Indescifrabil/

ANEXA No. 1

GRAFICUL COMPARATIV AL AGLOMERĂRILOR MUNCITOREŞTI PE JUDEŢE

ARGEŞ - 3500 muncitori
MUSCEL - 1000 muncitori

TELEORMAN - 600 muncitori

ANEXA No. 2

GRAFICUL AGLOMERĂRILOR MUNCITOREȘTI AL ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE DE PE RAZA TERITORIULUI DIVIZIEI

PITEȘTI - 2173 muncitori
GĂVANA - 1070 muncitori
C. ARGEȘ - 82 muncitori
COSTEȘTI - 69 muncitori
RADU NEGRU - 57 muncitori
CICĂNEȘTI - 50 muncitori
C. LUNG - 350 muncitori
SCHITU GOLEȘTI - 450 muncitori
GODENI - 50 muncitori
BEREVOIEȘTI - 40 muncitori
BOTENI - 30 muncitori
TURNU MĂGURELE - 313 muncitori
ROȘIORII DE VEDE - 138 muncitori
ALEXANDRIA - 91 muncitori
BRANCENI - 35 muncitori

TABEL
De numărul funcționarilor și muncitorilor, pe naționalități, din întreprinderile aflate în diferite centre

Județul	Nr. crt.	Denumirea stabilimentelor industriale	Numărul și naționalitatea lucrătorilor							
			Români	Ruși	Ucraineni	Unguri	Germani	Evrei	Poloni s.a.	Total
Județul Argeș	1.	Fabr. "Textila Găvana"	810	25	33	3	36	42	18	967
	2.	"Țesătoria Română"	475						8	483
	3.	Tăbăcăria "Dumitrescu"	24							24
	4.	Fabr. Încălț. "Petrescu"	80							80
	5.	Soc. Forestieră "Arif"	46				2			48
	6.	Ocol. Silv. "Radu Negru"	20							20
	7.	Casa Păduri "Cicănești"	25							25
	8.	Diferite întreprindei care au sub 20	350	40	27	10	30	40	3	500
	9.	lucrători	350						50	400
		Marjă de siguranță 30 %	2180	65	60	13	68	82	79	2547
		Total județul Argeș								

Muscel	1.	Soc. "Râul Târgului"	26						1	27	
	2.	Industr. Lemn "Istrate Georgescu"	20							20	
	3.	Fabr. Postav "Popovici"	10							10	
	4.	Uzina Electr. C.Lung	12						1	13	
	5.	Uzina Electr. "Lignit"	59						2	61	
	6.	Mina cărbuni "Lignit"	259	4	3	1	3	1	1	272	
	7.	Mina cărb. "Combustib"	29						1	30	
	8.	Mina cărb. "Drăgana"	24							24	
	9.	Expl. Lemn "Frăția"	10						1	11	
	10.	Mina "Noroc Bun"	20							20	
	11.	Diferite fabr. sub 10 lucrători	200							200	
	12.	Marjă 30 %	125						25	150	
		Total județul Muscel	794	4	3	1	3	1	32	833	
Teleorman	1.	Uzina Electrică și Hidro Electrică	25						1	26	
	2.	Moara "Colțatu"	63							63	
	3.	Moara "Georgescu"	22							22	
	4.	Moara Sistematica "Brătescu"	46							46	
	5.	Moara Teleorman	48						1	49	
	6.	Diferite întreprinderi sub 20 lucrători	120						2	122	
	7.	Marja de siguranță 30 %	75						2	77	
		Total județul Teleorman	399						6	405	

ANEXA No.5

TABEL SPECIAL PENTRU C.F.R.

Cu numărul funcționarilor și lucrătorilor stabilimentelor de C.F.R. de pe raza Diviziei

Județ	Nr. crt.	DENUMIREA STABILIENTELOR	Funcționari			Mecanici și fochiști			Lucrători			Total General
			Români	Muncit.	Total	Români	Muncit.	Total	Români	Muncit.	Total	
Argeș	1.	Stația Pitești cu Depoul	317	1	318	281	1	282	70	3	73	673
	2.	Șantierul CFR Pitești	8		8				101		101	109
	3.	Stația Costești	84		84	48		48	34		34	166
		Total	401	1	402	329	1	330	205	3	208	948
Muscel	1.	Stația CF Câmpulung	14		14	12		12	8		8	34
	2.	Depoul CF Câmpulung	6		6	32		32	10		10	48
	3.	Districtul 5 întreținere	8		8				18		18	26
		C.Lung	28		28	44		44	36		36	108
		Total										

Judeţul Teleorman	1.	Staţia cu Depoul T.M. oraş	34		34	17		17	56		56
	2.	Staţie şi Depou CFR Port	1		1				5		5
	3.	Staţia Roşiorii de Vede	28		28	6		6	23		23
		Total	63		63	23		23	84		84

NOTĂ. De la staţiile Zimnicea şi Alexandria nu s-au primit datele.

ANEXA No. 6

TABEL No. 4
De lucrătorii de pe teritoriul Diviziei 3-a, identificaţi ca comunişti

Nr. Crt.	Numele şi prenumele	Fabrica unde lucrează	Observaţiuni
1.	Ulrich Francisc	Fabrica "Testilă Găvana"	În prezent nu fac nici o propagandă
2.	Stern Filip	"	
3.	Vasiloschi Vasile	"	

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

ÎNCEPUTURILE ACTIVITĂȚII POLITICE A LUI ARMAND CĂLINESCU. IMPLICAȚII ARGEȘENE

STOICA LASCU

Scurtă biografie. Viitorul prim-ministru al țării s-a născut la 22 mai 1893 la Pitești, într-o familie de mari proprietari[1]. Tatăl său, colonelul Mihalache Călinescu, medic militar veterinar,[2] se căsătorise cu o româncă al cărui arbore genealogic,[3] atacat de adversarii politici, fiul său îl va înfățișa opiniei publice, spre clarificare, în 1925[4]. Tânărul vlăstar al familiei Călinescu se dovedește a fi un copil precoce, excepțional de înzestrat intelectual; foarte bun la învățătură, premiat[5] la toate treptele școlii primare și superioare, Armand – deși handicapat de un vădit defect fizic (își pierduse ochiul stâng în timp ce se juca cu arcul) – se dovedea un om sociabil, obținând, în acest sens, și „diploma de cel mai bun camarad de la colegii mei", cum avea să mărturisească el mai târziu[6].

După absolvirea Liceului „I.C. Brătianu" din Pitești, proaspătul

---

[1] „Curentul", XII, nr. 4173, 23 septembrie 1939; Al. Gh. Savu, *Armand Călinescu contra Gărzii de Fier*, în „Magazin istoric", I, nr. 7, 1967, p. 61.

[2] P. Pandrea, *Portrete și controverse*, vol. I (Colecția Meridian), Bucur Ciobanul S.A., București, f.a./1945/, p. 254.

[3] Ar. Călinescu arăta, în 1925, că un străbunic din partea mamei tatălui său, Stroescu, fusese „județ" (primar) al orașului Curtea de Argeș, iar bunica mamei se numea Maria Tigreanu (apelată de adversarii politici ai nepotului ei drept „grecoaica"), provenită „dintr-o veche familie de români nevoiași"; în sfârșit, bunicul mamei sale „se numea Spirea Gheorghe și cel mai vechi document al familiei îl pomenește la anul 1829 cumpărând o moșie de la aga Vlăngărescu din comuna Păroși-Olt" (apud „Secera Argeșului", IV, nr. 24, 1 octombrie 1925).

[4] Se pare însă că precizările din 1925 nu au convins, în chip definitiv, pe toată lumea, căci, mai târziu, în ianuarie 1938 – în timpul campaniei național-țărăniste împotriva centriștilor „trădători", conduși de Ar. Călinescu, intrați în guvernul Goga-Cuza –, fostul său șef și mentor politic I. Mihalache a vorbit – pur și simplu – în termeni puțini măgulitori despre mama sa, la o întrunire din Argeș: „Gravă mitocănie și a treia mortificare a lui Armand" – avea să noteze P. Pandrea în *op. cit.*, p. 259.

[5] Mai târziu, când va gira – ca ad-interim – Ministrul Educației Naționale, în 1938, Ar. Călinescu își va aminti „și astăzi cu plăcere și cu mândrie că în școală am fost premiant I în toate clasele și că în Facultate am luat două licențe și două doctorate" (Ar. M. Călinescu, *Noul regim (Cuvântări) 1938-1939*, București, 1939, p. 23.

[6] „Secera Argeșului", IV, nr. 24, 1 octombrie 1925.

bacalaureat, „ambițios, de o inteligență sclipitoare",[7] urmează cursurile Universității din București, la terminarea cărora obține două licențe: în drept și în litere și filosofie[8]. Extrem de capabil, foarte sârguincios, Ar. Călinescu obține și doctoratul, la aceeași Universitate, pentru ca la cea de la Paris să obțină, în 1921, titlul de doctor în științe politice și economice – cu lucrarea **La change roumain**[9]. La întoarcerea în țară, după studiile făcute în capitala Franței, tânărul posesor a două doctorate se bucură de „o independență materială relativă – moșie, case, mobilă, haine – înainte de a începe cariera politică propriu-zisă",[10] lucru foarte important pentru desfășurarea viitoarelor acte ale lui Călinescu, care dorea să se realizeze, în primul rând, în domeniul vieții publice.

După o scurtă stagiatură, în 1918, ca supleant la tribunalul Argeș,[11] Ar. Călinescu își dă demisia, preferând politica. Politica de care se ocupa încă din liceu, care a fost de la început pasiunea lui. „Aș spune – preciza T. Teodorescu-Braniște – singura pasiune a acestui om perfect lucid, prin excelență ponderat"[12]. În perioada de după încheierea primului război mondial, după făurirea Marii Uniri din 1918, viața politică din România capătă o deschidere și o amploare fără precedent, ea fiind caracterizată de apariția a numeroase grupări și partide politice – în condițiile acordării votului universal, a diluării, treptat, a influenței Partidului Național-Liberal, a dispariției, practic, a celuilalt mare partid antebelic, Partidul Conservator, a radicalizării politice a maselor populare[13]. Firesc era pentru Armand Călinescu – atât din punctul de vedere al educației primite și a culturii dobândite, cât și ținând seama de unele caracteristici politice locale (județul Argeș era considerat un fief politic și electoral al familiei Brătianu) – ca el să se găsească încadrat în rândurile liberalilor, și se pare că înspre aceștia – puternici în județ, cu care tatăl său „avea legături agronomice și veterinare"[14] – și-a îndreptat inițial speranțele tânărul Călinescu. Dar, fie că nu a fost solicitat personal de I.I.C. Brătianu, cum prezintă lucrurile P. Pandrea,[15] fie că a activat realmente în P.N.L., cum au încercat să demonstreze adversarii politici,[16] cert este că Ar. Călinescu nu a

---

[7] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 254.
[8] „Secera Argeșului", IX, nr. 6, 15 noiembrie 1929.
[9] Armand M. Călinesco, *Le change roumain. La dépréciation depuis la guerre et son retalissement*, Paris, 1921.
[10] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 255.
[11] „Secera Argeșului", IX, nr. 6, 15 noiembrie 1929.
[12] „Realitatea ilustrată", XIII, nr. 662, 26 septembrie 1939.
[13] M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II. Partea I. 1918-1933, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 42-44.
[14] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 254.
[15] *Ibidem.*
[16] „Steaua" / Pitești /, I, nr. 3, 20 mai 1923 („d-l Călinescu a fost liberal, și camarila liberală din Pitești nevoind să-i pună candidatura în alegerile parlamentare de atunci, D-sa s-a refugiat la Slatina (tot la liberalii de aici - n.n.), a plecat în căutarea altei constelații politice. A bătut și la ușile partidului poporului care i-au fost închise". Nu ar fi cu totul improbabil ca lucrurile să se fi petrecut tocmai astfel).

vorbit, sau amintit, niciodată despre existenţa sa politică liberală.

Trecând peste tribulaţiile începutului carierei politice, tânărul aspirant la viaţa publică se încadrează în Partidul Ţărănesc – cel mai probabil în anul 1921[17] –, organizaţie politică nouă, cu un program democratic, a cărui înfăptuire „ar fi dus la adâncirea democraţiei burgheze, iar România ar fi făcut noi paşi pe drumul progresului social",[18] partid ce avea nevoie de oameni capabili, de cadre bine pregătite, devotate şi dornice de afirmare.

Desfăşurând o spornică activitate politică şi organizatorică în sânul organizaţiei judeţene – va participa activ[19] la campania electorală din martie 1922, când îşi va pune şi candidatura pentru Cameră, fără succes, însă –, Ar. Călinescu va fi curând ales preşedinte al acesteia, la 15 aprilie 1923,[20] nu fără sprijinul politic şi concursul lui Ion Mihalache, care a avut în el unul dintre cei mai devotaţi colaboratori, până în decembrie 1937[21]. Ridicat la demnitatea de şef al organizaţiei ţărăniste din judeţul Argeş, Ar. Călinescu se va manifesta activ în cadrul acesteia, izbutind să transforme, în câţiva ani, liberalul judeţ într-o bază sigură a Partidului Ţărănesc. Activitatea sa va fi marcată şi pe plan central: la Congresul al II-lea al acestui partid, desfăşurat la Iaşi, între 26-28 noiembrie 1922, Ar. Călinescu va fi unul dintre raportori – respectiv, „la cestiunea valutei"[22]. În 1926, va fi ales, pentru prima dată,[23] deputat de Argeş – şi reales, ulterior, în toate legislaturile (1928, 1931, 1932, 1933, 1937).

Debutul său în Parlamentul ţării, la 29 iunie 1926, va fi socotit drept strălucitor,[24] el afirmându-se, încă de la început, ca un autentic debater

---

[17] Vezi „Secera Argeşului", I, nr. 21, 10 iulie 1921. În legătură cu data înscrierii sale în Partidul Ţărănesc există mai multe supoziţii. În biografia publicată în septembrie 1939, era indicat anul 1919; în biografia oficială, autorizată personal de Ar. Călinescu, întocmită în 1938, se indica anul 1922 (vezi Arhiva Istorică Centrală. Fond Ministerul Propagandei Naţionale. Informaţii, dos. 698/1938-1939, f. 1); în 1937, vorbind la o întrunire, Ar. Călinescu afirma că timp de 17 ani îşi desfăşoară activitatea în cadrul P.N.Ţ., spunând: „Am deschis ochii în viaţa publică în acest partid, pe care nu l-am părăsit niciodată" („Dreptatea", XI, nr. 2751, 12 ianuarie 1937). Am considerat anul 1921 drept data reală a înscrierii în Partidul Ţărănesc pe baza coroborării ştirilor inserate în oficiosul ţărăniştilor argeşeni – cum vom vedea în rândurile următoare.

[18] I. Scurtu, *Din viaţa politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Naţional-Ţărănesc*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 8.

[19] Vezi *Cartea neagră. Alegerile din 1922 în judeţul Argeş*, Tipografia „Universala", Bucureşti, 1922, p. 121.

[20] „Secera Argeşului", III, nr. 8, 1 mai 1923. Şi în legătură cu această dată au circulat, în epocă, variante; astfel, în menţionata biografie autorizată de însuşi Ar. Călinescu apare data de 1925 – an reluat şi în biografia publică în presă, în 1939. În realitate, el a fost ales preşedinte la 15 aprilie 1923, după retragerea lui Gr. T. Coandă (bolnav) la 11 februarie – când este ales şi un nou comitet de conducere, din rândurile căruia făcea parte şi viitorul preşedinte, desemnat ca atare doar două luni mai târziu (vezi „Steaua", I, nr. 3, 20 mai 1923; „Secera Argeşului", III, nr. 6, 1 martie 1923).

[21] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 257; vezi şi articolul lui N. Iorga din „Neamul românesc", XXXIII, nr. 1, 1 ianuarie 1938: „era sfetnicul şi oarecum şi un fel de educator al d-lui Mihalache pus în contact cu lumea".

[22] „Secera Argeşului", II, nr. 2, 5 decembrie 1922.

[23] Arhiva Istorică Centrală. *Loc. Cit.*, vezi şi Al. Gh. Savu, *op. cit.*, în ziarele care au publicat, la 23 septembrie 1939, biografia sa, ca şi în unele lucrări (L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, Georgescu Delafras, Bucureşti, f.a. / 1940 /, p. 155), apare, eronat, alegerea ca deputat în 1922.

[24] „Realitatea ilustrată", XIII, nr. 662, 26 septembrie 1939.

parlamentar[25]. După venirea P.N.Ţ. la cârma ţării, în noiembrie 1928, va îndeplini, timp de opt luni, funcţia de prefect al judeţului Argeş;[26] în iunie 1929, Ar. Călinescu este numit secretar general[27] la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, unde era titular Ion Mihalache. Încet, dar irezistibil, trecând prin toate treptele unei cariere politice avantajate de susţinerea unor prieteni influenţi, Ar. Călinescu – „Spirit prin excelenţă realist... n-a urcat niciodată două trepte dintr-o săritură"[28] – a intrat în guvern la 19 noiembrie 1930,[29] la o remaniere.

În cabinetul lui G.C. Mironescu, instalat în octombrie 1930, Ar. Călinescu va ocupa postul de subsecretar de stat la Ministerul de interne - semnificativ, titular era, şi aici, I. Mihalache –, funcţie pe care o va îndeplini până la 18 aprilie 1931, când guvernul naţional-ţărănist este demis.

Odată cu revenirea P.N.Ţ. la cârma ţării, în iunie 1932, lui Ar. Călinescu i se va atribui acelaşi post – pe care-l va deţine şi în următoarele cabinete naţional-ţărăniste, până în noiembrie 1933, când partidul va părăsi puterea; el îi va seconda la conducerea Ministerului de Interne, succesiv, pe Al. Vaida-Voievod (6 iunie-11 august 1932), I. Mihalache (11 august 1932-14 ianuarie 1933)[30] şi pe G.G. Mironescu (14 ianuarie-12 noiembrie 1933).

Ca subsecretar de stat la Ministerul de Interne, Ar. Călinescu se va preocupa, între altele, de combaterea acţiunilor Gărzii de Fier – a cărei activitate dăunătoare ordinei publice şi intereselor naţionale ale ţării va fi interzisă în ianuarie 1931; în acelaşi timp, el va fi unul dintre organizatorii represiunilor antimuncitoreşti din timpul crizei economice şi, îndeosebi, din ianuarie-februarie 1933.

În perioada 1934-1937, când P.N.Ţ. se afla în opoziţie, fostul subsecretar de stat va fi purtătorul de cuvânt al grupului parlamentar naţional-ţărănist în Adunarea Deputaţilor, [31]participând, totodată, activ la campaniile de răsturnare a guvernului naţional-liberal. Susţinător, în cadrul partidului, al lui I.

[25] „Actualitatea politică şi parlamentară", III, nr. 1, 6 noiembrie 1932.

[26] „Dreptatea", II, nr. 328, 14 noiembrie 1928. La acea dată, Ar. Călinescu nu făcea, încă, parte din conducerea P.N.Ţ.; la 26 septembrie 1926 fusese cooptat în Comitetul Executiv Central al Partidului Ţărănesc (dar nu şi în Delegaţia Permanentă), ca unul care era favorabil fuziunii cu Partidul Naţional – dar în Delegaţia Permanentă a P.N.Ţ. este ales în septembrie 1934.

[27] Nu subsecretar de stat, cum apare în biografia publicată la 23 septembrie 1939 („Curentul", XII, nr. 4173, 23 septembrie în alte ziare, funcţia apare în mod corect („Universul", 56, nr. 261, 23 septembrie 1939).

[28] „Realitatea ilustrată", XIII, nr. 662, 26 septembrie 1939.

[29] „Dreptatea", IV, nr. 949, 3 decembrie 1930; vezi şi D. Costescu, *Fazele ministeriale în România*, ediţia a II-a, Tipografia ziarului „Universul", Bucureşti, 1936, p. 195. Pentru funcţiile sale ministeriale, vezi şi I. Scurtu, Gh. Z. Ionescu, E. Popescu, D. Smârcea, *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1982, p. 496-504.

[30] În perioada 11 august-21 octombrie 1932 nu a cumulat – sau nu a exercitat – şi funcţia de subsecretar de stat la Preşedinţia guvernului, cum apare la L. Predescu, *op. cit.*

[31] „Naţionalul nou", V, nr. 1085, 7 ianuarie 1938.

Mihalache,[32] monarhist convins, Ar. Călinescu îşi va da seama în noiembrie 1937 – după cum relatează el însuşi, mai târziu –, după încheierea pactului dintre I. Maniu (în calitate de preşedinte al P.N.Ţ., ales în locul lui I. Mihalache) şi C.Z. Codreanu, că „în acel ceas s-a decis soarta vechiului regim"[33] parmanentar burghez şi hotărăşte ralierea sa planurilor regelui de instaurare a unui regim dictatorial monarhic.

La 28 decembrie 1937, Ar. Călinescu, liderul grupării de „centru" naţional-ţărăniste şi „pivotul întregii mişcări",[34] acceptă intrarea sa în guvernul condus de Oct. Goga, în calitate de Ministru de interne[35]. Având un aport important[36] la instaurarea, la 10 februarie 1938, a dictaturii regale, Ar. Călinescu va păstra acest post până la moartea sa. Pentru perioade mai scurte, va deţine interimatul la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (30 martie-4 aprilie 1938) şi la Ministerul Apărării Naţionale (1 februarie-21 septembrie 1939), precum şi la Ministerul Educaţiei Naţionale (20 iunie-4 decembrie 1938).

La 1 februarie 1939, Armand Călinescu este numit vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri,[37] iar după moartea patriarhului Miron Cristea, este desemnat, prin Decretul regal din 7 martie 1939, preşedinte al Consiliului de Miniştri – înaltă răspundere pe care o poartă până la 21 septembrie 1939, când membrii „fostei Gărzi de Fier" îl asasinează[38] pe „omul de fier"[39] al României, din ordinul expres al Germaniei hitleriste.

Debutul în viaţa politică. Între organizaţiile politice ce-şi făcuseră apariţia după desăvârşirea formării statului naţional unitar român, în 1918, Partidul Ţărănesc se anunţa ca un competitor cu şanse reale la cârma regimului burghezo-democratic din România interbelică. După cum se ştie,[40] acesta se înfiinţase la 5/18 decembrie 1918, prin reunirea diferitelor „grupări" şi „partide

---

[32] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 258 („intenţiunea sa intimă era să-l ajute pe I. Mihalache să ajungă prim-ministru împotriva lui Iuliu Maniu pe care nu-l suporta Coroana").

[33] Ar. M. Călinescu, *op. cit.*, p. 90.

[34] C. Argetoianu, *Memorii*, în „Magazin istoric", II, nr. 1, 1968, p. 71.

[35] „Ţara noastră", XVI, nr. 1358, 30 decembrie 1937.

[36] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, Editura politică, Bucureşti, 1970, pp. 144-147.

[37] Ziarul german „Kölnische Zeitung" din 12 februarie 1939 scria: „Se poate spune fără exagerare că al 3-lea cabinet al patraiarhului este primul cabinet al d-lui Călinescu, «omul de fier al României» (Arhiva Istorică Centrală. Loc. cit., dos. 658/1938-1939, f. 13). Acelaşi lucru este atestat şi în lucrarea cu caracter memorialistic a lui P. Şeicaru, *Istoria partidelor naţional, ţărănist şi naţional-ţărănist*, vol. II, Editura Carpaţi, Madrid, 1963, p. 244; de remarcat faptul că, încă din mai 1938, legionarii vorbeau de „guvernul Armand Călinescu" – în sensul că el era considerat conducătorul acestuia (vezi *Adevărul în procesul lui Corneliu Z. Codreanu. Mai 1938*, f.a./1938/, f.l./Bucureşti/ – broşură editată de mişcarea legionară, a cărei activitate era interzisă, în acea perioadă).

[38] Vezi P. Ignat, Gh. Matei, *Asasinarea lui Armand Călinescu*, în „Magazin istoric", I, nr. 7, 1967, pp. 71-77.

[39] Vezi Arhiva Istorică Centrală. Loc. cit. În aceeaşi perioadă, publiciştii francezi Jérome şi Jean Tharaud inserează un articol în „Paris Soir", intitulat *Omul de oţel* – articol reluat şi în paginile revistei nord-americane „The Living Age", în numărul din aprilie 1939 (apud loc. cit., f. 70).

[40] Vezi, pe larg, I. Scurtu, *Din viaţa politică a României. Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918-1926)*, Editura Litera, Bucureşti, 1975, pp. 12-26.

ţărăneşti", ce existau, la acea dată, în mai multe judeţe ale ţării[41].

O astfel de „partidă" exista şi în judeţul Argeş, prin anii 1918-1919,[42] condusă de directorul de bancă Gr. Coandă – ostil liberalilor,[43] admirator al lui C. Stere, atacat în repetate rânduri de către adversarii politici pentru „colaboraţionism" în timpul ocupaţiei ţării de trupele Puterii Centrale (1916-1918). Către această grupare politică hotărăşte Ar. Călinescu să se îndrepte. După întoarcerea de la Paris, în 1921, tânărul doctor în ştiinţe politice şi economice se ataşează lui Gr. Coandă, în calitate de „secretar particular",[44] înscriindu-se, se înţelege, şi în formaţiunea politică condusă de acesta. Proaspăt ţărănist, Ar. Călinescu socoteşte „nimerit ca în clipa în care păşesc la luptă în Partidul Ţărănesc, să facă o scurtă declaraţiune".

Este interesantă această „declaraţiune", intitulată **Rostul Partidului Ţărănesc**,[45] în care Ar. Călinescu îşi formulează crezul politic. „Întorcându-mă din străinătate şi hotărându-mă să-mi închin mintea şi inima vieţii publice, m-am aflat în mod firesc în acest partid. Pentru ce ? Pentru că în situaţiunea de azi, partidul ţărănesc *reprezintă înainte de orice o necesitate politică şi o necesitate istorică*". Declarându-se adeptul unei „reale armonii sociale" şi al unui regim burghez parlamentar pluripartinic, Ar. Călinescu crede că forţa politică către care s-a îndreptat este aceea capabilă să asigure cadrul propice unui astfel de regim – din acest motiv sublinierea afirmaţiei de mai sus. Luând atitudine faţă de P.N.L., ai cărui reprezentanţi, după război, „încercau să mai salveze din naufragiul politic ultimele vestigii ale puterii de altădată" - debutantul pe arena vieţii publice califică acest partid drept reprezentant al oligarhiei, „care şi-a găsit azi expresia politică şi organul său de luptă în

---

[41] Vezi, cu titlu de exemplu, situaţia din judeţul Constanţa. Aici, imediat după reîntoarcerea autorităţilor refugiate, în noiembrie-decembrie 1918, învăţătorul Vasile Lepădatu (prieten şi coleg la şcoala normală cu I. Mihalache) ia iniţiativa constituirii unei „grupări ţărăneşti" – publicând, în acest sens, un apel la 19 ianuarie 1919 (vezi I. Bitoleanu, *Situaţia politică din judeţul Constanţa la sfârşitul primului război mondial*, în „Comunicări de geografie şi istorie. Sesiunea ştiinţifică 1969, Institutul pedagogic de 3 ani, Constanţa, 1971, p. 67, V. Ciorbea, *Activitatea organizaţiilor din Dobrogea ale partidelor politice burgheze între anii 1918 şi 1921*, în „Cercetări istorice", IX-X, 1978-1979, p. 473; Şt. Lascu, *Aspecte privind prezenţa organizatorică a partidelor burgheze în judeţul Constanţa (1918-1938) (I)*, în „Pontica", XVII, 1984, pp. 192-193. De amintit, în acest context, şi faptul că, prin 1906, o revistă constănţeană, editată de un grup de învăţători din şcolile rurale, în frunte cu P. Ştefănescu-Dobromir, militează pentru organizarea ţărănimii într-un propriu partid, este inserat, în acest sens, un articol semnat de „Mihalache Muscel", intitulat *Organizarea ţărănimii în partid ţărănesc* („Răvaşul nostru", I, nr. 5, noiembrie 1906, pp. 1-8).

[42] „Vocea Argeşului", I, nr. 18, 7 septembrie 1919. Se pare că structura organizatorică a „partidei" argeşene, la început de drum, nu era suficient de consolidată, căci în 1919 se manifestă disensiuni la nivelul conducerii – care merg până la o ruptură; în cele din urmă, aripa condusă de Gr. T. Coandă va fi suficient de puternică spre a se impune, creând o unitate de acţiune care a asigurat succesul în alegerile parlamentare din 1919, când sunt aleşi mai mulţi deputaţi şi senatori ţărănişti în Argeş – între care Gr. T. Coandă, Niţă Gh., Nicolaescu-Lungu (*Ibidem*, II, nr. 12, 27 iulie 1919).

[43] I. Scurtu, *Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc*, în „Studii. Revistă de istorie", Tom 26, nr. 4, 1973, p. 786.

[44] P. Pandrea, *op. cit.*, p. 257.

[45] „Secera Argeşului", I, nr. 21, 10 iulie 1921.

partidul liberal". Atent observator al transformărilor sociale şi politice, cărora le era martor, Ar. Călinescu sesizează frământările şi aspirațiile maselor largi populare, care cereau o participare efectivă la viața politică a țării, înțelegând, totodată, faptul că războiul a „scuturat conştiințele – izvorând cu o putere de neînvins o idee! *Ideea că țara trebuie să-şi tragă mântuirea din forțele vii şi adânci ale poporului.* Ideea că viața publică a țării trebuie să se sprijine pe democrație".

Înscriindu-se în Partidul Țărănesc, era firesc ca Ar. Călinescu să susțină, cu argumente proprii ideologiei țărăniste, necesitatea istorică a acestuia. Prefigurând viitoarea teorie a „statului țărănesc", el arată că într-o țară în care clasa socială predominantă este țărănimea, se impune „ca un imperativ categoric (ca) şi viața politică a țării trebuie să fie o viață politică țărănească". Astăzi – continuă el – acest deziderat nu mai este o chestiune de noroc, „ci o chestiune de timp. Socotim că azi acest triumf îşi arată zorii lui". În concepția sa, numai o guvernare a Partidului Țărănesc poate duce la „organizarea definitivă a democrației"; această guvernare neofitul politic o revendică „în numele durerilor trecutului (...), acest fundament de drept (fiind) mai puternic şi mai legitim decât dreptul Partidului Liberal care guvernează în numele experienței trecutului".

Enunțând aceste idei programatice, care, teoretic, reprezentau multe puncte ce veneau în întâmpinarea unor doleanțe reale ale țărănimii şi, în general, ale maselor largi de cetățeni – dacă ar fi fost transpuse în viață –, Ar. Călinescu îşi definea concepțiile politice, la începutul unei cariere politice pusă în slujba Partidului Țărănesc, căruia îi va închina „munca hotărâtă şi credința noastră"[46].

Afirmarea în cadrul Partidului Țărănesc. După înscrierea în rândurile țărăniştilor, Ar. Călinescu va deveni repede o figură ce s-a impus în organizația județeană Argeş, ajungând, după numai doi ani, preşedintele acesteia – la 15 aprilie 1923. El devine principalul purtător de cuvânt al țărăniştilor argeşeni – atât în probleme doctrinare şi organizatorice, cât şi în cele privind relațiile lor cu liberalii guvernamentali, precum şi cu celelalte grupări politice cu care se aflau în opoziție.

După încheierea lucrărilor primului Congres al Partidului Țărănesc, din 20-22 noiembrie 1921, Ar. Călinescu dezvoltă pentru țărăniştii argeşeni principalele teze programatice dezbătute. Relevând că partidul se reazemă pe un substrat social care constituie şi elementul covârşitor al populației – idee enunțată deja, cum am menționat –, el arată că „Întâmpinând aspirațiile țărănimii din România întreagă, partidul țărănesc dobândeşte un puternic caracter național şi devine o chezăşie pentru păstrarea unității statului nostru"[47].

[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem*, I, nr. 28, 11 decembrie 1921.

Prin modul democratic de alcătuire al programului – discuţii, propuneri, observaţii –, „partidul ţărănesc a urmat metoda marilor partide democratice din Apus (Labour Party, în special) (...), iar programul acesta apare ca o puternică manifestaţie a voinţei maselor populare"[48] – adaugă, încrezător şi optimist, Ar. Călinescu.

Aşa cum am menţionat, la Congresul al II-lea al Partidului Ţărănesc care şi-a desfăşurat lucrările la Iaşi, între 26 şi 28 noiembrie 1922 –, Ar. Călinescu este, deja, raportor, respectiv la „cestiunea valutei", confirmând începutul unei ascensiuni politice naţionale. Desigur, în cadrul organizaţiei din Piteşti a partidului, el nu putea rămâne multă vreme un simplu membru, fără funcţii de conducere. Preşedintele organizaţiei judeţene, Gr. T. Coandă, „un idealist",[49] bolnav,[50] preocupat mai mult de afacerile băncii sale – nu era omul politic, combatantul tânăr şi dinamic care să corespundă misiunii încredinţate, el demisionează la 11 februarie, când este ales un comitet de conducere în care intră, printre alţii, şi Ar. Călinescu – ales, la 15 februarie 1923, preşedintele organizaţiei judeţene Argeş a Partidului Ţărănesc[51].

Ales şef al ţărăniştilor argeşeni, Ar. Călinescu va lucra intens în direcţia întăririi organizaţiei, a realizării fuziunii cu gruparea naţională – slab reprezentată în judeţ –, având însă grijă ca conducerea noului comitet, în 1924, să nu fie acaparată de liderii naţionali[52]. Declarându-se împotriva manifestărilor de regionalism ale conducătorilor Partidului Naţional, „care în intimitate înseamnă ambiţiunea lor de a conduce singuri şi de a specula provincia de peste Carpaţi",[53] şeful ţărănist argeşean arată – referindu-se la eşecul fuziunii din iunie 1924 – că aceasta „nu s-a desfăcut din pricina lui Stere",[54] cum arătau adversarii politici ai celor două partide[55]. De observat că liderul argeşean nu acuza conducerea ardeleană de eşuarea fuziunii, considerând că vina principală revenea foştilor ţărănişti. „Din clipa împreunării cu epavele ţărănismului,

[48] *Ibidem*.
[49] P. Pandrea, *op. cit.*
[50] „Secera Argeşului", III, nr. 6, 1 martie 1923.
[51] *Ibidem*, „Steaua", I, nr. 3, 20 mai 1923. Din *Memoriile* pe care Ar. Călinescu le-a redactat până la tragicul sfârşit al vieţii – şi care, fragmentar, au fost publicate în ultimii ani – rezultă ascensiunea sa în grupul de conducere al ţărăniştilor, ca om de încredere al lui I. Mihalache; astfel, la sfârşitul lui martie 1926, când regele începuse consultaţiile cu principalii şefi de partide în vederea formării guvernului, Ar. Călinescu este printre martorii oculari la frământările din cadrul Partidului Ţărănesc, făcând observaţii pertinente pe marginea intenţiilor reale sau disimulate ale diferitelor personalităţi politice sau ale Palatului: „Eram toţi la Athenée Palace, în camera doctorului Lupu, şi aşteptam întoarcerea lui Mihalache de la Palat (...) (apud Ar. Călinescu, *Însemnări politice*, în Almanahul „Lumea", 1983, p. 180).
[52] „Secera Argeşului", IV, nr. 19, 8 aprilie 1924.
[53] *Ibidem*.
[54] *Ibidem*, I, nr. 22, 20 septembrie 1924.
[55] I. Scurtu, *Din viaţa politică a României. Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918-1926)*, Editura Litera, Bucureşti, 1975, p. 132 („Fără îndoială, ambiţia lui C. Stere, dorinţa lui de reabilitare politică au avut un rol în nerealizarea fuziunii. Dar cauzele sunt mult mai profunde. Practic, în 1924 deosebirile dintre ţărănişti şi naţionali nu au putut fi reconciliate; burghezia rurală nu era încă dispusă să capituleze în faţa celei orăşeneşti").

naţionalii au fost dominaţi de concepţiunile politice şi sociale“ (ale ţărăniştilor)[56]. Este, de asemenea, interesant de semnalat faptul că, încă din 1924, Ar. Călinescu sesizează tendinţele conducătorilor naţionali de atenuare a prevederilor programatice ţărăniste şi de eclipsare a personalităţii şi influenţei liderilor ţărănişti: „Cât priveşte chestiunea Stere, ea nu a fost decât o manevră destul de transparentă; după Stere avea să vie rândul d-rului Lupu, apoi cel al d. Mihalache şi aşa mai departe (...)“[57].

Referindu-se la adoptarea programului ţărănist şi la prezenţa lui C. Stere în noua conducere a viitorului partid unificat, Ar. Călinescu arată că acestea ar fi garantat „triumful ţărănismului autentic şi se spera cu tot ceremonialul, înmormântarea rămăşiţelor reacţionare aciuiate pe lângă partidul naţional. Şi aceasta ar fi fost desigur în spiritul maselor populare care cereau fuziunea forţelor democrate; şi aceasta ar fi dus şi la crearea unui partid în adevăr puternic şi unitar“[58]. Fuziunea eşuând, în 1924, Ar. Călinescu consideră că se impun două concluzii, utile pentru viitoarea tactică a partidului ţărănesc: în primul rând, demonstrarea indeciziunii, reacţionarismului şi imoralităţii politice a Partidului Naţional. „Şi în al doilea rând, (faptul că) partidul ţărănesc, care rămâne singura chezăşie a democraţiei, va trebui să se adreseze în viitor nu „domnilor“ din Ardeal, ci ţăranilor înseşi de acolo care nu trebuie confundaţi cu partidul naţional“[59].

După eşuarea amintitei uniri programatice şi organizatorice a celor două partide - act ce ar fi însemnat, după Ar. Călinescu, „salvarea ţărănismului“[60] -, tratativele au continuat, totuşi, la nivelul conducerilor centrale, unirea celor două partide înfăptuindu-se, după cum se ştie, în octombrie 1926 – prin cedarea, în unele puncte programatice, din partea Partidului Ţărănesc[61]; ceea ce intuise şeful ţărăniştilor argeşeni că ar fi însemnat o preponderenţă din partea liderilor naţionali, începuse să se adeverească... În judeţul Argeş, însă, fuziunea – care se realizează, din punct de vedere organizatoric la 16 ianuarie 1927[62] – a dat câştig de cauză liderilor ţărănişti; neacceptând şefia lui Ar. Călinescu, o parte a conducătorilor naţionali locali se retrag, iar liderul ţărănist, „uşurat de grija că s-a făcut scăpat de naţionali (...), se proclamă pe sine preşedinte, iar pe d-l N. Brânzeu (naţional - n.n.), preşedinte de onoare“[63]. În ciuda demisiilor[64] din partea unor naţionali nemulţumiţi de preponderenţa ţărăniştilor, organizaţia

[56] „Secera Argeşului“, IV, nr. 21, 3 august 1924.
[57] *Ibidem*, IV, nr. 22, 20 septembrie 1924.
[58] *Ibidem*, IV, nr. 20, 13 iulie 1924.
[59] *Ibidem*.
[60] *Ibidem*.
[61] I. Scurtu, *Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc*, în „Studii. Revistă de istorie“, Tom 26, nr. 4, 1973, p. 794 („Cele mai radicale puncte programatice fuseseră abandonate“).
[62] „Secera Argeşului“, VII, nr. 1, 1 martie 1927.
[63] „Viitorul Argeşului“, V, nr. 8, 1 februarie 1927.
[64] *Ibidem*, V, nr. 10, 20 iunie 1927.

argeşeană a Partidului Naţional-Ţărănesc va rămâne o forţă politică puternică, având în persoana lui Ar. Călinescu, de acum înainte, un şef necontestat; de altfel, ceva mai târziu, acesta avea să declare că „A mai vorbi de diferenţele de odinioară între naţionali şi ţărănişti nu mai are decât un interes pur documentar, un interes pentru istorie“[65].

Poziţia lui Armand Călinescu faţă de unele aspecte ale vieţii social-politice între anii 1921-1928. Debutul în Adunarea Deputaţilor (1926).

Întreprinzând o analiză a forţelor politice postbelice, Ar. Călinescu încearcă, în 1924, să delimiteze locul şi ponderea acestora; observând caracterul pasager al unor formaţiuni nou create, el sesizează aspiraţiile cetăţenilor spre instituirea unui climat social-politic mai democratic, care să le asigure o participare efectivă la derularea vieţii publice. „Numeroasele grupări politice pe care le-am văzut agitându-se după război, naţionalii, averescanii, argetoianiştii, iorghiştii nu sunt decât tribulaţiunile conştiinţei în fierbere care îşi dorea o aşezare definitivă. Sunt simptomele unei epoci de tranziţie în care paralel cu o nouă plămădire a ordinei economico-sociale, din statul nou creat, se urmează şi o înjghebare corespondentă în organismele politice. În acest proces natural, fireşte că unele încercări sunt sortite să dispară, precum de altminteri se şi văd dispărând“[66].

Tributar concepţiei ţărăniste privind rolul ţărănimii în viaţa social-politică a României interbelice, Ar. Călinescu sesizează doar „două categorii de interese“ ce se delimitează: „interesul burgheziei capitaliste care se baricadează în dosul instituţiilor bancare (...) (şi) interesele ţărănimii care tinzând să stăpânescă tot pământul pe care-l munceşte, aleargă cu avânt pe frontul partidului ţărănesc“[67]. În această perspectivă programatică – pe care Ar. Călinescu o evidenţia simplist, în pofida realităţilor social-economice şi politice ale vremii – el nu sesizează şi „interesele“ clasei muncitoare – cea care promova, în fapt, progresul general al societăţii; mai mult, el declară, în chip categoric, că „singurele forţe reale care îşi vor disputa supremaţia în conducerea României“[68] sunt burghezia şi ţărănimea. Neacordând nici o importanţă rolului istoric determinant al clasei muncitoare, a principalilor producători de bunuri materiale, Ar. Călinescu avea să rămână pe tot parcursul vieţii sale – ca şi alţi politicieni ai vremii, de altfel – prizonierul unei mentalităţi închistatoare de clasă, pe care nu a izbutit să o depăşească în tot cursul carierei sale politice.

---

[65] „Secera Argeşului“, VIII, nr. 2, 1 februarie 1928.

[66] *Ibidem*, IV, nr. 19, 30 aprilie 1924.

[67] *Ibidem*.

[68] *Ibidem*. În aceeaşi perioadă, M. Ghelmegeanu, argeşean şi el, declara la o întrunire locală că Partidul Ţărănesc „nu va trebui să-i caute (pe eventualii aliaţi - n.n.) în sânul altor partide, ci numai în muncitorimea de la oraşe şi din fabrici cu care are aceleaşi interese“ (apud I. Scurtu, *Din viaţa politică a României. Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918-1926)*, Editura Litera, Bucureşti, 1975, p. 134).

Aflându-se în opoziție, șeful țărăniștilor argeșeni nu ezita să facă publice, prin intermediul întrunirilor consemnate în presă, a unor articole inserate în coloanele acesteia, opiniile sale tranșante – subiectivismul părtinitor și pătimaș socotim a face mai mult parte din arsenalul inerent confruntărilor politice, decât realmente unei inabilități în a decela situațiile de fapt – privind rolul și locul partidelor politice adverse sau al instituțiilor statului. Astfel, el califică Partidul Național-Liberal drept reprezentant al oligarhiei[69] și scoate în evidență faptul că el „pune accentul asupra realizărilor mai mult imaginare ale trecutului, prin fraze goale de orice înțeles"[70]. După părerea sa, trei au fost factorii care au creat forța acestui partid: existența unor cadre cu experiență, frământările partidelor adverse, sprijinul Coroanei, spunând, chiar, că un „guvern liberal ar constitui o gravă primejdie pentru democrație"[71] (sic!), pe invocarea motivului că P.N.L. nu a venit la putere prin voința alegătorilor, ci prin decret regal (de fapt, acesta era sistemul uzitat în epocă, care se va aplica, începând cu 1928, și P.N.Ț.): „au început (liberalii - n.n.) prin a fi conspiratori împotriva Coroanei, pentru a sfârși lacheii Coroanei"[72].

Cât privește Partidul Conservator-Democrat, el crede că șeful acestuia, experimentatul om politic Ar. Călinescu, a avut în viața social-politică a țării doar rolul de factor dizolvant; respectiv, în 1907 l-a răsturnat pe Carp, în 1908 a împărțit în două Partidul Conservator, în 1917 a provocat o criză de guvern în plin război, în 1922 a trădat pe generalul Averescu; mai mult, încă din 1924 emulii lui T. Ionescu vor împiedica fuziunea – crede Ar. Călinescu – dintre naționali și țărăniști[73]. Totodată, arătând că noua legiuire fundamentală a țării, Constituția, trebuie să fie alcătuită prin acordul tuturor partidelor politice, Ar. Călinescu ia atitudine, în 1923, și împotriva instituției Senatului – „compus în majoritate din oameni numiți de guvern pe viață"[74]. El – care candidase în alegerile din 1922 și nu fusese ales – avea motive personale, și mai puțin izvorâte din principii, să protesteze – în acel moment – împotriva Parlamentului „întocmit prin violentarea, prin frondarea și prin corupțiunea vieții cetățenești"[75]. În 1924, Ar. Călinescu ține o conferință la Cercul de studii al Partidului Țărănesc pe tema „partidelor de clasă în trecutul românesc"[76].

Dacă în 1922, la alegerile parlamentare din martie, rolul țărăniștilor argeșeni fusese redus, treptat ei încep să obțină succese care atrag atenția conducerii partidului. Astfel, în urma rezultatului de la 25 august 1925, pentru

[69] „Secera Argeșului", I, nr. 28, 11 decembrie 1921.
[70] *Ibidem*, I, nr. 21, 10 iulie 1921.
[71] *Ibidem*, II, nr. 30, 29 ianuarie 1922.
[72] *Ibidem*, vezi și *Ibidem*, VIII, nr. 2, 1 februarie 1928.
[73] *Ibidem*, IV, nr. 21, 3 august 1924.
[74] *Ibidem*, III, nr. 4, 1 februarie 1923.
[75] *Ibidem*. Vezi și broșura editată de organizația Partidului Țărănesc din județul Argeș, *Cartea neagră. Alegerile din 1922 în jud. Argeș*, Tipografia „Universală", București, 1922/138 pp./.
[76] „Secera Argeșului", IV, nr. 19, 30 aprilie 1924.

Camerele Agricole, şeful ţărănist din Argeş – ales şi el – este felicitat de I. Mihalache şi V. Madgearu pentru că, în ciuda şicanelor adversarilor liberali, „totuşi, ai obţinut un rezultat aşa de frumos"[77]. Cu prilejul alegerilor comunale din 1926, Ar. Călinescu se pronunţă pentru realizarea unei coaliţii antiliberale. În acest scop, adresează scrisori liderilor locali ai partidelor naţional şi poporului, la 18 octombrie 1925,[78] motivându-şi iniţiativa prin faptul că „voeşte (...) să pornim o acţiune de fortificare a conştiinţei în masa alegătorilor (conştient fiind că) principiul suveranităţii nu rezidă numai în acordarea formală a dreptului, ci şi în exercitarea lui conştientă şi reală. În această privire – conchide el, lucid – stăm destul de prost"[79]. (La respectivele alegeri, opoziţia antiliberală reuşise să înfrângă guvernul, având un plus de 1300 voturi şi 11 consilieri)[80].

La 27 martie 1926, guvernul liberal condus de I.I.C. Brătianu îşi prezintă demisia regelui Ferdinand, după patru ani de guvernare. După îndelungi tatonări, este adus la cârma ţării, la 30 martie, generalul Al. Averescu, şeful Partidului Poporului, nu fără sprijinul interesat al foştilor guvernanţi[81].

Noul guvern organizează, în luna mai, alegeri parlamentare, în urma cărora Partidul Ţărănesc obţine 35 de mandate – printre reprezentanţii săi aflându-se şi Armand Călinescu. Începea astfel, din 1926, să se desfăşoare o altă latură, dintre cele mai fecunde, a activităţii politice a fruntaşului vieţii publice româneşti originar din Piteşti.

Debutul său parlamentar, la 29 iunie – rostit cu prilejul discuţiilor la validări – va fi remarcat în epocă, fiind socotit, cum am menţionat deja, ca unul din cele mai strălucite, fiind „felicitat chiar de d. Vintilă Brătianu, ceea ce constituie un adevărat criteriu de apreciere" – cum remarca gazeta „Tribuna Comerţului"[82]. Oficiosul organizaţiei sale judeţene scria despre debutantul debater parlamentar că „a dovedit de la început că poate conduce succesiunea frazelor şi a ideilor cu multă dexteritate (...), (este) un orator bine utilat pentru discuţiuni generale, stăpân pe macanica frazei şi pe elasticitatea gândirii, suplu, elegant, utilizând ironia în locul violenţelor şi duritatea argumentelor în locul invectivelor"[83]; bizuindu-se pe analiza primului discurs la tribuna Camarei, ziarul prevestea că „Tânărul deputat de Argeş înscrie una din cele mai

---

[77] *Ibidem*, V, nr. 24, 1 octombrie 1925. În *Memoriile* sale, Ar. Călinescu considera – referindu-se la succesul „Opoziţiei unite" dintre Partidul Ţărănesc şi Partidul Naţional în alegerile comunale – că „într-o ţară cu regim parlamentar adevărat, această indicaţie categorică a voinţei populare ar fi dus imediat la o schimbare de guvern" (apud I. Bitoleanu, *Din istoria României moderne. 1922-1926*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 284).

[78] „Secera Argeşului", V, nr. 25, 1 noiembrie 1925.

[79] *Ibidem*, V, nr. 26, 6 decembrie 1925.

[80] *Ibidem*, VI, nr. 1, 7 martie 1926.

[81] M. Rusenescu, I. Saizu, *Viaţa politică în România. 1922-1928*, Editura politică, Bucureşti, 1979, p. 193.

[82] Apud „Secera Argeşului", IX, nr. 7, 1 martie 1929.

[83] *Ibidem*.

frumoase făgăduințe în istoria noastră politică"[84].

În prima sa luare de cuvânt în Cameră, după ce dezvăluie, „în mod succint", condițiile „anormale" în care s-au făcut alegerile în județul său[85] – temă predilectă, de altfel, parlamentarilor la debutul fiecărei legislaturi –, el cere guvernului să se desolidarizeze de acțiunile sale, din timpul campaniei electorale, căci „pășind în incinta acestei Adunări, aș voi și eu să trăiesc într-o atmosferă care să reia bunele tradiții ale parlamentarismului românesc"[86]. Apărător al regimului burghez existent, Ar. Călinescu – politician abil – precizează în intervenția sa că el nu face răspunzător guvernul în întregul lui de ilegalitățile comise – căci, în acest caz, s-ar înrădăcina „oamenilor credința că însăși dispozițiile constituționale nu mai pot afla nici o sancțiune legală... Este evident, d-lor deputați – relevă Ar. Călinescu – că într-o asemenea situație sancțiunile Constituției nu pot fi decât într-o mișcare violentă a maselor"[87] – ideea pe care o va relua, public, și cu alte prilejuri, în anii ce vor urma.

Protestând împotriva amestecului aparatului de stat în influențarea alegerilor, în manipularea voinței cetățenilor, Ar. Călinescu – el însuși reținut ilegal în timpul desfășurării campaniei electorale, la 25 mai – nu este de acord, acum, în 1926, cu justificarea „acoperirii regale" pe care guvernul a folosit-o în alegeri: „ce înseamnă această concepțiune ca M.S. Regele, însărcinând o persoană cu formarea unui cabinet ministerial, prin aceasta chiar a dat o injoncțiune corpului electoral să ratifice numirea? De unde această interpretare, ce fel de constituționalism este acesta?"[88] – se întreba, și întreba, pe bună dreptate, deputatul de Argeș. Cu alt prilej – intervenția din 20 decembrie 1929, la discuția bugetului –, el relevă racile cunoscute ale regimului burghez parlamentar (dar neevidențiate de reprezentanții săi, odată ajunși la putere), exagerând, însă – ca orice opozant –, atunci când suprasolicita și spunea că „niciodată corpul electoral nu s-a pronunțat liber"[89], cerând ca în chestiunile „atât de mari" (adoptarea bugetului) să „nu se încerce soluțiuni fără asentimentul tuturor factorilor politici"[90]. Pronunțându-se împotriva adoptării proiectului de buget (atitudine explicabilă, în primul rând, prin rațiuni conjuncturale – partidul său se afla în opoziție –, căci, în anii următori, când se va afla la cârma țării, „asentimentul factorilor politici" era uitat a fi cerut), Ar.

---

[84] *Ibidem.*

[85] De fapt, ingerințele semnalate nu s-au limitat doar la județul Argeș, ele caracterizând întreaga campanie electorală din mai 1926, abuzurile și ilegalitățile guvernului Averescu „fabricând" un întreg parlament (M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, pp. 196-199).

[86] „Monitorul Oficial", nr. 4, 3 iulie 1926. *Desbaterile Adunării Deputaților*. Ședința din 29 iunie 1926, p. 54.

[87] *Ibidem.*

[88] *Ibidem*, p. 56.

[89] Ar. M. Călinescu, *Discursuri parlamentare. 1926-1933*, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului. Imprimeria Centrală, București, 1933, p. 26.

[90] *Ibidem*, p. 25.

Călinescu considera că acesta prezintă o tendinţă de creştere nejustificată a cheltuielilor statului, ceea ce se reflectă în „povara din ce în ce mai apăsătoare pe umerii contribuabililor“[91]. Adâncind chestiunea, el nu vede soluţia echilibrării balanţei comerciale în revalorizarea monedei – cum preconiza guvernul –, căci acest lucru ar fi subminat şi mai mult interesele agricultorilor, ci în aşezarea „unei baze stabile, a unei monede stabile pentru a construi un viitor solid“[92] – observaţii întemeiate, fără a fi însoţite, însă, şi de soluţiuni concrete. Atunci când se referea la marile probleme ce confruntau ţara – cum era, de pildă, calea ce trebuia adoptată în dezvoltarea economică a României –, deputatul de Argeş nu avansa soluţii proprii, rezumându-se a prezenta şi susţine poziţia şi doctrina partidului său, opusă celei naţionale-liberale: „noi nu suntem împotriva unei mari expansiuni a industriei, din principiu (...), pentru plasarea surplusului populaţiei rurale, care într-o zi – avertiza, în mod realist, Ar. Călinescu – va ridica o mare problemă socială“[93]; în acelaşi timp, însă, în calitate de reprezentant al P.N.Ţ., el nu mai considera viabilă practica liberală „prin noi înşine“, „care trebuie să fie abandonată“,[94] căci s-a experimentat îndeajuns, era el de părere – iar rezultatele erau negative[95].

Aflându-se în opoziţie, atunci când lua cuvântul în Parlament, Ar. Călinescu nu lăsa să treacă prilejul de a adresa şi critici guvernului, puţin receptiv faţă de nevoile reale şi neajunsurile social-economice cu care se confruntau masele de cetăţeni. Astfel, vorbind în numele P.N.Ţ. la discutarea proiectului de lege asupra taxei timbrului, la 14 aprilie 1927, el reproşează guvernului averescan că „prin acest proiect nu aţi făcut unificarea, nu aţi urmărit scopuri sociale, ci aţi urmărit numai scopuri de ordin fiscal“, cu repercursiuni asupra nivelului de trai al cetăţenilor[96].

Aducerea Partidului Naţional-Ţărănist la cârma puterii, la 10 noiembrie 1928, va constitui începutul unei noi etape şi în activitatea politică a şefului organizaţiei din judeţul Argeş – Armand Călinescu. El va accede rapid în funcţii administrative ministeriale, devenind, în scurt timp, unul dintre cadrele de bază ale regimului burghezo-democratic şi important lider al P.N.Ţ.

---

[91] *Ibidem*, p. 26.
[92] *Ibidem*, p. 37.
[93] *Ibidem*, p. 39.
[94] *Ibidem*, p. 41.
[95] Aprecierea este vădit partizană, căci, privită prin prisma consecinţelor economice şi politice, doctrina liberală „a avut un rol pozitiv în refacerea şi prosperitatea economiei în primul deceniu postbelic“, ea afirmând necesitatea continuării promovării muncii, a capitalului şi a iniţiativei româneşti, putând asigura mai bine ca alte soluţii burgheze consolidarea ţării şi dezvoltarea forţelor de producţie“ (I. Saizu, *Politica economică a României între 1922 şi 1928*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1981, p. 44). Este tot atât de adevărat, însă, că prin promovarea politicii „prin noi înşine“ „avea să se consolideze, sub raport economic şi politic, în primul rând burghezia grupată în P.N.L.“ – de unde iritarea şi incomprehensiunea naţional-ţărăniştilor (*Ibidem*, p. 55; vezi şi I. Bitoleanu, *op. cit.*, pp. 110-111).
[96] Ar. M. Călinescu, *op. cit.*, p. 53.

ION ANTONESCU ÎN ARHIVELE DIPLOMATICE FRANCEZE

VALERIU FLORIN DOBRINESCU

Activitatea politico-diplomatică și militară a lui Ion Antonescu, din perioada 1916-1944, este reflectată corespunzător în arhivele diplomatice și militare franceze.

Pentru acțiunile și misiunile Maiorului și, apoi, Locotenent-Colonelului Ion Antonescu din anii războiului de reîntregire a neamului sunt de semnalat mărturiile și documentele aflate în Arhivele Militare de la Vincennes - fondurile Statelor Majore ale Armatei de Uscat și al Armatei Aerului, Arhiva Generalului Cochet și Arhiva Generalului Joseph Vuillemin. De altfel, Generalul H.M. Berthelot și șeful de stat major al Misiunii Militare franceze, Colonelul V. Pétin[1] au făcut, în lucrările lor memorialistice, referiri interesante și pătrunzătoare la activitatea lui Ion Antonescu din anii Marelui Război, primul fiind influențat în aprecierile lui de controversele ofițerului superior francez cu unii generali ai armatei române, îndeosebi Alexandru Averescu și mai puțin șeful Marelui Cartier General, Constantin Prezan, sau de natura raporturilor ruso-franceze sau ruso-româno-franceze[2].

Prezența Colonelului Ion Antonescu în capitala Franței ca atașat militar pe lângă Legația României (30 august 1922-1 ianuarie 1923)[3] este, de asemenea, semnalată și apreciată favorabil în arhivele militare de la Vincennes, mai ales că ofițerul superior român s-a implicat în finalizarea unor negocieri cum a fost acordarea unui credit de 100 de milioane de franci prin lichidarea Contractului Petrol[4] din 1920, lichidarea datoriilor de război către Franța, toate cu implicații serioase pentru viitorul raporturilor politico-diplomatice și militare româno-franceze din anii '20.

Prezența Generalului de Brigadă Ion Antonescu la conducerea Marelui

---

[1] Général Petin, *Le frame roumain. 1916-1918*, Préface du Général Weygand, Paris, Payot, 1932, p. 60.
[2] General Henri Berthelot, *Jurnal și corespondență. 1916-1919*, Ediție Gheorghe I. Florescu, Iași, Cronica, 1997, p. 171, 209, 356-357, 359.
[3] V. Fl. Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu și relațiile româno-franceze din anii '20*, Pitești, Cultura, 1998, p. 73-79.
[4] *Ibidem.*, p. 74-78.

Stat Major de la București (1 decembrie 1933-11 decembrie 1934)[5], vizita sa la Paris (22 august - 5 septembrie 1934)[6] și demisia sa din decembrie 1934 nu puteau să treacă neobservate în capitala Franței și semnalate și în arhive și aceste probleme constituie și obiectivul comunicării noastre de astăzi.

Urmează perioada în care Generalul de Divizie Ion Antonescu va conduce Ministerul Apărării Naționale de la București[7] (28 decembrie 1937 - 9 februarie 1938), în guvernul prezidat de prietenul său, poetul Octavian Goga și de A.C. Cuza, moment reținut și de cei care au tipărit Seria a II-a a Documentelor Diplomatice Franceze[8], ce conține nu mai puțin de 18 volume.

În fine, activitatea Generalului și apoi a Mareșalului Ion Antonescu din perioada cât a fost șef de guvern (4 septembrie 1940 - 23 august 1944) este amplu reflectată în arhivele diplomatice adăpostite fie la Ministerul de Externe al Franței de la Paris, în Arhivele din Fondul Vichy, fie în cele depozitate la Centrul de Arhive Diplomatice de la Nantes - sute de rapoarte sau telegrame, note sau constatări semnate de diplomați cunoscuți francezi precum: Adrien Thierry, Henry Spitzmüller, Jacques Truelle, Paul Morand etc., întregesc portretul unei personalități fascinante și covârșitoare - Generalul și Mareșalul Ion Antonescu - care a influențat prin activitatea și demersurile sale, raporturile politico-diplomatice, militare și culturale, între Franța și România din anii '30 și 40'.

De reținut că în colecția oficială de Documente Diplomatice Franceze (Seria a II-a), constatăm, cu regret, confundarea de mai multe ori a numelui lui Ion Antonescu cu cel al unchiului său, Victor Antonescu, fost șef al diplomației României în perioada 29 august 1936 - 27 decembrie 1937[9], confuzie prezentă și într-un volum consacrat anului 1944 când Ion Antonescu și Mihai Antonescu sunt considerați drept frați?![10].

Fără îndoială, consultarea în continuare a arhivelor militare și civile franceze, ca și a fondurilor private ne poate oferi noi probe și dovezi în legătură cu personalitatea Generalului Ion Antonescu din perioada cât s-a aflat în slujba

---

[5] *Istoria Statului Major General Român. Documente. 1859-1947*, București, Editura Militară, 1994, p. 419.

[6] Arhivele Militare Române, fond 948, dosar 423, Livret 3, f. 179-204. Mulțumim Doamnei Lenuța Nicolescu pentru semnalarea dării de seamă, întocmită de Ion Antonescu, în urma vizitei efectuate la Paris în anul 1934.

[7] „Revista Arhivelor", anul XLVII, vol. XXXII, nr. 2, București, 1970, p. 457.

[8] *Documents Diplomatiques Francais* (în continuare se va cita D.D.F.) 2ᵉ Série, tome VII (29 Septembre 1937 - 16 Janvier 1938), Paris, 1972, p. 815-816, Documentul 401, A. Thierry, ministrul Franței la București către Domnul Y. Delbos, Ministrul Afacerilor Străine, 31 decembrie 1937 + Anexa I (Lt. Colonel Delmas către Domnul Daladier, București, 30 decembrie 1930); Anexa II (Telegrama lui Ion Antonescu către Generalul M. Gamelin).

[9] *Ibidem*, (Documentele nr. 7, 25, 73, 327, 349, 360, 365, 400 - generalul poartă numele de Jan?!); idem., vol. VIII (17 Janvier - 20 Mars 1938), Paris, 1973 (Documentul nr. 164); idem., vol. IX (21 Mars - 9 Juin 1937), Paris, 1974 (Documentul nr. 112); idem., vol. XIII (1 Decembre 1938 - 31 Janvier 1939), Paris, 1978 (Documentul nr. 316).

[10] Idem., 1944, Tome II (9 Septembre - 31 Décembre), Paris, 1996 - Raport al lui Carreau despre procesul Antoneștilor.

Statului Român.

Generalul de Brigadă Ion Antonescu, comandant al Diviziei a 3-a a fost numit, la 12 decembrie 1933, şef al Marelui Stat Major, cu delegaţie provizorie de şef al acestui organism, păstrându-şi, în acelaşi timp, şi comanda unităţii amintite[11]. Numirea lui Ion Antonescu a fost recomandată de conducerea Partidului Naţional Liberal în frunte cu Ion Gheorghe Duca şi acceptată de Regele Carol al II-lea. După aprecierea liderului liberal C.I.C. Brătianu promovarea lui Ion Antonescu a avut la bază două motive: unul intern şi altul de ordin extern. Cel intern ţinea cont de calităţile militare de excepţie ale Generalului, care se distinsese, încă din anii Războiului de Întregire a Neamului, „ca simplu căpitan, când conducea operaţiunile militare la Marele Cartier"[12]. Motivaţia externă izvora din faptul că Generalul de Brigadă Ion Antonescu se bucura de încrederea şi preţuirea aliaţilor Bucureştilor şi, deşi „nu avea gradul cel mai mare, era, desigur, personalitatea cea mai marcantă, recunoscută în străinătate, a armatei române"[13].

Ion Antonescu însuşi va mărturisi, mai târziu, că la festivitatea de numire, după ce i-a prezentat Regelui starea deplorabilă a armatei, cauzele acestei situaţii, precum şi „principiile tehnice, morale şi naţionale" de care era călăuzit în îndeplinirea unei opere dificile, dar esenţiale pentru apărarea naţională a ţării, Carol al II-lea i-a dat mandatul „imperativ de a redresa şi reorganiza armata română"[14].

Momentul în care Generalul de Brigadă Ion Antonescu era numit şef al Marelui Stat Major de la Bucureşti releva că încercările făcute anterior în direcţia înzestrării materiale a trupei eşuaseră şi, ca urmare, armata română se afla la periferia valorilor europene[15]. Studii şi rapoarte, întocmite la Marele Stat Major de la Bucureşti, arătau că România era practic incapabilă, din cauza lipsurilor materiale, să mobilizeze pentru un eventual război mai mult de 10 divizii. Înzestrarea cu mijloace de luptă era insuficientă, armata ţării nefiind în stare să asigure un minimum de securitate României[16].

Mutaţiile survenite în viaţa diplomatică internaţională, la sfârşitul anului 1933 şi începutul lui 1934, au avut implicaţii asupra măsurilor şi acţiunilor iniţiate pe plan militar de statul român, iar persoana aleasă să le materializeze

---

[11] „Monitorul Oficial", Partea a III-a, Dezbateri Parlamentare, Adunarea Deputaţilor, nr. 16, 24 decembrie 1934, p. 277. În mai multe lucrări numirea lui Ion Antonescu apare cu data de 1 decembrie 1933 (Înalt Decret nr. 3057, 29 noiembrie 1933).

[12] „Monitorul Oficial", Partea a III-a, Dezbateri Parlamentare, Adunarea Deputaţilor, nr. 16, 24 decembrie 1934, p. 281.

[13] *Ibidem.*

[14] Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata şi răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar şi diplomat. 1914-1940*, Iaşi, Institutul European, 1993, 1994, p. 47.

[15] Ioan Talpeş, *Diplomaţie şi apărare. 1933-1939*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p 69.

[16] *Ibidem.*

nu putea fi decât Generalul de Brigadă Ion Antonescu.

Nu insistăm asupra prezenţei benefice a lui Ion Antonescu la conducerea Marelui Stat Major, deoarece acest lucru l-am făcut cu un alt prilej,[17] ci doar amintim că propunerile avansate de el la 12 februarie 1934, privind adoptarea unor măsuri urgente pentru reorganizarea şi înzestrarea grabnică a armatei, au început să se materializeze. Promulgarea unei noi legi de stat major, directivele privind întocmirea lucrărilor de ipoteze, cu „simplificarea şi standardizarea lucrărilor" prin reorientarea strategiei de apărare, memoriile adresate, în perioada 9 martie-15 noiembrie 1934, factorilor de decizie politică şi militară, inclusiv Consiliului Superior al Apărării Ţării, ce urmau realizarea „unui sistem de armament modern, atât în ceea ce priveşte proporţia, cât şi repartizarea acesteia" - iată câteva din realizările Generalului de Brigadă Ion Antonescu în scurtul timp cât s-a aflat la conducerea Marelui Stat Major de la Bucureşti.

Pe planul relaţiilor militare externe, amintim consolidarea legăturilor României cu Franţa şi statele din Mica Înţelegere. După reuniunea de la Bucureşti din martie 1934, a şefilor de Stat Major ai ţărilor Micii Antante, Ion Antonescu l-a convins pe premierul Gheorghe Tătărescu să invite în ţară o delegaţie condusă de Generalul Victor Pétin, pentru a discuta posibilităţile unei colaborări mai strânse, în cadrul căreia România ar fi asigurat personalul, dacă Franţa era dispusă să ofere mai mult echipament militar. Generalul Victor Pétin s-a văzut şi cu Ion Antonescu care, într-o lungă convorbire, l-a informat şi despre conţinutul „Actului Adiţional" încheiat în urma reuniunii de la Bucureşti şi despre importanţa lui în cazul unui conflict generalizat, pentru colaborarea militară probabilă între Franţa şi statele Micii Antante.

Reîntors la Paris, Generalul Victor Pétin a informat, la 8 aprilie 1934, superiorii despre rezultatele vizitei efectuate la Bucureşti într-un raport care conţinea trei părţi: 1) un expozeu al negocierilor relative la armamentul cerut de guvernul român; 2) o expunere a negocierilor privind ajungerea la o colaborare mai strânsă între Statul Major al armatei franceze şi cele ale ţărilor Micii Antante; 3) concluzii personale de ordin general. Raportul adresat mareşalului Philippe Pétain, Ministrul de Război, se află în Arhivele Militare de la Vincennes şi a fost utilizat parţial până acum de istoricii Viorica Moisuc şi Larry Watts în lucrările lor. Parţial documentul a fost tipărit în D.D.F.[18] - este vorba de capitolul 2 - **Colaborarea Statului Major Francez şi a Statelor Majore ale Micii Antante.**

În centrul discuţiei cu Generalul Victor Pétin s-au aflat solicitările de

---

[17] Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata..., Ion Antonescu, militar şi diplomat...*, p. 48-54, vezi şi Larry Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. 1918-1941*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1993, p. 79-128.

[18] *Documents Diplomatiques Français* (în continuare se va cita D.D.F.), I-re Série, tome VI (13 Mars - 26 Juillet 1934), Paris, 1972, p. 176-180. Noi folosim o copie aflată în Arhivele de la Statul Major al Armatei Aerului de la Vincennes.

armament ale României de care această ţară avea absolută nevoie.

„Dumneavoastră - scria Victor Pétin în paragraful **Întrevederea cu şeful de Stat Major General** - cunoaşteţi valoarea excepţională a noului şef de Stat Major, Generalul Ion Antonescu. Eu l-am cunoscut în timpul războiului, ca simplu căpitan de Stat Major, eminenţa cenuşie a Generalului Prezan. Animator excepţional, în acele vremuri, foarte naţionalist, având toate calităţile frumoase şi defectele tinereţii, impetuos, ordonat, cu o inteligenţă excepţională, el a fost pentru Generalul Prezan un colaborator fără egal.

De atunci s-a încheiat o perioadă pentru România; el acţionează la împlinirea operei de însănătoşire; Regele l-a chemat la treabă: el a făcut o alegere excepţional de fericită. Generalul Antonescu domină toate personalităţile militare române“[19].

Discuţia Pétin-Antonescu, „mai ordonată“ după opinia generalului francez când primul o compara cu cea purtată cu Regele Carol al II-lea, a evidenţiat temerile celui de al doilea asupra ineficacităţii şi caracterului „teoretic“ al instrumentelor existente ce asigurau securitatea generală şi regională - Antonescu era încă din 1924 un acuzator aspru al neputinţei Ligii Naţiunilor - şi slaba capacitate de apărare a României. Ion Antonescu credea că, în cazul unui atac german asupra Cehoslovaciei, Mica Antantă nu ar dispune de mijloacele necesare pentru a-l opri, în timp ce politica revizionistă a Bulgariei şi Ungariei ar trage toate foloasele din această situaţie. Argumentele lui Ion Antonescu au convins şi francezii s-au declarat de acord să furnizeze materialul de război, dacă ţara sa va promova unele reforme, deja proiectate de generalul român[20]. Sursele diplomatice franceze aveau cunoştinţă de adversităţile de care Generalul de Brigadă Ion Antonescu le putea avea în opera de reformă din partea altor ofiţeri superiori români. Reîntors de la Bucureşti, după reuniunea şefilor de Stat Major ai ţărilor Micii Înţelegeri, Generalul Petar Aracici, şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major iugoslav, s-a întâlnit cu ataşatul militar francez Generalul Lepetit şi i-a arătat decepţia sa în legătură cu starea armatei române, în pofida eforturilor lui Ion Antonescu. „Şeful de Stat Major, generalul Antonescu - se confesa Aracici - fost ataşat militar la Paris, în vârstă de numai 52 de ani, este un om foarte inteligent şi energic. El trebuie să ţină cont de gravitatea situaţiei şi se străduie să o pareze; dar el se loveşte de

[19] Service Historique de l'Armée française, Vincennes, État Major de l'Armée de l'Air, 2B 97, Sous Série 2B (În nota din 14 aprilie 1934 care rezuma raportul Pétin pentru Mareşalul Pétain se sublinia: „... El a făcut un frumos elogiu, meritat de altfel, Generalului Antonescu care a deschis fişetul şi i-a arătat dosarele cele mai secrete. Acest general este incontestabil un şef de mare valoare şi foarte francofil şi în care se poate avea deplină încredere (...) Generalul Antonescu este foarte doritor de a vedea Franţa, participând la conferinţele şefilor de Stat Major ai Micii Antante“).

[20] *Ibidem*, vezi şi Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919-1940*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 281.

reaua voinţă şi de gelozia unor generali mai în vârstă“[21]. Din nefericire, Generalul de Brigadă Ion Antonescu avea adversari nu numai în unii din camarazii săi, dar şi în Camarila Regală, inclusiv în persoana Regelui Carol al II-lea.

Vizita efectuată de Generalul de Brigadă Ion Antonescu la Paris, la invitaţia omologului său generalul Maurice Gamelin, din perioada 22 august-5 septembrie 1934, eforturile făcute pe lângă acesta şi de generalii Weygand şi Denain nu au putut fi exploatate deoarece, la 7 decembrie 1934, Ion Antonescu şi-a prezentat demisia. În felul acesta, nici dorinţa lui Ion Antonescu de a se modifica textul convenţiei militare româno-franceze din 1926 nu s-a mai putut realiza. Încă de la 12 mai 1934, Louis Barthou, ministrul de externe al Franţei, respinsese dorinţa Marelui Stat Major de la Bucureşti de a se modifica clauza militară a convenţiei din 1926.

Schimbarea lui Ion Antonescu de la conducerea Marelui Stat Major, o adevărată „capcană regală“, dezbaterile furtunoase ale „cazului Antonescu“ din cele două camere ale Parlamentului României, în care cei mai mulţi dintre oamenii politici de frunte ai României s-au pronunţat favorabil, au arătat că, deşi suveranul şi primul ministru îi promiseseră sprijinul lor pentru „înlăturarea stării deplorabile a armatei“, a „doua zi, toate forţele oculte, toţi beneficiarii incorecţi ai unei situaţii preponderente, toţi invidioşii, toţi cei care făcuseră dovada incuriei, nepriceperii şi neputinţei lor în redresarea statului, s-au coalizat pentru a dărâma, prin intrigi şi ură, pe acela care ştiau că venise să-i scoată cu biciul din viaţa politică românească, pentru că o dezonorau şi o duceau cu vorbe sonore încet, dar sigur, la pieire“[22]. Generalul Maurice Gamelin şi-a exprimat, într-o scrisoare, din 26 decembrie 1934, surprinderea şi mâhnirea faţă de schimbarea lui Ion Antonescu,[23] care întrerupea o operă de organizare şi de modernizare a armatei române.

Era drama unui om care luptase împotriva curentului, clar exprimată de general în răspunsul la scrisoarea din 12 decembrie 1934, primită de la prietenul său, Generalul Radu Rosetti: „... Am fost desigur înfrânt. Totuşi, cauza pentru care am căzut luptând, fie chiar cu mijloace brutale, este atât de mare şi de dreaptă, încât ea va trebui să triumfe. Nu piere un neam din cauza unei mâini de netrebnici“[24].

În finalul comunicării, vom comenta un document inedit - aflat în anexa lucrării - depistat de noi în Arhivele Ministerului de Externe al Franţei[25].

---

[21] D.D.F., I-re Série, tome VI (13 Mars-26 Juillet 1934), Paris, 1972, p. 210-210 (Scrisoare nr. 15/5, 12 aprilie 1934, de la Belgrad, Generalul Lepetit, ataşat militar al Franţei la Belgrad către Mareşalul Pétain, Ministrul de Război).

[22] *Ion Antonescu. Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă*, Bucureşti, Editura „Tinerama“, 1991, p. 39-50.

[23] L. Watts, *op. cit.*, p. 727.

[24] *Ibidem*, p. 128.

[25] Arhivele M.A.E. al Franţei, Europe, 1918-1940, Roumanie, volume 149, f. 305-306 (Raport confidenţial nr. 188 din 21 decembrie 1934).

Intitulat **În jurul câtorva incidente de politică internă în România,** documentul a fost elaborat de Comitetul Alsacian de Studii şi de Informaţii, Secţia Externă, şi poartă data de 21 decembrie 1934.

Lectura atentă a documentului ne-a permis avansarea următoarelor aprecieri:

1) Generalul de Brigadă Ion Antonescu este prezentat drept unul din cei mai reputaţi ofiţeri superiori ai armatei române, serios şi competent, care a avut o strălucită conduită în anii primului război mondial;

2) Plecarea Generalului de Brigadă Ion Antonescu de la conducerea Marelui Stat Major a fost regretată de marea majoritate a ofiţerilor armatei române şi de lumea politică, care îl stimau unanim;

3) Intervenţia Elenei Lupescu a fost **decisivă** în demisia din 7 decembrie 1934 a Generalului de Brigadă Ion Antonescu;

4). Ion Antonescu se bucura de prietenia lui Nicolae Titulescu şi Iuliu Maniu, al doilea găsind în „cazul Antonescu" motive pentru a rediscuta „condiţiile" în care s-a făcut „Restauraţia" din iunie 1930;

5) Tăcerea presei asupra demisiei s-a datorat cenzurii, care, însă, nu a putut acţiona şi în dezbaterile parlamentare, toţi şefii de partide deplorând „măsura luată contra lui Antonescu";

6) „Argumentele" prezentate de guvernul Gheorghe Tătărescu la schimbarea lui Ion Antonescu, între care cel mai invocat era cel al gradului, nu au convins pe nimeni, mai ales în Parlament;

7) „Cazul Antonescu" a făcut uitată „Afacerea Skoda", implicaţiile lui putând provoca chiar o criză ministerială, datorită prieteniei lui Antonescu cu Titulescu.

ANEXA

Comitetul Alsacian de Studii şi Informaţii

Exemplar: D
21 Decembrie 1934

Nr. 188
Confidenţial

În jurul câtorva incidente de politică internă în România

La 12 Decembrie s-a anunţat brusc că Generalul Antonescu era înlocuit în funcţiile de şef de Stat Major al Armatei de Generalul Samsonovici.

Generalul Antonescu este unul din ofiţerii cei mai reputaţi ai armatei române; el a avut o conduită strălucită în timpul războiului, a exercitat funcţiile delicate de ataşat militar la Paris şi la Londra; este cunoscut ca un om serios şi competent. Plecarea sa a cauzat regrete vii în rândul ofiţerilor, de asemenea, în lumea politică unde este unanim apreciat; el se află la mare stimă îndeosebi din partea lui Titulescu şi a lui Maniu.

Emoţia a crescut când s-a cunoscut cauza plecării sale: o intervenţie a Doamnei Lupescu la care el s-ar fi făcut vinovat de o impoliteţe.

Cenzura care continuă să funcţioneze în virtutea stării de asediu (decretată în decembrie 1933 şi prelungită în mai multe rânduri) a interzis orice comentariu asupra acestei schimbări. Ea nu a putut, totodată, împiedica ca o dezbatere să înceapă în Parlament pe 14 Decembrie, acţiune în cursul căreia toţi şefii de partid, inclusiv Dinu Brătianu, şeful partidului aflat actualmente la putere, să dezaprobe măsura luată contra lui Antonescu.

Guvernul s-a apărat pretextând că Antonescu, simplu General de Brigadă, ocupa un post rezervat unui General de Divizie şi că el era prea tânăr pentru a putea fi promovat.

Această chestiune a făcut imediat uitată Afacerea Skoda. Ea însăşi, despre care se teme că ar putea provoca o criză ministerială – din pricina prieteniei pe care Titulescu o poartă lui Antonescu – nu întârzie să cedeze primul loc al actualităţilor unui alt incident extrem de grav (...)

VINTILĂ I.C. BRĂTIANU VĂZUT DE CONTEMPORANI

AUREL PENTELESCU

Personalitatea lui Vintilă I.C. Brătianu este practic necunoscută celor de astăzi. Motivele sunt diverse și nu stăruim asupra lor. Nici contemporanii nu au fost generoși cu el, cât a trăit. Abia moartea sa, la 63 de ani, în decembrie 1930, i-a trezit la realitate. Brusc, au realizat că pierduseră un mare om, unul dintre bărbații de seamă ai neamului; pierdere ireparabilă. Un text tipărit în acei ani îl numea, pe drept: „... modestul titan al gospodăriei românești, ctitorul necontestat al economiei noastre moderne și unul dintre cei patru executori testamentari ai generației de la 1848"[1]. Pentru a adăuga imediat: „Viața lui a fost o serie neîntreruptă de eforturi tenace iluminate de o credință, moartea lui încununarea unui scurt și tragic martiriu"[2].

În ședința solemnă, de doliu, a Parlamentului României, din 23 decembrie 1930, Nicolae Iorga a exprimat exact starea de spirit ce trebuia să cuprindă pe contemporani și care să fie atitudinea lor față de valoarea celui dispărut: „Ceea ce facem noi acum – vorbind sincer – este **un act de ispășire** (subl.n.)"[3]. Savantul istoric va adăuga apoi, mai mult pentru sine: „La actul acesta de ispășire eu particip cu sufletul împăcat, ca unul care am știut întotdeauna să deosebesc acțiunea politică a unui om de sufletul lui însuși. În paharul de otravă pe care l-a băut Vintilă Brătianu, eu n-am coborât nici o picătură de venin"[4].

Principial, nu avem nici un fel de motive să nu dăm crezare celor spuse de Nicolae Iorga, deși acesta, cu același îndoliat prilej afirma: „Eu n-am avut să mă bucur de prietenia lui Vintilă Brătianu. Pot spune aici că, prin voia fratelui său (Ion I.C. Brătianu - n.n.) și prin voia lui, cariera mea politică a fost zdrobită. Am acceptat acest fapt care mă pune, în pragul bătrâneților adânci, mă pune în situațiunea unui învins. Niciodată n-am ținut ură aceluia care, ajutat

[1] Nicolae Bogdan și Achile Rădulescu, *Viața eroică a lui Vintilă I.C. Brătianu*, București, 1934, p. 3 (Biblioteca educației civice, nr. 1).
[2] *Ibidem.*
[3] Vintilă Brătianu, *Culegere de articole și discursuri privitoare la viața și opera sa*, Ploiești, 1931, p. 26.
[4] *Ibidem.*

de o întreagă societate, m-a biruit. Am simţit totdeauna ceea ce mă leagă de dânsul, ceea ce a legat pe toţi membrii generaţiei din care deopotrivă facem parte. Vintilă Brătianu, ca şi cei mai buni dintre noi, a fost înainte de toate în viaţa politică, un om de o onestitate perfectă, un om care a pus toată munca sa desinteresată în serviciul societăţii româneşti"[5]. Adăugăm noi: tocmai această onestitate perfectă, în numele căreia a acţionat fără cruţare, l-a dus la epuizare, ca persoană fizică; consumul său interior era, de cele mai multe ori, peste puterile unui om. Controla tot, verifica tot, cu amănunţime, cu tenacitate, cu probitate profesională desăvârşită.

Nicolae Iorga, cu acelaşi prilej, afirma despre Vintilă I.C. Brătianu: „Era într-adevăr un om dârz. Am suferit şi eu de pe urma dârzeniei mele. **Cu oameni întregi se ţine o ţară**. O mie de fleacuri nu fac cât un singur moment din viaţa unui astfel de om (subl. n.)"[6]. Şi adăuga: „Şi oamenii aceştia dârji, domnule preşedinte, sunt în acelaşi timp oamenii cei mai duioşi. Lacrămile pe cari nu le pot opri acum, le-am văzut în ochii lui de atâtea ori, şi atunci când peste duşmăniile de o clipă mi s-a întâmplat, în această Cameră (Camera Deputaţilor - n.n.), de i-am întins mâna. Şi oamenii cei mai tari sunt şi oamenii cei mai simţitori. Cui îi lipseşte tăria nu poate să aibă simţirea; cui îi lipseşte simţirea niciodată nu-i va veni dorul de stăpânire al energiei"[7].

Dar să schiţăm câteva repere din viaţa lui Vintilă I.C. Brătianu. Acestea ne vor permite, fie şi sumare, să-l înţelegem cât mai aproape de adevăr. Pentru că **recviemul** ce s-a intonat la moartea sa şi câţiva ani după aceea în felurite scrieri memorialistice era sfâşietor de trist şi adevărat: cu dispariţia fiecăruia dintre bărbaţii Brătieni – şi Vintilă I.C. Brătianu a fost ultimul dintre aceştia, căruia i s-a mai putut face parastas creştinesc naţional –, neamul românesc simţea tot mai slăbită puterea şi mândria izbânzilor sale. Căci, fără exagerare, prin truda şi sacrificiul lor, bărbaţii Brătieni au ctitorit, vreme de aproape o sută de ani, de la 1848 încoace, România modernă; vigoarea şi trăinicia statului naţional român fiind, în acest timp istoric, de neconceput fără efortul pe care ei permanent l-au prestat, într-un elan dezinteresat, de aleasă demnitate şi inegalabil încă multă vreme în viitor.

Deşi s-a născut la Bucureşti, în 3/16 septembrie 1867, Vintilă I.C. Brătianu a copilărit la Florica-Argeş, până la vârsta de zece ani. În decorul minunat al Văii Argeşului, în farmecul negrăit de dulce al viei şi casei de la Florica, din care – cum spunea un contemporan – „familia Brătianu îşi extrăgea puterea de viaţă familială şi dragostea de pământul românesc"[8], s-a plămădit – pecete definitivă – sufletul lui Vintilă I.C. Brătianu. Tot aici avea să fie

---

[5] *Ibidem*, p. 27.
[6] *Ibidem*, p. 28.
[7] *Ibidem*.
[8] George Marinescu, *Din viaţa lui Vintilă Brătianu. Copilăria şi studiile*, în *Viaţa şi opera lui Vintilă I.C. Brătianu văzute de prietenii şi colaboratorii săi*, Bucureşti, 1936, p. 2.

înmormântat, în decembrie 1930, la temelia bisericii-necropolă Brătienilor, alături de părintele său Ion C. Brătianu (1821-1891) şi fratele mai mare Ion (Ionel) I.C. Brătianu (1864-1927), căruia i-a fost toată viaţa colaborator tenace şi devotat, mort şi acesta la 63 de ani, cu doar trei ani mai înainte[9].

Între cei trei băieţi ai „logofătului" – cum se autointitula, glumind evident – Ion C. Brătianu, Vintilă era Prâslea, vesel în permanenţă şi răsfăţat de toţi. La Florica, cu institutori din Piteşti şi sub supravegherea duioasă a mamei, Caliopia (Pia), născută Pleşoianu (1841-1920), Vintilă a învăţat primele trei clase primare, ca ceilalţi fraţi mai mari Ion (Ionel) şi Constantin (Dinu). După absolvirea clasei a patra, la Bucureşti, a urmat liceul „Sf. Sava", la fel ca fraţii mai mari, cu bacalaureatul în vara anului 1885, la nici 18 ani. A urmat apoi, timp de şase luni, ca orice bacalaureat, şcoala militară de ofiţeri de rezervă (artilerie), fiind înălţat la gradul de **sublocotenent** în aprilie 1886. În toamna aceluiaşi an era deja la studii la Paris, alături de fraţii săi, unde după anul preparator la liceul Saint Louis, va fi admis, în 1887, la faimoasa Şcoală Centrală, dovedindu-se un student eminent, în admiraţia colegilor şi profesorilor, dincolo de chiar invidia lor. Avea 20 de ani şi era preocupat aproape în exclusivitate de felul „cum ar putea să întrebuinţeze mai bine pentru studii cele 24 de ore ale zilei"[10]. Chiar în primul an de studii a fost clasificat pe locul întâi, faptul conferindu-i rangul de **comisar** al Şcoalei Centrale. El este primul român comisar la această şcoală şi fratele Dinu anunţa cu mândrie tatălui această clasificaţie: „De un timp imemorial, dacă nu niciodată, nu mai a fost român comisar (14/26 iunie 1888)"[11]. Într-o scrisoare, datată Paris 9/21 decembrie 1888, Vintilă I.C. Brătianu se arăta entuziasmat de studiile sale inginereşti, urmate după voinţa tatălui său, care îşi vedea fiii pregătiţi nu pentru o carieră politică, cum în mod eronat s-ar putea crede – şi s-a crezut, în epocă, dar şi ulterior –, ci pentru o profesie mult folositoare renaşterii economice a ţării. Scria Vintilă I.C. Brătianu atunci: „Acum văd câtă dreptate ai avut să mă împingi pe calea aceasta şi rău mi-ar fi părut acum să fac altceva. Nu cred să fie ramură de ştiinţă unde să ai un câmp mai vast de lucru, lucru propriu al tău. Nu zic că literele sunt displăcute, dar găsesc că nu este atâta libertate de idei ca aici şi desigur nici atâta siguranţă în cele ce susţii"[12].

Bolnav, şi retras din viaţa politică încă din februarie 1888, Ion C. Brătianu vedea fericit ascensiunea celor trei băieţi ai săi, trimişi la studii inginereşti în Franţa. „Sunteţi cum v-am dorit – scria într-o scrisoare din 2 noiembrie 1888 – şi că o să pot zice, când voi muri, mai mult decât tatăl meu,

[9] I.G. Duca, *Vintilă Brătianu* (Decembrie 1931), în Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *Liberalii. O istorie în date, documente şi personalităţi, 1875-1947*, Editura MECTIS, Ploieşti, 1999, p. 232.
[10] Cf. George Marinescu, *op. cit.*, p. 10.
[11] *Ibidem*, p. 13.
[12] Apud *ibidem*, p. 15.

că mor fericit, căci las în urma mea copii buni în toată puterea cuvântului"[13] Adevăr şi premoniţie, deopotrivă. La şaptezeci de ani, în 1891, după o viaţă zbuciumată, pusă, fără odihnă şi fără preget, la temelia făuririi şi independenţei statului naţional român, „logofătul" Ion C. Brătianu trecea pragul acestei lumi, în casa de la Florica, care, azi, ar trebui să devină sanctuarul neamului românesc, cu pelerinaje, ca la sfintele mănăstiri, un muzeu al românilor ori de unde aceştia ar fi. „Florica – scria un contemporan cu Vintilă I.C. Brătianu – va rămâne în istoria românească ca un simbol al adevăratei vieţi de familie creatoare de energii"[14].

Diplomat-inginer al Şcoalei Centrală de Arte şi Manufacturi din Paris, Vintilă I.C. Brătianu a revenit în ţară la sfârşitul lunii martie 1891, fiind angajat, sub conducerea lui Anghel Saligny, la construcţia podului peste Dunăre de la Cernavodă, în condiţiile specifice, lipsite de confort, ale vieţii de şantier. „Anii de şcoală ai lui Vintilă Brătianu s-au scurs – consemnează un contemporan. Omul muncii şi al datoriei începe brusc viaţa de bărbat"[15]. Nici nu împlinise 24 de ani. Reprezentant al „Campagnie de Fives-Lille" din Franţa, care câştigase licitaţia pentru execuţia podului peste Dunăre, Vintilă I.C. Brătianu, cu rigoarea şi tenacitatea specifice, a depus o prestaţie remarcabilă pentru ca uzinele producătoare de furnituri din oţel „Schneider" din Creusot să le livreze la timp şi cu calităţile cerute[16]. Ulterior a primit execuţia podurilor de cale ferată peste Argeş, mai întâi, şi peste Sabar, pe ruta Bucureşti-Giurgiu, misiune onorată cu exemplar profesionalism[17].

La nici 30 de ani împliniţi, în 1897, Vintilă I.C. Brătianu a fost desemnat de către guvernul Dimitrie A. Sturdza în funcţia de director general al Regiei Monopolurilor Statului ca o recunoaştere a calităţilor sale, dovedite deja, de bun organizator şi gospodar deosebit. De fapt, de aici înainte, timp de peste trei decenii, până la trecerea sa în nefiinţă, Vintilă I.C. Brătianu va fi solicitat să ocupe înalte funcţii în administraţia de stat, de cele mai multe ori în posturi cheie pentru destinele economice ale statului român, cum a fost aceea de ministru de Finanţe, prestată timp de aproape şapte ani, în două importante etape: 19 ianuarie 1922-29 martie 1926, în guvernul prezidat de fratele său Ion I.C. Brătianu; 21 iunie 1927-9 noiembrie 1928, unde, de la 24 noiembrie 1927 după moartea fratelui său Ion I.C. Brătianu, a preluat şi preşedinţia Consiliului de Miniştri, în calitate de preşedinte ales al Partidului Naţional Liberal[18].

Precizăm că primul ministeriat al lui Vintilă I.C. Brătianu a fost la

---

[13] *Ibidem*, p. 14

[14] *Ibidem*, p. 19.

[15] *Ibidem*, p. 26. Vezi şi R. Baluescu, ***Primii ani ai carierei lui Vintilă Brătianu***, în ***Viaţa şi opera lui Vintilă I.C. Brătianu văzute de prietenii şi colaboratorii săi***, Bucureşti, 1936, p. 39-49.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, p. 35.

[18] Vezi pentru aceasta Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1995*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995, p. 88-95.

Ministerul de Război, în perioada 15 august 1916-19 iulie 1917, urmat, în perioada 19iulie 1917- 5 februarie 1918, de acela la Ministerul Materialelor de Război[19]. Ambele mandate s-au consumat într-o perioadă grea pentru ţară: declanşarea războiului împotriva Austro-Ungariei, la 15 august 1916; înfrângerile Armatei Române în acmpania anului 1916; retragerea în Moldova, cu Familia Regală şi guvernul la Iaşi; refacerea Armatei Române în prima parte a anului 1917, pe teritoriul românesc şi nu peste Nistru, cum insistase guvernul ţarist; revoluţia bolşevică (25 octombrie- 7 noiembrie 1917) şi armistiţiul de la Focşani (26 noiembrie-9 decembrie 1917), care au pulverizat pur şi simplu marile victorii ale Armatei Române din vara anului 1917 de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz ş.a.m.d. Tuturor acestora aprige încercări ministrul Vintilă I.C.Brătianu le-a făcut cu tenacitate faţă, oferind soluţii viabile şi luând decizii de importanţă cardinală[20]. De notat că, în această perioadă grea împlinise cincizeci de ani, iar soţia şi unicul fiu rămăseseră din toamna anului 1916 în teritoriul ocupat[21].

În 1936, un contemporan cu Vintilă I.C.Brătianu, inginerul R. Baiulescu - inspector general şi fost director general la C.F.R., afirma: „Nici un nume nu a fost mai cunoscut, mai răspândit şi mai reputat – de vreo 40 de ani încoace – în lumea economică, financiară şi tehnică, decât acela al lui Vintilă Brătianu. Cele mai multe din înfăptuirile mari, ce s-au realizat în ţara noastră, în ultimile cinci decenii, pe terenul economic, industrial şi financiar, se datoresc sugestiunilor, orientării şi energiei lui Vintilă Brătianu“[22]. Pentru ca unul dintre colaboratorii săi apropiaţi, din anii 1914-1930, Constant Georgescu – profesor universitar, avocat, deputat, fost secretar general al Ministerului de Industrie şi Comerţ, să afirme – şi afirmaţia acestuia nu o găsim exagerată, fiind ilustrată cu şirul multor fapte doveditoare: „Vintilă Brătianu se poate spune că a fost pentru România ceea ce Colbert a fost pentru Franţa, Cromwell pentru Anglia, Frederic Liszt pentru Germania. Epoca de la 1895 până la 1930 trebuie să-i poarte numele în istoria economică a României, pentru că a fost dominată în materie economică şi financiară de marea sa personalitate (subl. n.)[23]“.

În context, se impune precizarea că experienţa dobândită de Vintilă I.C.

---

[19] *Ibidem*, p. 76-78.

[20] Vezi pentru aceasta Vintilă I.C. Brătianu, ***Însemnări asupra ultimelor evenimente ale României***, Iaşi, 1917, p. 23, precum şi studiul nostru (în manuscris) *Vintilă I.C. Brătianu, ministru de război*, prezentat la primul simpozion „Brătienii în istoria României“, 30 septembrie 1999, de la Florica, Ştefăneşti-Argeş.

[21] Cf. *Viaţa şi opera lui Vintilă I.C. Brătianu văzute de prietenii şi colaboratorii săi...*, p. 6

[22] *Ibidem*, p. 39.

[23] *Ibidem*, p. 641. **Jean Baptiste Colbert** (1612-1683), ministru al lui Ludovic al XIV-lea, regele Franţei, a acţionat energic pentru dezvoltarea industrială a Franţei şi dezvoltarea comerţului internaţional al ţării sale; **Oliver Cromwell** (1599-1658), ca membru al Parlamentului a promovat o politică economică fermă chiar împotriva suveranului său, Regele Carol I, pe care l-a înlăturat, judecat şi condamnat la moarte, preluând puterea sub titlul de **lord protector** al Marii Britanii; **Frederic Liszt** (1789-1846), economist german, profesor la Tübingen, promotor al ideii unui comerţ prosper, cu scopul consolidării şi unificării statelor germane.

Brătianu, timp de 2 ani, 1897-1899, la conducerea Regiei Monopolurilor Statului a fost hotărâtoare pentru confirmarea viabilităţii concepţiei sale economice, financiare şi politice, numită în epocă „Prin noi înşine", dezvoltată ulterior în toate funcţiile pe care le-a ocupat în administraţia de stat sau ca deputat în Parlament, din 1903. Nu numai că „a dat acestei instituţii (Regia Monopolurilor Statului - n.n.) o organizare vie, căreia i se datoresc în cea mai mare parte progresele ce s-au făcut în ultimile patru decenii (1897-1936 n.n.)"[24], dar a asigurat, cu inovaţii remarcabile, gestionarea sării, tutunului, căilor de navigaţie etc. cu randament maxim sporind astfel „încrederea în forţele vii ale neamului şi credinţa în ascensiunea lui prin propriile-i puteri"[25]. Ulterior, peste tot a procedat la fel: ca secretar general al Ministerului de Finanţe, în anii 1901-1903; ca primar ales al Capitalei, în anii 1907-1910; ca director la Banca Naţională a României, în 1910; ca ministru de Război şi ministru al Materialelor de Război, în anii 1916-1918; dar, mai ales, ca ministru de Finanţe, în perioadele de timp deja arătate, ce au urmat făuririi României întregite în anul 1918[26].

Organizarea statului, cu instituţii temeinice bine gândite, durabile la preocupat întreaga sa viaţă pe Vintilă I.C. Brătianu. În concepţia sa statul român nu putea fi decât un stat liber, un stat absolut suveran, care trebuia ferit de orice imixtiune străină. Idealul muncii sale ca specialist şi om politic era „un popor liber dar şi bogat; un stat bogat într-o ţară bogată"[27]. Ca urmare, cum aprecia un contemporan: „Formula «Prin noi înşine» era un strigăt de alarmă adresat românilor, pentru a le trezi conştiinţa drepturilor ce au asupra bogăţiilor ţării; un protest contra acaparării bogăţiilor de către străini şi aservirii muncii naţionale de aceştia"[28]. Vintilă I.C. Brătianu susţinea că formula «Prin noi înşine» „nu avea nevoie de justificare", întrucât ea izvora „din instinctul de conservare a Neamului"[29]. Într-un discurs ţinut în Parlament la 11 februarie 1925 clama: „Noi (Partidul Naţional Liberal - n.n.) ducem o politică pe care veţi fi siliţi să o urmaţi toţi cei ce veţi veni la cârma statului după noi, – dacă aveţi suflet de român, politica pentru aşezarea economiei şi finanţelor pe baze naţionale (subl. n.)"[30].

Vintilă I.C. Brătianu avea o încredere profundă în forţele vii ale naţiunii, în capacitatea şi priceperea românilor, considerând poporul român capabil de a fi un popor de elită. Concepţia sa economică deriva ca şi concepţia sa politică

---

[24] *Ibidem*, p. 69.
[25] *Ibidem*.
[26] Vezi pentru aceasta monumentala lucrare memorialistică, citată deja, *Viaţa şi opera lui Vintilă I.C. Brătianu văzute de prietenii şi colaboratorii săi*, Bucureşti, 1936, p. 696 (Publicaţiunile Aşezământului Cultural Ion C. Brătianu, XXXII).
[27] *Ibidem*, p. 647.
[28] *Ibidem*, p. 644.
[29] *Ibidem*, p. 645.
[30] Apud *ibdem*, p. 646.

dintr-un sentiment înalt de patriotism şi de demnitate naţională. El considera că de bogăţia cu care natura a dotat, în mod atât de generos, România, de la petrol, sare, păduri la cereale şi animale, este drept şi logic să profite în primul rând, prin propria sa muncă, poporul, statul român. Într-un discurs din 1924 în Parlament, afirma: „A spune creditorilor din străinătate că nu suntem în stare să ne refacem decât prin bunăvoinţa lor, constituie o adevărată cerşetorie, care nu corespunde cu situaţiunea unui stat bogat şi independent"[31]. În fond, concepţia sa era că, în momente de criză, trebuie evitate împrumuturile de stat, întrucât condiţiile ajutorului nu pot fi decât abuzive, împovărătoare. De aceea s-a opus cu înverşunare, spre exemplu, în 1922, de a se concesiona căile ferate la străini. La fel, a protestat cu vehemenţă când Marile Puteri au vrut ca porţiunea Dunării de la Brăila la Galaţi şi porturile Dunării de Jos să fie scoase de sub administraţia românească şi trecute sub regim internaţional. „Libertatea navigaţiei Dunării – afirma Vintilă I.C. Brătianu – nu cere internaţionalizarea porturilor, ci numai a cursurilor apei, pentru ca oricine să poată naviga nestânjenit. Odată însă ce vasul ajunge la mal, acolo intră în joc dreptul statului suveran riveran"[32].

Pe drept cuvânt, profesorul universitar Ion Simionescu, membru al Academiei Române afirma: „Rar om politic mi-a fost dat să cunosc, la care ţara să rămână în toate împrejurările, icoana neştearsă către care îşi ridica privirea în fiecare zi"[33]. Iar academicianul Ludovic Mrazec nota, pe temeiul unei îndelungate colaborări cu Vintilă I.C. Brătianu în domeniul zăcămintelor de sare şi de petrol: „Structura gândirii sale era ştiinţifică. Metoda sa de a lucra era ştiinţifică, pentru cazurile cunoscute mie: adâncirea problemei, alcătuirea unui plan general şi al unui program de execuţie".

În acest context, este de remarcat vasta preocupare a lui Vintilă I.C. Brătianu pentru gestionarea bogăţiilor ţării. Ca deputat în Parlament, din 1903, a înţeles limpede valoarea „factorilor de energie" în dezvoltarea industrială a unei ţări şi a impus în 1924, Legea Minelor, prin care s-a creat o industrie română de petrol în cadrul industriei de petrol din România şi s-au naţionalizat minele de cărbuni de la Lupeni şi Petroşani. Opoziţia politică s-a manifestat cu violenţă, taxându-l pe Vintilă I.C. Brătianu ca fiind xenofob, dictator şi animat de „naţionalism economic". Aceste acuzaţii vor fi puternic amplificate, din 1927, de opoziţia naţional-ţărănistă, cu grave consecinţe asupra sănătăţii lui Vintilă I.C. Brătianu. Academicianul L. Mrazec arăta clar: „Însemnătatea universal recunoscută şi spusă a petrolului justifică larg unele din măsurile politicii de stat ce Vintilă Brătianu a căutat să imprime Legii Minelor din 1924. Ele au fost taxate de xenofobie. O greşeală şi o nedreptate. Vintilă Brătianu nu

[31] *Ibidem*, p. 636.
[32] *Ibidem*, p. 650.
[33] *Ibidem*, p. 561.

era xenofob. (...) Nici una din întreprinderile străine de petrol din ţară nu a fost stânjenită în funcţionarea ei normală (subl. n.)"[34]. Pe drept cuvânt profesorul Constan Georgescu, deja citat, se întreba: „Ce export am fi putut avea, dacă nu ar exista o industrie puternică petrol, care asigură (în 1936-n.n.) 70% din exportul ţării?"[35]. Pentru a adăuga imediat: „Fără politica (industrială-n.n.) inaugurată de Vintilă Brătianu n-am fi fost în măsură să continuăm ridicarea nivelului economic al ţării, până la a construi locomotive de drum de fier, aeroplane şi tunuri în ţară"[36].

Nu există încă – după ştiinţa noastră – un studiu profund (sau mai multe, pe domenii) privind mecanismele renaşterii economice a României întregite în anii dintre cele două războaie mondiale. Faptul acesta ar putea fi extrem de benefic azi. S-ar putea observa vigoarea concepţiei politice, economice şi financiare a României din acei ani, cuprinsă în sintagma „Prin noi înşine", şi forma concretă a acestei concepţii: echiparea industrială a ţării în toate domeniile, pe temeiul iniţiativei şi priceperii naţionale, ca victorie a capitalului românesc. Evident, în acest vast context prezenţa şi activitatea lui Vintilă I.C. Brătianu, până în anul morţii sale, 1930, nu se pot eluda. S-a spus în epocă despre el – şi faptul este adevărat – că „a păzit cu sălbăticie (comportament fanatic, sălbatic-n.n.) bogăţiile neamului de toate felurile"[37]. În politica sa industrială s-a lovit de rezistenţa marilor state industriale occidentale, care erau ameninţate să piardă debuşeurile în România. S-a căutat pe căi lăturalnice, presând asupra finanţelor statului, să-l convingă a renunţa la politica sa. N-a cedat, pentru că Vintilă I.C. Brătianu spunea adesea: „Interesele vitale ale statului nu pot fi obiect de târguieli şi transacţiuni"[38]. Într-un discurs al său din 11 februarie 1925 în Parlament, la imputarea ce i se aducea că are obiceiul „de a trânti uşile cabinetelor străine (ca şi fratele său mai mare, Ionel I.C. Brătianu la Conferinţa Păcii de la Paris din anul 1919-n.n.), a răspuns cu energie şi demnitate: „Trebuie oare, fiindcă ne permitem să spunem celor mari care sunt interesele şi drepturile noastre, să renunţăm la apărarea noastră (prin forţa economică şi financiară proprie a statului-n.n.) în aceste timpuri, de îndrumări hotărâtoare pentru viitorul Neamului, fiindcă ne-ar aduce unele greutăţi trecătoare?"[39].

Este lesne de înţeles, în acest context, gestul de ispăşire la care îndemna Nicolae Iorga, atunci când Vintilă I.C. Brătianu a trecut, în decembrie 1930 pragul acestei lumi. Un stâlp de nădejde al neamului românesc se prăbuşise prea timpuriu. Cu toate acestea, cei de atunci – ca şi noi cei de astăzi, cuprinşi

---

[34] *Ibidem*, p. 485.
[35] *Ibidem*, p. 654.
[36] *Ibidem*
[37] *Ibidem*, p. 645.
[38] *Ibidem*, p. 653.
[39] *Ibidem*.

de euforia unui fals europenism – greu au înţeles (unii nu au înţeles niciodată – nu din necunoaştere, ci din rea credinţă) că formula „Prin noi înşine" este una naţională şi nu de partid (liberal), ca expresie sintetizatoare a independenţei şi suveranităţii statului, ca pecete a identităţii noastre naţionale.

Ce ar fi devenit România, din punct de vedere economic, financiar dar şi politic dacă nu ar fi fost cel de-al doilea război mondial? Mai mult, ce ar fi devenit aceeaşi Românie întregită dacă, după al doilea război mondial, în dispreţul şi cu acordul democraţiilor occidentale prospere, nu ar fi fost azvârlită în cazanul colhozului comunist, cu vaste teritorii răpite, aflate şi astăzi sub administraţii străine? România visată de Vintilă I.C. Brătianu – o Românie prosperă sub raport economic mai întâi, nu s-a mai realizat, cum nu s-a mai realizat, după război, nici unitatea naţional-statală a românilor. Deşi neamul Brătienilor nu s-a stins încă, un Ionel I.C. Brătianu sau un Vintilă I.C. Brătianu sunt de aşteptat să răsară din rândurile generaţiilor ce vor veni, fiindcă doctrina şi concepţiile subsumate formulei „Prin noi înşine" nu au fost create pentru un timp efemer, ci pentru eternitate.

Să închidem această evocare, citând, din nou, din Nicolae Iorga: „Vintilă Brătianu a fost, în acelaşi timp cu noi toţi, un credincios nu fanatic, ci sălbatic, al neamului din care făcea parte şi căruia i-a închinat până la sfârşit, peste greşelile de care suntem capabili, toate puterile lui (...) **Îndărătnicia lui, sfânta lui îndărătnicie, a fost o chezăşie de biruinţă** (subl. n.)"[40]. Vorba latinilor: *Labor improbus omnia vincit* (Munca dârză învinge toate).

[40] Vintilă Brătianu, *Culegere de articole şi discursuri privitoare la viaţa şi opera sa*, Ploieşti, 1931, p. 27.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

RECUNOŞTINŢĂ FAŢĂ DE „EROII“ DIVIZIEI 3 INFANTERIE CĂZUŢI ÎN LUPTA CU LEGIONARII, ÎN BUCUREŞTI

CORNEL ŢUCĂ

Pentru a înţelege sensul exact al prezentei comunicări, trebuie să fac o scurtă trecere în revistă a participării Diviziei 3 Infanterie la înăbuşirea „rebeliunii legionare“ din Bucureşti. Cauzele izbucnirii acesteia, desfăşurarea in ansamblu, precum şi rezultatul final este bine cunoscut de cei prezenţi. Amintesc doar faptul că, încă de la venirea lui la putere, generalul I. Antonescu a adus imediat din Moldova în Bucureşti unităţile Diviziei 3 Infanterie, comandate de general Boiţeanu Ioan, Divizie al cărui comandant a fost în perioada 1934-1938 şi pe loialitatea căreia conta în totalitate. Acţiunea militară de „înăbuşire a rebeliunii“ a fost declanşată în Bucureşti în seara zilei de 20 ianuarie 1941, ora 21,00. Ordinul telefonic al Comandamentului Militar al Capitalei prevedea: „companiile de alarmă ale regimentelor să fie gata să intervină la primul ordin“. Gravitatea situaţiei a impus peste 20 de minute primirea de către divizie a unui nou ordin: „toate unităţile să fie gata să intervină în misiunea respectivă, pentru menţinerea ordinei în Capitală“[1]. Conform planurilor de alarmă şi asigurarea ordinei, precum şi ordinelor primite din partea generalului Ion Antonescu şi a noului comandant al Comenduirii Capitalei, generalul Sănătescu, unităţile diviziei au luat parte activă – în intervalul 21-23 ianuarie 1941 – la înăbuşirea rebeliunii legionare din Bucureşti. Funcţie de ordinele primite, unităţile diviziei au luat parte activă la luptele duse cu rebelii legionari la: cazarma gardienilor publici, Palatul Telefoanelor, Sediul Legiunii din strada Romei, Siguranţa Generală şi Piaţa Amzei.

De asemenea, în acelaşi interval de timp, unităţile diviziei au asigurat paza şi menţinut ordinea în zona: Consiliului de Miniştri, Ministerului de Interne, Societăţii de Radiodifuziune, Patriarhiei, Institutului de Medicină Militară, Gara de Nord, Atelierele Griviţa şi pieţelor: Pache Protopopescu, Moşilor, Carol I etc. Practic, prin patrule sau detaşamente speciale, s-a

[1] *Arhivele Militare Române*, Fond nr. 508, dosar nr. 44, f. 161.

intervenit în toată capitala. Acțiunea diviziei a avut momente de un rar dramatism, au fost „lupte de stradă" deosebit de aprige și încheiate – din păcate – cu morți și răniți. În aceste zile de aprige încleștări, Divizia 3 Infanterie s-a înregistrat cu 16 morți (un ofițer, doi subofițeri și 13 trupă – vezi anexa nr. 1) și 114 răniți (5 ofițeri, 11 subofițeri și 98 trupă)[2]. Amintesc doar numele medicului căpitan Ionescu Marin, plutonierului T.R. Marinescu Anghel și sergentului-major Vasilu Dumitru morți în aceste „lupte", dar și ale căpitanilor Druc Victor, Domițian Radu, Stoenescu Eugen și Zgâbea Constantin răniți grav în aceste zile.

Încercarea de preluare a puterii de către legionari a fost lichidată în cursul zilei de 23 ianuarie 1941 de către armată. În seara zilei a fost emis de către „Conducătorul Statului Român, general I. Antonescu" următorul ordin de zi către armată: „Țara Românească a trecut în ultimele zile printr-o teroare nemaipomenită... Înstrăinați cu sufletul de tot ceea ce acest neam are mai scump, cete de nemernici și destrăbălați au dorit să ia Conducerea Statului. Contra acestui dușman intern v-am chemat să apărați Statul și Instituțiile lui.

În mai puțin de 24 ore, cu vrednicia, cu abnegația și cu sângele vostru, Țara a reintrat în ordine. Ați păstrat sufletul curat și iubitor de Țară al glorioșilor voștri înaintași. Nu a-ți dat ascultare uneltirilor, șoaptelor și îndrumărilor care au trecut din ureche în ureche. **Ați rămas credincioși mie, Regelui și șefilor voștri.** Cinste Vouă!... Țara vă este recunoscătoare. Eu mai mult ca oricare altul, fiindcă în Stat, cu orice sacrificiu – și m-am ținut de cuvânt – jurasem să păstrez ordinea"[3].

Au urmat pentru trupele diviziei zile de veghe la menținerea pazei instituțiilor de stat și supravegherea permanentă a ordinii publice din București. Însă nici jertfa celor căzuți nu a fost dată uitării. Generalul Antonescu a ținut să organizeze o ceremonie deosebită pentru înmormântarea cu onoruri a eroilor militari căzuți în lupta cu legionarii. În ziua de 28 ianuarie 1941, în Piața Victoriei au fost depuse sicriile celor căzuți în acele zile. Pentru a le da un ultim onor a fost constituit special și adus în piață un detașament militar mixt româno-german. Nu trebuie să trecem ușor peste semnificația prezenței soldaților germani la această ceremonie. Generalul Antonescu ținând să arate astfel sprijinul total primit din partea armatei germane în acțiunea de reprimare a rebeliunii.

După serviciul divin efectuat de un sobor de prelați militari și civili, a luat cuvântul generalul Pantazi, subsecretarul de stat al S.S.A.U., care a preaslăvit „vitejia și sacrificiul celor morți" și a dat citire decretului regal de decorare post mortem a eroilor căzuți la datorie. Căpitanul medic Ionescu Marin a fost decorat cu ordinul „Steaua României", cu Spade, în gradul de

---

[2] *Ibidem*, f. 167 și 171.
[3] *Ibidem*, f. 165.

cavaler şi Panglică de „Virtute Militară", iar ceilalţi cu medalia „Virtutea Militară de Război, clasa a II-a".

Solemnitatea a fost încheiată de detaşamentul mixt, care a „defilat prin faţa sicriilor". Apoi „sicriile au fost transportate cu maşini la Cimitirul Ghencea, unde a avut loc înhumarea"[4]. Numai sicriul căpitanului medic Ionescu Marin a fost transportat în localitatea natală: Găvana, de lângă Piteşti (atunci) şi înhumat în cimitirul acesteia.

Pentru Antonescu recunoştinţa faţă de cei ce plătiseră cu viaţa şi cu sângele lor sau se distinseseră prin curajul şi abnegaţia dovedite în zilele dramatice ale lui ianuarie 1941 nu a rămas dată uitării. El a ţinut să arate ţării întregi că, împreună şi cu regele Mihai, nu au uitat sacrificiul eroilor militari ai acelor zile de cumplite încercări. Pentru loialitatea şi curajul dovedit, comandantul Diviziei 3 Infanterie, generalul Boiţeanu Ioan a fost mutat în funcţia de secretar general al Ministerului Apărării, iar în locul lui a fost numit comandant generalul Ilie Şteflea (10 februarie 1941).

Solemnitatea de recunoştinţă faţă de eroii căzuţi sau răniţi în luptă, cât şi faţă de cei ce dovediseră un curaj deosebit s-a desfăşurat în Piaţa Victoriei din Bucureşti, în ziua de 25 martie 1941. A fost considerată de Rege, generalul Antonescu, conducerea militară şi politică ca: „solemnitatea decorării ostaşilor care şi-au făcut datoria cu ocazia dureroaselor tulburări din zilele de 21-23 ianuarie, precum şi (de) distribuirea ajutoarelor acordate familiilor celor căzuţi". S-a dorit a fi „o manifestare de adâncă valoare morală şi naţională, din care (să) se desprindă legătura sufletească, firească, ce există între armată şi naţiune"[5]. A fost ziua în care „Regele, prin Conducătorul Statului, a cinstit memoria celor căzuţi decorându-i Post mortem a distins pe cei răniţi cu diferite ordine şi au fost răsplătiţi cu ajutoare date benevol de întreaga obşte familiilor lor îndoliate"[6].

La această solemnitate a participat generalul Antonescu, conducerea militară, familiile celor morţi la datorie, răniţii şi populaţia Capitalei. Pentru onorul militar a fost constituit, din unităţile garnizoanei Bucureşti şi Diviziei 3 Infanterie, un impresionant bloc militar de paradă. Comanda paradei militare a fost încredinţată, nu întâmplător, comandantului Diviziei 3 Infanterie.

Solemnitatea a fost deschisă, prin cuvântul său, de către ministrul Apărării Naţionale, generalul Iacobici Iosif, care a subliniat: „Grele au fost sacrificiile impuse României, dar şi mai grele sunt suferinţele morale ce le-a îndurat **Naţia**, şi îndeosebi **Armata**, care, dornică de a-şi face datoria, a trebuit să asiste în vara şi toamna anului trecut, la năruirea graniţelor, cu pumnii încleştaţi, dar cu arma la picior. Pentru ca paharul suferinţelor să fie golit până

---

[4] *Ibidem*, f. 167.
[5] *Ibidem*, f. 169.
[6] *Ibidem*.

la fund, începutul acestui an ne-a mai adus cea mai dureroasă din probele ce i se pune unei armate: de a interveni cu forţa contra unor fraţi rătăciţi. /.../ Armata a pierdut 5 ofiţeri, 9 subofiţeri şi 53 trupă morţi /.../.

Ne-am adunat aici, ca să evocăm... memoria celor căzuţi la datorie şi să cinstim, din ordinul... Conducătorul Statului în mod deosebit pe cei răniţi, precum şi pe cei 138 de ofiţeri, 74 subofiţeri şi 717 trupă ce s-au distins (în) îndeplinirea datoriei. Ziua de azi devine astfel... zi de slavă a datoriei îndeplinite, o serbare de o rară valoare morală /.../.

Serbarea de azi i-a astfel caracterul unei înfrăţiri între naţiune şi Armată /.../.

Cum recunoaşterea meritului este cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea spiritului de jertfă ce trebuie să caracterizeze Armata, mă simt obligat a mulţumi din inimă tuturor donatorilor, nu numai în numele celor ajutaţi şi recompensaţi, dar şi în numele întregii Armate Române"[7].

Generalul Iacobici a dat citire apoi, Decretului regal privind:

– „Decorarea cu «Virtutea Militară» de Război, Post Mortem, a tuturor celor care au căzut cu ocazia rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941.

– Decorarea cu «Virtutea Militară» de Pace a ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei care au fost răniţi sau au luptat cu curaj în acţiunile contra rebelilor". Cuvântarea a continuat prin citirea hotărârii generalului Ion Antonescu referitoare la întrebuinţarea fondurilor adunate:

„– Să se acorde câte o primă în bani de 20.000 lei şi câte două pogoane de pământ arabil, în plină proprietate, familiilor, soţie, copii sau părinţii, celor căzuţi la datorie; precum şi răniţilor rămaşi infirmi. Orăşenilor, după cererea lor, echivalentul în bani, pentru închegarea unui comerţ. Totodată să se depună câte 50.000 lei pentru fiecare copil; bani cu care, la timpul său, să-şi poată înjgheba o gospodărie.

– Să se dea tuturor răniţilor o primă în bani de câte 20.000 lei, celor de la sate, în plus, câte o pereche de boi şi câte un plug şi celor de la oraş echivalentul în bani"[8].

A urmat la cuvânt Conducătorul Statului, generalul Ion Antonescu, care a ţinut să se adreseze personal celor prezenţi. El a subliniat faptul că: „Regele şi cu Nobila Sa Mamă, Ţara cu Mine Generalism şi Armata se înclină astăzi cu respect şi cu pietate în faţa celor care au murit să cumpănească şi fără să şovăiască pentru **Ţară** şi pentru Rege... pentru ordine şi pentru linişte, pentru libertate şi pentru proprietate.

Regele şi **Ţara,** guvernul şi cu Mine, au îngenunchiat şi astăzi pe mormintele lor, fiindcă, acei ce mor la datorie sunt şi rămân, alături de icoanele noastre, sfinte icoane luminoase ale Patriei /.../.

---

[7] *Ibidem*, f. 169-170.

[8] *Ibidem*, f. 170.

Regele, prin mine, cinsteşte şi răsplăteşte astăzi pe soldaţii săi... cu răsplata vrednicului /.../.

Iar poporul, întotdeauna recunoscător, răsplăteşte cu recunoştinţa lui şi ajută astăzi cu dania lui necerută şi neimpusă, pe acei fraţi îndureraţi şi cerniţi, care plătind, prin părinţii, prin copii, prin fraţii, prin soţii lor, tributul lor de sânge şi suferinţă pentru salvarea şi ridicarea Neamului, au plătit propriul lor tribut.

Primiţi, mândre dureri, darul pe care Naţiunea ni-l face astăzi, nu ca o răsplată pentru morţii voştri, ci, ca o înfierare şi mustrare veşnică a acelor cari, trăgând în copii, în părinţii, în fraţii şi soţii voştri, au tras în propria lor familie şi Patrie.

Să ştiţi şi să nu uitaţi, să ştie toţi şi să nu uite nimeni, că Regele răsplăteşte şi Poporul pedepseşte /.../.

În drumul către veşnicie şi în lupta pentru înfrăţirea şi pentru întregire, Naţia, fără să cântărească şi fără să şovăiască, a semănat nenumăraţi martiri şi eroi în mersul ei istovitor, dar izbăvitor, către culmile de apoteoză, către care o duce greu, dar sigur, chinuitor, dar înălţător, şi destinul şi dreptul şi străduinţa şi puterea /.../. Nici svârcolirile, nici sălbăticiunile, nici falsificările îndrăzneţilor nu ne intimidează. Acei ce au reînviat în lumea de azi, în raporturile lor cu acei lipsiţi de apărare, teroarea şi sălbăticia barbară a lumii de altădată, vor fi să fie singuri, înfieraţi de contemporani şi pedepsiţi de istorie după cum merită.

Eu m-am înclinat în faţa unei situaţii găsite. Împreună cu poporul nu am acceptat-o ca definitivă şi nici nu o vom accepta-o niciodată.

Nu va fi linişte în acest colţ al Europei şi nu va fi dreptate în lume, cât timp nu se va face, sau nu îşi va face dreptate Poporul Român. Şi se va face!. Acest lucru îl afirmă prin Mine şi odată cu Mine toţi acei care au vieţi de jertfit /.../.

Fiindcă Poporul Român este gata de toate jertfele, dar aşteaptă să i se înţeleagă jertfele şi ştie să respecte onoarea, dar aşteaptă să i se respecte onoarea"[9].

În continuarea solemnităţii, secretarul general al ministerului Apărării, generalul Boiţeanu Ioan – fostul comandant al Diviziei 3 Infanterie din perioada înăbuşirii rebeliunii legionare – a dat citire decretului regal de decorare „cu diferite ordine pe ostaşii răniţi şi pe cei care s-au distins".

În acest timp „ofiţerii delegaţi au aşezat pe piepturile ostaşilor decoraţiile". Solemnitatea decorării încheiate, a luat cuvântul comandantul Garnizoanei Bucureşti, generalul Niculescu Cociu, care „a citit lista familiilor celor morţi la datorie, precum şi a ostaşilor răniţi. Toţi, pe rând, au „trecut prin faţa domnului general Ion Antonescu, care le-a înmânat plicurile cu sumele

---

[9] *Ibidem*, f. 170-171.

începând de la 20.000 lei. Celor de la sate, care li s-au dat pluguri, le-au luat în primire, deoarece plugurile erau aranjate în Piaţa Victoriei"[10].

Solemnitatea a fost încheiată prin defilarea blocului de paradă şi a fanfarelor militare reunite.

Anexa nr. 1: Lista eroilor Diviziei 3 Infanterie

– Căpitan medic: Ionescu Marin

– Plutonier T.R.: Marinescu Anghel

– Sergent major: Vasile I. Dumitru

– Sergenţii: Burcea Ştefan, Gancea Pavel, Dogaru Ilie

– Caporal: Mărgineanu Gheorghe

– Fruntaşii: Oprea Ioan, Grigorescu Ioan

– Soldaţii: Soare Ioan, Gane Ioan, Dinescu Ioan, Voicu Sandu, Torcatu Dumitru, Vasile Ştefan, Ştefănescu Constantin.

[10] *Ibidem*, f. 17-172.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

BOMBARDAMENTUL DE LA 1 AUGUST 1943 ŞI EFECTELE SALE ÎN JUDEŢUL ARGEŞ

ALIN CALOPEREANU

În cadrul Conferinţei de la Casablanca (14-23 ianuarie 1943), preşedintele american Roosevelt, prim-ministrul britanic Winston Churchill şi Comitetul Unificat al Şefilor de Stat Major au convenit, între altele, executarea unei operaţiuni aeriene de amploare, „Tidal Wave“, îndreptată împotriva zonei petroliere Valea Prahovei, cea mai importantă sursă de ţiţei natural de care dispunea Axa[1].

În România primele informaţii privitoare la bombardamentul ce se pregătea ajung abia la sfârşitul lunii iulie. Astfel, în Nota 2241 din 28 iulie 1943 a Secţiei a II-a, biroul 1 din cadrul Statului Major al Aerului se spunea că un informator din Turcia, cu relaţii în cercurile diplomatice aliate, care anunţă că în curând trebuie aşteptat un atac împotriva zonei petroliere din România (informaţia fusese aflată de la „un englez din ambasada britanică din Istambul“, care nu a precizat motivele pentru care bombardamentul nu a avut loc deja, deşi „existau posibilităţile tehnice“[2]. Serviciul Secret de Informaţii confirmă informaţia, dintr-o altă sursă, care preciza că americanii intenţionează să bombardeze în curând Valea Prahovei[3]. Întrucât aceste informaţii s-au dovedit reale, iar prima informaţie primită spunea că „se pregăteşte şi bombardarea Constanţei, între 7-15 august“, se aştepta ca şi această informaţie să fie reală, fapt ce a dus la adoptarea unor măsuri de atenţie sporită după cum aflăm din Nota 2429 din 7 august 1943 a aceluiaşi birou al Secţiei a II-a din cadrul Statului Major al Aerului[4].

Celebra misiune „Tidal Wave“ („Valul Nimicitor“) a fost declanşată în ziua de 1 august 1943, aducând cu sine câteva elemente de tactică folosite pentru prima oară în atacurile aliate în Europa. Putem vorbi chiar de câteva recorduri pentru acea dată în ceea ce priveşte executarea atacului şi anume: cel

---

[1] Aurel Pentelescu, *Duminica Neagră a Ploieştiului*, în Revista „Top Gun“, anul II, nr. 1, februarie 1999.
[2] Arhivele Militare Române, fond 5476, dosar 526, fila 426.
[3] *Ibidem*, fila 427.
[4] *Ibidem*, fila 433.

mai lung drum parcurs de o formaţie de bombardiere (1800 km cu o durată a misiunii de 11 ore şi 16 minute) cu 1500 kg bombe/avion[5], atacarea pentru prima dată a unui obiectiv apărat de Artileria Antiaeriană la joasă înălţime în Europa[6].

Datorită noii tactici de atac la joasă altitudine, au fost întrebuinţate şi alte formaţii decât cele uzitate anterior în atacurile aeriene americane. S-a renunţat, cel puţin în regiunea obiectivelor la efectul propriu-zis al atacurilor de mare amploare americane, care se bazau pe menţinerea sub orice condiţie a zborului în mari formaţii cu siguranţă de foc reciprocă (cum se întâmplase în cazul zborurilor la mare înălţime executate până în acel moment). S-a renunţat la formaţia de tip „Squadron", înlocuind-o cu „Formaţia-Secţiune", care urma să se desfăşoare şi să acţioneze, în special în regiunea obiectivelor. În fiecare Secţiune s-au întrunit ca unităţi de atac „Elemente" compuse din 3-4 avioane, care la începerea zborului razant acţionează pe cont propriu şi cărora li se repartizează pentru atac un complex de obiective comune. Noua tactică de atac şi în special zborul comun al elementelor a fost exersată zilnic, timp de aproximativ o săptămână înaintea atacului (la aceste zboruri n-au luat parte gradele inferioare din cadrul echipajelor). Ca mare unitate tactică rămânea Grupul, care păstra formaţia de zbor strânsă. Pentru apărarea împotriva unor eventuale atacuri de vânătoare s-a menţinut formaţia de grup „Lead-Low-High" (zbor la diverse înălţimi), la care totuşi unitatea care zbura la aceeaşi înălţime nu a fost reprezentată printr-un Squadron, ci printr-o Secţiune[7].

Pentru executarea atacului au fost folosite 5 Grupuri de Aviaţie Americane, care făceau parte din Armatele 8 şi 9 Aeriene, dar care acţionau în folosul Armatei 9 Aeriene Americane. Grupurile dotate cu avioane de tipul „B.24 Liberator", aveau efective şi misiuni diferite, după cum urmează: Grupul 376 (comandat de colonel K. Compton) - 24 avioane, Grupul 93 (comandat de colonel A. Baker) - 33 avioane, Grupul 98 (comandat de colonel Kane „Killer") - 40 avioane, Grupul 44 (comandat de colonel Leon Johnson) - 35 avioane şi Grupul 389 (comandat de colonel Jack Wood)[8]. Primele 4 Grupuri aveau drept ţintă rafinăriile şi instalaţiile din Ploieşti şi din zona limitrofă, iar Grupul 389 a avut drept ţintă rafinăriile şi instalaţiile din zona Câmpina.

După cum am amintit deja, declanşarea atacului din zbor razant, a reprezentat o noutate pentru toate unităţile participante. Începând cu 23 iulie 1943 toate unităţile participante au executat zboruri de antrenament în care au fost vizate însuşirea noii formaţii şi zborul razant. Vizoarele de lansare au fost special concepute pentru executarea bombardamentului din zbor razant. În timpul exerciţiilor a fost specificată înălţimea coşurilor fabricilor din zona de

[5] Idem, d. 525, fila 78-80.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem*, fila 4-12.
[8] *Ibidem.*

acţiune[9]. În decizia ca atacul să se dea la mică înălţime s-a contat pe unităţi antiaeriene mult mai uşoare în regiunea obiectivelor, voind să le împiedice simţitor acţiunea lor prin zboruri joase şi prin acţiunea armelor de bord. S-a crezut că prin înălţimea de zbor joasă, neaşteptată, în regiunea obiectivelor, să inducă în eroare şi să anihileze aviaţia de vânătoare. Tot prin executarea zborului la mică înălţime se urmărea mărirea preciziei de lovire a bombelor lansate. Au fost luate în considerare şi greutăţile relativ la întrebuinţarea avionului „B.24 Liberator" căruia îi lipseau maniabilitatea, viteză prea mică pentru evitarea Antiaerienei calibru uşoară, blindaj insuficient, protecţie insuficientă a echipajului; dar s-a mizat până la urmă pe precizia mai mare a bombardamentului, opoziţia neglijabilă a Artileriei Antiaeriene calibru mic, păcălirea aviaţiei de vânătoare, cruţarea civililor[10]. După cum vom vedea, decizia de a executa atacul la joasă înălţime va fi fatală multor aviatori americani.

Conform Ordinului de operaţii al Grupului 389, în dimineaţa zilei de 01 august 1943, ora 6 (ora Bucureştiului) a început decolarea de pe sistemul aerodromurilor Benghasi-Berka. Secţiunile conducătoare s-au întâlnit în jurul orei 8,30 în regiunea de adunare (sectorul de coastă lung de 70 km al traseului de zbor Benghazi-Briana-Focra) la o înălţime de circa 1500 m. La 200 km Nord de Benghazi a început înălţarea înceată a formaţiilor astfel că la traversarea Insulei Corfu (11,47) au atins înălţimea de 3000 m. Cea mai mare înălţime (5000 m) a fost atinsă la 12,30 în apropierea lacurilor Ochrida şi Presba. Din acest punct a început coborârea, traversând Dunărea la o înălţime de 3000 m. De la Piteşti s-a zburat la înălţimea atacului până la „Iniţial Point" Ploieşti, de unde elementele au acţionat pe cont propriu. Punctul de adunare pentru zborul de înapoiere: Balta Potelul. În documentele capturate întâlnim o hartă cu însemnarea traiectului de zbor cu 11 fotografii ale terenului: Vârful sudic al insulei Corfu (11,47), Strâmtoarea maritimă din Vârful de N-E al Insulei Corfu, Vârful Continentului, Trecerea peste oraşul Karitza, trecerea pe lângă muntele Karadzika, trecerea peste Dunăre, între Skoplie şi Veles, trecerea peste Craiova şi trecerea peste Ploieşti. După atacul propriu-zis, traiectul de zbor a fost: Balta Potelul-Dunăre (3000 m)-Berkovista-Colţul sudic al Insulei Corfu-Tocra-Regiunea Berghazi.

Terenurile de aterizare repartizate erau: Grupul 93 Terria, Grupul 376 Berka, Grupul 98-Lete, Grupul 44 Benina etc. Pentru orice eventualitate se mai pregătiseră aerodromurile: Cairo West, Lydda, St. Lean, Nicosia şi o listă a aerodromurilor turceşti, dar numai în caz de strictă necesitate[11].

Pe teritoriul naţional, în zona Calafat-Bistreţul sunt semnalate la 12,40

---

[9] *Ibidem*, fila 48-52.
[10] *Ibidem*, fila 78-80.
[11] *Ibidem*, fila 4-12.

100 avioane. Primul val a fost semnalat de postul de pândă Măceşul (Dolj), 48 avioane, pe direcţia N-E la o altitudine de 1000 m. Acest val a fost ulterior semnalat de P.P. Slatina. Al doilea val anunţat la 13,38 de P.P. Călina (Vâlcea) cu direcţia V-E. Primul val urmează ruta comunicată de postul Măceşul, Slatina, Piteşti atinge liziera de Vest a Bucureştiului, după care se îndreaptă spre Ploieşti. Antiaeriana din Bucureşti deschide focul dar fără rezultate. O parte din avioanele acestui val, au fost ulterior semnalate în regiunea Giurgiu. Al doilea val urmează ruta: 15 km N Slatina-Piteşti-Găieşti-Ploieşti-Câmpina-Târgovişte[12].

Atacul asupra Ploieştiului a avut loc între 13,49-16,16. La 13,15 se dăduse „Atenţie mărită pentru unităţile de Artilerie Antiaeriană" iar la 13,15 s-a dat „Alarma pentru baterii şi oraş". Baloanele de protecţie au fost înălţate la altitudinea de 2000 m la ora 13,45[13].

De fapt atacul asupra Ploieştiului a fost executat în 3 valuri (2 dinspre Sud de Ploieşti şi un val dinspre Vest de Ploieşti), iar Câmpina a fost atacată într-un singur val[14].

Obiectivele vizate erau în general obiective militare şi în special rafinăriile. Concluzia rezultatelor obţinute de atacul american asupra zonei petroliere sunt următoarele: s-a pierdut 45% din capacitatea totală de distilare (anterior se folosea 50% din capacitate, ceea ce înseamnă o rezervă de 5%). Din capacitatea totală de cracare s-a pierdut 40% (faţă de capacitatea utilizată anterior, pierdut 15%)[15].

Pierderile americanilor deasupra României se cifrează la 32 avioane (întâlnim surse plecând de la 27 avioane,[16] până la pierderi totale de 53 avioane[17]). Considerăm că cifra de 32 avioane este mai apropiată de adevăr, deoarece prizonierii americani declară că pe drum au mai căzut câteva avioane, iar din nota informativă bulgară, pe drumul de întoarcere au avut loc atacuri sporadice în Bulgaria, iar la intervenţia aviaţiei de vânătoare bulgare au mai fost pierdute 4 avioane etc.[18].

Într-o situaţie întâlnim 36 avioane (4 probabile) americane doborâte din care unul reparabil în 2 luni şi jumătate la Uzinele I.A.R., din care 8 avioane doborâte de aviaţia română, 12 de aviaţia germană şi 15 de artileria antiaeriană şi baloanele de protecţie. Din această situaţie rezultă că germanii au pierdut: 2 morţi din cadrul unităţilor de aviaţie, 4 morţi şi 25 la unităţile de Artlierie Antiaeriană, 1 rănit la unităţile de ceaţă, 2 morţi şi 45 răniţi la unităţile de

[12] *Ibidem*, fila 158-166.
[13] *Ibidem*
[14] *Ibidem*
[15] *Ibidem*, fila 167-175
[16] *Ibidem*, fila 123.
[17] Aurel Pentelescu, *op. cit.*
[18] Arhivele Militare Române, fond 5476, dosar 525, fila 123.

Apărare pasivă şi pompieri; românii au pierdut în zona obiectivului 1 mort, 1 rănit la unităţile de aviaţie, 10 morţi şi 25 răniţi la unităţile de Artilerie Antiaeriană. Unităţile române au pierdut 1 avion „Me-110" şi 1 avion „I.A.R. 80" distruse; 1 avion „I.A.R.80" şi 1 avion „Me-109" aterizate forţat (recuperabile). Germanii au pierdut 2 „Me-110" şi 1 „Me-109" distruse şi 5 „Me-110" şi 4 „Me-109" avariate,[19] (deşi am dat situaţia care prezintă cifra de 36 avioane americane doborâte pe teritoriul român, ulterior au fost numărate numai 32 epave). Americanii au pierdut în România 105 morţi şi 70 răniţi. Unităţile române şi germane au făcut 64 respectiv 46 prizonieri (ulterior şi prizonierii capturaţi de germani au fost predaţi autorităţilor române)[20].

După cum spune şi titlul lucrării de faţă, atenţia principală în cazul pagubelor se va îndrepta asupra judeţului Argeş, deşi pierderile suferite de acest judeţ sunt incomparabil mai mici decât cele din judeţul Prahova (de exemplu în Ploieşti au fost 95 morţi şi 194 răniţi, în Câmpina 6 morţi şi 14 răniţi etc.).

După cum am amintit anterior, coborârea avioanelor la înălţimea de atac s-a făcut în zona oraşului Piteşti. Deşi pare incredibil, în documentele centrale nu am întâlnit informaţii potrivit cărora oraşul Piteşti ar fi fost apărat măcar cu o baterie de artilerie antiaeriană. Într-un tabel cu alarmele aeriene de pe teritoriul României cu ocazia atacului din 1 august 1943, nici măcar o localitate din judeţul Argeş nu a fost alarmată. Înclinăm totuşi să credem că nu au fost consemnate alarmele aeriene din judeţ, nu au fost anunţate, deoarece în nota informatorului din Argeş nr. 678 din 12 august 1943 nu este consemnată nici o problemă în ceea ce priveşte alarmarea[21].

Deşi, în anchetele efectuate în rândul prizonierilor, s-a declarat că atacul a încercat să protejeze cât mai mult populaţia civilă, mai ales pe drumul de întoarcere de la obiectiv, au fost bombardate numeroase localităţi fără nici un interes strategic pentru aliaţi.

Şi în judeţul Argeş au existat numeroase astfel de cazuri din care amintim: Bombardament asupra gării Stolnici (2 magazii incendiate şi calea ferată distrusă pe o lungime de 50 m); Explozia unor bombe lângă gara Burdea care au acoperit cu pământ calea ferată pe o lungime de 200 m; în comuna Rociu au fost lansate bombe care au distrus case şi au avariat alte 2 case.

Deasupra unor localităţi din Argeş, au fost lansate bombe, dar din fericire nu au mai făcut alte pagube; Gara Rociu (5 bombe) Gara Slobozia (3 bombe), Gara Inoteşti (2 bombe), Gara Rădeşti (2 bombe) etc.[22].

Din nota informatorului din Argeş nr. 678/12 august 1943 adresată Statului Major al Aerului, au fost completate datele din prima situaţie înaintată,

---

[19] *Ibidem*, fila 167-179.
[20] *Ibidem*, fila 40.
[21] *Ibidem*, fila 11.
[22] *Ibidem*, fila 193.

după cum urmează:

În Piteşti a explodat o bombă incendiară lângă Manutanţa Garnizoanei, către Pădurea Trivale, dare care nu a făcut pagube.

Gara Stolnici a fost bombardată fiind indendiate 2 magazii cu turte de floarea soarelui, avariate: Oficiul P.T.T., 2 case, 2 boi ucişi şi 11 vagoane de marfă. Linia ferată a fost distrusă pe o lungime de 50 m, la 200 m de Podul peste Vedea. Soldatul care făcea de pază la pod a fost rănit. Din echipa sosită pentru demontarea bombelor neexplodate au mai fost omorâţi 2 soldaţi şi un maior care călătorea cu trenul de la Craiova la Bucureşti şi care a coborât, circulaţia fiind oprită, şi s-a dus la locul unde se făcea demontarea.

În comuna Hârseşti au fost lansate bombe incendiare şi explozive cu întârziere, care au făcut câteva victime (2 morţi şi 3 răniţi) şi au distrus 130 m.l. de linie. În comuna Rociu, bombele căzute au făcut câţiva răniţi dar din echipa sosită pentru demontarea bombelor neexplodate (elevi ai Şcolii de Subofiţeri de Geniu Găieşti) 2 elevi au fost ucişi şi alţii răniţi.

Pe proprietatea domnului Gheorghe Brătianu din comuna Răteşti şi comuna Căteasca au fost rănite numai vite.

Bombe au mai fost lansate şi în comunele Cornăţel, Buzoieşti, Ioneşti şi Vulpeşti, fără pagube notabile. De remarcat că în comuna Buzoieşti au fost lansate pachete cu plăci şi tuburi incendiare[23].

În total în judeţul Argeş s-au înregistrat pagube de peste 5.000.000 lei în urma bombardamentului de la 1 august 1943[24].

De fapt atacul aerian de la 1 august 1943 nu şi-a atins scopurile, iar pentru forţele armate române din apărarea teritorială a fost primul examen din multele pe care le va avea de dat. În urma acestui atac s-au descoperit şi s-au remediat o parte din problemele Serviciului de Pază şi Pândă, precum s-a constatat şi slaba pregătire a populaţiei în cazul măsurilor de Apărare Pasivă (de exemplu la Câmpina o parte dintre răniţi nu s-au adăpostit sau au ieşit din adăposturi pentru a privi bombardamentul)[25]. Insuficienţa mijloacelor de Apărare Pasivă şi de Pompieri şi-a spus cuvântul, astfel că Secţiile de Pompieri de la Piteşti şi Câmpulung au fost trimise la Târgovişte pentru a ajuta la stingerea incendiilor de la Bucşani[26].

Tot cu ocazia bombardamentului de la 1 august 1943 s-a constatat că este nevoie de completarea sistemului de pândă radio pe aliniamentul Curtea de Argeş - Piteşti - Roşiorii de Vede - Zimnicea, deziderat supus aprobării mareşalului în şedinţa de colaborare la care a luat parte şi Comandamentul Aero German în România, hotărându-se ca, Comandamentul Aero German să

---

[23] *Ibidem*, fila 11.
[24] *Ibidem*, fila 324-325.
[25] Idem, d. 573, fila 323.
[26] Idem, d. 525, fila 198.

treacă la instalarea liniei respective[27].

În decursul bombardamentelor aliate asupra principalului furnizor de combustibil al Axei, jud. Argeş a reprezentat o veritabilă poartă în calea raidurilor aeriene, locuitorii fiind în permanenţă ameninţaţi de atacurile din ce în ce mai dese împotriva României.

27 Idem, d. 673, fila 327.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PARTICIPAREA DIVIZIEI 3 INFANTERIE DIN PITEŞTI LA MANEVRELE DE LA CINCU DIN TOAMNA ANULUI 1943

CORNEL CARP

În vara anului 1943, bătălia de la Kursk-Ohrel desăvârşea marea cotitură în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial pe principalul teatru de operaţiuni militare din Europa, marcând falimentul strategiei ofensive germane şi trecerea definitivă a iniţiativei strategice în mâinile Înaltului comandament sovietic. Contraofensiva declanşată de Armata Roşie în zona Kursk-Ohrel s-a transformat apoi într-o ofensivă generalizată ale cărei componente principale au fost operaţiile Kalinin – ce marca începutul eliberării Bielorusiei, Briansk şi Dombass, în urma cărora trupele sovietice au înaintat pe un front de peste 450 km. La 30 septembrie 1943 Niprul fusese atins de trupele frontului Voronej. Trupele germane şi aliaţii lor au fost constrânse la o permanentă retragere. La acea vreme, mareşalul Antonescu îşi exprima fără rezerve îngrijorarea faţă de evoluţia situaţiei fronturilor şi în aceeaşi măsură scepticismul în ceea ce priveşte şansa echilibrării raporturilor de forţe.

Deciziile politico-militare ce urmau a fi luate în perioada următoare, cu consecinţe grave pentru situaţia României, tindeau tot mai mult spre crearea cadrului necesar ieşirii României din război şi trecerea de partea Naţiunilor Unite. Demersurile diplomatice ce se făceau pe diverse canale cu marile puteri din coaliţia antinazistă aveau fie girul mareşalului, fie se desfăşurau sub directa conducere a Ministerului Afacerilor Externe. Obiectivul principal era semnarea armistiţiului în condiţii favorabile pentru statul român şi trecerea de partea Naţiunilor Unite. Măsurile politice amintite mai sus au fost completate cu măsuri militare, ale căror scopuri erau pregătirea trupelor din interiorul ţării pentru a riposta la eventualele atacuri determinate de această decizie, cât şi, la un nivel mai mare, întărirea operaţiunii de acoperire a graniţelor de vest ale ţării.

Un rol deosebit de important, în contextul deciziilor militare l-a avut organizarea manevrelor de la Cincu din luna noiembrie 1943. Misiunea de a pregăti şi prezenta temele tactice propuse a fost dată, din ordinul expres al

mareşalului Diviziei 3 Infanterie din Piteşti.

Cel puţin două au fost motivele pentru care acestei mari unităţi i-a revenit dificila misiune. Retrasă de pe front în toamna anului 1941, după ce participase la luptele pentru eliberarea sudului Basarabiei şi la operaţia de cucerire a Odessei, divizia a fost cantonată în garnizoanele de reşedinţă. În perioada celor doi ani ce trecuseră de la revenirea în ţară s-au făcut eforturi mari pentru a se recupera pierderile mari în tehnică de luptă, armament individual şi efective avute pe timpul primei campanii. Pe de altă parte mareşalul Ion Antonescu, el însuşi comandantul acestei divizii între anii 1934-1937, îi acordase excelente calificative pentru modul cum acţionase pentru lichidarea rebeliunii legionare din luna ianuarie 1941.

Divizia 3 Infanterie nu era la prima activitate de acest gen. În anul 1938 a mai organizat o manevră tot în zona Cincu, iar pe timpul operaţiei Odessa, aflată sub comanda generalului Şteflea în rezerva generală, a organizat în luna octombrie 1941 o aplicaţie pe timp de noapte cu rezultate unanim apreciate de participanţi.

La 5 august 1943 ordinul transmis la divizie prevedea ca aceasta, cu efectivele complete, întărită cu o Escadrilă de aviaţie bombardament Stukas, un batalion de care de luptă şi un divizion de artilerie grea moto să execute mobilizare generală. Urma deplasarea în zona Cincu unde va pregăti şi prezenta două aplicaţii de luptă demonstrative. Acestea urmau să fie prezentate în două serii, începând cu 1 octombrie 1943, fiecare dintre ele fiind asistate de 140-150 de colonei şi generali, comadanţi de unităţi, mari unităţi şi comandamente.

Temele aplicaţiilor au fost stabilite de Direcţia manevrelor din Marele Stat Major în acord cu comandantul diviziei. Acestea, zona de desfăşurare, cât şi intervenţiile făcute de mareşalul Ion Antonescu pe timpul prezentării lor au evidenţiat scopul politico-militar urmărit: dislocarea unor mari unităţi cu efective de război în zona Făgăraş-Sighişoara pentru acoperirea frontierei de stat vremelnic cu Ungaria. Cum la acea vreme atât România cât şi Ungaria erau aliaţii Germaniei, iar aceasta dispunea încă de suficiente resurse pentru a rezista, şi spera încă în câştigarea războiului, scopurile militare evidenţiau faptul că se lua în calcul la modul cel mai serios, încă din toamna anului 1943 posibilitatea trecerii României în tabăra Naţiunilor Unite.

Manevrele erau compuse din cinci momente distincte, astfel:

1. Lupta pentru recunoaşterea avangardei inamicului – exerciţiu executat cu muniţie de manevră şi focuri de artilerie marcate cu petarde.

2. Angajarea luptei cu inamicul de către grupări de forţe din primul eşalon – exerciţiu cu focuri reale de infanterie şi artilerie.

3. Trecerea la ofensivă de pe baza de plecare, sprijinită cu care de asalt şi o escadrilă de aviaţie de bombardament Stukas.

4. Trecerea la apărare a diviziei din contact nemijlocit cu inamicul – exercițiu marcat, de asemenea, cu focuri reale de infanterie și de artilerie.

5. Consolidarea apărării și executarea unui contraatac cu eșalonul doi de divizie.

După mobilizare, încheiată la data de 1 septembrie, divizia s-a deplasat în zona de aplicații. Atât mobilizarea cât și deplasarea, dar în mod deosebit executarea temelor tactice s-au constituit într-o misiune extrem de dificilă. Atât artileria grea, cât și escadrila Stukas au folosit bombe reale pentru distrugerea cazematelor și amenajările genistice ce marcau inamicul.

Comandant al diviziei fusese numit în urmă cu două luni generalul de brigadă Corneliu Calotescu, revenit la comanda trupei după ce fusese timp de trei ani guvernatorul nordului Bucovinei, ofițer de excepție al armatei române, distins cu ordinul „Mihai Viteazul" în primul război mondial, își făcuse stagiul de comandă în cadrul diviziei, parcurgând toate funcțiile de la comandant de pluton la cea de comandant de divizie. El era secondat de un excelent stat-majorist, cu o mare experiență tactică, șeful de stat major al diviziei, locotenentul-colonel Marin Ionescu.

Manevra dura 8 zile pentru fiecare serie. În seria a doua au participat regele Mihai și mareșalul Ion Antonescu. Acesta din urmă a declarat cu acest prilej că, în eventualitatea terminării războiului, armata română va reveni în țară prin Ardealul de Nord. Pentru organizarea și prezentarea manevrelor s-a primit un sprijin nemijlocit din partea Corpului 7 Armată comandat de generalul Florea Mitrănescu, cu sediul la Sibiu.

Au participat următoarele unități și subunități:

– comanda diviziei și subunitățile de comandament.
– Regimentul 1 vânători „Principele moștenitor Ferdinand" din Pitești.
– Regimentul 4 Dorobanți Argeș-Pitești.
– Regimentul 30 Dorobanți Muscel-Câmpulung.
– Regimentul 6 Artilerie din Curtea de Argeș.
– Regimentul 15 Artilerie din Călărași.
– 1 escadron de cavalerie.

În total efectivele s-au cifrat la numărul de 15.000 de ostași. Din partea Marelui Stat Major a răspuns de organizarea și desfășurarea manevrelor generalul Ilie Șteflea, fost comandant al diviziei în luptele din anul 1941. Toți participanții au subliniat că au fost singurele manevre organizate de către o mare unitate la nivel național cu efective complete la război și cu trageri reale. De asemenea, ei au apreciat cu calificativul maxim calitatea acestor manevre. Regele Mihai și mareșalul Ion Antonescu au adus mulțumiri tuturor ostașilor.

Ideile exprimate pe timpul desfășurării exercițiilor au evidențiat preocupările factorilor militari de decizie pentru întărirea apărării granițelor de vest ale țării, dar și pentru ducerea mai departe a acțiunilor ofensive care să

elibereze teritoriul pierdut în urma Dictatului de la Viena. În acest context se evidenţiază cu claritate faptul că opţiunea mareşalului Ion Antonescu şi a celor din anturajul său privind ieşirea României din război şi trecerea de partea Naţiunilor Unite, nu mai era demult o posibilă alternativă, ci se contura ca singura soluţie de salvare a ţării.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

REGELE MIHAI ÎN CONUL DE UMBRĂ AL MAREȘALULUI ION ANTONESCU

AURELIAN TEODORESCU

Mulți, foarte mulți români din generația Mareșalului Ion Antonescu și-au servit cu credință și devotament țara în momentele hotărâtoare prin care a trecut. Dar mai mult decât el, nimeni. Roși de invidie sau incapabili să-l priceapă și să-l prețuiască la justa lui valoare, unii dintre contemporanii săi au avut despre Mareșalul Ion Antonescu păreri dintre cele mai eronate. Pentru aceasta era nevoie de privirea ageră a unui expert. Una din puținele persoane care au avut această rară însușire a fost Monseniorul Andrea Cassulo, Nuntiu Apostolic în România. Din cele expuse în Raportul pe care-l trimitea Cardinalului Maglione, la 25 octombrie 1940, rezulta că era un bun cunoscător de oameni, că știa să-i observe și să-i judece în egală măsură. Iată ce scria el, de pildă, despre Mareșalul Ion Antonescu în acest raport: „Este un soldat în adevăratul sens al cuvântului. Simplu în comportare, stăpân pe vorbă, dar precis și clar. Are un caracter franc, este cinstit și drept, de toți recunoscut. Nu vrea decât binele țării sale și face eforturi să îndrume diferitele instituții administrative de stat în adevăratul simț al datoriei, al sacrificiului, al justiției. Într-un cuvânt, dorește să reconstruiască moral, cetățenesc, politic, națiunea dezolată pentru evenimentele întâmplate în ultimele timpuri, printr-o deprimare profundă[1].

Din multitudinea de probleme și direcții posibile de abordare a personalității și operei Mareșalului Ion Antonescu, nu fără greutate, ne-am propus să ne oprim asupra unui aspect fundamental și anume asupra raporturilor sale cu Regele Mihai. Înainte de a trece la analiza și prezentarea lor, am socotit că a clarifica dacă el a fost sau nu monarhist este datoria noastră cea dintâi. Deși despre Mareșal s-au scris numeroase lucrări și studii, cel mai clar și mai precis răspuns în această privință ni l-a oferit tot el. „Frați români – spunea acesta într-un Apel către țară din 9 septembrie 1940 –, fac din inima

[1] Ion Dumitriu-Snagov, *România în diplomația Vaticanului, 1939-1944,* Editura Gramond, București, 1991, p. 113.

mea îndurerată un apel să uitați totul și să vă strângeți în jurul tânărului și iubitului nostru Rege, să intrați în ordine și să vă puneți pe muncă"[2]. Într-o primă aproximație am stabilit, așadar, că a fost monarhist. Să facem un pas înainte. A fost el monarhist oricum și în orice fel de condiții? În mod indiscutabil, nu. Dovada că la 5 septembrie 1940, după o dramatică discuție, i-a cerut lui Carol al II-lea să abdice și să părăsească țara[3].

Seduși de aparențe, prea mult s-au întrebat istoricii ce fel de dictator a fost Mareșalul Ion Antonescu?, și prea puțin: care au fost urmările guvernării sale în planul dezvoltării social-economice a țării. Dacă în ceea ce privește caracterul și natura regimului politic din România în anii 1940-1944 s-au făcut importanți pași înainte, în sensul că cel puțin după rebeliunea legionară din ianuarie 1941 nu se mai poate vorbi nici într-un caz că acest regim a fost de dictatură fascistă, în cea de-a doua direcție de cercetare lucrurile se pare că înaintează ceva mai anevoios. În ce ne privește, îndrăznim să spunem că dictatura Mareșalului Ion Antonescu a fost o dictatură de un fel deosebit. Pentru a ne face cât mai bine înțeleși, vom lua la întâmplare câte un exemplu din două domenii diferite de activitate. Sporirea producției agricole este, după cum se știe, urmarea firească a mai multor factori, printre care și creșterea gradului de dotare a agriculturii cu mașini și unelte perfecționate. Or, trebuie să menționăm că în afara celor 1306 tractoare importate de firmele particulare, numai până în septembrie 1943, prin Institutul Național al Cooperației, s-au importat 3870 tractoare, 3890 pluguri de tractoare, 14200 grape, 5600 semănători, 70852 pluguri cu tracțiune animală, 550 selectoare, 530 motoare, 40230 prășitori, 1050 tractoare, 1480 secerători-legătoare, 1300 secerători, 682 batoze, 600 grape cu discuri, 115 prese de paie, ca să nu mai vorbim de cele mai bine de 11000 tone de mașini și unelte agricole fabricate în țară[4]. Să mai dăm încă un exemplu. De această dată din domeniul învățământului. Simpla confruntare a investițiilor făcute în școli, laboratoare, clinici și cămine studențești în primii doi ani ai regimului Antonescu cu cele din perioada 1920-1940, este suficientă pentru a constata o modificare de optică față de problemele școlii. Astfel, dacă în anii 1920-1940 s-au investit doar 1.586.821.273 lei pentru construcții, reparații și înzestrări de așezăminte școlare, în numai doi ani această sumă a fost de 2.117.398.646 lei[5]. Chiar și numai din aceste exemple credem că s-a desprins un fapt, pe care unii cercetători ori l-au ignorat, ori l-au expediat cu prea multă ușurință. Faptul este acesta: în pofida situației grele în care se găsea țara, ca urmare a grelelor

---

[2] *Generalul Ion Antonescu, Către români... Chemări-Cuvântări-Documente. La o răscruce a istoriei*, ed. amiral Dan Zaharia, București, Socec&Co., 1941, p. 29.
[3] *Președinția Consiliului de Miniștri, Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, București, 1941, p. 45.
[4] *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940-6 septembrie 1943*, București, Imprimeriile Statului, 1943, p. 80.
[5] Direcția Generală a Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar, dosar 524/1942, f. 19.

pierderi teritoriale din vara şi toamna anului 1940 şi, mai ales, a uriaşului efort economico-financiar pentru susţinerea războiului pe frontul din răsărit, Mareşalul Ion Antonescu a reuşit redresarea economiei naţionale, stabilizarea leului şi, nu în ultimul rând, oprirea procesului de degradare a condiţiilor de viaţă ale populaţiei. Toate acestea ne îndreptăţesc să credem că, într-adevăr, dictatura Mareşalului Ion Antonescu a fost ceea ce mai nou se numeşte în ştiinţa politică o dictatură de dezvoltare. Nu trebuie să se înţeleagă de aici că toate problemele au fost rezolvate. Departe de noi un asemenea gând. Ceea ce vrem să se reţină este meritul său de a fi sesizat aceste probleme şi, mai ales, de a fi acţionat, cu mijloace specifice desigur, în direcţia soluţionării lor. „Două scopuri voi urmări în zilele care mi-au mai rămas să trăiesc – spunea el Regelui Mihai în cursul primei audienţe ce i s-a acordat –: Întâi, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s-a sbătut atâţia ani, cum şi unirea tuturor românilor împrejurul ideii de cinste, muncă şi dreptate... În al doilea rând, repunerea ţării în drepturile ei veşnice“[6]. Rari sunt oamenii care să fi fost pătrunşi de sentimentul răspunderii şi să fi respectat angajamentele luate cu sfinţenia cu care a făcut-o Mareşalul Ion Antonescu. Într-adevăr, în tot ce a întreprins n-a avut în vedere decât numai ţara, n-a existat decât numai pentru ea. Nu vom expune nici măcar sumar concepţia sa în această privinţă, despre care suntem în drept să presupunem că fiecare are o vagă idee. Ne vom îngădui totuşi să amintim, pentru împrospătarea memoriei, şi ca puncte de reper, unele din ideile sale despre statul etnocratic de tip totalitar. „Eu nu sunt decât un soldat – avea să declare Mareşalul Ion Antonescu la una din întrevederile avute cu Adolf Hitler. Astfel fiind, eu pot crede în reorganizare, da niciodată în revoluţie. Iertaţi-mi scepticismul în materie ideologică, dar mă îndoiesc ca un sistem politic poate rezolva multiplele probleme puse de nevoile existenţei unui popor. El seamănă mai curând cu un sac prea mic în care încerci a îndesa un corp viu. Când îl bagi cu capul, este partea inferioară care rămâne afară, când îl pui în picioare, pieptul şi capul nu se pot acoperi. Astfel, pentru mine singurul lucru indispensabil pentru viaţa unui popor este instrumentul care garantează ordinea, siguranţa şi liniştea“ – „Este definiţia statului poliţist“, l-a întrerupt Hitler. – „Dacă voiţi, a replicat Antonescu, dar poliţia şi armata trebuie să fie suficient de tari pentru a impune prin orice mijloc ordinea care este un minim indispensabil pentru munca unui popor. Problemele care se pun după ce acest minim indispensabil este asigurat, pot fi rezolvate prin eforturile unei echipe de tehnicieni competenţi. Am găsit întotdeauna absurda practică politică care impune unui departament pe şeful unui grup parlamentar sau unui demagog, în loc să aleagă persoane competente“[7].

Ce rol îi era rezervat Regelui Mihai în acest cadru de referinţă? aceasta

---

[6] *Pe marginea prăpastiei...*, p. 77.
[7] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonesco. Le III-e homme de l'Axe*, Editions de la Couronne 1950, p. 74-75.

este o altă problemă asupra căreia am dori să ne oprim. Chiar şi la o analiză extrem de sumară a concepţiei Mareşalului Ion Antonescu despre necesitatea asanării monarhiei în cadrul programului său de redeşteptare naţionale, a urmări evoluţia evenimentelor politice este absolut obligatorie. Şi aceasta pentru că numai cunoscând bine situaţia, ne putem da seama de viziunea şi curajul de care a dat el dovadă atunci când a acceptat să preia puterea. Să reamintim câteva dintre acestea. Grav compromis prin politica pe care a promovat-o, în încercarea de a-şi salva tronul, în dimineaţa zilei de 5 septembrie 1940, la ora 4, Carol al II-lea suspenda Constituţia din februarie 1938 şi dizolva Corpurile legiuitoare[8]. Câteva ore mai târziu, prin Decretul nr. 3053, Mareşalul Ion Antonescu era „investit cu depline puteri pentru conducerea Statului român", iar Regele îşi mai rezerva următoarele prerogative: era capul oştirii; avea dreptul să bată moneda; conferea decoraţii; graţia, amnistia şi reducea pedepsele; primea şi acredita ambasadori şi miniştri plenipotenţiari; încheia tratate; modifica legile organice; numea miniştrii şi subsecretarii de stat prin decrete-regale contrasemnate de Preşedintele Consiliului de Miniştri[9]. De aici şi până la abdicare nu mai era decât un pas. Şi acest pas va fi făcut în dimineaţa zilei de 6 septembrie 1940. La ora 8, noul Rege depunea jurământul, care suna astfel: „Jur credinţă Naţiunii române. Jur să păzesc cu sfinţenie legile Statului. Jur să păzesc şi să apăr fiinţa Statului şi integritatea teritorială a României. Aşa să-mi ajute Dumnezeu"[10]. Aşa cum avea să explice câteva zile mai târziu chiar Mareşalul Ion Antonescu, în noua sa formulă jurământul regal avea menirea să sublinieze ca „pe viitor naţiunea va trece întotdeauna înaintea Regelui"[11].

Saltul pe care Mareşalul Ion Antonescu îl face de la faza de monarhist din convingere în anii primei tinereţi la cel de monarhist din necesitate în anii maturităţii, el îl explica prin impactul pe care l-au avut asupra lui afacerile frauduloase ale camarilei regale. „Una din cauzele care au constituit pentru mine o problemă importantă încă de când eram tânăr – mărturisea Ion Antonescu la şedinţa Consiliului de Miniştri din 7 septembrie 1940 – provenea din cauza clicii care se adunase în jurul Tronului"[12]. Acesta este şi motivul pentru care Regele nu mai trebuia, în opinia lui, să se mai amestece „în nici o problemă a Statului". De acum încolo, o spune el răspicat, rolul acestuia trebuia să fie pur şi simplu simbolic[13].

Sesizând mai bine ca alţi oameni politici ai vremii sale înţelesul evoluţiei

---

[8] „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 205 din 5 septembrie 1940.
[9] *Ibidem.*
[10] *Pe marginea prăpastiei...*, p. 76.
[11] „Timpul" din 14 septembrie 1940.
[12] Arhivele Naţionale ale României, Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I (septembrie-decembrie 1940), ediţie de documente realizată de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, Bucureşti, 1997, p. 2.
[13] *Ibidem*, p. 2-3.

noastre istorice, Mareşalul nu excludea nici posibilitatea dispariţiei monarhiei. „Regele – spunea el miniştrilor săi în aceiaşi şedinţă din 7 septembrie 1940 – rămâne un simbol. El nu are dreptul să se amestece şi nu are dreptul, chiar dacă va fi o capacitate, Regele de mâine – dacă această instituţie se va mai păstra, în furtuna care a răsturnat toate tronurile din Europa –. El trebuie să rămână în cadrul pe care l-am hotărât. Nu mai putem primi mentalitatea din Antichitate sau mentalitatea din Evul Mediu, că El este o fiinţă providenţială pe pământ, că este reprezentantul lui Dumnezeu, de care este inspirat“[14].

Dincolo de o corectă înţelegere a necesităţii depăşirii unor reprezentări mistice despre instituţia monarhică, aceste cuvinte s-au dorit a fi, totodată, şi un sever avertisment pentru tânărul suveran în cazul în care ar fi intenţionat cumva să-şi redobândească prin forţă privilegiile pierdute ale înaintaşilor săi. Intenţia declarată a Mareşalului nu era, aşadar, înlăturarea monarhiei, cel puţin în acel moment, ci împingerea ei în zona decorativului, a lui „domneşte, dar nu guvernează“. Dar nu numai nevoi de ordin politic l-au obligat pe Mareşal să acţioneze cu atâta forţă, cu atâta hotărâre, pentru despuierea monarhului de cele mai importante drepturi ale sale, ci şi faptul că pentru el urmaşul la tron a lui Carol al II-lea, era încă un copil, cu un serios deficit de cultură şi educaţie, ce-l împiedica să se ridice la înălţimea demnităţii pe care o avea. Nu este lipsit de importanţă, credem, să arătăm că însuşi Directorul de Studii al tânărului Rege, maiorul Mircea Tomescu, îl avertiza pe Mareşal că „lipsuri mari şi îngrijorătoare se pot descoperi cu uşurinţă în cultura, în educaţia şi chiar în starea fizică a Majestăţii Sale“[15]. Toate aceste lipsuri el le explica prin climatul extrem de nefavorabil în care crescuse Mihai la Palat după îndepărtarea Reginei-mamă şi venirea Elenei Lupescu. Aşa stând lucrurile, arăta mai departe maiorul Mircea Tomescu, se impunea trecerea deîndată la înfăptuirea unui program de măsuri în vederea iniţierii elevului său „în rolul“ de Rege[16]. De aceasta iniţiere urma să se ocupe nemijlocit Mareşalul Palatului. Printre altele, acesta trebuia „să explice Majestăţii Sale legile, să-l informeze asupra evenimentelor politice, să-i dezvolte interesul pentru treburile şi rosturile Regelui în cadrul prerogativelor sale şi să-l familiarizeze cu uzanţele şi protocolul audienţelor şi altor relaţii oficiale de care este dotat. Fiecare decret sau act ce se prezintă pentru semnat Majestăţii Sale, va trebui să constituie pentru Mareşalul Palatului un prilej de a-i face o adevărată lecţie de cunoaştere şi înţelegere a drepturilor şi datoriilor unui Rege“[17].

Ar mai trebui, poate, să adăugăm, că atât de puternică era convingerea Mareşalului că Majestatea Sa Mihai nu avea pregătirea necesară pentru a fi Rege încât nu s-a sfiit să facă publică această convingere. „Generalul

---

[14] *Ibidem*, p. 12.
[15] A.N.I.C., fond P.C.M. Cab. Militar, dos. 217/1940, f. 2.
[16] *Ibidem*, f. 5.
[17] *Ibidem*.

Antonescu – se arăta în telegrama prin care o invita pe Regina-mamă Elena să se reîntoarcă în țară – vă roagă respectuos să luați primul tren și să veniți cu un minut mai devreme lângă prea tânărul Rege al țării, spre a-i completa educația pe care patria noastră și a lui i-o dorește fierbinte“[18]. Numai așa se explica de ce, în dimineața zilei de 6 septembrie 1940, odată cu urcarea Marelui Voievod Mihai pe tron, Mareșalul va proceda la o nouă reevaluare a prerogativelor regale. Spre deosebire de Decretul din 5 septembrie 1940, prin noile decrete din 6 septembrie 1940[19] și, respectiv, din 8 septembrie 1940,[20] Regele nu mai avea dreptul să încheie tratate, drept care era preluat de Mareșal, după cum nu mai avea nici dreptul de inițiativă legislativă. El putea în schimb să numească „pe primul ministru însărcinat cu depline puteri“, ceea ce va și face la 23 august 1944.

Tot în vederea reducerii rolului Regelui și a anturajului său în viața politică a țării, încă la ședința Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940, Mareșalul Ion Antonescu și-a făcut cunoscută intenția de a modifica Statutul Casei Regale. „Chiar de pe acum – sublinia el cu acel prilej – am dat instrucțiuni principiale de drepturile pe care le vor avea aghiotanții regali, și ele vor fi de așa natură, ca să nu se mai facă acolo clica“[21]. Într-adevăr, la 25 octombrie 1940, din ordinul său, era pus în aplicare Statutul organic provizoriu de funcționare a Curții Regale[22]. În ce privește pe Mareșalul Palatului, pe care Ion Antonescu îl numise încă din 14 septembrie, în Statut se arăta că acesta este răspunzător personal atât față de suveran, cât și față de Conducătorul Statului pentru „toate neregulile administrative provocate din rea credință“[23]. Totodată, Conducătorul Statului era acela care alegea și propunea Regelui și pe șeful Biroului Regal de Studii. Statutul mai prevedea ca pe lângă fiecare adjutant regal titular, numit de Rege, Conducătorul Statului să poată propune un adjutant regal stagiar, aprobat de Rege și numit de Ministerul Apărării Naționale[24]. De asemenea, personalul detașat la curte, din poliție sau siguranță, de la poștă sau telefoane, era considerat ca făcând parte din departamentul respectiv, acesta neputând fi numit sau înlocuit fără acordul Conducătorul Statului sau fără ordinul lui[25]. Cât privește Batalionul de Gardă, statutul acestuia era de unitate militară asupra căreia numai Ministerul Apărării Naționale putea să-și exercite autoritatea[26].

După cum lesne se poate constata, cu cât libertatea de mișcare a Regelui

---

[18] „Universul“ din 8 septembrie 1940.
[19] „Monitorul Oficial“ Partea I, nr. 206 bis din 6 septembrie 1940.
[20] *Ibidem*, nr 208 din 8 septembrie 1940.
[21] Stenogramele.... p. 2.
[22] „Monitorul Oficial“ Partea I, nr. 254 din 30 octombrie 1940.
[23] *Ibidem*
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*

era mai mult îngrădită, cu atât mai mare era puterea Mareşalului, iar această putere îşi găsea expresia în formula de Conducător al Statului, care pentru actele sale de politica internă sau externă nu dădea socoteală în faţa nimănui.

Evoluţia raporturilor dintre Mareşal şi Rege în intervalul 6 septembrie 1940-23 august 1944; poate fi segmentată, după opinia noastră, în trei etape relativ distincte:

1. Prima ar fi între 6 septembrie 1940 şi 21-23 ianuarie 1941;
2. Cea de-a doua între 21-23 ianuarie 1941 şi 1 ianuarie 1943;
3. Şi, în sfârşit, a treia şi ultima, între 1 ianuarie 1943 şi 23 august 1944;

În primele luni de domnie a noului suveran, atât Mareşalul Ion Antonescu, cât şi Regele Mihai, s-au străduit, pe cât le-a stat în putinţă, să păstreze aparenţele unei coexistenţe amiabile. Astfel, la 8 septembrie 1940, Mareşalul a ordonat ca toate autorităţile civile şi militare să participe la festivităţile organizate cu prilejul urcării pe tron a noului suveran. Câteva zile mai târziu, la 14 septembrie 1940, Regele era înaintat la gradul de general de divizie, ca la 15 septembrie 1940, cu ocazia revenirii în ţară a Reginei-mamă, Mareşalul să-i organizeze acesteia o primire triumfală. Nici Casa Regală, la rândul său, nu s-a lăsat mai prejos. După ce era înălţat la gradul de corp de armată şi apoi de general de armată, Regina-mamă Elena îi acorda lui Ion Antonescu favoarea de a se plimba împreună pe Calea Victoriei. Aşa cum va sublinia mai târziu Arthur Gould Lee, biograful Regelui Mihai, această plimbare depăşea cu mult semnificaţia unui eveniment cotidian, „deoarece în tradiţia României familia regală nu ieşea în public decât la rarele ocazii oficiale“[27].

Acest modus vivendi a durat până în zilele rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941. Urmărind de la Sinaia evoluţia evenimentelor din Capitală, Regele a crezut că a sosit momentul pentru a interveni în conflictul dintre Antonescu şi legionari. Şi dacă nu s-ar fi întâmplat să fie oprit la Ploieşti, cu siguranţă că această năstruşnică idee a tânărului Rege ar fi putut avea consecinţe incalculabile pentru ţară. Din acest punct de vedere, raţionamentul colonelului George Magherescu, fost membru al Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, ni se pare nu numai interesant, ci şi pe deplin plauzibil. „Dacă Regele ajungea în Capitală – ne explica acesta –, ar fi intrat sigur în legătură cu legionarii şi s-ar fi oferit mediator. El ar fi vorbit Armatei. Deja mulţi ofiţeri, şi mai tineri şi mai mari în grad, erau simpatizanţi, unii mai pe faţă, alţii mai ascuns cu legionarii. Armata, în frunte cu un Rege care se dezvăluia ca simpatizant legionar, nu ar mai fi ascultat ordinele Generalului şi rebelii ar fi câştigat lupta de stradă, luând puterea integral. Că Regele nu i-ar mai fi putut stăpâni, nu mai încape îndoială. Şi atunci ar fi urmat haosul şi

[27] Arthur Gould Lee, Crown against Sickle. The Story of King Michael of Roumania, London, Hutchinson and Co., 1950, p. 24.

dominația străină. Regele mai putea fi luat și ostatic. Atunci Generalului nu-i mai rămânea decât să plece"[28].

Am fi pe cale să comitem o greșeală dacă nu am spune că Mareșalul l-a iertat relativ repede pe mai tânărul său suveran pentru gestul său. Acesta în schimb, după cum se va vedea, nu l-a iertat niciodată. Dintre multele întâmplări care au tensionat relațiile dintre ei în intervalul 21-23 ianuarie 1941-1 ianuarie 1943, una ne-a reținut în mod deosebit atenția. După cucerirea Sevastopolului de către trupele române, fără să se gândească prea mult la consecințe, Regele și-a exprimat dorința să viziteze acest oraș. Pe motivul, întemeiat de altfel, că printr-o asemenea vizită s-ar legitima un război dus dincolo de fruntariile țării, ceea ce l-ar „compromite" pe Suveran, Mareșalul Ion Antonescu nu a fost mai puțin categoric în refuzul ce l-a opus rugăminților Regelui și, mai ales, ale Reginei-mamă. Poate și din dorința de a-i dovedi Mareșalului că influența pe care o avea asupra lui era de acum de domeniul trecutului, acesta va efectua totuși această vizită[29].

O nouă și gravă răbufnire a nemulțumirii Regelui față de Mareșal se va consuma la 1 ianuarie 1943, cu prilejul recepției de Anul Nou, la care au participat șefii misiunilor diplomatice[30]. Spre surprinderea Mareșalului, prezent și el la această recepție, la urările Monseniorului Andrea Cassulo, Nuntiu Apostolic, decanul de vârstă al corpului diplomatic, Regele avea să spună: „Ne-ați împărtășit, Excelență, speranța într-un an mai bun, într-un an care ne-ar aduce sfârșitul acestui război fără precedent în istorie, care pustiește omenirea și amenință cu prăbușirea valorilor sale morale și materiale. Unesc urările mele celor exprimate de Excelența Voastră și țin s-o asigur că niciodată o dorință n-a fost mai vie decât aceea ce o am de a vedea din nou pacea și armonia revenind printre oameni. Ar fi într-adevăr un an fericit, dacă ne-ar putea aduce această binefacere la care aspiră toate popoarele: o pace inspirată din credința în Dumnezeu, o pace întemeiată pe justiție, libertate și concordie"[31]. Deși pare surprinzător la prima vedere, Mesajul Regelui este pe deplin explicabil. În condițiile înfrângerilor militare de pe front, dacă vroia să-și mai păstreze Coroana, Regele Mihai era nevoit să ia atitudine. De aceea acest mesaj avea menirea să învedereze faptul că între el și Mareșal nu era vorba numai de simple divergențe de opinii într-o problemă sau alta a momentului, ci de distanța ce-i separa într-o chestiune de fond și anume aceea a păcii și războiului. Ori, din acest punct de vedere, Mesajul Regelui poate trece, indiscutabil, drept o disociere categorică de Mareșal. În perspectiva mare a

---

[28] George Magherescu, *În serviciul Mareșalului*, vol. I, ed. Larry Watts, Munchen, Jon Dumitru Verlag, 1985, p. 73.

[29] *Ibidem*, p. 80; Vezi și Gheorghe Barbul, Op. cit., p. 171-172.

[30] A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 234-236; Vezi și Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 170-171.

[31] „Timpul" din 3 ianuarie 1943.

timpului, este greu să evaluezi global care dintre cele două părţi se găseau sau nu pe linia adevărului. În mod paradoxal, amândoi aveau dreptate, Mareşalul prin faptul că numai prin continuarea războiului se putea realiza marele obiectiv al reîntregirii naţionale, şi Regele pentru că dorea schimbarea cursului evenimentelor în favoarea păcii, libertăţii şi democraţiei, ceea ce era în acord cu cerinţele devenirii noastre istorice.

Deşi a spus în repetate rânduri că va merge până la capăt alături de Axă, ne-am pus nu o dată întrebarea dacă Mareşalul Ion Antonescu era şi hotărât să facă acest lucru. E greu de susţinut că până la sfârşitul anului 1942 el nu a fi gândit, într-adevăr, aşa. În caz contrar, cu siguranţă că nu ar fi intrat în război alături de Germania. Sigur este că după bătălia de la Stalingrad, când a început să capete tot mai mult contur posibilitatea înfrângerii Germaniei, optica lui se va schimba simţitor. „Germania a pierdut războiul, spunea Mareşalul Ion Antonescu după o întâlnire cu Hitler. Trebuie acum să concentrăm toate forţele noastre ca noi să nu-l pierdem pe al nostru“[32]. Tocmai pentru a preîntâmpina un eventual dezastru al ţării, Mareşalul a iniţiat şi condus din umbră negocierile cu Naţiunile Unite. A făcut însă acest lucru cu atâta discreţie, încât nu i-a fost greu să-i ducă în eroare pe mulţi dintre contemporanii săi.

Dar nu numai Mareşalul şi-a îndreptat privirile spre aliaţii occidentali, ci şi opoziţia, în frunte cu Maniu şi Brătianu şi, bineînţeles, Palatul Regal. S-a spus şi se mai spune încă că nu a încheiat armistiţiu cu Naţiunile Unite deoarece, chipurile, s-ar fi cramponat de putere. Cel ce a cercetat această problemă a remarcat desigur că nu e nimic mai fals, mai neadevărat ca o astfel de afirmaţie. „De mai multe ori am spus Regelui între patru ochi şi în prezenţa d-lui M. Antonescu – nota Mareşalul Ion Antonescu în însemnările făcute în seara zilei de 23 august 1944 în saffe-ul de la Palatul Regal – că dacă crede că este un alt om în ţară, capabil s-o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul, cu o singură condiţie: să prezinte garanţii şi să nu fie un ambiţios sau un aventurier“[33].

Se ştie bunăoară că, în vreme ce tratativele opoziţiei democratice cu aliaţii occidentali intraseră în impas, cele purtate de guvern cu sovieticii progresau în favoarea României. Şi se mai ştie, de asemenea, că la ultima întâlnire pe care Mareşalul a avut-o cu Hitler, la 5 august 1944, el şi-a exprimat rezerva în legătură cu necesitatea continuării alianţei cu Germania, ca la 23 august 1944, prin intermediul ministrului Clodius, să-i ceară acordul de a ieşi din război[34]. Ceea ce se ştie mai puţin sau mai bine zis nu se vrea să se ştie este de ce a amânat el aşa de mult semnarea armistiţiului cu sovieticii. Pentru că se crampona de putere? După cum am văzut, nicidecum. Pentru că sovieticii nu-l

---

[32] Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 164.

[33] *Procesul Mareşalului Ion Antonescu. Documente*, vol. I, ed. prefaţată şi îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Saeculum I.O., Editura Europa Nova, Bucureşti, 1995, p. 53.

[34] *Ibidem*, p. 49; 213-216; Vezi şi A. Simion, Preliminarii... p. 263-278; 320-325; 337-364; 380-414.

acceptau ca partener de discuții? Iarăși nu. Căci în înștiințarea primită de Legația română de la Stockholm de la reprezentantul sovietic se arăta fără echivoc: „Am dori (prefera) să avem de-a face cu guvernul actual al României și suntem gata să-i ajutăm (să-l ajutăm) să-și elibereze țara de germani, dacă acest guvern este capabil să organizeze rezistența împotriva germanilor“[35].

Trei au fost, după părerea noastră, motivele ce l-au determinat pe Mareșal să amâne până în ultima clipă semnarea armistițiului. În primul rând, pentru că știa foarte bine că una este să negociezi un armistițiu de pe poziția celui care opune o dârză rezistență și alta este să faci acest lucru din poziția în „genunchi“. De altfel, tocmai această atitudine hotărâtă a Mareșalului i-a determinat pe sovietici să accepte cele mai multe din amendamentele sale cu privire la condițiile de armistițiu. Din păcate, și acest lucru este pe deplin dovedit, telegrama lui Frederic Nanu, reprezentantul diplomatic al României la Stockholm, care conținea această știre, în loc să ajungă în mâinile Mareșalului, a ajuns la Rege și ce a urmat, se știe. Ce-ar fi fost dacă...? Deși subiectul invită la speculații, nu vom face acest lucru și vom rămâne mai departe pe terenul mai sigur al faptelor.

În afara telegramei lui Nanu, pe care o așteptase cu atâta nerăbdare, pentru a nu putea fi acuzat mai târziu că a trădat interesele țării, Mareșalul mai dorea acceptul scris al opoziției democratice. Așa cum telegrama lui Nanu a sosit când a sosit, nici răspunsul principalelor partide politice ale vremii nu a venit când trebuia. „În ziua de 23 august 1944, dimineața – va spune Gh. Brătianu în depoziția sa la procesul lui Ion Antonescu –, am fost trimis la Snagov de către șefii opoziției... <care> mi-au dat însărcinarea să mă duc la Snagov și să vorbesc cu d-l Mareșal Antonescu, pentru a-l îndemna la încheiere, imediat, a armistițiului... D-l Mareșal Antonescu a fost de acord, domnia sa mi-a cerut asentimentul, scris, al șefilor opoziției, atunci reprezentau țara, pentru ca să încheie armistițiul în condițiunile care erau cunoscute și, că, dacă va obține acest asentiment în scris – îmi aduc foarte bine aminte termenii – indiferent care va fi părerea germanilor, el îl va încheia. Eu l-am asigurat că voi face toate sforțările pentru ca să se poată obține, în termen util, acest asentiment... M-am întors, într-adevăr, în București – și au survenit mici întârzieri până s-au putut întruni cei trei șefi ai opoziției, cu care vorbisem – le-am comunicat această condițiune și ei au fost de acord să dea un asentiment scris pentru ca d-l Mareșal Antonescu să trateze armistițiul, și că urma să redacteze în cursul zilei... această chestiune“[36]. Tot ceea ce spune Gh. Brătianu este perfect adevărat. Dar ceea ce se pare că el nu știa, este că soarta Mareșalului fusese demult hotărâtă de Rege și apropiații lui. În documentul intitulat: „Consiliu de Coroană“, din 3 mai 1944, ce are mențiunea <Răspuns

---

[35] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, dos. S1, Stockholm, vol. I, fila 220.
[36] *Procesul Mareșalului Ion Antonescu*..., p. 369-370.

Regelui>, elaborat de sfetnicii de taină ai Palatului, aceştia îi recomandau să nu convoace Consiliul de Coroană, care să hotărască scoaterea ţării din război, întrucât, după părerea lor, acesta nu era un „organism reprezentativ care să dea o imagine adevărată a dorinţei populare"[37]. Chiar şi în cazul în care acest Consiliu de Coroană, din care trebuiau să facă parte, fie şefi de partide, fie preşedinţii de Consiliu de Miniştri, fie şi unii şi alţii, s-ar declara de acord cu încetarea războiului – îşi motivau ei recomandarea – exista riscul ca persoanele ce vor participa să declare că „ele înţeleg armistiţiul, însă numai în anumite condiţii"[38]. „Care ar fi în această situaţie poziţia şi răspunderile M.S. Regelui? – se întrebau ei cu îngrijorare. Fie dă urmare dorinţei ce ar fi exprimată în Consiliu şi încheie armistiţiul însă, bineînţeles, în condiţiile impuse de aliaţi, şi atunci în faţa sacrificiilor ce vor atrage această acţiune, unii oameni politici îşi vor declina răspunderile, susţinând că ei nu au înţeles armistiţiul în orice condiţiuni; fie condiţiunile puse de oamenii politici neputând fi obţinute de <la> aliaţi, Majestatea Sa va considera deciziunea luată ca un refuz de a încheia armistiţiul şi va lua o hotărâre în consecinţă. În acest din urmă caz, Majestatea Sa ar putea fi acuzat în faţa dezastrului ce s-ar abate asupra ţării în urma neintervenirii unui armistiţiu, că nu a dat urmare dorinţei exprimate de a ieşi din război. Şi într-o ipoteză şi în cealaltă întreaga răspundere va incumba Majestăţii Sale"[39]. În aceste împrejurări, în opinia lor, pentru înlăturarea Mareşalului de la cârma ţării, nu existau decât două variante posibile: fie se organiza o acţiune în forţă în Capitală, fie schimbarea urma „să se producă în mijlocul trupelor române pe frontul din Moldova"[40]. Şi într-o variantă şi în cealaltă, atrăgeau ei atenţia Regelui, opoziţia trebuia să-şi asume „răspunderea guvernării"[41]. Modul cum s-au desfăşurat evenimentele în ziua de 23 august 1944 ne-a întărit şi mai mult convingerea că Regele a respectat întocmai aceste sfaturi.

Spuneam într-un alt loc că Mareşalul Ion Antonescu era pe deplin conştient de faptul că sovieticii nu erau dispuşi să accepte amendamentele pe care le propusese în vederea semnării armistiţiului decât numai în condiţiile unei îndârjite rezistenţe pe front. Devine astfel de înţeles de ce la şedinţa Consiliului de Miniştri din dimineaţa zilei de 23 august 1944 de la Snagov el va hotărî continuarea rezistenţei pe linia Carpaţi-Focşani-Nămoloasa-Galaţi, linie despre care sovieticii aveau, desigur, suficiente informaţii că nu era deloc uşor de cucerit. Că raţionamentul Mareşalului este perfect întemeiat, îl dovedeşte şi faptul că încă la 2 august 1944 Stalin ordonase trupelor ce se pregăteau de

---

[37] Arhivele Naţionale ale României, România – marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente, vol. I, ed. îngrijită de Marin Radu Mocanu şi colaboratorii, Bucureşti, 1994, p. 196.
[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem*, p. 199.
[41] *Ibidem.*

ofensiva pe frontul din Moldova să se oprească din înaintare în cazul în care ar fi întâmpinat rezistenţă pe acest aliniament[42]. Din nefericire, altfel s-au desfăşurat evenimentele. Pentru a înţelege la adevărata ei dimensiune drama zilei de 23 august 1944, într-una din lucrările sale, Nicolae Baciu ne îndeamnă să ne oprim asupra a „două focare de infecţie care au jucat un rol atât de nefast în crucificarea României. Primul este cel de la Palat, unde Mareşalul îşi făcuse duşmani personali de moarte, care au determinat în ultima analiză arestarea sa...“[43]. Cu precizarea că ziua de 23 august 1944 nu a însemnat nicidecum crucificarea României, socotim că afirmaţia lui Nicolae Baciu este pe deplin întemeiată. Într-adevăr, de-a lungul anilor, după cum am încercat să relevăm, Mareşalul a reuşit să-şi facă din Rege şi apropiaţii săi nişte duşmani de neîmpăcat. „El – Mareşalul Ion Antonescu – avea să spună mai târziu ex – Regele Mihai – nu avea dreptul să se afirme ca şef al Statului din moment ce eu însumi eram acela. Eram, deci, un suveran lipsit de decizie şi de iniţiativă“[44].

După cum se ştie, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, la orele 16, Mareşalul s-a prezentat în audienţă la Palat. Despre ce a discutat el cu Regele în timpul acestei audienţe ştim fie din relatările sale, fie ale Regelui, fie ale unor martori oculari. Dar, la urma urmei, acest lucru contează mai puţin sau aproape deloc, din moment ce, fie că cerea continuarea războiului alături de Germania, fie că se oferea să semneze armistiţiul cu Naţiunile Unite, el tot urma să fie arestat. Şi, într-adevăr, Mareşalul Ion Antonescu a fost arestat, iar mai târziu condamnat la moarte şi executat.

Greşit ar fi să se creadă că Mareşalul Ion Antonescu a fost un învins. Aspiraţia lui dintotdeauna a fost să trezească în poporul român voinţa de creaţie şi înălţare. Din acest punct de vedere, fără discuţie, el a fost un cutezător. Dar, chiar şi în neizbândă, cutezanţa sa a fost şi rămâne un mare gest uman. Mareşalul Ion Antonescu a murit pentru că aşa au dorit unii dintre contemporanii săi. Spre uimirea duşmanilor lui de ieri şi de azi, prin moartea sa prematură, el a intrat cu o clipă mai devreme în nemurire. A-l reaşeza pe locul pe care-l merită în galeria marilor oameni ai neamului, este, astăzi, una din marile obligaţii ale slujitorilor istoriei. Acesta este şi sensul în care am dori să fie înţeleasă şi comunicarea noastră.

[42] Gh. Buzatu, *România. Războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 175.
[43] Nicolae Baciu, *Agonia României. 1994-1948*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 47-48.
[44] Philippe Viguie Desplaces, *O domnie întreruptă*, Editura Libra, 1995, p. 82.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

ASASINATELE POLITICE DE LA PITEŞTI DIN 9 AUGUST 1946

GHEORGHE ŞOVAR

Regimul politic instaurat în România la 6 martie 1945 prin voinţa ocupantului sovietic a urmărit încă de la început lichidarea fizică a adversarilor politici. În intervalul de timp care s-a scurs până la alegerile din noiembrie 1946, grupurile de presiune ale comuniştilor au organizat adevărate măceluri în multe oraşe din ţară, victimele acestora fiind, în primul rând, membri ai partidelor tradiţionale (P.N.L., P.N.Ţ., P.S.D.).

Asemenea evenimente au avut loc şi la Piteşti, în ziua de 9 august 1946. În acea zi era programată o întrunire a Comitetului judeţean al P.N.Ţ. unde urma să se stabilească, printre altele, modul de abordare a campaniei electorale pentru alegerile din luna noiembrie. Din timp fusese închiriată pentru această şedinţă, sala cinematografului Acvila, aflat lângă Tribunal, iar la poliţie a fost depusă o înştiinţare despre organizarea întrunirii, tocmai pentru a preveni producerea unor tulburări, cum se întâmplase deja în alte oraşe. Despre organizarea întrunirii ţărăniştilor argeşeni aflase şi conducerea P.C.R., prin Teohari Georgescu, ministru de interne la acea dată, pe care îl informase chiar preşedintele P.N.Ţ. Argeş, Nicolae Penescu. Rezultatul măsurilor de protecţie luate de organizatori a fost exact opusul a ceea ce s-a sperat: agitatorii comunişti erau prezenţi în zonă încă de dimineaţă, cu afişe ale B.P.D., iar grupuri compacte de bătăuşi, mulţi dintre ei străini de oraş şi înarmaţi cu răngi de fier îi aşteptau pe ţărănişti. În aceste condiţii, în loc de şedinţă s-a produs o adevărată vânătoare de oameni, soldată cu doi morţi şi numeroşi răniţi.

După producerea incidentelor, Parchetul Tribunalului Argeş a dat dispoziţii poliţiei să înceapă cercetările, ceea ce a dus la constituirea unui dosar de urmărire penală. Dosarul[1] conţine declaraţii ale victimelor şi ale martorilor, procese verbale ale unor comisari de poliţie, acte medico-legale, citaţii, etc. Parcurgând aceste documente, pot fi constate câteva certitudini: premeditarea agresiunii, implicarea poliţiei în ocrotirea agresorilor, încercarea de deturnare a

[1] Arhivele Naţionele Piteşti, fond Tribunalul jud. Argeş, Secţia I, dos. 49/1946-1947.

adevărului astfel încât evenimentele să pară a fi consecinţa unor fricţiuni interne în P.N.Ţ.

Astfel, din declaraţia uneia dintre victime, Nicolae Penescu, preşedintele P.N.Ţ. Argeş şi fost ministru de interne în al doilea guvern al generalului Sănătescu (4 noiembrie-5 decembrie 1944), reiese că Teohari Georgescu (care-i fusese subaltern, ca secretar de stat la Interne în acelaşi guvern, dar care devenise între timp ministru de Interne în guvernul Petru Groza), l-a întrebat pe Penescu despre data întrunirii comitetului judeţean al ţărăniştilor argeşeni. Şi pentru că întrebarea să nu pară doar o indiscreţie, a precizat că vrea să ştie data „pentru a lua măsuri să fie linişte"[2]. Naiv, Penescu i-a comunicat lui Teohari Georgescu data de 9 august, confirmându-i-o încă o dată, în ajunul plecării sale din Bucureşti spre Piteşti, prin şefa de cabinet a ministrului comunist.

În drum spre Piteşti, Penescu a remarcat nişte camioane cu „muncitori", venind dinspre Târgovişte şi având aceeaşi destinaţie dar abia la Piteşti, prevenit şi de colaboratorii săi, a înţeles ce li se pregăteşte. S-a convenit într-un grup restrâns să fie amânată şedinţa, dar majoritatea delegaţilor din judeţ erau deja prezenţi la locul stabilit. Penescu şi cei din grupul său s-au deplasat în zona Tribunalului pentru a anunţa chiar el amânarea întrunirii, dar la apariţia lor s-au declanşat incidentele. Rângile au fost scoase din ziarele şi hârtiile în care erau învelite de către „democraţii" din B.P.D. şi au fost rapid şi profesionist îndreptate asupra ţărăniştilor, urmărindu-se organele vitale, în special capul. Nu au fost cruţaţi nici martorii ocazionali şi chiar magistraţii au fost pe punctul de a primi o mostră de justiţie „populară", rapidă şi eficace. Astfel, atunci când prim-procurorul T. Racoviţă a încercat să-i calmeze pe agresori, un individ i-a pus mâna în piept, spunându-i că „ei sunt acum procurorii poporului şi nu eu, ţipând cu toţii în grup că îl vor pe Penescu, care este ascuns în Tribunal"[3]. Un alt magistrat, judecătorul Constantin Iliescu, a dat o declaraţie obiectivă şi cuprinzătoare despre desfăşurarea evenimentelor în incinta tribunalului, fiind totodată şi martor al asasinării prin împuşcare a avocatului Gheorghe Mihai, secretar politic al lui Nicolae Penescu[4].

În afară de cele petrecute la tribunal, acte de agresiune au avut loc la restaurantul „Calul Bălan", unde un alt grup de şase naţional-ţărănişti, aflaţi acolo pentru a lua masa, au fost atacaţi cu rângi de fier de mai mulţi indivizi, străini de oraş[5].

Timp de două ore, Piteştiul a fost terorizat de bandele roşii, iar „bilanţul" a fost următorul: doi morţi, 15 spitalizaţi în stare gravă şi numeroşi alţi răniţi pe care nu i-a mai numărat nimeni. Cei doi morţi sunt avocatul Gheorghe Mihai, mort prin împuşcare, şi învăţătorul Tică Popescu din Broşteni, decedat la

---

[2] *Ibidem*, f. 8.
[3] *Ibidem*, f. 2.
[4] *Ibidem*, f. 68-69.
[5] *Ibidem*, f. 23.

spitalul Brătianu din Piteşti, unde fusese internat împreună cu ceilalţi răniţi, datorită loviturilor primite. Rănitii au avut nevoie, la rândul lor, de multe săptămâni şi chiar de luni de zile de spitalizare; ei au fost scoşi nu doar din circuitul luptei politice, dar traumele căpătate i-au marcat pe tot restul vieţii.

Un rol foarte important în desfăşurarea evenimentelor din 9 august 1946 de la Piteşti l-a jucat poliţia locală. Sub ocupaţie bolşevică şi cu Teohari Georgescu ministru de Interne, Poliţia a cunoscut o rapidă politizare. În funcţiile de comandă au fost plasaţi oameni „devotaţi cauzei", ei numindu-se, la Piteşti, Corşoreanu Ion, şeful Poliţiei de Reşedinţă Piteşti şi Negulescu Marin, comisar şef şi secretar al aceleiaşi poliţii. Sub comanda lor şi a altora ca ei, Poliţia făcea eforturi vizibile să se transforme în miliţie. Din câteva procese-verbale se poate constata implicarea poliţiei în agresiunile ce au avut loc, protecţia acordată agresorilor, cinismul faţă de victime, pentru ca, în finalul cercetărilor, să fie trimişi în judecată doar doi indivizi, unul dintre ei având domiciliul în judeţul Iaşi. Probabil că cei doi nici nu au fost la faţa locului. În schimb, cei câţiva agresori identificaţi de victime, nu apar ca acuzaţi ci ca martori. De altfel, un proces propriu-zis nici nu a avut loc, întregul caz fiind soluţionat printr-o Ordonanţă definitivă a Cabinetului II Instrucţie al tribunalului Argeş, din 10 iunie 1947. În expunerea de motive, se arăta că la întrunirea Comitetului judeţean Argeş al P.N.Ţ. din 9 august 1946, „s-au produs încăierări între membrii acestei organizaţii care au provocat dezordini pe stradă, lovindu-se unul pe altul cu corpuri contondente..."[6]. Cu un asemenea rechizitoriu, nu e de mirare că hotărârea (luată de judecătorul Aurel Balaban, „în neunire cu concluziile d-lui Prim Procuror local"), a fost de trimitere în judecată pentru... lovire a celor doi ţapi ispăşitori, Ciurea Constantin din Valea Danului, jud. Argeş şi Platon Corneliu din Răşcari, jud. Iaşi, numai că cei doi erau dispăruţi de la începerea cercetărilor. În felul acesta, justiţia de tip comunist impunea un principiu: morţii sunt vinovaţi.

[6] *Ibidem*, f. 330.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

ARMATA ROMÂNĂ ÎN ANII 1946-1947

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU

Societatea umană, de-a lungul evoluției sale, a transformat mediul astfel încât să obțină recolte cât mai mari. Barajele, canalele de irigații, câmpiile inundate, desecările, asolamentele și fertilizările au permis câștigarea de noi terenuri pentru agricultură și, totodată, au favorizat sporirea populației. Aceste lucrări complexe implicau concentrarea eforturilor a numeroase comunități și coordonarea atentă a acțiunilor, orice dereglare fiind periculoasă. Tocmai în regiunile unde pământul se îndura cu greu să-și dea rodul, au apărut state bine organizate, dispunând de un puternic aparat birocratic și militar (Egipt, Babilon, China). Dar natura nu s-a lăsat ușor înfrântă și, în încercarea de a reveni la biotopul inițial, a fost mult favorizată de acțiunile omului. Lupta permanentă s-a soldat cu mari pierderi de ambele părți, omul sesizând mai ușor efectele asupra societății.

Seceta a fost un fenomen care s-a manifestat periodic lovind cam de trei ori într-un secol teritoriul României. Efectele erau grave. Populația sărăcită trecea sub stăpânirea boierilor sau își vindea copiii la turci. Corpurile slăbite erau expuse bolilor molipsitoare și îndeosebi ciuma lovea cu furie[1]. Perioadele ploioase sau cele de răcire a vremii (mici glaciațiuni) aveau consecințe asemănătoare[2]. Contribuția omului se adăuga prin teribilul flagel al războiului care nimicea recoltele și vitele, dar și lucrările agrotehnice. Regiunile de interes strategic au cunoscut de multe ori acțiunile combinate spre disperarea locuitorilor nevinovați. Țările Române, situate într-un triunghi de forțe, au suferit adesea numeroase nenorociri produse de armatele conducătorilor pe care lumea nu putea să-i mai încapă[3]. Dezvoltarea mijloacelor de transport a eliminat efectele fenomenelor naturale, dar foametea a rămas specifică

---

[1] George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 181-187, Pompei Samarion, *Ciuma*, București, 1932. Despre copii vânduți turcilor în timp de foamete a se vedea *DRH*, B, vol. IV, p. 212.

[2] Jean Gimpel, *Revoluția industrială în Evul Mediu*, Editura Meridiane, București, 1983, p. 189/190.

[3] A se vedea G. Potra, *op. cit.*, vol. I, p. 183 sau I.C. Dumitrescu, *1828-1829. Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur*, în „Magazin istoric", 2/1996, p. 53-55.

perioadelor de conflict armat sau regimurilor totalitare[4].

Foametea din 1946/1947 a fost produsă atât de secetă, cât şi de al doilea război mondial. Armatele sovietice au jefuit tot ce au putut, iar apoi s-a introdus „jaful legalizat" în virtutea Convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944. Au fost duse în U.R.S.S. 430514 t cereale, 903102 porci şi vite, pe lângă mari cantităţi de lemn şi alte produse[5]. Lipsa furajelor a dus la sacrificarea animalelor, ceea ce a dus la limitarea forţei motrice în agricultură. Sute de mii de oameni buni de muncă pieriseră sau fuseseră mutilaţi în vâltoarea războiului,[6] iar alţi tineri efectuau stagiul militar. Unele câmpuri continuau să fie însămânţate cu teribilele mine antipersonal. În plus, reforma agrară bulversase proprietatea şi mulţi ţărani se temeau să mai cultive pământul din cauza colectărilor ce lăsau hambarele aproape goale. Calamitatea naturală şi rigiditatea guvernului Groza au dus la înfometarea populaţiei româneşti în timp ce întreţinerea trupelor sovietice costa sute de milioane de dolari.

Armata română a fost un aliat preţios, dar nedorit de Moscova. Fiind considerată un bastion al monarhiei, a fost redusă numeric şi lipsită de armele de elită, vânători de munte, aviaţie, marină. Unde se păstrau erau trecute sub controlul comuniştilor sau în componenţa diviziilor „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan". Mulţi ofiţeri valoroşi au fost siliţi să treacă în rezervă sau au fost arestaţi fiindcă au luptat împotriva Uniunii Sovietice. Concomitent, comisarii politici şi ofiţerii fideli se răspândeau în întreg angrenajul militar. Fidelitatea faţă de puternicul vecin de la răsărit trebuia să fie totală. Acesta era singurul scop al puterii comuniste.

Teoretic, soldaţii trebuie să fie bine hrăniţi pentru a fi capabili în orice moment să apere teritoriul naţional. Să nu uităm că-n epoca medievală, cavalerii teutoni sau ioaniţi, erau scutiţi de posturile îndelungate ce le-ar fi subminat capacitatea de luptă. Situaţia în unele unităţi era dezastruoasă, ostaşii ieşind la drum pentru a cere o bucată de pâine. O notă informativă din 24 martie 1947 consemnează: „Suntem informaţi că soldaţii din batalionul de grăniceri din comuna Jilava, aproape în fiecare zi, în zorii zilei, se înşiruiesc pe şoseaua naţională Bucureşti-Giurgiu, până aproape de comuna Regele Ferdinand şi cerşesc pâine şi diferite alimente de la trecători, spunând că mor de foame în cazarmă, adăugând prin aceasta o mare înjosire Armatei Române"[7]. Un alt document din 8 martie 1947 detaliază situaţia din cazărmi

---

[4] Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom Iaşi, 1998, p. 133, 175.

[5] N. Ciachir, *Marile puteri şi România. 1856-1947*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996, p. 364. Am păstrat totalul dat de autor, dar cifrele pe ani duc la 394.521 t. Este interesant de remarcat faptul că s-a depăşit cu mult ceea ce se stabilise în convenţia din ianuarie 1945 privind aplicarea articolului 11 din Convenţia de armistiţiu (ex.: se cereau 500.000 oi în şase ani, dar în 1947 erau livrate deja 1.101.138 oi).

[6] *Armata Română în al doilea război mondial*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1995, p. 197.

[7] A.N.I.C., fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 68/1947, f. 148.

Hrana proastă nu a permis organismelor slăbite să reziste la gerurile puternice,[8] mulţi ostaşi ajungând în spitale. Echipamentul „complet reformat" nu asigura o protecţie eficientă şi, din cauza lipsei săpunului, este plin de paraziţi. O astfel de situaţie a dus la numeroase dezertări[9].

Foametea prelungită a provocat numai la Compania CFR Feteşti, câteva decese după cum relata soldatul Peiu Ion, iar fiul comerciantului Gheorghe Popa din comuna Slobozia (judeţul Vlaşca) afirma că mulţi ostaşi s-au debilitat, iar alţii au devenit tuberculoşi[10]. Pe lângă tuberculoză, tifosul exantematic, favorizat de înmulţirea păduchilor, a făcut ravagii ca şi în anii precedenţi[11]. Astfel de relatări agitau familiile soldaţilor şi din puţinul pe care-l aveau, încercau să trimită pachete la unităţi fiindcă regimul interzisese deplasarea pe calea ferată.

Situaţia soldaţilor din unităţile de jandarmi pare să fi fost mai bună şi din dorinţa regimului de a avea trupe fidele. „Hrana trupei este bună şi în cantitate suficientă. Raţia de pâine este mică în raport cu eforturile ce li se cer acestora"[12]. Solda era plătită la timp, dar suplimentul promis celor care au participat la colectări (30.000 lei pentru subofiţeri pe zi şi 10.000 lei pentru soldaţi, nu s-a acordat[13]. Subofiţerii erau nemulţumiţi şi pentru că salariile sunt prea mici în comparaţie cu preţurile astronomice ale produselor alimentare[14]. Greutăţile sporeau pentru ofiţerii căsătoriţii şi cu copii[15].

O altă sursă de nemulţumire o constituia funcţionarea economatelor militare. Se aduceau produsele alimentare mai scumpe decât pe piaţa liberă cu până la 42%[16].

Nici situaţia pensionarilor, văduvelor, orfanilor şi invalizilor de război nu era mai bună, pensiile fiind depăşite de inflaţia galopantă[17]. Pensia unei văduve era de 50.000 lei pe lună[18] în timp ce un litru de lapte costa 15-20.000 lei şi un ou 20.000 lei[19]. Lipsite de o mână forte, văduvele nu-şi puteau lucra pământul, iar funcţionarii de la primărie le repartizau cele mai proaste terenuri[20].

Pentru a compensa cât de cât lipsa de braţe de muncă, guvernul a ordonat scoaterea soldaţilor la lucru, situaţie ce se va perpetua de-a lungul întregii

---

[8] În Muntenia rapoartele jandarmilor vorbesc despre degerarea completă a grâului de toamnă, a zarzavaturilor şi a unei părţi din vii (A.N.I.C., *I.G.J.*, dos. 68/1947, f. 287, 310, 347.
[9] A.N.I.C., *I.G.J.*, dos. 37/1947, f. 206.
[10] *Ibidem*, dos. 96/1947, f. 187.
[11] Maria Golăescu, *Amintiri din război*, Editura Medicală, Bucureşti, 1985, p. 68.
[12] A.N.D.J. Ag *Legiunea de Jandarmi Muscel*, dos. 22/1946-1947, f. 349.
[13] *Ibidem*, f. 503.
[14] *Ibidem*, f. 503.
[15] *Ibidem*, f. 348.
[16] *Ibidem*, f. 68.
[17] *Ibidem*, f. 31.
[18] A.N.I.C., *I.G.J.*, dos. 38/1947, f. 119.
[19] *Ibidem*, dos. 37/1947, f. 334.
[20] *Ibidem*, dos. 38/1947, f. 119.

guvernări comuniste. Se săpa la hârleț, ceea ce însemna suprafețe mici. Astfel, la Slătioare, un subofițer și zece soldați au lucrat circa un hectar la cinci văduve, în cinci zile, iar în Geamăna 1250 m^2 în două zile. În Bradu de Sus s-au lucrat 7500 m^2 în patru zile pe terenurile a doi invalizi de război[21]. Alți soldați din Regimentul 7 moto din Pitești au construit un dig și un pod, au reparat primăria din Bârlogu sau au ajutat în agricultură. Se lucra de la 8,0 dimineața și până la apusul Soarelui cu o pauză de o oră pentru masă[22].

Detașamente înarmate au primit misiunea protejării terenurilor cu cereale. Mulțimile de înfometați erau la limita răbdării, astfel încât atacau cordoanele de pază în ciuda focurilor de avertisment. La Buzău un tren ce transporta porumb a fost asaltat de o mie de oameni, marea umană spulberând rezistența detașamentului militar[23]. Dorința de a trăi era mai puternică decât spaima de gloanțe. Cum și din trenurile păzite dispăreau saci pe traseu sau în gări, s-a luat hotărârea introducerii trupelor fidele din cele două divizii de voluntari. Fiecare vagon avea repartizați doi soldați înarmați cu automate și puști, iar la fiecare grupă se mai adăuga o pușcă mitralieră. Garda din Argeș prelua trenurile la Costești și le însoțea până la București. Trupa făcea parte din Divizia „Horia, Cloșca și Crișan"[24]. Echipe speciale formate dintr-un delegat C.F.R., un pretor și un ofițer de jandarmi, trebuiau să controleze trenurile pentru a nu se strecura cereale predate sub alte denumiri sau cu acte false. Se acționa în puncte obligate de trecere spre regiunile secetoase (Pitești, Buzău și Adjud)[25]. Alte detașamente căutau grupurile de înfometați și le expediau în satele înghețate și pustiite. Eficiența le-a fost sporită mai ales după ce numărul de trenuri dinspre Moldova s-a redus[26]. Jandarmii au închis bine ochiurile plasei astfel încât se confiscau și cele mai mici cantități de cereale, mulți din cei deposedați murind de foame câteva zile mai târziu[27]. Colectările se făceau extrem de riguros astfel încât oamenilor nu le mai rămâneau cereale nici pentru însămânțări[28].

Modul de abordare a crizei de către autoritățile de la București a provocat vii nemulțumiri și o neîncredere a populației în aliatul de peste Prut. Zvonurile erau puse în seama reacționarilor, iar șefii legiunilor de jandarmi cereau autorităților superioare aprovizionarea rapidă „cu cereale la prețul oficial și apoi articole de îmbrăcăminte și încălțăminte". Se pleca de la considerente electorale fiindcă „Cetățeanul este obișnuit să pipăie și nu să

[21] A.N.D.J. Ag, *Prefectura Județului Argeș*, dos. 9/1947, f. 76.
[22] *Ibidem*, f. 49.
[23] A.N.I.C., fond *M.A.I. Direcția Administrației de Stat*, dos. 103/1947, f. 74/75.
[24] A.N.D.J. Ag, *Prefectura Județului Argeș*, dos. 1/1947, f. 46.
[25] A.N.I.C., fond *M.A.I. Direcția Administrației de Stat*, dos. 103/1947, f. 95.
[26] A.N.I.C., *I.G.J.*, dos. 97/1946, f. 254.
[27] *Ibidem*, dos. 96/1946, f. 132.
[28] *Ibidem*, dos. 37/1947, f. 113.

audă"[29]. Pentru a menţine fidelitatea trupei se cereau îmbrăcăminte şi încălţăminte de iarnă[30]. Totul în vederea „canalizării" voturilor spre BPD la alegerile din noiembrie 1946.

Materialul de faţă surprinde doar câteva aspecte din viaţa militarilor într-o perioadă dificilă din punct de vedere economic şi-n care armata suferea un proces de „transformare socialistă". Viitoarele studii în arhive şi biblioteci vor completa tabloul României în primii ani de după al doilea război mondial şi îndeosebi aspectele legate de secetă şi foamete, calamităţi care au traumatizat profund populaţia abia scăpată de ororile războiului şi de „binefacerile" aduse de „armatele eliberatoare" sau democratice.

---

[29] A.N.D.J. Ag, *Legiunea de Jandarmi Muscel*, dos. 22/1946-1947, f. 318.
[30] *Ibidem*, f. 307.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

REZISTENȚA ARMATĂ ANTICOMUNISTĂ DIN MUNȚII FĂGĂRAȘ REFLECTATĂ ÎN ISTORIA ROMÂNIEI

GRIGORE CONSTANTINESCU

«Rezistența armată anticomunistă din Munții Făgăraș se situează, prin amploarea operațiunilor organizate, prin durata considerabilă a activității grupului de partizani [1948-1958] și prin aria geografică în care au acționat membrii săi, între manifestările anticomuniste de amploare din România.»

O evocare de conștiință

În cronica rezistenței antitotalitariste din România, operațiunile inițiate de formațiunea de partizani «Haiducii Muscelului», care a acționat pe versanții sudici ai Munților Făgăraș, constituie un episod de referință al luptei împotriva regimului comunist instaurat prin forță de către trupele sovietice „eliberatoare".

În confruntarea inegală cu aparatul represiv al statului totalitar, au căzut eroic la datorie numeroși fii ai plaiurilor muscelene, menținând, prin exemplul lor, nestinsă, flacăra vie a speranței în reîntronarea idealurilor de libertate pe pământul patriei.

În noaptea de 17 iulie 1959, coordonatorii formațiunii de partizani «Haiducii Muscelului» - Toma și Petre Arnăuțoiu-, preoții ortodocși: Nicolae Andreescu, Ioan Constantinescu și Ion Drăgoi; țăranii: Nicolae Bășoiu, Titu Jubleanu, Constantin Popescu, Ioan Săndoiu, Nicolae Sorescu și Gheorghe Tomeci, precum și învățătorii: Ion Mica, Alexandru Moldoveanu, Nicolae Nițu și Gheorghe Popescu – erau executați la Închisoarea Jilava, printr-o sentință odioasă ca ***„elemente dușmănoase, foști membri ai partidelor istorice, care au organizat bande teroriste în nordul fostelor județe Argeș și Muscel, pentru a desfășura o activitate contrarevoluționară împotriva statului și regimului democrat-popular"***. [Sentința Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militară nr. 107. Colegiul de Fond].

Apariția recentului tratat de Istoria României (București, 1998), sub coordonarea acad. Șerban Papacostea coincide cu împlinirea a patru decenii de la criminalul act represiv al executării de către autoritățile comuniste a coordonatorilor formațiunii de partizani «Haiducii Muscelului».

Evaluarea obiectivă a Rezistenței

Constituind un autentic „recurs în anulare" a calificativului de „bandiți" atribuit partizanilor care au luptat împotriva totalitarismului, Istoria României analizează sine ira et studio Rezistența armată anticomunistă din Munții Făgăraș, aruncând la „lada de gunoi a istoriei", – pentru a folosi o expresie scumpă nostalgicilor vechiului regim ! – politica atât de consecventă de denigrare, în varii medii politice actuale, a jertfei luptătorilor pentru libertate din Munții Făgăraș.

Considerând ***«Rezistența armată anticomunistă – un fenomen spontan având ca țel comun acela de a nu se supune consecințelor comunizării țării"***, autorul capitolului, Dennis Deletant, relevă faptul că ***„formațiunile*** (de partizani) ***nu reprezentau o amenințare majoră pentru puterea comunistă, deși atâta vreme cât rămâneau în libertate subminau pretenția regimului de a deține controlul deplin al țării"***, menționând că ***„formațiunea care a supraviețuit cel mai mult a fost cea a «Haiducilor Muscelului»"***.

Este, incontestabil, o recunoaștere de către Istoria națională că sacrificiul partizanilor anticomuniști nu a fost zadarnic.

De aceea, o întrebare obsedantă se insinuează tulburător de vie în conștiința noastră: Dacă toți cei care au căzut în cursul evenimentelor din decembrie 1989 sunt considerați eroi ai luptei împotriva comunismului, de ce, oare, cei care au participat – conștienți pe deplin de riscurile asumate ! – la Rezistența armată anticomunistă din Munții Făgăraș, în condițiile extrem de grele ale luptei de partizani, jertfindu-se pentru cauza libertății poporului, nu sunt încă recunoscuți, prin legile țării, ca eroi ai neamului românesc ?

Prefațând amplul tratat de «Istoria României» [Editura Enciclopedică, București, 1998], academicianul Șerban Papacostea releva extrem de pertinent, bazat, de altfel, pe o tristă experiență istoriografică națională, rațiunea cooptării în cvintetul autorilor a „doi istorici străini, unul american, celălalt englez cunoscuți pentru contribuțiile lor științifice în domeniu".

Motivația este, pentru orice investigator lucid al fenomenului istoric românesc, extrem de convingătoare: „La competența lor profesională recunoscută – conchide Șerban Papacostea – se adaugă avantajul de a nu fi implicați în viziunile partizane dezvoltate inevitabil din realități care nu și-au pierdut încă actualitatea".

Analiza lucidă a cauzelor Rezistenţei

Deşi, în acest context, Raportul general al Congresului internaţional de ştiinţe istorice desfăşurat la Bucureşti în august 1980, pare caduc, se impune a fi relevată, totuşi, actualitatea sa, întrucât sublinia „rolul conştiinţei istorice în viaţa societăţii" considerând că „Omul viitorului trebuie să cunoască astfel istoria patriei şi istoria universală, încât să poată deveni un locuitor conştient al planetei", capabil „să poată face o apreciere lucidă a fazei contemporane din istoria omenirii şi a patriei lui".

Propunându-şi, cu certitudine, acest important obiectiv, autorii manualelor actuale de istorie destinate învăţământului preuniversitar analizează cu apreciabilă luciditate evenimentele din perioada instaurării şi consolidării regimului comunist în România [1948 – 1989].

Astfel, în «Istoria Românilor de la 1821 până în 1989» (manual pentru clasa a XII-a, Bucureşti, 1997), profesorii Mihai Manea şi Bogdan Teodorescu consideră că „În evoluţia forţată către comunism a ţării noastre, 1948-1954 <constituie> perioada preluării, organizării şi consolidării puterii de către comunişti, în cadrul unui proces specific de stalinizare a României" implicând, în esenţă, lupta împotriva proprietăţii particulare în economie, prin naţionalizarea comunistă a principalelor mijloace de producţie la 11 iunie 1948, prin colectivizarea forţată care „a generat răturnarea gravă a structurilor tradiţionale ale satului românesc şi a sistemului său propriu de valori, prin politica de industrializare forţată, prin reorganizarea aparatului de stat ce trebuia să servească scopurile politice ale Partidului Comunist Român".

Autorii menţionează că „în numele unei aşa-zise ascuţiri a luptei de clasă, a organizării şi manifestării dictaturii proletariatului, au fost încălcate brutal drepturi şi libertăţi democratice elementare ale oamenilor. Orice formă de opoziţie a fost reprimată violent. Sub acuzaţia imaginară de „trădare", „sabotaj" sau „agenţi ai imperialismului" a fost profund afectat tot corpul de elită al vieţii politice şi culturale interbelice.

Au fost lichidate, cu brutalitate, încercările de rezistenţă armată din zona munţilor Bucegi, Făgăraş. S-a manifestat totuşi, deşi firav, o rezistenţă militară la instaurarea regimului comunist. Au acţionat, astfel, grupuri înarmate, ca, de exemplu, în Banat – Tănase, Ionescu, Blănaru, Spiru; în Oltenia – maiorul Dumitriu, în Argeş – Traian Marinescu, Făgăraş – general Arsenescu şi fraţii Arnăuţoiu.

În cadrul constituirii noului aparat de stat, între 1948-1949, s-au creat Securitatea şi Miliţia populară. Securitatea a devenit un instrument de teroare şi represiune, îndreptat împotriva oricărui opozant al noului regim".

Documentare în diagonală

Veridicitatea aserțiunii Catherinei Durandin: „Istoria românilor este o istorie de contradicții nerezolvate !" fixată ca moto al «Istoriei Românilor» pentru clasa a XII-a, manual apărut la Humanitas, în 1999, este confirmată de către însuși autorul capitolului intitulat «Forme de rezistență anticomunistă", istoricul Cristian Niță, care consemnează textual că „În Munții Făgăraș, au acționat în paralel trei grupări: cea a colonelului Gheorghe Arsenescu, cea a fraților Arnăuțoiu și cea a lui Ion Gavrilă", pentru ca, pe aceeași pagină, în casetă, însă, evident, ca o subliniere, să insereze, într-un soi de panegiric al familiei Arnăuțoiu, pe: învățătorul Iancu, soția acestuia, Laurenția, și pe fiii lor implicați în mișcarea de rezistență: Petre și Toma. Autorul inversează rolurile celor doi frați, menționând că Petre a fost „conducător al grupului de rezistență armată «Nucșoara», după retragerea lui Gheorghe Arsenescu. Prins la nord de comuna Corbi, Petre a fost executat în anul 1959".

O inexactitate, deoarece Toma – ofițer de profesie – a condus de facto grupul de partizani, urmată de o alta, întrucât Petre a fost prins nu la nord de Corbi, ci chiar pe teritoriul acestei comune, mai precis, în zona sa sudică – inadvertențe ce demonstrează – pentru a-l cita pe poetul filozof Lucian Blaga că „autorul este unul care scrie «din auzite» și «după indicii», dar care are ambiție, atitudini și morgă de... martor". [Elanul insulei].

Pentru a defini Mișcarea de rezistență, se recurge la un Raport al Siguranței Statului din 19 mai 1945 în care aceasta era etichetată exclusiv „o acțiune subversivă, îmbrăcată sub aspectul unor grupuri de dezertori care au ca obiectiv contracararea acțiunilor PCR sub toate formele".

Viziunea, însă, a istoricului, care analizează cu obiectivitate fenomenul în complexitatea sa, îl determină să considere că „Rezistența anticomunistă din România a fost expresia unei nemulțumiri generale și a avut un caracter național. Participanții – relevă autorul – au provenit din toate segmentele sociale: militari și țărani, funcționari și studenți, preoți, femei, elevi și muncitori. Oficial, ei au fost considerați de către autoritățile comuniste: «contrarevoluționari», «bandiți», «teroriști», «legionari», «fasciști», iar un decret din septembrie 1958 făcea aluzie la «atrocitățile contrarevoluționare ale inamicului de clasă».

Mișcarea de Rezistență armată anticomunistă din Munții Făgăraș includea, așadar, în rândurile sale, foști ofițeri din elita armatei române, distinși preoți ortodocși și învățători, elevi și studenți temerari, țărani neînfrânți în demnitatea lor, muncitori lucizi și femei statornice în credință, care aveau să devină, precum Elisabeta Rizea, adevărate simboluri ale luptei împotriva ciumei roșii care a bântuit estul Europei.

De aceea, testamentul partizanului Şerban Ion, originar din Capu Piscului – reprodus în manualul de istorie – reprezintă o mărturie semnificativă a cauzei aderării sale conştiente la mişcarea de rezistenţă: „Mă găsesc în cursul celui de-al optulea an în lupta de partizani contra robiei celei mai negre ce s-a abătut vreodată asupra patriei !”.

Din păcate, avea să fie şi ultimul său an de viaţă, deoarece, în august 1959, va fi condamnat la moarte şi executat.

„Indigoul” documentar-istoric

Adresându-se, în special, elevilor din ultima clasă a învăţământului preuniversitar, «Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi» - redactată de istoricii: Ioan Scurtu, Marian Curculescu, Constantin Dincă şi Aurel Constantin Soare – abordează, în capitolul «Represiune şi rezistenţă; colaboraţionism şi disidenţă», Rezistenţa anticomunistă definită: „mişcare anticomunistă care a vizat revenirea la regimul democratic”.

Fără a recurge la analiza amplă a fenomenului sub raport evenimenţial, autorii inserează cronologic momentele cardinale ale Rezistenţei anticomuniste, menţionând că „În deceniile 5 şi 6, trupele de securitate au avut misiunea de a anihila rezistenţa puternică de partizani din zonele de munte...”

Rezistenţa armată anticomunistă în Munţii Carpaţi a fost – potrivit aprecierii lor – activă între anii 1949-1956.

De fapt, rezistenţa armată va continua până în anul 1958, când cea mai puternică grupare de partizani din Munţii Făgăraş - «Haiducii Muscelului» - menţionată ca fiind formaţiunea care a supravieţuit cel mai mult – va fi lichidată.

Extinzând acţiunile partizanilor la regiunile administrative: Piteşti, Braşov, Suceava, Galaţi, Oradea, Cluj, Timişoara, Craiova, Constanţa, manualul de «Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi» conturează, astfel, aria geografică în care rezistenţa anticomunistă din România s-a manifestat cu o forţă remarcabilă.

Elementele de detaliu, însă, referitoare la componenţa, armamentul, asigurarea aprovizionării acestei „grupări organizate după legile conspiraţiei” au fost preluate tale-quale din tratatul de Istoria Românilor coordonat de acad. Şerban Papacostea.

Formulând o sinteză a sintezelor despre Rezistenţa anticomunistă, sinteză pe care o încadrează didactic într-un chenar, autorii au meritul de a preciza atitudinea populaţiei ţării noastre care a trăit tragedia unei Românii încătuşate de un regim impus din afară, ostil oricăror libertăţi democratice: „Comuniştii – precizează autorii - au avut ca scop neutralizarea şi distrugerea tuturor «duşmanilor poporului». Contra lor au acţionat mulţi oameni angajaţi

într-o activă rezistență. Marea majoritate a cetățenilor s-a adaptat la noua situație politică impusă de regimul socialist-totalitar".

Pledoarie pro domo sua

Prefațând voluminosul tom «Luptătorii din munți. Toma Arnăuțoiu. Grupul de la Nucșoara. Documente ale anchetei, procesului, detenției» (926 pag), [București, 1997], Ioana-Raluca Voicu-Arnăuțoiu, motivează demersul său, de altfel, considerabil întreprins pentru relatarea „istoriei oamenilor [...] care, între anii 1949-1958, au trăit și au luptat în pădurile din Făgărașul de sud, Iezer-Păpușa și Leaota", fără a menționa, însă, acțiunile cu scop diversionist organizate în Munții Bucegi și menite să distragă atenția Securității în acțiunea furibundă a acesteia de depistare a zonei de cantonament a membrilor activi ai Rezistenței.

Autoarea inserează, în volum, „documente provenite din arhiva Securității Statului" conștientă că „deși, purtând pecetea minciunii, a nedreptății, a crimei instituționalizate, ele nu pot ascunde adevărul despre rezistența armată a acestor fii ai poporului român în fața agresiunii comuniste".

Un asemenea demers a fost determinat de faptul că „toți membrii grupului Arnăuțoiu au fost fie uciși în lupte, fie executați", documentele Securității fiind, așadar, după părerea sa, unicele „mărturii scrise din epocă".

Autoarea uită, însă, că marea epopee a luptei din munți se constituie din însumarea tuturor mărturiilor celor care și-au jertfit propria libertate în numele idealului de libertate al națiunii române subjugate de comunism, că adevărata cronică a luptei partizanilor din gruparea «Haiducii Muscelului» presupune înregistrarea confesiunilor tuturor participanților care au sprijinit-o material și moral și care au fost condamnați la peste 2000 de ani de temniță de către tribunalele militare ale regimului totalitar comunist din România.

Intuind utilitatea unei asemenea acțiuni, istoricul Vasile Novac și-a propus și a reușit într-o măsură considerabilă să suplinească această carență a volumului, printr-o cercetare tenace și, evident, eficace, înregistrând – pentru o arhivă a denunțării totalitarismului comunist – declarațiile majorității foștilor deținuți din Argeș care au supraviețuit temnițelor gulagului românesc.

Dintr-un exclusivist instinct de „conservare" a memoriei familiale, autoarea omite, în titlul volumului, dintr-o relație inseparabilă în actul istoric al Rezistenței armate anticomuniste din Munții Făgăraș, pe inițiatorul de facto al acesteia, colonelul Gheorghe Arsenescu, pe care, însă, în preambulul acestui volum, Gheorghe Ceaușescu [«Documente pentru o istorie necesară»], în spiritul respectării adevărului istoric, îl asociază permanent cu Toma Arnăuțoiu.

De altfel, publicistul consideră că, prin Rezistența armată anticomunistă, „România și-a adus jertfa de sânge ostășesc pentru revenirea la spațiul de

cultură şi mentalitate europeană" şi conchide într-o manieră extrem de concludentă sub acest aspect, din perspectiva Istoriei ca un autentic „magister vitae": „Dacă nu vom realiza misiunea istorică (de reîntronare a libertăţilor democratice în România) atunci, jertfa lui Arnăuţoiu şi Arsenescu – i-am pomenit doar pe ei, întrucât volumul de faţă se referă la ei ! – nu va fi fost zadarnică, iar noi, cu cugetul datoriei împlinite, vom fi pe potriva marilor martiri ai neamului"...

Aprecieri corecte şi competente

Relatând despre «Procesul grupului Arnăuţoiu. 1959», în revista «Arhivele totalitarismului» [an III/1995, nr.2], istoricii Vasile Novac şi Gheorghe Nicolescu publicau Sentinţa de condamnare la moarte a membrilor grupului de partizani, pe baza analizei căreia, formulau următoarele observaţii pertinente:

- Colonelul Gheorghe Arsenescu a avut un rol hotărâtor în organizarea şi conducerea iniţială a Rezistenţei naţionale armate din Munţii Făgăraş;
- După retragerea colonelului Gheorghe Arsenescu în zona Câmpulung Muscel, grupul «Haiducii Muscelului» a fost condus de către Toma Arnăuţoiu;
- Aria de acţiune a Rezistenţei a inclus, în afara zonei Munţilor Făgăraş şi Munţii Bucegi, unde, în noaptea de 17 spre 18 august 1952, partizanii au atacat cabana turistică din Muntele Padina;
- Atât luptătorii activi, cât şi simpatizanţii acestui grup făceau parte din toate straturile sociale, dar, mai ales, din cele mijlocii şi mici. Alături de ofiţeri sau foşti ofiţeri puşi în disponibilitate şi excluşi din armată, erau intelectualii satelor: preoţi, învăţători, profesori, studenţi şi elevi; apoi, ţărani săraci, mijlocaşi şi înstăriţi, ciobani, servitori, comercianţi;
- Rolul conducător l-au avut ofiţerii şi intelectualii; ţăranii i-au urmat cu încredere, dând dovadă de spirit de sacrificiu;
- Lupta de partizani din munţi n-a avut un caracter fascist, ci „anticomunist şi antirusesc".

Studiul menţionat reprezintă, în ultimă instanţă, corolarul cercetărilor asidue efectuate de către istoricul Vasile Novac în arhive şi în zona în care au acţionat partizanii din gruparea «Haiducii Muscelului», concluzia finală fiind extrem de precisă în determinarea rolului acestei grupări în mişcarea naţională de rezistenţă: „Gruparea Arsenescu-Arnăuţoiu, în ciuda faptului că s-a bazat pe premisa greşită a unui eventual război anglo-americano-sovietic, a reuşit să acţioneze şi să supravieţuiască peste 10 ani, datorită devotamentului şi abnegaţiei ţăranilor din zonă".

Rezistenţa armată anticomunistă din Munţii Făgăraş se situează, prin amploarea operaţiunilor organizate, prin durata considerabilă a activităţii grupului de partizani [1948-1958] şi prin aria geografică extinsă în care au acţionat membrii săi, între manifestările anticomuniste de amploare din România.

Succinta incursiune în modul în care Rezistenţa armată anticomunistă din Munţii Făgăraş a fost percepută de către istorici relevă necesitatea imperioasă formulată de cărturarul Nicolae Iorga, ca:

„Pulsul preocupaţiilor noastre să bată în ritmul, fie şi înfrigurat, al timpului. Să pornim de la societatea contemporană şi să revenim la dânsa !..."

Rezistenţa armată anticomunistă din Munţii Făgăraş relevă, pe plan sentimental, veracitatea sentinţei istoricului Edgar Quinet: „Istoria este o tragedie în care luptă împreună libertatea şi destinul !", confirmând, pentru urmaşii celor dispăruţi, veridicitatea meditaţiei lirice a inegalabilului poet-martir Nichifor Crainic:

«Ursită-i inima să poarte
Trecutu-n ea cu morţii lui
Cu morţii mei, care-i crezui
Naiv, cândva, fără de moarte !»...

MAIORUL DUMITRACHE N. IOAN, EROU AL LUPTEI ÎMPOTRIVA COMUNISMULUI ŞI A OCUPAŢIEI SOVIETICE

VASILE NOVAC

Dumitrache Ioan, născut, la 11 septembrie 1910, în comuna Godeni, judeţul Muşcel, fiul lui Nicolae şi al Mariei, domiciliat în Godeni; căsătorit cu Laurenţia Godeanu, ortodoxă, la 25 octombrie 1936, la Biserica „Cuvioasa Paraschiva", din Câmpulung Muşcel; copii: Laurenţia, născută, la 22 septembrie 1937, la Câmpulung, şi Nicoleta Basarabia, născută, la 22 februaruie 1941, la Godeni; venit la corp, la 1 iulie 1932, de la Şcoala de ofiţeri Sibiu.

„Campanii. Rane. Acte de bravură...

Campanii: Războiul din 1941 împotriva Uniunii Sovietice, în cadrul Regimentului 30 Dorobanţi. În calitate de comandant de pluton, a luat parte la luptele de la Hut Zemuş (5. VIII. 1941) şi Zarkalovi (9 VIII 1941).

10 VIII 1941 - evacuat zona interioară, fiind rănit în luptele de la Bakalova.

Rane: rănit în luptele de la Bakalova şi evacuat în spital.

Studii:

civile: 5 clase; 7 clase Liceul din Tg. - Mureş. Bacalaureat.

militare: Şcoala Militară de Infanterie nr. 2; Şcoala Specială a Infanteriei Sibiu; Curs de Informaţii sau alte cursuri: De la 1 II - 20 IV 1936 - Şcoala de Observatori Aerieni; De la 16 - 30 X 1939, a urmat cursurile pentru

cunoaşterea tunului A. C. Bohors"[1].

„Recompense. Decoraţiuni. Medalii..."

- Medalia „Centenarul Regele Carol I" - 1939; Ordinul „Coroana României" cls. V-a, cu spade şi panglică de „Virtutea Militară" - 1941.

„Servicii şi diverse poziţiuni":

Şcoala Militară a Infanteriei Sibiu, elev 25 sept. 1930; Reg. 30 Dorob. Câmpulung, subl. 1 iul. 1932; Şc. de Aplic. a Inf. Sibiu, subl. 20 sept. 1934; Reg. 30 Dorob., subl. 31 aug. 1935; Reg. 30 Dorob., lt. 1 apr. 1937; Reg. 30 Dorob., căpitan 24 ian. 1942; Şc. Subof. Rez. Inf. Sibiu,cpt. 20 nov. 1942; Reg. 91 Inf. Alba Iulia, cpt.27 mart. 1947; Reg. 30 Dorob. Muşcel, cpt. 15 iun. 1945; Cerc. Terit. Muşcel, căpitan 25 iun. 1946; C.T. Muşcel, maior 4 sept. 1946; Bat. 7 Vân. M-te Câmpulung, maior 24 sept. 1948; Bat. 25 V. M. Predeal, maior 18 mai 1949[2]; Marele Stat Major, maior 6 febr. 1850; Reg. 11 Inf., maior 17 oct. 1950; Şters din controale, fiind îndepărtat din cadrele active ala Armatei 5 iul. 1951[3];

În tot cursul carierei sale, a fost pedepsit de două ori de către comandantul de regiment:

- la 8 martie 1933, cu două zile arest, pentru „lipsă de tact" şi fiindcă „a fecventat localuri nepermise ofiţerilor" şi

- la 28 aprilie 1934, tot cu două zile de arest, fiindcă „s-a schimbat din serviciul de zi pe corp, fără aprobarea Regimentului"[4].

La Şcoala Militară de Infanterie „Principele Carol" din Sibiu, a fost clasificat al 3-lea, din 248 de elevi, obţinând media generală 8,68. Era descris ca: înalt, cu păr negru, ochii şi sprâncenele negre, cu o tăietură în creştetul capului. În rest: faţa, fruntea, nasul, gura şi bărbia erau potrivite[5].

Comandantul batalionului, maiorul Rădulescu, îl consideră un element foarte bun, apreciere cu care este de acord şi comandantul Şcolii. Ambii se bazează pe nota amănunţită a comandantului de companie:

„Înfăţişare simpatică. Deplin sănătos. Capabil de eforturi mari.

Trage bine cu armamentul infanteriei şi, în special, cu puşca mitralieră.

Cu prestanţă, energic şi autoritar în faţa trupei.

Rezolvă bine situaţiile tactice; comandă bine plutonul.

Foarte energic. Dotat cu multă iniţiativă. Voinţă tare. Caracter deschis.

Inteligenţă vie. Judecată clară. Cu mult spirit de metodă.

Are mare aplicaţie la studii.

Cultura generală foarte frumoasă. Cultura profesională frumoasă, fiind la înălţimea ofiţerilor buni.

---

[1] *Arhiva Min. Ap. Naţ.*, fond D. C. I. 1974, dos. nr. 926, f. 1.

[2] *Ibidem*, f.f. 2-3.

[3] Idem, *Copia Memoriului original a maiorului Dumitrache N. Ion*, f. 28.

[4] Idem, *Memoriul original al maiorului Dumitrache N. Ion*, f. 9.

[5] *Ibidem*, f. 10.

Foarte disciplinat.

Posedă, în mare măsură, simţul datoriei. Conştiincios.

Nu prea bun camarad.

Simţul onoarei bine dezvoltat.

Dotat cu mult spirit militar.

Maniere frumoase.

Nu întotdeauna aceeaşi sinceritate.

Execută, întocmai, la timp şi cu multă tragere de inimă, orice însărcinare primită.

Purtare excelentă.

V. Nota calificativă finală: Este un element de valoare, foarte inteligent şi cu multă dragoste de muncă.

Face cinste promoţiei sale.

Promite a deveni un ofiţer stălucit"[6].

Şi-a început cariera, la Regimentul 30 Dorobanţi Muşcel, din Câmpulung, unde şi-a desfăşurat cea mai mare parte a activităţii, beneficiind, la început, de doi comandanţi străluciţi de regiment, viitori generali, Iosif şi Ion Teodorescu.

Pentru perioada 1 august 31 octombrie 1932, a obţinut numai cuvinte de laudă de la Iosif Teodorescu, comandantul regimentului, din care cităm doar finalul:

„Pe timpul Perioadei a 2-a, a comandat Plutonul 3 din Ccompania 3-a, dând rezultate bune...

În rezumat: un ofiţer prea bun şi de nădejde"[7].

Pe anul 1932/1933, colonelul Iosif Teodorescu, în pofida celor două zile de arest date, pentru frecventarea unui local neîngăduit, îl consideră „un ofiţer prea bun", pe baza bunelor aptitudini şi calităţi militare şi a modului cum şi-a îndeplinit serviciul:

„A instruit bine o grupă de instructori ai Companiei a 4-a de Mitraliere.

A instruit şi comandat ploton la Compania 12 Mitraliere, dând frumoase rezultate.

La aplicaţiile de la Şcoala Ofiţerilor Inferiori - bine.

A luat parte la Manevrele Regale, conducând Plotonul de Mitraliere al Companiei a 2-a.

S-a achitat prea bine, în toate împrejurările"[8].

Între 1 noiembrie 1933 şi 31 octombrie 1934, colonelul Iosif Teodorescu îl notează doar ca „ofiţer bun", arătând că a lipsit 35 de zile, „fiind scutit medical şi având concediu medical pentru debilitate generală"; îi recomandă

[6] *Ibidem*, f. 11.
[7] *Ibidem*, f. 12.
[8] *Ibidem*, f. 13.

mutarea din garnizoană, pentru binele său, din „cauze familiare".

S-a ocupat destul de bine de popota garnizoanei şi a obţinut rezultate bune în instruirea oamenilor vechi şi a recruţilor de la companiile 6 şi 4[9].

La Şcoala de Aplicaţie Sibiu, a dovedit că este „bine pregătit", clasificându-se al 15-lea din 521 elevi, cu media generală 8, 38[10].

Colonelul Bârzotescu, comandantul Şcolii de Aplicaţie a Infanteriei, susţine că merită să înainteze, fiind „un element foarte bun, sub toate raporturile", aducând o bogată argumentare:

„1. *Aptitudini fizice:*

Înfăţişare plăcută şi prezentabilă.

Sănătos şi rezistent, poate face campanie.

Ţinută foarte îngrijită şi cu prestanţă, în faţa frontului.

2. *Aptitudini militare:* temperament vioi. Energic, conştiincios, cu voinţă tenace şi perseverează mult spre progres. Foarte bun instructor. Ofiţer capabil şi foarte bun camarad; caracter deschis, bine format.

3. *Capacitate:* Inteligent, judecă foarte clar. Cultură generală în curs de dezvoltare pentru studii. Cea profesională foarte bine îndrumată.

Posedă şi aplică regulamentele în teren foarte bine.

Prea bine pregătit pentru conducerea tactică a plutonului şi a companiei.

La cursuri, a lucrat cu deosebit zel şi a obţinut rezultate foarte bune.

4. *Educaţia militară:* Foarte disciplinat, punctual şi cu simţul datoriei dezvoltat.

Cu simţul demnităţii şi al onoarei însuşite, în mod lăudabil.

Foarte echilibrat în cheltuieli, purtare foarte bună în societate.

În concluzie, ofiţer cu educaţie militară şi socială foarte bună.

5. *Îndeplinirea serviciului:* Foarte devotat şi zelos. Clasificat al 15-lea din 521.

6. *Relaţii diferite:*... Fără vicii"[11].

Revenit la Regimentul 30 Dorobanţi Muşcel, colonelul Iosif Teodorescu, pentru lunile septembrie şi octombrie 1935, menţine frumoasele note primite la Şcoală, arătând că, în manevre, a comandat pluton, cu foarte bune rezultate. Îl caracterizează ca „foarte bun ofiţer" şi-l propune la înaintare, la vechime, propunere însuşită şi de către generalul C. Miltiade, comandantul Şcolilor Militare de Infanterie, şi de către colonelul Popovici, comandantul Brigăzii III Infanterie[12].

Între 1 februarie şi 20 aprilie 1936, a urmat programul teoretic al Şcoalei Observatorilor Aerieni, unde „a depus destulă bunăvoinţă pentru a-şi însuşi cunoştinţele necesare practicii observaţiei aeriene.

[9] *Ibidem*, f. 14.
[10] *Ibidem*, f. 15.
[11] *Ibidem*, f. 17.
[12] *Ibidem*.

Neavând suficiente cunoştinţe de specialitate tehnică, nu a putut fi trecut la partea practică de zbor"[13].

Pentru anul 1936, colonelul Iosif Teodorescu şi colonelul Popovici, comandantul Brigăzii III Infanterie, îl socotescc „ofiţer prea bun" şi propun să înainteze, la vechime. primul, după ce apreciază aptitudinile fizice, militare, de capacitate şi educaţia militară, ca în anii anteriori, adaugă rezultatele bune obţinute la instrucţia grupelor şi plutoanelor de mitraliere, dovezile de pregătire profesională date la manevre şi premiile sportive: locul I-âi la Concursul de Viteză la 100 de m., pe Brigadă şi pe Divizie, locul al doilea la săritura în lungime pe Brigadă, şi locul III, la viteză, pe Corpul 1 Armată.

„La diferitele aplicaţiuni din cursul anului, pe hartă şi în teren, a fost foarte bine.

Are grijă de subalternii săi şi de materialele ce îi sunt încredinţate"[14].

Colonelul Velcesu, noul comandant al Regimentului 30 Dorobanţi, în prima notă pe anul 1937, are numai cuvinte de laudă:

„A comandat plotonul de mitraliere în C[ompania] de M[itraliere] D[ivizionară].

Ofiţer sănătos şi rezistent la marşuri... ce-i plac sporurile", a obţinut, pe Brigadă, premiul I-âi la viteză, şi premiul II la săritură în lungime; pe Divizie, premiul II la sărituri în lungime.

De asemenea, un bun schior.

Se prezintă foarte bine în faţa trupei; are o prestanţă desăvârşită.

Energic şi cu multă hotărîre; cu aptitudini foarte bune în teren.

Disciplinat, cu simţul datoriei de ostaş.

Bun camarad, are curajul răspunderii.

Cultura profesională în dezvoltare; citeşte în timpul liber.

Cunoaşte bine regulamentele şi le aplică bine; acţiunea celorlalte arme ţi este cunoscută.

A instruit bine instructorii respectivi.

A instruit, în foarte bune condiţiuni Plotonul de Mitraliere de Recruţi, dând rezultate alese.

A comandat foarte bine Plotonul de Mitraliere, la diferitele aplicaţiuni, în Perioada II-a, şi pe zona de concentrare a Diviziei.

Bun mitralierist.

A îngrijit de oameni şi de animale...

Un foarte bun şi de nădejde ofiţer"[15].

Pentru anul 1938, colonelul Velcescu îi apreciază doar aptitudinile fizice şi militare, cultura profesională, faptul că e foarte bun instructor şi comportarea

[13] *Ibidem*, f. 18.
[14] *Ibidem*, f. 19.
[15] *Ibidem*, f. 20.

la aplicații, dar îi reproșează educația militară și, mai ales, pasiunea pentru jocuri de noroc, care l-a obligat să se împrumute, la camarazi și la oameni străini, și să neglijeze obligațiile de serviciu și familiale:

„Pierde timpul, neducându-se la familie, și dând vina pe serviciul ce îndeplinea. Din cauza pierderii nopților, în ultimul timp, nu a îndeplinit serviciul conștiincios.

L-am schimbat din funcția de adjutant, la 17 mai 1938, neputând a-l menține în această funcție...

Ofițer pe care nu se poate conta, din punct de vedere moral"[16].

De la 1 noiembrie 1938 la 31 martie 1939, a fost notat bine de către colonelul Velcescu, care i-a reproșat doar datoriile contractate la cărți, pe la ofițeri și subofițeri, pe care nu le-a onorat, dar crede că se va îndrpta.

În acest timp, a comandat o unitate de transmisiuni radio, din Compania de Specialități. La 10 noiembrie, a fost detașat la lucrări de cale ferată, la Ilva Mică. Revenit, la Regiment, la 1 ianuarie 1939, a instruit, în bune condiții, Grupa de Schiori, care a luat premiul I-âi pe Divizie și pe Corpul de Armată.

La concentrare, a organizat și comandat Compania 10.

„Ofițer bun instructor și cu cunoștințe militare apreciabile, însă foarte rău ofițer din punct de vedere moral"[17].

Între 1 aprilie și 31 octombrie 1939, a fost atent supravegheat și bine notat de către colonelul Ion Teodorescu, noul comandant al Regimentului 30 Dorobanți:

„După desconcentrarea de la 8 aprilie 1939, locotenentul Dumitrache a comandat ploton de observatori semnalizatori din Compania de Specialități, din Batalionul II Concentrați.

De la 15 august la 31 octombrie 1939, a comandat Compania 10 Pușcași, pe zona de concentrare.

Ofițer energic, cu multă putere de muncă și un remarcabil spirit de inițiativă.

Foarte inteligent, cu o judecată clară.

Cultura profesională superioară gradului său și în continuă dezvoltare.

Muncește metodic, cu rezultate din cele mai frumoase.

Posedă calități de foarte bun instructor și educator. La instuirea recruților și a concentraților, a obținut bune rezultate.

Pe zona de concentare, a luat parte la toate aplicațiile tactice în cadrul batalionului și regimentului, evidențiind temeinice cunoștințe tactice și de organizarea terenului.

Un foarte bun comandant de companie.

De la 16-30 octombrie 1939, a urmat, la Centrul de Insturcție al

[16] *Ibidem*, f.f. 21-22.
[17] *Ibidem*, f. 23.

Infanteriei, Cursul pentru Cunoaşterea Tunului de 37mm. Bofors, unde „a arătat, tot timpul... o vie dorinţă de a se instrui şi a reuşit a asimila, pe deaîntregul, cunoştinţele predate"...

La 1 aprilie 1939, când am luat comanda Regimentului, l-am găsit cu prea multe datorii băneşti, la camarazi şi persoane civile, rezultat al pasiunii jocurilor de noroc. Am avertizat pe ofiţer şi am dispus să-şi achite toate datoriile, prin regiment. Mi-a promis că este ferm hotărît să se corijeze.

Pe zona de concentare, a continuat a avea o purtare mulţumitoare, fapt confirmat verbal şi scris de comandantul său de batalion, care l-a supravegheat continuu... Această supraveghere mă îndreptăţeşte a spera că ofiţerul îşi va putea regăsi echilibrul, şi sub acest raport. Voi continua să-l supraveghez şi în anul următor îl voi caracteriza din acest punct de vedere hotărîtor pentru cariera sa"[18].

Supravegherea colonelului I. Teodorescu i-a fost benefică. În nota pe anul 1940, şeful său îl consideră complet reabilitat şi vindecat, elogiindu-l pentru felul cum a comandat, pe zonă, Compania 10 Puşcaşi, pentru rezultatele obţinute în conducerea Şcolii Vânătorilor de Care din regiment, pentru modul cum a lucrat la organizarea poziţiei de pe râul Siret, la Nămăloasa şi la capul de pod de la Nemţeni, de felul cum s-a îngrijit de bunul trai al soldatului, de animale şi de materialele din zonă. Din nota dată, pentru acest timp, reţinem câteva aprecieri:

„Ofiţer de nădejde, excelent instructor şi bun comandant de companie. Unitatea sa a fost bine instruită şi gata de sacrificiu pe câmpul de luptă...

Perseverent şi foarte muncitor, a fost, întotdeauna, exemplu în executarea promptă a ordinelor primite...

Dumitrache N. Ioan cu soţia

Fiind un ofiţer capabil, cu frumoase aptitudini militare, îl consider apt a fi înaintat la gradul de căpitan"[19].

---

[18] *Ibidem*, f.f. 23-24.
[19] *Ibidem*, f. 26.

Colonelul Munteanu, noul comandant al Regimentului 30 Dorobanţi Muşcel, îl consideră „un ofiţer foarte bun şi de nădejde, pe care se poate conta în orice împrejurare“ şi care merită să înainteze, la vechime[20].

Colonelul Cameniţă, comandantul Brigăzii III Infanterie, de acord cu propunerea, îl notează cu foarte bine la aptitudini fizice, militare şi capacitate, arată că are o unitate bine instruită, dar erodată la educaţia militară, că „are , încă, lacune, care par a se netezi“[21].

Între 1 noiembrie 1940 şi 31 octombrie 1941, colonelul Munteanu îl notează elogios:

„Înalt, cu un fizic plăcut şi armonios dezvoltat; are ţinută frumoasă în faţa frontului.

Vioi şi foarte rezistent, a suportat, cu uşurinţă, greutăţile Campaniei.

De la 1 noiembrie 1940 până la 1 martie 1941, a comandat Compania 10-a, iar, cu începere de la acestă dată, un pluton din Compania 10-a.

Inteligent, priceput, cu iniţiativă, foarte bun cunoscător al regulamentelor, unitatea sa a fost bine instruită...

Foarte sever, însă drept; este iubit de subalternii săi.

La intrarea în Campanie, cunoştea fiecare om din Companie şi aptitudinile respective, ca unul ce comandase un an, pe zonă, Compania 10-a.

Foarte disciplinat şi bun camarad, este apreciat ca atare de ceilalţi ofiţeri.

La Şcoala Ofiţerilor în Corp şi la diferite aplicaţii în teren, cu trupa, a dat dovadă că cunoaşte foarte bine regulamentele şi le aplică judicios; a luat, întotdeauna, deciziuni logice şi rapide.

S-a observat, în acest an, un progres mare faţă de anul trecut, punându-şi în evidenţă distinsele calităţi, mai ales pe câmpul de luptă.

Pe timpul Războiului contra Bolşevicilor, a continuat să comande un pluton din Compania 10-a, de la 20 iulie până la 9 august 1941, când a fost rănit grav (la 23 noiembrie 941, încă nu era vindecat complect).

În lupta de la Hut Temuş (5 august 1941), prin exemplul personal, însufleţit de cel mai cald patriotism şi fără teamă de moarte, şi-a antrenat, cu bărbăţie, plutonul la luptă, prin cel mai puternic baraj de artilerie şi un intens foc de infanterie. Înaintarea plutonului său a antrenat şi celelalte plutoane din Companie.

În lupta de la Bakatovi (9 VIII 1941), a evidenţiat aceleaşi excelente calităţi de foarte bun luptător, atrăgând admiraţia camarazilor săi.

Pentru curajul, bărbăţia, spiritul de sacrificiu şi bravura dovedite în aceste lupte, a fost decorat cu „Coroana României“ cls. V-a, cu panglică de „Virtutea Militară“

În concluzie, pe timpul operaţiunilor, precum şi în timpul acestui an,

[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*

locotenentul Dumitrache a dovedit că este un ofiţer foarte bun, căruia i se poate încredinţa orice misiune.

Propun să fie înaintat la gradul de căpitan, la alegere"[22].

Comandantul secund al Diviziei a 3-a, de acord cu şeful direct în toate (aprecieri, caracterizare şi propunere), adaugă:

„În Războiul contra Rusiei Sovietice, a comandat un ploton de puşcaşi, dând dovadă de bravură, însufleţind ostaşii de sub comanda sa şi fiind un exemplu de modul cum trebuie să se comporte un ofiţer în luptă"[23].

În anul 1942, este notat foarte bine de către colonelul G. Munteanu, până la 26 august, şi de către locotenent colonelul Georgescu, noul comandant al Regimentului 30 Dorobanţi. Primul menţine aprecierile din 1941, asupra aptitudinilor fizice, intelectuale, ostăşeşti şi asupra educaţiei militare, completând, la îndeplinirea serviciului, că: până la 15 aprilie 1942, a fost în concediu medical; de la 15 aprilie, la comanda Companiei Cercetare, s-a arătat zelos şi cu multă putere de muncă, obţinând rezultate foarte bune în instruirea oamenilor. Între 26 august şi 31 octombrie, arăta locotenent colonelul Georgescu, a dat rezultate excelente la comanda Companiei de Cercetare, dovedind că este un foarte bun ofiţer. Nu are stagiu pe front, fiindcă a fost rănit şi evacuat[24].

Colonelul Ionescu, comandantul Infanteriei Diviziei a 3-a, şi generalul Boiţeanu, comandantul Diviziei a 3-a, în acord cu aprecierile comandanţilor de regiment, îl consideră un foarte bun ofiţer[25].

La 20 noiembrie 1942, a fost mutat la Şcoala Subofiţerilor de Rezervă Infanterie de la Sibiu, unde a beneficiat de notări superlative. Din aceste note, vom reţine doar concluziile de la primele patru capitole şi îndeplinirea seviciului:

I. *Aptitudini fizice*... foarte bune.

II. *Aptitudini militare*... foarte bune.

III. *Capacitate*... Foarte bine pregătit pentru comandă de companie şi batalion.

IV. *Educaţie militară*... Ofiţer moral şi cu o aleasă educaţie militară.

V. *Îndeplinirea seviciului:*

Prezentat la Şcoală (20 X 1942), i s-a încredinţat comanda Companiei 6 Specialităţi Elevi... comandă pe care a exercitat-o, cu multă distincţiune, până la data de 20 IX 1943, când a trecut, la stagiu, la Regimentul 30 Dorobanţi...

Rezultatele obţinute în pregătirea de război a unităţii sale, din punct de vedere al disciplinei, moral şi prfesional, au fost foarte bune, Compania 6 Elevi

[22] *Ibidem*, f.f. 28-29.
[23] *Ibidem*, f. 28.
[24] *Ibidem*, f.f. 30-31.
[25] *Ibidem*, f. 30.

stând, din acest punct de vedere, în fruntea tuturor companiilor Şcoalei..."[26]

La Regimentul 30 Dorobanţi, a beneficiat de aceleaşi aprecieri elogioase, semnate de către locotenent colonelul A. Teodosiu, din care reţinem doar că i s-a încredinţat comanda Companiei Aruncătoare 120 mm. nr. 2, care, la trageri, s-a comportat „mai presus de orice laudă", iar ca şef al Biroului 2 Instrucţie la Regimentului 30 Dorobanţi, s-a ocupat şi de instruirea tuturor „subîmpărţirilor" cu atribuţii speciale: paraşutiştii, antiaerienii, gărzile etc., cărora le-a întocmit programe judicioase de instruire, dovedind că este un „ofiţer foarte bun, de multă nădejde şi de viitor"[27].

Colonelul Gh. Austriacu, comandantul Şcolii Subofiţerilor de Rezervă Infanterie Sibiu reînnoieşte propunerea de a fi admis la Şcoala Superioară de Război, de unde a fost respins, pe motiv că n-are stagiu pe front[28].

La 15 noiembrie 1943, după terminarea stagiului, revine la Şcoala Subofiţerilor de Rezervă. A comandat Compania 8 Elevi anul II, până la 25 martie 1944, când a fost trimis la Regimentul 91 Infanterie. Constatând că a obţinut rezultate foarte bune în pregătirea de război a companiei sale, colonelul Gh. Austriacu îl caracterizează, din nou, ca un „foarte bun ofiţer"[29].

Într-o notă pentru două săptămâni (1 XI-14 XI 1943), locotenent colonelul Georgescu, comandantul Regimentului 30 Dorobanţi, îl numeşte „eminent ofiţer"[30]. Acelaşi Georgescu îl notează, mai târziu, pentru perioada 1 noiembrie 1943 - 23 august 1944, bazat pe câteva date din Foaia Matricolă, pe declaraţiile căpitanului Dumitrache, căci Foaia Calificativă pentru anul 1944 i-a dispărut, „până la data căderii în captivitate":

„În anul de notare 1944, ofiţerul a deţinut următoarele funcţiuni:

De la 1 ianuarie 1943 - 24 martie 1944, comandant de companie la Şcoala Subofiţerilor Rezervă Infanterie nr. 6 Sibiu, unde a obţinut notări elogioase.

De la 27 martie 1944, a fost încadrat pentru mobilizare în Regimentul 91 Infanterie Alba Iulia, participând la Campania din Moldova. La Regimentul 91 Infanterie, a deţinut, succesiv, funcţiile de:

- comandant companie,
- comandant batalion,
- ofiţer cu operaţiile.

În timpul acestei campanii, ofiţerul dovedit că este un bun luptător, brav şi... de caracter.

Datorită abnegaţiei şi conştiinciozităţii ân executarea misiunilor primite, a fost rănit.

---

[26] *Ibidem*, f.f. 32-33.
[27] *Ibidem*, f. 33.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*, f. 35.
[30] *Ibidem*, f. 36.

La data de 23 august, a căzut în captivitate în U. R. S. S.

Îl propun, cu toată convingerea, pentru reintegrarea în cadrele active ale Armatei şi pentru repunerea în toate drepturile promoţiei sale"[31].

Foaia Calificativă, pe anul 1945, consemnează doar că „a fost în captivitate în U.R. S. S."[32].

Colonelul Georgescu, comandantul Cercului de Recrutare Muşcel, notează că, de la 1 noiembrie 1945 la 15 iunie 1946, a fost în captivitate. De la 15 septembrie la 31 octombrie 1946, a funcţionat ca ajutor administrativ al Cercului Teritorial Muşcel. Colonelul V. Vasilescu, comandantul Cercului, i-a lăudat puterea de muncă şi prevederea cu care a reuşit să facă aprovizionările de iarnă[33].

La 1 iulie 1946, o comisie prezidată de către generalul de divizie Emanoil Bârzotescu, comandantul Corpului 6 Armată, îl declară apt a fi reintegrat în Armata activă, propunându-l să înainteze, la alegere, arătând, între altele, că a fost rănit la braţul stâng şi în regiunea renală, că este un ofiţer foarte bun, care a căzut prizonier, la 2 septembrie 1944, în Secuieni - Roman, în retragerea din Moldova, cu întreg regimentul"[34] (91 Inf.).

În anul 1947, colonelul V. Vasilescu îl consideră foarte bun ofiţer, bazat pe calităţile şi aptitudinile sale militare, pe felul cum şi-a îndeplinit, între 1 noiembrie 1946 şi 15 aprilie 1947, funcţia de ajutor administrativ şi cea de şef al Biroului Rechiziţii şi cea de comandant al Pieţii Câmpulung.

Maiorul Dumitrache Ioan a fost notat şi la punctul V *Educaţie cetăţenească*. Fără această notă favorabilă, în mod cert, nu mai putea rămânea în cadrele active ale Armatei. Iată conţinutul punctului V:

„Ofiţerul, chiar de la venirea din prizonierat, din U.R.S.S., a dat dovadă că este încadrat total în noua ideologie a democraţiei. A fost de un real folos pentru munca de lămurire în rândul celorlalţi ofiţeri şi subofiţeri din garnizoană, prin conferinţele ţinute şi prin munca de la om la om. Este un element total devotat regimului democrat şi pe care se poate conta, în orice situaţie, oricât de grea"[34].

Începând cu anul 1948, este notat de o comisie, având ca preşedinte pe colonelul V. Alexandrescu, inspectorul Cercurilor Teritoriale, şi ca membrii pe colonelul V. Vasilescu, comandantul Cercului Teritorial Muşcel, şi pe căpitanul Duicu, comandantul secund politic. Concluzia că este un foarte bun ofiţer se baza pe notarea laudativă la toate capitolele prevăzute în Foaia Calificativă, dar şi pe cea mai mare atenţie care s-a dat, în notă, capitolului c. *Pregătirea politică şi activitatea socială*:

„Perfect încadrat în ideologia democraţiei populare.

---

[31] *Ibidem*, f. 37.

[32] *Ibidem*, f. 38.

[33] *Ibidem*, f. 39.

[34] *Ibidem*, f. 41.

Foarte devotat şi cu mult ataşament faţă de popor şi orânduirile democratice.

Cunoaşte perfect şi interpretează, în modul cel mai just, evenimentele politice internaţionale, politizându-le, cu toate ocaziunile.

Activitatea socială - foarte constructivă, evidenţiindu-se printr-o muncă susţinută de lămurire, în lumea satelor, în cele mai bune condiţiuni, în cadrul organizaţiilor democratice de masă, cum şi în timpul campaniei electorale.

Are talent oratoric, impunându-se prin o expunere clară, fermă şi mobilizatoare, cu ocazia mitingurilor la care a vorbit.

Nivel politic ridicat"[35].

Între 20 august şi 24 septembrie 1948, a îndeplinit atribuţia de ajutor administrativ al Spitalului Militar din Piteşti, distingându-se în reorganizarea serviciilor administrative, atrăgându-şi aprecierea de „foarte bun şi distins ofiţer, de un real folos Armatei R.P. R."[36].

Maiorul Dumitrache, după venirea din prizonierat, „s-a împrietenit cu fostul colonel Arsenescu, care, în acelaşi an, a fost scos din Armată, ca duşman notoriu al democraţiei, iar, ulterior, condamnat pentru acte subversive contra Statului.

În toamna anului 1948, când Arsenescu se afla ascuns, Dumitrache, prin intermediul plutonierului în rezervă Miron Gheorghe, a luat, din nou, legătura cu el, când a acceptat să intre în organizaţia lui Arsenescu, care... activa în scop contrarevoluţionar, pentru răsturnarea regimului de democraţie populară.

Dumitrache a primit de la Arsenescu instrucţiuni de felul cum să-şi ducă activitatea şi care a şi început să o desfăşoare, printr-o muncă de cunoaştere a cadrelor unităţii sale, în vederea recrutării elementelor ostile regimului, într-o grupare contrarevoluţionară, afiliată organizaţiei subversive a lui Arsenescu, urmând să acţioneze în comun, în eventualitatea războiului dorit de ei între cele două lagăre ale lumii: imperialist şi antiimperialist"[37].

În noiembrie 1948, îl atrage de partea sa pe căpitanul Radu Ion, cavaler al ordinului „Mihai Viteazul" cu spade, cu care, în februarie 1949, recrutează pe ceilalţi ofiţeri şi subofiţeri: maiorul Mihăilescu Nicolae, locotenent major Mihăescu Constantin, plutonierii: Costraş Constantin şi Firică Atanasie şi locotenent major Malaşincu Gheorghe.

Maiorul Dumitrache, în martie 1949, a convocat „prima şedinţă a Grupului Subversiv, în care s-a întocmit planul de desfăşurare a acţiunii armate, în ipoteza izbucnirii războiului, care trebuia să se producă, după prevederile lor, în primăvara anului 1949"[38].

Planul, întocmit după directivele date de către Arsenescu lui Dumitrache,

[35] *Ibidem*, f. 42
[36] *Ibidem*, f. 43.
[37] Idem, *Fond Tribunalul Militar Bucureşti*, Sentinţa nr. 1164/1951.
[38] *Ibidem*.

în decembrie 1948, cuprindea sarcini concrete pentru fiecare membru: maiorul Mihăilescu Nicolae, ca şef de stat major, pregătea planul de lucru în detaliu, întocmea schiţele operative şi trimitea sinteze operative lui Arsenescu, îngrijindu-se de ajutorarea materială a luptătorilor din munţi.

Căpitanul Radu Ion urma să comande unităţile din punct de vedere operativ, desemna elementele care trebuiau să ocupe instituţiile publice din Câmpulung şi se îngrijea de aprovizionarea cu muniţii.

Locotenent major Mihăescu Constantin trebuia să asigure legăturile telefonice între unităţi şi luptători, să taie legăturile exterioare şi să instaleze noi legături telefonice. Plutonierul Costraş Constantin urma să păzească depozitele şi să asigure aprovizionarea cu muniţii a luptătorilor.

Plutonier Firică Atanasie trebuia să menţină legătura cu Arsenescu.

Locotenentul major Malaşincu Gheorghe se va ocupa de recrutarea a noi membrii.

„Acuzatul Dumitrache Ion avea misiunea să coordoneze întreaga acţiune desfăşurată de batalion, în strânsă colaborare cu banditii refugiaţi în munţi, după directivele date de Arsenescu.

În această calitate, el a cerut membrilor din grupă informaţiuni cu caracter militar, pe care le-a transmis lui Arsenescu.

În şedinţa următoare a Grupului Contrarevoluţionar, acuzatul Dumitrache, în calitatea sa de şef al organizaţiei, a primit rapoartele de activitate a membrilor colaboratori şi a trasat noi sarcini..."[39]

„În iunie 1949, când maiorul Dumitrache a fost mutat la Predeal [de fapt 18 mai], conform înţelegerii cu... Arsenescu, Mihăilescu a devenit şeful Grupului Contrarevoluţionar"[40].

La Jilava, Dumitrache le-a recomandat colaboratorilor să nege acuzaţiile, la proces.

„Dumitrache Ion recunoaşte că a luat contact cu Arsenescu, în toamna anului 1948, întâlnindu-se, pe stradă, la un pod, condus de plutonierul Miron, că era cu o scurtă îmbrăcat, pe cap avea o căciulă, într-o mână o lanternă, iar în cealaltă un pistol, că se afla lângă o colibă, într-o curte, când a avut loc întâlnirea..."[41]

La 6 august 1951, Tribunalul Militar Bucureşti Secţia I-âi, format din: maior de justiţie Finichi Paul, preşedintele Secţiei I-âi, căpitan Radu Haralambie, locotenent major justiţie Stoica Ion, locotenent Naghi Alexandru şi locotenent Popa Constantin, membrii, hotărăşte:

„Cu majoritate de voturi... condamnă pe Dumitrache Ion, fost maior, la moarte şi degradare militară, pentru crima de uneltire contra ordinei sociale, în

---

[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem.*

contra securităţii interne şi externe a R. P. R., confiscă averea şi îl obligă să plătească 5000 (cinci mii) lei cheltueli de judecată“[42].

Sentinţa a fost executată, în ziua de 11 mai 1951, ora 0,45[43].

După cum s-a putut constata, mai sus, Dumitrache Ioan a fost un eminent ofiţer de infanterie, care s-a dovedit brav pe câmpul de luptă, unde a fost şi rănit. A fost victima nerespectării de către sovietici a încetării războiului contra lor, fiind luat prizonier, fără a putea să se opună, cu arma în mână, iar mai apoi a luptei împotriva comunismului şi a ocupaţiei sovietice. Maiorul Dumitrache şi maiorul Mihăilescu au fost printre primii prinşi şi executaţi de autorităţi dintre luptătorii care au acţionat în Munţii Argeşului. Acţiunea lor a dovedit că mare parte din ofiţerii şi subofiţerii Armatei Române erau împotriva comuniştilor şi a ocupantului sovietic şi aveau planuri bine puse la punct de luptă, în cazul izbucnirii unui aşteptat conflict militar între Răsărit şi Apus.

---

[42] *Ibidem.*

[43] Idem, *fond Tribunalul Militar Bucureşti. Registru Execuţii Penale 1951 Secţia I,* f. 213.

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

COMUNITATEA ELENĂ DE LA FLORICA, 1949-1999

REMUS PETRE CÂRSTEA

În ziua de 3 februarie a anului 1948, la Conferinţa internaţională a tinerilor din ţările Cominformului, se decide acordarea dreptului de azil tuturor copiilor greci aflaţi în zonele deosebit de expuse din teatrele de război ale conflictului civil grec, început în toamna anului 1944 şi terminat, din punct de vedere militar, în vara anului 1949. Pacea a fost încheiată oficial abia în luna iulie a anului 1962. Graţie acestui acord, în România au ajuns 3.801 copii (I, p. 468). Potrivit unor acorduri încă necunoscute mie, trec graniţa în ţările „democraţiilor populare" un număr estimabil între 50.000 şi 100.000 de refugiaţi politici şi militari, cetăţeni eleni.

Acesta este exodul organizat al unei întregi generaţii a Greciei, generaţia păcii-capcană şi a victoriilor pierdute. În luptele din timpul celui de-al doilea război mondial (1941-1944) şi din timpul războiului civil (1944-1949), Grecia şi-a jertfit 600.000 de fii şi fiice, 10% din populaţie, ca să rămână cea mai veche democraţie din lume. Armata de eliberare a Greciei, EAM, număra 1.600.000 de membri în luna august a anului 1944, cu două luni înainte de a învinge regimul şi trupele de ocupaţie ale Axei. Insuccesul acestei mişcări de eliberare se datorește însă, atât imperialismului britanic, cât şi lipsei de ajutor din partea Uniunii Sovietice şi a statelor care susţineau doctrinele marxiste şi se aflau în sfera de influenţă politică şi militară sovietică. Înfrângerea trupelor care aminteau de cleftii anilor luptei antiotomane de la începutul secolului al XIX-lea şi care reprezentau cea mai largă organizaţie populară din istoria Greciei înseamnă aplicarea, în munţii Greciei, a strategiei politice şi militare a armatei roşii. Gherila şi justiţia tradiţională elenă a fost ucisă de cortina de fier (III, prefaţă).

După exproprierea familiei Brătianu, domeniul şi localitatea Florica au devenit, prin prisma subiectului pe care îl abordam, cel mai important centru de primire, refacere şi de integrare a azilanţilor greci, fie ei politici, fie civili sau militari. Anterior, pe viitorul amplasament al stadionului „Dacia" s-au construit în perioada cuprinsă între lunile iunie şi octombrie ale anului 1948 aproximativ

40 de barăci (40m/8m, pereţi din placaj, dubli, necompartimentate). Construcţiile au fost executate de 200-300 de muncitori aduşi din diferite părţi ale ţării. Lagărul era izolat de restul localităţii, accesul localnicilor era interzis în incinta formată de barăcile menţionate. Potrivit altei surse, lagărul a fost construit pentru armata română, dar armata a fost dislocată la Craiova în momentul în care au venit azilanţii.

În luna aprilie sosesc în jur de 10.000 de persoane. Toamna, în septembrie-octombrie, plecând din Albania, vasul de pasageri „Transilvania" va face două-trei curse către Constanţa. Pe calea ferată, gara Florica a fost staţia terminus a acestui drum de bejanie. În jurul gării s-au amenajat clădiri-birouri pentru înregistrare şi administraţie, clădiri pentru cantină şi carantină, magazii şi un punct sanitar propriu, în această primă perioadă au transformat în spital vila „Căpşunica".

În anul 1953, la Florica, devenită acum Ştefăneşti-Colonie, erau aproximativ 8.000 de azilanţi greci: civili de diferite vârste, singuri sau cu familii constituite în urma încercărilor reuşite de întregire a familiilor şi invalizi de diferite grade. Tot în anul 1953 a fost terminată construcţia blocurilor de locuinţe de către trustul nr. 6 Construcţii din Craiova, dar rămân încă nedemolate barăcile cantină, sala de spectacole şi cofetăria. În anul 1954 a fost amenajat parcul, după ce în toamna anului 1952 a fost montat pe soclu bustul lui Nicos Beloianis.

Activitatea de integrare a azilanţilor greci consta în derularea unor programe de asistenţă medicală, şcolară şi profesională. Cei până la vârsta de 40 de ani învăţau limba română şi urmau clasele ciclului de învăţământ primar şi gimnazial în sălile şcolii cu pensiune, construită pentru ei, actuala şcoală generală „Vintilă I.C. Brătianu". Ulterior, ca să se poată integra social şi ca să devină independenţi din punct de vedere financiar, trebuiau să urmeze cursurile (confecţii textile, marochinărie şi încălţăminte), organizată într-o secţie a Cooperativei „Flamura Roşie"-„Progresul", -2- Comunitatea elenă de la Florica amplasată lângă cartierul construit, în zona unde se află astăzi blocurile de locuinţe nr. 20, 21, 22. La Topoloveni, era organizată pentru ei o şcoală de şoferi şi de tractorişti şi, chiar lângă casă, învăţau agricultura în cadrul fermei „Tudor Vladimirescu", fosta Staţiune de cercetări zootehnice „Florica", proprietate a familiei Brătianu. Din anul 1955, tinerii, după absolvirea celui de-al doilea an de şcoală profesională sau treapta a doua de liceu, puteau obţine diploma de calificare, iar din anul al patrulea de şcoală profesională, drept de înscriere în învăţământul superior. În luna octombrie a anului 1950, în Bulgaria, după cel de-al treilea congres al Partidului Comunist Grec, forum ţinut în Bucureşti, 1.500 de luptători ai EAM au fost executaţi după ce au fost condamnaţi ca trădători, titoişti şi monarhişti (I, p. 531). Nu se cunosc însă urmările acestei epurări asupra comunităţii elene de la Florica.

Raţiuni orientate de numărul mic de locuri de muncă din judeţul Argeş din acea perioadă au determinat dispersarea unui număr mare de azilanţi asimilaţi către alte zone din ţară, începând cu sfârşitul anului 1952 şi până în luna august a anului 1954. La Florica au rămas doar aceia care au întemeiat familii mixte şi care îşi găsiseră deja loc de muncă în judeţul Argeş. Vă prezint, în continuare, câteva din locurile unde au fost răspândiţi şi locul de muncă unde au fost repartizaţi: Covasna - fabrica de confecţii, Călan, Reşiţa - combinatul siderurgic, Oradea. Cei loviţi de cecitate sau cu handicap locomotor au fost transferaţi la Vâlcele şi Sfântu Gheorghe, la Sfântu Gheorghe s-a mutat şi o secţie a cooperativei „Flamura Roşie". Tot în luna august a anului 1954, birourile comunităţii elene, „Kinotitas", au fost mutate la Bucureşti, întâi pe Strada Orlando nr. 9-11, apoi pe Strada Ana Ipătescu nr. 29, casa lui Henri Coandă. În prima decadă a lunii iunie din anul 1956 au sosit la Florica, devenită, Ştefăneşti-Blocuri sau Ştefăneşti-Colonie, câteva familii, în jur de 40 de azilanţi politici antidogmatici, nestalinişti, îndepărtaţi din Bucureşti în urma plenarei P.C.G., ţinută după congresul al XX al P.C.U.S.

Tot în anul 1956 s-au stabilit la Florica peste 50 de tineri greci, absolvenţi angajaţi în întreprinderi din judeţul Argeş. Ei au locuit în blocurile nr. 7, 10, 11, 13, majoritatea erau nefamilişti. După dispersarea celui mai mare număr de azilanţi greci, blocurile de locuinţe au fost închiriate de U.P.A. Colibaşi (uzina de piese auto n.n.) din anul 1954 (viitoarea Uzina de autoturisme Piteşti, actualmente S.C. „Dacia-Renault" S.A. Mioveni) şi până în anul 1956 erau aproximativ 3.000 de muncitori de naţionalitate română stabiliţi în blocurile construite pentru azilanţi în anul 1957, comunitatea elenă de aici sporeşte prin sosirea a cca. 50 de persoane refugiate din insula Ikaria, foşti membri ELAS-EAM, ajunşi la Constanţa cu o ambarcaţiune condusă de armatorul Barbakostas, membru P.C.G. Au locuit la Florica în blocul nr. 7, 8, 10, 12 (4-5 persoane). Proclamarea sfârşitului războiului civil grec în luna iulie a anului 1962 de către guvernul grec nu va schimba viaţa comunităţii de la Florica. Abia după anul 1974, după căderea dictaturii coloneilor şi în urma amnistiei generale şi a acordurilor de principiu privind repatrierea, cetăţenii greci, refugiaţi în România au putut să se întoarcă în patrie. Nu li s-au continuat în ţara de origine drepturile civile dobândite în România, li s-au echivalat doar studiile, în anumite situaţii.

În prezent se mai află la Florica, încă Ştefăneştii-Noi, trei azilanţi greci, doi urmaşi ai unor azilanţi şi un cimitir cu cca 30 de morminte, cimitir amenajat lângă biserica capelă a familiei Brătianu, biserica „Sf. Ioan Botezătorul" de către comunitate în perioada cuprinsă între anii 1949 şi 1953 (an cunoscut potrivit singurei pietre tombale descoperită şi pe care este inscripţionat anul în care a răposat un azilant grec, n.n.). Înhumările au fost făcute de către doi preoţi sosiţi odată cu azilanţii, în conformitate cu rânduielile ortodoxe.

Mulţumim tuturor celor care, deşi au dorit să le păstrăm anonimatul, ne-au oferit informaţiile cu ajutorul cărora s-au putut scrie în premieră rânduri despre comunitatea elenă de la Florica. Cercetările au început şi vor continua cu sprijinul dumneavoastră, cei care consideraţi că descoperirea, documentarea şi susţinerea oficială şi publică a istoriilor şi ale filelor din viaţa acestor oameni sunt un aspect important din istoria locală, naţională şi internaţională contemporană.

Poporul grec, strivit între occidentul blindat şi o revoluţie abstractă şi-a văzut răpită victoria şi nu şi-a putut continua istoria sa. Guvernul grec din exil a existat în Bucureşti până în anii '70 şi a fost găzduit în România, la început, în casa familiei Brătianu. Până în clipa de faţă s-au scurs cincizeci de ani de tăcere şi de dezinteres asupra acestei pagini din istoria a două popoare, aflate împreună în viaţa balcanică şi europeană. Acum, oricare ar fi raţiunile oculte sau docte necesare ignorării cunoaşterii vieţii comunităţii elene de la Florica, trebuie să ne punem şi întrebarea aflată în versurile poetului Iannis Ritsos, fost azilant politic în România:

„*Cine a adus, cine a luat, cine a tras în cele patru colţuri ale lumii*
linii şi culori, mişcări albe ale mâinilor?
Crucile din ciocurile vulturilor, surâsul continuu,
valoarea bizantină ce se destreamă în noapte, (...)
în timp ce noi duceam Grecia încrucişată în inima noastră.
Grecia era în Istria, Galaţi şi Constanţa, în bolţile şi clopotele Agapiei"(II).

Astăzi s-a scris despre Florica şi mai ales despre cei care au suferit şi au sperat, au ajuns şi au trăit aici.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

„FLORICA" - LEAGĂNUL PATRIARHAL AL BRĂTIENILOR

FLORENTINA COJOCARU

Există în Argeș spații de pelerinaj și reculegere, clădiri și imagini care au cunoscut furtuna dezbaterilor, tensiunea deciziilor politice, elaborarea operelor intrate în memoria culturii, dar și liniștea patriarhală a vieții de familie, devenite astăzi repere de istorie eternă.

Printre acestea, Florica din Ștefănești, un spațiu natural și istoric rămas astăzi relativ restrâns, străbate timpul și memoria a patru generații, stârnind un interes special contemporanului.

Imaginea de astăzi, cu vila elegantă și opulentă, nu ar fi conformă cu realitatea istorică decât prin cunoașterea corespondentului trecut pe care-l datorăm în cea mai mare măsură celor ce au trăit aici.

Ion C. Brătianu, cel de-al treilea băiat al lui Dincă Brătianu și Anastasiei Tigveanu, la moartea tatălui său, în anul 1844, devine proprietarul unui grup de moșii situate în: Ștefănești, Mălureni, Galeșul-Brătieni, Lerești și Sâmburești, moșii care au fost în parte înstrăinate, atunci când nevoile politice o cereau, Florica (denumirea moșiei Ștefănești din 1865) fiind păstrată cu grijă statornică de familie, devenind așezământul casnic îndrăgit.

După căsătoria discretă, săvârșită în anul 1858 cu Pia Pleșoianu, locuiește la sora sa Anica Furduiescu din Pitești o scurtă perioadă de timp, până ce și-a amenajat modesta construcție de la Ștefănești, ridicând un etaj peste cele trei încăperi vechi, existente aici din vremea viilor domnești: camera boierului, cea a viierului și camera turcească cu linul pentru scurgerea vinului în pivniță, informație lăsată de Sabina[1] și contrazisă într-o mică măsură de Ionel Brătianu cu prilejul unei interpelări pe chestiuni personale, făcută în Parlament de N. Fleva, la 8 februarie 1909 când răspundea:

„Dl. Fleva mă întreabă dacă nu cumva de când nu a fost la Florica, pridvorul de cărămidă roșie al casei Ion Brătianu s-a transformat.

Da, domnule Fleva, s-a schimbat casa și o spun aceasta cu o legitimă satisfacțiune.

---

[1] Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu 1821-1891*, Ed. II, București, 1934, p. 28.

S-a schimbat casa de cum mi-a lăsat-o tatăl meu, după cum şi-a schimbat tatăl meu casa de cum i-o lăsase moşul meu.

Moşul meu a lăsat o casă cu o pivniţă şi patru camere. Tatăl meu a mai adăugat opt camere.

La rândul meu am mai adăugat şi eu şi sper că şi generaţiile viitoare, pentru dragostea ce au pentru Florica, vor mai adăuga şi ele ceva. Dacă am reamintit în Parlament o chestiune de natură atât de personală, este pentru că ea este în legătură cu o chestiune de ordin social şi politic. Ceea ce am făcut la Florica, aş vrea să facem şi în statul român: aş vrea ca, precum tatăl meu cu generaţiune lui a clădit peste ceea ce a găsit când a intrat în viaţa publică, aş vrea ca şi noi, cu generaţiile noastre, să nu privim cărămizile roşii, oricât de duioase şi de poetice ar fi amintirile pa care le deşteaptă în noi, ci să adăugăm şa rândul nostru, la clădirea acestui edificiu public.

Iată, domnule Fleva, ceea ce poate n-aţi înţeles destul în activitatea tulburată şi zgomotoasă a vieţii dumneavoastră publice."[2]

Aici s-au născut fiii cei mari ai lui Ion Brătianu: Florica (1862-1865), intrată de timpuriu în legendă, Sabina (1863-1944), Ionel (1864-1927), Constantin (1866-1950) şi Vintilă (1867-1930).

Corespondenţa particulară din Bucureşti, Slatina, Sâmbureşti, Paris şi din alte locuri către tânăra soţie, la Florica, sau de la Florica la Bucureşti, adunată în volumul „*Din corespondenţa familiei Ion C. Brătianu, 1859-1883*“ publicată în anul 1933 prin îngrijirea Aşezământului Cultural Ion C. Brătianu, oglindeşte fidel viaţa intimă a uneia dintre cele mai distinse familii româneşti, cu bucuriile şi necazurile ei, cu dragostea sinceră pentru soţie, pentru copiii care şi-au petrecut copilăria aici, interesul pentru treburile gospodăreşti de la moşie.

Ion C. Brătianu ţinea foarte mult la proprietatea de la Florica, de aceea grija pentru prioritatea lucrărilor agricole în toate anotimpurile, precum şi stadiul lucrărilor de construcţii şi reparaţii sunt dominante epistolare.

„*Pune pe Oprică să aşeze linurile şi să lege la butii pentru tescovină, căci la 1 octombrie începem la cules; toate lemnele linurilor să se spele cu apă fierbinte şi cu moloz întocmai ca scândurile din casă. Să culegi porumbul şi să care la nisip în vale pentru caldarâm*“. Sau: „*Timpul este frumos, pune ca să care fânul ca să putem porni caii şi boii la Mihăieşti*“[3].

Cu alt prilej Ion C. Brătianu scria soţiei sale că vinul roşu din 1860 preţuieşte zece sfanţi, cel din 1861 cinci sfanţi iar cel nou, abia stors, preţuieşte foarte puţin.

Cu ocazia vizitei făcută în octombrie 1867 la castelul prinţului de Hohenzollern din Rheineck, a avut prilejul să vadă o vie cultivată sistematic,

---

[2] *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu* publicate de George Fotino, vol. III, Bucureşti, 1939, p. VII.
[3] *Din corespondenţa familei Ion C. Brătianu*, vol. I, Bucureşti, 1933, p. 7.

imaginea trezindu-i în suflet dorința de a aduce via de la Florica la o asemenea stare.

De acolo scria soției:

„Prințul s-a dus să-și plimbe Principesa, fiindu-i astăzi ziua onomastică. Am profitat și eu de am vizitat proprietatea, sau via, sau grădina, căci aici am văzut realizată ideea mea, adică o vie totodată și grădină.

Mă întrebai dacă via noastră a plăcut Domnitorului și eu ți-am răspuns în mod evaziv, fiindcă într-adevăr Domnitorul nu-mi zisese nimic.

Îmi vorbise că ar dori să aibe și dânsul o vie și să o facă ca a lui taică-său. Acum am înțeles că via noastră n-a putut să-i facă nici o impresiune.

Trebuie să cheltuiesc un milion cel puțin ca să o aduc în starea care este a lor"[4].

Tot în anul 1933 apare și volumul Sabinei Cantacuzino, „*Din viața familiei I.C.Brătianu*", cu o serie de trăiri și experiențe ce aparțin autoarei, cu amintiri proprii și impresii personale legate de anumite evenimente în care sunt prezenți numeroși membri ai familiei, Florica și împrejurimile fiind adesea locuri de referință.

În amintirile despre Florica este reînviată ospitalitatea oferită prietenilor apropiați și cunoștințelor: Goleștenii din trei generații, Rosetti, Grădișteanu, Kogălniceanu, Dora D' Istria, Conta, arhitectul André Le Comte de Nouy, ultimul construind pentru eternitate Capela Brătienilor, astăzi și biserică de slujbă și închinăciune.

Adesea, în zilele de vară, copiii de la Florica și cei de la Golești porneau cu trăsurile încărcate cu merinde proaspete să-l viziteze pe singuraticul arhitect la Curtea de Argeș.

Despre activitatea arhitectului francez desfășurată la Curtea de Argeș, Ionel Brătianu păstrează o tristă amintire din vremea copilăriei când biserica lui Neagoe Basarab „*se reclădea din temelie după focul ce o arsese și intervențiunea arhitectului care-i desăvârșise distrugerea*".

Atitudinea și-a manifestat-o în vremea când se afla la Consiliul de Miniștri, când i s-a prezentat proiectul reconstructorului Catedralei episcopale, prin care se susținea și dărâmarea Bisericii domnești.

„*Din fericire* - mărturisea el - *cunoștința stării clădirii îmi îngăduia să afirm că restaurarea era cu putință fără dărâmare și studiile mele tehnice îmi dădeau dreptul să ridic în fața colegilor părerea mea împotriva acelei a arhitectului.*

Pentru a risipi orice îndoială, am propus ca o comisie de bărbați tehnici, cu autoritate recunoscută să hotărască la fața locului, și astfel s-a scăpat de la pieire cel mai mândru monument al României de la Descălicătoare"[5].

---

[4] Idem, p. 90.

[5] Anastasie Iordache și Marius Ștefan, *Pe plaiurile Loviștei*, în „Magazin Istoric", 2 / 1984, p. 37.

Cu prilejul vizitei care o face în 1909 în plaiurile Ardealului, oprindu-se în satul Albac, unde bisericuţa din lemn a lui Horea se ruina de timp şi se risipea bucată cu bucată, Ionel Brătianu o aduce şi o reînalţă pe muchea dealului de la Florica, pentru a aduce aminte credincioşilor că: *„Bisericuţa aceasta de lemn e închinată acelor martiri, cunoscuţi sau necunoscuţi, care au căzut vreodată pentru neamul acesta şi-n bisericuţa aceasta sfioasă să-şi plece genunchii urmaşii în smerenia înaintaşilor eroi necunoscuţi*“[6]. Odată cu biserica s-a ridicat la Florica şi o troiţă din lemn.

La Florica şi la Piteşti, copiii cei mari: Sabina, Ionel, Dinu şi Vintilă şi-au început instrucţia şcolară. Pregătiţi acasă de profesorul Athanasiu şi institutoarea elveţiană Marie Bornand, apoi de profesorul Păiş la matematică şi Trifonescu la limba română, zilnic se deplasau la Piteşti în casele unchiului Ghiţă Enescu, aflate pe strada Şerban Vodă, lăsate apoi moştenire lui Dinu Brătianu, urmând şcolile primare din Uliţa boierească a Piteştilor, aflate atunci sub direcţia profesorilor Hernia şi Micescu *„unde-şi treceau succesiv examenele*“.

Centenarul naşterii lui Ion C. Brătianu, sărbătorit în toată ţara din iniţiativa Partidului Liberal, a marcat şi în Argeş o suită de manifestări la care au luat parte personalităţi de seamă ale vieţii politice şi cultural-ştiinţifice.

La Florica, cum informează ziarul *Viitorul Argeşului*, la 22 mai 1921, în prezenţa mitropolitului primat Miron Cristea, a generalului Constantin Coandă, preşedintele Senatului, a rectorului Universităţii din Bucureşti M. Vlădescu, a preşedintelui Academiei Române D. Onciul, a lui I. Gh. Duca, reprezentant al tinerilor liberali şi a principelui Carol, din partea familiei regale, s-a săvârşit ceremonia strămutării osemintelor marelui dispărut, din mormântul provizoriu în capela în care odihnesc întru eternitate, alături de osemintele lui Ionel, Vintilă, Dinu şi Gheorghe Brătianu.

În casa de la Florica, Ion Brătianu a adunat încă din tinereţe cărţi rare, incunabule şi manuscrise, cărţi şi stampe, punând bazele unei interesante biblioteci, operă continuată cu interes şi pasiune, şi de Ionel încă din copilărie.

În timpul primului război mondial, ocupanţii germani stabilindu-şi statul major la Florica, au acaparat toate odăile, ridicând proviziile, vitele, vinurile rufăria şi vasele, incendiind apoi la plecare magaziile.

Ca printr-o minune, din bibliotecă s-au salvat valoroase cărţi, poate numai şi din eroarea de a fi întins o hartă mare a regiunii, pe cel mai mare dulap care adăpostea ediţiile preţioase.

Cu câteva luni înainte de moarte, Ionel Brătianu era obsedat de gândul întemeierii unei biblioteci care să fie utilă şi altora, poate chiar influenţat de Eliza Brătianu, care vedea ameninţate bibliotecile din conacele de ţară.

---

[6] G. Fotino, *Pagini răzleţe. Câteva articole şi cuvântări*, Bucureşti, 1934.

Moartea a oprit în loc o vreme îndeplinirea acestui gând, dar se realizează postum de către Eliza Brătianu cu dania fraţilor celui dispărut: Dinu şi Vintilă.

Biblioteca a dobândit personalitate juridică în anul 1929. Eliza Brătianu donează în strada Amzei nr. 5 un teren de 5000 m^2 şi cele două imobile în care locuise cu soţul său, iar fraţii Dinu şi Vintilă donează cele 6000 de volume de la Florica primite de ei prin testament de la Ionel.

Importanţa actului cultural săvârşit de Brătieni este subliniată elogios de G. Fotino:

„D-na Eliza Brătianu a dăruit, în amintirea tovarăşului unei vieţi, terenul şi frumosul imobil în care s-a aşezat astăzi Biblioteca ce va purta numele lui. Prin această danie a doamnei Eliza Brătianu, continuatoarea unei vechi şi mari tradiţii culturale şi prin dania de cărţi de la Florica, danie făcută de fraţii celui dispărut, ei înşişi moştenitori ai unei tradiţii de iubire şi de slujire a ţării şi a culturii ei, s-a împlinit azi gândul care l-a cercetat de atâtea ori, pe cel plecat dintre ei.

Săvârşindu-se un act de pietate în amintirea lui, se aduce culturii româneşti unul din acele servicii căruia doar vremea, care ea dă perspectiva faptelor, îi va da adevăratul relief şi îl va situa cum se cuvine în recunoaşterea tuturor"[7].

Spaţiul a fost amenajat după planurile arhitectului Petre Antonescu, detalii plastice ale începutului fiind realizate de arhitectul S. Cuţifide.

Odată terminată arhitectura interiorului s-a trecut la organizarea colecţiilor în condiţii desăvârşite, ţinându-se cont de rigoarea regulilor biblioteconomiei cât şi de dorinţele stipulate în actul de donaţie al doamnei Eliza Brătianu: o sală de lectură *„de un lux simplu şi de o arhitectură armonioasă*", o sală de reviste boltită ca o biserică bizantină, candelabre de Murano, mese de lucru largi şi elegante, biroul de lucru al lui Ion I. C. Brătianu, depozite organizate impecabil, de Casa Fichet, toate în atmosfera liniştită a uneia din cele mai vechi grădini bucureştene.

Un consiliu din care făceau pate Eliza Brătianu, Dinu Brătianu şi I. Gh. Duca a preluat conducerea bibliotecii, director în execuţie devenind G. Fotino.

Ex-librisul aplicat cărţilor Brătienilor a fost gravat de Titu Dan Elian. Câmpul, dominat de doi copaci, cu puternice rădăcini şi tulpini, pe fundal o colină pe care se zăreşte singuratică capela de la Florica, în care odihnesc cei doi ctitori iubitori de carte. Inscripţia era simplă: *BIBLIOTECA ION I. C. BRĂTIANU*[8].

În anul 1932, cu ocazia vizitei ministrului de externe al Franţei, s-a organizat prima mare expoziţie de cărţi bibliofile, româneşti şi străine,

[7] *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1932, p. 6.

[8] G. Fotino, *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, în revista „Boabe de grâu", 5, 1933, p. 272.

incunabule şi manuscrise, ediţii dintre cele mai rare privitoare la istoria ţărilor româneşti.

Catalogul tipărit cu acest prilej redă chiar şi selectiv imaginea erudită a colecţiilor bibliotecii din care nu lipsesc tipăriturile de bază ale culturii noastre Pravilele lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, Noul Testament de la Bălgrad, Evanghelia şi Biblia lui Şerban Cantacuzino şi alte vechi tipărituri din centre tipografice renumite: Snagov, Râmnic, Sibiu, Neamţ, Iaşi, alături de incunabule şi cărţi străine rare privitoare la istoria românilor şi a popoarelor vecine.

Cea mai veche referitoare la români, vestita cronică de la Nüremberg „*Liber Chronicarum*" de Schedel Hartmann - 1493, cu gravuri reprezentând Valahia, alături de lucrarea lui Baptista Johannes - 1481, s-au „*Colonna Traiana Eretta dal Lenato, e Popolo Romano all' imperatore Traiano Avgusto nel svo Foro in Roma*" - 1672, de Bartoli Santi Pietro, Betlenio Ioanne - „*Rerum Transilvanycarum*" - 1664, Del Chiaro Anton Maria Florentino - „*Storia delle Moderne rivoluzioni delle Valachia*" - 1718 [9], numai câteva dintre cărţile rare ce au constituit valoroasele colecţii speciale ale Bibliotecii Naţionale.

Iniţiativa dezvoltării acestei secţii cu aplecare către Bibliografia românească veche i-a revenit doamnei Eliza Brătianu, cunoscătoare în domeniul artei şi tehnicii tipografice, ornamentaţiei şi a paleografiei chirilice, aşa cum remarca unul dintre marii bibliotecari ai Academiei Române, câmpulungeanul Dan Simonescu.

Nu poate fi încheiat acest periplu fără Ion Pillat, cel care a închinat în anul 1926 dealurilor de la Florica, viei, parcului şi castanilor, bunicilor, capelei, bisericuţei din Albac şi troiţei, volumul bibliofil „*Florica*" ilustrat sugestiv de pictorul peisagist Ştefan Popescu, ultimul sporind valoarea unui exemplar aflat în colecţiile Muzeului Judeţean Argeş, cu dedicaţia autografă: „*Lui Jean Bart, cu drag. Ştefan Popescu - 1 ianuarie 1928*" [10].

Versurile poetului şi astăzi mai cheamă spre un muzeu adevărat, istoric şi memorial, cu tot ce a însemnat Florica:

„Te-apleci mirat, străine, pe-amurg ca pe o ramă
Ce-ar străluci din umbra muzeului pustiu,
Şi crezi, pornind aiurea rănit de-un dor târziu
Că ai văzut Florica... Dar n-ai zărit, ia seama
Trecutul meu ce arde sclipind în Râul Doamnei".

---

[9] *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1932, p. 11-18.
[10] Ion Pillat şi Ştefan Popescu, *Florica*, Bucureşti, 1926, Muzeul Judeţean Argeş, Nr. 9921, Depozit.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

REGINA-POETĂ CARMEN SYLVA

NICOLAE MOISESCU

Pe țărmurile Rinului, împodobite de păduri sau vii aurite de soare, cu turnuri de castele vechi, de care se leagă numeroase legende, se ridică vechiul castel al seniorilor din Wied unde a văzut lumina zilei, Carmen Sylva.

Mica Prințesă, moştenind talentul de la predecesorii săi, a fost sensibilă la tot ce-i oferea natura, cu care îşi împletea comorile sale spirituale.

Sufletul Prințesei era înzestrat cu darul de a recepționa mai viu impresiile naturii, şi a le exterioriza fie prin desen şi ornamentație, fie de la vârsta de 15 ani, prin forma expresivă a poeziei. Natura cu darurile ei – păduri frumoase, grădini întinse, obiecte de artă – a fost rezervată şi Prințesei Carmen Sylva care era înzestrată cu o deosebită sensibilitate.

A schimbat poezia romantică a castelului de pe Rin cu aroma sălbatică – şi cu atât mai frumoasă şi plină de farmec – a Bucegilor, castel natural, unde vulturul înălțimilor măreşte pitorescul ținutului. Aici, în Bucegi, şi-a găsit Principesa Elisaveta, devenită în urmă Carmen Sylva, cuibul în care şi-a adăpostit puținele şi rarele ei bucurii, iar apoi grelele încercări ale vieții.

Soarta a făcut ca Principesa de Wied să ajungă, în 1869, tovarăşa de viață a unui Principe domnitor, pe valea altui fluviu bătrân, păstrător de tradiții şi amintiri istorice şi purtând coroana Carpaților.

Ce a putut simți sufletul înzestrat al poetei de mai târziu, la vederea frumuseților noastre, când, în zi de Mai a făcut pentru întâia oară drumul spre țara ei cea nouă, se vede în memorialul de călătorie „Pe Dunăre“, pe care l-a scris din dragoste şi ca un omagiu țării care o primea cu natura în sărbătoare.

Entuziasmul şi calda manifestare a sufletului românesc însă, au subjugat-o, şi îndată a hotărât să se dedice cu toată stăruința şi dragostea ei, poporului care o ceruse.

Pornind spre ținutul unde o aştepta, odată cu coroana regală, şi încoronarea talentului cu care era înzestrată, aducea cu sine primele şi cele mai vii impresii şi senzații, de pe valea Rinului. Ea era sortită să împletească impresiile şi legendele celor două fluvii şi armonizându-le să le fixeze în forma nepieritoare a artei.

Viața ei tulburată prin pierderea unicului copil a făcut-o să învăluie într-un văl de tristețe și de seriozitate toate inspirațiile sale.

Rar scriitoare să fi cunoscut în atâta măsură frăgezimea sentimentelor ei, iubirea mamei pentru copilul ei, cum a fost Carmen Sylva.

Acest sentiment ce apare la tot pasul în scrierile noastre populare, care capătă formulare artistice de geniu, în „Miorița", și care a realizat fericit în poezia lui Carmen Sylva.

În culegerea „Mutter und Kind" găsim o gamă de sentimente, gingășie, alintare, bunătate, dar și de durere în fața înfrângerii ei ca mamă.

În poezia „Dâmbovița", tradusă de Coșbuc, evocând râușorul, de care și-a legat viața, scrie:

M-ai legat tu, dulce nume,
De-al tău mal, tu m-ai legat,
De când doarme-aci îngropat
Ce-am avut mai drag pe lume.

În poema „Sapho", ea se depărtează de fondul acestei legende, unde eroina moare din iubire, în timp ce în realizarea poetei-regine, ea moare din cauza pierderii unicei sale ființe.

Regina Elisabeta era de o generozitate neobișnuită. În această privință, George Enescu o aseamănă cu Sfânta Elisabeta. În legenda acestei sfinte, se spune că bărbatul ei o ținea din scurt învinuind-o că da prea mult săracilor. Într-o zi a surprins-o dându-le pâine într-o legătură.

– Ce ai acolo? a întrebat-o soțul.

– Flori, a răspuns ea.

Și pe dată pâinile s-au prefăcut în flori.

Tot astfel și Regina noastră, dădea totul, și-ar fi dat și sufletul pentru o operă de bine.

Până la sfârșitul vieții a stăpânit-o ideea unei școli de fete, unde să crească tinerele vlăstare sub ochii ei, la Curtea de Argeș, să le dea o educație sănătoasă, cu mintea la învățătură, cu gândul la Dumnezeu și cu mâini harnice. Visul ei nu s-a realizat. A murit prea devreme...

Cultiva bunurile spirituale: muzica, pictura, poezia. Muzica o inspira. Multe din poemele ei sunt puse pe muzică de George Enescu, a ținut să-i orchestreze andantele din trio în mi bemol de Schubert, ca să le cânte la moartea ei.

Poezia ei era o poezie pornită din interior, cu apoteozarea căminului, cu motive intime, poezii descriptive și balade inspirate din legendele populare.

Îi plăceau foarte mult poeziile lui Vasile Alecsandri, unul din prietenii cei mai apropiați ai Reginei, care împreună cu „copilul minune", cum îl numea ea pe George Enescu, îi mai îndulceau gândurile negre prin pierderea ființei iubite.

Pe când copila era bolnavă, Vasile Alecsandri a scris o poezie plină de durere la adresa ființei ce se stingea:

Boală oarbă și întețită,
Ce în Sinaia te-ai legat
De-o copilă abia înflorită
Și o ții culcată în pat.
Duce-te-ai pe ceia lume,
Ruptă în ghiare de oțel!
Duce-te-ai pe-a mării spume
Mult departe de castel,
Ca să scape dulcea floare
De-al tău chip neomenos
Și s-apară zâmbitoare
Cu-al ei chip gingaș, voios...

Fugi, tu boală uricioasă,
N-ai ce căuta la ea;
Tu ești slută, ea-i frumoasă,
Ca plăpânda viorea.
Fugi, strigoaică blestemată,
Printre iele și strigoi!
Copilița mingalată
Să revie printre noi,
Căci de soartă a fost menită
Să înflorească vie în zori
Și să fie mult iubită
De-o Regină și de flori!.

Carmen Sylva vroia o lume mai bună, mai frumoasă, și de aceea transpunea în operele literare sau în teatru, sentimentele morale, ca elemente principale de fond și de concepție artistică.

Deși străină, ca origine, de neamul nostru, Carmen Sylva îndemna pe scriitorii noștri români să pornească de la cultul tradițiilor și a sfătuit pe George Enescu să facă o pastorală cu subiectul din Miorița.

Rolul lui Carmen Sylva pentru literatura noastră a fost deosebit – pe deoparte popularizează literatura românească peste hotare, traducând operele lui Eminescu, Alecsandri „Inelul și Năframa“, Bolintineanu „Mama lui Ștefan cel Mare“, pe de altă parte îmbogățește literatura noastră cu operele sale, traduse de marii scriitori ca Titu Maiorescu, în „Almanahul Literar“ al României June din Viena, Mihail Eminescu în Poezii Postume: „Balada plaiurilor dunărene“, Caragiale, în „Vatra“, „Răzbunare“, Coșbuc, O. Goga în „Luceafărul“, poezia „Moara“.

În teatru, contribuția lui Carmen Sylva este deosebit de însemnată. Piesele mai importante sunt: *Vârful cu dor,* baladă dramatizată în versuri și tălmăcită în românește de M. Eminescu, *Amurgul,* dramă tradusă în limba franceză de Elena Văcărescu, *Meșterul Manole,* jucată la Viena în 1892, *Ullranda,* dramă în două acte, în versuri. *Marioara,* dramă în trei acte, tradusă în românește de Haralamb Leca și jucată la Teatrul Național din București în 1897 și la Iași în 1904, *În ziua scadenței, Căința,* tradusă de H. Leca și publicată în „Convorbiri Literare“ și altele.

Carmen Sylva a fost ținută totdeauna departe de treburile țării, de aceea și-a ațintit ochii spre ceea ce putea femeia, nu regina; a hotărât să ridice viața materială și morală a țărăncii noastre, înțelegând existența ei de martir.

Privind de atâtea ori fața istovită a femeii de la țară, a observat, că noi, românii, mai existăm aici atât de puternici ca închegare, datorită sufletului

acestei țărănci, care știe a-și adormi atât de frumos copiii în cântec de o duioșie sfâșietoare, după ce a lăsat secera din mână, ori greutatea de pe cap, că ea este păstrătoarea limbii, ca susținătoarea familiei, ea întruchipează și dragostea sălbatică și durerea resemnată a despărțirii de bărbatul dus departe la muncă sau să-și apere glia strămoșească.

Pentru țăranca lucrătoare a înființat Regina Societatea „Furnica“ și „Țesătoarea“, unde inul și cânepa, ca și mătasea noastră să fie puse în valoare.

Când a privit cu atenție costumul nostru țărănesc, a rămas uimită de arta cu care știe poporul să se îmbrace. Culoarea albă, a curățeniei, a luminii, a bucuriei, predomină atât la bărbați, cât și la femei. Marama spumoasă de borangic, ce cade atât de grațios pe spatele femeilor căsătorite, ștergarele groase ale bătrânelor, purtate duminica la biserică. Ia, o adevărată nebunească întrecere de culori, de fluturi, strălucitori în bătaia soarelui, de râuri negre și roșii, foarte armonios îmbinate în coloritul lor sobru, care privite de un ochi străin învățat cu straie puțin pitorești, impresionează până la admirație. Regina poetă a rămas locului uitându-se în urma muntenilor, ce merg prin pădurile și fânețele lor, ca niște stăpâni voievodali, la femeile ce par, în haina lor de sărbătoare, adevărate zâne ale pământului.

Carmen Sylva a purtat cu mare drag acest costum – princiar prin bogăția coloritului – la marile solemnități, ridicându-l prin asta la costum de ceremonie. L-a dus tocmai la castelul ei de pe Rin, deschizând acolo o expoziție de păpuși, îmbrăcate în costume „din regatul lui Carmen Sylva“.

Intrată în viața poporului nostru, prin împrejurări prin care chiar regii nu le cunosc, ci doar destinul le știe. Carmen Sylva s-a realizat așa cum simțise încă din adolescență: să dăruiască, să-și rupă sufletul în fâșii de lumină, pe care să le răsfrângă asupra celor din juru-i, ca tot atâtea bucurii.

Iubitoare de culori, de lumină, de natură, a înțeles că cel mai mare blestem dat omului este să nu se poată bucura de ele. De aceea a creat „Vatra Luminoasă“, unde orbii, prin degetele lor înlocuind întrucâtva ochii, să-și îndulcească întunericul nopții veșnice în care trăiesc.

Carmen Sylva a fost și femeie, nu numai regină. A simțit nevoia să-și primească, nu numai să-și dăruiască ființa. A iubit, a renunțat, a suferit și și-a cristalizat cu înaltă resemnare zbuciumul în opere literare și în pictură.

În tinerețe, Dumnezeu i-a dăruit, efemeră și ucigătoare bucurie, pe Domnița Maria, fetița care i-a trecut prin viață ca o lumină prea puternică, și care, prin moartea-i prematură a desăvârșit în regină, femeia.

De acum înainte, Carmen Sylva, mamă fără copil, rămâne mama tuturor copiilor. Când vorbește despre copiii țării sale, ar vrea să le pătrundă tot sufletul prin ochi: „O deosebită bucurie a mea – spunea Carmen Sylva – sunt ochii copiilor din România. Așa ochi nu se mai văd nicăieri, totdeauna enorm de mari, în obrăjorii lor palizi, în care stau prinși ca niște stele, de unde te privesc

aşa de umezi, încât ţi se topeşte inima!".

Sentimentul zădărniciei care o încearcă prea adesea, o face să-şi umple ceasurile pictând: păsări fantastice, natură uriaşă, culori puternice, miniaturi, toate de o splendidă inegalitate, aşa cum i-a fost întreaga fiinţă, trădând un suflet bogat şi înlănţuit, aici de dureri surde, aici de bucurii, ce n-au fost trăite niciodată.

Aşa a luat naştere Evanghelia ei de la Curtea de Argeş, operă de muncă şi răbdare, ale cărei file sunt scrise, toate de mâna ei, cu cerneală aurie şi luminate cu vignete, cu flori, ca-n vremea Renaşterii, creaţie a nesecatei sale fantezii. Fiecare filă este încadrată cu ramură de argint aurit, cu reliefuri executate după desenele ei.

Pe pagina începutului, scrie: „Lucrat-am această carte cu douăsprezece evanghelii ale Patimilor Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, pentru sfânta şi dumnezăieasca biserică a Episcopiei Curţii de Argeş, întru amintirea prea iubitei şi singurei mele copile Maria, care în Joia Patimilor a trecut la viaţa veşnică şi la al cărei căpătâiu am auzit citindu-se mângâietoarele cuvinte ale Domnului".

Carmen Sylva a fost prea intens femeie ca să nu fi suferit, iar suferinţa a coborât-o printre noi. A înţeles că Dumnezeu a lăsat creaţiunii sale un singur stâlp susţinător: iubirea, că ea transformă pe om, rupând zăgazurile; că în viaţă nu găseşti fericire decât în datorie, mângâiere numai în muncă, şi bucurie numai în opere de artă sau natură.

Carmen Sylva a scris lucrări şi în limba franceză, fapt ce i-au adus cinstea de a fi aleasă membră de onoare a Academiei franceze. În lucrările sale a cuprins toate aspectele mari ale vieţii, tot ceea ce frământă pe omul mare ca şi pe cel mic: iubirea, fericirea, durerea, spiritul, arta, datoria. Şi ca una care a băut din toate aceste cupe otrăvite ale vieţii, le-a desăvârşit, dându-le în forma unor mici nestemate strălucitoare.

Carmen Sylva a ştiut să aştepte cu curaj: supărările augustului ei soţ, exilările ei, uneori atât de îndelungate, toate i-au albit frumosul păr, dar i-au adăugat la nimbul din jurul frunţii, încă o rază.

„Gura poporului – spunea Carmen Sylva – este înţelepciunea nesfârşită, iar cântecul e cea mai înaltă poezie, căci el dă viaţă, şi viaţa-i suferinţă.

Cântecul poporului este poezia cea mai sublimă, căci nimeni nu ştie cine l-a făcut. Fiecare l-a cântat pentru întâiaşi oară şi sute de ani în şir.

Lumea basmelor româneşti m-a înconjurat şi tot farmecul şi versul românesc a cântat în inima mea".

Au trecut de mult anii tineri, când mai nădăjduia ceva bun pentru dragostea ei: Domniţa Maria doarme somnul din urmă, unii din prietenii tineri au fost trimişi departe de ţară şi de dânsa. Oare să fie atât de greu de purtat pe umeri podoaba iubirii?

Moartea bătrânului rege, o aruncă într-o stare de mare deprimare. Nici operele de binefacere n-o mai mângâie.

S-a retras aproape cu totul de Mănăstirea Curţii de Argeş, depănând în minte trecutul. Câteodată lucrează o dantelă spumoasă între degetele neobosite. La apusul soarelui i se scoate afară un jilţ mare, în care se aşează, înveşmântată în lungi văluri negre.

Înaltă, dreaptă, cu aureola părului de omăt, cu faţa încă trandafirie, alunecă încet, ca o umbră, cu paşi de vis, prin pridvoarele mănăstirii, citind rugăciuni, nevoind să mai vadă, ori să mai audă pe cineva.

A obosit bătrâna regină de bine şi de rău, de binefacerile şi suferinţele care i-au rămas tovarăşi statornici. Acum a ajuns sus, în creştet de munte, unde n-o mai poate atinge nici una din însuşirile omeneşti.

Se îndreaptă încet spre cripta mănăstirii. Singura ei mângâiere este „La El".

A închis în taina mormântului bucuriile netrăite şi durerile nestrigate, dragostea pentru ţara ei de naştere, pentru castelul părintesc de pe valea Rinului.

A rămas însă pentru noi imaginea albă şi pură, îmbrăcată în lumina faptelor ei, a rămas sufletul reginei cântăreţe a pădurilor, a apelor, a iubirii şi a durerii omeneşti.

MIHAI MOȘANDREI (1896-1994)

VINTILĂ PURNICHI

După o existență aproape centenară poetul ne-a părăsit. A fost și a rămas puțin cunoscut. Rămân cărțile sale. Rămâne și amintirea sa ca fulg de nea „într-un infinit de ninsori spirituale".

Publicat în tiraje mici, poetul Mihai Moșandrei nu a fost îndeajuns cunoscut căci în jurul lui se țesea tăcerea. Ideile lui nu conveneau mai marilor zilei: el afirma, acolo unde avea ocazia, că inspirația și talentul sunt har divin, daruri de la Dumnezeu.

Criticul literar Șerban Cioculescu, cu care a întreținut corespondențe până în ultimii ani de viață, l-a apreciat mult. Răsfoindu-i corespondența am remarcat că pe fiecare plic expediat, Cioculescu menționa la destinatar: Poetului Mihai Moșandrei. Așa își începea și prefața la volumul „Cărare printre ani", publicat la Editura Minerva în 1971.

„Poetul Mihai Moșandrei este unul dintre cei mai frecvenți și statornici închinători ai Poeziei cu majuscula, ai Chimerei. Nimeni nu corespunde ca domnia-sa definiției lovinesciene a poetului simbolist în sensul acelei muzicalități interioare, pe care punea marele critic accentul": „...Poemele lui Mihai Moșandrei, păstrează o sursă de mister, o atmosferă de ceață... Este o poezie a discreției, a penumbrei, a tonurilor estompate și a sunetelor în surdină.

de o rară gingăşie". „... Ca şi Lucian Blaga, cu care nu are afinităţi aparente, Mihai Moşandrei îşi poartă caiacul cu vâsle sigure către limanuri accesibile numai acelora familiarizaţi cu marile întrebări existenţiale".

Poetul prin casa cărui au trecut Mihail Sadoveanu şi Ion Barbu, Şerban Cioculescu şi Constantin Noica, care şi-a plimbat paşii pe străzile oraşului nostru şi pe colinele Muscelului nu mai este printre noi. Cine l-a cunoscut nu se poate să nu fi remarcat bunătatea care-i juca în privirea blândă şi-i lumina chipul de om distins. Îl vedeam pe străzile din centrul oraşului nostru, mereu elegant cu nelipsita-i pălărie, batista albă de la piept şi manşetele ieşindu-i strălucitoare din mânecile hainei.

Oricine i-ar fi vorbit, poetul era încântat de dialog, căci venise la Câmpulung să rămână acolo unde simţea că are confortul spiritual necesar fiinţei sale sensibile, lăsând Bucureştiul ori Parisul, refuzând Grecia unde se stabilise fiica sa Păunica, medic pediatru.

Doctor în ştiinţe politice al Universităţii din Paris (după vrerea tatălui său), căsătorit cu parizianca Juliette Salagnac, poetul refuză cariera politică sau juridică, întorcându-se la Câmpulungul său.

Apreciind civilizaţia franceză pentru marile ei valori Poetul nu acceptă să rămână în Franţa. El s-a întors cum îi plăcea să afirme, „între mocanii, între ciobanii mei".

Este organică legătura Poetului cu pământul ţării sale pe care l-a iubit profund, luptând în cele două războaie mondiale şi refuzând protecţia meritată a Franţei când a fost arestat.

Redăm în continuare pagini inedite din jurnalul Poetului (Anii de detenţie – Piteşti, Jilava, Gherla), urmând ca în curând să redăm paginile cele mai emoţionante şi semnificative din „odiseea" marelui nostru muscelean.

De asemenea redăm titlurile operelor editate în timpul vieţii şi poezia inedită, „Marea vâltoare" a acelui care atât de mult a suferit, ...„crezând în *Absolut*".

Opere editate: „Păuni" - versuri, Imprimeria Naţională, 1929; „Găteala ploilor" - versuri, Impr. Naţională (volum premiat de S.S.R. 1932); „Prezenţa Pegasului" - eseu, Ed. Vremea, critică literară, 1933; „Singurătăţi", Ed. Fundaţiilor regale, 1936, versuri; „Ofranda muzelor", Ed. Fundaţiilor regale, 1940, versuri; „Lisimac" - proză lirică, Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944; „Cărare printre ani", Antologie lirică, Ed. Minerva, 1971 (premiată de Revista *Argeş*); „Plecarea rândunelelor" - versuri, Ed. Cartea Românească, 1978; „Alt cer" - versuri, Ed. Cartea Românească, 1983; „Depărtată amintire" - versuri, Ed. Eminescu, 1984; „Însemnările unui vânător", Ed. Albatros, 1985; „Evocări literare", Ed. Minerva, 1989.

Piteştiului a urmat apoi Jilava... şi Gherla
(Din Jurnalul Poetului Mihai Moşandrei - anii de detenţie)

Piteştiului a urmat apoi Jilava, în cazemate de fortăreaţă, dezafectate, cu ziduri subterane groaznice şi umede, luminate electric, beciuri pline de umezeală, unde aveam impresia că suntem îngropaţi de vii. Totul era în ciment. În culoarele curţii, nu ieşeam decât pentru transportul fetidelor hârdaie. Din când în când, câte o duşe binefăcătoare dar şi aducătoare de curenţi şi opăriţi adesea că ne băşica pielea, ca să fim apoi transportaţi, doar cu un cearşaf pe noi, cu picioarele goale prin zăpadă, distanţe serioase; apoi pe scări alunecătoare de piatră. După o călătorie de tortură care nu se mai termina, în plin cuptor, iată-mă în sfârşit la Gherla, unde trebuia să schimb într-un mediu de închisoare mai aerat, cu săli mari şi luminoase, cu paturi şi aşternuturi curate şi primenite regulat, cu infirmieri ce se ocupau de noi, cu o alimentaţie suportabilă, iar alteori chiar gustoasă, cu supe de carne din belşug şi pită neagră! Din când în când ni se servea şi... murături, după care toată lumea se bătea, din cauza probabil a vitaminelor acre. Văd lumina solară din plin, intrând prin ferestre, totul dându-mi impresia unui larg spital, în care speranţa şi echilibrul sufletesc se restabilea treptat. Se spune că de la Jilava la Gherla ar fi fost expediaţi toţi acei ce aveau urgente nevoi de îngrijiri medicale şi mai ales „caşexici".

La ferestrele imense, în primăvara ce începea senină şi caldă, porumbeii în buchete se lăsau albi, perechi îndrăgostite ce roteau printre gratiile negre, iar apoi brăzdau cerul mulţumiţi de libertatea lor!... Păreau aripate simboluri de pace sfântă, într-o lume ce-mi apărea tot mai torturată şi frământată de răzbunări şi demoni. În gândul meu exaltat, silueta de lumină a lui Isus cobora; el ce pe divini umeri, cu bucurie lăsase să coboare porumbeii Iordanului. Divină stare de curăţire sufletească a omului de azi, crispat sub lăcomie şi ură. Aceste păsări fericite ce nu se dezboboceau decât pentru a iubi, înflorind sub dragoste şi înfrăţire, aduceau torturatelor noastre suflete calmul şi mântuirea, sensul unic al acestei vieţi torturate: iubirea. Şi chiar mai înainte de botezul Domnului, aceste blânde păsări, îmi reaminteau întruchiparea speranţei de acela ce pe catargul corăbiei, îi adusese lui Noe, ramura de măslin verde, simbolul de totdeauna al vieţii. Să speri!... Lângă tine adesea o nevăzută forţă înflorea, ce-ţi poruncea: speră şi crede!... Asemănam pe aceste albe păsări acelora văzute pe vitraliile unor catedrale catolice, demult, ca student la Universităţile Franţei... acea Franţă ce vrea să mă oprească la sânul ei, dar pe care din şovinism o refuzasem!... Acum mă găseam, *fără vreo vină* în închisorile ţării mele, fiindcă probail o iubeam tot atât de mult ca pe fiinţa ce suferea amarnic.

Visam de o umanitate cu instinctele înfrânte, cufundată în sfinţenie, poezie şi speranţă. Omul trebuie mereu să se îndrepte, ... să lupte, şi să spere

chiar printre valurile de lăcomie instinctuală, de nedreptăţi flagrante şi strigătoare. Adevărul, bunătatea, dreptatea, înţelegerea, frăţia fuseseră parcă deodată azi uitate sau poate numai prin crize de progres întrerupte. Să sper, să sperăm, să sufăr, să suferim... Mi se părea că nava închisorii şi a timpului cu fiecare zi scursă se apropia acum de doritul ţărm al eliberării dorite. O lovire însă, cu cât mai nedreaptă şi mai violentă, cu atât poate lăsa în urma ei o lumină mai orbitoare: o dâră parcă de cometă aprinsă. Aci, spre marea mea bucurie, discuţiile se puteau face liber şi ele erau angajate cu tot felul de oameni, din păturile sociale cele mai diversificate: ţărani, politicieni, învăţători, jurişti, scriitori, moşieri etc. În faţa mea apăreau mereu minorităţi şi majorităţi, fiecare doritoare de a-şi impune punctul ei de vedere. Din numeroasele şi inteligentele confruntări, înţelegeam până la urmă tot mai limpede de ce De Gaule mai târziu, insista mereu pentru o bună guvernare fericită, adică cu un referendum naţional. Întreg poporul să se conducă prin el, în mod clar, şi fără reprezentanţi ce adesea sofisticau situaţiile în interese proprii. Poporul singur şi în întregimea lui, are suveranul drept să hotărască pentru el, legiuirile ce-i convin. Pentru marele bărbat de stat şi care cu atâta căldură mult mai târziu ne-a vizitat spunea că fără aceste sănătoase idei, nu se poate vorbi de... *Libertate.*

Orice făptură în adevăr superior umană, e flămândă de armonii şi nu de stridenţe, asemănătoare acelor mari picturi, ce preferă războiului de tonalităţi, îmbierea şi amestecul culorilor, pentru redarea peisagiilor dulci a sufletului interior, de perfect echilibru. Fericitele sinteze, le întâlnim în colţurile de natură cele mai plăcut de trăit. Patimele primitivilor instinctuali, în general nu cunosc margini. Ei procedează prin violenţe, apoi prin ucigătoare tatonări incompetente. Ceea ce a caracterizat totdeauna pe primitivi sunt nerăbdarea şi violenţa. Ei nu cunosc deci punctele aşteptării şi evoluţiei, ci revoluţia şi războiul: nu cunosc înfrânarea, ci lăcomia şi dezordinea. Ei nu admit un prezent bazat pe trecut, ci numai un prezent în care lumea începe de la ei şi se confundă cu noi; totul închis într-o pseudo-formulă a progresului şi noutăţii ce e dat drept sistem de fericire socială: a tuturor oamenilor, de pe tot globul, şi din fiecare ţară. Alte crezuri nu sunt admise, nici alte convingeri şi în caz că se ivesc, sunt prigonite şi cu asprime sancţionate. Personalitatea, individualismul, fantezia, variaţia, imaginaţia, sunt noţiuni incompatibile cu formula statului totalitar dominat de uniformism; adică cel puţin simbolic, toată lumea, în aceiaşi uniformă. Lucrurile sunt altfel angrenate atât de ciudat, încât fericirea generală se confundă cu forţa celui mai tare, care observă şi comandă în scopuri altruist-sociale. Se decretează din oficiu, că materia e factorul primordial, iar conştiinţa, spiritul, factor secund şi derivat. Avem deci: un patriotism socialist, un umanism socialist, o morală-socialistă, un om nou, dar cu păcate vechi etc. Totul duce spre frică şi ipocrizie. Oamenii de pe stradă spun: binele lor trebuie să fie şi binele meu, dar binele meu niciodată nu coincide cu binele lor. Bunul

meu devine bunul lor, dar bunul lor nu devine niciodată bunul meu. Folosinţa în colectivitate, e mereu stânjenită şi mereu plină de contrarietăţi. Fiecare incursiune spre o ridicare a standardului de viaţă, e oprită de un: nu e permis; fiindcă de la o vreme, oricare drept de fericire, e oprit, pe toate e lipit afişul: „OPRIT“ sau „INTERZIS“. Se face mereu apel la simţul autocritic. Justiţia fiindcă şi ea a devenit nou, e justiţia mea a învingătorului. Fiecare deci se mişcă sub masca neagră a ipocriziei, a fricii, sau a revoltei ascunse, interioare. Confiscarea a mers până acolo încât gândurile şi ideile, nici ele nu mai pot fi rostite sau scrise, decât cu mare prudenţă. Credinţa e abia şi ea doar tolerată, într-un stat ateu. Cine vorbeşte public despre tainele creştinătăţii, e acuzat de propagandă mistică: fapt interzis şi pedepsit.

Bunurile spirituale, sunt deci fără vreo legiferare expresă, şi ele confiscate. Cetăţeanul trăieşte ca un iepure în stufiş, mereu hăituit, mereu vânat, fără chiar de epocile de prohibiţie ale vânatului. Dacă discuţiile libere erau învoite în temniţă, erau pentru simplul fapt că ele nu puteau trece peste zidurile acesteia.

Sub spectrul solid al morţii, care tot mai mult în paşi de dans se apropia de noi, fără ca totuşi să îndrăznească, deşi mulţi o doreau cu toată sinceritatea inimii. Alţi deţinuţi, plănuiau naive fugi în străinătăţi, cu reînceperea unor vieţi libere. Peste toate aceste nostalgice discuţii, între intelectualii arestaţi se lăsa oboseala nervoasă, urmată apoi de linţoliul tăcerii imaculate. Nu puteai avea ziare, nu puteai scrie, nu puteai avea vreo veste de la familia părăsită, nici un fel de schimb cu lumea dinafară... nimic!... Cred că pentru firile afectuoase, sensibile, sentimentale, nu putea fi sau exista o mai mare tortură...?

Ochelarii negri ce regulat trebuia să-i porţi în anumite deplasări, acum creşteau enormi peste întreaga fiinţă omenească... Omul de azi, cu părul cărunt, era totuşi unul şi acelaşi cu cel de ieri, ce într-o viaţă de rai şi vise, navigase odată în Apus, pentru studii juridice, într-o mare fericire de ambianţă morală, în mijlocul unui popor de veche şi uriaşă civilizaţie, ce vroia să-l păstreze în mijlocul lui aproape cu forţa. Popor fanatic al libertăţilor şi respectului persoanei umane, explicaţie acestei vieţi terestre, ce numai în acest mod, putea fi superioară. Lamele de fund, distrugătoare, nu ajunsese încă până la el, spre a-i nimici sufletul şi convingerile, ci poate doar mişcările ciudate ale unei proiectări în afară, în afara ambianţei de biet deţinut politic neconformist. Era o fatalitate, trebuia să trăiesc zarul istoriei ţării şi generaţiei mele, şi să beau până la fund paharul de fiere, în apusul unei vieţi de corectitudine şi modestie şi mai ales de blândeţe sufletească incapabilă de a mai face cuiva rău.

În aceste clocotitoare frământări sufleteşti, mărturisesc albului acestor pagini, nimic n-a putut mai mult să mă întărească şi să mă ridice, decât rugăciunile de seara, în negrul de păcură al unui ungher de temniţă. Era singura lumină sufletească şi singura bucurie, înainte de a coborî în neantul somnului

meu, cronometrat zi de zi, şi supravegheat de gongul sonor al alămurilor ce agăţau de plafonul ostil.

Deşi mă găsesc în funduri de temniţă, nu gelozeam pe cei din afara ei, acolo nefăcând decât să se prelungească. Deşi compatrioţii mei aveau, niţel dreptul la mai mult aer, rămâneau totuşi nişte biete fiinţe umane, tot atât de timorate la acea dată, ca şi noi. Nu vorbeau între ei decât pe tăcute, şi în prezenţa unui de al treilea, schimbau vorba, şopteau la ureche, iar în plimbare fiind, priveau înapoi, să poată mai clar observa dacă nu sunt urmăriţi de un al treilea, individ securist, sau notoriu „turnător". Orăşenii însă, pe toţi îi identificaseră cu destulă îndemânare. De fapt, indiferent de regimul politic, viaţa care va rămâne oricând bunul suprem al oricărei fiinţe, e făcută cum spunea odinioară un bun amic de bară, *să fie trăită sau aşa*, sau *altcumva*; nu avea prea mare importanţă biologiceşte. Dacă putem oricând fi apărători pentru o parte sau alta, e tocmai fiindcă se poate trăi şi într-un mod şi în altul. Ce e morala, fericirea? Un elastic prodigios, ce se poate întinde în mod excepţional, până în buza celor mai mari abuzuri sau chiar a morţii. Sensibilitatea celulei omeneşti, singură trasează hotarele, puterea inteligenţii. Esenţialul, după acest oportunist, era să ştii să te *adaptezi* la vreme, să fii apoi destul de atent şi abil, să te poţi uşor strecura, făcându-ţi egoistele interese, şi a lăsa poeţilor sau utopicilor poezia şi idealul; *puterea* consta în *elanul vital* de care dispuneai. În cealaltă parte deci, la cârma *omului era animalul!* Nu oare în doctrine materialiste comandă MATERIA înaintea spiritului, şi după aceşti ultimi filozofi, nu oare din ea – deci pe un plan secund – naşte spiritul? Moral, imoral, amoral, vorbe de clacă, esenţialul vrând să exişti, e să eviţi moartea apoi să te depărtezi cât mai mult de ea. EPICUR – după acest coleg a fost cel mai mare şi mai realist filozof al antichităţii. De ce pentru neînţelese idei, să ai înaintea ta suferinţa, când plăcerea şi fericirea cu mici concesii ipocrite, îţi dau ghes la tot pasul? Capa „umanismului", oricât de roşie, nu era decât pentru naivii tauri ce până la urmă sfârşeau prin a fi puşi la frigare de către toreador!... poporul, masele pasive, vor aplauda totdeauna până la urmă, pe cel mai tare, de a cărui cravaşe se cutremură mult mai mult practic, decât de bucăţica de zahăr. Dibacii dresori de popoare, le întrebuinţează pe amândouă, asemenea dresorului de circ, pe purul sânge, sau pe foxterierul în rochiţe de dănţuitoare după cravaşe. Colega dragă, îmi spune el, pentru cine ştie mai adânc să privească regula nu sufere nici o excepţie. E deci prudent din neconformist să devii pseudo-conformistul clipei. Ce importă dreptatea bietului taur întărâtat, aplauzele mulţimei le va avea invariabil toreadorul, ce l-a păcălit. În faţa îngenuncherii şi valului de sânge, sălbateca galerie a rămas şi va rămâne totdeauna bestială şi cinică.

Aceste voci soseau la mine prin timp, asemenea unor târzii remuşcări, faţă de un suflet curat, pentru care lumea era alcătuită numai pentru urzirea:

divinului, frumosului, iubirii, binelui...Ele trebuiau totuşi să vină oamenilor într-o clipă, cu voia sau fără voia lor, crescute din moartea atâtor martiri, din trupul care s-a frânt şi sângele care s-a vărsat nevinovat, pentru acest măreţ drum omenesc, în afara materiei.

* * *

În sfârşit, iată sosită şi ziua eliberării mele, dintr-un nesfârşit coşmar, din care şi în care, adesea am avut senzaţia că-mi voi da duhul. Sfârşit depărtat, dar oricât de depărtat nu vei uita niciodată că din prima zi a arestării lui, oricare deţinut, se gândeşte cu o obsedantă tenacitate, desprinzând în creierii lui, adesea fără greş, zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună, an după an,... în perfect contabil, *eliberarea lui*. Părea că încep să gust din această rarisimă licoare „Libertatea“, în clipa când, condus de un gardian, pe la diferite ghişee trebuia să semnez o serie de procese verbale de eliberare. Păream un straniu călător la vamă, ce trece acum într-o altă ţară, a oamenilor de alt grai. Părăseam tărâmul morţilor, pentru a intra în acela al viilor. Tuns în cap chilug, şi proaspăt bărbierit, îmi iau sub braţ hainele lăsate la intrare acum exact doi ani. Prăfuite, boţite, dar intacte. M-au urmărit fidele pe la toate închisorile pe unde misterioase ordine mă perindau ca pe un colet de preţ. Privindu-mă întâmplător într-o oglindă aveam înfăţişarea unui sinistru spectru POHILTIT, un Lazăr chemat din morţi, printre cei vii. De atâta şedere pe paturi tari, picioarele mi-erau slăbite şi mergând, deşi se bălăngăneau sub mine, păreau totuşi absente. Inima şi ea extrem de epuizată, mă obliga ca după 10-12 paşi să mă opresc câteva secunde, ca apoi iar să păşesc, părând acum că pentru prima oară învăţ să merg. Lumina străzii mi se părea năvalnică ca o Niagara. Cu o ciudată spaimă interioară parcă fugărit de un spectru al morţii, mă îndreptam direct spre gară.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

GABRIEL SUDAN ȘI ION STERIOPOL

PAUL RADOVICI MĂRCULESCU

Profesorul Gabriel Sudan, matematician cunoscut în țară și în străinătate prin lucrările sale de teoria numerelor, de teoria mulțimilor, deschizător de drumuri în teoria funcțiilor recursive, a fost și un cadru didactic renumit. Lecțiile sale au încântat aproape o jumătate de secol generații de studenți de la facultățile de arhitectură, matematică, politehnică și de la institutul de construcții. Fiind un pasionat profesor, s-a interesat îndeaproape de învățământul preuniversitar, fiind printre altele președinte de bacalaureat la marile licee ale țării, cum ar fi „Sfântul Sava“, „Mihai Viteazul“, „Liceul Lazăr“, „Școala Centrală“ din București, iar în 1946 președinte la bacalaureatul organizat la liceul „I.C. Brătianu“ din Pitești. Cu această ocazie l-a cunoscut pe unul din stâlpii învățământului piteștean, profesorul de limbă franceză Ion Steriopol, personalitate distinsă a învățământului românesc, de care a fost legat printr-o prietenie sinceră până la sfârșitul vieții. Această prietenie își are explicația pe de o parte în aprecierea reciprocă, iar pe de altă parte în finețea preocupărilor extraprofesionale.

Astfel, profesorul Sudan este fiul unui distins profesor de limbă și literatură franceză, care a funcționat ca profesor la liceul Maiorescu din Giurgiu, la liceul internat Schewitz din București și, după afirmațiile academicianului Octav Onicescu, a mai funcționat ca lector la seminarul de limbă franceză de pe lângă Universitatea din București. De asemenea, tatăl său era un pasionat muzician și un talentat desenator.

De mic copil, Gabriel Sudan a primit o educație complexă, în care studiul limbilor străine și cunoașterea și interpretarea pieselor de muzică de cameră și simfonică, de operă și operetă, l-au creat gustul și rafinamentul pentru aceste domenii. Vorbea curent limbile franceză, germană, engleză, italiană și avea cunoștințe avansate de limbile latină, greacă și spaniolă. Interpreta cu talent la vioară piese clasice de mare dificultate. După moartea sa, a donat prin testament vioara sa unui tânăr și talentat profesor de muzică.

Profesorul Sudan era și un fin cunoscător al literaturii române și universale. Admira pe Ion Luca Caragiale și pe Marcel Pagnol pentru

inteligența, ironia și farmecul personajelor satirizate.

Citea cu nesaț pe Camil și Cezar Petrescu, Gib Mihăescu și Voltaire, era un mare admirator al poeziilor prietenului său de-o viață Dan Barbilian (poetul Ion Barbu) și ale lui Baudelaire și Byron citea pe Kant, Schopenhauer și Descartes. Reținea cu ușurință roluri și chiar piese de teatru în întregime. De altfel, în anul 1945, când director al teatrelor era vechiul său prieten fizicianul Nicolae Bărbulescu, i s-a propus să joace rolul lui Ipingescu din piesa „O noapte furtunoasă" de I.L. Caragiale. Sudan a refuzat acest lucru, motivând cu umorul binecunoscut „... teatru fac destul în timpul predării lecțiilor de matematică ..." și apoi, malițios, a adăugat: „Dragă, o viață întreagă am învățat să tac în afara amfiteatrelor și acum vrei să mă faci să vorbesc ...". Acest ultim principiu l-a însoțit până la moarte, refuzând orice fel de avansuri politice ce i s-au făcut, indiferent de coloratura lor. De altfel preciza: „Stai în stal și beați țapul !", sau „Nu te băga !".

Indiferent și distant în aparență, corect și principial, pentru cei care-l cunoșteau îndeaproape, era un om cald, sensibil și de o mare noblețe sufletească. A ajutat material mai mulți intelectuali și rude aflate în dizgrația noului regim, care le suspendase pe nedrept orice mijloc de subzistență, după o viață dedicată fie învățământului, fie magistraturii, fie armatei, instituții pe care aceștia le-au slujit cu credință, cu devotament și cu sacrificiu.

În perioade dificile, nu și-a renegat prietenii din tinerețe ostracizați de noul regim, casa sa fiind deschisă oricând acestora.

Deși i s-au refuzat întotdeauna nenumărate invitații de participare la congrese internaționale de matematică, a refuzat demn orice compromis. Când a fost întrebat în ce țară ar dori să-și facă concediul (colegii săi de generație plecând destul de des în străinătate), el afirma: „Plec în străinătate la Govora!". I s-a permis, după pensionarea sa în 1969, să țină o serie de conferințe la universitățile din Lausanne și Geneva în anii 1970 și 1972, invitat fiind de marele matematician elvețian Georges de Rham.

Ironiza cu subtilitate prostia, infatuarea și superficialitatea acelora cu care intra în contact sau care îndrăzneau să-l abordeze fără a-l cunoaște. Disprețuia proasta educație și suficiența unor persoane cu funcții de răspundere din învățământ și din alte domenii cu care intra în contact. Admira finețea, educația, subtilitatea și glumele reușite, fiind un fermecător partener de conversație.

Educația sa, bazată pe principii riguros religioase, l-a ajutat să depășească momentele dificile prin care a trecut și i-au dat tăria să nu cedeze presiunilor la care a fost supus. Spre sfârșitul vieții, când s-a descoperit într-un articol al său că a dat, alături de Wilhelm Ackerman, primul exemplu de funcție recursivă care nu e primitiv recursivă, a refuzat să participe la orice eveniment legat de această descoperire, motivând cu tristețe și demnitate „... ce păcat că

orice lucru bun în viaţă vine prea târziu!".

Acesta era, în puţine cuvinte, omul Gabriel Sudan.

Profesorul Ion Steriopol era licenţiat al Facultăţii de litere şi filozofie al Universităţii din Bucureşti. A funcţionat, fiind profesor de limbă şi literatură franceză, la liceele „Gheorghe Lazăr" şi „Sfântul Sava" din Bucureşti, la liceul „St. O. Iosif" din Odorheiul Secuies, şi „I.C. Brătianu" din Piteşti. La ultimele două licee a fost aproape 30 de ani director.

Cultivat şi subtil, îndrăgostit de meseria sa, patriot înflăcărat, profesorul Steriopol a cultivat cu perseverenţă valorile limbii şi literaturii franceze, ale limbii şi literaturii române. Pasionat de teatru, prin conferinţele sale dezvoltă pasiunea pentru acesta multor tineri, acum actori consacraţi. Este autorul mai multor volume de versuri de o deosebită sensibilitate.

În perioada în care se confiscau marile valori ale picturii care de multe ori nu au apărut în patrimoniul naţional, luând direcţii necunoscute, profesorul Steriopol ambalează picturile de valoare aflate în patrimoniul liceului şi le ascunde în pod în condiţii perfecte de conservare. Ele şi-au reluat locul potrivit în cancelaria liceului după decembrie 1989. De asemenea, cu ajutorul unei substanţe adezive, reuşeşte să protejeze frumoasa stemă a judeţului Argeş ce se afla pe frontispiciul liceului, ferind-o de distrugere. După anii 1970, pelicula protectoare a fost înlăturată şi această operă poate fi admirată de toţi cei ce trec prin faţa liceului.

Legat prin funcţia sa de limba şi literatura franceză, profesorul Steriopol a rămas în amintirea celor ce l-au cunoscut şi admirat ca un deschizător de drumuri spre cultura europeană, în perioada în care era negată chiar originea latină a poporului român.

Harnic, ordonat şi bun organizator, profesorul Steriopol a menţinut în calitate de director, renumele liceului „I.C. Brătianu".

Tot în această calitate îl cunoaşte, la bacalaureatul din toamna anului 1946, pe profesorul Gabriel Sudan. Aspecte ale acestui bacalaureat sunt consemnate cu mult umor în poeziile şi caricaturile făcute cu deosebit talent de un alt membru al comisiei de bacalaureat, profesorul Mişu Gheorghiu.

Acest bacalaureat va constitui începutul unei lungi prietenii probate prin numeroasele scrisori schimbate atât cu ocazia sărbătorilor religioase, cât şi cu ocazii legate de diverse evenimente familiale. După dispariţia lui Gabriel Sudan în 1977, familia Steriopol adresează scurte scrisori de o deosebită sensibilitate doamnei Paula Sudan. Profesorul Steriopol dispare, după o lungă suferinţă, în 1984.

Această prietenie este un minunat exemplu în care cultura aleasă, împletită cu deosebite calităţi morale şi sufleteşti, înnobilează şi îmbogăţesc relaţiile umane, deseori contorsionate de evenimente imprevizibile sau implacabile.

BIBLIOGRAFIE

I. Dinu - „Figuri de dascăli argeşeni", Complexul muzeal Goleşti", 1991

M. Gheorghiu - „Bacalaureat la Piteşti", Poezie dedicată d-nei şi d-lui profesor Gabriel Sudan - 1946 - document inedit

M. Gheorghiu - „Bacalaureat" - caricatură 1946 - document inedit

M. Gheorghiu - „Caricatură comentată" - document inedit

x x x - Scrisori şi vederi adresate de familia Steriopol familiei Sudan.

P. Radovici - Mărculescu - „G. Sudan", (I) - Gazeta Matematică de perf., met. şi metod. în matematică şi informatică - nr. 2 / 1989.

P. Radovici - Mărculescu - „G. Sudan" - „Opera ştiinţifică" - Gazeta Matematică de perf., met. şi metod. în matematică şi informatică - nr. 3 / 1990.

***

În cele ce urmează vom prezenta în copie conţinutul documentelor inedite din bibliografie.

D-nei şi D-lui Profesor Universitar Gabriel Sudan,
preşedintele comisiei de bacalaureat din Piteşti.
Sept. - oct. 1946

Bacalaureat la Piteşti

Fierbere şi înfrigurare ...
Timpul trece cu viteză ...
Încordare şi emoţii ...
Astăzi se dă prima teză.

Trece prima teză-n fine:
Uşurare generală ...
Nu-i aşa de negru dracu:
Veselia e totală !

Când s-anunţă rezultatul: ...
Nebunie adevărată !
N-au văzut aşa comisie,
Candidaţii niciodată !?!?!?!

N-au rămas din două sute
Candidaţi, de cât vreo nouă.
Reuşiţi şi reuşite
Beau cu mâinile amândouă!?

Peste o zi începe oralu.
Prima-i zi parcă-i făcut:
Nu există o candidată,
Sau vr-un candidat căzut !?

Toată lumea-i pregătită:
Pregătită ca să treacă;
Iar apoi de bucurie
Pe la „Splendid" să petreacă!?!

Beau, petrec s-ameţesc bine,
Fac scandal, se iau la clanţă
Şi vr-o patru dintre dânşii
Sunt umflaţi la siguranţă.

Când aude comisiunea
De-o ispravă aşa de mare,
Se-nţelege de la sine,
Că se întristează tare.

Iată cum se hotărăşte ?
Dup-atâta indulgenţă,
Ca să nu se mai acorde
Nimănui nici o clemenţă!

Fiecare se-mpietreşte,
Şi se schimbă radical?:
„Cel ce n-are pregătire,
Nu mai trece la oral!?!?"

„Cade ... să se-nveţe minte"!
Zice domnu preşedinte.
„Să calific a lor faptă,
Nici că mai găsesc cuvinte!?

Vestea se lăţeşte iute ...
Spaima prin oraş aleargă:
E nenorocire dacă,
Tot aşa o fi să meargă!?

Ceea ce îngrozeşte lumea
De nu e pe ea stăpână
Nu e alta, decât numai
Profesoara de Română.

Numai cât apare-n sală
Şi-şi roteşte o uitătură
Candidaţii-nghiaţă şi le
Clănţănesc dinţii în gură.

Servitorii primesc ordin
Ca să facă focu-n sobă
Candidaţii-s tot de ghiaţă:
Nu mai scot măcar o vorbă !?

„Hai fetiţo", strigă doamna
Spune-mi poet simbolist;
Nu-mi vorbi tu de Bacovia!
Asta e un aiurist!?

„Vrei să treci bacalaureatul
Fără ca să ştii nimic?
Vrei să ai succes-n viaţă,
Fără ca să mişti un pic?

„Ai să iei bacalaureatul,
Când oi fi mitropolit !
Ce-o să-ncurajem noi lenea
Chiar aşa la infinit?"

Nici să te gândeşti fetiţo,
Nici să te gândeşti mata,
Că în halul ăsta groaznic
Ai putea trece cumva !?!?

Atunci domnu preşedinte
Intervine pentru fată
Şi-i mai pune o întrebare
De o face şi mai lată!?

„Ai citit mata dudue ...
Ai citit sau nu, îţi zic ...
Versuri de-un poet din care,
Să nu fi-nţeles nimic ?

„Cum? N-ai auzit de Barbu ?"
Zice dumnealui mirat.
„N-ai cultură generală ...
Nu prea eşti de lăudat!"

„Barbu ăsta-i poet mare ...
Cam ţicnit el puţintel!
Însă, ce la deală la vale ...
Io-s de mult coleg cu el!?!"

Preşedintele-a mai dres-o
Cu-ntrebări de acest soi:
Şi-astfel fata încasează
La Română nota doi.

Mai urmeaz-un patru-mi pare ...
La Franceză ... imediat.
Soarta-i-e pecetluită:
Fata s-a cam curăţat!?!?

Tot examenul de-acuma,
Nu-i decât formalitate;
Deşi până-n clipa asta,
N-a ajuns la jumătate.

Trebuie ascultată fata
Încă la vr-o cinci obiecte;
I se dă la fiecare ...
Câte două trei subiecte ...

La Istorie, fetiţei
Un subiect uşor îi pică
Însă dânsa, mititica
Nu cunoaşte mai nimică.

Deşi totul e zadarnic
Şi sfârşitul se cam ştie,
Doamna Boltuş pân-la urmă,
Conştiincioasă vrea să fie ...

C-o figură de martiră,
De măicuţă-ndurerată,
Tot insistă ca să scoată
Doar vr-o vorbă de la fată!?!

„Hai vorbeşte mititico ...
„Spune tot ce ştii, ce vrei ...
„Spune, că bacalaureatul,
„E zădarnic, ... tot nu-l iei!?!

„Tot nu-l iei, dar noi drăguţă,
„Trebue să te-ascultăm
„C-ai plătit ... vorbeşte-o oră ...
„Şi-ţi promitem ... nu căscăm!?!?!

„Hai, vorbeşte mititico ...
„Nu-i nevoe să te opreşti ...
„Că pe lumea ceialaltă,
„Sigur, n-ai să mai vorbeşti!?!?

Vin la rând alte obiecte
Tot la fel de norocoase
Şi la care candidata
Are calităţi frumoase !?

Aşa de frumoase-n fine
Cum e greu ca să se vadă !?!
Pân-la urmă mititica
Reuşeşte ... ca să cadă !?!

E-o comisie de zahăr !
Dulce cum nu se mai poate
Recunosc toţi candidaţii ...
Candidatele cu toate !?!

Dar se-ntâmplă câte-odată
Câte una să mai pice ...
Însă pe dreptate pică ...
N-are nimenea ce zice!?

Comisiunea este bună
Cum n-a fost încă la noi
Deşi are şapte membre
Iară membri numai doi!?

Faptul c-are doar doi membri
Însă doi membri de seamă,
Inspirat-a, cum se spune,
Următoarea epigramă:

„Dacă cel de Geografie“,
„Lipsă se-ntâmplă să fie“,
„Preşedintele Sudan
„Trona drept ca un sultan!?!?

Bunătatea tuturora
E din cale-afară chiar:
Trec şi candidaţi din care
Unii mai că n-au habar!?!

Profesoara de ştiinţe
Naturale intervine
Pentru cei săraci ... cu duhul;
Intervine pentru oricine ... !?

„Daţi-i drumul, zice dânsa ...
„Ia uitaţi-vă la el:
E un om modest săracul
Şi e blând ca şi un miel"!?!

Sau ... priviţi-i pantalonii:
Rupţi în spate, rupţi în faţă ...
Daţi-i drumul sărăcuţu ...
Vai de biata lui vieaţă!

Ş-apoi dacă e pe aceia;
Ce mai tot încolo 'ncoace...
N-observaţi... insistă dânsa:
Suferă de Papataci!?!

Profesoara de latină
Cam s-alintă dumneaei...
Domle preşedinte, ... zice;
Treacă toţi Turnenii mei!?!?!?!?

La franceză, bunătatea
Orice margini a-ntrecut:
De-asta, greu ca să se vadă
Vreun candidat căzut!?!

Cu asentimentul doamnei
Candidatul 'ncet citeşte,
Ca să nu s-audă-n sală
Limba cum o tot poceşte!?

La Filosofie-n fine
Domnişoara profesoară
Tot întreabă de-adeziune
Poate pentru-a suta oară.

Nu cumva ar fi mai bine
Ne gândeam ca omul ... de
Să ne dea o adeziune
Să se-nscrie-n B.P.D. !?!?

Pe la Fizică, Chimie
Doamna profesoară cată
Mulţumiţi cu toţi să fie
Candidaţi şi sală toată.

Scoate-n faţă ca s-asculte
Numai un băiat şi-o fată
Şi le pune o chestiune
Amândorura de-odată.

Fata face-o sonerie
Pe-o bucată de carton
Iar băiatului-i rămâne ...
Ca s-apese pe buton".

Nostim e la Geografie ...
De-i vr-o candidată „**bine**"
Profesoara o tot întreabă ...
Crezi că n-o să mai termine !?

Sala se amuză straşnic ...
Însă, doamna de Română
S-enervează şi s-agită
Tot sucind creionu-n mână:

„Hai termin-odată Domle!
Ce-o lungeşti? Ce-a mai rămas?
Nu, ... termin îndată Doamnă ...
În vr-o trei sferturi de ceas ...

N-am ce-alege ... o dau gata
Eu sunt doar expeditiv !?
Nu vă supăraţi, zău, doamnă,
Că n-aveţi nici un motiv !?!?!

Sala isbuneşte-n hohot ...
Râd cu toţi aşa într-o doară ...
Preşedintele se scoală:
– „Ia ieşiţi cu toţi afară !

„Ce-i aici, menagerie ?
Fata-i roşie ca macul !?
Hai, căraţi-vă mai iute
Şi duceţi-vă la dracu !

După ce ies toţi afară
Afară de comsiune
Preşedintele s-aşează
Şi apoi ritos propune:

„Luaţi măsuri Domn Steriopol
Şi vă conformaţi pe dată:
Orice frumuşică de-asta,
Intră numai bandajată !"

C-altfel Domnu Gheorghiu Mişu ...
Iar o face, cum ştiţi, lată ...
Şi bacalaureatul ăsta,
Nu-l mai sfârşim niciodată !

Piteşti, 12 octombrie 1946
Profesor Mişu Gheorghiu, Galaţi.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

MARIA GOLESCU, MEMBRĂ A SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

AURICĂ SMARANDA

Una dintre personalitățile de marcă, membre ale Societății Numismatice Române a fost și **Maria Golescu**, descendentă a marii și glorioasei familii **Golescu,** fiica lui Constantin (Dinu) R. Golescu și a Zoiei Racottă, descendentă și ea la rândul ei a vechii familii Racottă, cunoscută încă din sec. XVI, în Țara Românească în părțile Teleormanului. Maria Golescu, era nepoata lui Radu Golescu, colonel, poreclit Catană, proprietarul moșiei din comuna Dracea, județul Teleorman, pe unde trece Valul lui Traian (Troianul), și unde în timpul războiului de Independență, 1877-1878, se stabilise Cartierul General al Armatei rusești. Maria Golescu s-a născut în București, la data de 28 ianuarie 1897. A copilărit la moșia părinților săi din comuna Dracea-Teleorman. Studiile liceale le-a făcut în particular, în familie, iar cursurile universitare la București. În studenție a audiat cursurile și prelegerile unor mari învățați români ca: Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul și mai ales pe cele ale lui Nicolae Iorga, profesorul care a îndemnat-o să cerceteze istoria. A gustat din farmecul artei, frecventând cursurile lui I.D. Ștefănescu, profesor de arheologie creștină și de istoria artei

bisericeşti, la facultatea de Teologie din Chişinău, s-a familiarizat cu textele populare româneşti la orele de studiu cu Nicolae Cartojan, profesor de istoria literaturii româneşti vechi, la Universitatea din Bucureşti[1].

S-a preocupat în special de istoria artei medievale, studiind şi publicând rezultatele cercetărilor sale în diferite reviste sau publicaţii în materie, cum ar fi: „Boabe de grâu", „Revista Fundaţiilor Regale", „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", „Cronica Numismatică şi Arheologică", „Arta şi Grafica-Buletinul Imprimeriilor Statului", „Buletinul Muzeului Militar Naţional" etc. Imboldul naţional şi dragostea de ţară şi omenia a împins-o să intre în rândul femeilor române care au îngrijit răniţii din războiul balcanic (1913), din cele de reîntregire (1916-1919 şi 1941-1945). După război a continuat cercetările şi să scrie[2].

Maria Golescu s-a înscris în Societatea Numismatică Română, în data de 22 aprilie 1923, potrivit procesului verbal din acea dată. În lista membrilor S.N.R., apare la categoria membrilor activi: „Maria Golescu, literată, domiciliul în Bucureşti, strada G-ral Manu, nr. 32".

A publicat mai multe articole în Cronica Numismatică şi Arheologică, din care amintim: „Eroul trac sau eroul dioscur?" (1934),[3] „O piatră de mormânt din biserica Bărboi de la Iaşi" (1938),[4] „Sigiliul cu legenda turcească a lui Iordache Golescu" (1943),[5] „Mobilierul Cabinetului de Medalii de la Biblioteca Naţională din Paris" (1944),[6] „Din vechi tratate de pictură" (1945)[7].

Lucrarea privind „Sigiliul cu legenda turcească a lui Iordache (Gheorghe) Golescu", străbunul Mariei Golescu, pune în relief importanţa documentului (sigiliul fiind un document), privind relaţiile externe ale boierilor români şi a Curţilor voievodale din Ţările Româneşti cu Înalta Poartă Otomană. Iordache Golescu (1768-1848) era „versat în limbile străine", ajungând Mare Logofăt al Dreptăţei (1828) şi Mare Vornic (1840). A plănuit, împreună cu Agapie Rigas, fost profesor la Focşani în jurul anului 1800, înfiinţarea unei confederaţiuni balcanice cu statele creştine. Sigiliul este dintr-o piatră semipreţioasă, cuprinde trei părţi, din care una are inclus numele întreg al lui Gheorghe Golescu în limba turcă, a doua faţă are iniţialele latine ale numelui „GG" în monogram, iar cea de-a treia faţă, o scenă cu un călăreţ şi o siluetă feminină.

În lucrarea „Din vechi tratate de pictură", Maria Golescu decupează din „Trattato della Pittura" a lui Cennino Cennini unele capitole cum ar fi capitolul

---

[1] Scrisoarea surorilor Gloscu, Câmpulung Muscel, 3 III 1999.
[2] *Ibidem.*
[3] *Cronica Numismatică şi Arheologică*, 95, I-II, 1934, p. 7-15.
[4] *Ibidem*, 109, I-III, 1934, p. 26-29.
[5] *Ibidem*, 127-128, 1934, p. 191-194.
[6] *Ibidem*, 130, IV-VI, 1944, p. 252-253.
[7] *Ibidem*, 133-134, I-VI, 1945, p. 14-15.

CLXXXVII intitulat: „Cum se mulează o monedă în ceară sau pastă", iar la capitolul CLXXXIX „Cum se mulează o pecetie sau o monedă cu pastă cenușie" arătând procedeul tehnic.

În acest context, autoarea dă și o explicație despre monedele de aur și aramă circulante în vremea lui Dante Aligheri (1265-1321), numite „bisanti" și „roate" pe care Antonio Maria Biscioni, în notele sale despre Dante, le pomenește, numindu-le „sentelene" sau Sf. Elena, după insula Sf. Elena locul unde aceste monede se băteau. Maria Golescu explică motivat că sentelene vine de la reprezentarea de pe monede a Sf. Constantin și Elena și nu de la locul de batere, făcând și o asemănare cu termenul numismat de constantinat (costanda, potronic) circulate în Țările Românești.

Maria Golescu a lucrat la Biblioteca engleză a Marii Britanii motiv pentru care la 26 oct. 1949 a fost luată de la biroul său din Consulatul Britanic și arestată, de 4 indivizi, la ora 20, anchetată la Jilava timp de un an și condamnată la 20 de ani de muncă silnică pentru activitate contrarevoluționară, conform „tezei luptei de clasă" spune Maria. A stat în temnița Mislea până în 1956, apoi la Miercurea Ciuc până în 18 iunie 1962; în total 13 ani de temniță grea, pe care i-a petrecut cu stoicism, curaj și credință în Dumnezeu. După trei luni de demersuri pentru a i se reconstitui identitatea și pentru a avea dreptul a-și împărți camera cu mama sa (nemaiavând acte și alte documente), cu interdicția de a menționa unde și-a petrecut cei 13 ani, i s-a oferit documentul pentru plecare din țară împreună cu mama sa. La 18 septembrie 1962 a sosit la Paris, iar la 28 octombrie același an a sosit la Londra, așteptată la 29 octombrie 1962 ora 10 a.m. la Foreign Office. După masă, un prieten, a condus-o în orașul balnear Eastbourne, Karshton House, 28 Oppreston Rd. Apoi, în 1979, în același oraș, 19 Hyde Gardens, B.N. 21 4PU. E. Sissex[8].

Deși era la o vârstă înaintată, a continuat să studieze și să scrie la „Revista Scriitorilor Români", din München, de sub egida Societații Academice Române, din care menționăm: „Șarpele împerucat de la Tomis" (1972),[9] „Dacălul Radu Zugravul și Aethiopia lui Heliodor" (1986) și altele[10]

S-a săvârșit din viață în aceeași stațiune balneară din Anglia, în vârstă de 91 de ani, la data de 7 noiembrie 1987, în urma unui stop cardiac, în timp ce ducea o scrisoare la poștă.

Un ferpar din ziarul Times, din 12 nov. 1987 anunță dispariția Mariei de Eastbourne „cea mai dragă prietenă a oamenilor", precum și programul funeraliilor. În ziarul „Lupta" din Paris, în articolul intitulat „Refugiu", istoricul Emil Turdeanu evocă personalitatea Mariei Golescu. În nr. 24/1987 din „Revista Scriitorilor Români", din München, Constantin Sporea, economist și

[8] Scrisoarea din 23 VIII 1985 adresată d-lui Dimitrie Sturdza de către Maria Golescu
[9] Rev. Scriitorilor Români, 11, 1972, München.
[10] *Ibidem*, 23, 1986.

publicist, conducătorul acestei reviste, a publicat „In memoriam“ Maria Golescu, în care pune în valoare contribuţia istorică a dispărutei.

Mulţumim şi pe această cale D-lui Dimitrie Sturdza pentru posibilitatea oferită de a cerceta scrisoarea în care Maria Golescu face public calvarul său prin închisorile comuniste din România.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM IX, 2000

PRIETENIA DINTRE LIVIU REBREANU ŞI DOCTORUL PITEŞTEAN VASILE TIŢESCU

ELENA ROTARU

Alegerea Argeşului ca loc de reşedinţă de către Liviu Rebreanu nu a fost întâmplătoare. Soţia sa, actriţa Fanny Rădulescu, era originară din Piteşti. Avea la Piteşti un frate, avocatul Ionel Rădulescu - ajuns şi prefect de Argeş - cu care Liviu Rebreanu s-a înţeles bine şi împreună cu familia venea adesea în vizită, în casa acestuia. O soră a lui Fanny, Marioara, se va căsători cu dramaturgul Mihail Sorbul. Soţii Sorbul aveau o casă de odihnă, modestă la Valea Mărului, Gălăşeşti (Argeş) în care de asemenea familia Rebreanu venea în vizită. Cu prilejul acestor vizite la rudele prin alianţă, Rebreanu a cunoscut multe familii piteştene, cu unele intrând in relaţii de amiciţie. Una dintre familiile piteştene cu care L. Rebreanu a purtat o frumoasă prietenie până la sfârşitul zilelor sale, a fost familia dr. Vasile Tiţescu.

Despre momentul cunoaşterii celor doi avem două mărturii de la dr. Vasile Tiţescu. Iat-o pe prima, ce datează din 1965, când s-au sărbătorit 80 de ani de la naşterea scriitorului şi a apărut în revista „Tribuna“ cu prilejul unui interviu cu dr. Tiţescu, realizat de Augustin Buzura: „L-am cunoscut cu mult înainte de a-şi cumpăra casa din Valea Mare. Plecasem în vizită la avocatul Ionel Rădulescu. Avea invitaţi foarte numeroşi în ziua aceea. Printre ei am auzit că se găsea şi Liviu Rebreanu. Îi cunoşteam foarte bine opera, eram entuziasmat şi dată fiind împrejurarea, ţineam mult să-l cunosc. La un moment dat am zărit un bărbat înalt, blond, prezentabil, mi-am luat inima în dinţi:

„– Dumneavoastră sunteţi Liviu Rebreanu ?“

„– Colonel Iosif Marinescu“, mi-a zâmbit cel interpelat. Făcusem o gafă, colonelul se distrase, dar până la urmă am fost prezentat marelui scriitor. În seara aceea am stat mult de vorbă... Mi-am făcut studiile la Cluj, am lucrat o perioadă în clinica profesorului Haţieganu, în anii imediat următori unirii Ardealului aşa că, aveam multe subiecte de discuţii... Pentru început două: Ardealul şi medicina...[1]

---

[1] „Tribuna“, *Amurgul lui Rebreanu*, 2. decembrie, 1965, p. 8.

Din „Mărturisirile“ lui Liviu Rebreanu ştim că, neputând urma medicina care i-a fost dragă, a trebuit să aleagă între singurele două cariere pe care le putea urma fără nici un sprijin material de acasă: preoţia şi armata - preferând-o pe a doua, pentru că i s-a părut pe atunci mai compatibilă cu pasiunea scrisului, care îl ispitea de mult.[2]

Şi iată şi cea de-a doua descriere a momentului întâlnirii doctorului Tiţescu cu Liviu Rebreanu: „L-am cunoscut în anul 1928, am avut relaţii de familie, l-am cunoscut în zile de bucurii şi de întristare, sănătos şi suferind, i-am cunoscut truda în nopţile când scria, când se simţea mai inspirat, am avut greaua misiune să-l ajut, să-i alin suferinţele, să-i dau sprijin medical şi prietenesc după acel ianuarie 1944, când un examen radiologic mi-a scos în faţă boala necruţătoare, care avea să doboare pe falnicul bărbat.“[3] Sunt cuvintele lui V. Tiţescu din iulie 1974, notate în amintirile sale, care au intrat în posesia Muzeului Judeţean Argeş în 1995, graţie unei donaţii făcute de Societatea de Radiologie, imagistică şi medicină nucleară din România, cu ocazia Congresului Jubiliar de Radiologie - Centenarul Roentgen din 4-5 oct. 1995, care a avut loc la Piteşti.

Una dintre personalităţile evocate cu acest prilej a fost şi doctorul piteştean Vasile Tiţescu şi această evocare a fost determinată de faptul că dr. Tiţescu a fost pionierul radiologiei argeşene.

Razele X Röetgen descoperite de fizicianul german la sfârşitul secolului XIX, dându-le şi numele, au provocat un entuziasm, dus la delir printre oamenii de ştiinţă datorită lor realizându-se visul de veacuri al celor mai buni reprezentanţi ai ştiinţei şi practicii medicale, de a vedea organele interne şi a urmări funcţiunile lor, devenind de la început unul din rarele mijloace întrebuinţate în mod egal, în diagnosticul şi tratamentul bolilor. Dr. Tiţescu a aplicat radiologia pentru prima dată în oraşul Piteşti în ziua de 13 iulie 1927 - când aşa cum mărturiseşte el „am executat prima radioscopie şi prima radiografie cu aparate particulare, ce montasem în cabinetul meu medical din Piteşti, str. Industriei, nr. 21“[4]. Doi ani mai târziu, în 1929, Spitalul din Piteşti a fost dotat cu aparate pentru diagnostic şi tratament cu raze X, cu care din 1936 a introdus şi radioterapia, adică tratamentul cu raze X în unele boli: tumori, boli inflamatorii, boli de piele,... metodă care s-a popularizat repede prin rezultate bune, adesea spectaculoase.

Studiile temeinice făcute la Cluj, unde profesor de medicină internă i-a fost celebrul Iuliu Haţieganu, l-au ajutat să câştige toate concursurile la care s-a prezentat, optând în cele din urmă pentru Spitalul Militar din Piteşti, apoi în urma examenului din anul 1936 - medic primar radiolog la Spitalul

---

[2] *Opere Alese*, vol. V, E.P.L., 1961, p. 270.

[3] Muzeul Judeţean Argeş, *Colecţia Istorie Modernă*, Fond Ţiţescu, nr. inv. 7507-7583.

[4] *Ibidem*

I.C. Brătianu din Piteşti, unde a funcţionat până în 1970 când s-a pensionat. Anul 1977 îl găseşte însă, activ la Serviciul de Radiologie al Policlinicii cu Plată din Piteşti. Am făcut această succintă prezentare a medicului Vasile Tiţescu, pentru a se înţelege calitatea omului a cărui societate, Liviu Rebreanu şi familia sa a căutat-o pe toată durata perioadei de la Valea Mare.

Relaţia de prietenie a fost cultivată de altfel de ambele părţi. Medicul Tiţescu era flatat - aşa cum o mărturiseşte - de legătura strânsă cu o personalitate marcantă cum devenise Liviu Rebreanu după 1930, iar Liviu Rebreanu pe lângă faptul că descoperise un om sensibil şi cultivat, cu care-i făcea plăcere să discute - ca orice om - avea nevoie de un medic curant atât pentru sine cât şi pentru întreaga sa familie - şi acesta să fie cât mai aproape de locuinţa sa din Valea Mare.

În legătură cu sensibilitatea şi cultura sa, în memoriile lui Vasile Tiţescu există date şi informaţii utile unui cercetător interesat de istoria Piteştiului, cu descrieri de cartiere, de instituţii, de atmosferă pur şi simplu.

Ca piteşteancă, mi-a făcut plăcere să găsesc o descriere a zonei centrale a Piteştiului, pe care personal o cunosc din anii '50, anii copilăriei mele. Descrierea m-a emoţionat şi prin faptul că mi-am regăsit propriile mele amintiri, în cele ale doctorului Tiţescu, deşi între ele, ca timp, se situa mai mult de un sfert de veac. Iată câteva pasaje din „Memoriile“ doctorului Tiţescu:

„Oraşul, acelaşi cu Strada Mare, singura asfaltată, loc de plimbare şi întâlnire în orele de după masă a burgheziei, funcţionarilor, pensionarilor, ofiţerilor, care în grupuri sau în cadrul familiilor, o măsurau în lungime de 4-5 ori, după care unii se retrăgeau în casele lor, alţii, după ce îşi văzuseră rudele sau prietenii, mai ales bărbaţii intrau în cofetăria Borănescu pentru o prăjitură, o cafea sau o îngheţată, alţii pentru un aperitiv la „Splendid“, „Calul Bălan“, „Busuioc“, „Bălănescu“, „Lăzărescu“, „La Berbec“... localuri care erau bine asortate, cu vinuri bune şi gustări alese, alţii se duceau la Clubul ce era organizat la etajul actualului restaurant Argeş, pentru o partidă de tabinet, şah sau pocher, care era ocupaţia unor vicioşi, ce îşi consumau serile şi veniturile în acest local, în care erau pescuiţi şi unii naivi, negustori de cereale, veniţi pentru afaceri comerciale la Piteşti, de unde deseori plecau lefteri, fiindcă jucătorii de pocher erau organizaţi în grupe care ştiau să măsluiască cărţile“[5]

....

„Cei mai romantici se duceau cu trăsura peste pod, la Valea Mare, la restaurantul Călugăru, unde erau vinuri şi mâncare alese, un lăutar gata oricând, adesea şi o partiuză feminină (sic)... închegau petreceri care se terminau la răsăritul soarelui, în decor rustic natural“[6]

....

---

[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*

„Loc de plimbare era și grădina publică, mare pe atunci și cu plantații de arbori umbroși, cu chioșc pentru muzică militară, nu ciuntită cum a rămas astăzi.“[7]

Sunt amintite și cele trei cinematografe ale orașului și bineînțeles pădurea Trivale cu restaurantul care a ars, ca locuri mult vizitate de piteșteni și nu numai. Tițescu prinde în amintirile sale și partea cealaltă a vieții, cea de muncă, de alergătură zilnică după mijloacele necesare traiului de zi cu zi - pe care o caracterizează drept „o luptă pentru a câștiga bani și acumulări de avere sub orice formă: case, vii, numerare...“[8]

Prietenia celor doi este atestată nu numai de amintirile doctorului Tițescu, dar și de cele ale lui L. Rebreanu. În „Jurnalul“ său publicat în două volume la Editura Minerva, în anul 1984, sunt făcute dese trimiteri la medicul Tițescu. Iată câteva exemple: Vineri 8 ianuarie 1932 „Fanny a vrut să vină aici dr. Tițescu. L-am adus. Nu e nimic deosebit, dar ea e prea nervoasă. I-a mai prescris niște medicamente și astfel s-a potolit.[9]

Sâmbătă 16 nov. 1935. „Fanny bolnavă de amigdalită... Seara dr. Tițescu la Fanny[10]“

Marți 31 dec. 1935. „De ieri, luni, urmez un tratament, indicat de dr. Tițescu. M-a examinat sâmbătă și mi-a găsit un emfizem incipient pe care vrea și speră să-l înlăture...[11]“

Valea Mare-Podgoria, circa 1937. Rândul de jos: prima din stânga, Carmen, fiica dr. Tițescu, a treia, Puia Florica Rebreanu. În picioare: a patra din stânga, soția dr. Tițescu, al șaselea dr. V. Tițescu, al șaptelea, L. Rebreanu. Colecția Muzeului Județean Argeș, nr. inv. 1135, Casa Memorială L. Rebreanu

---

[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*
[9] Jurnal I, Ed. *Minerva*, București, 1984, p. 270.
[10] *Ibidem*, p. 297.
[11] *Ibidem*, p. 298.

Sau într-o scrisoare aflată în păstrarea dr. Ţiţescu şi publicată în „Tribuna“ acelaşi număr din 2 decembrie 1965:

„Valea Mare, 14 martie 1939

Scumpe Doctore,

De câteva zile ne aflăm aici împreună cu Puia care face o convalescenţă după o gripă rebelă şi îndelungată. Deşi se află în cura profesorului Mante aş ţine foarte mult s-o vezi şi D-ta, în care am o încredere specială. Cum însă n-am aici maşina, ar trebui să exagerezi amabilitatea să te deplasezi cu maşina d-tale, sau eventual pe cheltuiala mea cu una de piaţă. La orice oră eşti binevenit toată ziua şi aşteptat cu drag ca totdeauna.

Al Dumitale
Liviu Rebreanu

De asemenea, în patrimoniul Casei Memoriale „L. Rebreanu“ din Valea Mare există multe fotografii, făcute în general la Valea Mare, unde alături de membrii familiei Rebreanu, apar soţii Ţiţescu şi fetiţa lor (pe atunci) Carmen. Ultimele rânduri scrise de Rebreanu sunt adresate doctorului Ţiţescu şi biletul respectiv, se află de asemenea, expus la Valea Mare. Mai ales, din ianuarie 1944 şi până la sfârşitul său prematur de la 1 septembrie, legătura lor a fost extrem de strânsă.

I-a fost dat doctorului Ţiţescu să-i descopere acel cancer pulmonar, la începutul lui ianuarie 1944, când Rebreanu îl vizitează în locuinţa din Piteşti, conducându-şi maşina singur şi probabil încercând să disimuleze propria îngrijorare, îi cere o consultaţie pentru respiraţia grea, căpătată în urma unor inhalaţii prescrise de dr. Predescu din Bucureşti. De altfel, trebuie spus, că o răguşeală permanemtă, uneori însoţită de febră începuse să-l îngrijoreze încă de prin anii 1935-1936. Insemnările sale din „Jurnalul de la vie“ amintesc foarte des, aceste neplăceri şi controalele permanente fie la dr. Ţiţescu, fie la doctori celebri la vremea respectivă, în Bucureşti, ca Nanu-Muscel, Vasile Voiculescu, etc. Vasile Ţiţescu i-a atras atenţia la controalele radiologice făcute să nu mai fumeze. La care Liviu Rebreanu a răspuns zâmbind: „- Mă doctore - noi oamenii de artă, e bine să murim în perioada când creăm. Nu trebuie să ajungem nişte ramoliţi, nişte fosile vii...“[12]

Examenul radiologic efectuat de V. Ţiţescu la începutul lui ianuarie 1944 i-a arătat acestuia gravitatea stării în care se găsea L. Rebreanu, căruia i-a spus că prezintă o umbră în pulmonul drept, interpretată de doctor şi ulterior de un consult de medici din Bucureşti, ca fiind un chist operabil şi aceasta numai pentru menajarea bolnavului şi a familiei faţă de un diagnostic fatal. Oarecum resemnat, Rebreanu şi-a reluat cu menajamente ocupaţiile, plecând la Bucureşti. Aici, este surprins de bombardamentul din 4 aprilie 1944. Rebreanu

[12] „Tribuna“, *Amurgul lui Rebreanu*, 2 dec. 1965, p. 8.

avea o stare gripală la care s-a adăugat efectul deprimant al bombardamentului. Întreaga familie, timorată hotărăşte să vină pe căi ocolite la Valea Mare. Dr. Tiţescu este chemat în grabă. Starea sănătăţii lui Rebreanu este calificată drept foarte gravă de către medic: „febră, se asfixia, tuşea, respiraţie grea, cu o paloare cadaverică, cu focare de bronhopneumonii în ambii plămâni".[13] Dr. Tiţescu îi aplică un tratament intensiv cu medicamentele existente la acea dată, când nu se foloseau antibiotice, control medical zilnic, prelungit.

În urma tratamentului, însoţit de repaos, aer curat şi îngrijirile familiei, focarele de congestie pulmonară s-au resorbit, febra a cedat, bolnavul simţindu-se tot mai bine. Vizitat la Valea Mare de profesorii dr. Nicolae Gh. Lupu şi Bazil Teodorescu, aceştia confirmă starea mai bună a sănătăţii, ceea ce reconfortează întreaga familie.

Din păcate, preocupat de ideea de a-şi relua funcţia de Director General al Teatrului Naţional, ocupaţie care-i asigura existenţa bănească, fără consimţământul doctorului Tiţescu pleacă la Pucioasa cu maşina, unde dorea să-l întâlnească pe ministrul Ion Petrovici - refugiat acolo - şi de care depindea numirea directorului Teatrului Naţional şi căruia voia să-i demonstreze că este apt de muncă.

Călătoria în condiţii grele, a fost un adevărat dezastru. Consultat la înapoiere, starea lui era cu totul schimbată în rău. Tratamentul intensiv nu a mai dat rezultate, vizitele doctorului devenind îngrozitoare pentru el, trebuind să-i dea speranţe unui bolnav care înţelesese despre ce este vorba.

Ultima vizită a fost cea din seara zilei de 31 august, când Rebreanu i-a făcut impresia unui om care-şi dădea seama că sfârşitul se apropie...

În aceeaşi noapte, la ora 2, înconjurat de familie şi în prezenţa prietenului Ludovic Dauş, Rebreanu se stinge din viaţă.

Interesant este faptul că V. Tiţescu n-a mai dorit ani de zile să revadă aceste locuri în care murise marele său prieten. Aşa cum se întâmplă multor oameni - moartea unui semen drag, dându-le sentimente de reţinere faţă de locurile unde s-au simţit bine cu cei dispăruţi, aşa şi V. Tiţescu mărturiseşte că aproape 26 de ani s-a temut de revederea casei Rebreanu - revedere ce-i putea împrospăta tristeţea ultimelor zile trăite de Rebreanu la Valea Mare. Odată ajuns totuşi aici - la trei ani după deschiderea Casei Memoriale - gândurile l-au dus spre momentele plăcute şi mai ales triste, trăite la Valea Mare, ceea ce îi dă prilejul evocării personalităţii lui L. Rebreanu: „Revăd în umbră ca pe o fantomă pe bărbatul înalt, cu înfăţişare distinsă, cu părul blond pieptănat cu o buclă pe fruntea senină, cu ochii albaştri mari, cu zâmbetul luminos. Vorbea cu o voce caldă, uşor răguşită, plăcută, fără gesturi. Era bun, blând, cu multă răbdare, avea multă răbdare în conversaţie, evita întrebuinţarea cuvintelor pompoase şi radicale, era uşor de înţeles de orice interlocutor. Nu-i plăcea să se

[13] Muzeul Judeţean Argeş, *Colecţia Istorie Modernă*, Fond Ţiţescu, nr. inv. 7507-7583.

vorbească despre el, avea o timiditate înnăscută, făcea abstracţie de meritele sale, de reputaţia sa literară. Indiferent cu cine vorbea, avea răbdare să asculte cu atenţie şi bunăvoinţă".

Amintirile lui V. Tiţescu despre Liviu Rebreanu, intrate în colecţia Muzeului Judeţean Argeş, se constituie într-o mărturie extrem de valoroasă. Ele provin de la un om cultivat şi care l-a cunoscut foarte bine pe Liviu Rebreanu de-a lungul a 16 ani, portretul făcut de dr. Tiţescu completând şi confirmând, în acelaşi timp, pe cele deja existente în lucrările consacrate vieţii şi operei lui L. Rebreanu.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM IX**, 2000

CONSTANTIN TONEGARU - UN ARGEȘEAN ÎN SERVICIILE MARINEI ROMÂNE

RADU GAVA
FLORENTINA COJOCARU

Încercăm în acest demers să-l readucem în memorie pe Constantin Tonegaru, navigatorul de origine argeșeană, slujitor în Serviciile Marinei Române, căpitan de cursă lungă, specialist în chestiuni de drept maritim și în domeniul marinei comerciale, cu o bogată activitate publicistică și o sensibilă aplecare spre poezie și proză marină, care și-a marcat biografia cu experiențe de viață tumultoase și chiar dramatice, învăluite acum în uitarea așternută peste vremurile trecute.

Fiul lui Constantin și al Eufrosinei Tonegaru, s-a născut în orașul Curtea de Argeș, la 24 ianuarie 1883[1]. Data nașterii este menționată în foaia matricolă, capitolul „starea civilă la începutul carierei militare", aflată în fondul arhivelor Militare, deosebindu-se de cea menționattă de Lucian Predescu în „ Enciclopedia - Cugetarea", pag. 856[2], ca fiind anul 1885, dată preluată probabil din lucrarea lui Constantin Nicolau - Stroești, „Portrete critice", apărută în anul 1933 la București[3], în care numele Tonegaru Constantin, cu anul nașterii 1885, apare într-o pleiadă de figuri consacrate scrisului, ca membrii mai vârstnici sau mai tineri ai „Asociației Publiciștilor Români", alături de Pop Florentin, Emanuel Elefterescu, Victor Bilciurescu, Ioan Greculescu, Leontin Iliescu, Iuliu Scriban, Munteanu - Râmnic, Ilie Torouțiu, Niculescu Varone, Radu Demetrescu-Gyr (născut la Câmpulung), numai câteva nume, dintr-un lung șir, pe care autorul lucrării i-a cunoscut și a colaborat de-a lungul anilor.

A studiat în Italia și a absolvit cu succes cursuriole Institutlui tehnico-nautic „Amerigo Vespuci" din Livorno, obținând licența și brevetul de căpitan de cursă lungă, cutreierând apoi, în lungi voiajuri, mărilre și oceanele, până în depărtatele porturi ale Americii de Sud, redactând cu unul din aceste prilejuri,

---

[1] Arhivele Militare. Fond arh. 3042 - Memorii bătrâni, nr. 3231, căpitani, litera T.
[2] Lucian Predescu,*Enciclopedia „Cugetarea"*, Buc. 1999, p. 856.
[3] Nicolau - Stroiești, C.,*Portrete critice*,Vol. 1, Buc., 1933, p. 93.

un interesant jurnal de bord pe care la publicat în anul 1905, la Bucureşti cu titlul: „ De pe Dunăre la Meuza"

În ţară, a urmat cursurile Facultăţii de drept din Bucureşti, specializîndu-se în chestiuni de drept maritim, licenţa în acest domeniu oferindu-i posibilitatea îndeplinirii funcţiei de şef al Serviciului Contencios din cadrul Dirercţiei Serviciului Maritim Român, unde a fost detaşat şi a lucrat în perioada anilor 1915 - 1930, apoi ca avocat la direcţia Porturilor şi Căilor de Comunicaţii pe Apă.

În perioada 10 octombrie 1934 - 1 mai 1935, a îndeplinit funcţia de avocat în cadrul Direcţiei P.T.T. şi în cadrul Ministerului Apărării Naţionale.

Ca specialist în acest domeniu, s-a distins încă din 1910 prin colaborări statornicela „Calendarul Maritim" şi la revista „ România maritimă şi fluvială", organ al Ligii Navale Române, susţinînd cu multe argumente naţionalizarea agenţiilor de vapoare din porturile maritime şi fluviale, ca şi naţionalizarea echipajelor pe vase sub pavilion românesc.

În toate almanahurile ziarului „Argus", îcepând din 1923 şi până în 1933, a publicat un bogat material de'specialitate, referitor la jurisdicţia prizelor şi a multiplelor aspecte legate de marina comercială, prezenţa sa de specialist fiind remarcată şi în articolele de fond ale ziarului „Argus" - organ zilnic al comerţului, industriei şi finabnţelor, fondat de Simion Pauker în anul 1910, al cărui director a fost apoi, Grigore Gafencu, şi al ziarului „Plutus"[4].

De o importanţă majoră şi mult apreciate de specialiştii din domeniu au fost lucrările în volum separate, elaborate şi publicate în perioadfa anilor 1920 - 1934: „Semaforul Dunării şi al Mării Negre", 1920; „Codul maritim şi fluvial român", 1926, retipărit în 1934; „Procedura în materie de avarii şi sinistre maritime", 1924, retipărit în 2933; „Marina comercială. Studiu critic", 1926; „Transporturile maritime şi fluviale", 1926; „Avarii comune în dreptul maritim", 1927; „Abordajul dintre vapoarele Kios şi Principesa Maria", 1930; „Influenţa războiului mondial pe Dunăre", 1931; „Manualul agentului de vapoare", 1932; „De rebus Maris" 1934[5].

Pe tărîm obştesc, împreună cu alţi navigatori, a pus la Galaţi bazele „Ligii Navale Române", în anul 1920, organizaţie care în 1926 s-a transformat în Asociaţia Culturală şi Patriotică, sub preşedenţia M.S. Regelui Ferdinand.

În 1925 a reorganizat „Uniunea Marinarilor din România", pusă sub preşedenţia Principelui Nicolaie şi tot în 1926 a colaborat la înfiinţarea primei „Societăţi Naţionale Maritime de Transpotruri şi Agenţii Maritime", „Transmar", cu sediul la Galaţi şi cu sucursale în celelalte porturi din ţară şi străinătate.

Activitatea desfăşurată pe tărâmul publicisticii literare a completat în

[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*

mod armonios domeniul de specialitate practicat, dezvăluindu-i firea autorului: sensibilitate, pasiune trăsături specifice genuilui liric sau epic.

A scris şi a publicat versuri şi proză în coloanele revistelor: „Pagini literare", „Floare albastră", „Flacăra", „Ilustraţiunea română", „Realitatea ilustrată", „Magazinul", precum şi în cotidianele „Universul" şi „Adevărul", publicând apoi un volum separat, „Poezia mării", considerat prima antologie românească de proză şi versuri marine, lucrare literară care se adaugă în mod fericit prozei memoralistice a „Jurnalului de bord", publicat în 1905.

În domeniul militar şi-a făcut datoria îndeplinind servicii utile în cadrul anumitor poziţiuni.

Dosarul său militar[6] reflectă ascensiunea de la soldat voluntar, la 1 noimbrie 1903, caporal - 6 mai 1904, sergent - 6 nov. 1904, plutonier - 1 iunie 1905, iar prin decretul 3783, la 10 mai 1913, devine sublocotenent în rezervă.

Prin înaltul decret 2559, la 1 noiembrie 1916, este avansat locotenent în cadrul Diviziei de matre, iar la 15 ianuarie 1920, primeşte gradul de căpitan. Şi-a executat mobilizările şi concentrările atât înainte cât şi după război.

În timpul primului război mondial sublocotenentul Constantin Tonegaru a fost mobilizat începând cu 16 august 1916 la „Bateriile Turtucaia", transferat la 20 august 1916 în cadrul „Apărării maritime Sulina", apoi la „Batalionul de Debarcare - 20 martie 1917, la Comunicaţii pe Apă în 1918 şi la Serviciul Transporturilor - 1 decembrie1918 - 31 martie 1919.

Aprecierile din foile calificative şi avansările dovedesc seriozitate în îndeplinirea datoriei militare, cu toate că uneori superiorii găsesc şi lipsuri subalternilor.

„Sănătos şi rezistent, a fost concentrat 10 zile şi însărcinat cu instrucţia oamenilor de la tunurile 150 şi 152. A luat parte la toate conferinţele ţinute ofiţerilor de rezervă.

Este inteligent şi caută a se pune la curent cu instrucţiunuile militare. Sunt de părere a fi concentrat pentru un timp mai îndelungat. S-a constatat că nu cunoaşte destul noile regulamente de infanterie. S-a achitat bine de însărcinările avute. Merită a înainta locotenent." - scria căpitanul Lupaşcu în caracterizarea sublocotenentului de rezervă, Tonegaru Constantin, pe anul 1915 (de la 1 nov. 1914 la 31 oct. 1915)

Pe front a fost activ, a comandat o baterie la Sulina, faptele sale de arme remarcându-se în doborârea unui hidroavion inamic şi în capturarea vaporului german „Letos". A fost rănit în 1917 şi internat într-un spital din Moldova.

În caracterizarea din 1918 întocmită de comandantul Nicolaie Ionescu scrie:„Sublocotenentul de rezervă Constantin Tonmegaru este un ofiţer distins şi cu aptitudini militare frumoase. Şi-a atras laude şi a fost decorat şi de ruşi şi de noi. În serviciile anterioare ce le-a avut este absolvent al Şcolii de căpitani

[6] Arhivele Militare. Fond arhivistic 3042, Memorii bătrâni, nr. 231.